

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DERVİŞ HASAN MEDHÎ VE TERCEME-İ ŞEH-NÂME ADLI
ESERİ
(1b-110a VARAKLAR ARASI)
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi
Kerem AYDIN

Danışman
Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Nevşehir
Ocak 2019

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DERVİŞ HASAN MEDHÎ VE TERCEME-İ ŞEH-NÂME ADLI
ESERİ
(1b-110a VARAKLAR ARASI)
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Yüksek Lisans Tezi
Kerem AYDIN

Danışman
Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Nevşehir
Ocak 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Kerem AYDIN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“*Derviş Hasan Medhî ve Terceme-i Şeh-nâme Adlı Eseri (1b-110a Varaklar Arası) (İnceleme-Tenkitli Metin)*” adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Kerem AYDIN

Danışman

Prof. Dr. Filiz KILIÇ

Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL

KABUL VE ONAY SAYFASI

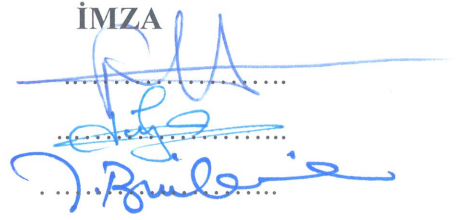
Prof. Dr. Filiz KILIÇ danışmanlığında Kerem AYDIN tarafından hazırlanan “Derviş Hasan Medhî ve Terceme-i Şeh-nâme Adlı Eseri (1b-110a Varaklar Arası) (İnceleme-Tenkitli Metin)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

..15 / ..01 / ..2019..

JÜRİ

Danışman : Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Üye : Prof. Dr. Süleyman Solmaz
Üye : Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 22.01.2019 tarih ve 2018.04.62 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

..22 / ..01 / ..2019..

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

TEŞEKKÜR

Gerek çalıőmamızı tercih etme aőamasında, gerek çalıőma sūrecinde būyūk bir hoőgōrūyle davranan, desteęini esirgemeyen, tez danıőmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a teőekkūrlerimi sunarım. Gerek lisans ve gerek yūksek lisans dōnemlerinde yetiőmemize yardımcı olan, çalıőmamızın ise her aőamasında desteęini esirgemeyen, yol gōsteren, deęerli hocam Doç. Dr. Tuncay BūLBūL'e teőekkūrū, ōdenmesi gereken bir borç bilirim. Çalıőmamızın Farsça kısımlarında yardımlarını esirgemeyen Arő. Gōr. Songūl AKBOęA'ya teőekkūr ederim.

Son olarak eęitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ayrıca teőekkūr ederim.

DERVİŞ HASAN MEDHÎ VE TERCEME-İ ŞEH-NÂME ADLI ESERİ
(1b-110a VARAKLAR ARASI)
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)
Kerem AYDIN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili Ve Edebiyatı, Yüksek Lisans, Ocak 2019
Danışman: Prof. Dr. Filiz KILIÇ

ÖZET

Terceme-i Şeh-nâme, XVII. yüzyılın başında Derviş Hasan Medhî tarafından kaleme alınan, Firdevsî'nin meşhur eseri Şeh-nâme'nin iki ciltlik mensur tercümesidir. Medhî'nin Osmanlı sultanı II. Osman'ın talebi üzerine kaleme aldığı Terceme-i Şeh-nâme'si gerek Medhî'nin meddâh, kıssa anlatıcısı, tarih anlatıcısı ve şair olması, gerekse Şeh-nâme'ye ve Şeh-nâme karakterlerine olan hakimiyetini eserlerinde de ortaya koymuş olması nedeniyle oldukça önemlidir.

Çalışmaya konu olan Terceme-i Şeh-nâme'nin 1. cildinin yapılan taramalar sonucu Paris Bibliotheque Nationale ve Uppsala University Library'de bulunan nüshaları dijital ortamlardan temin edilmiştir. "*Derviş Hasan Medhî ve Terceme-i Şeh-Nâme Adlı Eseri (1b-110a Varaklar Arası) (İnceleme-Tenkitleli Metin)*" isimli çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Derviş Hasan Medhî'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde incelenen metnin kurgu, dil ve üslûp incelemesi yapılırken üçüncü bölümde temin edilen iki nüshadan hareketle eserin tenkitli metni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma Sonuç, Kaynakça ve Özel İsimler Dizini ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Derviş Hasan, Medhî, Terceme-i Şeh-nâme, Şeh-nâme, klasik Türk edebiyatı.

**DERVISH HASAN MEDHİ AND HIS BOOK NAMED TERCEME-I SEH-
NAME**

(1b – 110a BETWEEN SECTIONS)

(EXAMINATION – TEXT OF CRITICISM)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Turkish Language and Literature, Master's Thesis, January 2019

Supervisor: Prof. Filiz KILIÇ

ABSTRACT

Terceme-i Seh-name, the most famous book of Firdevsi is a two volumes translation of Seh-name by Dervish Hasan Medhi at the beginning of the 17th century. Terceme-i Seh-name is so important that the Medhi's short narrator, narrator of history, poet, to show his dominance in the Şehname written at the request of Ottoman Sultan 2. Osman.

Copies of Terceme-i Seh-name has in Paris Bibliotheque Nationale and in Uppsala University Library has obtained from digital media is result of scans performed in first volume. The book named "*Dervish Hasan Medhi And His Book Named Terceme-i Seh-name (1b-110a Between Sections) (Examination – Text Of Criticism)*" consists of three parts. Dervish Hasan Medhi's life and works are in the first part. Shape, fiction, narrative and stylistic examination of the examined text is in the second part. Criticized text of the work has been tried to put forward in two copies provided in the last part. Study Result, Source and ends with Custom Names Directory.

Keywords: Dervish Hasan, Medhi, Terceme-i Seh-name, Shah-nama, classical Turkish literature.

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatı, yaşadığı toplumu etkileyebilmiş, manzum ve mensur her alanda çeşitli eserler üreterek, uzun soluklu bir edebiyat olabilmeyi başarabilmiştir.

Klasik Türk edebiyatında, manzum eserlere olan ilgi her zaman daha fazla olmuştur. Fakat Klasik Türk edebiyatı mensur anlamda da ciddi eserler ortaya koyabilmeyi başarmıştır.

Terceme-i Şeh-nâme, klasik Türk edebiyatı mensur metinleri arasında özellikle XVII. yüzyılda ortaya konulmuş önemli eserler arasında yer almaktadır. Terceme-i Şeh-nâme'nin gerek üslûbu, gerek konuları ele alışı, gerekse mütercimmin meddâh, kıssa-hân, vassâf, tarih-hân ve şair vasıflarına sahip olması eseri farklı kılan özelliklerdendir.

Bu çalışmada Derviş Hasan Medhî'nin Terceme-i Şeh-nâme adlı eserinin 1b-110a varaklar arası kısmın tenkitli metninin ortaya konulması amaçlamıştır. Ortaya konulan tenkitli metin, eserin bilinen her iki nüshası da incelenerek oluşturulmuş, çalışma toplam üç bölümden teşekkül etmiştir.

Birinci bölümde mütercimmin hayatı, eserleri ve bu eserler üzerinde yapılan çalışmalara kısaca yer verilmiştir.

İkinci bölümde çalışmaya dahil edilen 1b-110a varaklar arası kısmın kurgu, dil ve üslûp özellikleri incelenmiştir.

Çalışmanın en hacimli kısmı olan üçüncü bölümde ise eserin 1b-110a varaklar arası kısmın, iki nüshadan hareketle tenkitli metni ortaya konulmaya çalışmış ve nüsha farklılıkları dipnotta gösterilmiştir.

Çalışma, Sonuç, Kaynakça ve Özel İsimler Dizini ile birlikte sona ermiştir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	I
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	II
KABUL VE ONAY SAYFASI	III
TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1.DERVİŞ HASAN MEDHÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı	10
1.2. Eserleri	11
1.2.1. Divan.....	11
1.2.2. Hikâye-i Rıdvân Şâh	12
1.2.3. Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr.....	12
1.2.4. Kasîde-i Nev-bâve (Târîh-i Yemînî Tercümesi)	12
1.2.5. Menâkıb-ı Dervîş Hâkî.....	13
1.2.6. Esrâr-ı Hikmet (Hikâye-i Ebû Ali Sînâ ve Ebu'l-Hâris).....	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURGU VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri	14
2.2. Eserin Kurgusal Akışı	16
2.3. Dil ve Üslûp	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.METİN

3.1. Nüshaların Tavsifi.....	35
3.2. Nüshaların Değerlendirilmesi	36

3.3. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar	37
3.4. Çeviri Yazı Alfabetesi.....	39
3.5. Terceme-i Şeh-nâme (1b-110a Varaklar Arası) Tenkitli Metni.....	40
SONUÇ	400
KAYNAKÇA.....	402
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ.	405

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DERVİŞ HASAN MEDHÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Çalışmaya konu olan eserin müellifi Derviş Hasan hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Mahlası sebebiyle, genellikle Medhî mahlaslı diğer şairlerle karıştırılan Derviş Hasan'ın haricinde tespit edilebilen 11 Medhî mahlaslı şair daha vardır¹ 16. ve 17. yüzyıl tezkirelerinde bulunan Medhî mahlaslı şairler incelendiğinde de Derviş Hasan hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Doğum ve ölüm tarihleri net olarak bilinmeyen Medhî'nin, yaşamış olduğu zaman aralığını anlayabilmek için müellifi olduğu Şeh-nâme tercümesine başvurulduğunda; Sultan III. Murad (1574-1595), Sultan III. Mehmed (1595-1603), Sultan I. Ahmed (1603-1617) ve son olarak Sultan II. Osman (1618-1622)'a hizmet ettiğini, özellikle Sultan III. Murad'ın huzurunda tarih anlatıcılığı ve kıssa-hânlık yaptığını söylemesi sebebiyle o dönemde belirli bir olgunluğa ulaşmış olduğu anlaşılmaktadır. Medhî'nin devrinin önemli isimlerinden olduğunu Banarlı şöyle belirtmiştir:

“Böyle kıssa-hânlar, az çok Divan şiiri kültürüne de sahip şahsiyetlerdi. Meselâ Medhî mahlasıyla bir divân tertip edecek kadar şiir söyleyen Derviş Hasan böyle bir şahsiyetti².”

Çalışmaya konu olan eserde ise Medhî, yer yer kendisinden kıssa-hân, vassâf, tarih-hân ve meddâh olarak bahsetmiştir:

*“Şehün Medhiyâ bende vassâfiyem
Ben ol kalbi sâfi olan sâfiyem³”*

¹ Diğer Medhîler için bkz. Edith Gülçin Ambros: So Many Medhîs, Türkische Miscellen Robert Anhegger Festschrift Armağanı, Melanges, Varia Turcica IX, İstanbul 1987, s. 25-33; Mustafa İsen: Latîfî Tezkiresi, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 296; Salim Efendi: Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Haz. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 621-622; Nail Tuman: Tuhfe-i Nailî, c.2, s. 943-44; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşahiri Osmaniyye, c. 4, s. 353.

² Nihad Sami Banarlı: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, MEB Yayınları 1997, C.1, s. 633-634.

³ Terceme-i Şeh-nâme.

Derviş Hasan'ı diğer Medhîler içerisinde en farklı kılan özelliği mahlasının doğrudan mesleği ile bağdaşmasıdır. Medhî Terceme-i Şeh-nâme adlı eserinde kendisinden şahıların meddâhı olarak bahsetmiştir.

“...Medhî-i Meddâh-ı Şâhân Fermân-ı Fermâyân Âgâz-ı Dâsitân⁴”

1.2. Eserleri

Derviş Hasan Medhî'nin eserleri hakkında da kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Medhî *Terceme-i Şeh-nâme*'de yazmış olduğu eserlerden şöyle bahsetmiştir:

“Sultan Murad zamanından Sultan Ahmed zamanına kadar 11 tane kitap yazdım, Edîb-nâme isimli kitabı Sultan Ahmed namına yazdım, 40 cüzdür ve bu kırk cüz kitabın içine Şeh-nâme ve Gürşâsb-nâme'yi kısaltarak tercüme edip ekledim. Süleyman-nâme-i Kebîr'den ve Ma'âricü'n-nübüvve'den dahi yazıp Hikâyet-i Âl-i Selçuk, Hikâyet-i Âl-i Sâmân ve Hikâyet-i Âl-i Bûyâ'dan başka Tevârîh-i Âl-i Osman'ı ki Sultan Ahmed'e teslim ettim”.

Daha sonra bu kitaplardan birini Sultan II.Osman'a sunduğunu böylece takdirini kazandığını ve padişahın huzuruna çağırıldıktan sonra padişahın arzusu üzerine Şeh-nâme'yi Türkçeye tercüme etmeye başladığını belirtir. Bu çalışmaya konu olan eserde Medhî yazmış olduğu eserleri ve isimlerini bu şekilde anlatmıştır.

Çalışmaya konu olan eserde Medhî 11 adet kitap yazdığını belirtmiştir. Terceme-i Şeh-nâme adlı eseriyle birlikte bu sayı 12 adete çıkmıştır. Bugün ise Medhî'ye ait olduğu tespit edilebilen yalnızca 7 adet eser mevcuttur. Medhî'nin günümüze ulaşan eserlerine bakıldığında yukarıda bahsedilenlerden başka eserleri de mevcuttur.

1.2.1. Divan

Derviş Hasan Medhî'nin şiirlerini topladığı Türkçe divanı Nezihe Seyhan tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Divanın Süleymaniye ve Millet kütüphanelerinde olmak üzere bilinen iki nüshası vardır. Nezihe Seyhan'ın çalışmasında belirttiği üzere Medhî divanı yanlışlık üzerine bir başka şair olan Gelibolulu Medhî üzerine kaydedilmiştir. Eser içerisinde yapılan incelemelerde bu yanlış düzeltilmiş ve eserin Derviş Hasan Medhî'ye ait olduğu ortaya çıkmıştır. Medhî divanında adının Hasan olduğunu şu beyitle bildirir:

“Mahlasum Medhî durur ey sîm-ten

⁴ Terceme-i Şeh-nâme.

Kıssa-hânâm şâ'irem nâmum Hasan"

Nezihe Seyhan'ın çalışması aracılığıyla edinilen bilgilere göre Medhî divanında; 33 kaside, 128 musammat, 572 gazel, 36 kıta ve 7 müfred bulunmaktadır⁵.

1.2.2. Hikâye-i Rıdvân Şâh

Adnan İnce tarafından çalışılan bu eser bir aşk hikayesi üzerine kuruludur. Eser konu itibariyle Rıdvân Şâh ve Erdevan olarak iki isimle anılan bir şehzade ile Hûrîzad adlı peri kızının aşkını konu edinmiştir⁶. Eserin tam nüshası Muş İl Halk Kütüphanesi'nde kayıtlıdır⁷

1.2.3. Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr

Sultan III. Murad'a sunulmak üzere kaleme alınmış, manzum-mensur bir aşk ve macera hikyesidir. Eser Hanife Koncu ve Müjgan Çakır tarafından neşredilmiştir⁸. Eserin bilinen iki nüshası vardır ve bu nüshalar Nuruosmaniye Kütüphanesi⁹ ve Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu¹⁰nda bulunmaktadır.

1.2.4. Kasîde-i Nev-bâve (Târîh-i Yemînî Tercümesi)

Eser Rieu'nun katoloğunda belirttiği üzere 1595 tarihinde yazılmıştır¹¹. Eser İngiltere British Museum'da bulunmaktadır¹². Rieu'nun, Derviş Hasan Medhî'nin Kasîde-i Nev-bâve adlı eserinin 5b varağında Sultan III. Murad için bir yıl içinde yazdığını söylediği dört eserden ikisi Şehlân İbn Şîr, Sultân Mahmûd birle Bir Bengînün Bazı Letâifi adlı eserleri ile Hikâyet-i Ebû Alî Sînâ ve Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr adlı eserleridir (Rieu 1888: 42-43).

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nezihe Seyhan, Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), I-II, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Adnan İnce: Medhî'nin Rıdvân Şâh Hikâyesi, Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, Sayı: 9-10, Hoca Ahmet Yesevi Vakfı Yayını, İstanbul 1998, s. 273-276.

⁷ Muş İl Halk Kütüphanesi, No. 379.

⁸ Müjgan Çakır, Hanife Koncu: XVI. Yüzyıldan Bir Aşk Hikâyesi, Medhî'nin Şîr-i Dilîr bâ- Mihr-i Münîr'i, Kesit Yayınları, İstanbul 2010.

⁹ Nuruosmaniye Kütüphanesi, No. 3764.

¹⁰ Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No.: 15, Hk. 659.

¹¹ Charles Rieu: Catalogue of The Manuscript In The British Museum, Longmans&Co., London, 1888, s.42-43.

¹² British Museum, No. Or. 1134.

1.2.5. Menâkıb-ı Dervîş Hâkî

Medhî, çalışmaya konu olan *Terceme-i Şeh-nâme*'sinde bu eserin adını anmamaktadır. Esere ait tek nüsha Princeton Üniversitesi nr. 494' de kayıtlıdır. Eser üzerine çalışma yapan Adnan İnce'nin verdiği bilgilere göre Medhî'nin bu eseri, piri Hakî Mehmed Dede'nin hayatını ve menkabelerini anlattığı bir mesnevidir. 1402 beyitlik manzum bölümün içerisinde 4 gazel ve bir kıta da yer almakta, ayrıca 7 mensur bölüm bulunmaktadır. Eserde Hâkî Mehmed Dede'nin Buhara'da başlayıp kırk yıllık seyahatin ardından 1617'de İstanbul'da sonlanan hayatı söz konusu edilir. Eser 2013'de neşredilmiştir (Kaya: 2013)

1.2.6. Esrâr-ı Hikmet (Hikâye-i Ebû Ali Sînâ ve Ebu'l-Hâris)

Eser İbn-i Sînâ'nın efsanevî ve menkıbevî hayatını konu edinmiştir. Eser üzerine Duygu Dikici yüksek lisans tezi hazırlamıştır¹³.

Esrâr-ı Hikmet 1592/93 yıllarında tamamlanarak Sultan III. Murad'a sunulmuştur. Fakat eser Sultan tarafından beğenilmediği için reddedilmiş; 1595'te gözden geçirilmiş ve mukaddimesine III. Mehmet'in adı eklenerek kendisine sunulmuştur¹⁴

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Duygu Dikici, Derviş Hasan Medhî'nin Esrâr-ı Hikmet'i (Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁴ Ahmet Ateş, Türk Halk Hikâyelerinde İbn-i Sina, Türkiyât Mecmuası, c. XI, İstanbul, 1954; Ahmet Ateş, Türk Halk Hikâyelerinde İbn-i Sina, Türkiyât Mecmuası, c. XII, Osman Yalçın Matbaası, 1955 İstanbul.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURGU ve ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Genel Kurgusal Özellikleri

17. yüzyılın başında Medhî'nin Osmanlı sultanı II. Osman'ın arzusu üzerine kaleme aldığı Terceme-i Şeh-nâme'si her ne kadar mensur bir tercüme olsa da, içerisinde barındırdığı orijinal Şeh-nâme'den şiirler ve Medhî'nin na't, tevhit, övgü mahiyetindeki şiirleri esere manzum-mensur bir görünüm kazandırmıştır. Eserin birinci cildinin, çalışmaya dahil edilen kısmı incelendiğinde, genel olarak eserin kurgusal bağlamda, dili kullanma ve anlatım teknikleri bağlamında ideal bir yapısı olduğu görülmektedir.

Eser Şeh-nâme tercümesi olması sebebiyle bölümleri de genel olarak Şeh-nâme'nin kurgusuna göre şekillenmiştir.

Eser içerisinde anlatılan hikaye ile bağlantılı olarak gerek hikayenin başlığından hemen sonra, gerek hikaye kurgusuna paralel olarak Şeh-nâme'den şiirlere yer verilmiştir:

“*Daḥḥāk ol civāna meyl idüp İblīs'e āferīn kıldı ve anı maṭbuḥ-ı 'āmiresine ta'yīn eyledi. Nazm:*

Kilīd-i ḥoriş-ḥāne-i pādşā

Be-dū dād destūr-ı fermān-revā”(s.104).

“*Su 'āl Kerden-i Ḥakīmān-ı Zāl-rā Der-pīş-i Minūçihir Şāh*

Bi-pürsīd mer Zāl-rā mübidī

Ez-īn tīzeş-i rāy-bīn behredī

Ki ān dehh ü dü tāh-ı serv-i sehī

Ki restest şādāb bā ferrehī

Ez ān her yekī ber-şude şāh sī

Ne-kerded kem ü piş bür Pārsī”(s.257).

İyi bir tarih bilgisine sahip olduğu, tarih anlatıcısı olması ve tarihe olan övgüsünden anlaşılabilir müellif, eser içerisinde çeşitli bilgiler verir:

“Söz kalur lākin biz ceng-i Peşen’i muḳaddem beyān idelüm. Peşen Türkistān’da bir şahrānuñ ismidür. Kūh-ı Lāvun nām bir ṭāguñ önünde vāḳi’ olmuşdur”(s.58).

“Şeh-nāme’nüñ iştihārı Rūm’da ve Türkistān’da ve İsfahān’da ‘Irāk u ‘Irāḳeyn’de vesā’ir diyārda ḥadden bīründür”(s.73).

“... Sa’ādetlü pādişāh-ı zıllu’llāh ḥazretleri Sulṭān Ebī Eyyūb Enşārī ḳuddise sirruh ḥazretleriniñ türbe-i şerīflerin ziyāret ve anda şemşir ḳuşanmaḳ ‘ādet-i ḳadīme ve ḳā’ide-i me’lūfe-i pādişāhān selef olmaḡın anlar daḡı merḳad-ı münevvere ve meşhed-i muṭaharraların ziyāret itmege müteveccih ü revāne olduklarında Tatar Ḥān ḥürmetsizlik idüp Yediḳulle’de maḡbūs iken ol gün fırsatı ḡanīmet şayup kendü yanında olan ḥidmetkār ve ḳullarıyla atlanup mevzi’-i mezbūrdan ḳıḳup firār eyledükde...”(s.44).

Eser içerisinde Medhī, Şeh-nāme’nin yazarı olan Firdevsī’den genellikle “Firdevsī-i dānā, Firdevsī-i üstād, Firdevsī-i sūhān-ārā” gibi övgü dolu sözlerle bahsetmekte ve kendisini de zamanın Firdevsī’si olarak görmektedir:

“Anḳā-yı ḳulle-i ḳāf ma’ānī vü ḥümā-yı evc-i sūḡan-dānī, revnaḳ-ı efzā-yı rivāyāt-ı dirīne vü ziyet-ārā-yı ḡikāyāt-ı pişīne, şāḡib-i ṭarz u icād ya’nī Firdevsī-i üstād...”
(s.380).

“Şehūñ Medḡiyā bende vaşşāfiyem

Ben ol ḳalbi şāfi olan şāfiyem

Zamānında ben daḡı Firdevsī’yem

Ben ırmaḡum ammā ki Firdevsī yemm”(s.78).

Medhî'nin Terceme-i Şeh-nâme'sinin, çalışmaya dahil edilen 1b-110a varaklar arası kısmında 65 adet başlık mevcuttur. Bu başlıkların her biri ve başlıklar altında ele alınan konulara eserin kurgusal akışı kısmında değinilecektir.

2.2. Eserin Kurgusal Akışı

“Klâsik Türk edebiyatı geleneği içerisinde kaleme alınmış eserlerin mukaddime ya da dibace olarak adlandırılan kısımlarda sanatçının gayesi, dile olan hakimiyetini ve sanatını göstermek olduğu için bu bölümlerde genellikle süslü bir üslûp tercih edilir” (Bülbül 2011: 40). Medhî, Terceme-i Şeh-nâme'sinde bu gelenek üzere eserin dibacesi olarak kabul edilebilecek giriş bölümüne, Şeh-nâme'nin de kalıbı olan, aruzun “Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül” kalıbıyla yazılmış 24 beyitlik bir şiirle başlamaktadır. Bu şiir, Klasik Türk edebiyatı geleneğince yazılmış birçok eserlerde görülen Tevhid, Na't ve padişah övgüsünü barındırmaktadır. Şiirde adı geçen padişah, eserin yazılmasını talep eden sultan II. Osman'dır.

Şiirin hemen ardından Medhî, Terceme-i Şeh-nâme'nin yazılma sebebine geçmeden evvel kendi hayatından ve yazdığı eserlerden bahsetmektedir:

“Sultân Murâd bin Sultân Selîm bin Sultân Süleymân'ın huzûr-ı şerîflerinde niçe rûzgâr tevârih-î hânîlık u kışsa-perdâzlık idüp evkât-ı hamsede hayr du'âlarına meşgûl idüm. 'Âkıbet ol şâh-ı şâhib-nazar fenâ-dârından beğâ mülkine güzer kıldı. Ba' dehû Sultân Mehemmed bin Sultân Murâd'a irdüm didâr gördüm ve bir niçe dem anuñ dahı gülşen-i küyında bülbül-i nağme-serâ oldum ve her birinüñ hezâr luğf u ihsânlarına mazhar düşdüm. Şâlişen Sultân Ahmed bin Sultân Mehemmed'ün zamân-ı 'adlînde niçe kitâblar yazdum. Zamân-ı Sultân Murâd'dan zamân-ı Sultân Ahmed'e gelince on bir pâre kitâb te'lîf eyledüm. Edîb-nâme nâm kitâb kim Sultân Ahmed bin Sultân Mehemmed nâmına yazdum. Kırk cüz'dür. Kırk cüz' kitâbda Şeh-nâme ve Gürşâsb-nâme'yi icmâlen terceme eyledüm...” (s.42).

Medhî, kendisinden bahsettikten sonra hemen ardından sultan I. Ahmed'e rahmet, II. Osman'a selamet mahiyetinde olan, aruzun “Mefâ'ülün / Mefâ'ülün / Fe'ülün” kalıbıyla yazılmış 14 beyitlik bir şiire yer vermiştir. Ardından sultan I. Mustafa'nın tahttan indirilişinden ve II. Osman'ın tahta çıkışından ve bu sırada gerçekleşen olaylardan ayrıntılı bir biçimde bahsetmiştir. Bu kısımda tarihî açıdan döneme şahitlik eden Medhî'nin şu sözleri önemlidir:

“...vüzerā-yı ‘izām ve vükelā-yı kirām Sulṭān Muṣṭafā Hān’ı cülūs emrinde taḳdīm itdüklerinde serīr-i salṭanat üzre cülūs idüp salṭanata mutaṣarrif olup lākin ‘aḳl u ferāsetinde ve fehm ü kiyāsetinde ḥıffet ü mecnūn olmaḡın ‘alā muḳteżā-yı dīn ü devlet ḥükm itmege imkān u iḳtidārı olmaduğından şeh-zāde-i civān-baḫt ṣāhibü’l-‘izzü ve’ş-şevket a‘nī Sulṭān ‘Oṣmān Hān-ı zü’l-‘azamet da‘vī-i mülk-i peder idüp serīr-i mülk-i ḥüsrevānī ve taḫt-ı ḥilāfet-i ṣāhib-ḳırānī her vechle benüm ḫaḳḳ-ı ṣarīḫüm vāriṣ-i istiḫḳāḳla ḫaḳḳımdur didüklerinde binā’en ‘alā zālīk vüzerā-yı dīn ü devlet ve vükelā-yı nāmūs-ı salṭanat ve ‘ulemā-yı kibār ve meṣāyih-i ‘ālī-miḳdār ve cümle ṣiḡār u kibār ittifāk idüp rāy u tedbīr [U-3a] ve binīṣ ü baṣīr itdüklerinde müṣārü’n-ileyh merḫūmuñ ferzend-i sa‘ādet-mendleri ki Sulṭān ‘Oṣmān Hān-ı zü’l-‘unvāndur zaḫt-ı meṣāliḫ-i memleket ü rabṭ-ı umūr-ı dīn ü devlet anuñ ṣānına erzānī vü elyaḳ görilür buyurduḳlarında āḡā-yı kām-kār ve ümmü lehü’l-‘azze ve’l-vaḳār dārü’s-sa‘ādetü’ş-şerīfe āḡāsı olup ḫaccü’l-ḫaremeynī’ş-şerīfeyn olan Muṣṭafā Āḡā dām-ı ‘ulüvve ve zā‘if-i sümüvve dīn ü devlet ve tekmīl-i ‘arz-ı salṭanat bābında ittifāk-ı cumhūr-ı küberā ile dāmen-der-miyān idüp bir mübārek sā‘at ve eymen evḳātde Sulṭān ‘Oṣmān Hān-ı ṣāhib-i ‘unvān ḫazretlerin Bāb-ı Hümāyün’dan çıkarup işbu sene seb‘a ve ‘ıṣrīn ve elf Rebī’ü’l-evvelī’sinüñ ḡurresinde Oda-ı Ḥaṣṣa’da taḫt-ı hümāyün-ı baḫt-ı meymün üzre cülūs itdirdükleri ḫinde ṭaṣra ḫıḳup cümle vüzerā-yı kirām u vükelā-yı bilād-ı intizām ve ‘ulemā vü şuleḫā ve erbāb-ı merātib ü aṣḫāb-ı menāsīb cümle gelüp bey‘at u mutāba‘at idüp be-ḡāyet rabbānī ve hidāyet-i ṣamedānī ke’l-evvel ḫavāṣ u ‘avām nizām-ı intizām ve refāḫ-ı bāl üzre olup re‘āyā vü berāyā ve fuḳarā vü aḡniyā zıll-ı ḫimāyetlerinde āsüde-ḫāl oldılar ve’s-selām” (s.44).

Çalışmaya dahil edilen kısım içerisinde toplam 65 adet bölüm başlığı bulunmaktadır:

Cildin 1. başlığı, “Der-beyān-ı Ḥāl-i Māzī-i Muṣannif Kitāb-ı Ḥikāyet Kerden-i Aḫvāl-i Ḥod ve Sebeb-i Terceme-i Şeh-nāme” dir. Bu bölümde Medhī, Osmanlı sarayına davet edilmesini ve Terceme-i Şeh-nāme’nin kendisine ısmarlanma sebebini detaylıca anlatmıştır. Bu bölümde önemli olan kısım Medhī’nin, padişahın ısmarlayacağı eser üzerinden, genç padişahın ikbaline fal tutmasıdır:

“...Sā’il olup didüm ki: Şehriyār-ı Ebū ‘Abd-i ḫaḳīr ü pür-taḳṣīr ne ḡüne dāsītān taḳrīr ideyin. Dāsītān-ı Ḥamza-i bā-ṣafā’dan veyā Süleymān-nāme-i Kebīr’dan veyā Şeh-nāme-i Firdevsī’dan ḳanḳısından fermān olunur diyüp cevāb-ı bā-ṣavāba çeşm ü ḡuş olup ṭurdum. Bu su’alden benüm murādum fāl-i iḳbāl-i pādīṣāhī idi...” (s.47).

Cildin 2. başlığı, “*Der-Beyān-ı Evşāf-ı Pādşāh-ı Cihān*” dır. Bu bölümde Sultan II. Osman’ın diğer padişahlarla mukayesesi, padişah övgüsünün yer aldığı ve yeni padişaha öğüt mahiyetinde olan şiirlere yer verilmiştir.

*“Kelāmı gerekdür mişāl-i güher
Be-ğāyet feşāhat belāgat gerek
Bular cümle taḥşīl olur Medḥiyā
Ve lākin Hudā’dan hidāyet gerek”*(s.49)

Bu bölümde Medhî, padişahın arzusundan ve bu arzunun tercümeden önce yalnızca Firdevsî ve Şeh-nâme’sinin hikayesinin yazılması olduğundan bahsedilmiştir.

Cildin 3. başlığı, “*Der-beyān-ı Sebeb-i Nazm-ı Firdevsî Kitāb-ı Şeh-nâme*” dir. Bu bölümde de Firdevsî öncesi Dakîkî’nin ve Unsurî’nin Şeh-nâme denemelerinin hikayesinden detaylıca bahsedilmiştir.

Cildin 4. başlığı, “*Der-Beyān-ı Ahvāl-i Güzeştegān-ı Selāṭin-ı Cihān ve Bahādırān-ı Tiğ-zenān-ı Gītīsītān Neberd Ez-Māyān Süvārān-ı Dilirān-ı Zamān Terceme-i Medḥi-i Meddāh-ı Şāhān Fermān-ı Fermāyān-ı Āğāz-ı Dāsītān*” dır. Bu bölümde Firdevsî’nin çocukluğu, babası Mevlānâ Ahmed’in rüyası, şiirlerinin meşhur olması ve Gazne şehrine gidişine dek olan macerası anlatılmıştır.

Cildin 5. başlığı, “*Āmeden-i Firdevsî Be-Nezd-i Şehr-i Ġazneyn ve Mülākāt Şüden-i Ū Şu‘arā-yı Sulṭān Maḥmūd Der-Bāğ*” dır. Bu bölümde Firdevsî’nin Sultan Mahmud tarafından görevlendirilen şairlerle karşılaşmasından, Sultan Mahmud huzuruna çıkmasından, Şeh-nâme’yi yazmasından, Bağdat’a gidişinden, Yûsuf u Züleyhâ hikayesinden, ölümüne dek olan macerasından ve ölümünden sonra türbesinin ahvaline, Şeh-nâme’sinin şöhretine değinilmiştir. Daha sonra Sultan II.Osman için bir kasideye yer verilmiştir:

*“Rāyet-i şubḥ oldı seḥer der-feşān
Ḥayl-i nücüm oldı o dem bî-nişān
Kalmadı zulmetden eşer zerreceh
Mihr-i felek olduğı demde ‘ayān*

Ya‘nī tulū‘ itdi çıkup āfitāb

Ġārqa-i nūr olsa n’ola āsumān”(s.74).

Daha sonra aklın ve sözün önemine değinildikten sonra eserin başlangıcına geçilmiştir.

Cildin 6. başlığı, “*Der-vaşf-ı Pādīşāh-ı Cihān ve Halīfe-i Zamān Sulţān ‘Oşmān Hān*”dır. Bu başlıktan hemen sonra padişah övgüsünün hakim olduğu 21 beyitlik bir şiire yer verilmiştir.

“Anı kim ki medh itdi meddāhiyem

Anı kim ki kadh itdi kaddāhiyem”(s.78).

Cildin 7. başlığı, “*Der-beyān-ı Bedīd Şüden Arz u Semā ve Adem ü ‘Alem ve Na‘t-ı Peyğāmber ve Evşāf-ı Çār-yār-ı Güzīn Rıdvāna’llāhu ‘Aleyhim Ecma‘īn*” dir. Başlıktan hemen sonra 12 beyitlik peygambere ve dört halifeye övgü mahiyetinde bir şiire yer verilmiş, sonrasında peygamber ve dört halifenin özelliklerinden bahsedilmiştir.

Cildin 8. başlığı, “*Der-beyān-ı Dāsītān-ı Ādem ü Havvā*” dır. Başlıktan hemen sonra 7 beyitlik, Farsça bir şiire yer verilmiş, daha sonra Firdevsî’nin Adem ile Havva hakkında duyup, söylediklerinden bahsedilmiştir. Nüsha eksikliklerinden dolayı bu başlıktan sonra olması gereken Kiyûmers hikayesini tanıtan başlık ve hikayesinin tamamı iki nüshada da mevcut değildir. Kiyûmers’nin çocuğu olmamasının anlatılmasından önceki bölüm veya bölümler ve bunlara ait başlık veya başlıklar ne yazık ki mevcut değildir. Fakat devam eden kısımda Siyâmek’in doğumu ve Dîv-i Siyâh ile maceraları, ölümü, Siyâmek’in oğlu Hûşeng’in dedesi Kiyûmers’in tahtına geçişi ve Dîv-i Siyâh ile olan mücâdelesini anlatılmıştır.

Cildin 9. başlığı, “*Der-medh-i Sulţān ‘Oşmān bin Sulţān Aşmed bin Sulţān Mehemmed Hān*” dır. Başlıktan hemen sonra 25 beyitlik bir şiir yer almaktadır. Şiir muhteva itibariyle II. Osman’a övgü içermekte ve padişahı Şeh-nâme’de geçen karakterlerle mukayese edip üstün göstermektedir. Şiirden hemen sonra Hûşeng’in hikayesi devam etmektedir. Hûşeng’in dünyada yaptığı işler, nasıl bir hükümdar olduğu ve ölümüne kadar olan macerası anlatılmıştır.

Cildin 10. başlığı, “*Pādişāhī Tahmūrş Sī Şad Sāl Būd*” dur. Bu bölümde Tahmûrs’un tahta geçişinden, karakterinden, dünyada yaptığı işlerden, İdrîs peygamberin dinini kabul edişinden, Dîv-i Asfer ile olan mücadelesinden bahsedilmiştir.

Cildin 11. başlığı, “*Pādişāhī-i Cemşîd Heft-şad Sāl Būd*” dur. Başlıktan hemen sonra Şeh-nâme’den 12 beyitlik bir şiire yer verilmiştir. Şiirden sonra Cemşîd’in tahta geçişi, dünyada yaptığı iyi işler, Nevruz hikayesi ve Cemşîd’in ululuk sevdasına düşmesi anlatılmıştır.

Cildin 12. başlığı, “*Der-beyân-ı Dāsītān-ı Dahhāk bin Merdās ‘Arab*” dır. Bu bölümde Dahhāk’ın hikayesi, karakteri ve şeytana uyup babasını öldürmesine kadar anlatılmaktadır. Dahhāk’ın hikayesi, babasını öldürmesi olayına kadar devam ettikten sonra Medhî kurgudan bağımsız bir başlıkla metne devam etmiştir.

Cildin 13. başlığı, “*Der-beyân-ı Evşāf-ı ‘Osmāniyān*” dır. Bu bölümde, Dahhāk’ın yaptığı kötü işler anıldıktan sonra padişah II. Osman’a övgüye yer verilmiştir. Daha sonra “*Der-vaşf-ı pādişāh*” denilerek, II. Osman’a övgü barındıran 17 beyitlik bir şiire yer verilmiş, sonrasında herhangi bir başlık atılmadan Cemşîd ve Dahhāk hikayesine geçilmiştir:

“İlāhî şehriyāri ser-firāz it

Ġamın ma‘dūm idüp ‘ōmrin dırāz it

Baña da vir sūkūn u şabr u ārām

Kitāb-ı bā-şavābum bula itmām”

Neşr: İmdi yine bizüm hikāyetimüz Cemşîd ile Dahhāk sözine geldi. İşte Cemşîd da‘vā-yı ulūhiyyet kıldı zālīm oldı, Hudā ol zālīme bir zālīmi havāle kıldı kim nāmı Dahhāk’dur”(s.103).

Cemşîd ve Dahhāk hikayesi detaylı bir şekilde anlatılmadan, Şeytanın oyunu üzerine Dahhāk’ın omuzlarında yılanların çıkması, Cemşîd’in yanlışa düşmesi sonrası, insanların Dahhāk’a sığınmaları, Dahhāk’ın İran üzerine yürümesi, Cemşîd’nin kaçması, yakalanıp infaz edilmesi, Ermâyil ve Kermâyil’nin hikayesi ve son olarak Dahhāk’ın yılanlarına yem olmaktan kaçan insanların oluşturduğu göçebe topluluktan bahsedilmiştir.

Cildin 14. başlığı, “*Firdevsî Güft Pādişāhī-i Dahhāk Ez-hezār Sāl Yek Rūzkem Būd*” dur. Bu bölümde, Dahhāk’ın padişahlığının süresinden, zalimliklerinden kısaca bahsedilmiştir.

Cildin 15. başlığı, “*Der-beyān-ı Vāqı‘ā ve Beden-i Dāhḥāk-ı Nā-pāk Kem-İdrāk*” dır. Bu bölümde, Dahhāk’ın zalimlikle geçen bin yıllık saltanatının 960. yılında rüyasında Ferîdûn’u görmesi, Ferîdûn’un doğumu, Dahhāk’ın Ferîdûn’un babası Âbtîn’i öldürmesi, Dahhāk’ın Ferîdûn’u araması, Ferîdûn’un annesi Firânek’den gerçekleri öğrenmesi, Ferîdûn’un tahta çıkması, demirci Gâve’nin hikayesi, Ferîdûn’un Dahhāk’ın üzerine yürümesi ve Dahhāk’ın ölümü anlatılmıştır.

Cildin 16. başlığı, “*Der-beyān-ı Kaşd-ı Helāk Kerden-i Birāderān-ı H’îş*” dir. Bu bölümde Ferîdûn’un kardeşlerinin, Ferîdûn’u kıskanıp öldürmek istemeleri anlatılmıştır. Sonrasında Ferîdûn ve Dahhāk’ın hikayesi devam etmiştir.

Cildin 17. başlığı, “*Pādişāhī-i Ferîdûn Penc-şad Sāl Būd*” dur. Bu başlık altında kısaca Ferîdûn’un saltanatının 500 yıl olduğundan bahsedilmiştir.

Cildin 18. başlığı, “*Der-vaşf-ı Sîret-i Pādişāh-ı Cihān*” dır. Padişaha övgü, dua, sena içeren kısımdan sonra aruzun “Fe’ûlün / Fe’ûlün / Fe’ûlün / Fe’ûl” kalıbıyla yazılmış 27 beyitlik bir mesnevîye yer verilmiştir. Sonrasında padişah II. Osman’ın karakteri anlatılmıştır.

Cildin 19. başlığı, “*Der-beyān-ı Zamān-ı Pādişāhī-i Ferîdûn ve Zāden-i Selm ü Tûr u İrec ve Ahvāl-i İşān Bā-yek-diger Ez-Terceme-i Medhî*” dir. Bu bölümde, Ferîdûn’un yaptığı işlerden, Selm, Tûr ve İrec’in doğumundan, bu üç şehzadenin evlilik maceralarından, Ferîdûn’un oğullarını sınamasından, gelinlerinin isimleri vermesinden, oğullarına padişahlık vermesinden, Selm, Tûr ve İrec’in maceralarından, Selm ve Tûr’un İrec’i öldürmesinden, İrec’in kızı ve Ferîdûn’un yeğeni Peşenk’in evliliğinden, Minûçîhr’in doğumundan, Minûçîhr’in Selm ve Tûr üzerine yürümesinden, Turan ve İran savaşından, Tûr ve Selm’in ölümünden, Ferîdûn’un ölümünden, Sâm ve Minûçîhr’den etraflıca bahsedilmiştir.

Cildin 20. başlığı, “*Der-beyān-ı Dāsītān-ı Kākûy-ı Āşinā Kerden Bā-Selm*” dir. Bu bölümde Minûçîhr’in elinden kurtulan Selm’im Dahhāk’ın torunu Kākûy ile karşılaşması, Selm’e büyük bir ordu ile yardıma gelen Kākûy’un Minûçîhr ile olan savaşı anlatılmıştır.

Cildin 21. Başlığı, “*Dāsītān-ı Zāden Dāsītān-ı Sām*” dır. Bir önceki hikayenin sonlarında bahsedilmeye başlanılan Sām’ın hikayesi ayrıntılarıyla bu başlık altında yer alır. Hikayede Sām’ın çocuğunun olmamasından, Zâl’in doğumundan, Sām’ın, Zâl’ı bir dağ başına bırakmasından, Zâl’a Sîmurg’un sahip çıkmasından, Zâl’in yaşamından, Sām’ın pişmanlık duyup, Zâl’ı aramaya gitmesinden, Sām ile Sîmurg arasında geçen konuşmalardan, Sām ve Zâl’in kavuşmasından, Nevder Şâh’ın Zâl ve Sām’ olan ziyaretinden, Zâl’in Kâbil’e gidişinden bahsedilmiştir.

Cildin 22. başlığı, “*Āgāz-ı Destān-ı Sām Bā-Mihrāb-ı Şāh-ı Kābili*” dir. Bu bölümde Kâbil şâhi Mihrāb’ın Zâl ile olan macerası, Zâl’in Rûdâbe’den haberdar olması, Rûdâbe ile buluşması, Zâl’in Rûdâbe ile evlenmek istemesi, Sām’ın bu durumdan haberdar olması ve Zâl’in Minûçîhr Şâh’ın yanına gitmek üzere yola çıkması detaylıca anlatılmıştır.

Cildin 23. başlığı, “*Resīden-i Zāl Pīş-i Minûçîhr ve Nevāhten-i Minûçîhr Zāl-rā*” dır. Bu bölümde, Zâl ve Minûçîhr’in buluşmasından, Sām’ın gönderdiği mektubu Minûçîhr’e sunmasından, Minûçîhr’in, Zâl’in Rûdâbe ile evliliğine izin vermesinden bahsedilmiştir.

Cildin 24. başlığı, “*Su ’āl Kerden-i Hākīmān-ı Zāl-rā Der-pīş-i Minûçîhr Şāh*” dır. Bu bölümde Zâl’in aklını ve idrakini sınamak isteyen Minûçîhr Şâh hakîmlerinin Zâl’ı sınava çekmeleri anlatılmıştır.

Cildin 25. başlığı, “*Cevāb Dāden-i Zāl Bā-hākīmān*” dır. Bu bölümde Zâl’in, hakîmlerin sordukları sorulara tek tek cevap vermesi anlatılmıştır.

Cildin 26. başlığı, “*Hüner Nümūden-i Zāl Der-pīş-i Minûçîhr*” dir. Bu bölümde Minûçîhr Şâh’ın, Zâl’in hünerlerini denemesi, Rûdabe ve Zâl ilişkisine rıza göstermesi, Zâl’in rıza aldıktan sonra Kâbil’e gitmesi, Rûdâbe ile evlenmesi anlatılmıştır.

Cildin 27. Başlığı, “*Resīden-i Zāl Be-nezdik-i Sām ve Der-kenār Giriften-i Sām Zāl-rā*” dır. Bu bölümde Minûçîhr’den Rûdâbe ile evlenebilmek için izin alan Zâl’in Kâbil’e gitmesi ve Rûdâbe ile evlenmesi anlatılmıştır.

Cildin 28. başlığı, “*Güftār Ender Mevlūd-i Rüstem bin Zāl*” dır. Bu bölümde Rûdâbe’nin hamile kalması, hamileliği sırasında çektiği sıkıntılar, Sîmurg’un

Rûdâbe'ye yardımı, Rüstem'in doğumu, çocukluğu, gençliği, dedesi Sâm ile buluşması ve Zâl ile Rüstem'in Sîstân'a gitmesi anlatılmıştır.

Cildin 29. başlığı, *“Küşten Rüstem Pil-i Sepîd Râ”* dır. Bu bölümde Rüstem ve Zâl'nin ululara hediyeler sunması, Rüstem'in beyaz fili öldürmesi, daha sonra babası Zâl'in arzusu üzerine atası Nerîmân'ın öcünü almak istemesi anlatılmıştır.

Cildin 30. başlığı, *“Reften-i Rüstem Be-Küh-ı Sipend Be-Hün-ı Nerîmân H'âsten”* dir. Bu bölümde Rüstem babası Zâl'in planı üzerine Sipend Dağı'na atası Nerîmân'ın öcünü almak üzere yola çıkması, kaleye girip savaşması, kaleyi feth etmesi, babası Zâl'in yanına dönmesi ve Sâm'ın olanlardan haberdar olması anlatılmıştır.

Cildin 31. başlığı, *“Vaşiyet Kerden-i Minûçîhr Nevder-râ”* dır. Bu bölümde Minûçîhr Şâh'ın oğlu Nevder'e olan nasihatleri, ölümü ve Nevder Şâh'ın tahta çıkışı anlatılmıştır.

Cildin 32. başlığı, *“Pâdişâhî-i Nevder Heft Sâl Būd”* dur. Bu bölümde Nevder Şâh'ın saltanatı, nasıl bir hükümdar olduğu, Nevder Şâh'dan rahatsız olan devlet erkânına Sâm'ın nasihat vermesi, Minûçîhr Şâh'ın vefatı haberinin Turân memleketine ulaşması anlatılmıştır.

Cildin 33. başlığı, *“Āgāhî Yāften-i Peşenk Ez-merg-i Minûçîhr ve Leşker Firistāden”* dir. Bu bölümde Minûçîhr Şâh'ın ölüm haberinin Peşenk'e varması, Peşenk'in Tûr ve Selm'in öcünü almak istemesi, Ağrîrez'in babası Peşenk'e nasihat etmesi, Efrâsiyâb'ın babası Peşenk'in izni ile İran üzerine sefere çıkmasını anlatmıştır.

Cildin 34. başlığı, *“Āmeden-i Efrâsiyâb-ı Türk Be-râh-ı Dehistân Be-İrân-zemîn”* dir. Efrâsiyâb'ın büyük bir ordu ile İran'a yönelmesi, Efrâsiyâb'ın Sâm'ın ölüm haberini alması, iki ordunun Dehistân önünde buluşması ve savaşları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Cildin 35. başlığı, *“Firistāden-i Nevder Tūs-râ Tâ Şebistân Ū Be-Elburz Kūh Būrd”* dür. Bu bölümde Efrâsiyâb ve Nevder Şâh'ın yeniden savaşması anlatılmıştır.

Cildin 36. başlığı, *“Giriftār Şüden-i Nevder Be-dest-i Efrâsiyâb”* dır. Bu bölümde Efrâsiyâb'ın, Nevder Şâh'ın ardından gitmesi, Nevder Şâh'ı esir etmesi, Veyse'yi Kâren'in ardınca göndermesi, Veyse'nin Kâren ile savaşı, Zâl'in Hazevrân ve

Şemâsâs ile savaşı, Nevder Şâh'ın ölümü, Efrâsiyâb'ın kardeşi Ağrirez'i öldürmesi ve Tahmâsb oğlu Jev'in tahta çıkışı anlatılmıştır.

Cildin 37. başlığı, *“Pâdişâhî-i Jev bin Tahmâsb Penc Sâl Būd”* dur. Bu bölümde Jev'in İran tahtına oturuşu, saltanatının süresi, Efrâsiyâb ile sulh yapması ve ölümü anlatılmıştır.

Cildin 38. başlığı, *“Pâdişâhî-i Gürşâsf bin Jev ve Āgâhî Yâften-i Türkân ve Āmeden-i Efrâsiyâb Be-Ĥârezî”* dir. Bu bölümde Jev'in ölümü üzerine oğlu Gürşâsf'in tahta geçmesi, Jev'in ölümü haberinin Türkân memleketine ulaşması üzerine Peşenk'in Efrâsiyâb'ı İran üzerine sefere göndermesi, Zâl'ın bu haberi duyması ve Efrâsiyâb'la savaşa görevini Rüstem'e vermesi anlatılmıştır.

Cildin 39. başlığı, *“Reften-i Rüstem Be-Ṭaleb-i Raḥş Be-kelle-i Esb”* dir. Bu bölümde Rüstem'in kendisine layık at bulma macerası anlatılmıştır.

Cildin 40. başlığı, *“Giriften-i Rüstem Raḥş-râ”* dır. Bu bölümde Rüstem'in kendine layık atı bulması, Rüstem'in toplanan orduya katılması, Zâl'ın büyük bir ordu ile Efrâsiyâb'ın üzerine yürümesi, Zâl'ın ordu için verdiği ziyafete Keykubâd'ı da davet etmek için Rüstem'i görevlendirmesi anlatılmıştır.

Cildin 41. başlığı, *“Reften-i Rüstem Be-Elburz Kūh Be-ṭaleb-i Keykubâd ve Āverden ve Nişânden-i Ū Be-pâdişâhî ve Ceng-i Bâ-Efrâsiyâb”* dır. Bu bölümde Rüstem, Keykubâd'ı götürmek üzere Elburz Dağı'na yola çıkması, yolda Efrâsiyâb'ın adamlarıyla savaşıması, Kalûn ile olan mücadelesi, Keykubâd'ın tahta çıkması ve Rüstem'in Efrâsiyâb ile olan savaşının belirli bir kısmı anlatılmıştır.

Cildin 42. başlığı, *“Giriften-i Efrâsiyâb Ez-pîş-i Rüstem ve Şîfat-ı Ū Pîş-i Peşenk Güften”* dir. Bu bölümde Efrâsiyâb'ın Rüstem elinden kaçması, Turan ve İran ordularının savaşının devamı ve Efrâsiyâb'ın barış talep etmeyi düşünmesi anlatılmıştır.

Cildin 43. başlığı, *“Nâme-i Peşenk Be-nezd-i Keykubâd Be-ṭarîk-i Āşti Kerden ve Râstî”* dir. Bu bölümde Peşenk'in sulh talebi, Keykubâd ile mektuplaşmaları, Ceyhun nehrinin sınır olarak belirlenmesi, Rüstem'in barışa şüpheli yaklaşması, Keykubâd'ın hükümdarlığı sürecince yaptıkları, oğlu Kâvus'a nasihatleri, ve ölümü anlatılmıştır.

Cildin 44. başlığı, “*Pādiṣāhi-i Keyḡubād Ṣad Sāl Būd*” dur. Bu bölüm bir geçiş niteliğindedir. Kāvus’un saltanatına geçişten önce bazı öğütleri içermektedir.

Cildin 45. başlığı, “*Āgāz-ı Dāsītān-ı Kāvus*” dur. Bu bölümde Keykāvus’un tahta geçişi, İran ulularının Kāvus’un etrafında toplanışı, Kāvus’un Mâzenderân’a merak salması, Zâl’in bundan haberdar olması ve bunun üzerine Kāvus Şâh’ın yanına gitmesi anlatılmıştır.

Cildin 46. başlığı, “*Naṣīhat Kerden-i Zâl Kāvus-rā*” dır. Bu bölümde Zâl’in Kāvus’u Mâzenderân sevdasından vazgeçirmek için nasihat etmesi, Kāvus’un bu nasihatlere kulak asamaması anlatılmıştır.

Cildin 47. başlığı, “*Reften-i Kāvus Be-Mâzenderân ve Giriftâr Şüden-i Ū*” dur. Bu bölümde Kāvus Şâh’ın Mâzenderân üzerine sefere çıkması, saltanatı Zâl ve Rüstem’e teslim etmesi, Kāvus’un Mâzenderân’ı yağmalaması, Mâzenderân şahının durumu Dîv-i Sepîd’de bildirmesi, Kāvus ve Dîv-i Sepîd’in savaşı, Kāvus’un esir düşmesi ve Zâl’a haber göndermesi anlatılmıştır.

Cildin 48. başlığı, “*Peygām Firistāden-i Kāvus Be-Nezdîk-i Zâl-ı Destân*” dır. Bu bölümde Kāvus’un Zâl’a gönderdiği haber ve Zâl’in Mâzenderân’a meşakkatli yollardan gitmesi için Rüstem’i görevlendirmesi anlatılmıştır.

Cildin 49. başlığı, “*Reften-i Rüstem Be-Mâzenderân Ez-Dünbâl-i Kāvus Şâh ve Īrāniyân Be-Fermân-ı Zâl Be-râh-ı Heft-ḡān*” dır. Bu bölümde Rüstem’in zorlu yollardan Mâzenderân’a gitme macerasının başlangıcı anlatılmıştır.

Cildin 50. başlığı, “*Ḥān-ı Nūḡustîn-i Rüstem Der-râh-ı Mâzenderân ve Küşte Şüden-i Şîr Ber Dest-i Raḡṣ*” dır. Bu bölümde Rüstem’in bir aslan yuvasının yakınında uyuması, Rüstem’in atının aslanı öldürmesi anlatılmıştır.

Cildin 51. başlığı, “*Ḥān-ı Dûvüm-i Saḡtî Keşîden-i Rüstem Ez-ḡayet-i Teşnegî vü Bî-ābî*” dir. Bu bölümde, bir önceki bölümde uykudan uyanan Rüstem’in yola devam etmesi, yolun giderek zorlaşması, karşısına bir koyunun çıkması, koyun vasıtasıyla Rüstem’in bir çeşme bulması anlatılmıştır.

Cildin 52. başlığı, “*Ḥān-ı Sivüm-i Ceng-i Rüstem-i Bâ-ejderhâ*”dır. Bu bölümde, Rüstemin uyuması sırasında atı ve ejderha arasında geçen olaylar ve Rüstem’in ejderha ile olan mücadelesi anlatılmıştır.

Cildin 53. başlığı, *“Küşten-i Rüstem Zen-i Cādū-rā”* dır. Bu bölümde, Rüstem’in yolda giderken bir cadı ile karşılaşması ve cadı ile olan macerası anlatılmıştır.

Cildin 54. başlığı, *“Ahvāl-i Rüstem Bā-Deştebān”* dır. Bu bölümde Rüstem’in uykuya daldı bağın sahibi olan dîv ile karşılaşması, Ulâd adlı dîvin durumdan haberdar olması ve Rüstem ile olan mücadelesi anlatılmıştır.

Cildin 55. başlığı, *“Neberd-i Rüstem Bā-Ulād-ı Ğundî ve Şerh-i Ān Bā-tamāmî”* dir. Bu bölümde, Rüstem’in Ulâd ve adamlarıyla savaşması, Ulâd’ı esir etmesi, Kâvus’u kurtarma yolunda Ulâd ile olan maceraları anlatılmıştır.

Cildin 56. başlığı, *“Rezm-i Rüstem Bā-Erjeng Dîv ve Küşte Şüden-i Dîv”* dir. Bu bölümde, Rüstem’in Erjeng ile olan mücadelesi ve Kâvus Şâh’a ulaşması anlatılmıştır.

Cildin 57. başlığı, *“Resîden-i Rüstem Be-nezd-i Kâvus Şâh Be-Mâzenderân”* dır. Bu bölümde Rüstem ve Kâvus buluşması, Rüstem ve Dîv-i Sepîd’in mücadelesi, Dîv-i Sepîd’i öldürmesi, Kâvus’un Mâzenderân tahtında oturması anlatılmıştır.

Cildin 58. başlığı, *“Nâme Nüvişten-i Kâvus Şâh-Be-Şâh-ı Mâzenderân”* dır. Bu bölümde, Kâvus Şâh’ın Mâzenderân şahına yazdığı nâme, Mâzenderân şahının olan bitenden haberdar olması anlatılmıştır.

Cildin 59. başlığı, *“Pâsuḡ-nâme-i Şâh Kâvus Ez-Şâh-ı Mâzenderân”* dır. Bu bölümde, Mazenderân şahının Nevder’e nâme yollaması ve bunun üzerine Rüstem’in Mâzenderân şahına elçi olarak gitmek istemesinden bahsedilmiştir.

Cildin 60. başlığı, *“Reften-i Rüstem Be-Şehr-i Mâzenderân Ber-süy”* dur. Bu bölümde, Rüstem’in Mâzenderân şahının yanına gitmesi, Rüstem’in Külâhür ile karşılaşması, Mâzenderân şahıyla sohbet etmesi ve Mâzenderân şahının savaştan geri adım atmaması anlatılmıştır.

Cildin 61. başlığı, *“Rezm-i Kâvus Şâh Be-Şâh-ı Mâzenderân Der-İncâ”* dır. Bu bölümde, Mâzenderân şahının ordusunu toplaması, Kâvus’un bu durumdan haberdar olması, iki şahın savaşı, Rüstem ile Cûşâ’nın mücadelesi, Rüstem ile Mâzenderân şahının mücadelesi, Mâzenderân şahının ölmesi, Mâzenderân tahtının ölünceye dek Ulâd’a verilmesi, Kâvus’un İran’a doğru yol alması anlatılmıştır.

Cildin 62. başlığı, “*Bāz Āmeden Keykāvus Be-Īrān*” dır. Bu bölümde Kāvus’un İran’a gelmesi, sarayında ziyafet vermesi, Rüstem’e Nîmrûz memleketi ve türlü hediyeler vermesi, Rüstem’in Nîmrûz’a gitmesi anlatılmıştır.

Cildin 63. başlığı, “*Gerdiden-i Kāvus Pādişāh-i H̄iştēn*” dir. Bu bölümde, Kāvus’un çeşitli memleketler üzerine yaptığı seferleri, Rüstem ile Zâbilistan’da buluşması anlatılmıştır.

Cildin 64. başlığı, “*Dāsītān-ı Hāmāverān*” dır. Bu bölümde, Kāvus’un ortaya çıkan isyanları bastırmak üzere yola çıkması, isyancılarla olan şavaşı, barış görüşmesi için gelen elçinin Hāmāverān şahının kızıdan bahsetmesi, Hāmāverān şahının kızı Sûdāve’yi Kāvus Şāh’a vermeyi kabul etmesi, Kāvus’un Hāmāverān’a gitmesi, Hāmāverān şahının Kāvus’u esir etmesi, Kāvus’un esir olması üzerine dört taraftan düşmanların İran üzerine yürümesi, tüm bu olanlardan Rüstem’in haberdar olması, Rüstem’in Hāmāverān üzerine yürümesi, Rüstem’in Hāmāverān, Mısır ve Berber şahları ile savaşması, Kāvus’un esaretten kurtulması, Efrâsiyâb’ın durumundan haberdar olması, Turan ve İran savaşı, Kāvus’un Elburz Dağı’na gidişi ve orada yaptığı şeyler ve zamanla zalimliğinin baş göstermesi anlatılmıştır.

Cildin 65. başlığı, “*Bu Dāsītān İblīs’ün Kāvus Şāhı Gümrah İtdügidür ve Kāvus’un Āsmāna Çıkduğudur*” Çalışmaya dahil edilen kısmın son başlığıdır. Bu bölümde İblīs’in Kāvus’u yoldan saptırması, Kāvus’u göğe çıkmaya ikna etmesi, Kāvus’un göğe çıkması ve sonrasında meydana gelen olaylar anlatılmıştır, Kāvus’un göğe çıkıp indikten sonra kaybolması, bulunup İran’a götürülmesi, kırk gün halvete çekilmesi ve adaleti yeniden tesis etmesi anlatılmıştır.

“*İşte Keykāvus bu üslûbla kararında, şimden girü bir dāsītāna dahı şürü olunur...*”(s.399).

2.3. Dil ve Üslûp

Firdevsî’nin aruzun “Fe’ûlün / Fe’ûlün / Fe’ûlün / Fe’ûl” kalıbıyla yazdığı 60.000 beyitlik Şeh-nâme’si, tarih yazıcılığı başta olmak üzere birçok alanda derin etkiler yaratmıştır. Firdevsî’nin Şeh-nâme’si, yeni bir ekolün yani şeh-nâmeciliğin önünü açmıştır. Klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde Şeh-nâme, merak uyandıran bir eser olarak birçok kez tercüme edilmiş, birçok esere ilham kaynağı olmuş, klasik Türk edebiyatında, Şeh-nâme’nin derli toplu olarak ortaya koyduğu karakterler yer

bulmuş, hatta bazen bu kahraman karakterler Osmanlı sultanları için kaleme alınan şiirlerde, Osmanlı sultanlarının meziyetlerini ortaya koymada kıstas olmuşlardır.

Terceme-i Şeh-nâme'nin müellifi olan Derviş Hasan Medhî, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Klasik Türk edebiyatı ve Türk halk edebiyatında gerek mesleği, gerekse yazdığı eserlerle iz bırakan simalardandır. Medhî birçok türde eser üretebilen, meddâh, kıssa-hân, vassâf, tarih-hân ve divan sahibi bir şair vasıflarına sahip bir sanatkardır. Medhî tüm bu vasıflarını kaleme aldığı Terceme-i Şeh-nâme'de de ortaya koymuş, sanatının inceliklerini eserde göstermiştir. Medhî, edebiyata olan hakimiyetini eser içerisinde yer verdiği şiirlerle göstermiş, eser içerisinde kullandığı bu şiirlerde teknik olarak pek fazla hataya rastlanılmamıştır.

“[Fe’ûlün / Fe’ûlün / Fe’ûlün / Fe’ûl]

Bu taḥrîre kıldum çü destüm dırâz

Be-emr-i şehensâh-ı gerden-firâz

Melâlet müdâm ola andan ba’îd

Ḥudâ ‘ömrin ide anuñ ber-mezîd

Beni çünkü pîr itdi çarḥ-ı kühen

Yine nev-civân kıldı işbu süḥan

Benüm aḥter-i baḥtum itdi bülend

Naẓar kıldı baña şeh-i ercümend

Dilüm oldu gūyâ ki ḥürrem bahâr

Dilümden n’ola gevher itsem nişâr

Göñül maḥzen-i genc-ı sırr ilâh

Şehüñ emri başumda zerrîn külâh

Anuñ nuṭḥ-ı pâki baña ḥırz-ı cân

Cihân cisme beñzer o cân-ı cihân

Budur şimdi Yezdân-ı pâke dilek

Şenâ-ḥ’ân ola aña ins ü melek

Anı kim ki medh itdi meddāhiyem
Anı kim ki kadh itdi kaddāhiyem
Aña kimle şıdk ile eyler du‘ā
O lāyık du‘āya şenāya sezā
Şu kim eyler aña du‘ā Muştafā
Şefi‘ ola maşserde rüz-ı cezā
Şehüñ Medhiyā bende vaşşāfiyem
Ben ol kalbi şāfi olan şāfiyem
Zamānında ben dağı Firdevsī’yem
Ben ırmağum ammā ki Firdevsī yemm
Şehüñ emrine ben şitāb eylerüm
Sözün her hurūfin kitāb eylerüm
Tevārihe mā’il olursañ şehā
Gözün nūr u kalbün ola pür ziyā
Olur lāl ü gevher egerçi ‘aziz
Tevārih bulardan lañif ü leziz
Tabi‘at ne-di kim ola imtilā
Tevārih aña nüş-ı dārū ola
Yine dāsitāna şürü‘ idelüm
Bu bābı mufaşşalca naql idelüm
Olup bıkı-i ma‘nī yüzünden niķāb
Sözüm vire dehre güneş gibi tāb
Şehenşāh iderse bu eş‘arı güş
Dil-i Medhi andan olur pür huruş
Umarum derūnı ola pür şafā
Be-Ĥaķķ-ı cemāl-i Resūl-ı Ĥudā”(s.77).

Medhî eserde bazı kısımlarda secili anlatımlara önem vermiş, bu seciler neticesinde nesirde akıcılığı ve ses uyumunu sağlamıştır. Eser meddâh Medhî'nin kaleminden çıktığı için, metin içerisinde özellikle övgü barındıran ve betimlemelerin yer aldığı bölümlerde bu tarz ifadeler daha fazladır. Genel olarak eserde bulunan secili ifadeler tek bir yükleme bağlanmaktadır.

Eserde Türkçe fiillere bağlanan kelimelerin oluşturduğu seciler de mevcuttur. “*Ya‘nî Merdâs pîr ki ol bâğa ‘azm eyledi hemân ki çâhuñ üzerine geldi ser-nigûn oldı. Tâ ka‘rına düşüp vücûdı pest ü şikest oldı.*” (s.100) ifadesinde “pest” ve “şikest” kelimeleri Türkçe “oldı” yüklemine bağlanmıştır.

“*Âkıbet ol şâh-ı felek-medâr u küh-ı vaqârı bu çârğ-ı nâ-pây-dâr u nâ-hem-vâr rûzgârıla dâr-ı fenâdan, diyâr-ı bekâya intikâl u irtihâl kıldurđı.*” (s.42) cümlesinde “medâr” ile “vaqâr”, “nâ-pây-dâr” ile “nâ-hem-vâr”, “dâr-ı fenâ” ile “diyâr-ı bekâ” ve “intikâl” ile “irtihâl” ifadeleri seciyi ve paralel yapıyı oluşturmuştur.

“*İşte Sultân ‘Osmân ol nazar-kerde-i Hudâ-yı rahmân, mazhar-ı luğf-ı Yezdân bu bende-i kemîneye terceme-i Şeh-nâme ta‘yîn buyurduklarında evâ‘il-i Şeh-nâme‘de vâkı‘ olan taqsîm-i ekâlîm-i seb‘a-i şâhân-ı rüy-ı zemîn kim taħrîr olunmuşdur.*” (s.50).

“*Şeh-nâme’nün ‘izzet ü i‘tibârı tecdîd ve ragbet ü iştihârı kıyâsda ba‘îd olup feyz-i âşâr himmet-i şehensâhî ile rûğ-ı Firdevsî hayât-ı tâze vü nutğ-ı pâkî revâc-ı bî-endâze bula. Belki ol şâh-ı maħmûdü‘l-hışâl ü keşîrû‘l-elţâfuñ nazar-ı himmetleri bu fağîr-i kalîlü‘l-bizâ‘a ya‘nî Medhî-i vaşşâfî nazm-ı kelâmda Firdevsî-i sâni eyleyüp âvâze-i güftâr-ı mu‘ciz-âşârı cihânı pür şît u sadâ ve âğâze-i eş‘âr-ı dürer-bârı ‘âleme velvele-ârâ ola.*” (s.74). Görüldüğü üzere müellif, eserinde mütercimi olduğu alanlar dışında dahi seci ve benzetmelere yer vermiştir.

Anlattıklarıyla dinleyenleri etkilemeyi hedef edinen meddâh, kıssa-hân ve vassâf vasıflarına sahip olan Medhî, her ne kadar sözlerini yazıya dökmüş olsa da, metin içerisinde dahi tüm bu vasıflarının beraberinde getirdiklerini metne aktif olarak yansıtmıştır.

“*İblîs Zembûre‘yi Dîv-i Siyâh‘a eş eyledi. Gör anuñ ikisinden ne ‘acâ‘ib zuhûra geldi*” (s.82).

“İşte Medhî-i du‘â-gūy u şenâ-h‘ân Sultân ‘Osmân Hân ‘uñ medh ü şenâsından sonra Firdevsî zebânından beyân idüp eydür ki” (s.87).

“Gör imdi Destân Sîmurğ’a ne didi, eyitdi” (s.208).

“Tiğ ü hiştektek tâb u şu‘lesinden sen dirsın ki dükeli zemîn lâle-zâr oldı” (s.386)

Eser, içerik bakımından tercüme olması hasebiyle, eser içerisinde hikayelere başlanırken, veya herhangi bir konu izah edilecekken, Şeh-nâme hikayelerinden evvel genel olarak “rivâyetdür ki” ifadesi kullanılmaktadır. Şeh-nâme hikayelerinin başlıkları altında ise, genellikle “Firdevsî-i dâna eydür, Firdevsî-i üstâd böyle rivâyet ider ki, Firdevsî-i sühân-ârâ eydür, üstâd eydür” gibi ifadeler yer verilmiştir. Eserde bazen mensur metinlerde sıklıkla görülen “râvî kavlınce” ifadesi de yer almaktadır. “Bu kısımlarda amaç anlatılmak istenen olay ya da durumun okuyucuya aktarılmasıdır” (Bülbül 2011: 42). “Râvî kavlınce bir hikâyet-i ‘acîb ve dâsitân-ı ğarîb beyân olunur.” (s.204). “Firdevsî-i dâna kavlınce” (s.346).

Birçok vâsfinin yanında divan sahibi bir şair de olan Medhî’nin, bazen alıntılıdığı şiir kesitlerini şerh etme yoluna gitmesi esere farklı bir üslûb kazandırmaktadır.

“Arūs-ı dıraşşende çün âfitâb

Nihân lik der-çâdır-i müşk-nâb

Çü rûhü’l-ğuds peykereş enverî

Ne in ‘âlem-i ‘unşur u ‘Unşurî

Dıraşşân zi-zîr-i niğâb-ı medâd

Çü âb-ı Hızır der-miyân-ı sevâd

Mazmûn-ı kelâm belâgat-ı encâm bu vechle i‘lâm olunur ki: Firdevsî-i rûşen-ğüftâr buyururlar ki, benüm niğâb altında bir ‘arūs-ı dıraşşendem vardır ki güneş gibi ammâ cemâli çâdır-ı müşk-nâb içinde gizlüdür. Anuñ cemâli Cebrâ’îl cemâli gibi enverîdür. Anuñ ‘unşurı bir ‘unşur-ı lañîfdür bu dünyâ ‘unşurı gibi degildir. Firdevsî’nün çâdır-ı müşk-nâb didüğü hatt-ı siyâhınuñ mürekkebidür. Ol ‘Arūs kim zîr-i niğâbdadır diyü buyurdılar. Ol ‘arūs-ı zibâdan murâd ğüftâr-ı ğarrâsıdur ki mürekkebi niğâbınuñ altında cemâli dıraşşândur. Zulmet içinde âb-ı hayât-ı Hızır gibi.” (s.60).

Eserde kelime uzunlukları değişkindir. Çok uzun kelimeler tercih edildiği gibi, çok kısa kelimelere de yer verilmiştir: “*Ammā bir gün İblīs gördi kim Ādem ‘aleyhi’s-selām’uñ evlādı çoğaldı ve pādīšāh ta’yīn oldu cān kelle-i bī-devletine şıçradı. Şalā idüp evlādını bir yire cem‘ eyledi.*” (s.83). “*Ammā Kiyūmerş ile leşker insān içinde bebr ü peleng ü şīr ve yırtıcı ve kırd ve perrīler ve murġān ve ser-dār ise bahādırlık geyümleri ile leşkerüñ ardınca Kiyūmerş Şāh, Hūşeng leşkerüñ öñince sipāh-ı ceng-āverānla āhir gelüp bir gün dīv ü şeyāṭine muķābil oldılar.*” (s.85).

Eserde kelime başlarında “pes, nite ki, çün, çünkim” gibi ifadelere sıkça rastlanılmaktadır. “*Pes ol vaķt ol tācir-i nīk-rāy vezīr-i müşkil-güşānuñ yanına irdi ol ḥāce Firdevsī-i pūr-hünerüñ hikāyetini ‘ale’l-infirād anuñ öñünde başdan başa beyān eyledi*” (s.65). “*Nitekim ‘ākıllardan kār zuhūr ider senüñ dağı kārüñ ejderi gördükde öyle şudūr itdi*” (s.159). “*Çünkim gelüp karındāşlarınıñ yüzün gördiler mihribānlık gösterdiler*” (s.170). “*Çün Tūr’uñ ḥālını öyle gördi Selm cānibine göz kulaķ tutup karār kıldı*” (s.193).

Eserde eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri görülmektedir. Eserde yer alan yardımcı fiiller dönem özelliklerine uygun olarak kullanılmıştır. “*Ol cānibden Tūr dağı yüz biñ leşker alup geldi kim Īrānīyān’a şebīḥūn idegördi ki kendünüñ geleceği yire Īrān sipāhı müsellaḥ u āgāh ṭurmuşlar.*” (s.191). “*Andan Zāl-ı zer Rüstem’üñ cūr’et ü ḥarekātına taḥşīn idüp bunuñ dilāverāne sözlerine müteḥayyir kıaldı. Şafāsından cānın işār ideyazdı*” (s.319). “*Hemān ki iki ‘askerüñ miyānına geldi, bir na’re öyle ḥaykırdı ki deryā vü kūh ol na’re den ikişer pāre olayazdılar*” (s.360). “*Rüstem dağı aña yapışdı ve cüz’i teveccüh ile ḥarīfūñ eli ḥurd olayazdı*” (s.369),

Eserde genel olarak Farsça başlıklar tercih edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen kısım içerisinde yalnızca bir tane Türkçe başlık mevcuttur: “*Bu Dāsītān İblīs’üñ Kāvus Şāhı Gümrāh İtdügidür ve Kāvus’uñ Āsmāna Çıķduđıdur.*” (s.380). Bu başlık aynı zamanda çalışmaya dahil edilen kısmın son başlığıdır.

Mütercim eser içerisinde “yani” bağlacını oldukça sık kullanmıştır. Bu bağlaçtan sonra mütercim bazen üstü kapalı anlatılan bir olayı detaylandırmış, bazen bağlaç öncesi kelimeyi sadeleştirmiş, bazen de şiirleri açıklama yoluna gitmiştir. “*Sipāh-ı Īrān ziyāde zebūn olurlar bu üç gün üç gice vāķi’ olan rezmede dāmād-ı Rüstem ya’ni Gīv-i Destān elinden nīze-i cān-sitānın bıraķmayup sipāh-ı Türkān’a nīze urdı*” (s.58). “*Āfītāb-ı tābende rāz kapusını açdı ya’ni seher irişdi*” (s.245). “*Ulu köylerden*

ve şehirlerden devābb ü sūtūr ya'ni çār-pā kısmı ve insān kaçan yirlerin ve yurdların koyup gitdiler”(s.250).

“Ne-dīdem zi-ehl-i cihān hiç yār

Dirīgā ki zāyi' bi-şūd rūzgār

Nesr: Ya'ni demek olur ki cihān ehinden hiç kendüme yār görmedüm dirīgā ki rūzgārum zāyi' oldı.”(s.59).

Eski Anadolu Türkçesinde yer alan birinci çokluk eki “-vuz, -vüz” ve bu ekin “y” li şekli “-yuz, -yüz” metin içerisinde çok sık olmasa da yer almaktadır. “*Bu ne işdür biz yaşda andan ulu olavuz halkuñ rağbeti bize olmiya aña ola.*” (s.132). “*İmdi bize lāzım geldi ki anı helāk idüp bu devlete biz vāşıl olavuz diyüp anuñ helāk olmasına bir bahāne isterler idi.*” (s.132). “*Dağhāk-ı ejdehāyı esir itdüm, imdi demidür ki varup ol ejdehādan rüy-ı zemāni pāk idevüz didi.*” (s.142). “*İmdi bu huşuş için gerekdür ki biribirimiz görevüz ve bir yire gelüp müşāvere eyleye ve her nice mümkün ise aña göre iş idevüz.*” (s.162).

Tek bir anlatım içinde ekin her iki şeklinin de kullanıldığı görülmektedir. “*Çünki ol dıraht-ı tāze bu gökden bitdi. Bize dağı lāzım oldı ki göz yaşıyla perverde idevüz ve māl u mülk ve tāt u genci aña vireyüz diyüp sözi tamām kıldılar.*” (s.180). “*İmdi lāyık olan oldur ki selefün yolına gidüp anlaruñ āyiniñi gözedeyüz āb-ı Ceyhün mābeynimüzde miyāncı olsun ne siz beri cānibe kadem başasız ve ne biz ol cānibe ayak koyavuz.*”(s.336).

Aynı zamanda bu ekin, “-zuz, züz” şekli de metin içerisinde nadiren de olsa geçmektedir. “*Ya'ni bunlar bir kerre didiler ki Peşen kandanur ve ne nesnedür biz Peşen'i bilmezüz anı bize haber vir didiler*” (s.57). “*Biz cümlemüz senüñ emr ü fermānuñdayuz her kanda olursağ senüñ peymānuñdan taşra olmazuz didiler.*” (s.203).

Eski Anadolu Türkçesinde çok sık karşılaşılan “-layın, -leyin” eki metinde sıklıkla kullanılmaktadır: “*İblis didi kim işte ol peymān kim benümle muqaddeman itmiş idüñ yine ancılayın bir ahd idesin.*”(s.103). “*Yanında olanlar eyitdi: Şol kim bir tize hāk üzre buncılayın ulu cāyi bir açık çukur yirden āsmāna berāber ide.*”(s.135) “*Bir pādīşāh sencileyin tāt-ı şāhī geymedi aql u fehm ile ve adl u inşāfla ve mihr ü şefkatle bu mertebe kim alem senden şenlik buldı.*”(s.210). “*Ben merdlige kemer*

bağladum ise zamānede niceleyin bir şehsüvār hāne-i zīne kadem başmamışdur ve bir kimse benüm gürz ü tiğümü kaldurmamışdur...”(s.317).

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan “-ısar, -iser” eki metinde yalnızca birkaç yerde geçmektedir: “*Hele şimdi mihmān yarağın gör tā kim pehlevān-zāde bu gice mihmānuñ olısdur didiler.*” (s.220). “*Lākin bu bağı kapunuñ güşādı nite olısdur.*” (s.230). “*Pederüm dağı dedemden öyle hūy tutmuş pederüñ ki nişānı oğulda olmya zātında gevheri alçağ olısdur.*” (s.242).

Eserde kullanılan bir başka ek, “-ınca, -ince” ekidir. “*Rivāyetdür ki ‘İrāk ve Horāşān ve İsfahān ve ser-ḥadd-i Zābilistān’a varınca ol şehriyāruñ zir-i destinde idi ve üstād eydür: Sultān Maḥmūd Sebūktigīn anuñ gulāmı idi.*” (s.51) “*Bu maḥalde şahrā cānibinden bir ejderhā peydā oldu ki pīl-i demān bile aña ḥaşm olmya ve tūvānālığı ḥadden efzūn idi ve uzunluğı ol mertebe idi ki ağızından kıyruğına varınca seksen arış idi*”(s.353)

Eski Anadolu Türkçesinde üstünlük bildiren ek olarak bilinen “-rek, rak” eki metin içerisinde yalnızca bir defa geçmektedir: “*Meger Kiyūmers’üñ yanında Siyāmek’üñ bir oğlu var idi. Ammā gāyetde kiçirek idi.*” (s.83)

Terceme-i Şeh-nāme’de Eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla rastlanan “işbu, şol, ol” gibi işaret, sıfat, zarf ve zamirlerine metin içerisinde sıklıkla yer verilmiştir. “*Şol hūnerler kim şāhānedür ve şāhlara lāyıkdur*” (s.178). “*Ol bed-kārlar Ferīdūn’uñ kapusunda olan ululara dağı başka başka pişkeşler gönderdiler kim hiç vechle Ferīdūn’dan kendülere ziyān irmeye*” (s.179). “*Pes baña Sām’uñ haberin ve Zāl’uñ armağānın işbu döğüp ḥabs itdügin ‘avrat getürdi didi*”(s.240).

Eserde mesafe belirtmede farklı anlatımlara yer verilmiştir. “*Çünkim şeh-zādeler bir ok atımı yir ilerü yürümişler idi hemān ki ol maḥale geldiler*”(s.152).

Eserde anlamı pekiştirme ve söylemi güçlendirme açısından özellikle betimlelerde sıkça ikilemelere yer verilmiştir. “*Kalbleri perişān, gam ile güft ü gū ve elem ile ālūde ekşerinüñ silāhları ve kemerleri şikeste vü gūsiste ve rīze rīze olmuş ne ṭablları ve ne kūsları sağ kalmış ve l-ḥāşıl cenge lāzım olan ālāt u esbābdan birisi kalmamış*” (s.334). “*Cüş u ḥurūşdan soñra na’lı ile ḥāki göge şavurdı ve yiri çāk çāk itdi*” (s.354).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. METİN

3.1. Nüshaların Tavsifi

Uppsala University Library, Celsing, nr. 1

Baş:

Be-nām-ı Hudāvend-i cān u hıred

K'ez-în ber-ter endiše ber ne-güzerd

Son: Tahriren fi evāsıf-ı şehri Rebî'ü'l-âhir min şuhûri seneti tise^c ve 'aşrîn ve elf mine'l-hicre en-nebeviyye hurrirahu el-fakru'l-haqr Cevrî¹⁵ ğafira zenbihu.

1620 yılında, Nisan ayının 10-20 arasındaki günlerinde Cevrî tarafından yazılmıştır.

Nüsha 23 satırda 300 varaktır. Ölçü: 39,3x25 cm. Bu 300 varağa nüshanın başında bulunan minyatürler de dahildir. Başlıklar kırmızıdır. Nüşada “nazım” ve “nesir” geçişleri belirtilmiş ve bu geçişler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserde biri tam varak olmak üzere, 28 adet minyatür vardır. Bunların 27 tanesi yarım varak üzerindedir. Şemseli, zencirekli, köşebentli, bordo meşin ciltlidir. Yazı: Talik.

Paris Bibliothhque Nationale, Suppl. Turc. 326

Baş:

Be-nām-ı Hudāvend-i dünyā vü dîn

U z'ân sū bi-yāmed kitāb-ı mübîn

¹⁵ İbrâhîm Çelebi, mahlası: Cevrî, 17. Yüzyıl divan şairi, hattat. Hattatlığını üstlendiği Terceme-i Şeh-nâme'nin sonuna kendisine ait olan bir şiiri de eklemiştir.

Son: Īrāniyān ile gelüp hişāruñ apusını yıkdılar ierü girdiler ve gāret niyyetine miyānların.

Nüsha 23 satırda 308 varaktır. Ölü: 33x22 cm. Nüsha ierisinde 15 adet minyatür bulunmaktadır. Bordo-kahverengi, miklebli, damgalı, meşin ciltlidir. Yazı: Talik.

St. Petersburg State University Library, 1378

Baş: ?

Son: Tahřiren fi evāsıt-ı şehri Rebī'ü'l-evvel min şuhūri seneti elasūn ve elf ve mine'l-ħicre en-nebeviyye ileyhi efdal el-teħiyye ħurrirrahu el-fakru'l-ħaķir Ībrāhım eş-şehir be-Cevri ğafira zenbihu.

373 varak. Ölü: ? Yazı: Talik. Nüsha ierisinde minyatürler bulunmaktadır.

Nüshaya ulaşıma imkanımız olmadı. Abdullaeva'nın paylaştığı bilgiler neticesinde nüshanın Uppsala nüshasının devamı ve eserin 2. cildi olduğu kesindir¹⁶.

3.2. Nüshaların Değerlendirilmesi

Uppsala nüshasının gerek süslemeleri, gerek minyatürleri ve gerekse dönemin ünlü hattatlarından olan Cevri'nin eserin hattatlığını üstlenmesi, cildin sonuna bir şiirini dahil etmesi, bu nüshanın II. Osman'a sunulan nüsha olduğunu kesinleştirmektedir.

Uppsala nüshasının, dağılıp yeniden ciltlenmiş olması muhtemeldir. Nüshanın başlangıç varağının bulunduğu yere sonradan eklendiği, nüshalar arası mukayese sırasında ortaya çıkmıştır. Esasen her iki nüsha da müşterek bir şiir ile başlamaktadır. Metin ierisinde sonradan eklendiği anlaşılan bu yarım varak alışmada "[Ek]" olarak adlandırıp metin tenkiti sırasında ait olduğu yere dahil edilmiştir.

Paris nüshasında minyatürler için ayrılan yerlerin birçoğu boş bırakılmıştır. Nüshada kırmızı mürekkeple yazımda da düzensizlikler vardır. Uppsala Nüshasına oranla daha düzensiz bir nüshasıdır ve minyatürleri Uppsala nüshasına oranla daha vasattır.

¹⁶ F. I. Abdullaeva, "A Turkish Prose Version of Firdawsı's Shāh-nāma in the Manuscript Collection of the St. Petersburg State University Library," *Manuscripta Orientalia: International Journal for Oriental Manuscript Research* 3, 2 (June 1997): 49-57.

3.3. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

Çalışmada eserin bilinen Uppsala ve Paris olmak üzere her iki nüshası da görülmüş, tenkitli metin bu iki nüsha üzerinden kurulmuştur. Nüshaların eksik kısımları, birbirleri üzerinden tekmil edilmeye çalışılmıştır. Her iki nüshada da mevcut olan eksiklikler, metin içerisinde dipnotta eksik varak sayısı takriben bildirilerek belirtilmiştir.

Metinde geçen Arapça ayet, hadis, gibi ibareler eğik olarak transkribe edilmiş ve anlamları dipnotta eğik olarak verilmiştir.

Metinde geçen Farsça şiir ve ibareler metin içinde transkribe edilmiş, anlamları dipnotta eğik olarak yazılmıştır.

Metinde geçen Şeh-nâme şiirlerinin tercüme edilmesinde, Necati Lugal'ın çevirip, Kenan Akyüz'ün düzenlediği Şeh-nâme tercümesinden faydalanılmıştır.

Uppsala nüshasının başına sonradan eklendiği anlaşıl原因 yarım varaklık metnin yeri, nüshaların tenkiti sırasında tespit edilmiş ve bu yarım diğer varaklardan ayrı olarak “[Ek]” şeklinde isimlendirilmiştir.

Metinde okunmasından şüphe duyulan kelimelerin yanına (?) konulmuştur.

Çalışmada, Farsça “vâv-ı madule” “ḥ” şeklinde gösterilmiştir.

Çalışmada, sayfa numaraları köşeli parantez içinde gösterilmiştir ([U-3a], [P-10b] gibi).

Çalışmada, “y”li ve hemzeli şekilleri olan kelimelerin hemzeli şekilleri tercih edilmiştir (dā'imā / dāyimā , halā'ik / halāyık gibi).

Çalışmada, nüsha farkları gösterilirken, tercih edilen ifadeden sonra “]” işareti konmuş, bu işaretten sonra nüsha farkı gösterilmiştir.

Çalışmada, imla birliğine dikkat edilmiştir.

Nüshalarda bulunan minyatürlerden bir kısmına metin içerisinde görsel nesne olarak yer verilmiştir.

Metinde yer alan tüm Őirlerin vezinleri Őirlerin ũst kısmına eğik bir Şekilde kōŐeli parantez içerisinde yazılmıştır.

Nũshalarda bulunmayan fakat anlam açısından olması gereken ibareler “[]” işareti içerisinde metne eklenmiŐtir.

Metin içerisinde okunamayan kelimeler, eser içerisinde “[...]” Şeklinde gōsterilmiŐ ve dipnotta belirtilmiştir.

Dipnotta kullanılan “-” işareti ibarenin sōz konusu nũshada olmadığını gōstermektedir (-U, -P gibi).

Metnin okunmasında eski Anadolu Tũrkęesi dil Özelliklerine dikkat edilmiştir.

3.4. Çeviri Yazı Alfabeti

ا a, ā

ذ z

ع ʿ

أ ʾ

ص ş

غ ğ

ث s

ض ḍ, ž

ق q

ح ḥ

ط ṭ

ك k, ñ, g

خ ḫ

ظ ḏ

خوا ḫ̃

3.5. Terceme-i Şeh-nâme (1b-110 a Varaklar Arası) Tenkitli Metni

[U¹⁷-1b] [P¹⁸-1b]

[Fe^çülün / Fe^çülün / Fe^çülün / Fe^çül]

Be-nâm-ı Hudâvend-i dünyâ vü dîn

V'ez ân sū bi-yâmed kitâb-ı mübîn

Hudâvend-i cân u hudâvend-i zât

Yed-i kudretinde hayât u memât¹⁹

Odur hem hudâvend-i arz u semâ

Mu^ç ayyen degildür o sulţâna cā

Anuñ varlığından olubdur ç ayân

Gerek küh u şahrâ gerek âsumân

Gerek murğ u mâhî gerek baħr u ber

Me^ç âdinde pinhân olan sîm ü zer

Gerek ebr ü bārân gerek cūy-bār

Gerek âb u âteş gerek rūzgār

Gerek ħāk-i tîre gerek sebze-zār

Gerek genc-i pinhân gerek âşikār

Çamunuñ Hudâvendi ferd ü şamed

Veli biñ bir esmâsı kendi eħad

Yaratdı behişt-i berîn ol Hudâ

Anuñ ehline dirler ehl-i şafâ

Yaratdı celâl ile nâr-ı ceħîm

Yine luţfi çok ol kerîm ü raħîm

İki yol ħodı ol iki menzile

Bize menzil oldu ikisi bile

ç Adâlet kılanlar cihânda hemîn

ç Azâb-ı cehennemden oldu emîn

¹⁷ Uppsala Nüşası.

¹⁸ Paris Nüşası.

¹⁹ *Dünya ve dinin sahibinin adıyla bu aydınlık kitaba başladım. O canın ve bedeninin sahibidir. Hayat ve ölüm onun kudretiyledir.*

İlāhī cemālūñ celālūñ haķı
Bizi ķullaruñ iķre ķılma Őaķı
‘ İñāyet hidāyet ĥimāyet senūñ
Kerem ıssı sensin mürüvvet senūñ
Şeh-i enbiyā Şol Muĥammed haķı
Dilüm rüŐen it nūr-ı Aĥmed haķı
Ebū Bekr-i Őiddiķ iķün yā Ĥudā
Gözüm rüşen eyle dilüm pür-Őafā [U-2a]
‘ Ayāndur güneşden ķü ‘ adl-i ‘ Ömer
‘ Adālet o Őāhuñ belinde kemer [P-2a]
Anuñ ‘ adl ü dādı iķün ķıl nazār
Behişt ola ‘ abd-i Şa‘ ĩfe maķār
Ĥayāsıyķün ‘ OŐmān-ı ‘ ādil-dilūñ
ĤuŐūrına baķma bu āb u gilūñ
‘ Alı’nūñ cemāl ü kemāli iķün²⁰
‘ Adūya rezimde celāli iķün²¹
Daĥı āl ü evlād u aŐĥāb iķün
Muhācır ü enŐār u aĥbāb iķün
Ser-firāz ola Őehriyār-ı zemīn
Budur der-gehuñde du‘ āmuz hemīn
Kemāl ehline ķünki ķıldı nazār
Aña irmeye bed-nazardan zarar
Őecā‘ atde Rüstem gibi merd ola
Aña ĥiķ nazır olmiya ferd ola

NeŐr: UŐbu kitāb-ı müsteĥābuñ ve bu dāsitān-ı pür-Őavābuñ āĝāz olınmasına bā’iŐ ü bādī be-gāyet hādī oldur ki bu bende-i bī-miķdār ve periŐān-ı rüzĝār u dil-fikār a‘ nī Medĥī-i nādire-kār-ı ķıŐŐa-güzār Sultān Murād bin Sultān Selīm²² bin Sultān Süleymān’uñ ĥuzūr-ı Őerīflerinde niķe rüzĝār tevārīĥ-ĥ‘ānlık u ķıŐŐa-perdāzlık idüp

²⁰ İķün] haķı, P.

²¹ İķün] haķı, P.

²² Selīm] Selīm Ĥān, P.

evkāt-ı hamsede hayr du‘alarına meşgûl idüm. ‘Ākıbet ol şāh-ı şāhib-nazar fenā-dārından beķā mülkine²³ güzer kıldı. Ba‘dehū Sulţān Meĥmed bin Sulţān Murād’a irdüm dīdar gördüm ve bir niçe dem anuñ daĥı gülşen-i kūyında bülbül-i naĥme-serā oldum ve her birinüñ hezār²⁴ luţf u iĥsānlarına mazhar düşdüm. Şālīşen Sulţān Aĥmed bin Sulţān Meĥmed’üñ zamān-ı ‘adlinde niçe kitāblar yazdum. Zamān-ı Sulţān Murād’dan zamān-ı Sulţān Aĥmed’e gelince on bir pāre kitāb te’lif eyledüm. Edīb-nāme nām kitāb kim Sulţān Aĥmed bin Sulţān Meĥmed nāmına yazdum. Kıırķ cüz’dür. Kıır cüz’ kitābda Şeh-nāme ve Gürşāsb-nāme’yi icmālen terceme eyledüm. Ol kitābuñ içinde derc kıldum ve Süleymān-nāme-i Kebīr’dan ve Ma‘āricü’n-nübüvve’den daĥı²⁵ taĥrīr idüp Ĥikāyet-i Āl-i Selçuk ve Ĥikāyet-i Āl-i Sāmān ve Ĥikāyet-i Āl-i Būyā [U-2b] taĥrīr olınduĥından mā‘adā [P-2b] Tevārīĥ-i Āl-i ‘Oşmān tā Sulţān Aĥmed bin Sulţān Meĥmed’üñ zamān-ı salţanatlarına gelince taĥrīr olınmışdur ve ol Sulţān-ı Sikender-kirdāra teslīm olınmışdur. Muķābelesinde kılduĥları luţf u iĥsān ĥadden füzūn ve ‘adedden biründür. ‘Ākıbet ol şāh-ı felek-medār u kūh-ı vaķārı bu çārĥ-ı nā-pāy-dār u nā-hem-vār rüzĥarla²⁶ dār-ı fenādan diyār-ı beķāya intikāl u irtihāl²⁷ kıldurdı. **Nazm:**

[Mefā‘ilün / Mefā‘ilün Fe‘ülün]

Ĥudā rūĥını şād itsün o şāhuñ

Cemālin tāb-nāk itsün bu māhuñ

Bu deñlü āl-i ‘Oşmān oldı sulţān

Degildür birisinüñ nāmı ‘Oşmān

Bu nazm-ı pāke ĥoşca i‘tibār it

Dür-i pākizedür kim gūşvār it

Sūĥan fehm eylemek lāzım çü merde

Velī nādāna keşft olmaz bu perde

Bu remzi fehm iderseñ ey sūĥan-senc

Bulursın tā gönül şehrinde bir genc

²³ Beķā mülkine] beķā-dārına, P.

²⁴ Hezār] -U.

²⁵ Daĥı] -P.

²⁶ Nā-pāy ... rüzĥarla] nā-pāy-dār-ı rüzĥarla, P.

²⁷ Diyār-ı ... irtihāl] mülk-i bekāya irtihāl, P.

Ki ya' nî keşf olur bir gizlü esrâr
Haber-dâr ol haber-dâr ol haber-dâr
Gel imdi nazm-ı gevher-bârı güş it
Var andan şoñra deryâ gibi cüş it
Çü Sulţân Aĥmed ol şâh-ı velâyet
Koyup dâr-ı fenâyı kıldı rıĥlet
Kibâr itdiler anda rây u tedbîr
Hilâf idi velî tedbîre taqrîr
Var iken ol şehüñ pür-ı güzîni
Kiçi zann itdiler ol ĥurde-bîni
Didiler cem' olunca pîr ü bernâ
Şehüñ ĥardaşı bir merd-i tüvânâ
Yaraşur Rûm'a sulţân olsa lâyıĥ
Anı zann itdiler kim ola fâ'îĥ
Çü ĥalkuñ sinne oldu i' tibârı
Buña râzı degildür emr-i Bârî
Ĥudâ'nuñ luţfı sinn ü sâle uymaz
Bu esrâr-ı ĥıfıyî kimse tuymaz

Neşr: İmdi bâlâda mezkûr olan bundan aĥdem sa' idü'l-ĥayât u şehîdü'l-memât cennet-mekân firdevs-âşiyân merĥûm-ı maĥfûrla²⁸ Sulţân Aĥmed Ĥân 'aleyhi'r-raĥmetehu ve'l-ĥufrân irâdet-i Ĥayy u Lâ-yezâl ve da' vet-i Ĥudâ-yı müte'âl birle nişîmen-i fânîden sarây-ı bâķiye rıĥlet ü intikâl eyledüklerinde vüzerâ-yı 'izâm ve vükelâ-yı kirâm Sulţân Muştafâ Ĥân'ı cülûs emrinde taĥdîm itdüklerinde [P-3a] serîr-i salţanat üzre cülûs idüp salţanata mutaşarrıf olup lâkin 'aĥl u ferâsetinde ve fehm ü kiyâsetinde ĥıffet ü mecnûn olmaĥın 'alâ muĥtezâ-yı dîn ü devlet ĥükm itmege imkân u iĥtidârları olmaduĥından²⁹ şeh-zâde-i civân-baĥt şâhibü'l-'izzü ve's-şevket a' nî Sulţân 'Oşmân Ĥân-ı zü'l-'azamet da'vî-i mülk-i peder idüp serîr-i mülk-i ĥüsrevânî ve taĥt-ı hilâfet-i şâhib-ķırânî her vechle benüm ĥaĥķ-ı şarîĥüm vâriş-i istihĥâķla ĥaĥķımdur didüklerinde binâ'en 'alâ zâlik vüzerâ-yı dîn ü devlet ve

²⁸ Merĥûm-ı maĥfûrla] merĥûm u maĥfûrla, P.

²⁹ Olmaduĥından] olmaduĥında, P.

vükelâ-yı nâmûs-ı salţanat ve ‘ulemâ-yı kibâr ve meşâyiḡ-i ‘âlî-miḡdâr ve cümle şigâr u kibâr ittifâk idüp rây u tedbîr [U-3a] ve binîş ü başir itdüklerinde müşârü’n-ileyh merḡumuñ ferzend-i sa‘âdet-mendleri ki Sulţân ‘Oşmân Ḥân-ı zü’l-‘unvândur zabt-ı meşâlih-i memleket ü rabt-ı umûr-ı dîn ü devlet anuñ şânına erzânî vü elyaḡ görilür buyurduklarında âġâ-yı kâm-kâr ve ümmü lehü’l-‘azze ve’l-vaḡâr dârü’s-sa‘âdetü’ş-şerîfe âġâsı olup ḡaccü’l-ḡaremeyni’ş-şerîfeyn olan Muřţafâ Āġâ dâm-ı ‘ulûvve ve zâ‘if-i sümûvve dîn ü devlet ve tekmîl-i ‘arz-ı salţanat bâbında ittifâḡ-ı cumhûr-ı küberâ ile³⁰ dâmen-der-miyân idüp bir mübârek sâ‘at ve eymen³¹ evḡâtdde Sulţân ‘Oşmân Ḥân-ı řâḡib-i ‘unvân ḡazretlerin Bâb-ı Hümayûn’dan çıkarup işbu sene seb‘a ve ‘ışrîn ve elf Rebî‘ü’l-evvelî’sinüñ ġurresinde Oda-ı Ḥaşşa’da taḡt-ı hümayûn-ı baḡt-ı meymûn üzre cülûs itdirdükleri ḡinde taşra çıḡup cümle vüzerâ-yı kirâm u vükelâ-yı bilâd-ı intizâm ve ‘ulemâ vü řuleḡâ ve erbâb-ı merâtib ü ařḡâb-ı menâsıb cümle gelüp bey‘at u mutâba‘at idüp be-ġâyet-i Rabbânî ve hidâyet-i şamedânî ke’l-evvel ḡavâş u ‘avâm nizâm-ı intizâm ve refâḡ-ı bâl üzre olup re‘âyâ vü berâyâ ve fuḡarâ vü aġniyâ zıll-ı ḡimâyetlerinde âsüde-ḡâl oldılar ve’s-selâm ve du‘â-yı devâm-ı ‘ömr ü devletlerine meřġül oldukları ġünden zâḡir ve ḡamerden bâḡirdür fi-mâ ba‘dehu irtesi ġün sa‘âdetlü pâdiřâḡ-ı zıllu’llâḡ ḡazretleri Sulţân Ebî Eyyûb Enřârî³² ḡuddise sirruh ḡazretlerinüñ türbe-i şerîflerin ziyâret ve anda şemşir ḡuşanmaḡ ‘âdet-i ḡadîme ve ḡâ‘ide-i me’lûfe-i pâdiřâḡân selef olmaġın [P-3b] anlar daḡı merḡad-ı münevvere ve meşhed-i muḡaharraların ziyâret itmeġe müteveccih ü revâne olduklarında Tatar Ḥân ḡürmetsizlük idüp Yediḡulle’de maḡbûs iken ol ġün firşatı ġanîmet şayup kendü yanında olan ḡidmetkâr ve ḡullarıyla atlanup mevzi‘-i mezbûrdan çıḡup firâr eyledükde sa‘âdetlü pâdiřâḡ-ı ‘âlem-penâḡ ḡazretlerine mezbûrun ḡaçduġın ve Yediḡulle’yi biraġup gitdüġin ḡaber virdüklerinde bir yarar ve cihân-dîde vü kâr-âzmüde vezîrlerden birini ardınca ġönderüp hemân ki ardına varup birḡaç ġün ḡovdılar. Sa‘âdetlü pâdiřâḡumuz ḡazretlerinüñ ḡâlî‘-i ḡüceste ve baḡt-ı meymûnları muḡârenetiyle mezbûr Tatar Ḥân’ı tutup ḡayd-ı bendle dersa‘âdete ġetürüp mezbûrî yine ke’l-evvel³³ ḡayd-ı bend buyurdılar. Sulţân-ı sa‘âdetmendüñ ḡâlî‘-i ferḡunde-fâli ḡaşm-ı bed-ḡıřâli yine bend-i kemende ġetürdi. **Nazım:**

³⁰ İle] birle, P.

³¹ Eymen] yümn, P.

³² Ebî Eyyûb Enşârî] Ebî Eyyûb, P.

³³ Mezbûrî yine ke’l-evvel] mezbûrî ke’l-evvel, P.

[Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Fe' ülün]

Zamânında şular kim oldu bâgî

Ururlar yine aña bend ü bâgî

İdenler istikâmet birle hîdmet

Bulurlar dünye vü ' uqbâda ' izzet

Kime kim istikâmet oldu ' âdet

Zehî ' izzet zehî devlet sa' âdet

Der-beyân-ı Hâl-i Mâzî-i Muşannif Kitâb-ı Hikâyet Kerden-i Ahvâl-i Hud ve Sebeb-i Terceme-i Şeh-nâme

Muqaddeman zıkr olunmuş idi ki selâtin-i Rüm'dan dört dâne pâdişâhların nazar-ı şerîflerine vâşıl oldum. Zamânlarında on bir pâre kitâblar kim yazdum. Ol kitâbların birini Sultân ' Osmân-ı dâna-dil ü rûşen-zamîre şundum. [U-3b] Ol şehriyâr-ı Kahramân-şüret ü Rüstem-şalâbetün dîde-i idrâkle nazar-ı pâki düş olduğda bu kitâbuñ muşannifi şol muhibb-i fuqarâ ve mu' ayyen-i ehl-i kemâl tab' -ı şerîflerinde buğz u hased maḥâl-ender-maḥâl olan âgâ-yı ' azîmü's-şân aḥlâk-ı pesendîdesi meşhûr-ı cihân ḥaccü'l-ḥaremeyni's-şerîfeyn olan Muşafâ Âgâ ḥazretlerinden su'âl buyurdıklarında anlar daḥı bu gedâ-yı ḥâk-sârûñ keyfiyyet-i ahvâlini ḥaḳîḳat üzre beyân iderler. Andan şoñra şehriyâr-ı ' âli-tebâr u kûh-vaḳâr ve felek-medârûñ nazar-ı şerîflerine da'vete sebeb oldılar. Çünkim ol serîr-i salṭanatda ḳarâr iden zıll-ı Hudâ'nuñ dîdârını gördüm sāye-veş ol âsitân-ı gerdün-i'tibâra düşüp yüz urdum. Devâm-ı ' ömr ü devleterine du'âdan şoñra ' arz-ı ḥâl-i faḳîr ve ḥaḳîr-i pür-taḳşîr böyle vâḳî' oldı. [P-4a] Nazm:

[Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Fe' ülün]

Didüm ey pâdişâh-ı cümle ' âlem

Güzîn-i iftiḥâr-ı nesl-i âdem

Saña dâ'im nigeḥ-dâr olsun Allâh

Yavuz gözden seni dūr itsün ol Şâh

Hümâ-yı salṭanat tursun ḳoluñda

' Adûlar pây-mâl olsun yoluñda

Süvâr olduğca ey şâh-ı hüner-ver

Öñüñde ḥazret-i Hızr ola rehber

GN³⁴, GNN³⁵: 1, Minyatür: P-4a

³⁴ Görsel Nesne.

³⁵ Görsel Nesne Numarası.

[P-4b] **Neşr:** Devām-ı devlet-i pādīşāhiden ve du‘ā vü şenā-yı şehensāhiden şoñra pādīşāh-ı Sikender-kirdaruñ tab‘-ı şerīflerini³⁶ ve ‘unşur-ı lañiflerini bilmek ve rūḥ-ı pür-fütūḥları şafā idecek dāsītānı naql eylemek murād idindüm. Sā’il olup didüm ki: Şehriyār-ı Ebū ‘Abd-i ḥaḳīr ü pür-taḳşīr³⁷ ne gūne dāsītān taḳrīr ideyin. Dāsītān-ı Ḥamza-i bā-şafā’dan veyā Süleymān-nāme-i Kebīr’den veyā Şeh-nāme-i Firdevsī’den ḳanḳısından fermān olunur diyüp cevāb-ı bā-şavāba çeşm ü gūş olup tırdum. Bu su’ālden benüm murādum fāl-i iḳbāl-i pādīşāhī idi. Ḥātırumda mūnderic olan ma‘nā bu idi ki³⁸ eger Şeh-nāme murād iderse aḥvāl-i ‘ālemi bilmege ve ‘adl u dād ḳılmağa ḥātır-ı şerīfleri māyil olur didüm. Çünki dürc-ı ḥātırda derc olan ma‘nā bu idi. Ol dem lafz-ı dürer-bārlarından bu kelām-ı dil-peḫīr ü bī-naḫīr şadır oldu. Buyurdılar ki:³⁹ Şeh-nāme-i Firdevsī’den naql eylesün tā ibtidā-yı sebeb-i te’līfinden⁴⁰ intihāsına dek. **Nazm:**

[Mefā’ılün / Mefā’ılün / Fe’ülün]

Bu sözden oldu ḥātırum⁴¹ feraḥ-nāk

Şürü‘ itdüm bu kāra ben de bī-bāk

Neşr: İşte⁴² ibtidādan Şeh-nāme’yi naql eyledüm. Zamān-ı Keyḳubād’a dek şehriyār-ı ‘adālet-şī‘ār ve pādīşāh-ı pākīze-güftāruñ bir sa‘d sā‘atde bu gedā-yı müste-mende emr-i şerīfleri böyle vārid⁴³ oldu ki: Benüm nāmıma Şeh-nāme’yi Türkī dile terceme eylesün. Her ne murādı var ise cenāb-ı ḥazretümde maḳbūldür, ammā taḳşīrāt ḳılmasun⁴⁴ diyü fermān-ı ḥümāyūnları vārid olduḳda ben gedā der-i devlet-i pādīşāha yüz urdum zemīn-būs idüp du‘ā ḳıldum. Ol sultān-ı ‘ādilūñ ve ḥāḳān-ı rūşen-dilūñ fermānına⁴⁵ inḳiyād ḳıldum ammā anlaruñ lisān-ı dürer-bārlarından a‘yān olan cevāb-ı bā-şavāblarını fāl-i iḳbāl idindüm ve yümn ü sa‘ādet⁴⁶ bildüm. Ba‘dehu Şeh-nāme-i Firdevsī’nüñ tercemesini taḫrīr ü taḳrīre āḡāz eyledüm⁴⁷ itmām u encāmını⁴⁸

³⁶ Şerīflerini] şerīfleri, U.

³⁷ Ḥaḳīr ü pür-taḳşīr] ḥaḳīr -i pür-taḳşīr, U.

³⁸ Ki] kim, P. P. Nüshasında genellikle “kim” şeklinde olan “ki” bağlaçları buradan itibaren dipnotta belirtilmeyecektir.

³⁹ Buyurdılar ki] didiler kim, U.

⁴⁰ Te’līfinden] te’līfden, P.

⁴¹ Oldı ḥātırum] ḥātırum oldu, P.

⁴² İşte] üşte, P.

⁴³ Şerīfleri böyle vārid] şerīfleri vārid, U.

⁴⁴ Ḥazretümde ... ḳılmasun] Ḥazretümde maḳbūldür buyurdılar. Ammā taḳşīrāt ḳılmasun, U.

⁴⁵ Sultān-ı ... fermānına] sultān-ı ‘ādilūñ fermānına, P.

⁴⁶ Cevāb-ı ... bildüm] cevāb-ı bā-şavāblarını fāl-i iḳbāl-i sa‘ādet bildüm, P.

⁴⁷ Ba‘dehu ... eyledüm] ba‘dehu Şeh-nāme’nüñ taḫrīr ü taḳrīrine āḡāz ḳıldum, P.

⁴⁸ İtmām u encāmını] itmāmını, P.

ol Rabbü'l-enām hayr ile⁴⁹ müyesser ü muḳadder kıla bi-ḫürmetehu Sultān-ı kevneyn ve Resül-i şaḳaleyn āmin yā mu' in yā erḫame'r-rāḫimīn ve yā ḫayrū'n-nāşirīn [U-4a]

Der-Beyān-ı Evşāf-ı Pādşāh-ı Cihān⁵⁰

Ol şehriyār-ı gītī-sitān u fāris-i meydān, İskender-i zamān, Ferīdūn-ı 'adālet-nişn u Süleymān-mekānuñ evvelā 'ālem-i bülūḡiyyete ḳadem başmazdan muḳaddem rüy-ı zemīnde olan selāṫine hüner bābında ve iz' ān u ma' ārifde, erlikde ve serverlikde fā'ıḳu'l-aḳrān⁵¹ [P-5a] olduḡı bu vechle güneşden 'ayāndur kim meşelā muḳaddem gelen sultānların sāl u sinleri otuz veyā kırık yıla irmek gerekdür kim fāris-i meydān olup nām u neng ḫāşıl ideler. Ol miḳdār pādīşāhlık iden sultānlardan her vechle fārislikde ve sipāhīlikde fā'ıḳu'l-aḳrān ve nādire-i devrān, merd-i meydān-ı cihāndur ve daḫı⁵² āyīn-i şāḫib-ḳırānī vü üslūb-ı cihān-bānīyi kendü zāt-ı pākine maḫkūm ḳılduḡı meşhūr-ı cihān ve güneş gibi 'ayān idi⁵³ ve ol pādīşāh-ı dārā-nişān ya' nī āfitāb-ı ṭal'at Sikender-i menḳabet ḫāzretleri 'ālem-i bulūḡiyyete ḳadem başdıḳlarında taḫta cülūs idüp teşḫīr-i memālik-i düşmen-i dīne ṭālib ve şecā'at ü serverlikde ḡālib ve her vechle ḳulūb-ı sipāh u 'askeri cālib bir pādīşāh-ı melek-ḫaşlet idi. Sinnleri on ṭoḳuza irmek gerek idi kendünden evvel taḫt-ı firūze-baḫta sa' ādetle cülūs iden sultānlardan her vechle fārislikde ve sipāhīlikde 'adīmü'l-aḳrān bir ḫāḳān-ı 'azīmü's-şān idi⁵⁴. Ḳaçan⁵⁵ ol Sultān-ı dāver-i ḫaşem ve Cemşīd-i Cem ve Ḳüsrev-i 'ālem esb-i şabā-refṭār-ı sebük-'ināna süvār olsa yüz yıl fārislik itmiş erlerden ve 'ömri at üzerinde geḫmiş serverlerden fāris olduḡını görenler yüz yire ḳoyup ellerin 'inān u sināndan ve ayakların rikābdan tehī ḳıldılar. **Naẓm:**

[Fā' ilātün / Fā' ilātün / Fā' ilün]

Kimse dem urmazdı erlikde şehā
Görseler raḫş üzre cevlanuñ senüñ
Niçe yüz biñ kelleler ḡaltān olur
Açıla şol demde meydānuñ senüñ

⁴⁹ Ol Rabbü'l-enām hayr ile] Ḳudā yümnle, P.

⁵⁰ Der-beyān-ı ... Cihān] Der-beyān Merātib-i Sultān 'Oşmān Ḳān bin Sultān Aḫmed bin Sultān Mehmed Ḳān, P.

⁵¹ Fāris-i meydān ... aḳrān] -U.

⁵² Ve daḫı] ḫāşılı, U.

⁵³ 'Ayān idi] 'ayāndur, P.

⁵⁴ Ve ol pādīşāh ... 'azīmü's-şān idi] -P.

⁵⁵ Ḳaçan] ḳaçan kim, P.

Saňa nisbet itmek olmaz Őehenleri
Cümleden ‘ālī durur Őānuň senüň

NeŐr: Ol sultān bin⁵⁶ sultān, Sultān ‘OŐmān Hān⁵⁷ bin Sultān Aĥmed Hān’uň evŐāf-ı ĥamīdesi ve aĥlāk-ı pesendīdesi⁵⁸ lisānla taĥrīr ve ĥalem-i dü-zebānla taĥrīr olınmaz zīrā her ne ki pādiŐāhlaruň Őān-ı Őerīflerine lāyık u sezā-vārdur. Cümlesinüň taĥŐilinde daĥıĥa fevt olınmamıŐdur be-ġāyetu’llāhu te‘ālā⁵⁹. **Nazm:**⁶⁰

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

ŐehenŐāh olanda se ‘ādet gerek
‘Adālet mürüvvet Őehāvet gerek

Yüzin görse a‘dā revān cān vire
Mehābet Őalābet Őecā‘at gerek

‘Adālet-pezīr ü memālik-sitān
Kerem ıssı Őāĥib velāyet gerek

Hem itmeye aŐĥāba buġz u ġarāz
Derūnında mihr ü muĥabbet gerek

Őu kim ĥār-yāra ‘adūdur dilā
Aña cān u dilden ‘adāvet gerek

MuĥaŐŐal müselmānlaruň üstine
Ĥalīfe olanda diyānet gerek

Dil ü cāna te’Őīr ide Őözleri
Bürüdet gerekmez ĥarāret gerek

Kelāmı gerekdür miŐāl-i güher
Be-ġāyet feŐāĥat belāġat gerek

Bular cümle taĥŐil olur Medĥiyā
Ve lākin Ĥudā’dan hidāyet gerek

⁵⁶ Bin] ibn, P.

⁵⁷ Hān] -P.

⁵⁸ Aĥmed ... pesendīdesi] Aĥmed Hān’uň aĥlāk u evŐāf-ı ĥamīdesi ve aĥlāk-ı pesendīdesi, P.

⁵⁹ Be-ġāyetu’llāhu te‘ālā] beġāyetu’llāhu, P.

⁶⁰ Nazm] ġazel, U.

[P-5b] Neşr: İşte⁶¹ Sultān ‘Oşmān ol nażar-kerde-i Ĥudā-yı raĥmān, mażhar-ı luţf-ı Yezdān bu bende-i kemīneye terceme-i Şeh-nāme ta’yīn buyurduklarında evā’il-i Şeh-nāme’de vāķi’ olan taķsīm-i eķālīm-i seb’ a-i şāhān-ı rūy-ı zemīn kim taĥrīr olınmışdır. İcmālen anlaruñ taĥrīr ü taķrīr olması veyā⁶² olmaması bābında icāzet taleb kılduķda anlaruñ taĥrīr ü taķrīri lāzım degildür hemān [U-4b] sebeb-i te’lifden āġāz olınmasını revā gördiler, ben daĥı fermān-ı celīlü’l-ķadr-ı pādīşāhiye inķiyād idüp ol vechle āġāz kıldum. [Nazm:]

[Mefā’ ilün / Mefā’ ilün / Fe’ ulün]

Şürü’ itdüm hemān-dem bu kitāba

Külāhum şu’ le şaldı āfitāba⁶³

Der-beyān-ı Sebeb-i Nazm-ı Firdevsī Kitāb-ı Şeh-nāme⁶⁴

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün / fā’ ilün]

Rāvī-i aĥbār belāġat-ı nizām

Nāķil-i esrār fuşāĥat-ı peyām

Neşr:⁶⁵ Rāvīyān-ı aĥbār ve nāķilān-ı āşār-ı rüzġār şöyle rāvīyet ü beyān eylemişler ki⁶⁶ zamān-ı evā’ilde kitāb-ı Şeh-nāme āl-i Sāsāniyān’dan bir pādīşāhuñ ġāyet maķbūlü olmaġın⁶⁷ Daķīķī maĥlaş olan şā’ire emr eyledi ki ol kitābı nazm eyleye⁶⁸. Ammā şā’ir-i mezbur tāze-ġulām-ı ġüzel-süret⁶⁹ ile mihr ü muĥabbet üzre idi. Āyine-i ħalbinde ol civān-ı ĥüsnden⁷⁰ özge şüret yoġıdı. Ol zamān kim Şeh-nāme’yi nazma getürmege āġāz kıldı biñ ebyāt-ı pākīze nazma getürdi ol ĥalde ittifaķ öyle vāķi’ oldu ki bahā ile bir ġulām-ı Türkī-nijād almış idi. Anuñla bazıca eydürken ĥadd-i ādābdan tecāvüz idüp ġulāma el şundi⁷¹. ġulām gördi ki ĥülāşa çāre ve imkān yok, **Farsī:**

⁶¹ İşte] üşte, P.

⁶² Veyā] yā, U.

⁶³ Sebeb-i te’lifden ... āfitāba] Maķşūd-ı bi’z-zāt olana ne ise bu terceme-i leţāfet-i iştīmāilde ancaķ bu menķibeyi yād idüp beyān eyle diyü fermān eyleyüp, fūrüg-ı kelām-ı ĥüsrevāneleri ile reşk şaldı āfitāba, U.

⁶⁴ Der-beyān-ı ... Şeh-nāme] Der-beyān-ı Muķaddemāt Sebeb-i Telīf-i Şeh-nāme

⁶⁵ Neşr] -U.

⁶⁶ Rāvīyān-ı ... eylemişler ki] şöyle naķl eylemişler kim. P.

⁶⁷ Kitāb-ı Şeh-nāme ... olmaġın] kitāb-ı Şeh-nāme nazm olınmamış idi. Tā şol zamāna dek kim Naşr bin Aĥmed Ebu’l-Faẓl Bermekī, P.

⁶⁸ Ki ol kitābı nazm eyleye] Şeh-nāme’yi nazma getüre, P.

⁶⁹ Ammā ... ġüzel-süret] ammā bu Daķīķī-i şā’ir bir merd-i rindī idi bir ġulām-ı ġilmān şüret, P.

⁷⁰ Civān-ı ĥüsnden] civānuñ naķşından, P.

⁷¹ İdüp ġulāma el şundi] itdi, P.

Kārdī ber şikem-i ũ zed ũ-rā helāk gerdānīd⁷².

Ya' nī anuñ ƙarnına bir bıçaƙ urdı anı helāk eyledi. Andan şoñra bu Şeh-nāme dinilmeyüp nā-güfte ƙaldı. Zamān mürür eyledi ol sulţān kim nām-ı pāki Naşr bin Aħmed'dür kitāb anuñ nāmına başlanmış idi. Rivāyetdür ki 'Irāƙ ve Ĥorāşān ve İşfahān ve ser-ħadd-i Zābilistān'a⁷³ varınca ol şehriyāruñ zīr-i destinde idi ve ũstād eydür: Sulţān Maħmūd Sebŭktigīn anuñ⁷⁴ ğulāmı idi. Ammā ğāyette 'āƙil ũ dānā bir merd-i tŭvānā idi. Bŭtŭn Ĥorāşān'ı Naşr bin Aħmed aña virmiş idi. Kuvvet ũ ƙudret ve 'ilm ũ kemāl ve ma'rifet şāhibi idi. Ehl-i tevārīhi sever idi. Şu'arāya meyli kemālinde idi. Āşār-ı devlet ve envār-ı ƙudret cebhesinde⁷⁵ bāhir ũ zāhir idi. 'Āƙıbet anuñ ĥudāvendi ya' nī Naşr bin Aħmed bu cihān-ı fenādan mekān-ı beƙāya irtiħāl⁷⁶ eyledi. Andan şoñra ol şāhuñ vārişi olmamaƙ ile Sulţān Maħmūd⁷⁷ vāriş-i memālik-i kŭlliye olup [P-6a] Hind ũ Ĥorāşān'ı ƙabza-i teşhīre getürdi. Ğazneyn şehrini kendüye taħt-gāh idinüp ƙarār ƙıldı. **Farsī:**

Mecālis-i bisyār kerdī⁷⁸.

Ya' nī çok meclisler ider idi, **Farsī:**

Nedīmān-ı ũ heme şā'ir budendi⁷⁹.

Ya' nī anuñ nedimleri cŭmle şā'irler idi.⁸⁰ **Farsī:**

Kār-ı ũ be-cayī resīde bŭd ki⁸¹.

Ya' nī anuñ kārı bir maƙāma irmiş idi ki anuñ cŭmle ĥāceleri ve erkān-ı devleti şī'irdirler idi. Şī'ir bahānesiyle anları kendüye yakın ider idi. Anuñ zamānında⁸² tevārīh ũ eş'āra⁸³ muħabbetini ğörŭp herkes şī'ir ũ inşā ve ƙışāş söyler idi ve kitāblar yazarlar idi. Her kişi şī'irini pādīşāh ũñŭnde ğelŭp kendŭ oƙur idi. Ol daħı cŭmleye iħsān u luţf ider idi⁸⁴. ũstād eydür: Bu cŭmle şu'arādan⁸⁵ biri Kārāsī-i şā'irdŭr kim Hezār

⁷² *Karnınına bir bıçak saplayıp onu öldürdü.*

⁷³ *Zābilistān'a] Zābil'e, P.*

⁷⁴ *Ve ũstād eydür; Sulţān Maħmūd Sebŭktigīn anuñ] Sulţān Maħmūd Sebŭktigīn ol şāhuñ, P.*

⁷⁵ *Cebhesinde] cebininde, P.*

⁷⁶ *Cihān-ı fenādan mekān-ı beƙāya irtiħāl] cihan-ı bī-bekādān dārŭ'l-beƙāya rıħlet, P.*

⁷⁷ *Andan şoñra ol şāhuñ vārişi olmamaƙ ile Sulţān Maħmūd] andan şoñra Sulţān Maħmūd ol şāhuñ vārişi olmamaƙ ile, P.*

⁷⁸ *ok toplantılar yapardı.*

⁷⁹ *Onun sohbet arkadaşlarının çoğu şairdi.*

⁸⁰ *Şā'irler idi] şā'ir idiler, P.*

⁸¹ *Onun işi bir mertebeye ermişti ki.*

⁸² *Anuñ zamānında] zamānında anuñ, P.*

⁸³ *Tevārīh ũ eş'āra] tevārīhe ve eş'āra, P.*

⁸⁴ *Ol daħı cŭmleye iħsān u luţf ider idi] -U.*

Efsâne nâm kitâb anuñ taşnîfâtındandır ol dağı Sultân Maḥmūd'uñ muḳarreblerin⁸⁶ idi. Ve 'Unşurî-i şâ'ir kim cümle şu'arâdan anuñ eş'ârı Sultân Maḥmūd yanında maḳbûl idi. Anı sultân-ı şu'arâ oḳurlar idi. [U-5a] Sultân Maḥmūd anı cümleden ziyâde sever idi. Ol sebebden 'Unşurî'nüñ gün-be-gün 'izzet ü ḥürmet⁸⁷ ve devlet ü ḥaşmeti ziyâde olmaḳda idi. Her şeb ki Sultân Maḥmūd'uñ nazârında ḳarâr iderler idi. Kârâsî-i şâ'ir ayaḡ üzre ḫursa 'Unşurî oturur idi. İttifâḳ bir gice Sultân Maḥmūd'uñ ḫâḫır u 'âtırına bu ḫuḫûr itdi ki benüm ḫidmetümde bu ḳadar şu'arâ vü büleḡâ var iken niçün bu Şeh-nâme nazma gelmeye didi ve hem tertîb olunmamış idi. Bunun tertîb olup nazma gelmesin murâd ḳıldı. 'Āḳıbet 'Unşurî'ye buyurdi⁸⁸ **Farsî:**

'Unşurî râ güft 'aceb-est ki in Şeh-nâme râ be-nazm ne-yâverde end⁸⁹.

Ya'nî Sultân Maḥmūd 'Unşurî'ye eyitdi.⁹⁰ 'Acebdür ki bu Şeh-nâme'yi nazma getürmemişler **Farsî:**

'Unşurî ḫikâyet-i Daḳîḳî ve sergüzeşt-i ü baz güft⁹¹.

Ya'nî ol maḫalde 'Unşurî ḫikâyet-i Daḳîḳî'yi ve anuñ sergüzeştini⁹² girü naḳl eyledi. Sultân Maḥmūd 'Unşurî'ye emr eyledi ki Şeh-nâme'yi nazm ide. Ammâ 'Unşurî 'özü idüp didi ki: Şehriyârâ bende ol ḳadar ḳudret ü ḳuvvet⁹³ yoḳdur ki tamâm Şeh-nâme'yi nazm idem lâkin⁹⁴ ben bir dihḳânî ḫaberin⁹⁵ aldum çok tevârîḫ bilür ve selef hikâyetlerin ezber eylemiş ve ebyât u eş'ârı şu'arâ beyninde maḳbûl ü merḡûbdur diyüp Firdevsî'yi vaşf eyledi. Ammâ ol söz Sultân Maḥmūd'a güc geldi. Didi kim: Yâ benüm sâye-i ḫimâyetümde bu ḳadar şu'arâ var iken revâ mıdur ki ben bir rüstâyîye minnet idem didi. Aḫır 'Unşurî rızâ gösterdi şol şartla ki baña iki yâr u hevâ-dâr gerekdür ve anlar dağı ehl-i tevârîḫ olalar⁹⁶ [P-6b] ve dağı bize bir cây-ı şafâ-baḫş u feraḫ-fezâ gerekdür tâ kim ol maḳâm-ı cân-baḫşda rüz u şeb bu kâra şürü' idelüm diyüp şâha du'âlar ḳıldı. Andan şoñra ol şâh-ı zafer-kirdâr Ferruḫî ve

⁸⁵ Üstâd eydür: Bu cümle şu'arâdan] bu cümle şu'arâdan, P.

⁸⁶ Muḳarreblerin] muḳarreblerinden, P.

⁸⁷ Ḥürmet] ḫürmeti, P.

⁸⁸ 'Āḳıbet 'Unşurî'ye buyurdi] -U.

⁸⁹ Unşurî'ye dedi ki: "Gariptir ki bu zamana kadar neden Şeh-nâme'yi yazmamışlar?"

⁹⁰ Ya'nî Sultân Maḥmūd 'Unşurî'ye eyitdi] ya'nî 'Unşurî'ye eyitdi, P.

⁹¹ Unşurî ona şair Dakîkî ve hikayesini anlattı.

⁹² Daḳîḳî'yi ve anuñ sergüzeştini] Daḳîḳî'yi ve sergüzeştini, P.

⁹³ Ḳudret ü ḳuvvet] ḳudret, P.

⁹⁴ Lâkin] ammâ pâdişâhum, P.

⁹⁵ Ḥaberin] ḫaberini, P.

⁹⁶ Olalar] ola, P.

‘Ascedī nām⁹⁷ şa‘ırlere emr eyledi ki⁹⁸ ‘Unşurī’ye mu‘avenet idüp Şeh-nāme’yi taḥrīr ü taḫrīr kılmada⁹⁹ İkdām-ı tām ve ihtimām-ı tamām ideler¹⁰⁰ ve andan şoñra Sulṭān Maḥmūd¹⁰¹ şehr ḳurbunda bunlara bir bāğ-ı cennet-mişāl ‘atā ḳıldı. Ğulāmān-ı bisyār ve māl-ı bī-şümār virüp anlara şol resme iltifāt u ri‘āyet¹⁰² ḳıldı kim cümle ḫalā’iḳ anlara olan ḫürmet ü ihtirāmı ve ‘izzet ü i‘tibārı görüp her vechle reşḳ eylediler¹⁰³.

**Der-Beyān-ı Aḫvāl-i Güzeşteğān-ı Selāṭīn-i Cihān ve Bahādırān-ı Tiğ-zenān-ı Ğitīsītān
Neberd-āzmāyān Süvārān-ı Dilīrān-ı Zamān Terceme-i Medḫī-i Meddāh-ı Şāḫān
Fermān-ı Fermāyān-ı Ğğāz-ı Dāsītān**

Rivāyetdür ki evvelā Firdevsī-i dānānuñ mevlūd-i şerīfi ve peder-i büzürg-vārınuñ nām-ı pākini bu vechle ‘ayān idüp¹⁰⁴ ve ma‘rifet-i külliyesini bu resmle beyān ḳılmışlar ki¹⁰⁵ Firdevsī-i dānānuñ ol merd-i tüvānānuñ peder-i vālā-güherlerinüñ nām-ı pāki Mevlānā Aḫmed bin Feruḫ’dur ve daḫı pūr-ı güzīni ya‘nī Firdevsī-i pākīze-ğüftāruñ nām-ı şerīfleri Mañşūr’dur ve künyetleri Ebu’l-Ḳāsım’dur. Üstād eydür:¹⁰⁶ Gicelerden bir gice peder-i Ebu’l-Ḳāsım ḫ‘āba vardı. ‘Ālem-i ḫ‘ābda pūr-ı güzīni Firdevsī’yi¹⁰⁷ gördi ki¹⁰⁸ bir yüce bāmuñ üzerine çıḳmış yüzini ḳibleye ḳarşu ṭutmuş nā-gāḫ bir na‘re-i bülend¹⁰⁹ urdı şöyle kim ‘āleme zelzele ve nev‘-i benī-ādeme velvele düşdi. [U-5b] Ḳubbe-i nüḫ-āsmān bir zamān pūr-şīt u şadā oldı. Felegüñ tāsı çekildi ve taḫt-ı şerāda gāv-ı zemīn belīñledi. Peder-i Ebu’l-Ḳāsım bir zamān deng ü ḫayrān olup ḳaldı. Zamāndan şoñra anı gördi cevānib-i erba‘adan ve ‘ālem-i bālādan āvāzeler peydā oldı bu şīt u şadādan bu āvāzelerden peder-i Ebu’l-Ḳāsım bīdār oldı. Bu vāḳı‘ anuñ sırrına düşündi ḳaldı. Seher çün āfitāb-ı ‘ālem-ārāya küh u şaḫrāya nūr u ziyā¹¹⁰ virdi peder-i Ebu’l-Ḳāsım yirinden ṭurdı. Bir vāḳı‘ a ta‘ bir ider ulunuñ naḫarına irdi. Gördügi ‘aceb vāḳı‘ ayı aña beyān ḳıldı. Çün ol mu‘abbir

⁹⁷ Ferruḫī ve ‘Ascedī nām] üç dāne şa‘ırlere, P.

⁹⁸ Eykedi ki] eyledi, P.

⁹⁹ Şeh-nāme’yi taḥrīr ü taḫrīr kılmada] taḥrīr ü taḫrīrlerinde, P.

¹⁰⁰ İkdām-ı tām ve ihtimām-ı tamām ideler] İkdām-ı tām ideler, P.

¹⁰¹ Ve andan şoñra Sulṭān Maḥmūd] Ol şa‘ırlar bunlardur kim zıkr olunur; Ferruḫī, ‘Ascedī, ‘Unşurī bu üç dāne şa‘ırlere Sulṭān Maḥmūd Sebūktıgīn, P.

¹⁰² İltifāt u ri‘āyet] ri‘āyet, P.

¹⁰³ Ḫürmet ... reşḳ eylediler] ‘izzet ü i‘tibāra reşḳ eylediler, P.

¹⁰⁴ Bu vechle ‘ayān idüp] beyān u ‘ayān idüp, P.

¹⁰⁵ Ve ... ḳılmışlar ki] andan şoñra anuñ ma‘rifet-i külliyesini zebānla taḫrīr ve ḳalem ile taḥrīr kılam. İmdi ma‘lūm-ı şerīf ola ki, P.

¹⁰⁶ Üstād eydür] ve’s-selām rivāyetdür kim, P.

¹⁰⁷ Firdevsī’yi] Ebu’l-Ḳāsım Firdevsī’yi, P.

¹⁰⁸ Gördi ki] gördi, P.

¹⁰⁹ Na‘re-i bülend] bülend na‘re, P.

¹¹⁰ Ziyā] fer, P.

ol pîr-i tüvânâdan bu vâkı‘ ayı istimâ‘ eyledi aña müjde idüp didi ki:¹¹¹ Ey pîr-i sâl-
hurde şād ol ve ğamdan āzād ol kim senüñ ol pür-ı güzînüñ ve ol mihr-i ‘ālem-ārā-yı
[P-7a] meh-cebînüñ¹¹² ol bülen-bām üzerine çıkup yüzini kıbleye dönüp bülend āvāz
ile na‘ re urduġınuñ¹¹³ ta‘ biri oldur ki¹¹⁴ anuñ neşet-i nazm-ı dürer-bārı ve eş‘ arınuñ
keyfiyyet-i esrārı tamām ‘āleme münteşir ola ve ol āvāzeler kim çehār sūdan istimâ‘
eyledük. Aña ‘alāmetdür ki nuṭṭ-ı pāk-i Ebu’l-Ḳāsım her diyāra ki irişür. Ol diyāruñ
büleġası anuñ nuṭṭ-ı pākine istiḳbāl ideler didi. Aḫmed bin Ferruḫ bu cevāb-ı bā-
şavābdan şād u kām¹¹⁵ olup gelüp kendü dār-ı qarārında bir zamān muḳīm oldı.
Ammā bu cānibde Firdevsî-i dānānuñ mürür-ı eyyāmla sinn-i şerīfleri ḳābiliyyet-i
ta‘ lîme lāyık oldı. Meger şol zamān ki taḫşil-i ‘ulūma meşġul oldılar. Envā‘
kemālâtda fā’ıku’l-aḳrān ve nādire-i devrān olup evḳātını dā’imā naḫv u şarfa ve
‘ulūm-ı ‘Arabiyyeye ve eş‘ār-ı ḳadīmāya ve tevārīḫ-i ḳadīmeye ve aḫvāl-i rüzġarı ve
gerdiş-i çarḫ-ı devvārı hem-vāre bilmege sa‘y-ı belîġ ider idi. Az zamān içre keşret-i
güşiş ile manzūm kelām söylemede meşhūr-ı āfāḳ olup ‘āleme şit u şadāsı pür oldı.
Lîk māder ü pederi faḳr u fāḳaya mübtelā idiler.¹¹⁶ Çün bir zamān mürür eyledi eş‘ār-
ı Ebu’l-Ḳāsım lü’lü-i ter mişāl dilden dile ve elden ele düşüp şi‘r-i dürer-bārı mürde
dillere ḫayāt baḫş oldı. Ammā merḳūmuñ dā’imā qarār-gāḫı kenār-ı cūy-bār ve şaḫn-
ı sebze-zār idi. Meger anuñ dā’imā qarār itdüġi kenār-ı cūy-bār fuşul-ı bahārda
tuġyān idüp Ṭūs ırmaġı daḫı gelüp aña dāḫil olur idi. Vilāyet-i Ṭūs’a andan ziyāde
zarār müstevlî olur idi. Ebu’l-Ḳāsım bu huşuşda dā’imā ğam-nāk idi. Muttaşıl
ḫāṭırası bu idi¹¹⁷ ki baña Ḥudā¹¹⁸ bir miḳdār vüs‘at virse¹¹⁹ ben bu cūy-bāruñ zararı
def‘ine bir sedd çekem ve bir muḫkem cisr bünyād idem tā ki ḫalā’iḳ āsūde-ḫāl
olalar dir idi. Üstād eydür: İttifāḳ bir gün¹²⁰ Firdevsî Ṭūs’uñ¹²¹ vālîsinden ḫulm ü
sitem gördi şikāyet itmek içün taḫt-gāḫ-ı Sulṭān Maḫmūd’a ‘azm ḳıldı. Tā kim
birgün yolu geldi şehr-i Ğazneyn’uñ ḳurbına¹²² irişdi ve kenār-ı şehrde bir bāġ-ı

¹¹¹ Müjde idüp didi ki] müjde ḳıldı didi kim, P.

¹¹² Meh-cebînüñ] mäh-cebînüñ, P.

¹¹³ Na‘ re urduġınuñ] ḫayḳırdıġınuñ, P.

¹¹⁴ Ta‘ biri oldur ki] sebeb-i aşlı oldur kim, P.

¹¹⁵ Şād u kām] şād kām, P.

¹¹⁶ İdiler] oldılar, P.

¹¹⁷ Ḥāṭırası bu idi] ḫāṭırına bu ḫuṭūr ider idi, P.

¹¹⁸ Ḥudā] Ḥudā-yı Te‘ālā, P.

¹¹⁹ Vüs‘at] dīnār virür ise, P.

¹²⁰ Dir idi. Üstād eydür: İttifāḳ bir gün] dir idi. İşte Firdevsî bu ḫāṭırada idi bunuñ üzerine bir niçe zamān mürür eyledi. Bir gün, P.

¹²¹ Firdevsî Ṭūs’uñ] Firdevsî-i üstād vilāyet-i Ṭūs’uñ, P.

¹²² Ḳurbına] yaḳınına, P.

cennet-miřāl gördi ve ol bāğda¹²³ ol üç řā'irler ki zıkr olınmış idi şeh-nāme'yi anda¹²⁴ taħrır iderler idi.

Āmeden-i Firdevsī Be-Nezd-i řehr-i Ğazneyn ve Mülākāt řüden-i Ū řu'arā-yı Sultān Maħmd Der-Bāğ¹²⁵

stād eydür: Meger¹²⁶ ol ğn bunlar ni' met ũ řarāb müheyyā idüp soħbete meřĖl olmışlar idi. İttifāk Firdevsī [P-7b] ol bāğa [U-6a] [boş]

¹²³ Ol bāğda] ol bāğñ dernında, P.

¹²⁴ Ūç řā'irler...řeh-nāme'yi anda] ũç dāne řā'irler řeh-nāme'yi, P.

¹²⁵ Āmeden...Der-Bāğ] Ĥikāyet- Āmeden-i Firdevsī Be-Nezd-i şu'arā, P.

¹²⁶ Ūstād eydür: Meger] meger, P.

[U-6b] (Bu maḥal Sulṭān Maḥmūd Sebūktigīn ‘Unṣūrī ve Ferruḥī ve ‘Ascedī muḥliṣ ṣhā’irlerine bir bāḡ-ı ferruḡ-fezā virüp iḥsān-ı firāvānla anlar ol maḡāmda Ṣeh-nāme yazarlar iken Firdevsī gelüp gelüp gedā şeklinde anlar ile müṣā’are kılduḡı meclisdür)

GN, GNN: 2, Minyatür: U-7a

[U-7a] yaqin geldi hemān qapusından içerü ‘azm eyledi.¹²⁷ Meger¹²⁸ ol diyārda ‘ādet bu idi ki her ne yirde¹²⁹ şarāb u ni‘met yinilse lā-būdol ni‘meti ve ol meclisi gören gelüp dāhīl olup bile yir ve ier¹³⁰ idi gerek āşinā ve gerek bī-gāne. Ol sebebden Firdevsī dağı bāğ qapusından içerü girdi. Şā‘irler anı görüp derd-i hāşıl kıldılar¹³¹. Biribirlerine işāret idüp Firdevsī’yi gösterdiler. Gördiler bir uzun qara ve hıra başında bir eski destārçesi var arqasında bir köhne hırqa bu üslūbla toğrılıp kendülere geliyor hemān¹³² bunlar bunun def‘ine şā‘irāne bir ‘ilāc gördiler. [U-7b] Bunı revā gördiler ki her biri bir mışrā‘ söyleyeler qāfiyesin ve baħrin ta‘yīn kıldılar tā ki Firdevsī meclise qarīb olunca bunlar birer mışrā‘ tedārik ittiler. İttifāq bunuñ üzerine idi ki Firdevsī gelüp oturmağ murād idinürse māni‘ olup diyeler ki bu şu‘arā meclisidür şī‘r söylemeyen bu meclise dāhīl olmaz diyüp ol birer mışrā‘ ı oqıyalar iki şā‘irüñ birer mışrā‘ ı bir beyt olur ve bir mışrā‘ tek qalur eger sen dağı bu mışrā‘ a bir mışrā‘ söyleyüp beyt itmege qādir iseñ bizümle hem-şoħbet olup muşāħabet idersin diyeler. Bunlar bu tedārikde iken Firdevsī gelüp bunlara selām virdi murād eyledi kim otura ammā bunlar men‘ eylediler didiler ki: Ey merd-i Ĥudāyī bu meclis kim sen geldüñ şu‘arā meclisidür. Bu meclise şī‘r söylemeyen dāhīl olmaz diyüp;

‘Unşurī güft: Çün ‘arīz-ı tü māh ne-bāşed rüşen¹³³.

Ferruħī güft: Hem-reng-i ruħet gül ne-būd der-gülşen¹³⁴.

‘Ascedī güft: Müjgānet hemī güzer küned ez cevşen¹³⁵.

Firdevsī güft: Mānend-i sinān-ı Gīv der-ceng-i Peşen¹³⁶

Fārsī: İşān yek-bār güften ki Peşen küdāmešt¹³⁷.

Ya‘nī bunlar bir kerre didiler ki Peşen qandadır ve ne nesnedür¹³⁸ biz Peşen’i bilmezüz anı bize ħaber vir didiler. Firdevsī anlara ceng-i Peşen’i bildürdi ammā yine ħikmet bu ki ceng-i Peşen n’idügi ma‘lūm olmadı. Zīrā Firdevsī ceng-i Peşen’i

¹²⁷ Hemān qapusından içerü ‘azm eyledi] hemān bāğüñ derūnına müteveccih oldu, P.

¹²⁸ Meger] Üstād eydür: Meger, P.

¹²⁹ Yirde] yirde kim, P.

¹³⁰ Yir ve içer] yir içer, P.

¹³¹ Kıldılar] idüp, P.

¹³² Arqasında... geliyor hemān] üzerlerine toğruldu, P.

¹³³ Unşurī dedi ki: “*Senin yüzün gibi aydınlık ay yoktur.*”

¹³⁴ Ferruħī dedi ki: “*Gül bahçesinde senin yanağına benzer gül olmaz.*”

¹³⁵ Ascedī dedi ki: “*Kirpiklerin tün zırları delip geçer.*”

¹³⁶ Firdevsī Peşen savaşında Gīv’in mızrağını hatırladı ve dedi ki: “*Peşen savaşındaki Gīv’in mızrağı gibi.*”

¹³⁷ Onlar Peşen nedir ve nerededir diye sordular.

¹³⁸ Qandadır ve ne nesnedür] qandadır ne nesnedür, P.

zamān-ı Keyhüsrev’de yād ider. Bu maqāmda bunlara ceng-i Peşen-i bildürdi diyüp¹³⁹ söz qalır lākin¹⁴⁰ biz ceng-i Peşen’i muqaddem beyān idelüm. Peşen Türkistān’da bir şahrānuñ ismidür. Kūh-ı Lāvun nām bir t̄aḡuñ öñünde vāki‘ olmışdur. Efrāsiyāb-ı Türk Kūh-ı Lāvun’dan Peşen şahrāsına yüz tutup sipāh-ı Īrān’a şebihūn ider üç gün üç gice iki cānibden ‘azīm kıtāl vāki‘ olur. Sipāh-ı Īrān ziyāde zebūn olurlar bu üç gün üç gice vāki‘ olan [P-8a] rezmde dāmād-ı Rüstem ya‘ nī Gīv-i Destān elinden nīze-i cān-sitānın bırakmayup sipāh-ı Türkān’a nīze urdı şol resme kim ne seng ve ne sindān ne zırh ve ne haftān hā’ il olmadı müteyaqqīn¹⁴¹ ma‘ rekesi olmaḡla Firdevsī-i üstād ol ma‘ rekeyi hātır-nişān idüp bu maḡalde Īrād ider. Şol zamān ki ‘Ascedī: Müjgānet hemī güzer küned ez cevşen didi, ol hīnde dest-i hātır-ı Firdevsī sinān-ı Gīv’e yapışdı. İki mışra‘ lar kim bu mışra‘ dan muqaddem ‘Unşurī ve Ferruḡī dimişler idi. Biribirlerine muḡabıḡ u muvāfiḡ şüret-i bezmde vāki‘ olmış idi. Mışra‘ -i şālīḡ daḡı bezmde vāki‘ olmaḡ gerek idi. Şüret-i rezmde vāki‘ oldı. Firdevsī gördi ki üçüncü mışra‘ da müjgān añladı hemān sinān-ı Gīvī mişāl getirüp mışra‘ -ı evvelinüñ haḡḡını mışra‘ -ı şānīde icrā kıldı çehār mışra‘ dürüst oldı Firdevsī cümleñüñ tekmīline bā’iş ü bādī oldı. Biz geldük ebyātuñ maḡmūnı beyānına, ‘Unşurī dimiş idi ki: Çün ‘arız-ı tü māh ne-bāşed rüşen Ma‘ nā-yı mışra‘ budur ki senüñ cemālūñ gibi rüşen māh olmaz. Ferruḡī dimiş idi ki: Hem-reng-i ruḡet gül ne-būd der-gülşen Ma‘ nāsı budur ki gülşende senüñ yañaḡuña hem-reng gül olmaz. [U-8a] ‘Ascedī dimiş idi ki: Müjgānet hemī güzer küned ez cevşen. Ma‘ nāsı budur ki senüñ müjgānuñ dükeli cevşenden güzār¹⁴² eyler. Firdevsī daḡı mışra‘ -ı şālīse cevāb virüp dimiş idi ki: Mānend-i sinān-ı Gīv der-ceng-i Peşen. Ma‘ nāsı oldur ki Peşen şahrāsınuñ cenginde Gīv-i Destān’uñ sinānı gibi işte ceng-i Peşen’den murād ma‘ lūm oldı. Āḡır şu‘ arā birbiriyle işāretleşüp Firdevsī’yi ḡoluya ḡutdılar tā kim mest olup yıḡıldı. Bunlar Firdevsī’yi ol yirde ḡoyup gitdiler gelüp Sulḡān Maḡmūd’uñ ḡapusına yetdiler. Der-bānlara Firdevsī’nüñ şeklini ta‘ yīn kıldılar ve didiler ki:¹⁴³ Şol şüretli bir kimse gelürse zinhār iḡerü ḡomañ ki size andan ḡoḡ ziyān irişür diyüp kendü ‘ālemlerinde oldılar. Bu cānibde Firdevsī h‘āb-ı şarāb-ı nābdan bīdār olup baş götürdi naḡar şaldı şu‘ arā ve rindān-ı mey-nüşān ol bezmden ayak çekmişler deyyār kimse görmedi nā-çār sürüp şehre geldi. Meger ol gün rüz-ı cum‘ a idi. Gelüp bir

¹³⁹ Diyüp] dir de, P.

¹⁴⁰ Lākin] ammā, P.

¹⁴¹ Müteyaqqīn] müte‘ ayyin, P.

¹⁴² Güzār] güzer, P.

¹⁴³ Kıldılar ve didiler ki:] kıldılar, P.

cāmi^c e girdi cum^c a namāzını kıldı. Namāzdan şöra kendünün t̄ali^c -i ber-geştesini h̄ātırā getürdi ve kendü¹⁴⁴ ḥasb-i ḥāli bu¹⁴⁵ şî^c r-i [P-8b] ciger-sūzı oқıdı. **Nazm:**

[Fe^c ūlün / Fe^c ūlün / Fe^c ūlün / Fe^c ū]

Ne-dīdem zi-ehl-i cihān hīç yār

Dirīgā ki zāyi^c bi-şūd rūzgār¹⁴⁶

Neşr: Ya^c nī dimek olur ki cihān ehlinden hīç kendüme yār görmedüm dirīgā ki rūzgārūm zāyi^c oldı. Çün Firdevsī bu beyti oқıdı meger Firdevsī'ye yakīn bir merd oturmuş idi. Pādīşāhuñ nedīmlerinden idi. Nāmına Māhek dirler idi. Firdevsī'nün oқuduğı beyti gūş idüp Firdevsī'den su'āl kıldı: Bu beyt kim oқıduñ kimün eş'ārındandır didi. Firdevsī cevāp virüp eyitdi: Zāde-i ṭab^c -ı nā-şādumdur. Māhek aña didi ki: Dağı şî^c rūñ var mıdır. Firdevsī eyitdi kim: Belī niçe bıkır şî^c rūm vardur bā-niḳāb ne çeşm-i nā-maḥrem¹⁴⁷ yüzün görmüş ve ne gūş-ı merdüm¹⁴⁸ sözün işitmişdür didi. Māhek Firdevsī'nün şî^c r-i ciger-sūzını ve kelām-ı dil-firūzını gūş idince anuñ sözlerinün sūzı dil ü cānına te'sīr kıldı. Māhek ol maḳāmdan Firdevsī'yi alup kendü maḳāmına geldi¹⁴⁹. 'Ālī ziyāfet kıldı. Bir zamāndan şöra eşnā-yı kelāmda¹⁵⁰ Firdevsī Māhek'den Şeh-nāme yazan şu'arāyı su'āl kıldı. Anlaruñ merātibin ve şî^c rlerinde olan letāfetin ve tevārīḥ-şināslıḳların her vechle su'āl kılduḳda Māhek cümle-i şu'arādan 'Unşurī'yi terciḥ idüp ziyāde medḥ eyledi. Firdevsī eyitdi: Hiç yāduñda anuñ eş'ārından var mıdır. Māhek eyitdi: Vardur Sührāb ile Rüstem ḥaḳḳında iki beyt söylemişdür. Sulṭān Maḥmūd gāyetle pend idüp Şeh-nāme'nün tekmīlini anlara buyurmuşlardur ile'l-ān yazmaḳdadur. Firdevsī ol Sührāb u Rüstem ḥaḳḳında olan ebyātı Māhek'den den suāl kıldı. Māhek Dağı bu gūne cevāb virdi. **Farsī:**

Çün Rüstem ber-Sührāb zafer yāft, der-ān dem Sührāb endişe-i ān büved ki men-ū rā zinhār dādem. Ū nīz merā zinhār dehed çün Rüstem ḥancer ber-keşīd, ve sīne-i Sührāb rā bi-zed Sührāb der zīr-i ḥancer güft¹⁵¹. **Nazm:**

¹⁴⁴ Getürdi ve kendü] getürdi kendü, P.

¹⁴⁵ Bu] bir, P.

¹⁴⁶ *Dünyada bana yar olacak kimse bulamadım. Yazık ki zamanım boşa geçti.*

¹⁴⁷ Çeşm-i nā-maḥrem] çeşm-i merdüm, P.

¹⁴⁸ Gūş-ı merdüm] gūş-ı nā-maḥrem, P.

¹⁴⁹ Geldi] getürdi, P.

¹⁵⁰ Kelāmda], kelāmdan, U.

¹⁵¹ *Rüstem Sührāb'a karşı zafer kazanınca endişelendi, o an Sührāb endişelendi ki ben onu bağışlamıştım, o da beni bağışlar mı? Fakat Rüstem hançerini çıkartıp Sührāb'ın göğsüne sapladı. Sührāb hançerlenince şöyle söyledi.*

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Her ân geh ki teşne şüdi dil be-ğün

Biyâlüd ân hancer-i ābgün

Zamāna be-ğün-ı tü teşne şeved [U-8b]

Be endām-ı tü mūy-ı deşne şeved¹⁵²

Māhek eyitdi: İşte bu iki dāne ebyāt sultāna gāyet laṭif görindi didi. Ammā Ebu'l-
Kāsım ya' nī Firdevsī-i eşk-būsuñ Rüstem ile rezmini yazup bir nice ebyāt eyledi.
Lākin bu maḥalde¹⁵³ bu kıl ü kālī ferāmūş itdürmek için [P-9a] Māhek'den mey taleb
kıldı ve didi kim şimdi mey-i hoş-güvār içmek gerek ki nāfi' dür¹⁵⁴. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Kunūn ĥord bāyed mey-i hoş-güvār

Ki mey būy-ı müşk āred ez-cūy-bār¹⁵⁵

Nesr: Ya' nī mey-i cūy-bārdan dimāğ-ı mey-nūşāna misk rāyiḥasını getirür diyüp
şarāb-ı nāb getirtdi andan 'ıyş u nūşa meşğül oldı. Bundan soñra bir gice Firdevsī
Māhek'e eyitdi: Egerçi bu Şeh-nāme-ğ'ānlar Şeh-nāme'yi yazmışlar ammā esās
tevārīḫi ve leṭāfet-i eş'ārı müstaḥkem kılmamışlar ve sa'y u ikdām itmemişler
didükde Māhek eyitdi: Mümkün olmaz bundan artuğ kâbil degildür¹⁵⁶. Eger sen kâdir
iseñ görelüm birkaç ebyāt söyle Sulṭān Maḥmūd'a gösterelüm eger pend iderse siz
muḥkem esās idüñ didi. Firdevsī eyitdi: Ḥālā benüm söylenmiş eş'ār-ı dürer-bārum
vardur ki her bir ḥarfı bir gevher-i pür-māyedür manzūm u maṭbū' fikr-i biker-i
ma' ānī şadef-i sīnemde pinhāndur¹⁵⁷. Niḳāb-i seḫāb içinde āfitāb-ı 'ālem-tāb gibi gāh
pinhāñ ve gāh peydādur diyüp bu ebyātı oḳıdı **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

'Arūs-ı dıraḥşende çün āfitāb

Nihān līk der-çadır-i müşk-nāb

¹⁵² Sen ne zaman kana susasan ve o su rengindeki hançerini kana bulamak istesen, zaman da senin kanına susar ve vücudunun her kıtlı bir hançer kesilir.

¹⁵³ Lākin bu maḥalde] ve anı ḥāṭır-nişān itmiş idi lākin ol maḥalde, P.

¹⁵⁴ Gerek ki nāfi' dür] gerek, P.

¹⁵⁵ Şimdi güzel kokulu şarabı içmeli, çünkü bu içki ırmaklardan misk kokusunu getirir.

¹⁵⁶ Degildür] degildür ve didi ki, P.

¹⁵⁷ Pinhāndur] pinhāndur kim, P.

Çü rûhü'l-ğuds peykereş enverî

Ne in 'âlem-i 'unşur u 'unşurî

Dırağşân zi-zîr-i niğâb-ı midâd

Çü âb-ı Hızır der-miyân-ı sevâd¹⁵⁸

Nesr: Mazmûn-ı kelâm belâgat-ı encâm¹⁵⁹ bu vechle i' lām olunur ki: Firdevsî-i rûşen-güftâr buyururlar ki benüm niğâb altında bir 'arûs-ı dırağşendem vardır ki¹⁶⁰ güneş gibi ammâ cemâli çâdır-ı müşk-nâb içinde gizlüdür. Anuñ cemâli Cebrâ'îl cemâli gibi enverîdür. Anuñ 'unşuru bir 'unşur-ı lañfdür bu dünyâ 'unşuru gibi degildür. Firdevsî'nüñ çâdır-ı müşk-nâb didügi hañt-ı siyâhınuñ mürekkebidür. Ol 'Arûs kim zîr-i niğâbdadır diyü buyurdılar. Ol 'arûs-ı zîbâdan murâd güftâr-ı ğarrâsıdur ki mürekkeb-i niğâbınuñ altında cemâli dırağşândur. Zülmet içinde âb-ı hayât-ı Hızır gibi. Çünkü Mâhek Firdevsî'nüñ bu deñlü eş'âr-ı ma'âni kılduğın istimâ' eyledi ol gice şubh-ı şâdıķ olunca bu eş'âr-ı keyfiyyetiyle mest olup göz yummadı. Çünkü seher irdi¹⁶¹ âfitâb-ı 'âlem-tâb rûy-ı zemîne ziyâ-bağş oldu Mâhek yirinden tûrdı Sultân Maħmûd'uñ nazârına geldi aħvâl-i Firdevsî'yi bir bir 'ayân u beyân kıldı. Āħir nazâr-ı şehriyâra getürdi ol biñ beyt kim Siyâvuş ħâķķında söylenmiş idi anı sultâna 'arz eyledi¹⁶². Sultân bu nazm-ı pâki görince şâd olup [P-9b] ol nazmuñ her beytine bir dinâr virdi biñ altun iħsân eyledi¹⁶³ ve buyurdi: İmdi Şeh-nâme'yi benüm nâmuma taħrîr eyle ħâzret-i Ādem'den tâ benüm zamânuma gelince didi ve her beytine bir altun virmeği va' de kıldı ve suâl kıldı kim: Bu deñlü Şeh-nâme ne miķdâr ebyât olur. Firdevsî altmış biñ ebyâta ķârâr virdi. Sultân Maħmûd daħı altmış biñ dinârı virmeğe muķarrir oldu. Andan mâ'adâ sarây-ı ve câriyeler ve ğulâmlar [U-9a] virdi. Firdevsî daħı ol şevķe Şeh-nâme'yi taħrîre âġâz kıldı tâ kim otuz yılda tamâm eyledi. Teslîm-i pâdişâhî olduķda Sultân Maħmûd emr eyledi¹⁶⁴ ħâzineden altmış biñ altun vireler ammâ Sultân Maħmûd'uñ vezîr-i a'zamı ki nâmı Ĥasan Meymendî'dür bu iltifâta ħased kıldı gelüp sultân önünde baş ķodı ve eyitdi: Şehriyâra siz Fridevsî'ye kitâb tamâm olmazdan muķaddem şol ķadar iħsân

¹⁵⁸ Benim güneş gibi parlayan bir gelinim vardır ama saf misk kokulu çadır altında gizlidir. Onun yüzü Cebrail yüzü gibi aydınlıktır ve onun unsurları bu dünya unsurlarına benzemez. O parlaklık mürekkeb örtüsünün altındadır. Tıpkı karanlık içindeki Hızır'ın suyu gibi.

¹⁵⁹ Encâm] niğâm, P.

¹⁶⁰ Vardur ki] vardır, P.

¹⁶¹ Seher irdi] seher irüp, P.

¹⁶² Āħir ... sultâna 'arz eyledi] -U.

¹⁶³ Biñ altun iħsân eyledi] -U.

¹⁶⁴ Sultân Maħmûd emr eyledi] emr eyledi, P.

eyledüñüz ki altmış biñ altun kadar oldu şimdi bir şā^c ire altmış biñ altun virmek ne lāzımdur. Altmış biñ aqçe virmek kifāyet ider didi. Sulṭān Maḥmūd daḥı itdügi ‘ahdi ferāmūş idüp emr eyledi altmış biñ aqçe ḥāzır kıilup¹⁶⁵ bir gūlāmla Firdevsī’ye gönderdi. Meger ol vaqt Firdevsī ḥamāmda idi henüz çıkmamış idi ve şerbetçiden bir fuḫā^c i şerbet alup içdi. Ol dem gūlām gelüp Firdevsī’ye altmış biñ aqçeyi teslīm eyledi. Firdevsī ol ḥālī görüp ḥayrān ḳaldı sulṭānuñ ‘ahd-şikenliğine ḡam-nāk oldu. Ol ıztırābla altmış biñ aqçeyi üç ḥişşe eyledi. Yigirmi biñ aqçeyi ḥamāmçıya ve yigirmi biñini şerbetçiye ve yigirmi biñini getüren ādeme virdi. Etegin¹⁶⁶ silküp revāne oldu. Ammā bu ḥaberi sulṭāna didiler. Sulṭān ḡazab-nāk olup emr eyledi Firdevsī’yi meydān-ı siyāsete getürdiler¹⁶⁷. ‘Unşurī ve ḡayrı şā^c irler¹⁶⁸ ve būleḡā vū fuşāḥā¹⁶⁹ şefā^c at kııldılar yine ḥalāş oldu. Ammā Firdevsī ol yirden ki gitdi ol gice ol ḥarāretle Sulṭān Maḥmūd’ı hicv eyledi. Rūzgārda bir eşer daḥı ḳodı¹⁷⁰ kim kıyāmete dek ve¹⁷¹ Firdevsī bu maḥalde vaşiyet itmişdür ki¹⁷² her kim benüm Şeh-nāme’mi yazar kitāb-ı evvelinde bu hicvi yazmaz ise Ḥuda’nuñ la^c neti anuñ üzerine olsun. Ol sebebden ḥiçbir şeh-nāme yoḳdur ki evvelinde bu hicv yazılmaya. Çün Firdevsī hicvi tamām itdi bir gün Ayās ile mülākāt idüp yanında zād u zevādesi yoḳ idi. Birḳaç aqçe ḥarc-ı rāḥ alup dest-i Ayās’a bir ṭomar virdi ve tekrār tekrār emānet idüp gitdi. Rivāyetdür ki: Firdevsī’nuñ aḥbābından çok kimesneler ardına düşüp [P-10a] aña imdād itmek murād idindiler ammā Sulṭān Maḥmūd’uñ ḡazabından ve Ḥasan Meymendī’nuñ ḥīle vū mekrinden ḥavf idüp fāriḡ oldılar. Bu cānibde bir gün Firdevsī¹⁷³ gelüp¹⁷⁴ vilāyet-i Ṭūs’a dāḥil oldu yine anda sūz-ı derūnla niçe şi^c r-i āteş-bār daḥı yazdı. Vilāyet-i Ḡazneyn’de Naşr bin Muḥteşem’e irsāl eyledi. Şi^c r-i Firdevsī gelüp Naşr bin Muḥteşem’e vāşıl oldu. Ol gün rüz-ı Cum^c a idi. İttifāḳ Sulṭān Maḥmūd Cum^c a namāzını Firdevsī’nuñ şi^c ri yazılan cāmi^c de kııldı. Naşr bin Muḥteşem de anda idi. ‘İbādetden soñra Sulṭān Maḥmūd cāmi^c dīvārına nazar kıilup Firdevsī şi^c rini gördi. Hemān ol dem bir āḥ-ı serd çekdi. Firdevsī’yi yād eyledi Ayās’dan anı su’āl kııldı. Hemān Naşr bin Muḥteşem ayaḡa ṭurup sulṭāna du^c ā kııldı

¹⁶⁵ Kıilup] idüp, P.

¹⁶⁶ Etegin] etegini, P.

¹⁶⁷ Getürdiler] getürdiler ammā, P.

¹⁶⁸ Ḡayrı şā^c irler] ḡayrı şu^c arā, P.

¹⁶⁹ Būleḡā vū fuşāḥā] būleḡā, P.

¹⁷⁰ Rūzgārda bir eşer daḥı ḳodı] bir eşer daḥı ḳodı rūzgārda, P.

¹⁷¹ Kıyāmete dek ve] kıyāmete dek ḳaldı, P.

¹⁷² Vaşiyet itmişdür ki] vaşiyet idüp dir kim, P.

¹⁷³ Firdevsī] Firdevsī-i Ṭūsī, P.

¹⁷⁴ Gelüp] bir gün gelüp, P.

didî kim: Şehâ baña Firdevsî'den hedâyâ bir niçe eş'âr geldi Tûs şehrinden göndermiş diyüp ol nâmeyi sulţānuñ destine şundı. Sulţān ol nâmeye dağı nazār kıldı anı dağı 'alâ tarîķü'l-hikāyet pür-şikāyet gördi.[U-9b] Ol nâme-i sūz-nāk u âteş-bārda¹⁷⁵ taħrîr ü taķrîr olınan ebyāt-ı dūrer-bār budur ki zıkr olınur¹⁷⁶. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Be-Ġazneyn merā gerçi hūn şūd ciger

Zi-bidād-ı ān şāh bīdād-ger

Hemī h'āstem tā fiġān hā kūnem

Be-gīti ez-ū dāsītān hā kūnem

K'ez-ū hiç şūd renc sī sāle'em

Şenīd ez-zemīn āsmān nāle'em¹⁷⁷

Neşr: Ma' nā-yı beyt¹⁷⁸ budur ki: Egerçi¹⁷⁹ benüm diyār-ı Ġazneyn'de cigerüm hūn oldı. Ol şehriyār-ı bīdād-gerden ben dađı muttaşıl isterüm ki nāle vü efgānlar kılam pādīşāhuñ zūlm ü bīdādını dūnyāya andan dāsītānlar idem ya'nī cihān hūķına şehriyāruñ¹⁸⁰ cevr ü sitemini¹⁸¹ 'ayān u beyān idem zīrā anuñ zūlm ü bīdādından benüm otuz yıllıķ renc ü miħnetüm hiç oldı. Ol sebebden rūy-ı zemīnde benüm istediğüm nāle vü efgānı¹⁸² āsmān-ı bālā istimāc eyledi¹⁸³. Muķābele-i iħsānı baña zūlm u bīdād oldı. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Eger bāşed īn nūktehā nā-şavāb

Be-sūzān be-āteş be-şūy ān be-āb

Gūzeştem men ey server-i pāk-rāy

Ez-īn dāverī tā be-dīger sarāy

¹⁷⁵ Āteş-bārda] āteş-bārede, P.

¹⁷⁶ Olınan...olınur] olınan ebyāt-ı dūrer-bār budur, P.

¹⁷⁷ *Gazne şehrinde yüreğim kanla doldu. O zalim şahın adaletsizliğini destan yapıp feryad ile dünyaya bildireyim. Benim otuz senelik emeğim boşa gitti. Benim bağrırıp çağırışımı gökyüzü bile işitti.*

¹⁷⁸ Ma' nā-yı beyt] ma' nā-yı ebyāt, P.

¹⁷⁹ Egerçi] Şehriyārā egerçi, P.

¹⁸⁰ Şehriyāruñ] pādīşāhuñ, P.

¹⁸¹ Cevr ü sitemini] zūlm ü bīdādını, P.

¹⁸² Nāle vü efgānı] nāleyi, P.

¹⁸³ Eyledi] eyledi. Nazm:

Resed luṭf-ı Yezdān be-feryād-ı men
Sitāned be-maḥşer ez ū dād-ı men¹⁸⁴

Nesr: Ve yine bu ebyâtı daḡı ol Şikāyet-nāme’de Firdevsî yazmış. Ma’ nāsı oldur ki naşîhat yüzinden [P-10b] Sulṭān Maḥmūd¹⁸⁵ eydür ki: Nāmemde saña yazup gönderdüğüm nükteler cevāb-ı bā-şavābdur. Eger bu nükteler senüñ ḡatuñda nā-şavāb oldu ise anı āteşe yaḡ veyā şuyla yuyup pāk it. Ey server-i pāk-rāy ben andan geçdüm senüñ mülküñden ve pādişahlıḡuñdan fāriḡ oldum rüz-ı ḡıyāmete dek zīrā Ḥaḡ Te’ ālā’nuñ luṭfı benüm feryāduma irişür. Rüz-ı maḥşerde benüm dādımı andan alur zīrā şāhla¹⁸⁶ gedā ol yirde yeksān olur didi. Rivāyetdür ki Sulṭān Maḥmūd bu ebyâtı ki oḡıdı cigeri ḡūn oldu. Ḥılduḡı işlere peşimān oldu andan sürüp sarāyına geldi. Bilür idi kim Firdevsî’nüñ bu eşerine sebep Ḥasan Meymendî olmuş idi aña ḡāzab ḡıldı zīrā bir yaramaz ādem biñ eyü ḡişinüñ eylūḡını bir demde zāyi’ ider. Naḡkāş-ı ḡazā anuñ eylūḡı nāmını şaḡife-i ‘ālemden terāş ider getirüp yaramazlık defterine yazar. Ol nām-ı zişt tā rüz-ı ḡaşra dek ḡalır. Sulṭān Maḥmūd bu ma’ nāyı yādına getirüp ḡāzab-nāk olup Ḥasan Meymendî-i bed-kārı siyāset-gāha getirüp ḡatı¹⁸⁷ eyledi. Sulṭān Maḥmūd’uñ aḡşā-yı murādı ol idi ki Meymendî’nüñ helākı ḡaberi Firdevsî’nüñ sem’ine ire yine ḡidmet-i Sulṭān Maḥmūd’a müteveccih olup dīdār-ı şerīfiyle¹⁸⁸ müşerref ū muḡtenem ola ammā Firdevsî Ḥasan Meymendî’den ol deñlü ḡulm ū bīdād görmiş idi ki Firdevsî’nüñ ‘ömri anlardan şikāyet itmekle geçdi. Üstād eydür: Bu cānibde bir ḡün Firdevsî-i Ṭūsī Ṭūs diyārından diyār-ı Māzenderān’a gitdi. Gelüp şehr-i Māzenderān’a kim dāḡil oldu. Vālī-i Māzenderān anı meclisine da’vet idüp Şeh-nāme’sini ve kemāl-i ma’ rifetini ḡörüp şol deñlü iḡsān itdi kim Sulṭān Maḥmūd’ı ferāmüş ḡıldurdu. [U-10a] Ammā Firdevsî ol diyārdan daḡı ḡıḡup vilāyet-i Baḡdād’a ‘azm itdi.¹⁸⁹ **Nazm:**

[Fe’ ūlün / Fe’ ūlün / Fe’ ūlün / Fe’ ūl]

Girift ān ‘aṭā-rā besī şād şüd

V’ez ān cāygeh sū-yı Baḡdād şüd

¹⁸⁴ Eḡer gönderdiğim namedeki sözler hoşuna ḡitmediyse ateşte yak veya yıka. Ey temiz fikirli sultan, ben senin sarayından ve padişahlıḡından geçtim. Allah feryadımı işitir ve benim hakkımı maḡşerde senden alır.

¹⁸⁵ Maḥmūd] Maḥmūd’a, P.

¹⁸⁶ Şāhla] şāh ile, P.

¹⁸⁷ Ḥatı] helāk, P.

¹⁸⁸ Dīdār-ı şerīfiyle] dīdārıyla, P.

¹⁸⁹ ‘Azim itdi] gitdi, P.

Neşr: Firdevsî çünki¹⁹⁰ vālî-i Mâzenderân'ıñ 'atâ kılduğı dirhem ü dînârı kabz u bast idüp şād-kām oldu. Ol yirden cānib-i Bağdād'a gitdi bir gün gelüp Bağdād şehrine dāhil oldu. Ammā Bağdād halkından hiç bir kimse ile āşinālığı yoğ kendünüñ kemāl-i ma'rifetinden kimsenüñ āgāhı yoğ. Bir nice zamān Bağdād diyārında geşt ü güzār kıldı. Tā kim [P-11a] bir gün bir tācir ile mülākāt eyledi. Meger anuñ ile huğūğ-ı sābıqası var idi. Ma'ārifi sebebi ile Firdevsî'yi gördi ikrām u ihtirāmla anı alup menziline gitdi. Ve'l-hāşıl zahmet-i sefer ber-ṭaraf oldu. Firdevsî-i dānā ol yirde dıraht-ı ikāmet diküp ve dāmeninden ğubār-ı meşakḳat silküp andan şoñra kendü hikāyetini ol tācire beyān eyledi. Her şol nesne kim derūnunda var idi ol merde āşikāre kıldı.¹⁹¹ **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Be-tācir hikāyāt-ı ğod bāz ğuft

Her ānçe nihān bud ez-ü bāz ğuft¹⁹²

Neşr: Tācir bunuñ aḫvāl-i ser-encāmına vāqıf oldu. Aña naşihat kırup didi kim: Serverā sen şimden ğirü ğam yime ki¹⁹³ dün dār-ı miḫnetde idüñ şimdi¹⁹⁴ dārü's-selāma¹⁹⁵ irdüñ ḫalife-i Bağdād'ıñ mihr-i 'adlinde ārām idersin diyüp ḫalife-i Bağdād'ı medḫ eyedi. Yine didi ki¹⁹⁶: Evvelā varayın anuñ bir vezīri vardur. Senüñ aḫvālünü aña beyān ideyin diyüp¹⁹⁷ vezīre 'azm itdi. Pes ol vağt ol tācir-i nīk-rāy vezīr-i müşkil-ğüşānuñ yanına irdi ol ḫ'āce Fridevsî-i pür-hünerüñ hikāyetini 'ale'l-infirād anuñ öñünde başdan başa beyān eyledi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Pes ān ğāh şüd tācir-i nīk-rāy

Be-nezdīk-i destūr müşkil-ğüşāy

Hikāyāt-ı Firdevsî-i pür hüner

Beyān kerd der piş-i ü ser-be-ser¹⁹⁸

¹⁹⁰ Çünki] çünkim, P.

¹⁹¹ Ol merde āşikāre kıldı] āşikāre söyledi, P.

¹⁹² Tacire kendi macerasını tekrar anlattı, tüm gizli sırları ortaya çıkardı.

¹⁹³ Yime ki] yime, P.

¹⁹⁴ Şimdi] bugün, P.

¹⁹⁵ Dārü's-selāma] dārü's-selāmete, P.

¹⁹⁶ Yine didi ki] ve didi kim, P.

¹⁹⁷ İdeyin diyüp] ideyin didi andan, P.

¹⁹⁸ O iyi fikirli tacir izin alıp hemen problemini çözmek istedi. Hünerli Firdevsî'nin hikayesini baştan başa anlattı.

Neşr: Çünkü¹⁹⁹ vezîr anuñ aḥvāline vākıf oldı. Fazl u dāniş ve ‘aql u idrākde ol vezîr be-ğāyet bî-naẓîr idi. Meger ol maẓhar-ı dîn-i vidād olan tâcirden Firdevsî-i pâk-zâdı²⁰⁰ taleb kıldı. Ol tâcir²⁰¹ daḥı varup Firdevsî’yi vezîrûñ²⁰² nazarına götürdi. Firdevsî’nüñ ma‘ârif-i külliyesi ol maḥalde şöyle ‘ayân oldı ki gūyiyâ ol zamāna dek Firdevsî’nüñ ma‘âriḫi ḥalâ’içe²⁰³ ma‘lûm olmamış idi. Ol gün bülegâ-yı ‘Arab Firdevsî’yi tarîḫ-i imtiḥâna çekdiler. Bağdād’uñ bülegâ vü fuşahâsını bir nâmede ilzâm kıldı. Ol nâmenüñ derûnında inşâ ve muḫatta‘ât ve rubâ‘iyyât ve ğazeliyyât ve ḳaşâ’îd ve tesdîsât ve taḥmîsât ve şanâyî‘-i eş‘ârda olan tecnisât zebân-ı Farsî de ve lisân-ı tâzîde ol ḥakîm-i pesendide ol ḳadar ebyât-ı sencide derc eyledi. Ol güzîde-i rûzgâr ol şâ‘ir-i pâkîze-kâr mevâlî-i ‘Arab’ı deng ü lâl eyledi²⁰⁴. Ol merd-i süḥan-gūy ‘ulûm-ı ‘Arabiyyede ol ḳadar fazîlet izḫâr itdi ki bir nâmenüñ içinde ‘ilm-i ma‘âniden bedî‘ ve beyândan²⁰⁵ muvaşşah u meşḥûn şol dürr-i âb-dâr mişâli beyaz şadef içinde derc ḳılup cümlesin bir mektûb idüp vezîre virdi. Vezîr bülegâ-yı ‘Arab’ı [U-10b] bi’l-küllîye cem‘ eyledi cümlesi Firdevsî’nüñ fazîletini ve kemâl-i ma‘rifetini imzâ itdiler. [P-11b] Vezîr alup ol nâmeyi ḥalîfe-i Bağdād’a gitdi.²⁰⁶ Çün ḥalîfe-i Bağdād Firdevsî’nüñ bu kemâl-i ma‘rifetin ve şî‘r ü inşâda fazîletin gördi. Bi’z-zarûre derûn-ı pâkinden muḥabbet kıldı ve meclisine da‘vet eyledi. Firdevsî-i dānâ meclis-i ḥalîfeye dâḥil olmazdan muḫaddem ḥalîfenüñ medḥinde biñ beyt söylemiş idi. Ol hedâyâ ile meclis-i ḥalîfeye vuşûl buldı. Ḥalîfe tekrâr bu eş‘âr-ı ğarrâyı daḥı görince Firdevsî’ye cân u dil birle muḥabbet ḳılup şadr-ı ‘âliye teklîf eyledi ammâ vezîr²⁰⁷ pâdişâh nazarında Firdevsî’nüñ sözlerin ‘alâ tarîḫü’l-ḥikâye beyân eyledi. Sulṭân Maḥmûd’uñ Firdevsî’yle ma‘rekesini²⁰⁸ ol şemşîr-i ğazab²⁰⁹ bu tiğ-i zebân çekdüğini ğazab şemşîrinüñ acısı gidüp ammâ tiğ-i zebân zaḥmınıñ acısı cânda ḳalır ve dillerde dâsitân olur. **Naẓm:**

¹⁹⁹ Çünkü] çünkim, P.

²⁰⁰ Fridevsî-i pâk-zâdı] Firdevsî’yi, P.

²⁰¹ Tâcir] -U .

²⁰² Vezîrûñ] anuñ, P.

²⁰³ Ḥalâ’içe] ḥalka, P.

²⁰⁴ Eyledi] eyledi ki, P.

²⁰⁵ ‘İlm-i ma‘âniden bedî‘ ve beyândan] ma‘ânide ve bedî‘ ü beyânda, P.

²⁰⁶ Gıtdi] getürdi; P.

²⁰⁷ Eyledi ammâ vezîr] idüp ri‘âyet kıldı andan aḥvâlin su‘âl idince ol-dem vezîr, P.

²⁰⁸ Sulṭân Maḥmûd’uñ Firdevsî’yle ma‘rekesini] Sulṭân Maḥmûd ile Firdvsî mâcerâsını, P.

²⁰⁹ Ğazab] ğazab çeküp, P

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Sühan-hā-yı sulṭān u perḥāş-ı ū-y

Ez-ān renc sī sāl u pādāş-ı ū-y

Ve ger kaşd-ı Meymendī-i sifle-cūy

Bed-endiş ü bed-sīret ü herze-gūy

Be-pīş-i ḥalīfe heme bāz güft

Ki derd ez-ṭabībān ne-şāyed nühüft²¹⁰

Neşr: Bu²¹¹ ebyāt-ı dürer-bāruñ maẓmūnı budur ki pādīşāhuñ sözlerini ve anuñ cengini andan otuz yılda ḥāşıl itdügi renc ü miḥneti muḳābelede anuñ ‘ivaẓımı Meymendī-i süfle-cūyuñ²¹² kendüye kaşdıñı ya‘nī şol bed-endiş ü bed-sīret herze söyleyici Ḥasan Meymendī’nüñ kendüye kılduğı ihāneti ḥalīfenüñ öñinde dükeli tekrār söyledi. Zirā ki derd ṭabīblerden gizli olmaḳ lāyık olmaz.²¹³ Çün Firdevsī’nüñ kelāmı bu maḳāma irişdi ve zıkr olunmuş idi ki bundan muḳaddem ḥalīfeye²¹⁴ biñ dāne ebyāt virmiş idi. Ḥalīfe-i Bağdād daḫı anuñ muḳābelesinde bāb-ı cūd u şaḫānuñ kilidine dest urup ḥazīne-i ‘āmireden Firdevsī-i üstāda altmış biñ dīnār ‘aṭā kıldı.

Nazm:

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Pes ān geh ḥalīfe girāmīş kerd

Neh elṭāf-ı şeh-nāme nāmīş kerd²¹⁵

Neşr: Bundan mā‘ adā ḥalīfe buyurdı kendü sarāyı ḳurbında anā cāy-ı āsāyiş virdiler. Sarāy-ı ‘ālī ve pāye-i bülend ve esbāb-ı devlet ve ni‘ met-i bī-ḥadd ü ḳuvvet-i lāyu‘ ad iḥsān kıldı. Ammā Firdevsī’nüñ kemāl-i ma‘rifine pend itdiler lākin Şeh-nāme’sinden zevḳlenmediler. Anuñ için kim medḫ-i Keyāniyān idi. Keyāniyān²¹⁶ bi’l-küllıye āteş-perestān idiler. Ḥalīfenüñ²¹⁷ Şeh-nāme’ye rağbeti az olduğına sebep bu idi. Çün Firdevsī-i dānānuñ bu esrār-ı ḥafıyye²¹⁸ ma‘lumı oldı. Derḫāl Kitāb-ı

²¹⁰ Padişahın sözlerini ve onun savaşını, otuz yıllık emeğini, kötü düşünceli, yalan söyleyen alçak Meymendî'nin kendisine yaptığı işleri, tabiplerden dert gizlenmeyeceği için, bir bir halifenin önünde anlattı.

²¹¹ Bu] ya‘nī bu, P.

²¹² Meymendî-i sifle-cūyuñ] Ḥasan Meymendî-i dün-himmetüñ, P.

²¹³ Lāyık olmaz] münāsib degildür, P.

²¹⁴ Muḳaddem ḥalīfeye] muḳaddem Firdevsī ḥalīfeye, P.

²¹⁵ O an ḥalīfe onu yüceltti. Adımı şeh-nāme koyup hediye etti.

²¹⁶ Keyāniyān] Keyāniyān ise, P.

²¹⁷ Ḥalīfenüñ] işte ḥalīfenüñ, P.

²¹⁸ Çün Firdevsī-i dānānuñ bu esrār-ı ḥafıyye] Çün bu esrār-ı ḥafıyye Firdevsī-i dānānuñ, P.

Yūsuf u Züleyhā'ya āğāz kıldı ve dibācesinde Şeh-nāme'mi ve Şeh-nāme'de olan şāhānı kadh eyledi [P-12a] te'essüf çeküp didi kim: Hāyf kim otuz yıllık 'ömri Hāķ Te'ālā'nuñ bir peygamberi vaşfına şarf itmedüm. Sulţān Maħmūd'uñ ri'āyet-i hātırın murād idinüp otuz yıllık 'ömri andan dünyā ümīd itmek hevāsında geçürdüm didi²¹⁹ ve ol Yūsuf u Züleyhā dibācesinde olan ebyātdan bu maħalde bu ebyāt-ı ğarrā zıkr olunur.²²⁰ **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Hikāyāt-ı ān dāsītān bes hoşest
Sühan-hā-yı cān-perver ü dil-keşest

Bi-yā kışşa ez-ķavl-i Dādār h'ān [U-11a]

Ki bistāyidet merd-i bisyār dān

Elif lām rā tilke āyāt²²¹-rā

Bi-h'ān tā be-dānī hikāyāt-rā²²²

Neşr: Rivāyetdür ki Firdevsī-i dānā-dil²²³ kışşa-i Yūsuf 'Aleyhi's-selām'ı bir āyet yire dek tefsīr idüp ba' dehu Yūsuf u Züleyhā'yi²²⁴ tamām idüp ħalīfeye teslīm kıldı. ħalīfe vesā'ir erbāb-ı nazm 'ulemā vü fużalā ve büleġā ol kitāb-ı müsteţābı²²⁵ el üzre tutup ta' zīm ü tekrīm kıldılar. Oķumaġa ve yazmaġa āğāz eylediler.²²⁶ Ammā bir ġün bu şīt u şadā velvele ārā-yı ķubbe-i mīnā olup Sulţān Maħmūd'uñ sem'ine mün'akis oldı. Firdevsī'nüñ ħālin ġörenler ve aña ħalīfe-i Baġdād'uñ²²⁷ kılduġı iħsāna vāķıf olanlar cümle Sulţān Maħmūd'a bu ġüne ħaber virdiler. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü der-zıll-ı vālī u rā cāy şüd

Çü tūṭī be-şekker şeker-ħāy şüd

²¹⁹ Didı] diyüp kendüyi peşimānlıkda ġösterdi, P.

²²⁰ Ve ol ... zıkr olunur] ve ol kitāb ki Yūsuf u Züleyhā hikāyesidür ibtidā-yı dibācesinde olan ebyāt-ı mu'ciz āyāt budur, P.

²²¹ Elif, lām, rā, bu ayetleri, (Yusuf 1).

²²² O hikayeyi anlatmak çok güzeldir, o sözler ki gönül alıcı ve can besleyicidir. Gel o yaratıcının sözlerini anlat, Çünkü o, o adamı çok övmüştür ve bu hikayeyi anlamak için Yusuf suresini oku.

²²³ Dānā-dil] kirāmī, P.

²²⁴ Yūsuf u Züleyhā'yi] ol kitāb-ı müsteţābı, P.

²²⁵ Kitāb-ı müsteţābı] kitābı, P.

²²⁶ Āğāz eylediler] raġbet ġösterdiler, P.

²²⁷ ħalīfe-i Baġdād'uñ] Baġdād ħalifesinüñ, U.

Zi bīdād-ı sulṭān u cevr-i zamān

Ber-āsūd der-ẓıll-ı emn ü emān²²⁸

Neşr: Sulṭān Maḥmūd'a didiler ki: Şehriyārā²²⁹ vālī-i Bağdād'uñ ẓıll-ı ḥimāyeti añā menzil-gāh²³⁰ oldu. Ṭūṭī mişāl şeker ile perverde olup vücūdı şeker-ḥāy²³¹ oldu. Pādişāhuñ zulmünden ve zamānuñ cevrinden ẓıll-ı emn ü emān-ı ḥalīfede²³² āsūde-ḥāl²³³ oldu didiler. Çün Sulṭān Maḥmūd bu dāsītānı gūş kıldı ğāzab-ı tāmla fermān eyledi.²³⁴ Bir nāme yazup ol nāmeye mührin²³⁵ urup vālī-i Bağdād'a irsāl kıldı. Garrālanup bālālanmakla Firdevsī'yi andan ṭaleb idüp dimiş idi ki:²³⁶ Eger ol qarīmet (?) baña irsāl itmeyesin şöyle ma' lūmuñ ola ki senüñ vilāyetüñi fillerüñ ayağı altında pāy-māl iderüm dimiş idi²³⁷. Çünki bu nāme ḥalīfe-i Bağdād'a irdi mefhūmını ma' lūm idindi ol dem²³⁸ Ḥalīfe daḥı kātiblerine [P-12b] buyurdı ki: Ol gelen mektūbuñ ẓahrında elif ve lām ve mīm yazuñ²³⁹ bu emr üzre yazılıp girü Sulṭān Maḥmūd'a irsāl olındı. Bir gün ilçi ol mektūbı getürüp pādişāhuñ destine şundı. Pādişāh buyurdı ki anı okıyalar maḥşūdı ne ise ifāde ideler. Dīvān-ı pādişāhīde ne kadar münşiyān-ı belāġāt-nişāb ve kātībān-ı feşāḥat-iktisāb²⁴⁰ var ise ol üç ḥārfüñ ma' nāsını fehm idemediler. Āḥir bir civān-ı kâbil-vücūd ẓāhire geldi²⁴¹ ki fenn-i bedī' ü beyānī ve tefsīr-i āyāt-ı Qur'ānī ve sâ'ir²⁴² 'ulūm-ı edeviyye ile üstāddan görüp her cānibde yed-i ṭulāsı var idi. İlerü gelüp eyitdi ki: Ben bu üç ḥārfüñ remzini ve ma' nāsını ḥāl²⁴³ iderin eger fermān olursa. Eyitdiler ki: 'Aẓīm luṭfdur buyuruñ. Civān eyitdi: Şāh ḥalīfeye ḥiṭāb itmiş ki Bağdād'ı fillerüñ ayağı altında pāy-māl iderin²⁴⁴ ḥalīfe daḥı cevābında remzle imā itmiş ki: *Elem tere keyfe fe'alā rabbūke bi'aşḥābi'l-fil*²⁴⁵ hemān ki Sulṭān Maḥmūd ol civāndan bu cevābı işitdi 'aẓīm in'ām u

²²⁸ Valinin himayetinde, şeker yiyen papağanlara döndü. Zamanın sultanının eziyetinden onun yardımlarının gölgesinde mutlu mesut oldu.

²²⁹ Şehriyārā] pādişāhum ḥālā Firdevsī'ye , P.

²³⁰ Añā menzil-gāh] menzil-gāh, P.

²³¹ Mişāl ... şeker-ḥāy] vücūdı şeker ile perverde olup şeker yiyici, P.

²³² Emn ü emān-ı ḥalīfede] emn ü emānda, P.

²³³ Āsūde-ḥāl] āsūde ḥāl ve müreffehü'l-bāl, P.

²³⁴ Eyledi] kıldı, P.

²³⁵ Mührin] mühr, P.

²³⁶ Garrālanup... idi ki] Firdevsī-yi andan ṭaleb kıldı. Maẓmūn-ı nāmede böyle vāki' oldu ki, P.

²³⁷ İderüm dimiş idi] iderüm, P.

²³⁸ Çünki bu nāme ... ol dem] -U.

²³⁹ Yazuñ] yazuñ ve 's-selām, P.

²⁴⁰ Ne kadar ... feşāḥat-iktisāb] münşī-i küttāb belāġāt-nişāb, P.

²⁴¹ Kâbil-vücūd ẓāhire geldi] kâbil-vücūd ol dīvānda ẓāhire geldi, P.

²⁴² Ve sâ'ir] sâ'ir, P.

²⁴³ Ḥāl] ḥāl ü beyān, P.

²⁴⁴ İderin] itmeme muḥarrerdür, P.

²⁴⁵ Görmedin mi Rabbin ne yaptı fil sahiplerine! (Fil 1)

bağış-i²⁴⁶ mālā-keḷām eyledi. El-ḥaḫ hūner bir Hümā meşābesindedür kime kim sāye-güster ola lā-büd anı pāye-i ‘ālīye yetiştürür. **Naẓm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Hüner pāye-i merd efzün küned

Ser ez-cīb-i iḳbāl bīrūn küned

Hüner her kücā efkend sāye-i

Çü zıll-ı Hümāyeş dehed pāye-i

Kücā bī-hüner şüd esīr-i niyāz [U-11b]

Hüner-mend ancā büved ser-firāz

Be-sū-yı hüner-ver ez-ān tāftem

Ki kām-ı dü gītī ez-ū yāftem

Bedān-rā zebān künd şāyeste-ter

Hüner ez-ḥired hest āheste-ter²⁴⁷

Neşr: Üstād-ı hüner-ver bu maḥalde hünere ta‘rif ifüp eydür ki:²⁴⁸ Hüner, merdūñ pāyesini efzün²⁴⁹ eyler ve cīb-i iḳbālden serini bīrūn eyler ya‘nī başı girībān-ı devletden görünür²⁵⁰. Hüner her ḳanda ki sāye şala²⁵¹ zıll-ı Hümā gibi ol yire pāye vire ya‘nī meretebe-i ‘ālīye irgüre ve hünersiz her ḳanda ki esīr-i niyāz oldı. Hünerlü ol yirde ser-firāz ola. Şāḥib-i naẓm eydür: Ben daḫı anuñ için hüner-verler cānibine döndüm ki iki cihān murādını andan buldum ve yaramazlaruñ zebānı künd olsa lāyıḳdur tā ki hüner ehline ta‘n itmeyeler. Biz geldük yine maḳşūd-ı aşlı olan kelāma²⁵², üstād eydür: [P-13a] Sulṫān Maḥmūd’uñ birkaç günden şoñra ser-ḥadd beglerinüñ birisiyle ceng ḥātirasına düşdi ve añā mektüb ki göndermek istedi.

²⁴⁶ Bağış] a‘tā, P.

²⁴⁷ Hüner insanın derecesini yükseltir, başını talihin yakasından çıkararı. Hüner nereye gölge bırakırsa, Hüma kuşunun gölgesi gibi gölge verir. Hünersiz olan kişi ihtiyaçlarına esir olurı hünerli ise ondan çok daha yüce olur. Hünerli kişiye yöneldim, iki dünya muradına kavuştum. Şunu bil ki onların dilinin keskin olmaması iyidir, çünkü hüner akıldan daha yavaştır.

²⁴⁸ Üstād-ı hüner-ver ... eydür ki] ya‘nī bu ebyāt-ı laṫifüñ maẓmūn-ı belāgat meşḫūnı oldur ki, P.

²⁴⁹ Efzün] ziyāde, P.

²⁵⁰ Eyley ve ... görünür] ider ve başını iḳbāl yaḳasından ṫaşra eyler ve, P.

²⁵¹ Sala] biraḡa añā, P.

²⁵² Zıll-ı Hümā... olan kelāma] zıll-u Hümā gibi meretebe ve pāye vire. Her ḳanda ki bī-hüner esīr-i niyāz oldı. Şāḥib-i hüner ol yirde ser-firāz oldı. Hüner-verler cānibine anuñ için döndüm ki iki cihān murādını andan buldum. İşte üstād hüner vaşını böyle eydür. Biz geldük imdi maḳşūd-ı aşlı olan kelāma çünkü Sulṫān Maḥmūd ol nāmenüñ maẓmūnıñ bidi Firdevsi da‘vāsından fāriḡ oldı bunuñ üzerine bir niçe eyyām mürür eyledi, P.

Vezîrûñ birisiyle²⁵³ müşâvere kıldı ki bunuñ tehdîdine ne yazalum. Vezîr eyitd: İşte Ebu'l-Kâsım Firdevsî irâd itmiş anı irsâl idüñ. **Naẓm:**

[*Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül*]

Eger cüz be-kâm-ı men âyed cevâb

Men u gürz u meydân u Efrâsiyâb²⁵⁴

Neşr: Ya'nî Firdevsî bu beyti bir nâmede münâsebetle getürmiş idi Şeh-nâme ebyâtındandır ya'nî demek olur ki: Eger benüm murâdumdan ğayrı cevâb gele hemân cenge mübâşeret idüp ben ve gürz ve meydân ve Efrâsiyâb ola ya'nî dağı mâbeynimüze kimse girmiye. Çün Sultân Maḥmûd vezîrden Firsevsî nâmını işitdi²⁵⁵, Sultân Maḥmûd eyitdi²⁵⁶: Ol bî-çâre bizden behre-yâb olup mütemetti' olmadı ve otuz yıl Şeh-nâme'ye renc ü meşakkat çekdi tâ kim ser-ḥadd-i ihtitâma irişdürdi baḥr-ı ḥâḫırdan bunca le'âlî ki çıkardı ve girân-tâ-girâna bezl eyledi didi ve fi'l-ḥâl buyurdi altmış biñ dînâr-ı kâmilü'l-'ayâr ḥazîneden çıkarup ḫil'at-i fâḫir ile Firdevsî'ye gönderdi²⁵⁷. Firdevsî ol ḥâlden ki mütenebbih oldı. Bağdâd'dan Tûs'a 'avdet kıldı. Bir gün geçerken reh-güzârda²⁵⁸ bir tıfl bu beyti okıdı. **Naẓm:**

[*Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül*]

Çü Rüstem peder bâşed u men püser

Be-ġitî ne-mâned yekî tâc-ver²⁵⁹

Neşr: Mefhûmı bu ki Rüstem peder ola ve oġlı ben olam lâ-cerem dünyâda bir tâc-ver ḳalmaz. Firdevsî'nüñ bunca sa'y-ı cemîli ki zühûra geldi yine ol sa'y muḳâbelesinde ḫirmânın ve pâdişâhuñ²⁶⁰ 'ahd şikenliğini fikr idicek derûn-ı dilden bir âh-ı cân-ġâh idüp bî-hüş olup²⁶¹ yıkıldı anı ḥânesine iletdiler derḫâl murġ-ı rûḫı ḳafes-i ḳalbinden ḫayerân itdi. Ḥikmet-i İlahî ol gün ki anı defn itdiler. Sultân Maḥmûd'uñ kendüye gönderdüğü eger ḫil'at ve eger dînâr²⁶² şehri-i Tûs'a dâḫil oldı. Firdevsî'nüñ öldüğünü ma'lûm idicek meger bir duḫter-i rüşen-aḫteri var idi. Ol

²⁵³ Mektûb ... birisiyle] mektûb göndermek lâzım geldi vezîrle, P.

²⁵⁴ Eger isteġimin dışında bir cevap gelirse, aramıza kimse girmesin; yalnızca ben, meydan, gürz ve Efrâsiyâb olsun.

²⁵⁵ Ya'nî Firdevsî ... nâmını işitdi] -U.

²⁵⁶ Sultân Maḥmûd eyitdi] eyitdi, P.

²⁵⁷ Ḥazîneden çıkarup ḫil'at-i fâḫir ile Firdevsî'ye gönderdi] ve ḫil'at-i fâḫir ile gönderdi, P.

²⁵⁸ Reh-güzârda] yol üstinde, P.

²⁵⁹ Rüstem babam olsun, ben de onun oġlu olayım, şu dünyada taç sahibi hiç kimse kalmaz.

²⁶⁰ Ve pâdişâhuñ] ve hem pâdişâhuñ, P.

²⁶¹ Olup] oldı, P.

²⁶² Eger ḫil'at ve eger dînâr] eger dînâr ve eger ḫil'at, P.

in‘āmātı aña arza kıldılar. Kıız kabül itmedi āhır rûhı için hânkâha ve ba‘z evkâfa şarf²⁶³ itdiler ve ba‘zılar dirler ki duğteri degil idi belki h‘āheri idi. Ol tecemmülâtı aña ‘arz itdiler eyitdi ki: Birāderüm dā‘imā dir idi ki Hâk Te‘ālā hazîne-i ğāybiyyesinden baña bir miqdār māl virse anı Tūs’uñ şuyına ħarc idüp [P-13b] taş u kirec ile bir muhkem sedd yapdururdum²⁶⁴ dir idi. İmdi münāsib budur ki²⁶⁵ buña şarf olına didi. El-ħaķķ ol ħātunuñ tedbiri ile ol şuya bir ‘azīm bend yapdılar El-ān āşarı yine bākīdür [U-12a] ve Hākīm Nāşır Hüsrev’de²⁶⁶ Zāfer-nāme’sinde irād itmiş ki dört yüz otuz yedi tārīhinde Serħas’dan Tūs’a gitdüm kaçan ki Kārye-i Cām’a uğradum bir ‘azīm ribāţ-ħāne gördüm eyitdiler ki: Bu ribāţ-ħāne ol dīnār ki Sulţān Maħmud Firdevsī’ye gönderdi anuñla yapılmışdur ve Firdevsī’nüñ bir laţif bāğı var idi kendüyi anda defn itdiler ve bütün dünyā anuñ vefātıyla maħzūn u maġmūm oldılar. Ammā ol tārīhde Ebu’l-Kāsım Gürgānī ki meşīhü’l-meşāyih²⁶⁷ idi ve i‘tibārı ħalk katında fevķa’l-ħadd idi. Firdevsī’nüñ cenāzesine varmadı ve eyitdi ki: Ol bir merd-i ħakīm-meşreb idi ve ‘ömrini bir ālāy āteş-perestler²⁶⁸ medħine şarf eylemişdür. Ben anuñ namāzın kılmazum dimiş²⁶⁹ ħikmet-i Rabbānī ol gice vāķı‘asında bir kaçır gördi ki tāk u revāķı eflāke çekilmiş içerüye girdi gördi ki tā şadr-ı ‘ālīde yāķūtdan bir serīr vaz‘ olunmuş ve üzerinde²⁷⁰ Firdevsī neşāt-ı tāmle karar itmiş²⁷¹ başında bir tāk-ı muraşşā‘ dürr ü yāķūt u zebercedden ta‘biye olunmuş üzerine bir dürrā‘a almış şeyħ anı bu ‘ālem ile göricek ħacel oldı. Diledi ki girüye döne. Ol dem Firdevsī²⁷² ayaġa tırup aña selām virdi²⁷³ ve eyitdi ki: Ey şeyħ sen bizüm namāzumızı kılmaduñ ammā Hâk Te‘ālā niçe biñ firişte gönderdi tā namāzumuzu kıldılar ve bi-ħamdüli’llāh ki rüħümü firdevs-i berīne iletdiler ve ħālā bu maķāmı ki görürsin baña bu beyt muķābelesinde virilmişdür **Nazm:**

²⁶³ Şarf] şabr, P.

²⁶⁴ Yapdururdum] yapduram, P.

²⁶⁵ İmdi münāsib budur ki] münāsib bu idi ki, P.

²⁶⁶ Hākīm Nāşır Hüsrev’de] Hākīm Nāşır, P.

²⁶⁷ Meşīhü’l-meşāyih] şeyħü’l-şüyüh, P.

²⁶⁸ Āteş-perestler] bī-dīn ve āteş-perestler, P.

²⁶⁹ Kılmazum dimiş] kılmazın didi, P.

²⁷⁰ Serīr vaz‘ olunmuş ve üzerinde] serīr üzerinde, P.

²⁷¹ Neşāt-ı tāmle karar itmiş] neşāt-ı tāmle geçmiş karar itmiş, P.

²⁷² Ol dem Firdevsī] Firdevsī, P.

²⁷³ Aña selām virdi] selām virdi, P.

Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Cihān-rā bülend-i ü pesti tūyī

Ne-dānem çe’ mer çi hestī tūyī²⁷⁴

Neşr: Mefhūm-ı beyt bu ki cihānuñ yüksekligi ve alçaklığı senüñdür ve zātuñi²⁷⁵ yaqīn idemem ki ne mevcūddur ve her ne ki varlık ile²⁷⁶ muttaşifdur ol sensen ve sā’ir mümkināt ‘adem-i şarf meşābesindedür. Üstād eydür: Şeyh ki ol gice bīdār oldu pā-bürehne²⁷⁷ giryān u nālān Firdevsī’nüñ mezārına gitdi ve qabrinde namāz kıldı ve niçe gün anda i’ tikāfa girdi ve mādām ki hayātda idi her gün ziyāretine gider idi ve dirler ki arslan-ı ‘ādī Firdevsī’nüñ üzerinde bir qubbe yaptı tā ol zamāna dek ki²⁷⁸ Gāzğān Hān Gürgürüz nām hānı Hūrāsān hükümetine gönderdi ammā kendüsi Tūs’da²⁷⁹ karar tutmuş idi. Ol qubbe tırur idi²⁸⁰. Lā-cerem ol maħalde şehriñ qal‘ası yıkılmış idi ol qubbeyi yıkdılar t̄aşını ol qal‘anuñ ta‘mīrine şarf itdiler nice zamāndan soñra salṭanat Gāzğān’a degdi ve Emīr İstefi‘ ki Tūs’uñ zābıṭı ve muħaşşılı idi. Firdevsī’nüñ mezārı üzerine bir ‘azīm ‘imāret yaptı henüz na-tamām iken Emīr İstefi‘ vefāt itdi ol ‘imāret nā-tamām qaldı ve’l-hāşıl Firdevsī-i pāk-zād civār-ı Hāqḳ’a vāşıl olup Şeh-nāme andan yādgār qaldı. Mādām ki zebān-ı Fārsī mütedāvil ola ol kitāb ne metrūk [U-12b] ve ne mehcūr olur hūşūşen bu ṭavr-ı sūhān ya‘nī zıkr-i mülūk u selāṭīn ve hikāyet-i meşāf u ma‘reke ve rivāyet-i memleket ü cihāngīri anda ḥatm olmuşdur. Andan soñra şu‘arā ne qadar ki kūşiş ü iḳdām itdiler ki aña peyrevlik ideler ve anda olan selaset ü feşāḫati icrā ideler, çāre olup ol rütbe-i ‘ālīye vāşıl olımadılar. Bi’l-cümle Şāh-nāme-i belāğat ü feşāḫatüñ mertebe-i a‘lāsında idüğine çün-u-çirā yoḳdur. Eger böyle olmasa idi andan soñra te’līf olınan kitāblar i‘tibār u iştihār bulur idi. Meşelā Gürşāsb-nāme gibi ve Behmen-nāme gibi ve Dārāb-nāme gibi ve Selçuḳ-nāme gibi ve Şehensāh-nāme gibi kitāblar anı mensūḫ ideler idi ve muḳarrerdür Şeh-nāme’nüñ iştihārı Rūm’da ve Türkistān’da ve İşfahān’da ‘Irāḳ u ‘Irāḳeyn’de vesā’ir diyārda ḥadden biründür ve vilāyet-i mezbūrede bir kışsa yoḳdur ki anda mükemmel nüşha-i Şeh-nāme bulunmaya ve ḫālā dört yüz yıldan mütecāviz anuñ zamān-ı te’līfinden mürür itmişdür yine ḫālā muttaşıl yazarlar ve ḫāşşsa-i külliyesi vardur cümleden bir ḫāşşası budur ki ne vechle her ne

²⁷⁴ *Dünyanın yüksekligi ve alçaklığı senindir ve seni herhangi bir varlıkla tarif edemem.*

²⁷⁵ *Zātuñi] zātuñi nice bileyin, P.*

²⁷⁶ *İdemem ki ne mevcūddur ve her ne ki varlık ile] hestilik ile, P.*

²⁷⁷ *Pā-bürehne] yalın ayak, P.*

²⁷⁸ *Dek ki] dek ki meger ki, P.*

²⁷⁹ *Ammā kendüsi Tūs’da] ammā Tūs’da, P.*

²⁸⁰ *Metnin P. Nüshasında bu kısımdan sonra 1-2 varak eksiklik vardır.*

ma' nî isterlerse anda ebyāt-ı hûb u mergûbla bulunur ve 'Alî bin Aḥmedü'l-Ḳāḍî, Sulṭān Mübārek Şāh nāmına bir kitāb te'lif itmişdür ki her bābında Şāh-nāme ebyātından irād idüp derc eylemiş şimdi ol kitāb-ı pesendide 'uḳalā vü fuḳalā vü büleḡādur ve yine ḫālā Haḳ sübhānehu ve te'ālā ḫazretlerinüñ elṭāf-ı bî-nihāyesi yār u yāver olup bu kitāb-ı müstetāb pādişāh-ı cihān [ve] şehriyār-ı zamān ve ḫüsrev u devrān Es-sulṭān ibnü's-sulṭānü's-sulṭān 'Oḡmān Ḥān ḫazretlerinüñ nām-ı şerīflerine ki terceme olunur, Şeh-nāme'nüñ 'izzet ü i'tibārı tecdid ve raḡbet ü iştihārı kıyāsda ba'id olup feyz-i āşār himmet-i şehensāhî ile rūḫ-ı Firdevsî ḫayāt-ı tāze vü nutḳ-ı pākî revāc-ı bî-endāze bula. Belki ol şāh-ı maḫmūdü'l-ḫıṣāl ü keşirü'l-elṭāfuñ naẓar-ı himmetleri bu faḳir-i ḳalilü'l-bizā'a ya' nî Medḫî-i vaşşāfi nazm-ı kelāmda Firdevsî-i şānî eyleyüp āvāze-i güftār-ı mu'ciz-āşārı cihānı pür şit u şadā ve āḡāze-i eş'ār-ı dürer-bārı 'āleme velvele-ārā ola. Ḥuşuşen bu bir şehriyār-ı 'ādil ü 'ālî-nijād ve bir pādişāh-ı rüşen-dil ü pāk-nihāddur ki, zamānında cevāhir-i ma'ārif bāzār-ı i'tibārda girān-bahā ve eşnāf-ı 'avārif ḳadr ü ihtirāmda evc-i felekden bālādur. Ol şubḫ-dem ki taḫt-ı hümayün-baḫt üzerine cülüs eyledi, ḡüyyiā Ḥürşid-i āsmān idi ki burc-ı sa'ādetden 'arż-ı didār eyleyüp 'āleme ziyā-baḫş oldu. Müşāhede-i cemāl-i tāb-nāki dide-i 'ālemiyānı pür-nūr u fer ve ḳulüb-ı cihāniyānı şafā vü sürūra maḳar ḳıldı. El-ḫaḳḳ āyine-i 'ālemden zülmet-i küdüret ref' olup envār-ı ṭal'atından cihān şevḳle ṭoldı ve ol rüz-ı firüzda maşriḳ-ı ṭabī'atden bu ḳaşide-i cihān-süz nümāyān oldu.

Ḳaşide:

[Müfte' ilün / Müfte' ilün / Fā' ilün]

Rāyet-i şubḫ oldu seḫer der-feşān

Ḥayl-i nücüm oldu o dem bî-nişān

Ḳalmadı zülmetden eşer zerreceh

Mihr-i felek olduḡı demde 'ayān

Ya' nî ṭulū' itdi çıḳup āfitāb

Ġārḳa-i nūr olsa n'ola āsumān²⁸¹ [Ek] [Nazm:]

[Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ül]

Be-nām-ı Ḥudāvend-i cān u ḫired

K'ez-în ber-ter endişe ber ne-güzerd

²⁸¹ Lā-cerem ol maḫalde ... āsumān] -P.

Metnin U. nüshasında bu kısımdan sonra 1-3 varaklık eksiklik vardır. P. nüshasında da eksiklik mevcuttur.

Ḥudāvend-i cān u Ḥudāvend-i cāy
Ḥudāvend-i rūzī deh u rehnümā
Ḥudāvend-i keyvān u gerdān-sipih
Fürüzende-i mäh u nāhīd u mihr²⁸²

Nesr: Firdevsī-i dānā buyurlar kim “Ben bu kitāba ol Ḥudā’nuñ nāmıyla başladum ki ‘aql u cānuñ şāhibidür. Fikr ü endīşe bundan yücerek maqāma güzer kılmaz.” Firdevsī-i dānā kitābuñ evvelinde cānla ‘aqlı bile yād kılduğundan murād-ı şerīfleri budur kim “Şol dem ki Ḥudā rūhı halk eyledi. Aña hazret-i Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmla dört armağan gönderdi; ‘aql u edeb ve hayā vü imān. Emr-i Ḥudā böyle vārid oldı ki cān bu dördüñ birini qabül eyleye ve üçini girü redd eyleye. Çünkim ruḥ bu emri istimāc eyledi bu dördüñ biri kim ‘aqldur anı qabül idüp üçini redd eyledi. Ammā hayā vü imān ve edeb gitmediler. Didiler kim: Biz ‘aqlsız qanda giderüz? ‘Aql qanda ise biz andayuz. Rūḥ çünkim ‘aqlı qabül kıldı Ḥudā rūḥa edeb ü hayā ve imānı ‘atā kıldı. Ol sebebden Firdevsī-i ḥakīm ‘aqlı cānı ma‘nen yād kıldı. İmdi ol ‘aql u cānı halk iden Ḥudā mekānuñ şāhibi ve rızq u naşib virmenüñ ve şırāt-ı müstaḳīm göstermenüñ şāhibidür ve daḡı sipih-i gerdānuñ ve necm-i süheylüñ şāhibidür ve daḡı güneş ü ayı ve zühreyi şu‘lelendiricidür. **Nāzm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Zi-nām u nişān u gümān ber-terest

Nigārende-i ber şüde gevherest

Be-bīnendegān āferīnende-rā

Ne-bīnī mercān-ı dü bīnende-rā

Ne-yābed bedū nīz endīşe rāh

Ki ü ber-ter ez-nām u zi-cāy-gāh²⁸³ [P-14a]²⁸⁴

Sūḡan herçi z’īn gevherān bügzered

Ne-yābed bedū rāh-ı cān u ḥired²⁸⁵

²⁸² Bu kitabın yazılışına akıl ve canı yaratan Tanrı'nın adı ile başlarım. Çünkü düşünce, ondan üstün bir ilahın varlığını kavrayamaz. En güzel isimlerin ve en yüce makamın sahibi O'dur. Rızkı verir, doğru yolu O gösterir. Dünyayı da, bu dönen göğü de yaratan; aya, güneşe ve çoban yıldızına ışık veren hep O'dur.

²⁸³ Be-nām-ı Ḥudāvend ... zi-cāy-gāh] -P.

²⁸⁴ Paris nüshasında metnin bu kısmından önce 1-2 varak eksiklik vardır. P-14a numaralı sayfanın başında bulunan beyit, Uppsala nüshasının başında bulunan ve “[EK]” olarak adlandırılan yarım varanın asıl yerinin tespitine yardımcı olmuştur.

Neşr: Dağı ol Huda nām u nişān u gümāndan yücerekdür. Böyle iken gevher üzerine naşş idicidür ya‘nī insānuñ şūretini ahsen-i taqvimde yaradıcıdır²⁸⁶. Ammā sen bu görıciler ile ya‘nī iki görıcı gözler ile ol yaradıcıyı göresin hemān ol iki görıcı gözleri rencide itme ve endişe dağı aña yol bulmaz ki ol nām u cāy-gāhdan yücerekdür. İmdi endişe her ne kadar daķıka-dān u mū-şikāf olsa aña yol bulmaz²⁸⁷. Ya‘nī ıarıķ-i Hāķķ’a sālİK olmaķ āsān degİldür. Her nice söz bu gevherlerden geğer ‘aql u cān aña yol bulmaz ya‘nī şol kişi kim bu cevāhir-i sūhāndan geğer söz cevāhirine müşterī olmaz. Eđer ‘aql kelāmuñ güzidesini ya‘nī gāyet a‘lāsını bulup cem‘ eylese hemān ancak ol inticāb idüp cem‘ eyledügi miķdārı bilür Hāķ Te‘ālā’nuñ ‘azametİne ‘aql irmez. **Nażm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Sütüden ne-dāned kes āver ki mest

Miyān bendegī-rā be-bāyed bi-best

Hıred-rā u cān-rā heme senced ū

Der-endişe-i sāhtegī genced ū

Be-dān ālet u rāy u cān u zebān

Sütüd āferīnende-rā çün tevān

Çü pūyende bāşī u cūyende rāh

Be-fermānhā jerf kerden nigāh

Tevānā büved her ki dānā büved

Zi-dāniş-i dil pīr-i bernā büved²⁸⁸

Neşr: Firdevsī-i dānā buyurur kim: Kimse ol Hūdā’yı medh itmeği bilmez ya‘nī anuñ vaşfına beşer ķādir degİldür. Hemān lāzım olan anuñ ķulluđuna bil bağlamağdur. ‘Aql u cānı cümle ol vezn ider. Senüñ bu derme ve çatma ve düzme ve ķoşma

²⁸⁵ Onun, tanınmak için ne isme ihtiyacı vardır, ne de bir belgeye. O’nun varlığından kimse şüphe edemez. Gökyüzünü yıldızlarla süsleyen O’dur. Sen, bu gözlerinle, Yaradani göremezsin, gözlerini boş yere yorma! Düşünce de ona varan yolu bulamaz: çünkü O; ne bir isme muhtaçtır, ne de oturmak için bir yere... Belki sözün, Tanrı’nın değerlerini anlatmaya gücü yeter. Fakat akıl ve can, ona giden yolu bir kere bulabilseydi!

²⁸⁶ Yaradıcıdır] halk idicidür, P.

²⁸⁷ Be-nām-ı Hūdāvend-i ... yol bulmaz] [Ek] olarak numaralandırılmış bu yarım varaklık metin U. nüshasının başına sonradan eklendiği anlaşılan kısımdır. Yapılan nüsha karşılaştırmaları neticesinde yeri tespit edilebilmiştir.

²⁸⁸ Onu, olduğu gibi, kimse övemez. Bunun için senin yapacağın şey sadece ona kulluk etmektir. Akıl, ancak gördüğü bir şeyi anlatmak için söz bulabilir, Hiç canla, ruhla, düşünce ile veya bunlara benzer şeylerle Yaradani övmeğe imkân var mı? Onun buyruklarını iyice gözet; Ona giden yolu ara ve tapın! Bilgili olan güçlü olur. Kocamışların gönlünü bile ancak bilgi dinçleştirir.

fikrüne ol kaçan şıgar bu âlet ile ve bu ‘aqla, bu cānla ve bu zebān ile Hālîk’ı medh itmege nite kudret yeter. Çünkim yol dileyici olasın ve yelüp yügürici anuñ buyurdukların görmege nazarı dirseñ itmek gerek. **Türkî Terceme:** Tüvānā olur her ki dānā olur, ‘ilmden dil pīr-i bernā olur. **Nesr:** İmdi cenāb-ı Hāḡḡ’a bu perdeden yüce söz yiri yoḡdur. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Künün ey ḡired-mend-i vaşaf-ı ḡired

Be-dīn cāy ki ḡüften-i ender ḡored

Künün tā çi dārī be-yār ez-ḡired

Ki ḡüş-ı sitāyende z’ü ber-ḡored²⁸⁹

Nesr: İmdi hemān şimdi ey ‘āḡil ü dānā ‘aḡlı vaşf eylemek bu maḡalde edā olınsa lāyıḡdur. İmdi [P14b] ‘aḡl u dānişden şimdi her ne kim vardur getür, ya‘nī iḡhār-ı kemāl ü ma‘rifetüñ vaḡtidür. Söz aḡz idici ya‘nī ma‘ārif-i müşterisi nazarda mevcüddur yānī sultān-ı ḡitī-sitān ḡüsrev ü ‘ālī-mekān Sultān ‘Oşmān-ı cihāniyān için taḡrīr olınan kitābuñ ibtidāsı ‘ayān olınsa.

Der-vaşf-ı Pādişāh-ı Cihān ve ḡalīfe-i Zamān Sultān ‘Oşmān ḡān

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Bu taḡrīre ḡıldum çü destüm dırāz

Be-emr-i şehenşāh-ı gerden-firāz

Melālet müdām ola andan ba‘id

ḡudā ‘ömrin ide anuñ ber-mezid

Beni çünki pīr itdi çarḡ-ı kühen

Yine nev-civān ḡıldı işbu süḡan

Benüm aḡter-i baḡtum itdi bülend

Nazar ḡıldı baña şeh-i ercümend

Dilüm oldı ḡüyā ki ḡürrem bahār

Dilümden n’ola gevher itsem nişār

Göñül maḡzen-i genc-ı sırr ilāh

Şehüñ emri başumda zerrin külāh

²⁸⁹ Ey, akıllı kişi! Üzerinde söz söylenebilecek konuya şimdi geldik... Akıldan yana ne biliyorsan söyle de, dinleyenlerin kulağı söylediklerinden faydalan.

Anuñ nuṭḡ-ı pāki baña hırz-ı cān
Cihān cisme beñzer o cān-ı cihān
Budur şimdi Yezdān-ı pāke dilek
Şenā-ḡān ola aña ins ü melek
Anı kim ki medḡ itdi meddāḡiyem
Anı kim ki ḡadḡ itdi ḡaddāḡiyem
Aña kimle şıdḡ ile eyler du‘ ā
O lāyık du‘ āya şenāya sezā
Şu kim eyler aña du‘ ā Muştafā
Şefi‘ ola maḡşerde rüz-ı cezā
Şehüñ Medḡiyā bende vaşşāfiyem
Ben ol ḡalbi şāfi olan şāfiyem
Zamānında ben daḡı Firdevsī’yem
Ben ırmaḡum ammā ki Firdevsī yemm
Şehüñ emrine ben şitāb eylerüm
Sözüñ her ḡurūfin kitāb eylerüm
Tevārīḡe mā ’il olursañ şehā
Gözüñ nūr u ḡalbüñ ola pür ziyā
Olur lāl ü gevher egerçi ‘ azīz
Tevārīḡ bulardan laṭif ü lezīz
Ṭabī‘ at ne-dī kim ola imtilā
Tevārīḡ aña nüş-ı dārū ola
Yine dāsītāna şürü‘ idelüm
Bu bābı mufaşşalca naḡl idelüm
Olup bıkr-i ma‘ nī yüzünden niḡāb
Sözüm vire dehre güneş gibi tāb [P-15a]
Şehensāh iderse bu eş‘ arı gūş
Dil-i Medhī andan olur pür ḡurūş
Umarum derūnı ola pür şafā
Be-Ḥaḡḡ-ı cemāl-i Resūl-ı Ḥudā

Der-beyān-ı Bedīd Şüden Arz u Semā ve Adem ü ‘Alem ve Na‘t-ı Peygamber ve
Evşāf-ı Çār-yār-ı Güzīn Rıdvāna’llāhu ‘Aleyhim Ecma‘in

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Nigeh kün ser-encām-ı hod-rā bibin

Ne-dānīm rāh-ı Cihān-āferin

Sühanhā ki māye ne-dāred zeben

Ne-dāned huşū-mendān-rā sühan²⁹⁰

Tü h‘āhī ki yābī zi-her bedrhā

Seret-rā ne-yārī be-dām-ı belā

Be-güftār-ı peygambered rāh cūy

Zi-dil-i tūregihā bedī āb şūy

Çi güft ān hudāvend tenzīl ü vaḥy

Ḥudāvend-i emr ü hudāvend-i nehy

Ki hūrşīd ba‘d-ez resūlān-ı mih

Ne-tābīd ber-kes zi-Būbekr-i bih

‘Ömer kerd İslām-rā āşikār

Biyā rāst-ı gītī beyān-ı bahār

Pes ez-merd-vān būd ‘Oşmān güzīn

Ḥudāvend-i şerm ü hudāvend-i dīn

Çehārüm ‘Alī būd cüft-i Betül

Ki ū-rā be-Ḥaḳ mī-sitāyed resūl

Ki men şehr-i ‘ilmem ‘Alī’yyem derest

Dürüstīn sühan ḳavl-i peygamberest²⁹¹

²⁹⁰ İşte bak kendi sonunu gör, dünyayı yaratan Tanrı’ya şükretmenin yolunu bilemeyiz. Temeli olmayan sözün faydası yoktur. Akıllı kişi onu sözden saymaz.

²⁹¹ Bütün kötülüklerden kurtulmak, bela tuzağına düşmemek istiyorsan: Peygamberinin sözlerine giden yolu ara ve gönlünün kirlisini o su ile yıka. O emir ve nehiy, tenzil ve vahiy sahibi ne söylüyor, biliyor musun? Diyor ki: “Güneş, büyük peygamberlerden sonra, Ebubekir’den başkasının üzerine doğmamıştır!” İslam dinini yayıp dünyayı, ilkbaharda çiçeklerle süslenmiş bir bağ haline getiren de

Egerçi kütübhâ besî dîde-i
Ez-în hûb-ter kışşâ ne-şenîde-i
Velîkin be-müjd-i heme hâzırân
Şalâvat bidih ber-Muhammed zi-cân²⁹²

Neşr: Firdevsî dimiş idi ki: Cihânı yokdan var eyleyen Hüdâ’nuñ medh ü şenâsı tarîkîni haqîkati üzre bilmezsin hemân sen kendü ser-encâmuñı gör, şol sözlerüñ ki aşlında mâyesi olmya ‘âqil anı söylemez ya’ nî söz yirine hesâb eylemez. İmdi sen ister iseñ her belâdan halâş olasın başuñı dâm-ı belâya getürmeysin. Resül-i ekremüñ hadîşi ile yol iste gönlüñden bu çarañları bu şu ile yuyup pāk eyle. İmdi ne didi ol tenzîl ü vahy şāhibi ve ol şerm ü dîn şāhibi buyururlar kim: Cümle peygamberlerden soñra āfîtāb-ı ‘ālem-tāb bir kimsenüñ üstine ziyā-başş olmadı. Ebū Bekir’den laţîf [P-15b] ve dîn-i İslām’ı hâzret-i ‘Ömer āşikār eyledi, ‘ālemi bahār gibi ārāste kıldı. Bu iki ulu sulţāndan soñra hâzret-i ‘Oşmān güzîn idi ve hem şāhib-i şerm ü hayā vü dîn idi. Dördünci hâzret-i Fāţimatü’z-zehrā radiya’llāhu ‘anhā’nuñ cüfti ki ‘Alî keremu’llāhu veche idi. Anı resül-i ekrem medh idüp haqqında böyle buyurdı ki: Ben ‘ilmün şehriyüm ‘Alî kapusıdır. Tamām bu söz peygamberüñ kavlidür. Egerçi çok kitāblar gördük ammā ki bundan küçük kışşa işitmedük ammā cümle hâzırlarımız döne cān u dilden hâzret-i Muhammed’e şalavāt vire ve’s-selām.

Der-beyān-ı Dāsītān-ı Ādem ü Havvā

[Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ül]

Şenîdem ki Havvā çihil bār zād
Ner u māde dîn-dār u ferruḡ-nijād
Heme cüft cüft āmed ez-batn-ı ü-y
Be-cüz Şît-i peygāmer-i nîk-ḡūy
Ki ü ferd āmed be-emr-i Hüdāy
Firişte-ḡaşā’ il bedü reh-nümāy²⁹³

Ömer’dir. Bu ikisinden sonra, din ve haya sahibi Osman gelir. Dördüncüsü ise, Betül’ün eşi Ali’dir. Peygamber, onu ne güzel övüyor: “Ben bir bilgi şehriyim, Ali onun kapısıdır.”

²⁹² Gerçi çok kitaplar gördük ama bundan daha güzel hikaye işitmedik. Cümle hazır olanlara müjde verdi ki: Muhammed’e candan salavat verin.

²⁹³ Havva kız ve erkek olmak üzere soylu ve dindar kırk evlat doğurdu. Bunların hepsi ikizdi fakat güzel huylu Şît hariç. Zira o Tanrı’nın peygamberiydi, melek huylu bir yol göstericiydi.

Çü bî-miśl-i ũ bŭd bā-āferīn
Nübŭvved bedŭ dād-ı Yezdān-ı dīn
Pes-ez t̄ā' at u emr-i Perverdigār
U-rā kār bŭdī heme kişt-zār²⁹⁴
Zi-dānā ŧenīdem u der-defterest
Ki ħar mu' ciz-i ŧīt-i peygamberest
Çŭnān dān ki rŭzī der-ān rŭzgār
Sŭ-yı deşt ŧŭd ŧīt-i 'ālī-tebār²⁹⁵

Neşr: Mazmŭn-ı sŭħan bŭyle beyān u 'ayān olur kim Firdevsī-i dānā buyururlar ki ŧŭyle istimā' eyledŭm ki: Ĥazret-i Ĥavvā ħazret-i Ādem 'aleyi's-selām'dan kırk evlād toħurdı. Erkek ve diři ve dīn-dār u ferruħ-nijād cŭmlesi anuñ ħarından ikişi ikişi geldi. Ol aħlāķı laťif olan ŧīt peygamberden mā'ada Ĥudā'nuñ emri ile ol tek geldi. Zīrā ol firīŧte-ħasā'il idi ve reh-nŭmā idi. Ol sebebden yalıñuz geldi. Yaradılıŧda ol bî-miśl-i idi. Yezdān-ı dīn aña peygamberlik virdi. Ĥudā-yı perverdigāruñ t̄ā' at u 'ibādetinden ŧoñra anuñ kārı ekincilik idi. Her zamān cift sŭrmege gider idi. Firdevsī-i dānā buyurur ki: Ben bu sŭzi dānādan iŧitdŭm ve hem kitāb iċindedŭr ħeħār-pāy ħısmından ħar ŧīt peygamberŭn mu' cizesidŭr ya' nī anuñ ħalk olınmasına sebep ol olmuŧdur²⁹⁶. **[P-16a]** Otuz yıl mŭrŭr eyledi. Ĥikmet-i Ĥudā bu otuz yılda anuñ bilinden evlād gelmedi. **Nazm:**

[Fe'ŭlŭn / Fe'ŭlŭn / Fe'ŭlŭn / Fe'ŭl]

Der-āħir cihān-dār-ı rŭzī-resān
Be-ferzend-i gerdiŧ hemī ŧādmān
Siyāmek ŧeħeŧ kerd Kiyŭmerŧ nām
Ser-i ħŭsrevān ŧāh-ı bā-nām u kām
Be-ruħsār ħŭn gŭl be-leb ħŭn ŧeker
Be-ķāmet ŧanavber be-'arız ķamer

²⁹⁴ Yaradılıŧta ona benzer yoktu. Dinin sahibi Tanrı ona peygamberlik verdi. Yarattıklarını besleyen Tanrı'ya ibadetten sonra onun işi ekincilik yapmaktı.

²⁹⁵ Alim kiŧilerden iŧittim ve kitapta da yazmaktadır ki eŧeħin yaratılması, ŧīt peygamberin mucizesidir. ŧŭyle bil ki gŭnlerden birgŭn soyu yŭce olan ŧīt peygamber ħŭle yŭneldi.

²⁹⁶ Paris nŭshasında arapħa rakamlarla numaralandırılmıŧ olan 17 numaralı varak eksiktir. Yaklaŧık 1 varaklık eksiklik mevcuttur.

Çü şîr-i jiyân bed berû yâl-i û
Çü bebr-i beyân tîz-i çengâl-i û²⁹⁷

Neşr: Üstâd eydür: ‘Āķıbet Dādār-ı cihân-dār naşîb yetürdi göñlini bir ferzend ile şâdmân kıldı. Kiyümers anuñ nāmını Siyâmek Şâh ķodı. Ser-hüsrevân-ı nām u kām şāhibi dilâver oldı. Kâmeti şanavber, ‘arızı ķamer meşelâ şîr-i jiyân idi. Yâl u bâlla çengâl-i tîz ile bebr-i beyân idi. İşte Siyâmek bu şıfatlu dilâver olup gün-be-gün rûzgârdan kām almaķda ammâ bu eyyâmda Kiyümers ğâyetde pîr olmuş idi. Kendüler ķuyûd-ı mäsivâdan el çeküp cümle kâr u bâr ve dâr u diyârı Siyâmek’e teslîm eyledi. Ammâ ol eyyâmda bir dîv-i bed-şüret [ü] iblîs-ıynet zühür eyledi. Haķķ Te’âlâ anı cehennem duĥânından ĥalk eylemiş idi. Nāmına Dîv-i Siyâh dirler idi. Ol dîv İblîs’den ĥâşıl olmuş idi. İblîs’uñ ibtidâ ĥâşıl olan oĥlıdur. İkincisi ‘Aynihi binti Lâķîs’dür. İblîs Lâķîs nām mel’ûnuñ vücûdıyla iftiĥâr ider idi. Bundan soñra Zebûre nām bir kıızı var idi ki Dîv-i Siyâh’uñ hemşiresi idi. İbtidâ siĥr âleme andan münteşir oldı. Ğâyetde sâhire idi. Dîv-i Siyâh’uñ çünki babası İblîs ve hemşiresi Zebûre ola dükelî çayları ve ırmaĥları siĥrle toñdururdu İblîs Zebûre’yi Dîv-i Siyâh’a eş eyledi. Gör anuñ ikisinden ne ‘acâ’ib zühûra geldi. **Nażm:**

[Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ül]
Yekî ner yekî mādde dü dîv-i dün
Be-ten hemçü kûh u be-ruĥ hemçü ĥûn²⁹⁸

Neşr: Üstâd eydür: Zebûre’den Dîv-i Siyâh’uñ iki evlâdı ĥâşıl oldı, biri erkek ve biri dişi. Bu iki dîv-i dünüñ vücûd-ı nâ-pâķleri taĥa beñzer idi. Şüretleri ķan renginde idi. Bunuñ daĥı ikisini biribirine virdi. Bunun ikisinden Dîv-i Aşfer ĥâşıl oldı. Vücûdı za’ferâna beñzer idi. Muķaddeman zîķr olunmuş idi ki Kiyümers pâdişâĥlığı oĥlı Siyâmek’e virdi. Amma mādâm ki kendü saĥ idi ĥalk anuñ ķatına cem’ olurlar idi. **[P-16b] Nażm:**

[Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ül]
Kiyümers çün şüd cihân-ı ketĥudây
Nüĥustîn be-kûh ender âverd pây

²⁹⁷ Tanrı nasip etti kalbini bir evladın mutluluĥına kavuşturdu. Kiyümers onun adını Siyâmek koydu. ĥükümdarlara yaraşan nama ve şana saĥib oldu. Yanakları gül gibiydi, dudakları şeker gibi ve çam ağacı gibi aya uzanan boyu vardı. Kuvveti ve yapısı vahşi aslana ve çabuk pençeli kaplana benzerdi.

²⁹⁸ Bir kız, bir de erkek iki soysuz dev doğurdu. Bunların vücutları daĥa ve yüzleri kan rengine benzerdi.

Bi-pūşid ten-rā be-çerm-i peleng

Ki cevşen ne-būd ender āyīn-i ceng²⁹⁹

Neşr: Çünkim Kiyūmers̄ kethudā-yı cihān oldı ibtidā ayağını kūh u şahrāya götürdi ya‘ nī qarār-gāhı kūhistān idi ve arkasına geydügi bebr ü peleng derileri idi. Zirā cebe vü cevşen yoğdı. Anuñ zamānında āyīn-i cengde cümle evlād-ı ādem koyun ve keçi ve ayı ve kurd ve dilki ve çaçal ve bebr ü peleng postları geyerler idi. Ammā bir gün İblis gördi kim Ādem ‘aleyhi’s-selām’uñ evlādı çoğaldı ve pādīşāh ta‘yīn oldı cān kelle-i bī-devletine şıçradı. Şalā idüp evlādını bir yire cem‘ eyledi. İnsān üzerine havāle kıldı. Gitdükçe bunlardan insān rencide oldılar. Gelüp ādem evlādı Kiyūmers̄’e anlardan şikāyet kıldılar. Kiyūmers̄ Siyāmek’i ser-dār idüp dīv ü şeyāṭīn cengine gönderdi. Siyāmek leşker çekdi yola girdi. Öte cānibden İblis daḡı Dīv-i Siyāh’ı cinnī vü ‘ifrīt leşkerine ser-dār idüp gönderdi. İnsān u şeyāṭīn bir şahrada birbirlerine muqābil olup cenge tūrdılar. Taş ve ağacla uğraş eylediler. İnsānla dīv birbirlerine qarışdılar. Siyāmek ‘üryān cenge girdi dīv ü şeyāṭīn içinde şol resme ceng eyledi kim bī-ḡesāb dīvler helāk eyledi. Āḡir ceng içinde Dīv-i Siyāh ile buluşdı, muḡkem ceng eyledi ‘ākıbet Dīv-i Siyāh Siyāmek üzerine ḡāfil irişüp aña bir niçe urdı. Qāmet-i bālāsını ḡam kıldı. Sīnesini çāk idüp şehid kıldı. İnsān leşkeri anı görüp inhizām buldı firār eylediler. Āḡir gelüp Kiyūmers̄ Şāh öninde feryād u fiḡān kıldılar. **Nazm:**

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Çü āgeh şūd ez-merg-i ferzend-i şāh

Zi-tīmār-ı gīti ber u şūd siyāh³⁰⁰

Neşr: Üstād eydür: Kiyūmers̄ kim bu ḡaberi ḡuş kıldı rūzgāruñ acı şerbetini nūş eyledi. Kendiler ḡāyetde pīr olmışlar idi intikāma kādīr olmadı. Bunun üzerine bir zamān mūrūr eyledi. Meger Kiyūmers̄’uñ yanında Siyāmek’uñ bir oḡlı var idi. Ammā ḡāyetde kiçirek idi. Nāmına Hūşeng dirler idi. Dedesi ümīd-vār idi ki ol yigit ola Dīv-i Siyāh’dan pederi qanını ala. Bu ümīd ile ol nev-civānı cānı gibi şaklayup besler idi. **Nazm: [P-17a]**

²⁹⁹ Kiyūmers̄ cihana yönetici olunca, ilk olarak daḡlara gitti. Onun zamanında savaşlarda zırh giyilmiyordu, vücutlarına kaplan derisi giyerlerdi.

³⁰⁰ Pādīşāh Kiyūmers̄ oḡlunun ölümünü haber alınca, kederinden, dünya gözlerine karanlık oldu.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Siyâmek huceste yekî pür bûd
Bi-ne-zed niyâ cāy-ı düstür bûd
Girân-māye-râ nām-ı Hüşeng bûd
Tü güftî heme hüş u ferheng bûd³⁰¹
Cihân-dâr-ı Hüşeng bārâ-yı vidād
Be-cāy-ı niyâ tâc ber-ser nihād
Bi-küşť ez-beres çarh sāl-i çihil
Pür ez-hüş u mağz u pür ez-dād-ı dil³⁰²

Nesr: Üstād eydür: Siyâmek helāk olınca üşte Hüşeng-i cihân-dâr 'adl ü dād ile dedesi yirine geçüp başına tâc urup qarâr eyledi. Andan soñra bunun üzerine bir niçe rüzgâr mürür eyledi. Tâ kim Dâver-i kird-kârdan haber geldi ya'nî Hüşeng'e bir melek gelüp cenâb-ı Hudâ'dan peyâm getürdi. Eyitdi: Ey Hüşeng Hudâ şöyle emr eyledi ki leşker cem' idüp düşmenüñ üzerine [...] ³⁰³ çirkin 'amellü dīvlerden rüy-ı zemîni pāk eyle şahîfe-i 'âlemden anlaruñ vücüdlarını dād [...] ³⁰⁴ soñra gönlüñi kîneden beri eyle didi. Ol dağı leşker cem' eyledi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Perî vü peleng encümen kerd ü şîr
Zi-derrende k'ân gürg ü bebr ü dilîr
Sipâhî derü dām u murg u perî
Sipeh-dâr-ı bā-kibr ü kend-āverî
Pes-i püşť-i leşker Kiyümers Şāh
Nebîre be-pişenderün bā-sipāh
Bi-yāmed siyeh dīv-i bî-ters ü bāk
Hemî b'āsmān ber perākende hāk³⁰⁵

³⁰¹ *Siyâmek'in bir oğlu vardı. Büyük babasının yanında vezirlik yapıyordu. Bu büyük yaradılışlı şahzadenin adı Hüşeng'ti. Akıl ve zekânın bir örneği sanılırdı.*

³⁰² *Cihan padişahı, akıllı ve adaletli olan Hüşeng, saltanat tacını başına koydu, büyük babasının yerine geçti. Başı akıl ve yüreği adaletle dolu olarak, kırk yıl padişahlık etti.*

³⁰³ Metnin bu kısmı silik çıktığı için okunamamıştır.

³⁰⁴ Metnin bu kısmı silik çıktığı için okunamamıştır.

³⁰⁵ *Böylece, bu ulu padişahın idaresi altında türlü, türlü hayvanlar, kuşlar ve perilerden ibaret bir ordu hazırlandı. Padişah Kiyümers ordunun arkasında, torunu Hüşeng de önünde bulunuyordu. Kara yağız dev, korku ve helecenla, bastığı yerlerden toprakları havaya savurarak geldi.*

Zi-her rāh-ı derrendegān-ı ceng-i dīv
Zi-dendest ber-çeşm-i keyhān hıdīv
Be-hem ber-fütādend her dü gürūh
Şüdüd ez-dü vü dām-ı dīv-i sütūh³⁰⁶

Nesr: Ol zamān kim leşker çeküp Kiyūmers ü Hüşeng dīv ü şeyāfīn üzerine ‘azm kıldılar. Ammā Kiyūmers ile leşker insān içinde bebr ü peleng ü şīr ve yırtıcı ve kırd ve perrīler ve murğān ve ser-dār ise bahādırlık geyümleri ile leşkerūñ ardınca Kiyūmers Şāh, Hüşeng leşkerūñ öñince sipāh-ı ceng-āverānla āhīr gelüp bir gün dīv ü şeyāfīne muķābil oldılar. İki cānibden cenge tırdılar birbirlerine hücum idüp ‘azīm neberd kıldılar. Her küşeden dīv ü insān birbirlerine hamle kılmakda Hüşeng Şāh dağı ceng içinde dīv ü cinnī ‘askerine fenā virmekde iken nā-gāh Dīv-i Siyāh’a rāst geldi. Dīv-i Siyāh [P-17b] ol dem Hüşeng’ūñ üstine sürdi hamle kıldı. Hüşeng dağı anuñ hamlesini şavundu. Bir kerre na‘re urdı şavundu anuñ bir uyluğını kapdı yirden getürüp ba‘dehu yire urdı. Ol dem dizini Dīv-i Siyāh’uñ gögsi üzerine koyup başını iki eliyle tıtdı zūr itdi çekdi kıopardı. Top gibi dīv leşkerine pertāb eyledi. Dīv ü şeyāfīn [P-18a] anı görince tārmar oldılar. İnsān leşkeri anları kırup kıovmağa başladılar. Hüdā çünkü insānı dīv leşkerine ğālib kıldı. Kiyūmers ve Hüşeng sağ u selāmet mekānlarına irüp kıarār kıldılar ve Hüşeng Şāh’uñ zamān-ı salţanatı kırk yıldur vallahu’l-‘alem bi’ş-şavāb.

Der-medh-i Sulţān ‘Oşmān bin Sulţān Aşmed bin Sulţān Mehemmed Hān

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]
Hūdavend-i ‘ādil şeh-i kāmūrān
Ġılāmān-ı ü şüdüd kihān u mihān
Ser-i baht-ı ü şüdüd be-vec-i felek
Şenā-hān aña ins ü cinn ü melek³⁰⁷
Ola zīr rānende esb-i murād
Gözi rüşen ola anuñ göñli şād

³⁰⁶ Cihan padişahı, yırtıcı hayvanların bağırmaları ile devin pençesinin gevşediğini, kuvvetini kaybettiğini gördü. İki taraf birbirine girdiler. Devler, yırtıcı hayvanların karşısında yorgun bir hale geldiler.

³⁰⁷ Küçükler ve büyükler, adalet sahibi, bahtlı şahın kölesidir. Onun talihli başı feleğin zirvesindedir, insanlar, cinler ve melekler ona duacıdır.

Nazar kılsa hāke olur müşk-i ter
Kelām-ı dürer-bārı dürr ü güher
Aña kul olan Mısr'a sulţān ola
‘ Aceb mi ‘ Acem şāhı der-bān ola
Umarum Hudā’ dan şeh-i kām-kār
Kıla taht-ı devletde yüz yıl qarār
Niçe Hüsrev ü Cem niçe dāverān
Niçe Keykubād u niçe Erdevān
Öpeler ayağını mişl-i rikāb
Niçe niçe hākān u Efrāsiyāb
Ne dem sürse rahşın iderler firār
Niçe Giv ü Guderz ü İsfendiyār
Zamānında geleydi ger Erdeşir
Nic’ olur göreydi süvār-ı dilir
Ala destine ger o tır ü kemān
Diyeydi hemān Qahramān el-emān
Yed ilen yedükler önince bile
Kimi rahşa beñzer kimi Düldül’e
Anuñ her biri bir neheng-i dijem
Hudāvend-i esbān şeh-i muhteşem
Süvār olsa anlara sen şöyle bil
Anuñ zir-i rānende gürbe degil
Aña Medhiyā dā’im eyle du‘ ā
Mu‘ in ola ol şehriyāra Hudā
Nite kim ziyā-bahş ola mihr ü māh
Anı dūr ide bed-nazardan ilāh
Budur şimdi şāha du‘ āmuz hemān
Olasın belādan kazādan emān
Sever Haqq anı ey şeh-i baħr u ber
Āgā kim seni cān u dilden sever

Anuñ nām-ı pāki ola Muştafā
Zehī merd-i fā'ıķ zehī pür şafā [P-18b]
Hele biz de az pādişāh görmedük
Senüñ gibi 'ādil-dile irmedük
Bunuñ gibi āgā-yı ehl-i kerem
Eger biñ yıl 'ömrüm olursa görem
Cihān içre va'llāh bir dānedür
Şehüñ şem'-i rüyine pervānedür
Be-Ĥaķ Muĥammed şeh-i enbiyā
Odur ehl-i taķvā odur bī-riyā
Āgālar kim olmuş ĵatuñda muķīm
Anuñ her birisi ĥalīm ü selīm
Süreler şafā devletüñde delīm
Mu'ın ola saña kerīm ü raĥīm

Neşr: İşte Medĥi-i du'ā-güy u şenā-ĥ'ān Sulţān 'Oşmān Ĥān'ıñ medĥ ü şenāsından
şoñra Firdevsī zebānından beyān idüp eydür ki: Āünkim Ĥūşeng Şāh Dīv-i Siyāh'ı
ĵatl eyledi gelüp taĥtında ĵarār idüp 'ıyş u nüş ve seyr ü şikāra ve 'adl ü dāda ve
aĥvāl-i 'ālemi añlayup bilmege meşĥül u muķayyed olup cihānı ābād ĵılmaĥa āĥāz
eyledi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

V'ezān pes cihān yek-ser-ābād kerd
Heme rüy-ı ĥitī pür ez-dād-kerd
Nūĥustīn yekī gevher āmed be-ceng
Be-āhen cüdā kerd āteş zi-seng
Āü ez-seng-i ĥārā keşiden birün
Ser-i māye kerd āhen-i āb-gün

Çü bişnāht āhengerī pīşe kerd
Terāzū teber erre vü tīşe kerd³⁰⁸

Neşr: Firdevsī-i üstād eydür ki: Hüşeng Şāh tamām dünyā yüzini ‘adl ü dādla pür kıldı. Muqaddem bir gevher ele getürdi taşla demürden āteşi ayırdı, andan āhen-i āb-gūnı sermāye eyledi. Çünkim bunları bildi demürcilik şan‘atin ‘ilme getürdi. Demürden terāzū vü teber ü k̄āzma vü bıçağı düzdi. Bundan şoñra ırmaqlardan şu ayırdı arklar peydā kıldı. Terāzūyla alçaq yirlerden yüce yirlere şular çıkardı ve çeşmeler düzdi. Halk-ı ‘ālem aña du‘ā kıldılar. Pādişāhlık kuvvetiyle halkı renc ü miñnetden halāş kıldı. Cümle halā ‘iķ āsūde-ħāl oldılar. Bundan şoñra çift sürdi toħm ekdi, halka toħm virdi. Ekmek ve biçmek tārīķini gösterdi. Herkes nān u ni‘met ele getürmege ve kūşiş itmege başladılar. Ser ü sāmān şāhibi oldılar. Ammā yiyecek kısmından ħudāyī meyveden ğayrı nesne yoğıdı. [P-19a] Libāsları berg-i dirāht ve post-ı ħayvanāt idi. İşte bālāda zıkr olınmış idi ki Hüşeng taş içinden āteşi çıkardı ammā ne vechle çıkardı böyle beyān olunur ki: Bir gün Hüşeng bir tağa bir gürūhla ‘azm kıldı. Nā-gāh ırakdan bir uzun nesne āşikār oldu. Şol resme ki: **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Dü çeşm ebr zi-ser çü dü çeşme ħūn
Zi-dūd-ı dehāneş cihān ser-nigūn
Nıgeh-ger u Hüşeng-i bā-nām u neng
Girifteş yekī seng ü şūd tız-i ceng
Be-zūr-ı Keyānī rehāned zi-dest
Cihān-sūz-ı mār ez-cihān cūy [u] cüst
Ber āmed be-seng-i girān seng-i ħurd
Hemān u hemīn seng bi-şikest ü ħurd³⁰⁹

Neşr: Üstād eydür: Hüşeng kim şikār üzerinde uzun alaca nesne gördi. Meger gördüğü yılan idi. Ol zamāna dek yılan görmemişler idi. Başında iki gözi iki kan çeşmesi dehānı dūdından cihān ser-nigūn hemān anı Hüşeng ol şüretde gördi

³⁰⁸ Bundan sonra dünyayı baştanbaşa donattı, yeryüzünü adaletle doldurdu. Bilgisi sayesinde, henüz taşla karışık bulunan demiri taştan ayırdı. Su rengindeki demiri esas bir madde olarak kullandı ve onu sert taştan çekip çıkardı ve demircilik sanatını icat ederek, demirden keser, testere ve balta yaptı.

³⁰⁹ Bunun iki gözü kan çeşmesi gibiydi; ağzından çıkan dumandan dünyayı bir karaltı kaplıyordu. Hüşeng, kendini toplayıp, tedbir ile eline bir taş aldı, onunla savaşılmaya hazırlandı. Elindeki taşı, şahlara yaraşan bir kuvvetle, ona savurdu. Bunun üzerine, dünyayı ateşe veren yılan kaçmaya başladı. Padişahın attığı bu küçük taş, büyük bir taşa isabet etti ve bu taşların her ikisi kırılıp parça, parça oldu.

pençesini tîz idüp destine bir seng aldı. Pâdişâhlık zûrî ile taş kim elinden rehâ buldı ol mâr-ı cihân-süz ol şâh-ı cihân-cûdan cüst deprendi firâr eyledi. Ol seng-i girân geldi bir taşa tokındı hurd oldu bu taş ve ol taş ikisi dağı hurd oldu. Ol iki taşuñ arasından bir ‘alev zâhir oldu her şol kişi kim demüri taş üzerine urdı âteş zâhir oldu. Ol şâh-ı cihân-dâr ya‘nî Hüşeng-i nâm-dâr ol âteşi kıble idüp aña karşı Hâlîk’a ‘ibâdet kıldı. Didi kim: Nev-bâr, nev-rîz-i dânidür didi. Gice geldi tağda âteş yakdı ol şevke bir ‘âlî cem‘iyyet kıldı. Şarâb içdi. Ol vaqtüñ nâmını çeşn-i ferhunde kodi. Bundan soñra şikâr kaydını gördi gerüh-ı hayvanâtdan koyunu ve şığıru ve harı ayırdı. İnsâna anları râm kıldı. İnsâna sūd-mend olanları ayırdı. Andan soñra ipek kurdumu besledi harîr peydâ kıldı. Kendü için harîrden bir tâc peydâ eyledi ve dağı anları yinmeyen hayvânātuñ postların çıkardı. Hengâm-ı şitâda haftân idüp arkalalarına geydi. Sincâb gibi çakum gibi rubah gibi vaşak gibi gürg gibi bunlaruñ kürklerini her kişi [P-19b] şikâr idüp avlamağa başladı. Zağmetini çekdi, yidi ve içdi ve örtüdü ve döşendi cihândan bir eyü nâmdan gayrı hergiz bir nesne dağı alup gitmedi. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Besî renc bürdend zi-ân rûzgâr

Be-efsün-ı endîşe-i bî-şümâr

Çü pîş âmedeş rûzgâr-ı behâ

Bedî-ger ez-ü mând taht-ı mihâ

Zamânî ne-dâdeş zamâne direng

Şüdân renc-i Hüşeng-i bā-hüş-ı teng

Ne-peyvest h̄āhed cihân bā tü mihr

Ne-nîz aşikârâ nümâyed çihr

Püser bed merāv-râ yekî hüş-mend

Girân-māye Tahmürş-i dîv-bend³¹⁰

Pâdişâhî-i Tahmürş Sî Şad Sâl Būd

Firdevsî-i üstâd eydür kim: Hüşeng-i şehriyâr çok renc eylendi. Hemân çok renc hâşıl itdi dimek olur. Ol eyyâmnda efsünla ve endîşe-i bî-şümâr ile çünkim anuñ

³¹⁰ İşleri idare etmek için birçok efsunlar yapmak ve fikirler düşünmek hususunda büyük zahmetler çekti. Eceli gelip ebedî hayata kavuşunca, tahtı bomboş kaldı. Zaman, bir an bile fazla yaşaması için ona izin vermedi. O akıllı, o zeki padişah dünyadan geçti, gitti. Dünya sana ne sevgi ve bağlılık gösterir, ne de hakikî yüzünü... Hüşeng'in, çok değerli ve Devbağlıyan Tahmürs adlı, akıllı bir oğlu vardı.

eylügeni eyyâmı öñinde geldi ya‘nî andan her ne kadar eyilük âşikâr oldı âhîret yolında anuñ öñinde aña reh-nümâ vü delîl oldı. Ululuğ tahtı andan ğayra yâdigâr kaldı. Zamâne aña bir zamân eğlenmek virmedi. Hüşeng’üñ nâm u neng ile ‘aql u hüşı gitdi cihân anuñ ile muttaşıl mihr ü muhabbet ve aña çehresini âşikâre gösterür. Ammâ anuñ ‘âkil ü dâñâ bir oğlu var idi. Ol civân-ı girân-mâyenüñ nâmı Ƨahmürş-i dîv-bend idi. Ƨahmürş Şâh’uñ pâdişâhlığı otuz yıl idi. İşte Hüşeng kim cihândan güzzer kıldı Ƨahmürş beline kemer-i şâhî bağlandı. Geçdi peder tahtında karar kıldı ve uluları yanına da‘vet kıldı. Didi kim: Bugün taht u külâh u tâc [u] bâr-gâh baña yaraşur. Cihânı yaramazlıklardan yuyup pâk idem. Bâr-gâh-ı devlete andan soñra pâ-nihâde olam şol nesne ki cihân içinde fâ’idelidür anı âşikâr idem. Her cânibden dîvüñ elini kûtâh idem didi. Andan soñra bâzuñ, sunkuruñ çağıruñ toğanuñ atmacanuñ yavrılarını âşiyânından şikâr idüp gözlerin diküp ba‘dehu şikâra şalup şikâr-bâzlık tarîkini icrâ eyledi. Andan soñra şamsun ve zağr ve tâzî ve pârs kısmını şikâra ta‘lîm eyledi. Ördek ve kaz ve tavuğ bunlar şâhra-nişînler idi. Anları sarâyına getürdi. Yem virdi kümes [P-20a] yapıdı yumurdalarını yadurdi başdurdı yavrılar hâşıl oldı. İnsân elinde hâşıl olup kıyâmete dek insândan dür olmadılar. Hâneğî oldılar ammâ yine bi-emr-i Hudâ Ƨahmürş Şâh’uñ bir vezîr-i kâr-dânı var idi yanında ‘âkil ü dâñâ vü dîn-dâr nâmına Şöhrest dirler idi. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Heme rüz beste zi-ğorden dü leb

Be-pîş-i cihân-dâr ber-pây-ı şeb³¹¹

Nesr: İşte Ƨahmürş’üñ vezîri kim Şöhrest nâmdur. Cemî‘ günlerde şâ’im idi. Giceler şubha dek kâ’im idi. Pâdişâhuñ devletine sermâye idi. ‘Ulüm-i külliye şâhibi idi. Pâdişâha ‘adâlet yolların gösterür idi. Yükrek atlara zeyn urup süvâr olmağ anuñ icâdıdır. İdrîs ‘aleyhi’s-selâm anuñ zamânında da‘vet-i dîn eyledi. Ol vezîr sebebi ile Ƨahmürş hazret-i İdrîs’üñ dîn ü şerî‘atini kabûl idüp dîn ile şeref buldı. Anuñ zamânında dîv ü şeyâfîn baş kaldudılar. Ƨahmürş anları kırar idi. Kimini esîr ider idi ol sebebden aña dîv-bend didiler. Ammâ bir gün Dîv-i Aşfer şeyâfîn leşkerini cem‘ eyledi. İnsân üzerine hücum eyledi. Ƨahmürş andan haber-dâr oldı. Ol dağı leşker çekdi iki taraftan birbirlerine hücum kıldılar, cenge girdiler. Âhîr dîv [ü] şeyâfîn hâdden füzün idi. Nâ-gâh insân leşkerine şikestelik irişdi. Ƨahmürş ol hâli gördi. **Nazm:**

³¹¹ Her gün oruç tutar ve geceleri Tanrı’nın katında ayakta durup tapınırdı.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Be-ferr-i cihân-dâr besteş miyân
Be-gerden ber-âverd-i gürz-i girân
Heme nerre dîvân u efsûn ger-ân
Bi-reftend cādū vü şâh-ı girân
Yek-â-yek bi-yârâst bā-dîv-i ceng
Ne-bed cengşân-râ firāvân direng
EZ-îşân dü behre be-efsûn bi-best
Diger ber be-gürz-i girân kerd pest
Keşidendşānbeste vü küşte-ḥ'ār
Be-cān ḥ'āstend āngehī zīnhār³¹²

Neşr: İşte Tahmürş şol dem insānuñ şikest olduğunu gördi Hudā-yı cihānuñ virdüğü zür ile gürz-i girānı gerdeninüñ üzerine getürdi dükeli dîvler ve efsûn-gerler üzerlerine hücum kıldı. Ammā ceng içinde iki sengin pādışāhlar ya' nī Tahmürş ile Dîv-i Aşfer bulışup ceng ārāste kıldı. Yek-â-yek Dîv-i Aşfer'i zebün idüp kaçırđı. Andan soñra [P-20b] dîv leşkerine kendüyi urđı. Anlaruñ cenginde çok qarār kılmadı anı girü iki kerre efsûn ile bende getürdi. Bir kerre daḥı gürz-i girānla zîr ü zeber kıldı. Anlardan kayd u bend olanlarını çeküp keşān-ber-keşān alup gitdiler ve küşteler ḥ'ār u ḥāk-sār olup qaldı. Ol maqāmdan Tahmürş kendü mekānına irdi. Geçüp tahtında qarār kıldı. Meger anuñ bendinde iki dāne esîr dîvler var idi anları siyāset yirine getürdiler. Anlar Tahmürş'e didiler ki: Şehriyār sen eger bizi bendden³¹³ [U-13a] ḥalāş iderseñ saña bir 'ilm ta' lîm idelüm kim insānuñ ol 'ilmden ḥaberi olmaya didiler. Tahmürş eyitdi: Vāqı'an eger bilmedüğümüz 'ilm ise sizi āzād iderüm didi ve hem emr eyledi bendlerini aldılar anlar daḥı bir deri üstine yazı yazdılar ol āna dek adem oğlanı yazı yazmamışlar idi. İbtidā Tahmürş aḥvāl-i kitābeti dîvlerden öğrendi. Andan soñra herkes öğrendiler yazdılar ve oqıdılar bu sebeble ol iki dîvler āzād oldılar ve otuz toquz ḥurûf yazdılar. Rümî ve Tāzî ve Pārsî ve Sa' dî ve Çînî ve Pehlevî lisānları cümle bu otuz toquz ḥurûfla yazıldı ve oqındı ve

³¹² Padişahlığın verdiği büyüklükle kemerini kuşandı, ağır gürzünü omuzuna vurdu. Savaşa hazırlandı. Bütün erkek devler, büyücüler ve cadılar birleşip büyük bir ordu topladılar. Bir tarafta ağızlarından ateş ve duman saçan devler, diğer tarafta da cihan padişahı Tahmürş'un yiğitleri duruyordu. Aralarında teke tek savaşmağa başladılar. Fakat, bu savaş pek uzun sürmedi.

³¹³ Ya' nī tariḳ-i Ḥaḳḳ'a ... bendden] -U.

Ṭahmureş Şāh bu üslüb üzre cihānda otuz yıl pādişāhlık eyledi. Otuz yıl içinde bundan ziyāde ne hüner āşikār iderdi. **Nazm:**

Pādişāhī-i Cemşid Heft-şad Sāl Būd

[Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūl]

Bi-reft u ser-āmed bedū rūzigār

Heme renc-i ū mānd ez ū yādigār³¹⁴

Girān-māye Cemşid ferzend-i ūy

Kemer best u yek-dil pūr ez-pend-i ūy

Ber-āmed ber-ān taht-ı ferruḡ peder

Be-resm-i Keyān ber sereş tāt-ı zer

Kemer best u bā-ferr-i şāhenşehī

Cihān ser-be-ser geşt-i ū rā rehī

Zamāne ber-āsūde ez-dāverī

Be-fermān-ı ū murḡ u dīv ū perī³¹⁵

Menem güft-i bā-ferre-i İzedī

U hem şehriyārī vü hem mū 'bedī [P-21a]

Bed-ān rā zi-bed-dest-i kütēh künem

Revān sū-yı rūşenī-i reh künem

Nuḡust ālet-i ceng-rā dest bürd

Der-i nām-ı cüsten be-gerdān süpürd³¹⁶

Be-ferr-i Keyī nerm kerd āhenā

Zi-ḡod u zirih kerd çün cevşenā

Çü ḡaftān-ı der' u çü ber-güstvān

Heme kerd peydā be-rūşen revān

³¹⁴ Onun da vakti de sona erdi, o da ölüp gitti ve geriye çektiği emeklerden başka bir şey kalmadı.

³¹⁵ Tahmûrs'un oğlu çok değerli Cemşid, yüreği babasının öğütleriyle dolu olduğu halde, Tahta çıktı. Padişahlara yapılan törenle, basma altın tacını giydi, Beline kemerini kuşandı. Dünya baştan başa onun hükmüne girdi. Herkes, onun adaleti sayesinde rahata kavuştu. Devler, periler, kuşlar hep onun buyruğuna girdi.

³¹⁶ "Ben, Tanrı'nın yardımı ile, hem padişah hem de mübidim. Kötülere kötülükten el çektireceğim, insanların ruhunu temizliyeceğim, nurlandıracağım!" dedi. Evvelâ, savaş aletlerini yapmağa girişti, bu suretle savaş erlerine ün aramanın yolunu açtı.

Be-dîn enderûn sâl-i pencâh u penc
Be-dîd âvered çadır u taht u genc
Diğer pence endîşe-i câme kerd
Ki püşed heme-gâh neng ü neberd³¹⁷

Nesr: Üstâd-ı dâna böyle rivâyet³¹⁸ ider ki: Şol zamân ki Tahmureş cihândan geçdi bir ferzend-i girân-mâyesi var idi. Nâmına Cemşîd dirler idi. Pederinüñ pendî ile yek-dil olup beline kemer-i şâhî bağlanup pederi tahtına geçdi. Pâdişâhlık âyini üzre başına tâc-ı zer urındı.³¹⁹ Andan soñra şol resme ‘adl ü dâda meşgûl oldı ki halk-ı cihân aña muhabbet eylediler ve anuñ ibtidâ kârı bu oldı ki ipegi ve ibrişimi haftân eyledi ve elvân-ı ‘acîbe ile anları renge çekdi ve penbe ve kettânî iplük idüp anlaruñ dağı şan‘atların halka gösterdi. Elli yılda bunları tamâm eyledi. Andan soñra halkı birbirinden ayırdı meşelâ sipâhla dihkânîyi ayırdı çift süren çiftin birağup sipâhî olsa Cemşîd anı helâk eyler idi. Babucci başmağ dikse ve başmağcı babuc dikse helâk eyler idi. Her kişi kendü kârını başa çıkarır idi. Bunuñ üzerine zamân mürûr eyledi elli yıl dağı [U-13b] şükûfe-zâra muqayyed oldı. Gülden gül-âb çıkardı gül-be-şeker peydâ eyledi benefşe şarâbı ve nîlüfer şarâbı peydâ kıldı. Dînâr şarâbınuñ uşûlini buldı ve her birinüñ nef ini buldı ve ‘ilmiyle ‘âmil oldı. Elli yıl dağı³²⁰ ‘ilm hikmeti tekmiñ kıldı ‘üd u ‘anber ü şandal u ‘abîr ü müşk zâhire getürdi elli yıl dağı ahcâr u cevâhir ma‘denini âşikâr eyledi³²¹ ve anlara kâdr ü kıymet virdi cevâhir dağı rağbet buldı. Andan soñra elli yıl dağı gemiler düzdi deryâ seyrin eyledi ve cezîreler temâşâ kıldı ve harâbe yirleri ve mu‘tedil cây-gâhları ma‘mûr eyleyüp âdemler kodı³²² andan soñra gelüp taht-gâhında qarâr eyledi.³²³ Andan soñra pâdişâhlık kuvvetiyle bir taht peydâ eyledi çünkim kemâl mertebe ‘âlemi kendüye mülk idindi ve bunca hüneler âşikâr eyledi. [P-21b] Andan soñra gurûr el virüp hâdden tecâvüz itmege başladı ve cümle hünelerinden birisi dağı hammâmdur vücûdını râhat itmek içün hammâm peydâ kıldı ve bir sarây dağı yaptı şitânuñ³²⁴ şiddetini³²⁵ def itmek içün ve bâlâ

³¹⁷ Padişahlığın büyüklüğü ve kudreti ile demiri yumuşak, işlenmesi kolay bir hale getirdi. Ondan tulga, zırh ve zırhlı gömlek yaptı. Parlak zekası sayesinde, yine demirden, zırhlı kaftan ve elbise yapabildi. İlk elli yılda çok zahmet çekti ve bu sayede hazinelerini doldurdu. Diğer elli yılda da savaş günlerinde giyilecek elbiseleri yapmak fikrine düştü.

³¹⁸ Rivâyet] beyân, P.

³¹⁹ Urındı] geydi, P.

³²⁰ Dağı] tamâm oldı, P.

³²¹ Eyledi] idüp çıkardı, P.

³²² Eyleyüp âdemler kodı] eyledi tâ kim elli yıl tamâm oldı, P.

³²³ Andan soñra gelüp taht-gâhında qarâr eyledi] andan gelüp yirinde qarâr kıldı, P.

³²⁴ Şitânuñ] şiddet-i şitânuñ, P.

kaşrlar binā eyledi. Yazlarda kesb-i hevā³²⁶ için ve zıkr olındı ki bir taht peydā eyledi ve ol tahtı cevāhir ile ārāste kıldı ki anuñla çıkup āsmānı seyrān eyleye. Dīvleri kendüye musahhār itmiş idi emr eyledi ol tahtuñ eṭrāfına yapışup dem çeküp hevāya kaldurdılar Cemşid ol tahtla bir niçe dem eflāki seyrān eyledi ḥalkuñ gözinden nihān oldı. Anı görmege teşne oldılar³²⁷ bir gün kim yir yüzine indi Cemşid’uñ başına cevāhir nişār itdiler ve ol günüñ adını Nev-rüz oқıdılar Īrān içinde Nev-rūza i‘tibār ol gündend³²⁸ beridür. Andan şoñra Cemşid uluları yanına da‘vet idüp rüz u şeb ‘ıyş u ‘işrete āgāz eyledi³²⁹. **Naẓm:**

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Büzürgān be-şādī bi-yārāstand

Mey u cām u rāmişgerān ḥāstend

Çünin ceşn-i ferruḥ ez-ān rūzigār

Be-māned ez-ān ḥüsrevān yādigār

Çünin sāl-ı sī şad hemī kirdigār

Ne-dīdend merg ender-ān rūzgār

Zi-renc u zi-bed-şān nebūd āgehī

Miyān-beste dīvān be-sān rehi³³⁰

Cihān ser-be-ser geşt-i ū-rā rehī

Nişeste cihān-dār-ı bā-ferehi³³¹

Yek-ā-yek be-taht mehī bingerīd

Be-gītī cüz ez-ḥ’işten-rā nedīd³³²

Ez-ān ‘ucb-rā şāh-ı Yezdān-şinās

Zi-Yezdān bi-piçid u şüd nā-sipās³³³

³²⁵ Şiddetini] zararını, P.

³²⁶ Kesb-i hevā] hevā kesb itmege yüce köşk peydā eyledi, P.

³²⁷ Anı görmege teşne oldılar] ḥalk anı görmege ārzü çekdi, P.

³²⁸ Günden] zamāndan, P.

³²⁹ Cemşid ... eyledi] Cemşid-i şāhib-i taht u külāh ve ekābūr-i a‘yān u sipāh, ‘ıyş u nūşa meşgūl oldılar, P.

³³⁰ *Ulular bugünü sevinçle kutlamak için şarap ve çalgı getirttiler, çalgıcılar topladılar. İşte, Nevruz denilen bu mesut gün o zamandan, o padişahın yadigar kalmıştır. Böylece üç yüz yıl geçti. Bu müddet zarfında insanlar ölüm yüzü görmediler. İnsanların kötülükten ve zahmetten haberleri yoktu. Bütün devler, bir köle gibi, hizmetlerine hazır duruyorlardı.*

³³¹ Cihān ... bā-ferehi] -U.

³³² *Bütün yeryüzü bu bahtiyar padişahın sayesinde rahata kavuşmuştu ve zaman zaman ona Tanrı’dan yeni yeni haberler gelmekte idi. Geçen bu müddet zarfında, hiç kimse, padişahın iyilikten başka bir şey görmedi.*

Cünin güft bā-sāl-ħurde mihān
Ki cüz ħ̄iṣden-rā nedānem cihān
Hüner der-cihān ez-men āmed bedīd
Çü men nām-ver-i taht-ı şāhī ki dīd [P-22a]
Cihān-rā be-ħübī men ārāstem
Be-rüy-ı zemīn geşt men kāştēm³³⁴
Büzürgī vü dehīm ü şāhī merāst
Ki güyed ki cüz men yekī pādīşāst³³⁵

Neşr: Üstād eydür: Ol³³⁶ zamān ki Cemşīd eflāki temāşā idüp yir yüzine indi³³⁷ ve ulular ile ‘ıyş u şafāya mübāşeret eyledi³³⁸ bu zamāna gelince üç yüz yıl geçdi³³⁹. Bu üç yüz yıl içinde kimse merg ü marāz ve renc ü miḥnet ü belā görmedi³⁴⁰. Dīvler ħidmetinde miyān-beste [U-14a] ħidmetkār³⁴¹ gibi idi. Cihān başdan başa pür-leṭāfet idi. Ol dem Cemşīd³⁴² ululuk tahtına nazār kıldı. Dünyāda kendi vücūdından ğayrı görmedi ol ‘ucb u tekebbürden³⁴³ ol şāh-ı Yezdān-şinās Ĥudā’dan rü-gerdān olup nā-sipās oldı.³⁴⁴ Andan büzürgān-ı cihāna izhār-ı dā‘ vā-yı bāṭıl idüp bu güne ħiṭāb-ı nā-şavāb idüp eyitdi³⁴⁵: Pādīşāhlık tahtı benden ‘azīmü’ş-şān³⁴⁶ kimi gördi cihānı ħüblük ile ben āraste itdüm³⁴⁷ rüy-ı zemīne toḥm-ı zindegāniyi³⁴⁸ ben ekdüm ve cümle nāsa rızķ baḥş iden benüm didi³⁴⁹. Ammā³⁵⁰ Cemşīd ‘adl ü dādı şol maķāma yetürmiş idi

³³³ O, Tann’ya tapan padişah benlik gösterdi, Tanrı’sından yüz çevirdi, nankörlükte bulundu.

³³⁴ Bir gün devlet adamlarına: “Ben, dünyada kendimden başka kimseyi tanımıyorum. “Hüner, sanat benim sayemde meydana geldi. Saltanat tahtında benim gibi bir padişahı kim görmüştür? Dünyayı güzellikle süsleyen benim. Dünyayı istediğim hale ben getirdim”

³³⁵ Büyüklük, taç ve padişahlık benimdir. Benden başka birisinin padişah olduğunu kim söyleyebilir?

³³⁶ Üstād eydür: Ol] üstād bu eş‘ār-ı pür-‘uburda olan mazmün-ı feşāḥat-ı maķrūn burada ki şol, P.

³³⁷ Eflāki temāşā idüp yir yüzine indi] yir yüzine kağem başdı, P.

³³⁸ Ve ulular ... eyledi] ulular şādilik ārāste kıldılar cām-ı mey ve söz ü sāza meşġül oldılar bunuñ gibi kutlu bayrām ve ‘ıyş u şafā ol eyyāmdan ol ħüsrevlerden bize yādgār kağdı, P.

³³⁹ Bu zamāna ... geçdi] ve bu kağar işleri üç yüz yıl içinde eyledi, P.

³⁴⁰ Bu ... görmedi] ol eyyāmda marāz merg görmediler renc ü belā ve miḥnetden ve yaramazlıktan ħaber-dār degil idi, P.

³⁴¹ Miyān-beste ħidmetkār gibi idi] ħidmetkār gibi idi, P.

³⁴² Ol dem Cemşīd] Cemşīd yek-ā-yek, P.

³⁴³ ‘Ucūb u tekebbürden] ‘acebden, P.

³⁴⁴ Olup nā-sipās oldı] oldı Ĥudā’ya namāz u nüyāzdan ve Ĥudā’nuñ medḥ ü şenāsından fāriğ oldı, P.

³⁴⁵ Andan ... eyitdi] sāl-ħurde ululara eyitdi ki, P.

³⁴⁶ ‘Azīmü’ş-şān] ulu, P.

³⁴⁷ İtdüm] kıldum, P.

³⁴⁸ Toḥm-ı zindegāniyi] ekini, P.

³⁴⁹ Ben ekdüm ... benüm didi] ben ekdüm ululuk ve tāc u taht-ı pādīşāhī benümdür kimdür kim benden ayru bir kimse pādīşāhdur, P.

³⁵⁰ Ammā] -U.

kim³⁵¹ bu da‘vāyı kılduğda kimse lā dimege kâdir olmadı³⁵². Cümlesi sözlerün hağdur didiler zîrâ ol şâh ‘adl ü dâdı bir mağâma yetürmiş idi ki mümkün degil idi bir kimse aña muhâlefet itmege kâdir ola. Andan soñra Cemşid ol şevke nevbet çaldurdı tabl u nefir ü kûs u surnānuñ şadāsı³⁵³ āfāka gulgule vü velveleler şaldı.³⁵⁴

Der-beyân-ı Dāsītān-ı Dahhāk bin Merdās ‘Arab³⁵⁵

Firdevsî-i üstād böyle rivāyet ider ki: Çünkim Cemşid³⁵⁶ da‘vā-yı ulūhiyyet eyledi, Takrîr-i ilâh ile ol gündən āfitâb-ı devleti zevâle yüz tıttı. Bu vechle ki³⁵⁷ meger ol eyyâmda ‘Arab diyârında bahâdırlardan bir merd var idi³⁵⁸. Nāmına Merdās dirler idi. Yemen berriyesinde sâkin idi. Bir kabîlenün serveri idi³⁵⁹. Pâk meşreb ve dîn-dâr-ı meşhûr-ı rûzgâr idi. Havf-i Hudâ’dan³⁶⁰ bağı başlu ve gözi yaşlu idi ve bu merdün³⁶¹ şağılur çehâr-pây kısmından her gürühdan yılda biñ döl hâşıl olur idi. Anlarun südini ve yoğurdını ve yağını halka bezl ider idi. Hudâ ‘aşkına [P-22b] râygân virür idi ve dağı koyunundan ve kızısından şadağa virür idi³⁶². Ammâ bu pâk-dil serverün bir nâ-pâk oğlu³⁶³ var idi. Bî-behre vü bed-çehre bir bî-dîn idi³⁶⁴. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Cihân-cü-yı rā nām-ı Dahhāk bûd

Dilîr ü sübüksâr u nâ-pâk bûd

Hemân bîver-esbeş hemî h’ândend

Çünîn nām ber Pehlevî rândend

Kücâ bîver ez-pehlevânî şümâr

Büved ber-zebân-ı Derî deh hezâr³⁶⁵

³⁵¹ ‘Adl ü dâdı şol mağâma yetürmiş idi kim] -U.

³⁵² Dimege kâdir olmadı] dimedi, P.

³⁵³ Tabl...şadāsı] şûr-nâ vü tabl u nefir ü kûs şadāsı, P.

³⁵⁴ Āfāka gulgule ve velveleler şaldı] cihānı tıttı. P.

³⁵⁵ *Arap Merdās oğlu Dahhāk’ın hikayesi beyanındadır.*

³⁵⁶ Firdevsî ... çünkim] âhîr Cemşid, P.

³⁵⁷ Eyledi ... vechle ki] kıldı andan soñra devleti zillete mübeddel oldu andan soñra rûz-ı rûşen Cemşid’ün çeşmine târ oldu. Üstād eydür, P.

³⁵⁸ Meger ol...var idi] meger ol eyyâmda bir merd var idi, P.

³⁵⁹ Sâkin idi. Bir kabîlenün serveri idi] olurdu, ulu şoydan, P.

³⁶⁰ Havf-i Hudâ’dan] Tañrı korkusundan, P.

³⁶¹ Bu merdün] bu zikr olınan merdün, P.

³⁶² Virür idi] ider idi, P.

³⁶³ Oğlu] veled-i nâ-halefi, P.

³⁶⁴ Bî-behre ve bed-çehre bir bî-dîn idi] gâyet ile bed-çehre ve bî-behre idi, P.

³⁶⁵ *Şöhrete tapan bu Dahhāk adlı çocuk, çok cesur ve çevikti. Fakat, çok kötü huylu idi. Onu Pehlev dilinden olan bîver-esb adı ile çağırırlardı. Derî dilinde bîver on bin demek idi.*

Nesr: Üstād eydür: Ol zıkr olınan ferzend-i nā-pākūñ³⁶⁶ nāmı Daḥḥāk idi. Ziyāde ḥiffet üzre idi ve anuñ laqabına ‘Arab içinde³⁶⁷ Biver-esb dirler idi³⁶⁸. Bunuñ gibi nāmı zeban-ı Pehlevī’den aḥz iderler zebān-ı Derī’de³⁶⁹ ta‘ dāda dāḥıldür ya‘ nī ‘aded ü şümārdā on biñ dinecek zamānda biver ta‘ bīr iderler. Bu Daḥḥāk-ı kem-idrāk³⁷⁰ on biñ ata mālīk idi. Anuñ için biver-esb dirler idi ve bu atlaruñ her biri altun egerlü idi günün iki baḥşında at üzerinden inmez idi ve dā’imā ‘ıyş u nüş ve seyr ü şikārdan ḥālī olmaz idi. Üstād eydür: Bir gün İblīs bir ḥüb-şüret insān şekline girdi. Gelüp Daḥḥāk’a muşāḥib oldı. Şol resme kim Daḥḥāk’uñ göñlinde şeytānuñ muḥabbeti qarār baḡladı. Bir gün yine şeytān Daḥḥāk’a gelüp eyitdi ki³⁷¹: server benüm saña bir gizlü sözüüm var söylerüm ammā şol şartla ki muḡaddem senden [U-14b] peymān isterüm ki saña³⁷² didüğüm sözi kimseye dimeyesin³⁷³. Daḥḥāk and içdi ki kimseye söylemiye³⁷⁴. Şeytān eyitdi: İmdi ey server senüñle³⁷⁵ bir sarāy içinde iki ketḥudā n’eyler Bir sarāyda ketḥudā daḡı bir gerekdür” didi. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Bed ü güft cüz tu kesī ketḥudā-yı

Çi bāyed hemī bā tü ender sarāy

Çi bāyed peder çün püser çün tü būd

Yekī pendet ez-men be-bāyed şünūd

Zi-yāne ber-in ḥ‘āce-i sāl-ḥurd

Hemī dirmānd tü ender nürd³⁷⁶

Firdevsī-i üstād eydür: İblīs Daḥḥāk’a ḡasem virdükden soñra didi kim: bir sarāy içinde iki ketḥudā ne lāyıḡdur³⁷⁷ senden ayru ve kimse ol sarāyda yaraşmaz³⁷⁸ bir

³⁶⁶ Üstād eydür: Ol Zıkr olınan ferzend-i nā-pākūñ] ol zıkr olınan nā-pākūñ, P.

³⁶⁷ Ve anuñ laqabına ‘Arab içinde Ziyāde ḥiffet üzre idi] ḥincek başlı idi dilir ü nā-pāk idi hem anı, P.

³⁶⁸ Dirler idi] oḡurlar idi, P.

³⁶⁹ Zebān-ı Derī’de] Pehlevīler zebānından ‘aded ü şümār zebān-ı Derī’de, P.

³⁷⁰ Bu Daḥḥāk-ı kem-idrāk] ḥesābda biver-esb, P.

³⁷¹ Bir gün yine şeytān Daḥḥāk’a gelüp eyitdi ki] bir gün şeytān geldi Daḥḥāk’a didi kim, P.

³⁷² Ki saña] ya‘ nī benüm saña, P.

³⁷³ Dimeyesin] dimeyesin didi, P.

³⁷⁴ Ki kimseye söylemiye] hergiz kimseye dimeyeyin didi, P.

³⁷⁵ Ey server senüñle] ey server, P.

³⁷⁶ Bunun üzerine şeytan: “Ey, şanlı padişah! Bu sarayda, senden bankasına ne lüzum var? Senin gibi bir oḡul varken babaya ne hacet? Benden sana oḡüt olsun: Bu yaşlı adam, kolay kolay ölmeyecek. Bu müddet zarfında da sen unutulur gidersin.”

³⁷⁷ Bir sarāyda ... ne lāyıḡdur] -U.

³⁷⁸ Yaraşmaz] n’eyler, P.

senüñ gibi³⁷⁹ oğul var iken peder ne lâzım. İmdi benden bir naşihat işitmeñ gerek³⁸⁰. bu h̄âce-i sāl-hürde ki pederüñdür, şimden girü anuñ pây-ı hayâtı adımını keç atar oldı³⁸¹. Sen henüz yügürmekdesin imdi saña lâyıķ³⁸² olan oldur ki pederüñüñ [P-23a] ol yüce bār-gāhını³⁸³ sen zabt idesin bu cihān içinde anuñ devlet ü cāhı saña³⁸⁴ yaraşur benüm bu cevābum üzre vefā idesin bir pādişāh-ı cihān-dār olasin. İmdi³⁸⁵ pederüñi katl iderseñ ser-ā-ser-i cihān senüñ kabza-i teşhîründe ola didi. Çünkim Daḥḥāk İblis'den bu sözleri güş eyledi endişe baḥrine ḫaldı. Peder ḫanına gönli pürderd oldı döndi Daḥḥāk İblise eyitdi³⁸⁶: Ey pîr-i pür-ḫired bu iş eyü kār³⁸⁷ degildür bir gayrı sözüñ var ise anı söyle kabül ideyin didi. İblis eyitdi³⁸⁸: İmdi ey server şöyle ma' lümüñ olsun ki eger sen benümle itdügüñ peymāndan³⁸⁹ dönesin bu anduñ günāhı ve benüm peymānumuñ³⁹⁰ vebāli senüñ boynuñda ḫalır saña bār olur ve sen h̄ārлуқта ḫalursın. Pederüñ ercümend olur didi³⁹¹ ve daḫı ol ḫadar igvā eyledi ki ḫarben Daḥḥāk'ı kendü sözine rāzı eyledi. **Naẓm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ser-i merd-i tāzī be-dām āverid

Çünān şüd be-fermān-ū negzerid^{392 393}

Merān pādişā-rā der ender sarāy

Yekī büstān bed-girān-māye cāy

Girān-māye şebgîr ber ḫāstī

Zi behr-i perestiş ber ārāstī

Ser ü ten bi-şüstī nühufte be-bāğ

Perestende bā ü bi-bürdī çerāğ³⁹⁴

³⁷⁹ Senüñ gibi] senceleyin, P.

³⁸⁰ Bir naşihat işitmeñ gerek] Naşihat güş eyle, U.

³⁸¹ H̄âce-i sāl-hürde ...oldı] h̄âce-i sāl üzerine geç ḫaldı, P.

³⁸² Lāyıķ] lâzım, P.

³⁸³ Yüce bār-gāhını] ol nām-ver bār-gāhını ol sarāyı, P.

³⁸⁴ Sende] saña, P.

³⁸⁵ Vefā idesin bir pādişāh-ı cihān-dār olasin. İmdi] -U.

³⁸⁶ Daḥḥāk İblis'e eyitdi] Daḥḥāk eyitdi, P.

³⁸⁷ Kār] iş, P.

³⁸⁸ Didı. İblis eyitdi] diyüp sözin kim tamām eyledi döndi İblis aña eyitdi, P.

³⁸⁹ Benümle itdügüñ peymāndan] bu sözden fāriğ olasin benüm yanumda itdügüñ anddan, P.

³⁹⁰ Peymānumuñ] pendümüñ, P.

³⁹¹ Ve daḫı...eyledi] buña beñzer ol ḫadar sözler söyledi kim 'ākıbet Daḥḥāk-ı nā-pāk anuñ pendini kabül ḫıldı, P.

³⁹² Her merd-i ... negzerid] -P.

³⁹³ Şeytan da: "Ben bunun çaresini bulur ve senin başını güneşin bulunduğu yere kadar yükseltirim"

Nesr: Çünkü Daḥḥāk İblīs'ün sözine uyup pederini katl itmege niyyet eyledi ol dem pederini ne gūne katl itmenüñ ʔarīkini andan su'āl kıldı. İblīs eyitdi: Çünkü senüñ pederüñ her gice bāğına gider sen anuñ yolına bir çāh peydā eyle ziyāde derīn olsun ve ağızına ḥār u ḥāşāk ʔo daḥı üzerine ʔopraq dök gāyet ḥafif olsun anuñ üstine ayak başduḡda ol çāhuñ içine düşer anuñ başına bir ʔaş bıraḡ helāk olsun didi. Daḥḥāk daḥı bu tedbire rāzı oldı. Üstād eydür: Merdās pīrūñ sarāyı içinde bir laṭif boştānı var idi. Meger ol merd-i girān-māye gice ʔalkar idi. ʔ İbādet için [P-23b] vücūdını ārāste ider idi³⁹⁵. Nihānī³⁹⁶ başını, vücūdını³⁹⁷ yuyup pāk ider idi. Bir ḥidmetkār bilesince çerāğ iletür idi. Her gice bu üslūb üzre ol bāğa gider idi³⁹⁸. Bir gice Daḥḥāk-ı bed-kār geldi anuñ yolına çāh ʔazdı. İblīs ta' limi üzre anı tedārik itdi ve gitdi yine³⁹⁹ bir gice Merdās⁴⁰⁰ ʔ ādet-i ʔadimesi üzre ol bāğa ʔā' at ü ʔ ibādet ve cenāb-ı ḥazret-i Ḥaḡḡ'a niyāz u tazarru⁴⁰¹ için ʔ azm kıldı⁴⁰². **Nazm:**

[Fe' ulün / Fe' ulün / Fe' ulün / Fe' ul]

Ser-i tāziyān mihter-i nām-cūy

Şeb āmed sū-yı bāğ be-nihād derūy

Çü āmed yek-ā-yek be-dān jerf-i çāh

Hemān ki nigūn şüdem ü baḡt-ı şāh⁴⁰³

Be-çāh ender üftād bi-şikest pest

Şüd-ān nīk-dil merd-i Yezdān-perest⁴⁰⁴

Be-ḥūn-ı peder küşt hem dāsītān

Zi-dānā şenīdīm īn dāsītān

Ki ferzend bed-ger şeved nerre şīr

Be-ḥūn-ı peder hem ne-bāşed dilīr^{405 406}

³⁹⁴ Padişahın sarayında, pek ziyade gönül açıcı bir bahçe vardı. Bu büyük hükümdar geceleri kalkar, ibadet için hazırlanırdı. Başını, vücudunu gizlice bu bahçede yıkarken, kendisine ışık tutulmasını istemezdi.

³⁹⁵ İder idi] idüp, P.

³⁹⁶ Nihānī] -P.

³⁹⁷ Vücūdını] ve vücūdını, P.

³⁹⁸ Her gice ... gider idi] yine bir gice anda gitmesi muḡarrer idi, P.

³⁹⁹ İblīs ta' limi ... gitdi yine] İblīs nice ta' lim kıldı ise, P.

⁴⁰⁰ Merdās] Merdās-ı pīr, P.

⁴⁰¹ ʔā' at ... tazarru'] ibādet,U.

⁴⁰² ʔıldı] eyledi, U.

⁴⁰³ Gece olunca Arapların büyüğü olan bu şanlı padişah yine bahçeye gitti. Yolda o derin kuyuya gelince, talihi birdenbire tersine döndü.

⁴⁰⁴ Kuyuya düşüp paramparça oldu. Böylece, Tanrı'ya tapan o iyi kalbli adam öldü.

⁴⁰⁵ Be-ḥūn ... dilīr] -U.

Neşr: Üstād eydür: Daḥḥāk-ı zālīm ‘āleme peder qatli ile dāsītān oldı. Dānādan işitdük bu dāsītānı yaramaz oğul, erkek arslan daḥı olursa peder qanına dilir olmaz⁴⁰⁷. Ya‘nī Merdās pīr ki ol bāğa ‘azm eyledi hemān ki çāhuñ üzerine geldi [U-15a] ser-nigūn oldı. Tā qa‘rına düşüp vücūdı pest ü şikest oldı. Ol merd-i Yezdān-perest bu tarīkle cihāndan gitdi⁴⁰⁸. Ol dem⁴⁰⁹ Daḥḥāk-ı mel‘ün çāhuñ üzerine gelüp, bir seng-i ḥārāyı başınuñ üzerine aldı pederinüñ üzerine ḥavāle oldı. Pederi⁴¹⁰ ol ḥālī gördi⁴¹¹ qa‘r-ı çāhdan nazār kıldı henüz daḥı vücūdında bir ramaq var idi⁴¹². Oğlından⁴¹³ dermān taleb kıldı. Ol zālīm aña merḥamet kılmayup⁴¹⁴, ol taşı pederinüñ başına urup⁴¹⁵, ḥurd eyledi derḥāl İblīs irişdi ol çāhı toprağıla pür kıldı hemvār bir şahrā oldı. Bu şırta kimse vākıf olmadı. İşte⁴¹⁶ Merdās ki Daḥḥāk’ı eser yelden şaķınur idi. Üzerinden kuş uçuramaz idi. Aña māl u genc ḥarc idüp besledi ‘ömrüm ḥaşılıdur diyüp cān yidürür idi. Göz nūrı şarf idüp bu ḥāl ile māl u sāl mürür itmek ile tā kim ol nihāl yāl u bāl şāḥibi oldı⁴¹⁷. Āḥir ol merd-i bī-hüner peder qātili olup dünyā vü āḥiretde mağbūn ve mel‘ün oldı. Çünkim peder qaydından berī oldı. Başına tāt urınuḡ taḥta⁴¹⁸ geçdi. Ser-ā-ser-i⁴¹⁹ mülk-i ‘Arab’a pādişāh oldı. Dīn ü diyānet nice olduḡı ‘uqālā vü erbāb-ı hüner qatında güb gibi rüşen terdür⁴²⁰.

Der-beyān-ı Evşāf-ı ‘Oşmāniyān⁴²¹

Bunun gibi nice yaramaz işler ol zamānlarda zuhūra gelüp dīn ü diyānetde metānet yoğımıḡ ḥavf-i Ḥudā herkesüñ derūnında cāygir olmaz imiş ammā⁴²² Ḥaḡ sūbhāne ve te‘ālā ḥazretlerine⁴²³ hezār-ender-hezār ḥamd olsun ki dīn-i İslām’uñ kemāl-i şerefinde cihāna geldüñ [P-24a] ‘ālem gülistān-ı cennetden nişān buldı. Şavm u şalāt

⁴⁰⁶ Babasının öldürülmesine ortak oldu. Ben, bilgin bir adamdan şunu işitmişim: “Kötü bir evlat yırtıcı bir aslan bile olsa, yine babasının kanını dökmeye cesaret edemez!”

⁴⁰⁷ Üstād eydür: ... olmaz] -U.

⁴⁰⁸ Ya‘nī Merdās ... gitdi] -P.

⁴⁰⁹ Ol dem] pes, P.

⁴¹⁰ Pederi] pīr, P.

⁴¹¹ Ol ḥālī gördi] -U.

⁴¹² Qa‘r-ı ... var idi] -P.

⁴¹³ Oğlından] andan, P.

⁴¹⁴ Kılmayup] kılmadı, P.

⁴¹⁵ Urup] urdı, U.

⁴¹⁶ İşte] -U.

⁴¹⁷ Göz nūrı ... oldı] -U.

⁴¹⁸ Taḥta] -U.

⁴¹⁹ Se-ā-ser-i] -P.

⁴²⁰ Dīn ü diyānet ... rüşen-terdür] -U.

⁴²¹ Der-beyān-ı Evşāf-ı ‘Oşmāniyān] -U.

⁴²² Bunun gibi ... ammā] -P.

⁴²³ Ḥaḡ ... ḥazretlerine] -P.

ve hācc u zekāt ve ğazā vü cihād müretteb yirinde⁴²⁴ emr-i Hāḡḡ'a cānla inḡıyād üzre olan sulṡānlaruñ ğüzīdesi kim āl-i 'Oṡmān'dur. Anlaruñ 'ulüvv šānlaruñ deryāda ḡatresi ve ğüneşde zerresi selāṡin-i selef virilmemişdür. Bu ḡadar devlet bunlara yār iken šarḡ tā be-ġarb rüy-yı zemīne fermān-ı hümāyūnları šu gibi⁴²⁵ cārī iken šer'-i resül-ı ekreme miḡdār-ı zerre muḡālefetleri olmayup aṡḡāb-ı ğüzīne buġz u ḡasedleri olmaduḡlarından⁴²⁶ cānla muḡabbet olduḡlarından⁴²⁷ mā'adā meṡāyih-i 'aḡāma ve evliyā-yı kirāma 'imāretler ve zāviyeler bünyād idüp evḡātların ḡayrāta šarf iderler ve ḡaremlerinde tilāvet-i Ḳur'ān-ı šerīf šol resmedür kim devr-i ḡazret-i Ādem'den ḡāteme dek belki rüz-ı ḡaṡra dek bir tā'ife daḡı anlara peyrevlik itmege taḡlīdden ve taḡḡıḡden⁴²⁸ ḡādir olmayalar. Aḡvāl-i selef ma'lüm oldu ammā bu zümre-i pāk-bāzān ḡaḡḡında söylenen kitāblar ḡaleme gelüp taḡrīr olınsa ḡaṡra dek itmām bulmıya⁴²⁹. 'Alī'ü'l-ḡuṡuṡ sulṡānū'l-berīn ü ḡāḡānū'l-baḡreyn ḡādīmü'l-ḡaremeynü'ṡ-šerīfeyn⁴³⁰ sulṡān ibnü's-sulṡānū's-sulṡān 'Oṡmān ḡān ibn Sulṡān Aḡmed ḡān⁴³¹ bin Mehemmed ḡān⁴³² ḡazretleri bi'z-zāt ḡāfız-ı Ḳur'ān olmaḡla vüçüd-ı šerīfi naḡīr-i cāmī'ü'l-Ḳur'ān emīrū'l-müminīn ḡazret-i 'Oṡmān olmuşdur ve⁴³³ eyyām-ı devletinde⁴³⁴ ve hengām-ı rif atinde bed-endiṡler bed-endiṡden fārīḡ olup 'ālem ü ādem devr-i 'adlınde⁴³⁵ niżām u intizām buldı ve devr-i 'adlı fażl-ı ğülistān gibi 'ālem-ārā ve ol ğülistānda Medḡi-i šeydā-'andelīb naḡme-serā olup evṡāf-ı pāk ḡazret-i ḡudāvendigāra ya'nī Sulṡān 'Oṡmān ḡān-ı kām-kār 'ālī-tebār u Sikender-kirdāra⁴³⁶ beyān u 'ayān idüp ve ol sulṡān-ı ğīṡi-sitānuñ⁴³⁷ du'ā-ġüy u šenā-ḡ'ānlıḡı kendü zātına farz-ı 'ayn bildi⁴³⁸. Lākin⁴³⁹ vaṡf-ı cemīlin itmekde deng ü ḡayrān ve du'ā vü šenāsını edā ḡılmaḡda her ḡālle⁴⁴⁰ bī-nuṡḡ u zebāndur. **Der-vaṡf-ı pādīṡāḡ**⁴⁴¹: [U-15b]

424 Ğazā vü cihād müretteb yirinde] cihād-ı emr-i Hāḡḡ'a, P.

425 šu gibi] -U.

426 Buġz ... olmaduḡlarından] -U.

427 Cānla ... olduḡlarından] -P.

428 Taḡlīdden ve taḡḡıḡden] -U.

429 Aḡvāl-i selef ... olmuşdu] -U.

430 ḡaremeynü'ṡ-šerīfeyn] ḡaremeyn, P.

431 ḡān] -P.

432 Mehemmed ḡān] -U.

433 Bi'z-zāt Olmuşdur ve] -P.

434 Devletinde] devlet, U.

435 Devr-i 'adlınde] -U.

436 'Ālī ... kirdār] -U.

437 Beyān ... ğīṡi-sitānuñ] -P.

438 Kendü ... bildi] -P.

439 Bildi] ammā, P.

440 ḡayrān ... ḡālle] -P.

441 Der-vaṡf-ı Pādīṡāḡ] -P.

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Fe' ulün]

Ne mümkündür k'olam medhine kâdir

Ne deñlü olsam akrân içre mâhir

‘Akılda yüz yaşında pîre beñzer

Mehâbetde hemânâ şîre beñzer

Niçe Rüstem niçe Zâl u niçe Sâm

Niçe Gîv ü niçe Gûderz ü Behrâm

Niçe İrec niçe Selm ü niçe Tûr

Niçe Kâren niçe Gürşâsb-ı pür-zûr

Niçe İskender ü Dârâ vü Dârâb

Niçe Berzû niçe Berzîn ü Sührâb

Niçe beñzer ola bu meh-cebîne

Yedindedür bunuñ Mekke Medîne

Ne deñlü medh olursa aña lâyıķ

Buña kâ' il durur raħmıyla ħalâyıķ [P-24b]

Ĥudâ'ya günde biñ kez şükrimüz var

Daħı pākîze bîkr-i fikrimüz var

İşit imdi sözüm ey mâh u ĥürşîd

İder da' vâ-yı bâtil soñra Cemşîd

Peder katl eyledi Daħĥâk-ı bed-kâr

Cehennem nârına oldu sezâ-vâr

Gurûrıyla semâya çıķdı Kāvus

Ĥanı dîn ġayreti yâ ħanı nâmûs

Olan anlar durur üşte cihânda

Olaruñ 'ĥâlini fikr eyle anda

Şular k'olmaz olurlar dîn içinde

Olar tenhâ degildür sîn içinde

Firişteler olur anlara yoldâş

Budur şehlik hemânâ ey ħarındâş

Budur devlet iki ʿālemde her bār
Odur ʿāqıl kʿola Hāḡdan ḡaber-dār
İlāhī ŧehriyārı ser-firāz it
Ġamın maʿ dūm idüp ʿōmrin dırāz it
Baña da vir sūkūn u ŧabr u ārām
Kitāb-ı bā-ŧavābum bula itmām.

Neŧr: İmdi yine bizüm ḡikāyetimüz Cemŧid ile⁴⁴² ḡaḡḡāk sözine⁴⁴³ geldi. İŧte Cemŧid daʿ vā-yı ulūhiyyet ḡıldı zālīm oldı, ḡudā ol zālīme bir zālīmī ḡavāle ḡıldı kim nāmı ḡaḡḡākʿdur⁴⁴⁴. Çünkim [ḡaḡḡāk] İblīsʿi⁴⁴⁵ kendüye yār u hevā-dār idinüp⁴⁴⁶ anuñ iġvāsıyla pederini ḡatl eyledi⁴⁴⁷. Bir ġün yine İblīs eyitdi: Server⁴⁴⁸ egerçi⁴⁴⁹ benüm pendümi ḡabül eyledüñ ammā saña bir naŧiḡatüm daḡı⁴⁵⁰ vardur. Eger anı daḡı ḡabül iderseñ ser-be-ser cihāna pādiŧāḡ olursın. **Naẓm:**

[Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūlün / Feʿ ūl]

Eger hem-çünān nīz peymān kūnīd
Ne ḡiçī zi-peymān u fermān kūnīd
Cihān ser-be-ser pādiŧāḡi tūrāst
Ded u merdüm ü murġ u māḡi tūrāst⁴⁵¹

Neŧr: İblīs didi kim iŧte ol peymān kim benümle muḡaddeman itmiş idüñ yine ancılāyın bir ʿahd idesın. Benüm ʿahd ü peymānumdan rücūʿ itmeyesın, cihānuñ başdan başa pādiŧāḡlıġı senüñdür⁴⁵² ve ŧir ü peleng ü merdüm ü murġ u māḡi cümlesi zīr-i fermānuñda⁴⁵³ olurlar didi. ḡaḡḡāk yine and içdi, ḡabül iderüm⁴⁵⁴ didi. İblīs eyitdi: Senüñ ḡidmetüñde tāze, her ḡidmete ḡābil bir merd-i rüŧen-dil gerekdür eger

⁴⁴² Cemŧid ile] -U.

⁴⁴³ ḡaḡḡāk sözine] ḡaḡḡāk-ı nā-bekāra, U.

⁴⁴⁴ İŧte Cemŧid ... ḡaḡḡākʿdur] -U.

⁴⁴⁵ İblīsʿi] İblīs anı, P.

⁴⁴⁶ İdinüp] ḡıldı, P.

⁴⁴⁷ Anuñ iġvāsıyla ... eyledi] -P.

⁴⁴⁸ Server] -U.

⁴⁴⁹ Egerçi] -P.

⁴⁵⁰ Daḡı] -P.

⁴⁵¹ Böyle yapacaġına söz verir, benim sözümden ve buyruġumdan yüz çevirmezsın, Bütün yeryüzü padiŧāḡlıġı ŧenindir, insanlar, dört ayaklı hayvanlar, kuŧlar, balıklar hepsi sana boyun eġer.

⁴⁵² ḡabül iderseñ ... senüñdür] -U.

⁴⁵³ Zīr-i fermānuñda] senüñ ḡükmüñdedür, P.

⁴⁵⁴ Yine and ... iderüm] and içdi ki sözin ḡabül eyleye, U.

cā'iz olur⁴⁵⁵ ise saña bir hizmetkâr getüreyin murāduñ⁴⁵⁶ üzre didi. Daḥḥāk kabül eyledi. İblis varup kendü evlādından bir ḥarām-zādeyi hizmetkâr şekline koyup anı envā' ziver ile ārāste idüp⁴⁵⁷ getürdi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Civānī ki pīrest ez-ḥ'ışten

Süḥan cūy u bīnā dil ü pāk-ten [P-25a]

Hemī dūn be-Daḥḥāk be-nihād-ı rūy

Ne-būdeş be-cüz-āferin güft ü gūy⁴⁵⁸

Nesr: Üstād eydür: İşte İblis kendü nesl-i nā-pākinden bir civān ārāste kıldı⁴⁵⁹. Her gören aña⁴⁶⁰ bī-iḥtiyār meyl ider idi⁴⁶¹. Pāk ten, gönli açık, söze kâdir, işte anı murādı üzre düzdi ve kuşadı. Hemān dem gelüp Daḥḥāk'a yüz kodı, du'ādan ğayrı güft ü gūsı yoğıdı. Getürüp⁴⁶² ol civānı⁴⁶³ Daḥḥāk'a teslim eyledi ve du'ā kılp eyitdi⁴⁶⁴: Şehriyārā bu civān⁴⁶⁵ āşpezdür, dürlü ni' metler bişürür, cān-ı' azizüne lāyık diyüp şol kadar vaşf itdi ki Daḥḥāk ol civāna meyl idüp İblis'e āferin kıldı ve anı⁴⁶⁶ maṭbuḥ-ı' āmiresine ta'yin⁴⁶⁷ eyledi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Kilid-i ḥoriş-ḥāne-i pādşā

Be-dū dād destūr-ı fermān-revā⁴⁶⁸

Zi-her gūşt ez-murğ u ez-çār-pāy

Ḥoriş-ger bi-yāverd yek yek be-cāy⁴⁶⁹

Nesr: Çünkü Daḥḥāk anı maṭbuḥına ta'yin eyledi⁴⁷⁰ vezir daḥı maṭbuḥuñ kilidini anuñ eline virdi⁴⁷¹. Andan şoñra şol ni' met kim bişürdi⁴⁷²; ibtidā⁴⁷³ murğ kebābı ve çehār-

⁴⁵⁵ Olur] -U.

⁴⁵⁶ Murāduñ] murād-ı şerīfūñ, P.

⁴⁵⁷ Hizmetkâr ... idüp] -P.

⁴⁵⁸ Şeytan, akrabasından sözü güzel gönlü uyanık birini getirdi. Dahhak'ın önünde duadan başka sözü yoktu.

⁴⁵⁹ Nazm: ... kıldı] -U.

⁴⁶⁰ Aña] -U.

⁴⁶¹ İdi] -P.

⁴⁶² Getürüp] gelüp, P.

⁴⁶³ Ol civānı] -U.

⁴⁶⁴ Eyledi ve du'ā kılp eyitdi] kıldı ve didi kim, P.

⁴⁶⁵ Civān] civān-ı ḥüb-şüret, P.

⁴⁶⁶ Ol civāna ... ve anı] aña āferin kıldı, P.

⁴⁶⁷ Ta'yin] teslim, P.

⁴⁶⁸ Dahhak onu mutfağa tayin etti ve mutfağın kilidini ona verdiler.

⁴⁶⁹ Her türlü kuşları ve dört ayaklı hayvanları öldürdü. Onların etlerinden türlü türlü yemekler yaptı birer birer padişahın önüne koydu.

pāy kısmının [U-16a] kebābını bişürdi. Daḥḥāk'ın öfine getürdi. Daḥḥāk hergiz öyle ni' met yimemiş idi. Ğāyet şafā idüp İblīs'e āferin eyledi ki: Baña bunun gibi kâbil vücūdı vāşıl kılduñ didi. Ammā İblīs ḥakīm olup Daḥḥāk'a ḥikmetden daḥı dem urdı didi kim: Çünkü sen benden rāzı olduñ, ben daḥı 'ālī ḥazretüne cânla ḥidmetkār oldum. Evvelā ḥazretüne bir şerbet viresin dilün şen ve gözün rüşen olsun didi. Ba' dehu ḥınzır kanı ile perverde olmuş⁴⁷⁴ bir şerbet içürdi tā kim derün-ı Daḥḥāk'dan⁴⁷⁵ merḥamet ü şefkat ber-ḫaraf oldu. Ḥūnī vü dilir ü bī-raḥm oldu. Yine andan şoñra ni' met kısmından⁴⁷⁶ yumurdanın şarusını kaygana⁴⁷⁷ bişürdi anı daḥı Daḥḥāk'a yidürdi⁴⁷⁸. Ammā İblīs bugün bir yimek bişürse, āyā⁴⁷⁹ yarın ne bişürsem ki Daḥḥāk ḥazır ide diyü fikr ider idi⁴⁸⁰. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Bi-reft u heme şeb sigāleş girift

Ki ferdā zi-ḥorden çi sazed şigift

Ḥoreşhā zi-kebk u tezerv-i sepīd

Bi-sāzīd u āmed dilī pür-ümīd

Şehī tāziyān çün be-ḥūn dest-bürd

Ser-i güm ḥired mihr-i ū-rā süpürd⁴⁸¹

Se diğeri be-murğ-ı kebāb u bereh

Bi-yārāst ḥūn ez-ḥoreş yek-sereh [P-25b]

Be-rüz-ı çehārüm çü binhād u ḥ'ān

Ḥoreş gerdiş ez-püşti-kāv-ı civān

Bedū enderun za' ferān u gül-āb

Hemān sāl-ḥorde mey ü müşk-nāb⁴⁸²

⁴⁷⁰ Çünkü ... eyledi] işte zāde-i İblīs'i maḫbuḫ-ı 'āmiye telim eyledi, P.

⁴⁷¹ Vezir ... virdi] -P.

⁴⁷² Andan ... bişürdi] Andan şoñra ol āşpez başladı Daḥḥāk'a gün-ā-gün ni' metler bişürmege, U.

⁴⁷³ İbtidā] -P.

⁴⁷⁴ Perverde olmuş] -P.

⁴⁷⁵ Derün-ı Daḥḥāk'dan] -P.

⁴⁷⁶ Ni' met kısmından] -U.

⁴⁷⁷ Kaygana] -U.

⁴⁷⁸ Daḥḥāk'a yidürdi] yidi, P.

⁴⁷⁹ Āyā] -U.

⁴⁸⁰ Fikr ider idi] dir idi, P.

⁴⁸¹ Yarın nasıl yemekler hazırlayacağını düşündü. Ertesi gün keklığın ve sülünün etinden yemekler yaptı, ümitle padişahın huzuruna geldi, padişah yiyince hoşuna gitti ve şeytana muhabbet duydu.

Neşr: Firdevsî-i⁴⁸³ üstād eydür: Üçüncü gün İblis Daḥḥāk'ın önüne kuzu kebābı ve tavuḡ kebābı⁴⁸⁴ getürdi, dördüncü gün⁴⁸⁵ sofraya genc gāv etinün arḡasını⁴⁸⁶ za' ferānla ve gülāb ve eski şarāb u müşk-nāb ile⁴⁸⁷ pervereş itmiş idi⁴⁸⁸ Daḥḥāk'un önüne getürdi⁴⁸⁹. Daḥḥāk andan ol⁴⁹⁰ ḡadar lezzet alup şafā eyledi ki İblis'e şad-bār⁴⁹¹ āferin idüp eyitdi⁴⁹²: Ey kişi dile benden ne dilerseñ didi. İblis eyitdi: Şāhum benüm hiç dünyā murādlarından bir murādum yoḡdur hemān senün müşāhede-i cemālündür. Daḥḥāk aña iḡdām-ı tām⁴⁹³ eyledi. Āḡir İblis eyitdi: Egerçi⁴⁹⁴ benüm ārzüm hemān⁴⁹⁵ senün muḡabbetündür ve rūhumun ḡıdāsı senün müşāhede-i⁴⁹⁶ dīdāruñdur. Ammā şehriyār emr iderse anuñ⁴⁹⁷ iki omuzlarını uryān būs idem, işte cihānda andan özge murādum yoḡdur didi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü Daḥḥāk bişnīd güftār-ı ūy
Nihānī ne-dānist bāzār-ı ūy⁴⁹⁸

Neşr: İşte Daḥḥāk çünkim İblis'ün güftārını işitdi āḡir⁴⁹⁹ Daḥḥāk anuñ murādını bilmedi icāzet viridi. Racīm geldi Daḥḥāk'ın iki omuzlarını öpdü ve nā-bedīd oldu. Ol dem Daḥḥāk'ın omuzları kicişdi ve iki döşi iki⁵⁰⁰ pāre olup yarıldı iki dāne mār-ı ef ī iki döşinden baş gösterdi. Daḥḥāk feryād kıldı ulular bir araya geldiler. Daḥḥāk eḡrāfına cem' oldılar güft ü gūya başladılar⁵⁰¹ ve ol ḡekīmi istediler artuḡ yılan yiyen ḡekīmler bulmaḡa ḡādir olmadılar⁵⁰². Nā-çār bu derdün çāresini istemege iḡdāma başladılar. Āḡir ḡekīmler ve cerrāḡlar geldiler iş görmüş rüzḡār geçürmüş pīrlər cem'

⁴⁸² Üçüncü gün kuş ve kuzu etinden kebab yaptı, türlü yemekler hazırladı. Dördüncü gün buzaḡı sırtından hazırladığı yemekleri getirdi. İçerisine safran, gülsuyu, yılanmış şarap ve misk koydu.

⁴⁸³ Nazm: ... Neşr: Fidevsî-i] -U.

⁴⁸⁴ Tavuḡ kebābı] -U.

⁴⁸⁵ Gün] -U.

⁴⁸⁶ Genc gāv etinün arḡasını] buzaḡu eti, U.

⁴⁸⁷ Eski şarāb u müşk-nāb] -U.

⁴⁸⁸ Pervereş itmiş idi] -P.

⁴⁸⁹ Daḥḥāk'un önüne getürdi] -U.

⁴⁹⁰ Ol] şol, P.

⁴⁹¹ Şad-bār] -U.

⁴⁹² İdüp eyitdi] eyledi ve didi kim, P.

⁴⁹³ İḡdām-ı tām] iḡdām, U.

⁴⁹⁴ Egerçi] -P.

⁴⁹⁵ Hemān] -U.

⁴⁹⁶ Müşāhede-i] -P.

⁴⁹⁷ Anuñ] -U.

⁴⁹⁸ Daḥḥak bu sözleri dinledi fakat şeytanın muradını anlayamadı.

⁴⁹⁹ Nazm: ... işitdi āḡir] -U.

⁵⁰⁰ İki] ikişer, P.

⁵⁰¹ Başladılar] āḡāz kıldılar, P.

⁵⁰² Olmadılar] olmadı, P.

oldılar⁵⁰³. ‘Ākıbet⁵⁰⁴ ol mārı Dāḥḥāk’uñ omuzlarından kesdiler ammā acısı cānına kār eyledi. Derḥāl yine evvelki gibi bitdi⁵⁰⁵. İşte Dāḥḥāk bu derde giriftār oldu yine İblīs bir gün bir fikr daḥı eyledi. Eyitdi ki⁵⁰⁶: Yir yüzünden insānı bunuñ sebebi ile zāyi‘ ideyin didi⁵⁰⁷. Zīrā gördi ki Dāḥḥāk’uñ derdi gün-be-gün ziyāde olmaḡda şol zamān kim yılanlar⁵⁰⁸ aç olurlar idi, yimek yimezler idi, Dāḥḥāk’ı rencide iderler idi. Bir gün İblīs bir ḥekīm şekline girüp Dāḥḥāk’a du‘ā kılıp eyitdi⁵⁰⁹: Şehriyārā bu mārılar senüñ vücūduñdan [P-26a] ḥaşıl olmışlardır yine bunlaruñ ġıdāsı insāndan gerekdür. Bunlaruñ her birine günde bir ādem beynisi virürlerse bir miḡdār sākin olup seni rencide itmezler didi⁵¹⁰. Şol kimseler kim ḡatle müsteḥāk olurlar anları ḡatlı idüp beynilerini bunlara ġıdā virseler sen‘ azābdan ḡalāş olurduñ didi⁵¹¹. Ol dem Dāḥḥāk emr eyledi zindāndan ḡatle müsteḥāk olanları getirüp ḡatlı idüp⁵¹² [U-16b] vākı‘ā ile kıldılar⁵¹³, her birine bir ādem beynisi virdiler. Ol mārılar anı yiyüp⁵¹⁴ ba‘ dehu Dāḥḥāk’uñ omuzı üstinde çenber olup yatdılar. Dāḥḥāk anlaruñ hücūmından ḡalāş oldu. Şād olup ḥekīme du‘ā kıldı. Andan soñra⁵¹⁵ işte İblīs Dāḥḥāk’ı bir derde daḥı giriftār eyledi⁵¹⁶. Her gün günāhlı ādem bulunmaz oldu. Günde iki ādemi lā-būd bī-günāh esir idüp helāk idüp, beynlerini kellelerinden ayırıp getirüp mārılara ġıdā virürler idi. İşte İblīs Dāḥḥāk’uñ kārını bu ḡadar gördi⁵¹⁷. Ez-ān cānib⁵¹⁸ biz geldük yine ser-encām Cemşid niye encām olduġu ḡikāyetine⁵¹⁹. Şol zamān kim Cemşid da‘vā-yı ulūhiyyet kıldı. Ḥudā anuñ sitāre-i devletini⁵²⁰ nuḡs idüp⁵²¹ ‘ilmi ve ‘aḡlı eksilmege ve tāli‘i nā-hemvār olmaġa başladı ve her cānibden şāḡlar üzerine hücūm idüp, yanında olanlar ḡaġılıp gitmege başladılar⁵²². **Nazm:**

⁵⁰³ Oldılar]geldiler, P.

⁵⁰⁴ ‘Ākıbet] āḡir, P.

⁵⁰⁵ Derḥāl ... bitdi] derḥāl yine evvelki gibi bitdi, U.

⁵⁰⁶ Eyitdi ki] didi kim, U.

⁵⁰⁷ Didij] -U.

⁵⁰⁸ Yılanlar] ilanlar, P.

⁵⁰⁹ Eyitdi] didi kim, P.

⁵¹⁰ Virmek ... didi] -P.

⁵¹¹ Şol kimseler ... didi] -U.

⁵¹² Ol dem ... idüp] -P.

⁵¹³ Vākı‘ā ile kıldılar] -U.

⁵¹⁴ Ol mārılar anı yiyüp] -P.

⁵¹⁵ Andan soñra] -U.

⁵¹⁶ Eyledi] kıldı, P.

⁵¹⁷ İblīs ... ḡadar gördi] Dāḥḥāk’uñ kārı böyle, U.

⁵¹⁸ Ez-ān Cānib] -U.

⁵¹⁹ Hikāyetine] -P.

⁵²⁰ Sitāre-i devletini] devlet-i āfitābını, P.

⁵²¹ Nuḡs idüp] bülend iken pest eyledi, P.

⁵²² Başladılar] yüz tıtdılar, U.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Bedîd âmed ez-sû-yı her hüsrevî

Zi-her nâm-dârî be-her kişverî⁵²³

Ez-ân pes ber-âmed zi-Îrân hürüş

Bedîd âmed ez-her süyî ceng ü cüş⁵²⁴

Neşr: İşte mazmûn-ı sühan bu resme 'ayân u beyân olunur kim: Cemşid bu da' vâyı kılduğdan sonra her diyârdan ve her taraftan ulular baş kaldırıp âşikâr olmağa ve pâdişâhlık da' vâsını kılmağa başladılar⁵²⁵ ve her kişverde olan nâm-dârlardan fitne vü fesâd âşikâr oldu. Îrân-zemîn'den feryâd u figân⁵²⁶, cüş u hürüş ve ceng ü gavgâ kıpırdı. Bir gün Îrân mülkinde⁵²⁷ bu güft ü gû etrâf u eknâfa⁵²⁸ şâyi' oldu ki 'Arab diyârında bir heybetlü ve şevketlü pâdişâh vardır nâmına Dahhâk-ı mârî dirler şehriyâr-ı encüm-sipâh, şâhib-i 'izz ü câh, hudâvend-i nigîn ü külâh zühür eyledi⁵²⁹ diyüp⁵³⁰, Cemşid mülkinden gidenler cümle anuñ cānibine⁵³¹ yüz tıtdılar. Az zamānda anuñ üzerine çok leşker cem' oldu, Îrân'da kimse kalmadı. Āhir Dahhâk'ı 'Arab mülkinden kaldırıp Îrân'a 'azm kıldılar⁵³². **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Dumân ejdehâ-feş bi-yâmed çü bād

Be-Îrân-zemîn tâc ber-ser-nihâd [P-26b]

Ez-Îrân u zî-tâziyân leşkerî

Ki z'in kerd kervân-ı her kişverî

Sû-yı şâh-ı Cemşid be-nihâd-ı rüy

Çü engüşterî kerd giti be-rüy⁵³³

Neşr: İşte⁵³⁴ Dahhâk-ı ejdehâ-feş-i hışm-nâk rüzgâr mişâl mülk-i Îrân'a geldi. Îrân'dan dağı bir leşker-i güzide kıldı. Her diyârıñ bahâdırları Cemşid'üñ üzerine

⁵²³ Her taraftan bir padişah ve her taraftan nam sahibi kişiler çıktı.

⁵²⁴ Bundan sonra İran'da bir karışıklık çıktı Her tarafta savaşlar ve taşkınlıklar başgösterdi.

⁵²⁵ Nazm: ... başladılar] -U.

⁵²⁶ Feryâd u figân] -U.

⁵²⁷ Bir gün Îrân mülkinde] -U.

⁵²⁸ Etrâf u eknâfa] -P.

⁵²⁹ Hudâvend-i nigîn ü külâh zühür eyledi] -U.

⁵³⁰ Diyüp] didiler, U.

⁵³¹ Cemşid ... cānibine] halâ'ik ol, P.

⁵³² 'Azm kıldılar] teveccüh itdürdiler, U.

⁵³³ Bunun üzerine, bu ejderha yapılı padişah rüzgar gibi geldi. İran'da saltanat tacını başına koydu. İran'dan asker topladı ve birçok ülkeden yiğitler seçti. Cemşid'in üzerine yürüdü dünyı onun başına yük gibi daralttı.

yüz kodı. Etrâf-ı ‘âlem anuñ yüzine hâtem meşâbesinde oldu. Dahhâk Cemşid’uñ üzerine şöyle irdi kim⁵³⁵ Cemşid’uñ yanında deyyâr kimse qaladı. Cümle Dahhâk yanına vardılar Cemşid ol hâli görince nâ-çâr tâc u tahtını terk idüp⁵³⁶ karar mecâl olmadı firâr eyledi. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Bi-refit u be-dü dâd taht u külâh
Büzürgî ü dehîm ü genc ü sipâh
Nihân geşt ü gîti ber-ü şüd siyâh
Süpürde be-Dahhâk taht u külâh⁵³⁷

Nesr: Üstâd eydür⁵³⁸: Şol zamân kim⁵³⁹ Cemşid ‘âkıbet Dahhâk elinden kaçıp taht-ı şâhîyi ve külâh-ı şehensâhîyi Dahhâk’a virdi ve tâc u genc ü sipâh u hazîneyi birağup gözden nihân oldu. Dünyâ anuñ üstine qarañu⁵⁴⁰ oldu. Dahhâk tamâm mülk-i Cemşid’e mâlik-âne mutaşarrıf oldu. Andan soñra Cemşid’i aramağa muqayyed oldu⁵⁴¹. Rivâyetdür ki toqsan yıl Cemşid’den⁵⁴² nâm u nişân belürmedi⁵⁴³. Ammâ Dahhâk anı cüst ü cûda, etrâf u eknâfda cäsüslar qodı, kendü anuñ tahtında karar kıldı. Bunuñ üzerine on yıl dağı mürür eyledi yüz yıldan soñra⁵⁴⁴ ba‘ dehu Çin deryâsında bir cezîrede⁵⁴⁵ ele girdi⁵⁴⁶. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Be-şad sâl rüzî be-deryâ-yı Çin
Bedîd âmed ân şâh-ı nâ-pâk-ı dîn
Çü Dahhâk’eş-i ü rev nâgeh be-çeng
Zamânî ne-dâştî be-gîti direng

⁵³⁴ Nazm: ... işte] -U.

⁵³⁵ Yüz kodı ... irdi kim] -U.

⁵³⁶ Tâc ... idüp] terk-i diyâr u tâc u taht idüp, P.

⁵³⁷ Cemşid kaçıp tahtını, tacını, hazinesini ve askerini bıraktı, kaçıp saklandı dünya başına siyah oldu, Tahtını tacını baş Dahhâk’a bıraktı.

⁵³⁸ Üstâd eydür] -P.

⁵³⁹ Şol zamân kim] -U.

⁵⁴⁰ Qaranu] siyâh, P.

⁵⁴¹ Dahhâk ... oldu] -P.

⁵⁴² Cemşid’den] -P.

⁵⁴³ Belürmedi] ma‘ lüm olmadı, P.

⁵⁴⁴ Ammâ ... soñra] -U.

⁵⁴⁵ Ba‘ dehu ... cezîrede] -P.

⁵⁴⁶ Ele girdi] tutup getürdiler, U.

Be-erre miyāneş bedū nīm kerd
Cihān-rā ez'ū pāk u bī-bīm kerd⁵⁴⁷

Neşr: Çünkim Daḥḥāk nāgāh Cemşid'i çengine getürdi⁵⁴⁸ aña āmān u zamān virmeyüp miyānından bıçkı ile iki nīme eyledi. Cihānı anuñ vücūd-ı nā-pākinden ve ḥavf ü bākinden tehī kıldı⁵⁴⁹. Ol devlet ve izzet ü şevket ü sa'ādet ve ol ḥazīne vü genc ü māl-ı bī-şümār ve ol sarāy u bārgāh cümle Daḥḥāk'a ḳaldı. Kendü çirkīn nāmı ve sevdā-yı ḥām ile⁵⁵⁰ cihāndan gitdi⁵⁵¹. Pādişāhlık taḥtında andan ziyāde kim idi ol ḳadar renc ü miḥnetle nihān işleri zāhire getürdi, ne fā'ide ḥāşıl eyledi yedi yüz yıl Ḥudā aña devlet virdi şoñra bu devleti viren Tañrı'yı inkār [P-27a] idüp da'vā-yı bāḫıl kıldı⁵⁵². Āḫir cihāndan zār gitdi. Üstād eydür: Egerçi Ḥudā devlet-i Cemşid'i Daḥḥāk'a virdi ammā ol daḥı ḥalkā zulm-i şarīḥ [U-17a] eyledi. Evvelā yanında⁵⁵³ kemāl ü ma'rifet ehli ḥār u ḥaḳīr⁵⁵⁴ oldı. Siḥr ü mekr ü ḥile ḳatında⁵⁵⁵ azīz oldı. Ṭoḡruluklar nihān ve egrilikler ayān oldı⁵⁵⁶. Bir gün Daḥḥāk Cemşid'üñ sarāyından iki dāne duḥterler⁵⁵⁷ çıkardı. Üstād-ı nādire-kār eydür Bu iki duḥterler Cemşid'üñ hemşireleri idi⁵⁵⁸. **Naşm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ki Cemşid-rā her dü ḥāher bi-dend
Ser-i bānūvān-rā çü efser bi-dend
Zi-pūşide rūbān yekī Şehrināz
Diger pāk-dāmān be-nām Ernüvāz
Be-eyvān-ı Daḥḥāk bürendişān
Bedān ejdehā-feş süpürdendişān⁵⁵⁹

⁵⁴⁷ *Yüzüncü yılda bu dini temiz olmayan padişah Çin denizinde ortaya çıktı, Dahhāk onu yakalatıp testere ile belini iki parça etti, cihanı ondan arındırdı.*

⁵⁴⁸ Naşm: ... getürdi] -U.

⁵⁴⁹ Cihānı ... tehī kıldı] cihānı andan pāk ve ḳorḳusuz eyledi, P.

⁵⁵⁰ Sevdā-yı ḥām ile] tama'-ı ḥām ile, P.

⁵⁵¹ Gitdi] güzer kıldı, P.

⁵⁵² ḳıldı] eyledi, P.

⁵⁵³ Yanında] -P.

⁵⁵⁴ Ḥaḳīr] -P.

⁵⁵⁵ Ḳayında] yanında, P.

⁵⁵⁶ Ṭoḡruluklar ... oldı] -U.

⁵⁵⁷ Duḥterler] duḥter-i rüşen-aḥter, P.

⁵⁵⁸ Üstād-ı nādire-kār eydür] -U.

⁵⁵⁹ *İkisi de Cemşid'nin kızkardeşleriydiler ve bütün kadınların baştaçı olmaya layıkdılar. Yüzleri örtülü olan bu kızlardan birinin adı Şehrināz diğerrinin adı Ernüvāz idi. Bunları Dahhāk'ın sarayına götürüp o ejderha yapıya teslim ettiler.*

Neşr: İşte ol iki duhterlerüñ ikisi dağı⁵⁶⁰ Cemşid'üñ hemşiresi idiler ve bānularuñ başları taci idiler. Ol pūşide-rüyların⁵⁶¹ birinüñ nāmına Şehrināz ve birinüñ adına Ernüvāz dirler idi. Anları Daḥḥāk'üñ sarāyına götürüp aña sipāriş kıldılar. Ammā Daḥḥāk⁵⁶² ol iki nāzeninlere sihr ü ḥile vü bed-ḥ'alık öğretilmede, zīrā Daḥḥāk İblis'üñḥükminde idi. kendü dā'im bed-kārlıktan ğayrı nesne bilmez idi zīrā her gün iki bī-günāh ādemleri helāk idüp mağzlarını mārılara ğidā virürler idi⁵⁶³. Bunuñ üzerine bir niçe gün mürür eyledi. Meger ol diyārda iki dāne pākīze merd yigitler var idi. Aşl-zāde idiler ve qarındāşlar idiler. Daḥḥāk'üñ mārlarına ğidā virmek ḥidmeti bunlara şipāriş olındı. Ammā üstād eydür: Bu ḥidmeti bunlar kendiler murād idindiler ve ḥayrlu niyyet kıldılar. Daḥḥāk'üñ zulmüni eksiltmek için meger bu iki yigitler birbiri ile tenhāda Daḥḥāk'üñ zulmini añdılar didiler bi şol ḥidmeti ihtiyār eylesek bārī her gün iki ādem helāk olur. Anlarnun günde birini ḥalāş eylesek bārī 'ömrümüz olduqça niçe merdümlerün sebeb-i ḥayātı olsağ diyüp. 'Aql ile buña bir çāre buldılar⁵⁶⁴. Āḥir ikisi dağı gelüp bu ḥidmeti ihtiyār kıldılar⁵⁶⁵. Bunlarnuñ ḥidmetleri ne gūne olduğı 'ayān u beyān ola⁵⁶⁶. Bu iki yigitlerüñ⁵⁶⁷ birinüñ nāmı Ermāyil ve birinüñ Kermāyil idi. Bunlar Daḥḥāk'a şol [P-27b] resme ḥidmetlerin begendürdiler ki Daḥḥāk kīlār u maḥbuḥuñ miftāḥını bunlara teslim kıldı. Çünkü Daḥḥāk bunlara bu resme 'izzet kıldı bunlar dağı ol ḥayrlı ḥidmeti şöyle kıldılar.

Nazm:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü āmed be-nezdik ḥün riḥten

Be şir'in revān ender-āvīḥten⁵⁶⁸

Neşr: Üstād eydür⁵⁶⁹: Daḥḥāk'üñ vazīfe-ḥ'āz Ādemleri var idi ve bu iki yigitler günde bir ādemi bu tarikle ḥalāş iderler idi⁵⁷⁰ Ol her gün suçlu suçsuz iki ādemi götürüp ol yigitlere teslim iderler idi⁵⁷¹. Çünkü Kan dōkecek vaqt qarīb oldı cān-ı

⁵⁶⁰ Nazm: ... dağı] -U.

⁵⁶¹ Ol pūşide-rüyların] -U.

⁵⁶² Daḥḥāk'üñ ... Daḥḥāk] -U.

⁵⁶³ Zīrā ... virürler idi] -U.

⁵⁶⁴ Üstād eydür ... olduqça] -U.

⁵⁶⁵ Kıldılar] irtikāb idindiler, -U.

⁵⁶⁶ Bunlarnuñ ... ola] -U.

⁵⁶⁷ Yigitlerüñ] serverlerüñ, P.

⁵⁶⁸ Kan dōkmek zamanı gelip de tatlı cana kıyılacağı vakit.

⁵⁶⁹ Çünkü ... eydür] -U.

⁵⁷⁰ Ve bu iki ... iderler idi ki] -P.

⁵⁷¹ Ol her gün ... iderler idi] -P.

şirine şarılıcağ zamān geldi şayyādlar iki ādemi şikār idüp Ermāyil ile Kermāyil'e teslīm kıldılar. **Nazm:**

[Fe' ūlūn / Fe' ūlūn / Fe' ūlūn / Fe' ūl]

Ez-ān derd-i ḥālī-girān-rā ciger

Pür ez-ḥūn dü dīde pür ez-kīne ser

Hemī bingerīdān bedān īn ebedīn

Zi-kirdār-ı bīdād šāh-ı zemīn⁵⁷²

Nesr: Üstād eydür ol derdden ol çāšnigīrleriñ cigerleri ḥūn oldı başları ceyḥūn ve serleri pür-kīn oldı . bu kāra deng ü ḥayrān oldılar. Ol buña bu aña baqđılar ol şehriyār-ı bīdāduñ işlerinden āḥir andan özge çāre bulımayup ol ādemūñ birini helāk eylediler. Anuñ⁵⁷³ daḥı nā-çār ol ādemleriñ birini helāk idüp⁵⁷⁴ mağzını silküüp bir ol kadar daḥı koyun beyni katup tamām üleşdürüp⁵⁷⁵ getirüp Daḥḥāk'ıñ mārlarına virürler idi⁵⁷⁶ ammā ol birini⁵⁷⁷ gice olduğda āzād idüp ve aña bir zinde koyun virüp dirler idi ki: Yüri şaqm insān olduğı yirde qarār eyleme bu sırta kimse vāqıf olmasun ve Daḥḥāk-ı zālīm tuymasun Kūh-ı Elburz'a var yarın gice saña bir refiḥ daḥı gönderelüm diyüp şalıvirürler idi. Bu üslüb üzre her gice gāh erkek ve gāh dişi kimine bir koyun ve kimine bir keçi virüp gönderürler idi. Anlar anda qarār idüp koyun ve keçi şāḥibi oldılar⁵⁷⁸. Bu āzād olan tā'ife cem' oldukları yirde⁵⁷⁹ koyunları ve keçileri üreyüp çoğaldı. Ol yire şıgmaz oldılar⁵⁸⁰. Eṭrāf u eknāfa tağıldılar ammā hergiz⁵⁸¹ şehrlere ve kaşabalara gelmezler idi. Yazın tağlara ve kış olduğda sevāḥile gelürler idi. Bir yirde qarār itmezler idi. İşte göçer tā'ifesi anlardır. Tā kıyāmete dek Daḥḥāk zulminden necāt bulan bu tā'ifedür⁵⁸². Daḥḥāk'ıñ pādīşāhlığı biñ yıl olur, Bunlar biñ yıl şehir ü bāzāra girmezler. Ferīdūn'ıñ zamān-ı 'adlinde şehir ü bāzāra gelüp bay' u bāzār iderler idi⁵⁸³. Çünkim Daḥḥāk mārlarına ādem mağzı ile çāre

⁵⁷² Bu manzara karşısında, ciğerleri sızladı. Gözleri kanlı yaşlar ve kafaları kin ile doldu. Yeryüzü padişahının bu zalimce işine şaşarak bakıştılar.

⁵⁷³ Çünkim ... anuñ] -U.

⁵⁷⁴ Daḥı nāçār ... helāk idüp] -P.

⁵⁷⁵ Mağzını ... üleşdürüp] mağzını silkdiler anuñ berāberi bir koyun beynini āmīhte kılar, P.

⁵⁷⁶ Virürler idi] virdiler anı yidiler, P.

⁵⁷⁷ Ammā ol birini] -U.

⁵⁷⁸ Anlar ... oldılar] -U.

⁵⁷⁹ Bu āzād ... yirde] -P.

⁵⁸⁰ Ol ... oldılar] ol yir anlara taḥammül itmez oldı, P.

⁵⁸¹ Ammā hergiz] -P.

⁵⁸² Tā'ifedür] bulardur, P.

⁵⁸³ Daḥḥāk ... iderler idi] -U.

buldı sâ'ir elemi derûnından çıkarup saltanat tahtında 'ıyş u şafâya muqayyed oldı. Hergiz gönline dünyâ gamını getürmez idi⁵⁸⁴. [P-28a]

Firdevsî Güft Pâdişâhî-i Dahhâk Ez-hezâr Sâl Yek Rûzkem Bûd⁵⁸⁵

Ya' nî Firdevsî eydür⁵⁸⁶: Dahhâk' uñ pâdişahlığı biñ yıldan bir gün eksik idi. Çünkü Dahhâk-i nâ-pâküñ bu biñ yıl 'ömrinden kırk sene kaldı. Gün-be-gün zulmi dağı ziyâde eyledi⁵⁸⁷ meşelâ her kanda bir güzel kız görse ve işitse eger yüz perde ardında dağı olursa anı getürdüp⁵⁸⁸ kendü sarâyına alur idi. Gerek peder ü mâderinüñ rızası olsun ve gerek olmasun sîm ü zer dağı virmez idi. Zulumle yanına alup [U-17b] taşarruf⁵⁸⁹ ider idi. Ne mezhebi ve ne dîni var idi. Müselmânlaruñ kızlarını kendüye câriye ider idi⁵⁹⁰. Çünküm Dahhâk' uñ 'ömrinden kırk yıl kaldı ki biñ yıl tamâm ola bu kırk yıl içinde Hudâ gör kim Dahhâk' a ne qalur⁵⁹¹ ve ne derde giriftâr eyler⁵⁹².

Der-beyân-ı Vâkı' â ve Beden-i Dâhâk-ı Nâ-pâk Kem-idrâk

[Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ül]

Çü ez-rüz-ı kâreş çihil sâl mâned

Ne-ger tâ be-ser-beres Yezdân çi râned^{593 594}

İşte Dahhâk-ı nâ-pâküñ bu zulm ü bîdâd ile 'ömri toğuz yüz altmış sâle iriştî⁵⁹⁵. Üstâd eydür: Bir gice Dahhâk kendü sarâyında câme-h'âbında Ernüvâz bânü ile⁵⁹⁶ yatur idi. Bir 'aceb vâkı' a gördi. Vehm-nâk şöyle kim ne bir kimse öyle vâkı' â gördi, ne görecekdür⁵⁹⁷. **Nazm:**

[Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ül]

Çünân did k'ez kâh-ı şehenşehân

Se cengî bedîd âmed ez-nâ-gehân

⁵⁸⁴ Çünküm Dahhâk ... oldı] İşte Dahhâk dağı mârlaruñ [P-28a] kaydından berî oldı andan soñra zevk u sürür ile 'ıyş u nûşa meşgûl oldı, P.

⁵⁸⁵ *Firdevsî der ki: Dahhâk' ın padişahlığı bin yıldan bir gün eksik idi.*

⁵⁸⁶ Ya' nî Firdevsî eydür] -P.

⁵⁸⁷ Dağı ziyâde eyledi] teraqqî üzre oldı, P.

⁵⁸⁸ Getürdüp] getürür, P.

⁵⁸⁹ Taşarruf] şafâ, P.

⁵⁹⁰ Müselmânlaruñ ... idi] -U.

⁵⁹¹ Qalur] kaldı, P.

⁵⁹² Eyles] eyledi, P.

⁵⁹³ Mısrânın vezni bozuktur.

⁵⁹⁴ *Dahhâk' ın ölümüne kırk yıl kaldığı sıralarda, Tanrı onun başına neler getirdi!*

⁵⁹⁵ Der-beyân-ı ... iriştî] -U.

⁵⁹⁶ Bânü ile] -P.

⁵⁹⁷ Vehm-nâk ... görecekdür] -U.

Dü mehter yekî kihter âmed miyân
Be-bâla-yı servân be-çehre Keyan
Kemer besten-i reften ü şâh-vâr
Be çeng enderûn gürze-i gāv-sâr
Demân pîş-i Dahhâk âmed be-ceng
Zi-vey ber sereş gürze-i gāv reng⁵⁹⁸

Neşr: Üstâd eydür⁵⁹⁹: Ya‘ nî Dahhâk-ı nâ-pâkûn⁶⁰⁰ gördüğü vâkı‘ a bu idi ki⁶⁰¹: Pâdişâhlar köşkinde h̄‘âb-ı gâflet ü rāhatda iken⁶⁰² nâ-gâh қаşr-ı şāhhenşehiden⁶⁰³ üç dâne cengî dilâverler zâhir oldu. İki büyük⁶⁰⁴ ve biri ortalarında küçük⁶⁰⁵ ve nev-civân ve anuñ elinde bir gürz-i gāv-ser⁶⁰⁶ var ve her birinüñ kâmetleri serve ve çehrelerinde pâdişâhlık ‘alâmeti nümâyân,⁶⁰⁷ [P-28b] ol pençesinde gāv-ser gürz⁶⁰⁸ tutan nev-civân-ı hışm-nâk Dahhâk’uñ öñine gelüp başına ol gürz-i gāv-rengini⁶⁰⁹ urdu ve ol darbla Dahhâk’ı zîr ü zeber kıldı ve başından ayağına dek arkasından kayış çıkardı. Andan sonra ol çıkardığı kayış ile iki destini muhkem bağladı. Gerdenine pâleheng şaldı. Keşân-ber-keşân Kûh-ı Demāvend’e dek sürdü. Dahhâk-ı bîdâd-ger ol hâlde beliñledi gūyâ⁶¹⁰ ol havfden cigeri çāk çāk oldu. H̄‘âb içinde bir na‘ re urdu. Ol yüz sütûn üzre bünyâd olan sarây lertzân oldu. Ol dem güneş yüzli nâzeninler ya‘ nî⁶¹¹ Ernüvâz ile Şehrinâz ol ket-hûdâ-yı nâ-verüñ gulgulesinden⁶¹² câme-h̄‘âblarından şıçrayup⁶¹³ ayağ üzre turdılar. Ol dem⁶¹⁴ Ernüvâz gelüp Dahhâk’a du‘ â kılup eyitdi: Şāhum bu ne hâldür ki sizden görindi, yedi iklîm hōd senüñ hükümüñdedür şehri ü

⁵⁹⁸ *Rüyada gözünün önüne ansızın padişahlar padişahının sülalesinden üç savaşçı çıktı. Bunlardan ikisi büyük ortadaki ise küçüktü. Selvi boylu olanın şahlara layık bir yüzü vardı. Belinde kemeri, elinde öküz başlı gürzü, padişah gibi yürüyordu. Bağırarak Dahhâk’ın önüne gelip öküz başlı gürzünü onun kafasına indirdi.*

⁵⁹⁹ Üstâd eydür] -U.

⁶⁰⁰ Ya‘ nî ... pākūn] Dahhâk, P.

⁶⁰¹ Gördüğü ... bu idi kim] vâkı‘ ayı anuñ gibi gördi kim, P.

⁶⁰² Pâdişâhlar ... iken] -U.

⁶⁰³ Қаşr-ı şāhhenşehiden] -P.

⁶⁰⁴ İki büyük] iki dâne ulu, P.

⁶⁰⁵ Küçük] kiçi, P.

⁶⁰⁶ Gürz-i gāv-ser] gāv-ser gürz, U.

⁶⁰⁷ Çehrelerinde ... nümâyân] çehreleri pâdişâhâne, P.

⁶⁰⁸ Gürz-i gāv-ser] gāv-ser gürz, U.

⁶⁰⁹ Gürz-i gāv-rengini]gürzi, U.

⁶¹⁰ Gūyâ] sen diyesin kim, P.

⁶¹¹ Güneş ... ya‘ nî] -U.

⁶¹² Ol ... gulgulesinden] -U.

⁶¹³ Şıçrayup] -P.

⁶¹⁴ Ol dem] -U.

diyār ve ḥalā'ı̇k senüñ fermānuñdadur. İmdi şāhā ne gördüñ⁶¹⁵, kimden ḥavf itdüñ ki⁶¹⁶ sarāy-ı cennet-mişālūñde cāme-ḥ'āb-ı devletde istirāhat ider iken⁶¹⁷ böyle feryād kılduñ didi. Ḍaḥḥāk eyitdi: Ey bānū-yı cihān eger sen benüm gördüğüm düşi benden gūş idesin, benüm ḥayātumdan nā-ümīd olasın didi⁶¹⁸ yine Ernüvāz eyitdi: Şāhum kābil ise biz bu rāzı keşf idün belkim bu derdüñ çāresini bulmaḡ kābil ola. Ḍaḥḥāk daḡı bu vāḡı' olan⁶¹⁹ vāḡı' asın Ernüvāz'a⁶²⁰ beyān eyledi. Ernüvāz bu ḡarīb vāḡı' ayı istimā' idüp du' ā kılp eyitdi: Şāhum Ḥaḡḡan⁶²¹ 'aceb vāḡı' adur buña erkenden bir 'ilāc görmek gerek zamān mürür itmeye didi. Ḍaḥḥāk'a bu sözi ḡoş geldi ammā şabr kıldı tā kim seḡer irdi āfitāb-ı 'ālem-tāb kişver-i lājiverd üzerine yāḡūt-ı zerd döşedi⁶²² **Naẓm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Tü ḡüfti ber-kişver-i lājiverd

Bi-güsterd ḡürşid-i yāḡūt zerd⁶²³

Neşr⁶²⁴: Andan şoñra Ḍaḥḥāk yirinden tırdı emr eyledi mu'abbirler ve aḡter-şināslar ve ulular cem' oldılar. Ḍaḥḥāk vāḡı' asın takrīr eyledi. Cümle ḡulaḡ tıtdılar, birbirlerine naẓar şaldılar⁶²⁵ kim andan ta'birine üç gün mühlet aldılar ve cümlesi bir yire gelüp müşavere itdiler. Didiler ki: Eger biz bu vāḡı' anuñ ḡaḡıḡatın beyān idersek başımız gider, eger dimezsek yine müşkildür⁶²⁶ diyüp üç gün vāḡı' anuñ cevābında⁶²⁷ deng ü lāl olup ḡaldılar. Āḡir dördüncü gün Ḍaḥḥāk ḡışm-nāk oldı. Didi ki: Eger benüm vāḡı' ama [P-29a] cevāb virdüñüz ise ḡalāş olduñuz, cevāb⁶²⁸ virmez iseñüz cümleñüzi helāk iderin. Cümle mu'bbirler ve aḡter-şināslar yine başların zemīne [U-18a] saldılar, ḡan aḡladılar⁶²⁹ āḡir içlerinden bir civān-ı şāḡib-ḡāyret ilerü gelüp Ḍaḥḥāk-ı nā-pāke du' ā kıldı. **Naẓm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

⁶¹⁵ Şehr ü diyār ... ne gördüñ] -P.

⁶¹⁶ Kimden ... ki] -P.

⁶¹⁷ Cāme-ḡ'āb-ı ... ider iken] yaturken, P.

⁶¹⁸ Didi] Diyüp, P.

⁶¹⁹ Yine Ernüvāz ... vāḡı' olan] -U.

⁶²⁰ Vāḡı' asın Ernüvāz'a] bir bir, P.

⁶²¹ Ḥaḡḡan] ḡaḡıḡat, P.

⁶²² Āfitāb ... zerd döşedi] āfitāb şu' le şaldı, P.

⁶²³ *Güneş lacivert renkli göğe sarı yakut saçıyordu.*

⁶²⁴ Naẓm: ... Neşr] -U.

⁶²⁵ Birbirine naẓar şaldılar] -U.

⁶²⁶ Müşkildür] yine cāndān el yumaḡ muḡarredür, dir isek ḡazā dimez isek belā, P.

⁶²⁷ Vāḡı' anuñ cevābında] -U.

⁶²⁸ Cevāb ... cevāb] -U.

⁶²⁹ Ḥan aḡladılar] -U.

Dileş teng bergeşt velî bāk şüd
Güşāde zebān piş-i Dahhāk şüd
Bedū güft perdaht kün ser-zi-bād
Ki cüz merg-rā kes zi-māder-zād
Cihān-dārīş ez-tü bisyār būç
Ki taht-ı mehī-rā sezā-vār būd
Firāvān ğam u şādmānī şümürd
Bi-reft ü cihān dīgerī-rā süpürd⁶³⁰

Neşr: İşte şol civān-ı dānā kim hem gürūhlarından ayrıldı dil teng olup döndi bī-bāk oldı⁶³¹ güşāde-zebān Dahhāk'ıñ öñine gelüp didi ki: Ey şāh⁶³² başuñı hevādan pāk eyle zirā⁶³³ anadan kimse toğmadı kim ol mevtden cüdā ola⁶³⁴. Lā-büd merg⁶³⁵ anuñla biledür. Senden evvel hod cihān-dār pādīşāh⁶³⁶ çoğıdı anlaruñ her birisi ululuğ tahtına sezā-vār idi⁶³⁷ rüzgāruñ ğamını ve şādlığını⁶³⁸ görüp⁶³⁹ āhır cihāndan gidüp 'ālemi ğayrıya işmarladılar. İmdi bu dünyā saña dağı kalmaz. Şāhā ma' lūmuñ olsun ki senüñ zamānuñda bir şāhib-ı zuhūr u ehl-i hüner āşikār⁶⁴⁰ olur senüñ sarāyuñı ve şehr ü diyāruñı ele getüre ve senüñ işüñi başa yetüre. Ol gördüğüñ vākı' a ' aynı vākı' ola. Benüm bildüğüñ budur ğayrılarıñ dağı cevābı var ise disünler didi. Dahhāk bu muşibet haberin işidince ciğerden bir kerre āh eyledi: Ben bunları 'ālem-i bātında gördüm, bu kadar ħavf itdüm yā zāhirde⁶⁴¹ görürsem benüm ħālüm nice olur didi ve yine dönüp ol nev-civāna⁶⁴² eyitdi: Ol didiğüñ kimesne ne yirden gelür benüm sarāyuma dāhıl olur mı, olursa ne vechle dāhıl olur⁶⁴³ ve hem anuñ nāmı nedür ve kimüñ neslindendür⁶⁴⁴ baña reh-i rāstdan ħaber vir⁶⁴⁵ didi. Ol civān eyitdi⁶⁴⁶:

⁶³⁰ Sabrı tükenmişti. Hiç korkmadan Dahhāk'ın önünde konuşmaya başladı. Kendisine: "Bu hayali kafandan çıkar. Dünyada herkes ölmek için anasından doğar! Senden evvel, saltanat tahtına layık birçok padişahlar dünyaya geldi. Dünyanın birçok gamını, neşesini görmüş ve sürdürdükleri uzun ömür nihayete eriştiği vakit hepsi de ölmüştür."

⁶³¹ Āhır ... oldı] -U.

⁶³² Ey şāh] -P.

⁶³³ Zirā] -U.

⁶³⁴ Mevttten cüdā ola] ölümden ayru ola, P.

⁶³⁵ Merg] ülüm, P.

⁶³⁶ Pādīşāh] -P.

⁶³⁷ Ululuğ ... idi] -U.

⁶³⁸ Şādlığını] şādmānlığını, P.

⁶³⁹ Gördi] şaydı, P.

⁶⁴⁰ Āşikār] zāhir ü bāhir, P.

⁶⁴¹ Zāhirde] zāhir göziyle, P.

⁶⁴² Nev-civān] -P.

⁶⁴³ Olursa ... olur] -U.

⁶⁴⁴ Neslindendür] nesidür, P.

Şehriyārā henūz ol pādişāh anadan ʔoĝmadı bu işler ol anadan ʔoĝa⁶⁴⁷ yigit olda andan şoñra vāķi⁶ ola didi. **Nazm:** [P-29b]

[Fe⁶ ʔlün / Fe⁶ ʔlün / Fe⁶ ʔlün / Fe⁶ ʔl]

Ki çün āyed ez-māderān pür-hüner

Be-sān dıraḥtī büved bār-ver

Be-merdī resed ber-keşed ser-be-māh

Kemer-cüyed u tāc u taḥt u külāh

Be-bālā şeved çün yekī serv bürz

Be-gerden ber-āred zi-pülād gürz

Zened ber-seret gürze-i gāv-rüy

Be-bendet güşāned biyāred be-gūy⁶⁴⁸

Neşr: İşte mazmūn-ı eş⁶ ār-ı ğarrā bu vechle es⁶ ār olınmışdur ki ol civān-ı pür-ḥired Daḥḥāk-ı bī-idrāka eyitdi: Server ana raḥminden dünyāya gelmedi⁶⁴⁹ ol merd⁶⁵⁰ ana raḥminden ki cihāna gele bir ulu dıraḥt gibi bār-ver ola. Merdlice yetüp ser-firāz olup baş çeke⁶⁵¹ andan şoñra taḥt u tāc ve kemer ü külāh⁶⁵² ʔaleb kıla ve ol dilāver ḳadd ü ḳāmetde bir ulu server olur⁶⁵³ ol zamānda bir gürz-i pülādı gerdeni üzerinde götürüp ol gāv-peyker gürzi⁶⁵⁴ senüñ başına urur ve seni giriftār idüp keşān-ber-keşān bir semte götürür andan şoñra seni biñ dürlü miḥnetle helāk ider didi⁶⁵⁵. **Nazm:**

[Fe⁶ ʔlün / Fe⁶ ʔlün / Fe⁶ ʔlün / Fe⁶ ʔl]

Çü Daḥḥāk bişinīd ü büĝşād u gūş

Zi taḥt ender üftād z'ū reft hūş

Girān-māye ez-pīş-i taḥt-ı bülend

Bi-tābid rüyeş zibīm gezend

⁶⁴⁵ Baña ... vir] -U.

⁶⁴⁶ Civān eyitdi] civān-ı merd daḥı bu güne cevāb virdi ki, P.

⁶⁴⁷ Toĝa] ʔoĝup, P.

⁶⁴⁸ “O, hünerli anasından doğunca, bir ağaç gibi meyvesini verecek. Delikanlılık çağına girdiği vakit başı aya kadar yükselecek ve taç, taht ve külâh isteyecek. Boyu selvi gibi uzayacak ve omuzunda çelikten bir gürz taşıyacak. Öküz kafası biçimindeki bu gürzü senin kafana indirecek; seni bağlayıp saraydan çıkararak bir köye gönderecek!”

⁶⁴⁹ Nazm: ... gelmedi] -U.

⁶⁵⁰ Ol merd] ol pür-hüner, P.

⁶⁵¹ Baş çeke] -U.

⁶⁵² Kemer ü külāh] -U.

⁶⁵³ ḳadd ... olur] -U.

⁶⁵⁴ Gāv-peyker gürzi] -U.

⁶⁵⁵ Seni biñ ... didi] heāk ider didi, P.

Çü âmed dil-i tâc-ver bâz-cây
Be-taht-ı Keyân ender âverd pây
Nişân-ı Ferîdün bi-kerd cihân
Heme bâz cüst âşikâr u nihân⁶⁵⁶

Neşr⁶⁵⁷: Çünkim Daḥḥāk kulağ açup bu sözi işitdi tahtından düşüp ‘aqlı gitdi ammâ ol mu‘abbir-i nev-civân⁶⁵⁸ ziyân havfinden ol yüce⁶⁵⁹ tahtuñ öñinden dönüp gitdi⁶⁶⁰. Ammâ Daḥḥāk-ı tâc-veruñ ‘aqlı girü geldi. Yine taht-ı Keyân’a ayak getürdi⁶⁶¹, geçüp tahtında⁶⁶² karar eyledi. Andan sonra nişân-ı Ferîdün’ı etrâf-ı cihânda her bâr âşikâr u nihân cüst ü cûda oldı. İşte Daḥḥāk bu kâra şürü‘ itmede rûzgâruñ nihânî kârından bî-ḥaber. Ammâ bu cānibde bir gün Ferîdün-ı ferruḥ-zād ana raḥminen cihâna geldi. Gūyiyâ bir serv-i bālâ idi. Cemâli aya ve kaşı yaya benzer idi⁶⁶³. Pederinüñ nāmı Âbtîn idi. Yine Cemşid evlādındandır⁶⁶⁴ ve bu Âbtîn’üñ çok gāvları var idi. Tağda sâkin olurlar idi⁶⁶⁵. Cümle gāvlarınıñ içinde bir gāvı var idi. Nāmına Gāv-ı Pür-māye dirler idi. Yine anuñ bir buzağusı var idi ser-â-pâ⁶⁶⁶ bedeni [U-18b] pür naş u nigâr idi. [P-30a] Böyle oldı ki pederi Ferîdün’ı bir an bir yirde komaz idi. Ḥātūnyla ve oğlıyla ilden ile gezerken bir gün Âbtîn’i şikâr idüp Daḥḥāk-ı bed-kârūñ öñine getürdiler. Aña Ferîdün’ı su’âl kıldı. Âbtîn eyitdi: Ey Daḥḥāk-ı zālîm kaçan ola ki ben Ferîdün’uñ kında olduḡını bildürem didi. Her ne kadar ki iḳdām eyledi çäre olmadı. Âḥîr Daḥḥāk-ı bed-nijād ol merd-i pâk-zādı iki tahtaya şarup bıçkı ile biçüp helâk eyledi. Ammâ Ferîdün’uñ mâderi kim nāmı Firānek’dür. Rûzgâruñ bu cefâsını görüp⁶⁶⁷ derd-nâk oldı. Ol derdle derünü pür-dâğ müdâmanı yügürüp ol murğ-zâra gitdi kim anda Âbtîn’üñ gāvları var idi. Geldi ol gāvlaruñ çobanına irdi kan ağlayarak Ferîdün’ı getürdi aña teslîm eyledi ve aña eyitdi: Ey merd niḡebân bu küdek-i mihribânî saña Tañrı emāneti benden qabûl eyle. Ḥudâ

⁶⁵⁶ *Daḥḥāk bunu işitince, tahtından aşağı düşerek bayıldı. Akıllı mübit kendisine bir zarar gelmek korkusuyla, yüzü ateş içinde olduğu halde, tahtın yanından ayrıldı. Padişah kendisine geldiği vakit, yine saltanat tahtına oturdu. Dünyanın her yerinde Ferîdün’un, gizli veya açık, bir izini bulmaya çalıştı.*

⁶⁵⁷ Nazm: ... Neşr] -P.

⁶⁵⁸ Mu‘abbir-i nev-civân] merd-i girân-māye, P.

⁶⁵⁹ Yüce] -U.

⁶⁶⁰ Tahtuñ .. gitdi] yüzi kızarup tâb-dâr oldı, P.

⁶⁶¹ Yine ... getürdi] -U.

⁶⁶² Tahtında] tahta, U.

⁶⁶³ Aya ve kaşı yaya beñzer] âfitâba beñzer, U.

⁶⁶⁴ Yine Cemşid evlādındandır] -P.

⁶⁶⁵ Tağda ... idi] -P.

⁶⁶⁶ Ser-â-pâ] -P.

⁶⁶⁷ Görüp] gördi, P.

mükâfâtını ide hem şol gāv-ı pür-māye aña dāye olsun anuñ şiri buña sermāyedür didi. Çoban dağı ta' zīmle Ferīdūn'ı māderi elinden aldı ve eyitdi: Ey bānū-yı cihān kabūl eyledüm bu tıfl benüm hudāvendümdür. Ben anuñ gulām-ı kemteriyüm diyüp Ferīdūn'ı bağına başdı. Māderi kan ağlayup bir cānibe gitdi. Ferīdūn anda qaldı. İki yıl kendü⁶⁶⁸ halkuñ gözinden nihān oldu. Ferīdūn iki yıl⁶⁶⁹ Gāv-ı pür-māyenüñ südin emdi bu cānibde Daḥḥāk-ı nā-pāk iki yıl Ferīdūn'ı aradı bulımadı. Āḥir aramaqdan uşandı⁶⁷⁰. Tā kim rūzgārla gāv-ı pür-māye hikāyeti ve Ferīdūn kışşası dillerde söylenmege başladı. Dünyā bu güft ü gü ile pür oldu. Bir gün bu haber Daḥḥāk-ı bī-hünerüñ sem'ine irişdi⁶⁷¹. Emr eyledi leşker ḥāzır idüp ol cānibe gide Firānek dağı bu işden haber-dār oldu. Ol cānibe⁶⁷² cān atup, ol murğ-zāra irdi. Firānek gelüp⁶⁷³ çobana du'ā kılıp didi ki: Ey merd-i emānet-gİR senden dilerüm ki şimden girü bu tıflı baña teslīm eyle, alup bir diyāra dağı gidem tā kim Daḥḥāk'üñ şerrinden emīn olsun Hudā senden rāzı ola ve ḥavf⁶⁷⁴ iderüm ki cādūlar bunı ve beni ele getüreler yigrek budur ki bunuñ diyārından gidem nā-bedīd olam didi. Çoban kan ağlayup Ferīdūn'ı māderine virdi. **[P-30b]** Kendü derd-i ḥasret ile ve dāğ-ı firqat ile⁶⁷⁵ anda qaldı. Bu kerre gāv-ı pür-māyenüñ feryādı āsmāna irdi. Ferīdūn'ı görmedi cihān çeşmine teng ü tār oldu. Feryādından tağlar inler idi. Ammā bu cānibde Firānek Ferīdūn'ı aldı Kūh-ı Elburz'a gitdi. Meger anda bir merd-i dīn-dār u perhīz-kār var idi. Ferīdūn'ı anuñ nazārına getürdi du'ā kılıp eyitdi⁶⁷⁶: Ey merd-i pāk-dīn ben Īrān-zemīn'den bir mātem-zede vü muşībet-dīde faḳīreyüm⁶⁷⁷. Bu benüm ferzend-i giran-māyem Daḥḥāk'üñ ser-i tāc-verini kesüp⁶⁷⁸ kemer-bendini ḥāke sipāriş idecekdür⁶⁷⁹. İmdi saña lāyık olan oldur ki peder-vār bu tıfla nıgeh-bān olup anuñ cānı üzerine lertzān gereksin. Ol Zāhid-i perhiz-kār aña didi ki: Ey bānū-yı mihr-bān sen bu tıfl için ğam çekme mādām ki benüm cānum bedenimdedür ben bunuñ çākeriyüm bunı baña **[U-19a]** çokdan şipāriş itmişlerdür diyüp Ferīdūn'ı ağışına aldı. Yine Firānek giryān u nālān bir cānibe 'azm kıldı. İşte Ferīdūn ol pīrūñ nazārında gün-be-gün ḥaşıl olmağda ve

⁶⁶⁸ Kendü] -U.

⁶⁶⁹ Ferīdūn iki yıl] .-U

⁶⁷⁰ Āḥir aramaqdan uşandı] aramaqdan uşanmadı, ele dağı girmede, P.

⁶⁷¹ Dünyā ... irişdi] -P.

⁶⁷² Ol cānibe] -U.

⁶⁷³ Firānek gelüp] -U.

⁶⁷⁴ Ḥavf] vehm, P.

⁶⁷⁵ Ve dāğ-ı firqat ile] -U.

⁶⁷⁶ Eyitdi] didi kim, P.

⁶⁷⁷ Faḳīreyüm] -P.

⁶⁷⁸ Ser-i tāc-verini kesüp] şol tāc-ver başını keser

⁶⁷⁹ İdecekdür] ider, P.

muttaşıl taḥṣīl-i ‘ulūm kılup kesb-i kemāl⁶⁸⁰ itmekde. Bizüm ḥikāyetimüz Daḥḥāk’a⁶⁸¹ geldi. Şol zaman kim Ferīdūn’uñ ḥaberin aldı ta‘cīl ol murğ-zāra geldi çobanı esīr kıldı. Andan Ferīdūn’ı taleb itdi⁶⁸². Çoban aña didi kim: Ey kāfir-i bī-dīn hiç ola mı ki ben saña ğammāzlık idem. Ol çerāğ-ı Yezdānīyi söyindürem yine senüñ şerāre-i zūlmüñ cihānı ıtta. Yüz biñ benüm gibi çoban aña ḳurbān olsun didi. Āḫir Daḥḥāk ğazab-nāk olup anı helāk eyledi. Gāv-ı pūr-māyeyi ve anda olan çār-pā kısmını cümleten kırdı. Bir dānesini ḳomadı. Ba‘dehu⁶⁸³ şehre geldi Ābtīn’uñ evlerini yıkdı yire berāber kıldı. Āteş urdı yaḳup ḥākister eyledi. Bizüm ḥikāyetimüz yine Ferīdūn’a geldi⁶⁸⁴. Ūstād eydür: Bu cānibde çünkim Ferīdūn’ı ol pīr-i rüşen-zāmīr aldı. On altı yıl envā‘ ta‘zīm ile perveriş kıldı ve cümle ‘ulūmı ḥāşıl kıldurup āyīn-i merdī vü ūslūb-ı serverī her ne lāzım ise ol pīr aña kemāliyle bildürdi⁶⁸⁵. Andan soñra bir gün Kūh-ı Elburz’dan aşağı şahrāya indi. Māderinüñ yanına geldi du‘ā kıldı. Ba‘dehu eyitdi: Ey māder şimden girü senden murādum budur ki bu rāz-ı nihāniden beni ḥaber-dār kılup keşf-i esrār idesin ve benüm pederüm kimdür izḥār⁶⁸⁶ eylesin didi. Firānek bānū ciger kūşesinden⁶⁸⁷ bu sözleri gūş idince gözleri ḳanla ḫoldı. [P-31a] Andan soñra Ferīdūn-ı ferruḥ-nijāda⁶⁸⁸ pederinüñ aḥvālını⁶⁸⁹ ve aña Daḥḥāk-ı nā-pāküñ itdüğü zūlm ü sitepleri beyān idüp eyitdi: **Naẓm:**

[Fe‘ulün / Fe‘ulün / Fe‘ulün / Fe‘ül]

Tü bişnās ki ez-merz-i Īrān-zemīn

Yekī merd būd nām-ı ū Ābtīn

Zi-toḥm-ı Keyān būd bīdār būd

Ḥired-mend kerd bī-āzār būd⁶⁹⁰

Neşr: Ya‘nī ol demde Firānek eyitdi⁶⁹¹: Ey nūr-ı dīde ma‘lūmuñ olsun⁶⁹² ki senüñ pederüñ Īrān-zemīn ūlkesinden⁶⁹³ bir merd-i pāk-dīn⁶⁹⁴ idi ve anuñ nāmı Ābtīn idi ve

⁶⁸⁰ Kesb-i kemāl] -P.

⁶⁸¹ Daḥḥāk’a] Daḥḥāk-ı nā-bekāra, P.

⁶⁸² İtdi] kıldı, P.

⁶⁸³ Ba‘dehu] andan soñra, P.

⁶⁸⁴ Bizüm ... Ferīdūn’a geldi] -U.

⁶⁸⁵ On altı yıl ... geldi] on altı yıl mūrūr eyledi, P.

⁶⁸⁶ İzhār] beyān, P.

⁶⁸⁷ Ciger kūşesinden] Ferīdūn’dan, P.

⁶⁸⁸ Ferruḥ-nijāda] -U.

⁶⁸⁹ Aḥvālını] ḥikāyetini, P.

⁶⁹⁰ *Bil ki, Īrān ūlkesinde Ābtīn adlı bir adam vardı. Bu, padişahların soyundan gelmiş, uyanık, akıllı, kimseye zararı olmayan bir yiğitti.*

⁶⁹¹ Naẓm: ... eyitdi] -P.

⁶⁹² nūr-ı dīde ma‘lūmuñ olsun] benüm pūr-ı gūzīnüm, P.

tohm-ı Keyān'dan idi ve hāṭır-nüvāz ve bīdār u dānā bir merd-i tüvānā idi ve silsilesi⁶⁹⁵ dördüncü ataya varınca Ṭahmürş-i dīv-bende çıkar idi ve 'ākıbet pederüñ Ḍahḥāk zulmine uğrayup ol nā-pāküñ elinde helāk oldu. Bu sebebden ki aḥter-şināslar Ḍahḥāk'a dirler ki seni Ferīdün nām bir nev-civān helāk ider. Ol daḥı seni cüst ü cūy iderken pederüñi ele götürür qatl ider bunca zamāndur ki anuñ ḥavfinden seni gözden nihān iderüz. Aḥir pederüñ ölümünü iḥtiyār idüp senüñ esrāruñı keşf itmedi. Yoluñā baş ve cān fedā eyledi didi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ḥudā kerd pīş-i tü rüşen revān

Pederet ān girān-māye merd-i civān^{696 697}

Nazm-ı Türkî:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Öñinde fedā kıldı rüşen-revān

Atuñ ol girān-māye merd-i civān⁶⁹⁸

Neşr: Ferīdün bu sözleri gūş idince felegüñ kārına ḥayrān ve pederi derdinden giryān oldu. Andan Ḍahḥāk ne maḳūle şahşdur ḳadd u ḳāmetde yā u bāl u hey'etde ne gūnedür diyü su'al eyledi⁶⁹⁹. Māderi eyitdi: Server-i Ḍahḥāk'uñ iki dūşlarında iki mārları vardır her gün iki merd-i bī-günāhı helāk ider. Anlaruñ mağzını [U-19b] mārlarına ḡidā virürler. Pederüñüñ daḥı kellesinden mağz-ı sepīdini çıkarup ol mārlara ḡidā virmişdür. Andan şoñra ben seni, pederüñ qatl olduḳdan şoñra⁷⁰⁰ aldum bir murğ-zāra getürdüm herḡiz bir kimse anuñ nişānını bilmez kimsenüñ aña 'aḳl u fikri irmez⁷⁰¹ idi anda pederinüñ bir gāv-ı pür-māyesi var idi ki bedeni pür-nāḳş u niḡār gūyiyā vücūdı ḥürrem-i bahār idi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Bedū dādemet rüzḡār-ı dırāz

Hemī perverīdet [be berber be-nāz]

⁶⁹³ Ülkesinden] -P.

⁶⁹⁴ Pāk-dīn] -P.

⁶⁹⁵ Bīdār u ... silsilesi] -P.

⁶⁹⁶ Bu mısranın vezni bozuktur.

⁶⁹⁷ *Senin baban, o kıymetli delikanlı da senin için tatlı canını feda etti.*

⁶⁹⁸ Nazm: ... civān] -U.

⁶⁹⁹ Ferīdün ... eyledi] -P.

⁷⁰⁰ Pederüñ qatl olduḳdan şoñra] -P.

⁷⁰¹ Kimsenüñ aña 'aḳl u fikri irmez] -U.

Be- pistān-ı ān gāv-ı tāvūs-reng
Ser-efrāhtī çün dilāver neheng
Ser encām ez-ān gāv u ān murg-zār
Yek-ā-yek haber şüd sū-yı şehriyār⁷⁰²
Bi-yāmed bi-küştan girān-māye-rā
Çünān bī-zebān mihrībān dāye-rā
V’ez eyvān-ı mā tā be-ḥūrşid ḥāk
Ber-āverd gerdān bülendī muğāk⁷⁰³
Ferīdūn ber-āşüft ü büğşād gūş
Zi-güftār-ı māder ber-āmed be-cüş [P-31b]
Dileş geşt pür-derd ü pür-ser zi-kīn
Be-ebrū zi-ḥışm ender āverd çin⁷⁰⁴

Nesr: İşte māderi Ferīdūn’a gāv-ı pür-māyeyi ḥikāyet idüp eydür⁷⁰⁵: Seni ol gāv-ı pür-māyenūñ⁷⁰⁶ nigh-bānına virdüm bir niçe rüzgār seni ol nigh-bān kucağında besledi. Nāz u niyāzla ve ol gāv-ı tāvūs rengüñ memesinden sūd emüp baş götürdüñ dilāver-i neheng gibi ‘ākıbet ol gāvdan ve ol murğ-zārdan Pādişāha haber gitdi. Andan şoñra ol zālīm gelüp ol gāvı ve ol çobanı helāk eyledi. Andan şoñra şehre gelüp bizüm sarāyumızı ḥākla yeksān idüp gerd ü ğubārını āfitāba iletđi. Ol yüce sarāyı mezār gibi bir çukur eyledi diyüp cümle aḥvāli Ferīdūn’a beyān kıldı. Çünki Ferīdūn māderinden bu sözleri istimāc eyledi ḥışm-nāk olup bu sözlerden cūşa geldi. Derūnī derdden ve başı kīnden pür oldu. Ebrūsını çin idüp māderine eyitdi: Arslan dilir olmaz illā imtiḥānla ve daḥı eyitdi: Ey māder şimdi ol ideceğini itđi. Bana lāzım olan oldur ki elimi şemşir-i berrāna yetürem Yezdān-ı pākūñ fermānıyla cedd ü sa‘y idem sarāy-ı pādişāhiden Daḥḥāk’ı qara toprak üzerine getürem didi. **Nazm:**

⁷⁰² Ben seni uzun bir müddet onun yanında bıraktım. O, seni naz içinde büyüttü. Tavus gibi türlü türlü renklerle süslü olan o ineğin sütüyle besleyerek, seni kuvvetli bir timsah gibi yetiştirdi. Nihayet Dahhāk, bu otlağın ve ineğin yerini öğrendi.

⁷⁰³ Bedū dādemet ... muğāk] -U.

⁷⁰⁴ Dahhāk geldi; o değerli ineği, o ağzı, dili olmıyan şefkatli sütnineni öldürdü. Bizim evimizi, barkımızı yakıp yıktı, tozunu göklere savurdu. O yüce yapı toprakla bir oldu! Ferīdūn bu sözleri duyunca kızdı, köpürdü. Yüreği dertle ve başı intikam duygusu ile doldu, kaşlarını çatı.

⁷⁰⁵ Eydür] -U.

⁷⁰⁶ Gāv-ı pür-māyenūñ] gāvūñ, P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Künün gerdeni kerd cādū perest
Merā bürd bāyed be-şemşir-i dest

Bi-büyim be-fermān-ı Yezdān-ı pāk
Ber-ārem zi-eyvān-ı Dahhāk-ı hāk⁷⁰⁷

Be-dū güft māder ki in rāy nīst
Tü-rā bā-cihān ser-ber pāy nīst⁷⁰⁸

Cihān-dār Dahhāk bā-tāc u gāh
Miyān-beste fermān-ı ū-rā sipāh

Çü h'āhed zi-her kişverī şad hezār
Kemer beste ū-rā küned kār-zār

Cüz in nīst āyīn peyvend ü kīn
Cihān-rā be-çeşm-i cüvānī me-bīn⁷⁰⁹

Neşr: Çünkü māderi Ferīdūn'dan⁷¹⁰ bu sözleri işitdi ol dem aña eyitdi: Server bu fikr degildür sen cihānla başa çıkamazsın Dahhāk-ı cihān-dār tāc u bārgāh şāhibidür anuñ [P-32a] emrine sipāh-ı ceng miyān-bestedür ve isterse her diyārdan yüz biñ kemer-beste merdleri rüz-ı cengde hāzır u müheyyā ider. İşte āyīn-i ceng ü kīn bundan ğayrı degildür. Cihāna civānlık göziyle bakma ya' nī pīrāne nazar kıl ve ey server her kim cihānda yigütlük şarābını içe mest olup kendü özinden geçe anuñ gözi düşmeni görmez ve sūd u ziyānına 'aqlı irmez olur diyüp buña beñzer nice naşihat eyledi⁷¹¹. Andan Ferīdūn yine ol pīrūñ yanına vardı ve anda Elburziler cümle cem' oldılar.

Nazm:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çünā şüd ki yek rüz ber-taht-ı 'āc
Nihādeh be-ser bürz pīrūze tāc

⁷⁰⁷ Künün ... Dahhāk-ı hāk] -U.

⁷⁰⁸ O, cadılara tapan Dahhāk, ne yaptıysa yaptı. Şimdi bana düşen iş kılıca sarılmak. Her şeyden temiz olan Tanrı'nın izniyle koşup Dahhāk'ın evini, barkını toprakla bir yapmaktır! Anası da ona: Böyle yapman doğru değil. Sen, bütün dünyaya karşı koyamazsın.

⁷⁰⁹ Taç ve talih sahibi olan cihan padişahı Dahhāk'ın emrinde koca bir ordu var, Ne zaman istese, her memleketten onun hizmetine yüz binlerce er gelip, savaşa girer. Dostluk ve düşmanlık, senin bildiğin gibi değildir. Sen, dünyaya gençlik göziyle bakma.

⁷¹⁰ Ferīdūn'dan] pūr-ı hūr-çehreden, P.

⁷¹¹ Diyüp buña beñzer nice naşihat eyledi] -P

Çünin güft ān šāh-ı firūz-baht
Sezā-dār-ı tāk u sezā-vār-ı taht
Merā der-nihānī yekī düşmenest
Ki ber-bihredān-ı sühan rüşenī
Ne-dārem velī düşmenem hūrd u h̄ār
Bi-tersem hemī ez-bedir rūzgār
Hemī z'in füzūn bāyedem leşkerī
Hem ez-merdüm ü hem zi-dīv ü perī
Yekī leşkerī h̄āhem engīhten
Āyā dīv ü merdüm ber āvīhten^{712 713}

Neşr⁷¹⁴: Üstād eydür⁷¹⁵: İşte öyle oldu kim⁷¹⁶ bir gün Ferīdūn bir taht-ı ‘āc üzre çıkup başına bir pīrūze tāk urup qarār eyledi. Andan şoñra bahtı gālīb sezā-vār-ı tāk u taht olan pādīşāh⁷¹⁷ eyitdi: Benüm bir gizli düşmenüm vardur ‘ākıllara bu söz rüşendür ammā düşmenümi hūrd u h̄ār⁷¹⁸ tutmazum hemīşe bu rūzgārdan hūvf iderüm. Dilerüm ki leşkerümi bundan ziyāde idem hem insān ve hem dīv ü perīden bir leşker [U-20a] koparmağ isterüm dīv ile insān maḥlūt ola didi. Anuñ nazarında hāzır olanlar aña du‘ā kıilup didiler kim: Serverā meydān senüñdür. Her ne yüzden zūhūr iderseñ işüñ rāstdur didiler ve Ferīdūn daḥı başladı ol maḥāmda āyīn-i ‘ādī icra itmege ve anuñ yanına her taraftan ādemler gelüp ‘ālī cem‘iyyet şāhibi olmağda⁷¹⁹. Bu cānibde bir gün Ḍaḥḥāk’uñ derūnına Ferīdūn’dan gām tāri oldu. Dīvānında otururken küttāba eyitdi: Benüm için bir maḥzar yazuñ ki şimden girü Ḍaḥḥāk ‘ādīl oldu. Zūlümden fāriğ olup zemīne ‘adālet toḥmını ekdi. Hergiz ‘adāletde aña nazīr olmaz. Bu mazmūn üzre tiz bir maḥzar imlā eyleñ ve erkān-ı dīvān mühr ü imzālarıyla anda nişān itsünler didi. Küttāb-ı dīvān başların zemīne şalup nā-çār vech-i meşrūḥ üzre maḥzar yazmağ mübāşeret itdiler. Nā-gāh ol demde sarāy ḳapısından āvāz-ı dād ve

⁷¹² Andan Ferdūn ... cem‘ oldılar] -U.

⁷¹³ *Bir gün, fildişinden yapılmış olan tahtının üzerinde oturup başına firuze tacını giymişti. Taca ve tahta layık bu bahtı uğurlu padişah söyledi ki: “Benim gizli bir düşmanım olduğu, siz akıllılarca bilinmiyen bir şey değildir. Ben, hiçbir zaman, düşmanı hor görmem, zamanın bir kötülük etmesinden korkarım. Bunun için bana, insanlardan, devlerden ve perilerden toplanmış, şimdikinden daha büyük bir ordu lazım. Dev ve insan askeri karışsın!”*

⁷¹⁴ Neşr] -U.

⁷¹⁵ Üstād eydür] -P.

⁷¹⁶ İşte öyle oldu kim] -U.

⁷¹⁷ Bahtı ... olan pādīşāh] -P.

⁷¹⁸ Hūrd u h̄ār] ḥor, U.

⁷¹⁹ Her ne yüzden ... olmağda] -P.

feryād ƙopdı. Anı gördiler bir sitem-dīde-i rüzgār Ɖaħħāk'ıñ taħtı öñine geldi. Bir mertebe feryād ƙıldı ki Ɖaħħāk ħıřm-nāk olup: Ey merd söyle kimden řikāyet idersin [P-32b] didi. **Nazm:**

[Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūl]

Ĥurūřid vazed ber-ser zi-řāh

Ki řāhā menem Gāve-i nīk-ħ'āh

Yekī bī-ziyān merd-i āhengerem

Zi-řāh āteř āyed hemī ber ser-em⁷²⁰

Neřr⁷²¹: Gāve-i āhenger⁷²² elini bařı ūstine ƙoyup didi kim: Benüm řikāyetüm řāhdandır, ğayrıdan degildür didi. Bu maĳāmda herkes Ɖaħħāk'ıñ eylűğine řehādet iderken Gāve eyitdi⁷²³: řāhā benüm nāmum Gāve-i nīk-ħ'āh⁷²⁴, dur. Bir bī-zarar⁷²⁵ u bī-ziyān deműrciyüm. Dā'im⁷²⁶ benüm bařuma pādiřāhdan āteř-i zűlm gelűr didi ve daħı ilerű varup eyitdi⁷²⁷: Senűñ kārűñ zālīm olmaĳdur, sen 'adālet iĳün maħzār yazdırursın senűñ baña eyledűğűñ zűlm⁷²⁸ ta' bīre ĳābil degildür. Yā nice maħzār istersin ki benüm evlādumı nā-ħaĳ yire helāk eyledűñ. řimdi 'adāletden dem urursın. Meger Ɖaħħāk Gāve'nűñ bundan evvel bir oĳlını helāk itmiř idi. İkin-ci oĳlı henűz ĳayd-ı bendde řöyle turur idi. Ammā Gāve'nűñ řözleri Ɖaħħāk'a kār eyledi. Emr itdi ol bir oĳlını Gāve'ye teslīm ƙıldılar. Ammā Gāve anűñ ile daħı⁷²⁹ ĳanā' at eylemedi ya' nī Ɖaħħāk'ıñ bu iřini kendűye iħsān bilmedi⁷³⁰. Bir kerre řöyle ĳayĳırdı ki Ɖaħħāk ve ehl-i dīvān ser-āsīme oldılar ve āvāz-ı bűlend ile⁷³¹ eyitdi: Ey ehl-i dīvān siz Yezdān-ı pākűñ vehmini ğöñűlden ıĳıĳardűñuz bir zālīműñ ĳātırı iĳün maħzār virdűñűz imdi řöyle bilűñ ki ben ne řāhdan ĳavf iderűm ve ne řanıĳlıĳ virűrűm zīrā sen bir zālīmsin⁷³² diyűp segirdűp ol maħzārı ehl-i dīvānűñ ellerinden aldı pāre pāre idűp ayaĳı altına alup ıĳignedi. Andan řoñra oĳlını alup dīvān-ħāneden řařra gitdi. Bu

⁷²⁰ Adam, kořarak ve elleriyle bařına vura vura: "Padiřahım, ben adalet isteyen Gāve'yim. Zararsız bir demirciyim, řahın zulműnűn ateři sűrekli bařımdadır"

⁷²¹ Nazm: ... Neşr] -P.

⁷²² Gāve-i āhenger] merd, P.

⁷²³ Benüm řikāyetüm ... eyitdi] -U.

⁷²⁴ Gāve-i nīk-ħ'āh] Gāve-i āhenger, P.

⁷²⁵ Bī-zarār] -P.

⁷²⁶ Dā'im] -P.

⁷²⁷ Didı ... eyitdi] -P.

⁷²⁸ Zűlm] -P.

⁷²⁹ Daħı] -U.

⁷³⁰ Ya' nī ... bilmedi] -U.

⁷³¹ Āvāz-ı bűlend ile] ĳayĳırup, P.

⁷³² Zīrā ... zālīmsin] -P.

cānibde Daḥḥāk'dan hīç nutḳ u ḥareket ü ğazab görünmedi ammā vüzerā vü hükemā Daḥḥāk'a didiler ki: Şāhā bu Gāve-i āhenger senüñ maḥzaruñı pāre pāre kıldı ve saña bu ḳadar düşnām eyledi niçün anı helāk itmedüñüz didiler⁷³³. Daḥḥāk eyitdi: Ey ulular ben daḥı bu kāra ḥayrān oldum şol dem ki baña ğazab müstevlī olup Gāve'yi helāk itmek murād iderdüm, şol zamān kim Gāve gelüp ḳapudan belürdi benüm ḳulağuma anuñ şadāsı geldi⁷³⁴ anuñla benüm mābeynümde pūlāddan bir tāğ peydā olur idi. Anı göremezdüm, bilmezüm ne ḥāl idi diyüp işte Daḥḥāk su'āle böyle cevāb virdi⁷³⁵. Üstān-ı süḥan eydür: [U-20b] Çünkim Gāve dergāh-ı şāhdan taşra gitdi. Çağırup eyitdi: Ey ehl-i şehr ü bāzār ne ṭurursız bu zālümün ilinde niçeye dek girftāt olursız gelün sizi 'adl ü dād cānibine da' vet iderin. Şol kimse ki [P-33a] Ferīdün ārzūsın ider⁷³⁶ gönlini bend-i Daḥḥāk'dan güşāde⁷³⁷ kılsun diyince ehl-i bāzār anuñ bu şīt u şadāsın işidüp başına cem' oldılar. Bāzār içinde bir leşker cem' eyledi⁷³⁸. Az vaḳtün içinde bi'l-cümle şehr ḥalkı Gāve'yi ihātā idüp: Cümlemüz saña tabi'üz hemān bize pişvā ol. Cānib-i Ferīdün'a giderüz didiler⁷³⁹. Ol dem Gāve-i āhenger öñine iş maḥallinde ṭutduğı deriyi çıkarup bir ağacuñ ucına geçürdi anı sancaḳ eyledi. Ol sancağun nāmına Dirfeş-i Kāviyān oḳudılar. Gāve bu leşkerün ortasında her cānibden ādem gelse anlara dir idi kim: gelün ey ādemiyan Ferīdün'uñ ḥāk-pāyine yüzler sürelüm, bir 'ādil yüzün görelüm diyüp⁷⁴⁰ Ferīdün ṭarafına 'azm itdi. Yolda giderken niçe biñ kimesne daḥı ḳatıldı⁷⁴¹. Tā kim bir gün gelüp Ferīdün'a irdiler. Ferīdün Gāve'nün aḥvāline vāḳıf olunca emr eyledi aña istiḳbāl itdiler⁷⁴². Gāve gelüp Ferīdün'uñ mübārek cemālini gördi ḥāk-pāyine yüz urdı anuñla bile gelenler cümlesi gelüp Ferīdün öñinde baş ḳodılar du'ā-yı bisyār ve şenā-yı bī-şümār kıldılar. Ammā Ferīdün Gāve'ye ḥadden birün⁷⁴³ 'izzet itdi ve ol sancaḳ itdüğü deriyi altuna ve cevāhire ğarḳ eyledi. Anı kendünün başı ucına dikdi anuñ adını direfş-i Kāviyān-ı ferruḥ-fāl ḳodı⁷⁴⁴ ve aña aḥter-i kāviyān daḥı didiler. Aḥter yıldız dimek olur ve daḥı

⁷³³ Didiler] -U.

⁷³⁴ Şol zamān ... geldi] -U.

⁷³⁵ Bilmezüm ... virdi] -U.

⁷³⁶ Ferīdün ārzūsın] hevā-yı Ferīdün, P.

⁷³⁷ Güşāde] ḥalāş, P.

⁷³⁸ Bāzār .. eyledi] -U.

⁷³⁹ Az vaḳtün ... didiler] -P.

⁷⁴⁰ Leşkerün ... diyüp] leşkerün öñine düşüp, U.

⁷⁴¹ Yolda ... ḳatıldı] -P.

⁷⁴² İtdiler] kıldılar, P.

⁷⁴³ Ḥadden birün] şol resme, P.

⁷⁴⁴ Anuñ ... ḳodı] -U.

ṭālī⁶ demek olur ve daḥī fāl demek olur ve şems-i cihān-tāb ve māh-ı felek-ārāye daḥī dirler. **Nazm:**

[Fe⁶ ūlūn / Fe⁶ ūlūn / Fe⁶ ūlūn / Fe⁶ ūl]

Ki ender şeb-i tīre ḥūrşīd büved
Cihān-rā ez'ū dil pūr-ümmīd büved
Ferīdūn çü gītī ber ān gūne dīd
Cihān pīş-i Daḥḥāk-i vārūne dīd
Sū-yı māder āmed kemer ber-miyān
Be-ser ber-nihāde külāh-ı Keyān⁷⁴⁵
Fūrūriḥt ḥūn ez-müje mādereş
Hemī ḥ'ānd bā-ḥūn-ı dil Dāvereş
Be-Yezdān çünin güft zinhār-ı men
Süpürdem tü-rā ey cihān-dār-ı men⁷⁴⁶

Neşr: İşte Firdevsī-i üstād direfş-i Kāviyān'ı vaşf idüp dir kim Ferīdūn anı cevāhire şol resme ğarḳ eyledi ki meşelā qarañu gicede ḥūrşīd-i 6 ālem-tāb idi. Cihānuñ gönli andan pūr-ümīd idi⁷⁴⁷. Çünki Ferīdūn cihānı bu gūne gördi 6 ālemi Daḥḥāk öñinde 6 aksine müşāhede kıldı. Ya⁶ nī bildi ki tamām Daḥḥāk'uñ āfitāb-ı devleti zevāle irdi⁷⁴⁸. Andan şoñra Ferīdūn-ı dānā⁷⁴⁹ qalkup māderi cānibine geldi. Miyānına kemer-i [P-33b] şāhī ve başına külāh-ı pādīşāhī⁷⁵⁰ qodı. Çünkim Firānek Ferīdūn'ı bu devletde gördi kirpüklerinden qanlı yaş tökdi hemīşe ciger-i qan ile⁷⁵¹ derūn-ı dilden Ḥudā'ya niyāz idüp eyitdi⁷⁵²: Ey benüm cihān-dār Tañrum⁷⁵³ emānetümü saña ışmarladum. İlahī anuñ vücūdından bed-kārları dūr eyle didi. Andan Ferīdūn'uñ

⁷⁴⁵ Karanlık gecede doğan bir güneşe döndü ve dünyanın kalbi onun verdiği ümitlerle doldu. Dünyanın değişen halini ve fakat hâlâ Dahhāk'a boyun eğişini gören Ferīdūn, Kemerini kuşanıp başına padişahların tacını giyerek annesinin yanına geldi.

⁷⁴⁶ Annesi, kirpiklerinden gözyaşları döktü ve yüreğinden kanlar akarak Tanrı'sına seslendi: "Ey, dünyayı yaratan Tanrım, ben sana sığınıyorum..."

⁷⁴⁷ Aḥter yıldız ... pūr-ümīd idi] -U.

⁷⁴⁸ Ya⁶ nī ... irdi] -P.

⁷⁴⁹ Şoñra ... dānā] -P.

⁷⁵⁰ Pādīşāhī] keyānī, P.

⁷⁵¹ Kirpüklerinden ... ile] -U.

⁷⁵² Derūn-ı ... eyitdi] -P.

⁷⁵³ Benüm cihān-dār Tañrum] Ḥudā-yı cihān-dār, U.

gözlerin öpdi ve du‘ā kıldı pend ü naşihat eyledi. Bundan sonra Ferîdûn yol yarâğın gördi⁷⁵⁴. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Birâder dü büdeş dü ferruh hemâl

Ez’ü her dü âzâde mihter be-sâl

Yekî bûd ez-ân dü Kiyânüş nâm

Dîger nâm Pür-mâye-i şâd-kâm⁷⁵⁵

Neşr⁷⁵⁶: Üstâd eydür: Ferîdûn’uñ iki dâne mübârek ve kıutlu akrân⁷⁵⁷ birâderleri var idi. Birinüñ nâmı Kiyânüş ve birinüñ Pürmâye⁷⁵⁸ idi. Ferîdûn bu iki birâderlerini vezîr idindi. Gâve-i âhengeri ser-leşker eyledi. Andan eyitdi: Ey birâderler şimden girü şâd u hândân oluñ çarh-ı gerdân murâdımız üzre dūr itdi didi. Birâderleri du‘ā eylediler ba‘dehu⁷⁵⁹ [U-21a] [boş]

⁷⁵⁴ Gördi] kıldı, P.

⁷⁵⁵ Ferîdûn’un, birbirine benzeyen ve yaşça kendisinden büyük olan, iki erkek kardeşi vardı. Birinin adı Kiyânüş, ötekinin adı da iyi dilekli Pürmâye idi.

⁷⁵⁶ Nazm: ... Neşr] -U.

⁷⁵⁷ Mübârek ve kıutlu akrân] -U.

⁷⁵⁸ Pürmâye] Pürmâye-i şâd-kâm, P.

⁷⁵⁹ Birâderleri ... ba‘dehu] -P.

[U-21b] (Bu meclis Ferīdūn-ı ferruḥ fālūñ devlet ü iḳbāl ile ḳulle-i demāvend zuhūr idüp Gāve-i āhenger pīšvā-yı sipāh-ı İslām olup Direfş-i Kāvīyānī'yi çeküp sitem-dīdeler dest-i Ḍaḥḥāk'dan zulm-i bī-şūmār gören biçāreler piyāde vü süvār Ferīdūn'ūñ atı öñince ḳaşd-ı Ḍaḥḥāk-ı mārī ḳılıp gitdüklerinüñ beyānındadır)

GN, GNN: 3, Minyatür: U-22a

[U-22a] Ammā şimdi bañā gürz lâzımdur ki Daḥḥāk'ı ol gürz ile kişār idem didi.

Nazm:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Bi-bāyed bi-dānende āhengerān

Yekī gürz fermūd bāyed girān

Cihān-cū-yı pergār bigrift zūd

U z'ān gürz-peyker be-dīşān nemūd

Nigārī nihārīd ber-ḥāk pīş

Hemīdūn besān ser-i gāv-mīş⁷⁶⁰

Bedān dest bürendend āhengerān

Çü şüd sāḥte kār gürz-i girān

Be-pīş-i cihān-cū-yı bürendend gürz

Fürüzān be-kerdān-ı ḥürşīd bürz⁷⁶¹

Neşr⁷⁶²: İşte Ferīdūn-ı ferruḥ-ruḥ didi kim: evvelā baña 'āḳil ü dānā āhengerler gerek anlara bir ağraḳ gürz buyurmak gerek diyüp tiz ol cihān-cūy eline bir⁷⁶³ pergār alup gürzün resmini ḥāk üzre çizüp⁷⁶⁴ anlara gösterdi. Meşelā bir gāv, mīş başı gibi resm eyledi. Gāv-ı pür-māyeyi yādına getürüp anuñ başı gibi bir gürz itdürdi ki Daḥḥāk'ı anuñla helāk ide. Āhengerler daḥı el virüp ol gürzi tamām işleyüp bitürdiler. Ferīdūn'uñ⁷⁶⁵ nazārına iletdiler. Ol [P-34a] gürz ḥürşīd-i cihān-tāb gibi berrāḳ idi⁷⁶⁶. Ferīdūn pend eyleyüp üstādlara sīm ü zer virdi. Yine bundan şoñra anlara çok va' de kı lup eytdi ki: Eger bu gürz ile Daḥḥāk didükleri ejdehāyı zīr-i ḥāk idersem sizün yüzünüzi gerd-i ğubār-ı ğamdan pāk idem didi⁷⁶⁷. Andan şoñra ol gürzi dūşına urdı. Degme kişi anı yirden götürmege ḳādir degil idi. Ḥalā 'iḳ Ferīdūn'uñ zūr-ı bāzūsın

⁷⁶⁰ "Demircilerin usta olanlarını gidin buraya getirin de, bize büyük bir gürz yapınlar!" Ferīdūn hemen pergeli eline aldı ve onlara gürzün şeklini çizdi. Toprağın üzerine çizdiği bu şekil, bir öküz başına benziyordu.

⁷⁶¹ Bunun üzerine demirciler derhal işe başladılar ve bitirir bitirmez, güneş gibi parıl parıl parlayan bu ağır gürzü cihan padişahına götürdüler.

⁷⁶² Ammā şimdi ... Neşr] -U.

⁷⁶³ İşte ... eline bir] Cümleden evvel āhengerleri da' vet idüp bir gürz-i girān düzmek buyurdı ve kendüsi eline, U.

⁷⁶⁴ Ḥāk üzre çizüp] -P.

⁷⁶⁵ Ferīdūn'uñ] Ferīdūn-ı cihān-girūñ, P.

⁷⁶⁶ Ol gürz ... idi] -U.

⁷⁶⁷ Yine bundan ... didi] -U.

görüp taḥsīn itdiler. Andan Daḥḥāk üzerine gitmege şitāb kıldılar. İşte Ferīdūn başını güneşe berāber getürdi, peder kīnine kemerini muḥkem kuşandı. Anuñ dergāhına sipāh-ı bī-şūmār cem‘ oldı. Andan soñra Ferīdūn’uñ ser-bārgāhı āsmānda olan ebr içine irişdi. İşte bu tertīb üzre yola girdiler. Gāve-i āhenger ol derīden düzdügi direfşi efrāhte kılup cümle leşkeruñ öñine geçdi. Ardınca Ferīdūn Ferruḥ iki birāderleri ile biri sağında ve biri şolında ve kendüsi ortalarında omuzında ol gāv-ser gürz başında tāc-ı şāhī vesā’ir şeh̄r ü diyār ḥalkı ardınca gürūh-ā-gürūh çekilüp cānib-i Daḥḥāk’a ‘azm itdiler. **Naẓm:**

[Fe‘ūlūn / Fe‘ūlūn / Fe‘ūlūn / Fe‘ūl]

Resīdend ber tāziyān çün zedend

Be-cāyī ki Yezdān-perestān bedend

Çü şeb tīre-ter geşt ez-cāy-gāh

Ḥīrāmān ber-āmed yekī nīk-ḥ‘āh

Fürūheşt ez-müşk tā pāy mūy

Be-kirdār ḥūr-ı behiştīş-i rūy^{768 769}

Neşr: Üstād eydür: Ferīdūn dād-ger-i leşker ile bir gün gelüp Arabistān’a irişdi. [U-22b] Ol yirde bir diyāra vardılar ki ḥalkı Yezdān-perest idiler. Çünkim gice қaranūraқ⁷⁷⁰ oldı, Ferīdūn anı gördi bir şahş-ı nīk-ḥ‘āh şalınup Ferīdūn’uñ⁷⁷¹ yanına geldi. Başdan ayağa dek müyları müşk mişālinde cemāli ḥūr-ı behište beñzer. Üstād eydür: Ḥaқиқat behişt-i cāvīdden gelmiş bir firişte idi. Anuñ için gelmiş idi kim eyü ve yatlu her ne olacaқ ise buña ḥaber vire. Ol dem⁷⁷² perī-veş sürdi Ferīdūn’uñ nazarına geldi. Aña efsūn u da‘vet ta‘lim eyledi tā ki⁷⁷³ müşkil işler aña āsān olup tılsım ve cādūluқ her ne olursa bozmağa қādir ola. Ḥadd-i zātında Ferīdūn ‘ilm-i efsūnda ziyāde māhir oldı⁷⁷⁴ ve қuvvet-i ‘ilm ile Ferīdūn⁷⁷⁵ kendüyi her ne şūrete isterse қor idi zīrā Ḥaқ’dan hidāyet olmasa Ferīdūn’a bu sefer āsān olmaz idi. Daḥḥāk siḥre mālik idi ammā bu ‘ilmle Ferīdūn’a anuñ siḥri kār-ger olmaz. Hem

⁷⁶⁸ Gāve-i āhenger ... behiştīş-i rūy] -P.

⁷⁶⁹ *Arap atlarının üstünde, nihayet, Tanrı’ya tapanların oturduğu bir yere vardılar. Gece iyiden iyiye kararınca, iyi halli birisi salına salına Ferīdūn’un yanına geldi. Misk gibi kokan siyah saçları topuklarına kadar uzundu ve yüzü de huri gibi güzeldi.*

⁷⁷⁰ Қараñuraқ] қараñuluқ, P.

⁷⁷¹ Nīk-ḥ‘āh şalınup Ferīdūn’uñ] -U.

⁷⁷² Ol dem] -P.

⁷⁷³ Tā ki] -P.

⁷⁷⁴ Ḥadd-i zātında ... māhir oldı] -P.

⁷⁷⁵ Қuvvet-i ‘ilm ile Ferīdūn] -U.

yolda çok işler āşikār olsa gerek idi. Ferīdūn bildi ki bu gāyet sübhānī ve hidāyet-i şamedānīdür ol şafādan Ferīdūn'ũñ cemālī ergüvāna döndi. Kendü civān idi. Devleti daḡı civān oldu. Çün ol firişte gitdi. Ferīdūn Ḥudā luḡfı muḡābelesinde [P-34b] leşkere ʿālī ziyāfet kıldı ve kendü daḡı niʿmet yiyüp şükürin didi. Baʿdehu bir tenhā kūşeye varup ḡāb-ı rāhatda oldu⁷⁷⁶.

Der-beyān-ı Kaşd-ı Helāk Kerden-i Birāderān-ı Ḥ'ış⁷⁷⁷

Üstād rivāyet ider ki⁷⁷⁸: Yuḡaruda⁷⁷⁹ zikr olunmuş idi ki Ferīdūn'ũñ yaşda kendüden büyük iki birāderleri var idi. Ferīdūn anları kendüye vezīr idinmiş⁷⁸⁰ idi. Meger anlar ḡalḡuñ Ferīdūn'a ʿizzetin görüp ḡased eylediler⁷⁸¹. Bir araya gelüp birbirine didiler ki: Bu ne işdür⁷⁸² biz yaşda andan ulu olavuz ḡalḡuñ raḡbeti bize olmya aña ola. Ya biz Ṭahmürş neslinden degil miyüz. İmdi bize lāzım geldi ki anı helāk idüp bu devlete biz vāşıl olavuz⁷⁸³ diyüp anuñ helāk olmasına bir bahāne isterler idi. Şol zamān kim Ferīdūn ʿaskerī ziyāfet kıldı baʿdehu kendü daḡı āsāyiş için gelüp⁷⁸⁴ bir kūhistānuñ dāmeninde ḡāba vardı⁷⁸⁵. Bunlar ol demde fırsatı gānīmet bildiler.

Nazm:

[Feʿülün / Feʿülün / Feʿülün / Feʿül]

Birādereş her dü çü ber ḡāstend⁷⁸⁶

Tebēh gerdeneş-rā biyā rāstend

Yekī cāy büved zi-berber zi-kūh

Birādereş her dü nihān ez-gürūh⁷⁸⁷

Devīdend u zi-kūh kendend seng

Bedān tābigüyend sereş bī-direng

Be-fermān-ı Yezdān ser-i ḡufte merd

Ḥürüşīden-i seng bīdār kerd⁷⁸⁸

⁷⁷⁶ Rāhatda oldu] rāhata meşḡül oldu, P.

⁷⁷⁷ Der-beyān-ı ... Ḥ'ış] -U.

⁷⁷⁸ Üstād rivāyet ider ki] Üstād eydür, P.

⁷⁷⁹ Yuḡaruda] -U.

⁷⁸⁰ İdinmiş] eylemiş, P.

⁷⁸¹ Eylediler] çekdiler, P.

⁷⁸² İşdür] münāsebdür, P.

⁷⁸³ devlete biz vāşıl olavuz] devlet bize ḡalsun, P.

⁷⁸⁴ Ferīdūn ... gelüp] -P.

⁷⁸⁵ Vardı] varmış idi, P.

⁷⁸⁶ Bu mısranın vezni bozuktur.

⁷⁸⁷ Bu mısranın vezni bozuktur.

İşte Ferīdūn'ın iki birāderleri çünkü⁷⁸⁹ yirlerinden alup anı zāyi' itmege ārāste oldılar. Bir cāy-ı laif var idi ol araya lekerden ayrılıp nihānī geldiler. Andan Őnra dāmen-i kūhdan bālāya 'azm itdiler varup bir ta opardılar tā kim tīz-ender-tīz anu başına pertāb ideler. Kenār-ı kūha gelüp rāst ol taı Ferīdūn'ın üzerine bālādan alān⁷⁹⁰ itdiler. Ammā Yezdān-ı pākūn fermānıyla ol merd ol tau Őadāsından bīdār oldu. Ūstād eydūr⁷⁹¹: Ferīdūn gōrdi ki başına ta iner tīzye ol⁷⁹² fireŐteden Őgrendūgi efsūnı oıdı derāl ol ta mu' allaqda arār eyledi⁷⁹³. Ferīdūn birāderlerini⁷⁹⁴ gōrdi anlar kendūleri pinhān eylediler⁷⁹⁵ lākin Ferīdūn gōrmezlige urdı. Őehriyār-ı hūb afletden bīdār olup⁷⁹⁶ yirinden tūrdı. Kemerini uŐandı bārgāhına geldi. Hergiz birāderlerine sizi gōrdüm dimedi. [P-35a] Andan Őnra yine yol yarāğını gōrüp 'azm- i rāh eyledi. Bir gūn Ervend kenārına⁷⁹⁷ iriŐdi. [Nazm:]

[Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūl]

Eger Pehlevānī ne-dānī zebān

Be-Tāzī tū Ervend-rā Dicle hūān [U-23a]

Sīm⁷⁹⁸-i menzil ān Őāh-i āzāde merd

Leb-i Dicle ū Őehr-i Bāgdād kerd

ū āmed be-nezdīk-i Ervend rūd

Firistād nezdīk-i keŐtī dūrūd⁷⁹⁹

NeŐr: Ūstād eydūr: Ferīdūn⁸⁰⁰ ünküm āb-ı Ervend kenārına geldi. Firdevsī lafz-ı Ervend'i tefsīr idüp⁸⁰¹ eydūr: Āb-ı⁸⁰² Ervend zebān-ı Pehlevī'de isti' māl olunur⁸⁰³.

⁷⁸⁸ *KardeŐleri, onu Őldürmek maksadı ile derhal yerlerinden kalktılar. Bu iki zalim, gizlice, dađın ūstüne ıktılar. Ferīdūn'un başını ezmek iin bōyle bōyuk bir ta sōküp yuvarladılar. Tanrının buyruđu ile, taın gūrūltūsünden, Ferīdūn uyandı.*

⁷⁸⁹ Nazm: ... ünküm] -U.

⁷⁹⁰ alān itdiler] arpdılar, P.

⁷⁹¹ Ūstād eydūr] -U.

⁷⁹² Tīzye ol] -P.

⁷⁹³ Eyledi] ıldı, P.

⁷⁹⁴ Birāderlerini] anları, P.

⁷⁹⁵ Anlar ... eylediler] -P.

⁷⁹⁶ Őehriyār-ı hūb afletden bīdār olup] -P.

⁷⁹⁷ Erven kenārına] Ervend'e, P.

⁷⁹⁸ Sīm] sūm, P.

⁷⁹⁹ *Eđer Pehlevceden anlamıyorsan, Arapa olarak, ona Dicle de diyebilirsin. Bōylece, hūr bir insan olan o padiŐah, ūçüncü konak yeri olarak Dicle'yi ve Bāgdāt Őehrini Őeti. Ervend (Dicle) kenarına gelinde gemicilere haber gōnderdi.*

⁸⁰⁰ Ferīdūn] -U.

⁸⁰¹ Lafz-ı Ervend'i tefsīr idüp] -P.

⁸⁰² Āb-ı] -U.

⁸⁰³ Pehlevī'de isti' māl olunur] Pehlevī'dedür, P.

Eger sen zebān-ı Pehlevî'yi bilmezsen 'Arab lisānınca Ervend'i Dicle oğı ya' nî
'Arab dilince Dicle didükleri şuya zebān-ı Pehlevî'de Ervend dirler.' Ākıbet üçinci
menzili ol şāh-ı āzāde-merd Dicle ve şehir-i Bağdād kıldı. Çünkim kenār-ı Dicle'de
kandı. Gemiciye selām ve du'ā irsāl kıldı ve böyle haber gönderdi ki: beni ve⁸⁰⁴
benüm leşkerümü şudan geçür soñra ben dağı saña⁸⁰⁵ ri'āyetde kuşūr kımazum.
Ammā⁸⁰⁶ keştî-bān Ferīdūn'a haberi böyle gönderdi ki: Ben ol cānibe gemi
geçürmege kıadir degilüm. Baña Daħħāk muħkem sipāriş eylemişdür ki zinhār
kimseyi gemiye alma tā benüm mührümle elinde nişānı olmayınca. Eger sizde
Daħħāk'uñ nişānı var ise n'ola sizi geçüreysin yok ise çāre yokdur didi ve hergiz
bunlara şüret göstermedi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ferīdūn çü bişnid şüd hışm-nāk
Ez-ān jerf-i deryā ne-yāmedeş bāk⁸⁰⁷
Dil-eş teng şüd kīne vü ceng-rā
Be āb ender efgend gül-reng-rā^{808 809}

Nesr: Ferīdūn ki keştî-bāndan bu sözleri işitdi hışm-nāk oldu. Ol deryā-yı 'amīkden
bāk itmeyüp kīne vü cenge dili teng olup ol āba gül-rengini sürdi ve deryā içinde
gitmege başladı. Anı görüp cümle leşker dağı bād-pā rahşlarını deryāya şalup āb
içinde eyerleri görünür ve kiminüñ başı ve yelesi görünür. Gice kıarañusunda hayāl
oyunu gibi yürüdiler. Āħir Ĥudā'nuñ luftı ile cümle leşker ile kıuruya çıkıldılar. Andan
soñra Kıudūs-i şerīfe geldi andan soñra Daħħāk'uñ taħt-gāhına irdi. Dilāver leşkerin
bırakdı bir gice içinde ılığār idüp birkaç kimesne ile sürüp şehre yaķın geldi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Zi-yek meyl kerdeş Ferīdūn nigāh
Yekī kāķ dīd enderān şehir-i şāh
Furüzende çün müşterī ber sipihr
Heme cāy sitādī u ārām u mihr

⁸⁰⁴ Beni ve] -U.

⁸⁰⁵ Saña] -P.

⁸⁰⁶ Ammā] -U.

⁸⁰⁷ Bu mısranın vezni bozuktur.

⁸⁰⁸ Ve hergiz ... gül-reng-rā] -P.

⁸⁰⁹ Ferīdūn, bu sözü işitince, çok kıızdı. O derin nehir, gözünü yıldırmadı, Başı kin ve savaşı duygularıyla kıızmış bir halde, gül renkli atını suya sürdü.

Bi-dānist k'ān hāne-i ejdehāst
U cāy-ı büzürgī vü cāy-ı belāst⁸¹⁰ [P-35b]
Be-yārāneş güft ān ki ber tīre hāk
Ber āred çünin cāy bürz ez-muğāk
Bi-tersem hemī z'ān ki bā u cihān
Besī rāz-dār u hemī der nihān⁸¹¹

Neşr: Maẓmūn-ı eş'ār-ı Firdevsī böyle beyān u 'ayān olunur kim⁸¹²: Şol zamān ki Ferīdūn Đaħħāk-ı mārī şehrine irdi. Çevresini bir mīl miğdārı yirden görüp nazar şaldı. Ol şehriñ içinde bir kaçır gördi şol resme firūzende vü şu' le-dār idi ki gören anı sipihr-i bülend üzre müşterī yıldızı şanur idi. Ferīdūn bildi ki ol hāne-i ejdehādur. Ululuğ yiridür ve menzil-i belādur. Ferīdūn⁸¹³ yanında olanlara⁸¹⁴ eyitdi: Şol kim bir tīre hāk üzre buncılayın ulu cāyı bir alçağ çukur yirden āsmāna berāber ide. İmdi ben andan havf iderüm ki cihānuñ anuñla bir gizli rāzı ola⁸¹⁵ hele ben⁸¹⁶ şöyle bildüm ki bu yirde ceng için karar eylemek 'aql u fikre münāsib degildür. Eglenmek yirine [U-23b] şitāb eylemek yekdür diyüp gürz-i girānına⁸¹⁷ el urdı. Raħşuñ⁸¹⁸ 'inānın sebük kırup āteş-i sūzān gibi yüridi. Đaħħāk'ıñ eyvānınuñ nıgeh-bānlarına irişdi. Gürz-i girānla anları tarmār eyledi andan rüz-bānlara ya'nī nevbetçilere irişdi. Anı görüp şaşdılar bir geliş geldi kim⁸¹⁹ güyiyā her bir qademde tayy-ı zemīn ider idi. Anlar dağı öñinden perişān oldılar. Nıgeh-bān u rüz-bāndan dervāze vü eyvān tenhā qaldı. Hemān Ferīdūn atla sarāya uğrayup⁸²⁰ her cānibi tılsım itdi. Quvvet-i 'ilm-i efsūnla ol tılsımātı bozdı. Ol cādūlar kim Đaħħāk'ıñ sarāyında var idi. Birisi harekete qādir olımadılar⁸²¹. Cümlesini kırdı her birisi dīvler idi başlarını hürd idüp helāk eyledi. Ferīdūn kim şecā'at şāhibi idi, pehlevān server idi, tāc-ı şāhī vü taht-ı pādīşāhī

⁸¹⁰ *Bir mil uzaktan, Ferīdūn bu padişah şehrine baktı ve orada bir saray gördü. Bu saray o kadar yüksekti ki, başı Zūhal yıldızından daha yukarda görünüyordu. Sen onu görseydin, gökten yıldızları kapacak sanırdın. Ferīdūn, buranın ejderhanın evi ve büyüklüğün makamı olduğunu anladi.*

⁸¹¹ *Arkadaşlarına: "Hiç, yeryüzünde kara topraktan böyle büyük bir yapı yapılabilir mi? Dünya ile ejderha arasında gizli bir sözleşme olmasından korkuyorum."*

⁸¹² Maẓmūn ... olunur kim] -U.

⁸¹³ Ferīdūn] -U.

⁸¹⁴ Yanında olanlara] yārānına, P.

⁸¹⁵ Ola] vardur, P.

⁸¹⁶ Hele ben] imdi ben, P.

⁸¹⁷ Gürz-i girānına] gürz-i küh-peykerine, P.

⁸¹⁸ Raħşuñ] -P.

⁸¹⁹ Bir geliş geldi kim] -U.

⁸²⁰ Uğrayup]girdi, P.

⁸²¹ Birisi ... olımadılar] -P.

talebinde idi, buldı⁸²². Andan yürüdi⁸²³ Daḥḥāk'ın taht-ı şāhisine pā-nihāde oldu. Ammā ḥikmet bu kim Ferīdūn hergiz Daḥḥāk'ın yüzün görmedi ve bu sırra vāqıf olmadı. Ma' lūm olsun ki Ḥudā bir ḳulınıñ işini āsān eylese anuñ gözinden düşmenini nā-bedīd⁸²⁴ ider. Düşmeninüñ maḳāmı 'ālī iken pest idüp tahtü's-şerāya ırgürür⁸²⁵ ve dostınıñ maḳāmı pest iken bülend [P-36a] eyleyüp⁸²⁶ şüreyyāya çıkarur. Ol dem Ferīdūn ol sarāyı zīr-i destine alup anuñ şebistānında ne kim var idi cümlesini Ferīdūn'ın nazārına getürdiler. Anuñ siyeh saçlu ve güneş yüzlü şanemlerini Ferīdūn'a teslim ḳıldılar. Ferīdūn buyurdu, anlarıñ başlarını ve tenlerini gülābla yudılar pāk ḳıldılar. Ba' dehu anları getürüp Daḥḥāk'ın dīn ü āyīninden döndürdiler zīrā Daḥḥāk büt-perestler āyīni üzre idi. Andan sonra Daḥḥāk'ın ḥaremde Cemşid Şāh'ın⁸²⁷ iki kız ḳarındaşları var idi geldiler dīde-giryān ve ciger-büryān Ferīdūn'a du' ā ḳıldılar. Öñinde baş ḳoyup didiler ki: Server sen kimsin bize beyān u 'ayān⁸²⁸ eyle ne sipührüñ aḥteri ve ne diyāruñ mehterisin, ne ḥāküñ cevheri ve ne kānuñ gevherisin, ne gülistānuñ gül ü sünbüli, ne dıraḥtuñ meyvesisin⁸²⁹ ve ne mülküñ emīri⁸³⁰, ne bīşenüñ şīrisin ki bunuñ gibi hüner-ber demānuñ⁸³¹ künāmuna geldüñ beñzer ki sitem-dīdesin küstāḥāne bu serīre geldüñ bizi gördüñ cihān bizüm üzerimüze ne ḳadar zamān⁸³² yaramazlıḳla dūr eylemişdür neler çekmişüzür bu cādū-yı bed ve bu sāḥir-i kem-ḥired elinden ammā bu dīv-i ehrimen-ḳiş [ü] bed-endişüñ zamānında bu ḳadar iḳdām ider bir kimse görmedük bu cür'et bebr ü peleng ve şīrde olmya bu ḥün-ḥāruñ tahtı endişesiye gele anuñ taht u tācını almaḡa ārzü ide. İşte şimdi sen geldüñ⁸³³ bize bu iş 'aceb görindi didiler. Ferīdūn eyitdi: Ne kimse rüzgārda cāvidān ḳalur ve ne taht u tāc müdāmī kimseye⁸³⁴ pāyidār ḳalur⁸³⁵. Ma' lūmuñuz olsun ki⁸³⁶ ben ol nīk-baht Ābtīn oḡlı Ferīdūn'um ki Īrān-zemīn'den pederümü Daḥḥāk tutup zārlıḳ ile helāk⁸³⁷ eyledi ben şimdi anuñ kīnini ḫaleb ide

⁸²² Her birisi ... buldı] -U.

⁸²³ Andan yürüdi] -P.

⁸²⁴ Nā-bedīd] dūr, P.

⁸²⁵ Tahtü's-şerāya] -P.

⁸²⁶ Eyleyüp] ider kim, P.

⁸²⁷ Cemşid Şāh'ın] Cemşid'ün

⁸²⁸ Beyān u 'ayān] beyān, U.

⁸²⁹ Ne gülistānuñ ... meyvesisin] -U.

⁸³⁰ Mülküñ emīri] diyāruñ mehteri,

⁸³¹ Hüner-ber demānuñ] Şīr-i garrānuñ, P.

⁸³² Zamān] -U.

⁸³³ İşte şimdi sen geldüñ] -U.

⁸³⁴ Müdāmī kimseye] -U.

⁸³⁵ ḳalur] olur, U.

⁸³⁶ Ma' lūmuñuz olsun ki] āḡāh olun, P.

⁸³⁷ Zārlıḳ ile] -U.

geldüm. Taht u təcın⁸³⁸ almağa bu cānibe yüz tıtdum hem ol Gāv-ı pür-māye kim baña dāye idi teni tāvus mişāl pür naqş u nigār idi anuñ gibi bī-zebān çehār-pāyi [P-36b] erre ile iki biçdi ancılayın merd-i nā-pāk rāydan ne olur. Bunuñ gibi işler kim ol itdi. Ben daħı anuñ içün geldüm ki intiķāmum alam didi. [U-24a] Pes bu sözi Ferīdūn'dan işitdiler, eyitdiler⁸³⁹: Ey server çünki sen Ferīdūn'sın Daħḥāk helāklığı senüñ elüñdedür cihānuñ güşāyişi senüñ kemer-bendüñdedür ya' nī sen kemer-i şāhī bağlandıñ 'ālemüñ bağılı işleri güşāde oldı⁸⁴⁰. Bizi su 'āl idersen bir bölük⁸⁴¹ pūşide rüylaruz ve toħm-ı Keyān'dan bir ālāy duħterlerüz. Helāklik ḥavfinden Daħḥāk'a rām olmışuz ve biz anuñ cüfti olmışuzdur⁸⁴². Taşavvur eyle ey şehriyār kim ejdehā ile hem-ser olmağ nice⁸⁴³ mümkündür. Biz bu derdden helāk olmışuzdur didiler. Ferīdūn eyitdi: Eger çarḥ-ı devvār maķşūdumı müyesser kılsa sizi ol ejdehānuñ şerrinden ḥalāş idüp anuñ vücūdını basit-i arzdan götürüp cihān ḥalḫını anuñ şerrinden emīn eyleyem. Hemān şimdi baña rāst ḥaber virüñ ol cādū-nijād kandanur ki bu gāv-ser gürz ile anuñ kellesini ḥurd idem siz daħı ḥalāş bulasız ğayrı ḥalā 'iķi daħı ḥalāş eyleyem⁸⁴⁴ didi. Ol nāzeninler zebān depredüp rāz açup didiler kim⁸⁴⁵: Server şimdi ol ejdehā diyār-ı Hindū-sitān'a gitdi ve anda varmağdan murādı budur ki anda olan merd ü zen ve murğ u mähīden ve şir ü bebr-i beyāndan nā-ḥağ yire kanlar döküp ol kanla ten-i nā-pākini yuya ve şarāb yirine nūş ide tā kim siḫri kuvvet bula ya' nī ol bed işler ile aḫter-şināsıların sözlerinüñ 'amelini⁸⁴⁶ bāṭıl ide ve hem aḫter-şināsıların aña dimişler idi ki Keyāniyān'dan bir merd gelüp senüñ tēc u taḫtuña⁸⁴⁷ mālīk olacağdur ve seni taht-ı devletden perdaht idecekdür. Ol ḥaberi istimā' ideli⁸⁴⁸ ārām u kararı qalmayup yiri āteş olmışdur. Ol sebebden şimdi tırmayup merd ü zen ve pīr ü civān dimeyüp helāk itmekdedür. Çalışur kim kendi cehdi ile itdüğü 'ameller çarḫuñ devrini 'aksine döndire. Aḫter-şināsıların kavlini nigūn kıla⁸⁴⁹. Ol iki yılanlar ḥod iki dūşında bitmişdür. Anlardan müddet medīddür⁸⁵⁰ ki 'azāb-ı şedīd⁸⁵¹

⁸³⁸ Təcın] -P.

⁸³⁹ Eyitdiler] -U.

⁸⁴⁰ Ya' nī sen ... oldı] -U.

⁸⁴¹ Bizi ... bölük] -P.

⁸⁴² Ve biz anuñ cüfti olmışuzdur] -U.

⁸⁴³ Nice] ne, P.

⁸⁴⁴ Siz daħı ... ḥalāş eyleyem] -U.

⁸⁴⁵ Zebān depredüp rāz açup didiler kim] eyitdiler, U.

⁸⁴⁶ Sözlerinüñ 'amelini] sözlerini, P.

⁸⁴⁷ Tēc u taḫtuña] mülküñe, U.

⁸⁴⁸ İdeli] idicek, P.

⁸⁴⁹ Aḫter-şināsıların kavlini nigūn kıla] -U.

⁸⁵⁰ Müddet medīddür] zamān dırāzdu, P.

⁸⁵¹ 'Azāb-ı şedīd] miḫnet-i medīd, P.

içindedür. [P-37a] Anuñ hod ta⁶accübüdedür āsāyiş ü qararı yoq müdāmī bir diyārdān gelür bir diyāra gider ol yılanlaruñ zaḥmetinden bir ān uyumaduğını didiler⁸⁵². Ferīdūn bunlar ile kīl ü kālde iken Firdevsī⁸⁵³ eydür: Meger ol Daḥḥāk’uñ bir ḥazīne-dāri var idi. Nāmına Kendrev⁸⁵⁴ dirler idi. Daḥḥāk cümle māl u gencini aña sipāriş itmiş idi ve yabana gitse tāc u taḥtı daḥı aña ışmarlar idi. Yine Hinde gitdükde öyle kılmış idi. Meger bu⁸⁵⁵ Kendrev Ferīdūn’dan bī-ḥaber idi sürdi Daḥḥāk’uñ taḥtına ve bānūlaruñ yanına geldi. Gördi Daḥḥāk’uñ taḥtında bir pādīşāh-ı nev-civān qarār eylemiş Kendrev ḥayrān oldu. İlerü gelüp qarşusunda tırdı. Ferīdūn aña ḥiṭāb idüp⁸⁵⁶ eyitdi: Var yūri meclis esbābını ve sāzendeleri getür daḥı şol kimse ki benüm bezmüme münāsib ü muvāfiq ola anlara var ḥaber vir gelsünler didi. Ferīdūn her ne kim emr eyledi ise Kendrev⁸⁵⁷ vardı getürdi. Yirlü yirinde cümle meşālīḥ müheyyā oldu. Ferīdūn şubḥa dek ⁶ıyş u nüş kıldı vaḥtā kim seḥer oldu. Ferīdūn yirinden tırdı⁸⁵⁸ Kendrev daḥı süvār olup Daḥḥāk tarafına cān atdı⁸⁵⁹. Tā kim mūrūrla⁸⁶⁰ Daḥḥāk’uñ yanına⁸⁶¹ irişdi. Anda gördüğünü ve işitdiğini aña ḥaber virdi. Eyitdi: Ey ser-i gerden-keşān devlet senden rü-gerdān olmanuñ nişānesi zāhir oldu. Senüñ taḥtuña üç nefer ser-firāzlar geldiler. İşte serverā ol üç dāne leşkerī dilāverler şitābān vilāyet-i āḥirden geldiler. Ol üç serverüñ⁸⁶² içlerinden birinüñ kāmēti serve ve çehresi şāhlar [U-24b] çehresine beñzer yaşında kiçi ve iz⁶ānda büzürg ol yaşıda ulu olan iki dilāverler aña ḥidmetkār maḳāmında ve ol kiçi serverüñ elinde bir gürz-i gāv-ser meşelā⁸⁶³ bir kūh-pāreye beñzer ol cem⁶ıyyet ortasında cemālī ḥürşid gibi tābān ve daḥı sarāyuñda olan ulu ve kiçi her kim var ise aña rām oldılar didi. Daḥḥāk Kendrev’den bu sözleri⁸⁶⁴ güş idince eyitdi: Şāyed ki anlar⁸⁶⁵ benüm sarāyumda miḥmān olmağa gelmişlerdür. Kendrev eyitdi: Nice miḥmāndur ki gürz-i gāv-ser ile

⁸⁵² Anuñ hod ... didiler] -U.

⁸⁵³ Firdevsī] Firdevsī-i ḥakīm, P.

⁸⁵⁴ Kendrev: ihtiyatla yürüyen.

⁸⁵⁵ Bu] -U.

⁸⁵⁶ Ḥiṭāb idüp] -P.

⁸⁵⁷ Kendrev] -P.

⁸⁵⁸ Ferīdūn ... tırdı] -P.

⁸⁵⁹ Daḥḥāk tarafına cān atdı] Daḥḥāk’dan cānibe revāne oldu, P.

⁸⁶⁰ Mūrūrla] müddet-i medīd ile, P.

⁸⁶¹ Yanına] nazarına, P.

⁸⁶² İşte ... serverüñ] -U.

⁸⁶³ Meşelā] -U.

⁸⁶⁴ Sözleri] sözi, U.

⁸⁶⁵ Anlar] ol encümen, P.

ola ve hem mihmān senüñ tācuñ giyüp ve kemerüñ kuşanup tahtuña oturup⁸⁶⁶
haremüñe hüküm ider mi didi. **Nazm: [P-37b]**

[Fe‘ülün / fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Ki bā-h‘āherān-ı cihān-dār Cem

Nişined zened rāy ber-biş ü kem

Bedū güft Dahhāk çendin menāl

Ki mihmān-ı güstāh bihter be-fāl

Çünin dād pāsuh u rā Kendrev

Ki āri şinid tü pāsuh şinev⁸⁶⁷

Be-yek dest-gir u ruḥ-ı Şehrināz

Be-diger ‘aқиқ-i leb-i Ernüvāz

[Şeb-i tīre-gün ḥod be-terzin küned]

Be-zir-i ser ez-müşk bālın küned

Çü müşk ān dü gīsū-yı dü māh tü

Ki būdend hem-vāre dil-h‘āh-ı tü

Ber-āşüft Dahhāk ber-sān-ı gerg

Şenid ān süḥan ārzü kerd merg⁸⁶⁸

Neşr: Üstād-ı ḥakīm-i pür-ḥikmet böyle beyān u ‘ayān ider kim: İşte Kendrev Dahhāk’a didi ki⁸⁶⁹: Ey server yā buña ne dirsin ki ol merd Cemşid-i cihān-dāruñ hemşireleri ile oturur artuḥ ve eksük mu‘āmeleler iderler. Bir elinde Şehrināz’uñ yañağı ve bir elinde Ernüvāz’uñ ‘aқиқ renginde olan dudağı⁸⁷⁰. Çünkü Dahhāk Kendrev’den bu cevābları işitdi⁸⁷¹ ziyāde ḡazab-nāk oldı. ‘Arlandı kātī āvāz ile şetm idüp didi ki: Ben seni ma‘zül eyledüm. Bir daḥı sarāyumda ketḥüdā olma. Yine⁸⁷²

⁸⁶⁶ Tahtuña oturup] -P.

⁸⁶⁷ Cihan padişahı Cem’in kardeşleriyle oturup ileri, geri sohbet ediyor. Dahhāk, bu sefer de: “Kendini o kadar üzme, konuğun küstah olanı daha uğurludur.” diyince, Kendrev: “Peki, öyle olsun. Bu senin söylediklerini dinledim, şimdi sen de beni iyi dinle.”

⁸⁶⁸ “Bir eliyle Şehrināz’ın yanağını sıkıyor, öteki eliyle Ernüvāz’ın yakut gibi dudaklarını okşuyor. Geceleyin de bundan beterini yapıyor; başının altına miskten yastık koyuyor. Senin candan sevdiğin o iki ay yüzlü güzelin saçlarına başını koyarak uyuyor!” Dahhāk bu sözleri duyanca, bir kurt gibi kudurdu, bunu duyacağına keşke ölseydi.

⁸⁶⁹ Nazm: ... didi ki] -U.

⁸⁷⁰ Renginde olan dudağı] lebi, P.

⁸⁷¹ İşitdi] güş eyledi, P.

⁸⁷² Yine] -U.

Kendrev aña böyle cevāb virdi kim⁸⁷³: Şimden girü sen şāhlık yüzini görmezsin şehri ketḥüdālīgını kanda viresin yūri sen baña ketḥüdālīk virüp almağı ço tedārik üzre ol gözün aç şoñ peşimānlık ıŝı itmez didi. Daḥḥāk⁸⁷⁴ ol sözleri işidüp cūşa geldi. Hemān yirinden tūrdı taḥt-gāhına yüz tūtdı. Yūriyüp gice gündüz dimeyüp gitdiler. Hem dīvler ve hem cādūlar ve pehlevānlar kim kendü ile Hind'de⁸⁷⁵ bile idi. Anlar ile ilğār idüp taḥt-gāhına 'acele ile geldiler. Beytū'l-maḥdis yanına geldikde şa' b yollardan yūriyüp hemān bāb-ı şehre⁸⁷⁶ yüz tūtdı. Ferīdūn'ūñ leşkerinden ḥaber-dār olanlar yollarda Daḥḥāk'ūñ öñin alup ceng itmege başladılar. Ol bī-rāh vādilerde ceng idenlerün serdārı⁸⁷⁷ Aşğā nām bir [P-38a] merd var⁸⁷⁸ idi. Şehr ḫurbında Daḥḥāk'ūñ leşkerine kılıç urdı. Andan ceng şehre ulaşdı⁸⁷⁹. Bi'l-cümle ḫapullarda ve sarāylarda olan ādemler ve kūşişlerde ve bāmlarda gerek şehri ve gerek 'askeri şol kimseler kim cengden behresi ola, Daḥḥāk'ı ḫoyup Ferīdūn'a yüz tūtdılar. Anūñ hevāsına tābi' oldılar. Zirā Daḥḥāk derdinden her birinūñ derūni⁸⁸⁰ pūr-ḫūn olmış idi. Pes imdi Daḥḥāk anda geldikde dīvārlardan kerpic ve bāmlardan taşlar pertāb itdiler⁸⁸¹ ve tīr ḥadengi şol resme yağdurdılar ki ebr- siyāhdan jāle yağar gibi keşretten yirde ayak başacaḫ yir bulunmaz idi ve şehri içinde tāze yigitler cenge meşğūl olup ve pīrler Ferīdūn ile yek-dil ü yek-cihet olup Daḥḥāk cenginden taşra oldılar ya' nī Ferīdūn'a cengci oldılar⁸⁸². Üstād eydür: Ol demde āteşgededen bir āvāz geldi ki Daḥḥāk'ūñ taḥt üzerinde olduğını istemezüz ejdehā omuzlu nā-bekārdur. Eger bir yırtıcı daḫı olursa olsun tek hemān Daḥḥāk olmasun. Andan mā' adā şehri ve sipāhi tāğlar gibi gürūh-ā-gürūh gelüp⁸⁸³ iḫdām kıldılar. Ancılayın kim şehri-rūşen bir mertebe gerd-i sipāhla şöyle tūldı kim [U-25a] ḫūrşid-i 'ālem-tāb lājiverde döndi pes leşker cengden döndiler. Daḥḥāk vardı bārgāhında ḫarār itdi. Ammā bir ān ḫarār idemedi⁸⁸⁴. Bir miḫdār idüp yine⁸⁸⁵ ḡayret ü ḫamiyyet dilāveri zūhūra gelüp tedārik idüp leşkerden çıkup sarāyı cānibine yüz tūtdı ve kendüsini āhene müstaḡraḫ idüp eline altmış ḫulaç bir kemend alup geldi. Tāc-ḫāne üzerine kemend atup

⁸⁷³ Aña böyle cevāb virdi kim] eyitdi, P.

⁸⁷⁴ Daḥḥāk] Daḥḥāk-ı cihān-dār, P.

⁸⁷⁵ Hind'de] -P.

⁸⁷⁶ Bāb-ı şehre] bāb-ı ḥümāyūna, P.

⁸⁷⁷ Ol bī-rāh vādilerde ceng idenlerün serdārı] -U.

⁸⁷⁸ Var] -P.

⁸⁷⁹ Şehr ... şehre ulaşdı] -P.

⁸⁸⁰ Derūni] -P.

⁸⁸¹ Pertāb itdiler] atdılar, P.

⁸⁸² Daḥḥāk ... cengci oldılar] -U.

⁸⁸³ Gelüp] -P.

⁸⁸⁴ Ammā bir ān ḫarār idemedi] -U.

⁸⁸⁵ Bir miḫdār idüp yine] -P.

muhkem bergitdi, tırmanup⁸⁸⁶ yukarı çıkdı. Ba' dehu kemendi sarāy içine şalup inüp Ferīdūn'ın ser-vaqtine iriřdi. Gördi kim Ferīdūn Şehrināz vü Ernūvāz ile hem-rāz u dem-sāz⁸⁸⁷ olup oturlar. Reřk āteři mağzını hīrelendürdi⁸⁸⁸. Ol dem kemend ile⁸⁸⁹ eyvānuñ ortasına indi⁸⁹⁰. Elinde hañcer-i āb-dār derūnında hiddet ü kīn ve ğāzab-ı muhkem ammā tāli' i nuhūsete yüz tutmuş idi. Bahtı kendüye yār degil idi. 'Ömri dağı kalmamış idi. Devleti biñ yıla irmiş idi. kemālini bulup zevāli irmiş idi⁸⁹¹. Daħhāk andan bī-haber idi. Hañcer-i āb-gūn çeküp hıřm ile [P-38b] ol perī çehrelerüñ kanını dökmeç dileyüp añsuzdan üzerlerine şıçradı⁸⁹² ve hücūm idince Ferīdūn bād-ı şarşar gibi yirinden şıçrayup ol gāv-ser gürz öñinde turur idi çapup Daħhāk'a çarpdı⁸⁹³. Toķınup Daħhāk'ın başı şak oldu ve gözleri çararup yıkıldı. Ol dem Ferīdūn Daħhāk'ın üzerine geldi diledi kim şemşir-i āb-dār ile kārını başa yetüre. Üstād eydür: Ol dem bir hūccete pey firişte iriřüp, Ferīdūn'ı Daħhāk'ı öldürmege çomadı. Didi kim: Anı şimdi öldürmek zamānı iriřmedi. Şöyle zaħmla bend-i kemende⁸⁹⁴ çek tursun seher olduķda Kūh-ı Elburz'e iletüp çarmīh idesin diyüp gitdi. Çünkim Ferīdūn anı iřitdi arslan derisinden düzölmiş bir kemed ile muhkem bend eyleyüp bir vechle bađladı ki pīl-i jiyān anı güşāde kılmağa kadir olmya. Ba' dehu⁸⁹⁵ yine geçüp taht üzerinde çarār kıldı. Tā kim geldi şabāh oldu münādiye emr eyledi nidā kıldurdi. Bu resme münādi nidā kılup⁸⁹⁶ didi kim: Kānūn-ı Daħhāk ref' oldu. Şimden girü āyīn-i Ferīdūn⁸⁹⁷ icrā olınsun. Şehrlü ve ehl-i şan' at⁸⁹⁸ ālāt-ı harb götürmesün 'askerī vü cengī vü merdān-ı kār-āzmūde tedbīr-āmūz hidmetle bāb-ı sulţanda muķim olsun diyüp tenbīh eyledi⁸⁹⁹. Bir tā'ife kār u kesb için ve bir tā'ife kār-zār için ya'nī ceng için ta'yīn olınan sipāh tā'ifesi çazanç itmesün ve çazanç eri cenge heves kılmasun. Eger bunlaruñ 'aksi olursa memālike ihtilāl vāki' olur. Ol maķāmuñ arzı ol diyārda pāymāl olur⁹⁰⁰. Her kaçan ehl-i şan' at silāha el ursa sipāh-ı cengīye kār-zārda havf virür. Eger sipāh-ı cengī ehl-i bāzār olup

⁸⁸⁶ Tırmanup] şarılup, U.

⁸⁸⁷ Dem-sāz] -P.

⁸⁸⁸ Hīrelendürdi] bulandurdi, P.

⁸⁸⁹ Kemend ile] -U.

⁸⁹⁰ İndi] geldi, P.

⁸⁹¹ Devleti ... irmiş idi] -U.

⁸⁹² Añsuzdan üzerlerine şıçradı] -P.

⁸⁹³ Çarpdı] yıkdı, P.

⁸⁹⁴ Kemende] -P.

⁸⁹⁵ Ba' dehu] andan soñra, P.

⁸⁹⁶ Münādi nidā kılup] -U.

⁸⁹⁷ Şimden girü āyīn-i Ferīdūn] kānūn-ı Ferīdūn, P.

⁸⁹⁸ Ehl-i şan' at] pişever, P.

⁸⁹⁹ Diyüp tenbīh eyledi] -P.

⁹⁰⁰ Ol maķāmuñ arzı ol diyārda pāymāl olur] -U.

şan' at işlese mehâbet-i sipâha belki şalâbet-i pâdişâha noğşân târî olur zîrâ anlar pâdişâhuñ yasağına ve narğına muğâlefet iderler⁹⁰¹ ve hem ehl-i şan' atıñ ve narğ u bâzâr tütıcılarıñ kârlarından ħazîne-i pâdişâhiye 'â'id olan ma' nâ ' askeri şatu bâzâr itdüğü hâlde olmaz. ' Askerliğini siper idinüp narğ u bâzârda riyâset ü siyâset eyler. Böyle olsa emr-i sulţânî muğtel olur. Mâdâm ki herkes⁹⁰² pâyelü pâyesini [P-39a] gözlemeye nizâm u intizâm-ı ' âlem dağı kıyâmda kâ'im olur⁹⁰³ zîrâ ki bir binâdân bir taş koptuğda lâ-büd yıkılır⁹⁰⁴. İmdi hemân herkes kendü kârını gözlesün diyüp bu üslûb üzre münâdî nidâ kıldı [U-25b] ve dağı didi ki: Ey ahâlî-i vilâyet ma' lümüñuz olsun ki Dağğâk bend içindedür. Cihân ħalkı anuñ zulminden emîn oldılar. Şimden girü herkes derünından ħavf ü hirâsı giderüp Ĥudâya sipâs itsün ki ' âleme emn ü âmân irişdi didi⁹⁰⁵. Ĥalâ' iğ bu ħaberi işidüp şâd oldılar. Herkes elinden silâh-ı cengî birağup kaşr u eyvânlar cem' olup ' ıyş u ' işret itmege meşğül oldılar. Anlar ki⁹⁰⁶ erkân-ı dîvândur⁹⁰⁷ dergâh-ı Ferîdün gelüp fermânına muţî' oldılar. Ferîdün cümlesine nevâht idüp tevâzu' gösterdi ve her birinüñ pâyesi miğdârınca ri' âyet ve ta' zîm itdi ve didi ki: Ey ulular⁹⁰⁸ herkes mağâmını bilsün diyüp her birine muvâfiğ naşîhatler eyledi. Ba' dehu eyitdi⁹⁰⁹: Bu taht-gâh benüm mekânumdur ağter-şinâslar benüm için didikleri fâl-i menfa' at-me'âl geldi⁹¹⁰ zühür eyledi. Cihân-âferîn beni anuñ şerrinden şakladı. Kudret-i emr-i bârî baña yârî kı lup beni Kûh-ı Elburz'den kopardı. İmdi çünkim Yezdân-ı pâk baña tevfiğ-i rûzî kıldı lâyığ olan oldur kim biz dağı emr-i Ĥağğ'a inkıyâd idevüz çünkim Kethudâ-yı cihân oldum. İmdi rûy-ı zemîn ser-be-ser benüm ħükmümde olmağa kâr-ı nigû budur kim bir yirde qarâr olunmıya yoğsa şimdi sizüñle şöyle bilece oturup ' ıyş eylemek olur idi ammâ şimdi bize lâzım oldur kim⁹¹¹ Dağğâk-ı ejdehâyı esîr itdüm, imdi demidür ki varup ol ejdehadan rûy-ı zemîni pâk idevüz didi. Andan emr eyledi Dağğâk' ı bir pîlün üzerine urdılar. **Nağm:**

[Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ül]

Ber-ân güne Dağğâk-râ beste sağt

Sû-yı Şîr-ğ'ân bürd ħürşîd-bağt

⁹⁰¹ Zîrâ anlar ... muğâlefet iderler] -U.

⁹⁰² Herkes] -U.

⁹⁰³ ' Âlem dağı kıyâmda kâ'im olur] ber-devâm olmaz, U.

⁹⁰⁴ Zîrâ ki ... yıkılır] -U.

⁹⁰⁵ Şimden ... irişdi didi] -P.

⁹⁰⁶ Anlar ki] şunlar ki, P.

⁹⁰⁷ Erkân-ı dîvândur] dest ü gâh şâhibleridür, P.

⁹⁰⁸ Ey ulular] -P.

⁹⁰⁹ Herkes ... Ba' dehu eyitdi] -U.

⁹¹⁰ Geldi] -U.

⁹¹¹ Cihân-âferîn ... oldur kim] Ĥudâ'nuñ luğfi benüm ile yâr oldı, P.

Hemī rānd ū-rā be-kūh enderūn
Hemī ħ̄āst kerd ū ser-şūd engūn
Hemān ki bi-yāmed ħ̄üceste sürüş
Be-ĥarbī yekī rāz güfteş be-güş⁹¹²

Nesr: Rāvī-i şīrīn-güftār ya^c nī Firdevsī-i nādīre-kār sergüzeşt-i şāhān-ı pīşīni bu tarz üzre naql ider ki: Şol zamān ki Ferīdūn Daĥĥāk'ı bir pīlūn üzerine muĥkem bağlaı, ol şāh-ı ħūrşīd-baĥt anı alup⁹¹³ Şīr-ĥ̄ān nām şaĥrāya getürdiler. Anda bir kūh-ı bülend dāmenine irişdiler. Ferīdūn diledi ki Daĥĥāk'ı ol yirde helāk ide. Ol dem yine bir sürüş ħüccete gelüp Ferīdūn'ūn güşına [P-39b] mülāyemet ile bir rāz söyledi. Ya^c nī didi ki: Bu ħayd [u] bend olan ejdeĥāyı tā Kūh-ı Demāvend'e ilet ammā keşretle iletme tenhā git lākin şol kimesneleri bileñce al git ki maĥall-i düşvārīde saña yārлуk ideler didi⁹¹⁴. Andan Ferīdūn daĥı ol maĥūle bir nice kimesneler ile Daĥĥāk'ı alup kūh-ı Demāved'e gitdi. Üstād eydür: Ferīdūn Daĥĥāk'ı bir resme bende çekdi ki nev^c -i beşerde bir kimseye olmamış idi⁹¹⁵. Ol tåg içinde bir teng⁹¹⁶ mağara buldılar ka^c rı nā-bedīd ve içi ser-ā-ser⁹¹⁷ zulmat ağır [P-40a] mīĥlar getürüp Daĥĥāk'ı ol mağara ağzına getürdiler. Arĥasından ħayış çıkardılar. Arĥasının iki uyluĥına dek derisi çıkdı yine ol ħayış ile başını elini ve ayaĥını bağladı⁹¹⁸ andan ser-nigūn çārmīĥ eylediler. A^c zāsında olan ħan ağzından ve burnından çeşme-sār oldu. Ba^c dehu ol ĥāruñ ağzını tāşla yaptılar ve nā-bedīd kıldılar. Nām-ı Daĥĥāk ĥāk olup rüy-ı ĥāk anuñ vücūdından pāk oldu⁹¹⁹. Andan şoñra Ferīdūn ferruĥ fāl-i devlet ve iĥbālle gelüp taĥtında⁹²⁰ ħarār eyledi. **Nazm:**

[Fe^c ūlūn / Fe^c ūlūn / Fe^c ūlūn / Fe^c ū]

Ne-bāşed hemī nīk u bed pāyidār
Hemān biĥ ki nīkī büved yādīgār

⁹¹² *Daĥĥāk'ı eziyetle Şīrhān'a dek götürdüler. Onu daĥların içerisine doĥru götürdü ve kafasını kesmek istedi. Fakat kutlu melek tekrar göründü ve Ferīdūn'un kulaĥına tatlılıkla sözler söyledi.*

⁹¹³ Nazm: ... anı alup] -U.

⁹¹⁴ Bileñce al ... ideler didi] -P.

⁹¹⁵ Üstād eydür: ... olmamış idi] -U.

⁹¹⁶ Teng] -U.

⁹¹⁷ İçi ser-ā-ser] -P.

⁹¹⁸ Arĥasından ... ayaĥını bağladı] -U.

⁹¹⁹ Nām-ı Daĥĥāk ... pāk oldu] -P.

⁹²⁰ Ferruĥ fāl-i devlet ve iĥbālle gelüp taĥtında] Taĥt-ı şāhīde gelüp, P.

Eyü yatlu cümle degil pāyidār
Hemān yek eyülik ala yādigār⁹²¹
Süan māned ez tü hemī yādigār
Süan-rā ünin ħ̣ār-ı māye medār⁹²²

Neşr⁹²³: Firdevsī-i dānā⁹²⁴ bu münāsebet ile naşihate āgāz idüp⁹²⁵ buyurular ki: Cihān-ı bī-arārda nīk ü bed pāy-dār degildür. Hemān ol yekdür ki iylik yādgār ala. İmdi senden de dükeli söz yādgār aldı⁹²⁶. Sen bu sözi ħ̣ār-māye tutma zīrā ehli yanında söz gevher-i nā-yābdan zī-iyetdür. Öyle olduğında kelām yodur. Zīrā kelām-ı mevzūn ‘ālem-i bālādan evc-i semāya nāzil oldı. Sözde iyet-i gevher bulunur gevherde iyet-i kelām bulunmaz. Söz gevherdür dirler. Ammā gevhere söz dimezler. Üç nesneye gevher dirler⁹²⁷; meşelā kelāma ve ma‘rifete ve ‘adālete ve anlaruñ şāhiblerine mālīk-i gevher dirler. Bunlaruñ cümlesi insānuñ zātında mevcūd olsa gevher dirler ammā ħiç bir vechle cevāhir kısmına mulaa insān denilmez. Nitekim⁹²⁸ pādişāhlar zālīm olsa bed-gevher dirler vesā’ir nās ki bī-ma‘rifet olsa aña daı bed-gevher dirler yine pādişāhlar kim şāhib-i [U-26a] ‘adl ü dād olsa aña pāk gevher dirler. Firdevsī-i üstād, Ferīdūn’a pāk gevher ve Daāk’a bed-gevher diyü ta‘bīr ider. Bu maāmda Firdevsī Ferīdūn’ı vaşf ider⁹²⁹, yine şāhlara kināye idüp dir ki: Ferīdūn ‘adl ü dād eylemek murād idindi ‘uhdesinden geldi zīrā a‘dālet şafā-yı alb ile olur ve hem bu kār⁹³⁰ āsāndur zūlm ħod cebrdür. Ya‘nī güçdür. Ferīdūn Daāk-ı nā-pākūñ zūlmüni gördi ne Ha’a yarar ve ne ħalka yarar gördi kim ‘adālet Ha’a yarar hem ħalka yarar ‘adle mā’il oldı. İşün şeklini odı āsānına el urdı ele getürdi⁹³¹. İşüñ olayı tırurken gücin işlemek ‘aıllar kārı degildür⁹³². Zāhiren Ferīdūn ħod sā’ir-i nās gibi ār ‘unşurdan mürekkeb idi. Bu vechle ki **Nam**:

⁹²¹ Bu beytin vezni bozuktur.

⁹²² *İyi olsun, kötü olsun yeryüzünde kimse kalmaz. En iyisi iyiliğimizi hatıra bırakmaktır. Dünyada senden sonra da yaşyabilecek olan şey, sözdür! Sen, sözü hor görme.*

⁹²³ Nam: ... Neşr] -P.

⁹²⁴ Firdevsī-i dānā] üstād-ı dānā, P

⁹²⁵ Bu münāsebet ile naşihate āgāz idüp] -U .

⁹²⁶ Cihān ...yādgār aldı] -P.

⁹²⁷ Ammā gevhere söz dimezler. Üç nesneye gevher dirler] -U.

⁹²⁸ Nitekim] -U.

⁹²⁹ Firdevsī Ferīdūn’ı vaşf ider] -U.

⁹³⁰ Kār] -P.

⁹³¹ Ferīdūn ... urdı ele getürdi] -U.

⁹³² İşüñ ... kārı degildür] -P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ferîdün-ı ferruḥ firişte ne-būd

Zi-müşk ü zi-‘ anber sirişte ne-būd⁹³³ [P-40b]

Terceme:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ferîdün-ı ferruḥ firişte deḡil

‘ Abîrden ü müşkden sirişte degil

Ol eyilügi ‘ adl eyleyüp buldı ol

Sen it ‘ adl ü dādı Ferîdün sen ol⁹³⁴

Neşr: Ya‘nî ḥikâti anuñ müşk ü ‘ anberden degil idi. Böyle iken rûzgârda bir eşer kodı ki rûz-ı ḥaşra dek nāmı ḥayr ile yād olunur. Evvelki ‘ adāleti Ferîdün’uñ budur kim yaramazlık nāmını cihāndan ḳaldurdı. İkinci nādānlardan cihānı tehî ḳıldı, üçüncü bu kim, babası kīnini zālîmden ya‘nî Ḍaḥḥāk’dan aldı. Tamām cihānı kendüye rām eyledi⁹³⁵.

Pādişāhî-i Ferîdün Penc-şad Sāl Būd⁹³⁶

Ve ol pādişāh-ı ‘ ādilüñ⁹³⁷ zamān-ı salṭanatı beş yûz yıl idi. Firdevsî-i ḥakīm ol merd-i müstaḳīm eydür⁹³⁸; Çünkim nevbet-i salṭanat Ferîdün’a irdi, geçüp taḥt-ı pādişāhîde ḳarār ḳıldı. Sa‘d sâ‘atde bir mübārek günün evveli ve ḡurre-i māḥ idi ki Ferîdün başına tâc-ı Keyānî geydi. Ḳā‘ide-i Keyāniyānı icrā ḳıldı. Taḥt-ı pādişāhîyi ziyet eyledi⁹³⁹ zamāne yaramazlık endişesinden ḥalāş oldu. Herkes ‘ uḳalā ṭariḳini ṭutdı.

Der-vaşf-ı Sîret-i Pādişāh-ı Cihān⁹⁴⁰

El-minnetu’llāḥ ki ḥālā sa‘ ādetlü pādişāh-ı cihān sulṭān-ı zamān ve ḥüsrev-i devrān fermān-ı fermānî-i ins ü cān Es-Sulṭān ‘ Oşmān ḡān ibn Sulṭān Aḥmed Ḥān ḥazretleri daḡı pîr ü ṭariḳ-i ‘ uḳalā ve māyil-i ferîk-i fuṣalādur. ‘ Ale’l-ḡuşuş ‘ ahd-i ‘ adāletleri reşk-i zamān-i salṭanat-ı eferîdün belki kemterin ‘ adl ü dādı cümle-i şāḡān-ı selefden efzündür ve dīn ü diyānetleri sâ’ir evşāf-ı ḡamîdelerinde serîrdür ve derün-ı pāki

⁹³³ *Bahtlı Ferîdün; ne bir kutlu melek, ne de hamuru misk ve amberden yoḡrulmuş bir yaratıktı.*

⁹³⁴ Terceme: ... sen ol] -U.

⁹³⁵ Evvelki ‘ adāleti ... rām eyledi] -U.

⁹³⁶ *Ferîdün’un salṭanatı beşyüz yıl idi.*

⁹³⁷ Ve ol pādişāh-ı ‘ ādilüñ] Ferîdün’uñ, P.

⁹³⁸ Firdevsî-i ḥakīm ol merd-i müstaḳīm eydü] -U.

⁹³⁹ Nebbet-i salṭanat ... eyledi] ol taḥt-ḡāḡ-ı salṭanata cülüs eyledi, U.

⁹⁴⁰ Der-vaşf-ı Sîret-i Pādişāh-ı Cihān] -P.

şanduk-ı cevāhir āyāt-ı kelāmu'llāh ve mahzen-i nūr-i ilāh olduğı envār-ı⁹⁴¹
hürşiddin rüşendür. İmdi ol şāh-ı sa' ādet-penāha du' ā-yı firāvān u şenā-yı bī-pāyān
merd ü zen ve pīr ü civāna farz-ı ' ayn olmuştur. **Meşnevî:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ümīdüm budur kim Cihān-āferīn
Şeh ' Oşmān' ı kılsun belādan emīn

Güneş nūri başında zer-tāc ola
Çamu şehirler ol şāha muhtāc ola

Çü hürşid-i tābende tābān ola
O zıll-ı Hūdā nūr-ı Yezdān ola

Ser-i şehriyārān-ı firūz-baht
Aña dīn ü devlet durur raht u baht

Zi-maşrıķ be-mağrıb keşide lüvā
Be-^ç izz ü sa' ādet bi-emr-i Hūdā [P-41a]

Dilümden ki cārī ola her sühān
Cevāhir kılsun anı devr-i kühen

Derūnum şādef dürr-i şehvārī söz
Terāzū-yı ' akl u hıred iki göz

Aña şayrefiler durur cān u hūş
Benüm tab' um anlara cevher-fürüş

O Yezdān-ı pāka hezārān sipās
Şeh-i kāmīl ' ālemde cevher-şinās

Cihānı çü geşt eyledüm serserī
Aradum mekādīr bilen serveri

Bi-ḥamdi'llāh ol şāh-ı dāniş-pezīr
Sühān fehm ü dānā-dil ü bī-nażīr

Çamu şehriyārān anuñ çākeri
Musahḥar aña ins ü cin ü perī

⁹⁴¹ Envār] -U.

Cihān şehleri heb anuñ bendesi
Dağı pîr ü bernā anuñ zindesi
Şeh-i mülk-i ĩrān u Tūrān u Çin
Kılurlar o sultāna şad-āferin
Aña Medhıyā dā'im eyle du'ā
O lāyık du'āya şenāya sezā [U-26b]

Güşād it zebānuñ ki güyendesin
Anuñ rāh-ı vaşında cüyendesin
Dilüm dilerüm ben bihār eyleyem
Dilümden cevāhir nişār eyleyem
Şitā gitdi hün irdi evvel bahār
Zemīn gülsitān u hevā müşk-bār
Çemende kurup lāle zerrin-oğāğ
Behişt-i berine dönüp şahın-ı bāğ
Çeküp hançerin süsen-i nām-dār
Sipāh-ı şitāyī kıllur tārümār

Hırām itdi gül-zāra ol şehriyār
Aña luğf-ı Yezdān-ı pāk oldı yār
Yaşāğ itdi zılm ü sitem tırmasun
İrāğ olsun anlar gözüm görmesün
Yaraşmaz zamānda zılm ü sitem
Ululuğdan urmaya bir kimse dem
Dem-i 'ıyş u şādī durur işbu dem
Budur şimdi emr-i şeh-i muhterem
Du'ā eyle ol şāha şimden-giri
Şenānuñ mağalli du'ānuñ yiri
Tola 'adl ü dādıyla mülk-i cihān
Añılmaya bir dağı Nüşirevān
Gele hāk-i pāyına bāc u harāc
Anuñla tefahhur ide tağt u tēc [P-41b]

Nesr: İşte ol şehriyâr-ı Sikender-kirdâr u Ferîdün-vaqâr hazretlerinüñ nâm-ı şerîfleri ve ahlâk-ı laîfleri pendide-i cihâniyân u mergüb-ı ‘âlemiyân güzîn-i şâhân⁹⁴² iftihâr-ı ‘Osmâniyân hâfız-ı hazret-i Qur’ân oldukları rûh-ı pâke gıdâ ve kulüb-ı nâsa şafâdur. El-hâkık ol pâdişâh-ı sa‘âdet-ķarînüñ meclis-i şerîflerinde olan âdâbı bir vechle zebân-ı nâs taķrîre ve hâme-i müşķin raķam-ı taķrîre ķadir degildür. Bir merd-i dîn-dâr u şâhib-i vaķârdur ki menâhîden müberrâ vü me‘âşiden mu‘arrâ, mir‘ât-ı taḅ‘-ı pâki mücellâ vü muşaffâdur. Deryâ-yı ma‘ârif ve kemâl-i nazâr-ı şerîflerinde olan ķil ü ķâl meclis-i âķirde maḫâl-ender-maḫâl⁹⁴³ Ferîdün ile bu şehriyâr-ı ‘âdil-dili mîzân-ı ‘adâletde vezn itdiler. Dîn ü diyânetde ve ‘aķl u ferâsetde her vechle andan sengîn olduklarında zerrece kelâm olmaduğı günden rüşendür ve’s-selâm.

Der-beyân-ı Zamân-ı Pâdişâhi-i Ferîdün ve Zâden-i Selm ü Tûr ü İrec ve Aḫvâl-i İşân Bâ-yek-diger Ez-Terceme-i Medḫi⁹⁴⁴

İmdi yine geldük dâsitân-ı Ferîdün-ı ferruḫ ḫişâl u ḫüccete, fâl u hümâyün-ı iķbâl ve şâhib-i iclâle⁹⁴⁵. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Burüz-ı ḫuceste ser-i mihr u mâh
Be-ser ber nihâd ân Keyânî külâh
Nişesten ferzâne-gân şâd-kâm
Giriftend herkes zi-yâķût câm
Bi-fermüd tâ âteş efrühtend
Heme ‘anber u za‘ferân sühvend⁹⁴⁶

Nesr: Firdevsî-i dânâ buyururlar ki: Çünkim Ferîdün Daḫḫâk-ı nâ-pâkı zıkr olınan minvâl üzre siyâset eyledi. ‘Âlemi anuñ şerr ü şürından ķurtardı⁹⁴⁷. Andan soñra gelüp bir mübarek günde ki hem yıl başı ve hem ayuñ evvel günü idi. Taḫt-ı devlete cülûs idüp başına tâc-ı Keyân’ı urındı. Ulular gelüp meclisinde⁹⁴⁸ şâd u ḫürrem oturdılar. Her kişi ellerinde yâķüt dan câm-ı raḫşân tutdılar. Andan soñra Ferîdün

⁹⁴² Şâhân] -U.

⁹⁴³ Deryâ-yı ma‘ârif ... maḫâl-ender-maḫâl] -U.

⁹⁴⁴ Der-beyân-ı ... Medḫi] -P.

⁹⁴⁵ ḫüccete ... şâhib-i iclâle] -P.

⁹⁴⁶ *Ayın birinci mübarek gününde şahlara yaraşan tacını başına koydu. Bütün akıllı adamlar, ellerindeki yakut kadehlerle, sevinç içinde idiler. Ferîdün, ateş yakmalarım ve içine amber ve safran atmalarımı buyurdu.*

⁹⁴⁷ Cünkim Ferîdün ...ķurtardı] -P.

⁹⁴⁸ Meclisinde] menzillerinde, P.

buyurdı âteş-i efrûhte kıldılar. ‘Anber ü za‘ ferân yaqdılar tâ kim dimâğ-ı ‘âlem ve âdem mu‘ aţtar oldu. Herkes ‘ıyş u nûşa meşğul oldılar. Hızân vaqtinde şarâb içmek [U-27a] uluları şem‘ine cem‘ eylemek Ferîdûn’uñ kâ‘idesidir. ‘Iyş u nûş ve ‘adl ü dâd ile meşhûr-ı âfâk oldu. Beş yüz yıl bu rûzgârda hâkim oldu cihân halkı anuñ devr-i ‘adlinde âsûde oldu. Bu beş yüz yılda Ferîdûn’dan bir ‘abes kâr eylemedi⁹⁴⁹. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Ber-âmed ber in sâliyân penc ü şad

Neyefgend yek rûz bünyâd-ı bed

Cihân çün berü ber-nemând ey püser

Tü nîz ân nemî pürs ü endüh me-ğor

Ne-mâned cihân câvidân ber-kesî

U bürd şâd-kâmî ne-bînî besî⁹⁵⁰ [P-42a]

Ferânek ne âgâh bed-in nihân

Ki ferzend-i ü şâh şüd ber-cihân

Zi-Dağhâk şüd taht-ı şâhî tehi

Ser-âmed berü rûzgâr-ı behî

Pes âgâhî âmed zi-ferruğ püser

Be-mâder ki ferzend şüd tâc-ver

Sitâyiş künân şüd ser ü ten şüst

Be-pîş-i cihân Dâver âmed nüğust⁹⁵¹

Nesr: İşte bu nazm-ı dürer-bârûñ ma‘nâ-yı rûh-ı perveri böyle beyân olunur kim Ferîdûn-ı ferruğ-zâduñ zamân-ı ‘adâletini⁹⁵² Firdevsî-i sühan-dân kâle getirüp eydür⁹⁵³: Ferîdûn şol resme ‘adl ü dâd⁹⁵⁴ eyledi kim ‘ömr-i nâzeninüñ sâlleri beş yüz

⁹⁴⁹ ‘Iyş u nûş ... kâr eylemedi] -U.

⁹⁵⁰ *Ferîdûn, beş yüz: yıl padişahlık yaptı, bu müddet zarfında bir gün bile kötülük etmedi. Ey, oğul! Görüyorsun ki sonunda bu dünya ona da kalmamıştır. O halde sen de hırsla kapılma, dünya için tasalanma! Dünya kimseye kalmaz; onda kimse aşırı bir sevinç bulamaz.*

⁹⁵¹ *Firânek’in bu olup bitenlerden, oğlunun padişah oluşundan haberi yoktu. Padişahlık tahtı Dahhâk’tan boş kaldıktan, onun büyüklük günleri bittikten çok sonra, Firânek kutlu oğlunun padişah olduğundan haber alabildi. Bunu duyunca Tanrı’yı övdü; başını, vücudunu yıkadı ve önce Tanrı’nın huzurunda durdu.*

⁹⁵² Nazm: ... zamân-ı ‘adâletini] -U.

⁹⁵³ Firdevsî-i sühan-dân kâle getirüp eydür] üstâd eydür, U.

⁹⁵⁴ ‘Adl ü dâd] ‘adâlet, U.

yıla geldi bu⁹⁵⁵ beş yüz yıl zamān saltanatında bir gün⁹⁵⁶ rüy-ı zemīne bedlik bināsını bırakmadı. Yine imdi bu cihān anuñ üzerine dağı kalmadı, ey oğul sen dağı anı su’āl itme ğam yime cihān kimsenüñ üzerine cāvidān kalmaz. Anuñ içinde ziyāde şādmānlık görmezsin⁹⁵⁷. Rivāyetdür ki⁹⁵⁸: Ferīdün ‘āleme pādişāh oldu ammā Firānek ki anuñ māderidür bu rāz-ı nihāndan haber-dār degil idi ki anuñ oğlu cihāna pādişāh oldu, Daḥḥāk’dan pādişāhlık tahtı tehī oldu. Anuñ eylūgi rūzgārı başa geldi. Pes bu işlerden püser-i ferruḥ-ḥıṣālınüñ pādişāhlığından māderine āgāhlık irdi kim: Ferzendüñ şāh-ı tāk-ver oldu didiler⁹⁵⁹. Çünkim bu işden haber bildi Ḥudā’ya niyāz itmek için pāk gusül eyledi. Ba’ dehu ‘ibādet-gāha gelüp yüzini ḥāka sürdi Yezdān-ı pāka şükr ü sipās eyledi. Yüzini ḥāke sürüp Daḥḥāk’a nefrīn iderdi⁹⁶⁰. Andan soñra bezl-i māl idüp fuḡarāya taşadduḡ eyledi mā-melekin bi’l-küllīye bu şükrāneye Allah için virdi. Ammā şöyle virür idi kim bir kimse sırrına vāḡıf olmaz idi⁹⁶¹. Andan bir hafta dağı esbāb-ı müheyyā eyledi işte māder-i Ferīdün bāy u gedāya ihsān u luḡfi ḥadden ziyāde kıldı. Andan soñra kendü ḥānesini mişāl-i büstān ārāste kıldı. Evvel vilāyetde olan uluları cemī’ en kendüye mihmān tutdı andan soñra cümle genc-i ārāsteyi [P-42b] gizli metā’ u ḡumaşı zāhire getürdi. Ol yirde Firānek der-i genci ḡuşāde idüp ‘āleme şol resme māl bezl eyledi kim genc ḡapuları açıldı ve renc ḡapuları bağlandı. Çün Firānek bildi kim Ferīdün ‘āleme şāh oldu anuñ yanında derem ḡār oldu. Şol nesnelere kim Ferīdün’a lāyıḡdur anları ḡāzır idüp Ferīdün’a gönderdi⁹⁶². İşte irsāl olunan bunlardur kim beyān olunur⁹⁶³; şāhī cāmeler ve cevāhir-i şehvār u ḡulāmān-ı bisyār u kenīzegān-ı bī-şümār ve esbān-ı tāzī ki her biri zerrīn-sitāmla ārāste ve cevherī ligāmla pīrāste ve cevşen-i cevher-dār ve miḡfer-i zerkār ve şemşīr-i āb-dār u külāh-ı şāhī vü kemer-i pādişāhī ve reng-ā-reng ḡumaşlar ḡāzır idüp kendüden muḡaddem gönderdi. Du’ ā vü şenā ile⁹⁶⁴ bir gün bu yādgārlar gelüp Ferīdün’a vāşıl oldu. Ferīdün māderine du’ ālar kıldı ve ulular dağı ḡidmetinde şaf şaf ḡurup Ferīdün’a āferīn oḡudılar. Bir ḡarafdan ‘ayān-ı devlet ü erkān-ı saltanat şaha du’ ā kıldılar ve eyitdiler ki: Ey şāh-ı pīrüz-baḡt Ḥudā’dan hemīşe ricāmuz budur kim

⁹⁵⁵ ‘Ömr-i nāzeninüñ sālleri beş yüz yıla geldi bu] -U.

⁹⁵⁶ Bir gün] -U.

⁹⁵⁷ Yine imdi bu ... görmezsin] -U.

⁹⁵⁸ Rivāyetdür ki] üstād eydür, P.

⁹⁵⁹ Anuñ oğlu cihāna pādişāh ... oldu didiler] -U.

⁹⁶⁰ Yüzini ḥāke sürüp Daḥḥāk’a nefrīn iderdi] -U.

⁹⁶¹ Ammā şöyle ... olmaz idi] -U.

⁹⁶² Andan bir hafta dağı ... Ferīdün’a gönderdi] -U.

⁹⁶³ İşte irsāl ... olunur] Andan mā’ adā oḡlı için, U.

⁹⁶⁴ Du’ ā vü şenā ile] -U.

raht u bahtuñ artup tâcuñ yücelsüñ saña yaramaz zânuñ bahtı ser-nigün olsun, âsmân-ı bālâdan feraķuña fetḥ ü nuşrer zemîn ehlinden du‘â vü senâ dem-be-dem füzün olsun, gümânuñ eyilük tahtuñ raḥşende zâtuñ seḥâ ve luḥf u kerem birle ârâste ola diyüp du‘â kıldılar. Ferîdün-ı ferruḥ-ḥıṣâl şol dem kim geçüp taht-ı şâhîde qarâr kıldı. Envâ‘ la‘l ü cevâhiri birbirlerine âmîḥte kılup ol şehriyâr-ı sipehdârũ tahtına nişâr kıldılar. Yine taht-gâhından ḥurd u büzürg her kim var ise ol şafâya der-gâhında şaf-be-şaf ṭurup devam-ı devletine du‘âlar kıldılar. Andan râzı ve ḥoşnüd oldılar⁹⁶⁵. Andan şoñra Ferîdün daḥı ‘adl ü dâda meşgûl oldu, ḥarâb yirleri ma‘mûr kıldı ve fuķarâya in‘âm u iḥsân ḳapularını güşâde kıldı. Zâhirden her kim şikâyet eyledi anlarũ vüçüdlarını ‘adem mülkine gönderdi ve mazlûmları kendüden ḥoşnüd kıldı⁹⁶⁶. [P-43a] Tâ kim Ḥudâ daḥı kendüden ḥoşnüd ola. Her şol yirleri kim ḥarâb olmış görür idi anũ ḥarâb olmasına sebep nedür diyü su‘âl ider idi. Eger zâlimũñ zulmünden oldu ise ol zâlimi helâk idüp ol ḥarâb olan yirleri ma‘mûr ider idi. Bu tertîb ile cihânı cennet gibi ârâste kıldı. Zamânında cihân ḥalkı âsüde-ḥâl olup ser-be-ser zemîn anıñ ‘adli ile âbâdân oldu⁹⁶⁷. Cülûs gününden⁹⁶⁸ elli yıla varınca aña bir düşmen zâhir oldu. ‘Adâlet ile cümle memleketi kendüye musaḥḥar kıldı. Andan öte ki müddet-i salṭanatı beş yüz yıla irişdi. Bir gün andan bir kâr-ı bed şâdır u zâhir olmadı. Şâhân-ı rûy-ı zemîn Ferîdün kışşasından n’içün ḥişşe almazlar⁹⁶⁹. Üstâd eydür: Ferîdün’ũñ salṭanatı elli yıla varduḳda üç dâne oğulları vüçüda geldi⁹⁷⁰. Her biri taht u tâca lâyıḳ-ı ḥüsrev-nijâd civân idiler. Ol üç pâkîze gevherlerũñ biri Şehrinâz’dan ve ikisi Ernüvâz’dan oldılar. Çünkim bunlar nâz u na‘imle perverde olup her biri taht u tâca lâyıḳ serverler oldılar. Bir gün Ferîdün a‘yân-ı devleti cem‘ eyleyüp didi ki: Dilerüm ki şimden girü bu oğullarımı evlendürem. İmdi bunlara münâsib duḥterler gerekdür ki üçü daḥı bir anadan ve bir atadan olalar didi. Ulular her biri fikre vardılar âyâ ḳanḳı pâdişâhuñ üç kıızı ola diyü endîşe kıldılar⁹⁷¹. Ol dem Ferîdün ferruḥ fâlũñ bir ḥakîmi var idi. Nâmına Cendel dirler idi anı da‘vet idüp eyitdi: Ey ḥakîm var yürü cihânı geşt eyle benüm oğullarım için pâdişâḥlar nijâdından üçü daḥı bir anadan bir atadan duḥterler bulmaḡa sa‘y eyle ve şol şartla ḥûy u ḥaşletleri daḥı benüm oğullaruma beñzeye ve üçinũñ daḥı nâmları ta‘yîn

⁹⁶⁵ Bir ṭarafdan ‘ayân-ı devlet ve erkân-ı salṭanat ... ḥoşnüd oldılar] -U.

⁹⁶⁶ ḥarâb yirleri ma‘mûr ... kendüden ḥoşnüd kıldı] -U.

⁹⁶⁷ Tâ kim Ḥudâ ... âbâdân oldu] -U.

⁹⁶⁸ Cülûs gününden] -P.

⁹⁶⁹ Şâhân-ı ... ḥişşe almazlar] -P.

⁹⁷⁰ Vüçüda geldi] oldu, P.

⁹⁷¹ İmdi bunlara ... endîşe kıldılar] -P.

olunmamış ola. Meger kim Ferīdūn daḥı oğullarına nām virmemiş idi⁹⁷². Çünkim Cendel Ḥakīm pādişāhdan bu sözi işitdi ḥüb tedbīr eyledi. ‘Ākıl ü kāmīl ve bīdār-dil ü çerb-zebān ve kār-güzār kimse idi. Hemān yol yarağın kılup Īrān’dan çıqup revāne oldı. Pes her vilāyeti ve her iqlīmi tolandı ḳanḳı pādişāhuñ⁹⁷³ ki duḥteri vardır su’āl idüp ḥaberlerin aldı. Muḥaşşāl bir gün gezerken yolu Yemen diyārına uğradı. Yemen şāhına Serv-i şāh-ı Yemenī dirler idi. Su’āl idüp ḥaberin aldı ki ol şāhuñ üç dāne duḥterleri var imiş üçi daḥı bir anadan imiş ve nāmları ta’yīn olunmamış. [U-27b] Çünkim Cendel Ḥakīm [P-43b] istedüğü ve murād itdüğü gibi şordı⁹⁷⁴ ve ḥaberüñ taḥḳīkine irişdi. Gelüp şāh-ı Yemen ḳatına irişdi baş ḳodı. Şāh-ı Yemen ḥakīme eyitdi: Ne kişisin ve ne diyārdan gelürsin. İlçi misin yoḥsa kār u bār şāḥibi ḥ’āce misin yāḥūd bizden bir murāduñ mı var söyle işidelüm didi. Cendel ḥakīm eyitdi: Şāhā ben bir ḳul kişiyüm Īrān şāhı Ferīdūn’dan gelürüm. Ol şāhumdan saña ḥaberüm vardır. Fermān iderseñüz söyleyeyin didi. Şāh-ı Yemen: Söyle görelüm ol şāh ne buyurmuş diyince pes Cendel ḥakīm cevāba gelüp evvelā Ferīdūn’dan dürūd u şenā ve envā’ telaḫḫuf u du’ā birle ‘arz-ı muḥabbet eyledi⁹⁷⁵ ve daḥı eyitdi: Ey şāh-ı iqlīm-i Yemen⁹⁷⁶ Ferīdūn ferruḥ fāl buyurmuşlardır ki Serv-i Yemenī’ye söyle taḥt-gāh-ı Yemen’de ḳarār itdükçe būy-ı müşk virsün. İmdi söyle bil ey sultān-ı ‘Arab ki⁹⁷⁷ aḥter-i sa’ādet biḥamdi’l-lāh ki ufḳ-ı devletden ḫulū’ itmişdür. Şimden girü encām-ı kāra ve itmām-ı rüzgāra dek şafā-yı ḥāḫır ile devlet ü ‘izzet ve ‘ıyş u ḫarb el virdi zāhir vücūd-ı insānda cāndan ‘azīz nesne olmaz ammā oğul andan daḥı e’azzdur ḥiç cihānda üç gözlü kimse olmaz ammā benüm gözüm üçdür ya’ nī üç oğlum vardır⁹⁷⁸. Evlād ḥaḳīḳaten gözden daḥı sevgilüdür bu taḫrīrce benüm oğullarum ‘ālemde çeşmüme nūr ve göñlüme sürür virür imdi diledüm ki oğullarımı peyvend-i ta’alluḳ ile beste ḳılam ammā anlara aḳrān bulam zīrā merd-i ‘āḳıl dostluğa aḳrān ḫaleb eyler rüzgār ādem ile ḥürrem ve pādişāh daḥı ‘asker ile fermān-fermā-yı ‘ālem olur. Ammā benüm şāhlıgum ve ‘askerüm ḡayrılara nisbet ne ḫabaḳadur. ‘Ālem ḥalkınuñ ma’lūmıdır ki benüm ḥazīnelerüm bī-şümār ve memālik-i ma’müre ki benüm ḥükmümedür kimde var bu cümleden fazla üç ferzend-i dil-bendüm var ki her birisi lāyīḳ-ı tāc u taḥt ve sezā-vār-ı ‘izzet ü baḫt ve ‘ālemde her dürlü kāmıdan bī-

⁹⁷² Meger ... virmemiş idi] -P.

⁹⁷³ Pādişāhuñ] ḥüsrev-nijāduñ, P.

⁹⁷⁴ İstedüğü ve murād itdüğü gibi şordı] -U.

⁹⁷⁵ Muḥabbet eyledi] selāmlar irgürdi, P.

⁹⁷⁶ Ey şāh-ı iqlīm-i Yemen] -P.

⁹⁷⁷ Serv-i ... ey sultān-ı ‘Arab ki] -U.

⁹⁷⁸ Ya’ nī üç oğlum vardır] -P

niyâzlardur. Ya' nî her biri dest-gâh şâhibidür. Defîne vü hazîneye ihtiyâcları yoqdur. Her neye kim el şunsalar ele getürürler ve her birisi ercümend [P-44a] ü kâmurân ve hünerverdür. Bu minvâl üzre murâd idindüm ki bunlara mu'âdil üç nefer şâh-zâde duşterler bulam. Ey şehriyâr-ı nâm-cüy istimâ' itdüm ki senüñ üç nefer pâkîze duşterlerüñ var imiş ki her biri gülbün-i tarâvetde bitmiş ğonce-i nâ-şüküfte gibi nâmları qonmamış dirler. Bizüm dağı üç nefer evlâdımızuñ⁹⁷⁹ nâmları qonmamışdur sebebi budur ki her birine mağalline göre nâm virile çünki senüñ duşterlerüñüñ evşâfin işitdüm katî şâd oldum. Bu gevherler ki birbirlerine âmîhte ola üç püşide rüy-ı tâc-ver birbirine lâyıq u münâsib olıcaq bunuñ gibi kâra muğâlif güft ü gû olmaz diyüp el-kışsa Ferîdün senüñ ile ey şâh-ı Yemen peyvend hâşıl idüp oğullarına senüñ kızlaruñ taleb ider. Ne kim baña dimişdür saña didüm sen dağı cevâbın vir ne kim hâtırünuz dilerse buyuruñ diyüp Cendel⁹⁸⁰ hakîm sözün tamâm eyledi. Çünki Şâh-ı Yemen Cendel Hakîm'den bu haberi işitdi levni müteğayyir oldı. Kendü kendüye eyitdi: Eger benüm üç mâh-ı münîrlerüm benden⁹⁸¹ ırağ olursa rüz-ı rüşen benüm çeşmüme târ olur. İmdi bu râzı kimseye açmaq olmaz şunlar ki benüm hem-râzlarumdur anlar gele müşâvere eylemek şimdi baña lâzım geldi. Cevâbda 'acele itmeyelüm diyüp Cendel'e eyitdi: Ey hakîm benüm dağı niçe hakîmlerüm vardur anlar gele söyleşeyin eger ma'kül görürler ise saña cevâb vireyin didi. Andan Cendel Hakîme mekân ta'yîn idüp Şâh-ı Yemen, kendüsi tenhâ halvet-hâşına girüp qapuyı üstüne bergitdi, dūr ü dirâz endişelere düşdi. Bundan soñra 'Arab beglerin da'vet idüp bir yire cem' idüp⁹⁸² ahvâli anlara beyân eyledi. Bu huşuşda anlardan tedbîr taleb kıldı. Çünki bunlar gelüp, yirlü yirinde qarâr eylediler. Pes şâh-ı Yemen râzını anlara söyledi didi kim: Ey ulular Ferîdün Şâh benden nūr-dîdelerümi cüdâ eylemek istemiş baña bir çerb-zebân sühan-âferîn göndermiş geldi benden kız taleb idüp cevâb ister sizüñ ile meşveret idüp siz ululardan [P-44b] bir cevâb-ı şâfi isterüm baña söyleñ bir tedbîr eyleñ diyüp şâh-ı Yemen hâmüş oldı⁹⁸³. Pes ol dem Yemen begleri ve 'âkılleri [U-28a] dağı baş zemîne şalup⁹⁸⁴ hayrete vardılar⁹⁸⁵. Ba' dehu yine⁹⁸⁶ Şâh-ı Yemen eyitdi: Benüm 'âlemde üç şem'-i rüşenüm vardur ki derün u birünüm ve sarây u şebistânüm anlar ile münevverdür. Ferîdün dağı dimiş ki benüm dağı üç dâne

⁹⁷⁹ Evlâdımızuñ] ferruğ-nijâduñ, P.

⁹⁸⁰ el-kışsa Ferîdün ... diyüp Cendel] -U.

⁹⁸¹ Benden] -U.

⁹⁸² Bir yire cem' idüp] -U.

⁹⁸³ Çünki bunlar gelüp ... Yemen hâmüş oldı] -U.

⁹⁸⁴ Şalup] urup, P.

⁹⁸⁵ Hayrete vardılar] söyleñ görelüm didiler, P.

⁹⁸⁶ Ba' dehu yine] -P.

oğullarum vardır taht u tâca lâyıķ şeh-zâdelerdür ol senüñ sa‘ d-ahterlerüñ bu bizüm pāk-gevherlerimiz ile peyvend hâşıl ideler. Her birinüñ sitâre-i bahtı ufķ-ı sa‘ âdetden tâbân olur. Eger imdi ben bu işe rızâ gösterem, belî diyem, dilümde ola göñlümde olmiya söylenen sözler yalan olmaķ lâzım gelür. Hiç pâdişâhlara yalan söylemek münâsib midür veyâ lâyıķ mıdır⁹⁸⁷. Eger anları Ferîdün’a teslim idersem derünüm pür-âteş olur ve eger Ferîdün’uñ bu murâdına⁹⁸⁸ muhâlefet idersem anuñ âzârından da ķorķarum. Bir kimse ki pâdişâh-ı rüy-ı zemîn ola anuñ ile mücâdele⁹⁸⁹ mümkün degildir. İştidüñüz ki Ferîdün Daħħāk’a n’eyledi. Ancılayın ejdehâ-yı demâñı şaħîfe-i rüzgârdan tirâş idüp neler kılmışdur⁹⁹⁰. İmdi ey ulular bu huşuşda sizler daħı bir fikr-i daķıķ eyleñüz ne cevâb virelüm diyince hemân ol dem cihân-dîde vü kâr-âzmüde dilâver⁹⁹¹ begler bir uğurdan zebân depredüp ağız bir idüp eyitdiler ki: Ey şehriyâr-ı ‘âlem biz buña kâ’il degilüz eger Ferîdün şehriyâr-ı heft-iķlîm ise biz daħı senüñ kemer-beste ķullaruñuz söz söylemek ‘atâ vü cüd bizüm kârımızdur ve kâ’ide-i âyînimüzdür, şemşîr ü nîze vü gürz ü kemân hüd dînimüz kâ’idesidür⁹⁹² bisât-ı arzı şemşîrimüz ile mişî-sitân eyleyelüm ve nîzelerden hevâ nürinı ney-sitân idelüm. Senüñ üç ferzenz-i ercümendüñ var iken daħı mâl-ı bî-ķiyâs ki sende vardır, aģ aķçe kara gün içindür⁹⁹³. Üç dâne duhterlerüñi yanuñdan ayırup âħîr memlekete göndermek neden⁹⁹⁴. Bu deñlü defîne vü hâzîneye mâliksen aña mâlla bir çâre idegör ve eger Ferîdün’dan ķorķarsañ anuñla muķâvemete kâdir degilüm dirseñ imdi andan ağırluķ tārîķiyle hâdden efzün nesne isteñ ki virilmesi mümkün olmiya⁹⁹⁵ [P-45a] ‘âciz olup⁹⁹⁶ ferâğat eyleyeler didiler. Çün Serv-i şâh-ı Yemenî bunlardan bu sözleri işitdi pend eyledi⁹⁹⁷. Andan ilçiyi ķatına⁹⁹⁸ da‘ vet itdi ve didi ki: Ey hâķîm-i kâr-dân Ferîdün Şâh her ne buyurdılarsa ķabül itdüm. Ol pâdişâh-ı ‘âlî-câha varup benüm aģzumdan söyle ki: Ey şâh egerçi sen devlet ü sa‘ âdet şâhibisin şâhân-ı ‘âlemden ķadr ü mertebēñ ber-terdür⁹⁹⁹ ve senüñ oğullaruñ daħı t̄abaķaları sâ’ir şeh-zâdelerden ‘âlîdür ve daħı şâhlara oğul sermâye-i dîn ü

⁹⁸⁷ Ferîdün daħı demiş ki ... lâyıķ mıdır] -U.

⁹⁸⁸ Murâdına] dilegine, P.

⁹⁸⁹ Mücâdele] ķarşulaşmaķ, P.

⁹⁹⁰ Ancılayın ejdehâ-yı demâñı ... kılmışdur] -U.

⁹⁹¹ Dilâver] -U.

⁹⁹² Söz söylemek ... kâ’idesidür] -U.

⁹⁹³ Senüñ üç ... aģ aķçe kara gün içindür] -U.

⁹⁹⁴ Üç dâne ... göndermek neden] -P.

⁹⁹⁵ Olmiya] olmayup, U.

⁹⁹⁶ ‘âciz olup] -U.

⁹⁹⁷ Pend eyledi] begendi, P.

⁹⁹⁸ Ķatına] -U.

⁹⁹⁹ Ber-terdür] yüce ve ‘âlîdür, P.

devletdür. ‘Ale’l-ħuŕuŕ taħt u tāca lāyık olalar. İmdi bu taħdırece padiŕŕahuñ emrini kabŕl itdŕm. Kızlarum degil tāc u taħtumı daħı dilerseñ dirıg itmezŕm¹⁰⁰⁰. Cŕmlesi senŕñ emrŕne rāci‘ dŕr¹⁰⁰¹. Egerçi benŕm duħterlerŕm benŕm mŕlkŕmden ve tāc u taħtumdan ‘azızdŕr lākin padiŕŕahuñ emrine muvāfaķat idŕp revā gŕrŕp¹⁰⁰² virdŕm ammā ŗol ŗartla ki ben daħı sizŕñ ol ũç ŗeh-zādeñŕzi gŕreyin biricik sa‘ ādetle bu cānibi mŕŗerref itsŕnler her ne maŗlaħat var ide gŕrŕlsŕn didi. Pes Cendel ħakīm bu sŕzleri iŗitdi ve begendi Serv-i ŗāh-ı Yemen’e āferīn itdi. Andan destŕr dileyŕp ol yiden gitdi sŕrŕp Ferīdŕn ŗāh dergāħına geldi mā-vāķa‘ her ne ise taķrīr itdi. Ferīdŕn ŗāh bildi ki Yemen ŗāhı oğullarını imtiħān iķŕn ister¹⁰⁰³ andan oğullarını da‘vet eyledi Cendel ħakīmŕñ Yemen’e varduğından ve Yemen ŗāhınuñ sŕzlerinden izħār idŕp eyitdi ki: Yemen ŗāhınuñ ũç gevhher-i¹⁰⁰⁴ nā-sŕfte kızları vardur sizŕñ iķŕn anları¹⁰⁰⁵ diledŕm virdi. Ammā siz anda varmaķ gereksiz. İmdi ŗāh-ı Yemen ‘ākıl¹⁰⁰⁶ kiŗidŕr. Anuñ sŕzine kulağ urasız su’āllerine ħŕb cevāblar viresiz ki padiŕŕāh-zādelere lāyık ola. Size her ne dirsem anı iŗidŕñ. ŗāh-ı Yemen dŕrbīn kimesnedŕr¹⁰⁰⁷ ancılayın ‘ākıl ũ dānā her encŕmende bulunmaz genc ũ ħazīne ŗāħibidŕr ve dāniŗ ũ tedbīri yirindedŕr bir ulu kiŗidŕr¹⁰⁰⁸. İmdi olsun ki anuñ efsŕnından gāfil olasız imdi **[P-45b]** siz daħı āgāħ oluñ ki ol ũç **[U-28b]** kızlarını getŕrŕp sizŕñ karŗınuзда taħt ũzerine koyup ũçı daħı ħŕsn ũ cemāle berāberdŕr. Bŕyŕgi kŕçŕğinden fark olmaz. Pes ŗāh-ı Yemen kŕçŕğini ũstine koyup bŕyŕğini anuñ yirine ve ortancasını yanında oturdsa¹⁰⁰⁹ gerekdŕr. Andan ŗoñra sizden su’āl idecedŕr bŕyŕk kız bŕyŕk ŗeh-zādenŕndŕr ortancası ortanca ŗeh-zādenŕñ ve kŕçŕgi kiçi¹⁰¹⁰ ŗeh-zādenŕndŕr. İmdi bunlaruñ bŕyŕgi ķanķısıdur ve kŕçŕgi ve ortancası¹⁰¹¹ ķanķısıdur dise gerekdŕr bu yŕzden sizŕñ ‘aķl u ferāsetŕñŕz imtiħān itse gerekdŕr. İmdi ey oğullar didŕğŕm tertībi iz‘ ān idinŕp yāduñuzda tutuñ ŗaķınuñ ki anda varduķda ħaķā itmeyesiz didi. Bunlar daħı pederlerinŕñ sŕzini cānla kabŕl eylediler. Andan leŗker ķekŕp vilāyet-i

¹⁰⁰⁰ İtmezŕm] itmezın, P.

¹⁰⁰¹ Cŕmlesi senŕñ emrŕne rāci‘ dŕr] -U.

¹⁰⁰² Revā gŕrŕp] -U.

¹⁰⁰³ İmtiħān iķŕn ister] -P.

¹⁰⁰⁴ Gevhher-i] -U.

¹⁰⁰⁵ Anları] -U.

¹⁰⁰⁶ ‘ākıl] aķıllu, P.

¹⁰⁰⁷ Kimesnedŕr] kimesnedŕr, P.

¹⁰⁰⁸ Bir ulu kiŗidŕr] -U.

¹⁰⁰⁹ Oturdsa] aŗađıda ķosa, U.

¹⁰¹⁰ Kiçi] kŕçŕk, P.

¹⁰¹¹ Ortancası] vasaķı, U.

Yemen'e 'azm itdiler¹⁰¹². Bir gün gelüp Serv şāha irişdiler. Yemen şāhı anları istiķbāl için leşkerin zerrīn ü sīmīn ü muraşsa' esbāblar ile zeyn idüp ve cengī pīller üzerine zerrīn taķtlar tezyīn idüp cümle 'askerin atlandurup anlara¹⁰¹³ ķarřu ķıķdı. Ol üç řeh-zādeleri alup Yemen şehrine getürdiler. Ahālī-i vilāyet cümlesi ol řeh-zādelerüñ ayağına gevherler niřār itdiler. Rivāyet ider kim bir yıla dek ol řahrāda gevher bulunurdu¹⁰¹⁴. Pes bundan řoñra ol řeh-zādeler için bir sarāy ārāste ķıldılar. Behiř-i berrīn miřālinde ser-ā-pā sarāyı tezyīn eylediler. Ol řeh-zādeler gelüp ķarār eylediler. Ba' dehu ol üç deķter-i sa' d-aķterler libāçe-i fāķir ile pīrāste¹⁰¹⁵ ķıldılar. Şāh-ı Yemen ol üç duķterleri perde-i řebistāndan taşra getürdi. Üçinüñ daķı dīdārı tābende āfītāb gibi yüzlerine baķılmaz idi¹⁰¹⁶. Serv-i sehī mānend ģrām iderek geldiler. Üçi daķı birbirinüñ berāberinde Ferīdün řāh 'aķl ile tertīb itdüđi¹⁰¹⁷ gibi¹⁰¹⁸ oturdılar. Ba' dehu Serv-i řāh-ı Yemen řeh-zādelere eyitdi: Ey serverler bu üç girān-māye duķterlerüñ ķankısı uludur ve miyāne ve kiķisi ķankısıdur. Bunları siz ferāsetle bilüp demek gereksiz didi. [P-46a] Pes bunlar daķı pederlerinden öğrenüp işitdükleri gibi dürüst cevābın virdiler. Pes řāh-ı Yemen nā-ķār taķsīn idüp didüđüñüz gibidür āferīn sizi eken ataya ve toğuran anaya diyüp söze mübāřeret idüp ol duķterlerüñ büyüğünü řeh-zādenüñ büyüğüne ve ortancasını ortanca řeh-zādeye, küçüğünü küçük řeh-zādeye virdi¹⁰¹⁹. Ba' dehu nikāķ olındı ol üç māh peykerler atalarından analarından řerm iderek sarāya geldiler. Ĥalvet ģāřřlarına girdiler, yirlü yirlerinde ķarār eylediler¹⁰²⁰. Pes Sulţān-ı 'Arab Serv-i řāh-ı Yemenī'ye bezm ārāste itdi. Cümle beglerin da' vet idüp ķatına getürdi¹⁰²¹, 'ıyş u nūřa başladı giderek mest olup germiyyetleri ziyāde oldı¹⁰²². Ol üç řeh-zādeler her cām ki pür ķılurlar idi. Serv-i řāh-ı Yemenī nāmına tehī iderler idi. Tā kim řarābuñ neşvesi bařa irişdi ģ'āb ve āsāyiř vaķti geldi. Pes sulţān-ı Yemen emr eyledi tamām gülabla memlū bir ģavzuñ üzerinde cāme-ģ'āb tertīb eyleyüp cennetden niřān virür bir bāđçe iķre dıraķtlarınüñ çiçekleri açılmış ol dıraķtuñ sāyesinde ol üç řeh-zādelere ve ol nīk-baķt-'arūslara

¹⁰¹² Vilāyet-i Yemen'e 'azm itdiler] ķandasın vilāyet-i Yemen diyüp gittiler, P.

¹⁰¹³ Anlara] Ferīdün Şāh'ıñ oğullarına, P.

¹⁰¹⁴ Rivāyet ider kim bir yıla dek ol řahrāda gevher bulunurdu] -U.

¹⁰¹⁵ Pīrāste] ārāste, P.

¹⁰¹⁶ [đi] -U.

¹⁰¹⁷ 'Aķl ile tertīb itdüği] didüği, P.

¹⁰¹⁸ Gibi] -U.

¹⁰¹⁹ Didüđüñüz gibidür ... virdi] andan řoñra her birine birisini 'ale't-tertīb virdi, U.

¹⁰²⁰ Yirlü yirlerinde ķarār eylediler] -U.

¹⁰²¹ Ķatına getürdi] -U.

¹⁰²² Giderek mest olup germiyyetleri ziyāde oldı] -U.

cāme-ḥāb tertīb idüp bunlar¹⁰²³ yatup ḥāba vardılar. Üstād eydür: Serv-i şāh-ı Yemenī ol gice bāde keyfiyle yaturken duḥterlerinüñ şeh-zādeler ile yatduḡını añdı ve ciger-gāh oldı¹⁰²⁴. Bu mertebeyi hażm idemeyüp yirinden tırdı. Sarāyından taşra çıkdı. Ol bāḡçeye girdi bir sihr itdi fi'l-ḥāl bir ḡatī rūzgār peydā oldı¹⁰²⁵. Ğāyet şovuk oldı¹⁰²⁶. Şöyle kim serdliginden¹⁰²⁷ şahrālar efsürde olup rüy-ı zemīn ahenīn oldı. Havāda murḡān ḡanād açmaḡa¹⁰²⁸ ḡādir olımadılar Serv Şāh'ıñ maḡşūdı bu idi ki sihr ḡuvvetiyle [U-29a] Ferīdün oḡullarınüñ şovukdan¹⁰²⁹ işleri tamām ola. Ol dem şeh-zādeler¹⁰³⁰ uyḡudan uyandılar. Aḡvāle vāḡıf oldılar hemān mevhibe-i İlāhīyye ve merdānelik ḡuvvetiyle¹⁰³¹ ve efsün-ḡüşāluk yolu¹⁰³² ile [P-46b] ki ol 'ilmi pederlerinden ḡormişler idi¹⁰³³ ol sihrī bātıl itdiler. Anlara şovuk ḡār itmedi. Tā kim şabāḡ oldı şāh-ı Yemen¹⁰³⁴ geldi ki ḡöre dāmādları ne ḡāle irmişler ḡördi ki aşlā anlara zarar irişmemiş. Bir kerre¹⁰³⁵ āh itdi ammā beşāşet ḡösterüp bezm-i ḡāşş idüp geldi yirinde ḡarār eyledi. Cümle Yemen uluları ḡelüp şāh-ı Yemen şem'ine cem' olup oturdılar. Ol dem şāh-ı Yemen ḡizlü ḡazīneler kilīdini açup dürr ü cevāhir nişār idüp üç āfitāb ḡal'at duḥterlerini naḡl-ı muraşşā'-mişāl tāc u genc ile¹⁰³⁶ ārāste ḡılıp taşra çıkdı. ḡördi ki üç ḡızlar ve bu ḡadar māl u ḡazīne elden gider Serv-i şāh-ı Yemen'üñ ḡātırına ḡüç geldi. Āh eyleyüp eyitdi: Ferīdün Şāh baña itdüḡi işleri dūnyā yüzinde kim kime itdi. Ammā baña bu işi iden Ferīdün degildür bed-ḡālī'ümendür ki benüm evlādum erkek olmayup ḡız oldı. Devlet ol kimesnenüñdür ki ḡızı olmaya cihānda ḡızı olanüñ ḡālī'ı rüşen olmaz diyüp ol üç şeh-zādeleri öñine ḡetürüp eyitdi: Ey serverler bilüñ ve āḡāḡ oluñ¹⁰³⁷ size emānetüm budur ki¹⁰³⁸ benüm bu üç nūr-ı dīdelerümi ḡünki size teslīm itdüm her birini siz daḡı ḡöziñüz gibi ḡörüp ri'āyetinde ḡuşūr itmeyesiz. Benüm cānumdan 'azīz evlādum ve ḡātumda daḡı ḡādden eفزün¹⁰³⁹

¹⁰²³ Dıraḡtlarınüñ ḡiçekleri ... bunlara] ḡızlarını ḡönderüp ol üç şeh-zādeler ile her birisi, U.

¹⁰²⁴ Serv-i şāh-ı Yemenī ... ciger-gāh oldı] -U.

¹⁰²⁵ Rūzgār peydā oldı] ḡatī yıl çıkdı, P.

¹⁰²⁶ Ğāyet şovuk oldı] -U.

¹⁰²⁷ Serdliginden] -P.

¹⁰²⁸ ḡanād açmaḡa] uçmaḡa, P.

¹⁰²⁹ Şovukdan] -P.

¹⁰³⁰ Şeh-zādeler] Ferīdün Şāh'ıñ oḡulları, P.

¹⁰³¹ Merdānelik ḡuvvetiyle] -P.

¹⁰³² Yolu] -U.

¹⁰³³ Ol 'ilmi pederlerinden ḡormişler idi] -P.

¹⁰³⁴ Şāh-ı Yemen] sulḡān-ı Yemen, P.

¹⁰³⁵ Bir kerre] -U.

¹⁰³⁶ Tāc u genc ile] -U.

¹⁰³⁷ Bilüñ ve āḡāḡ oluñ] -U.

¹⁰³⁸ Size emānetüm budur ki] -P.

¹⁰³⁹ Daḡı ḡādden eفزün] -U.

mağbüllerümdür siz dağı mağbül tutasız¹⁰⁴⁰ didi. Anlar dağı bu emāneti ‘uhdelerine aldılar¹⁰⁴¹. Andan soñra şafā vü sürürla Serv Şāh kızlarını alup el öpüp¹⁰⁴² ve du‘ā idüp cānib-i Ferīdün’a çekildiler¹⁰⁴³. Tā kim yaqın irdiler Ferīdün Şāh çünkim oğullarınıñ geldüklerinden haber-dār oldu ümerā vü vüzerāyla oğullarına karşı geldi. Diledi ki bunların derūnları olan celādetlerini imtiḥān eyleye. Pes kaçan kim iki ‘asākirūñ mābeyni birbirlerine iki fersaḥ yir qaldı [P-47a] Ferīdün ilerü varup ol vādide kuvvet-i efsūnla kendüyi¹⁰⁴⁴ bir ejdehā-yı demān şekline koyup oğullarınıñ yolına geldi. Kendüyi ḥalka ḥalka idüp tırdı. Çünkim şeh-zādeleler bir oq atımı yir ilerü yürümüşler idi hemān ki¹⁰⁴⁵ ol maḥalle geldiler. Bir kerre bu şekl-i meḥib ile büyük oğlunuñ üzerine toğruldu. Şeh-zāde-i büzürg anı görünce ejdehā yüzine cenge varmağı ‘āqil olan revā görmez diyüp döndü askerine toğrı qaçdı. Pes Ferīdün ortanca şeh-zādenüñ üzerine hücum eyledi. Şeh-zāde dağı ol dem tır ü kemāna el urdu, karşı tırdı. Ferīdün bu ḥāli görüp küçük şeh-zādenüñ üzerine hücum itdi. Küçük şeh-zāde göğüs gerüp tırdı. Kelām idüp didi ki sen neheng kısmındansın biz arslan kısmıyuz imdi gel bizüm yolumuzdan ırağ ol. Arslan tã’ifesinüñ yolına gelme. İmdi ey neheng-i dijem Ferīdün Şāh’uñ nāmı kulağıña irişdi ise yoq yire çalışma ki biz anuñ¹⁰⁴⁶ oğullarıyuz biz üç şeh-zādelelerüz. Güzer-dār u ceng-cūlaruz eger bu yoldan bir cānibe şavulursañ bizüm darbımızdan kurtulduñ yāḥūd ‘inād eyleyüp karşı tırusañ zarar idersin var yürü kendü ḥālünde ol didi. Ferīdün bu şüretle oğullarınıñ derūnların yoqlayup ve ḥāllerine vāqıf oldu. Hemān [U-29b] oğullarından nā-bedīd oldu. Ol dem Ferīdün oradan döndü askerine irişüp a‘yān-ı devlet¹⁰⁴⁷ birle bunların kafasınca yürüyüp kāmranlık birle tamām mertebe askerin çeküp geldi. Şol kadar geldi ki şeh-zāde babaların görüp hemān atlarından inüp piyāde oldılar ve bunlar piyāde olıcaq cümle asker iki cānibden piyāde oldılar yürüdiler. Bu ḥāl üzre Ferīdün Şāh oğullarını istikbāl itdi. Ol dağı atından zemīne idüp gelüp oğullarınıñ elin tıtdı öpdü ve çoçdı ve oḥşadı. Ḥāllerin ve ḥātırların su’āl eyledi. Ol maḥallden dönüp [P-47b] sarāya ‘azm eylediler. Çünkim Ferīdün Şāh-ı ‘ālī-cāh sarāyına irişdi şeh-zādelelerini yirli yirinde qarār itdürüp kendüsi tenhā bir yire girüp ‘ibādete rüy-ı niyāz gösterüp Allāh sübhānehu ve te‘ālā ḥazretine şükr idüp ve ḥamd-i firāvān

¹⁰⁴⁰ Siz dağı mağbül tutasız] -U.

¹⁰⁴¹ Anlar dağı bu emāneti ‘uhdelerine aldılar] -P.

¹⁰⁴² El öpüp] -P.

¹⁰⁴³ Çekildiler] revāne oldılar, P.

¹⁰⁴⁴ Ol vādide kuvvet-i efsūnla kendüyi] -P.

¹⁰⁴⁵ Bir oq atımı yir ilerü yürümüşler idi hemān ki] -U.

¹⁰⁴⁶ Anuñ] şāh-ı Ferīdün’uñ, P.

¹⁰⁴⁷ A‘yān-ı devlet] a‘yān u erkān-ı salṭanat, P.

eyleyüp başını secdeden getürüp buyurdı. A^ç yān-ı devlet ü erkān-ı memleket bir yire cem^ç olup geldiler. Oğullarınun her birin bir taht-ı zerrin üzerine cülüs itdürüp şehzādelerin su^çāle çeküp eyitdi ki: Ey benüm oğullarum ve ciger küşelerüm¹⁰⁴⁸ yolda ne gördünüz didi. Anlar dağı cevāba gelüp mā-vāka^ç yı taqrir idüp¹⁰⁴⁹ didiler ki: Ey peder-i ferruḡ seyr-i¹⁰⁵⁰ yolda gelür iken bir ejdehā-yı dijem bize qarşu geldi. Üzerimüze ḡamle eyledi bilmezüz ne ḡāl idi diyüp cevāb virdiler¹⁰⁵¹. Ferīdün Şāh¹⁰⁵² eyitdi: Ey benüm oğullarum ol sizün gördüğünüz ejdehā pederünüz idi. sizün merdāneligünüz¹⁰⁵³ yoḡlayup ḡālünüze vuḡū¹⁰⁵⁴ taḡşil idüp şād olup döndi gitdi. İmdi şimden girü münāsebet ile nāmlarunüz¹⁰⁵⁵ virsem gerek diyüp ol dem¹⁰⁵⁶ büyük oḡlınun nāmını Selm ḡoyup: Sen ulu oḡlumsın senün nāmun Selm olsun ki ejdehādan selāmet ile ḡalāş olduḡ giriz vaḡtinde direng itmek ya^ç nī ḡaçmaḡ vaḡtinde ṡurmadun yirinde ḡaçmaḡ dağı erlikdür. Bundan soḡra ortanca oḡlınun nāmını Tür ḡoyup eyitdi: Sen ejdehāyı göricek cihāndan nām-ı merdī vü nāmūs iḡtizāsı ḡaşma varmaḡdur diyüp ejdehāya qarşu yüridün lākin endişe itmedün ki pīl-i mest ile şīr-i jiyān u ejdehā-yı demān muḡāvemete ḡādir degildür. Bir dilāver ki pīlden ve arslandan ve evrenden (?) endişe itmeye sen anı dīvāne bil dilirdür dime. İmdi bu taḡrīble senün nāmun Tür olsun didi. Andan küçük oḡlınun ṡabī^ç atini gördi hem rüşen-i zamīr ve hem merd-i şecī^ç ve hem ḡiddet ü sükün var āteş ü türāb mābeyni iḡtiyār itdi. Nitekim ^ç āḡillerden kār zuhūr ider senün dağı kārun ejderi gördükde öyle şudür itdi diyüp küçük oḡlınun nāmın İrec ḡodı. Ya^ç nī her vechle bu i^ç tidālden şaşadı vaḡtinde cür^çet gösterdi miyāne gösterdi¹⁰⁵⁷. Ba^ç dehu Serv-i şāh-ı Yemenī duḡterlerine dağı nām virdi. Pes Selm^çün ḡātününün nāmını Ārzū ḡodı¹⁰⁵⁸ ve Tür^çün ḡātününün nāmını¹⁰⁵⁹ **[P-48a]** Māh-ı āzāde Ḳodı ve İrec^çün ḡātününün nāmını Sehīḡad ḡodı. Pes Ferīdün Şāh oḡullarına ve anlarun ḡātünlarına nāmlar ta^çyin eyledi. Ba^ç dehu aḡter-şināsların ḡatına da^ç vet eyleyüp bunlarun ṡālī^çlerini ṡutdı, gördi aña

¹⁰⁴⁸ Ve ciger küşelerüm] -P.

¹⁰⁴⁹ Mā-vāka^ç yı taqrir idüp] -U.

¹⁰⁵⁰ Ey peder-i ferruḡ seyr-i] -P.

¹⁰⁵¹ Diyüp cevāb virdiler] -U.

¹⁰⁵² Şāh] -U.

¹⁰⁵³ Merdāneligünüz] merdligünüz, P.

¹⁰⁵⁴ Vuḡūf] vāḡıf olup, P.

¹⁰⁵⁵ Nāmlarunüz] nāmunüz, U.

¹⁰⁵⁶ Ol dem] -P.

¹⁰⁵⁷ Ya^ç nī her vechle ... miyāne gösterdi] -U.

¹⁰⁵⁸ Ḳodı] eyledi, P.

¹⁰⁵⁹ Nāmını] adını, P.

göre pâyelerin ta' yîn itdi¹⁰⁶⁰. Evvel Selm'ün tälî' in tutdı sitâresi Müşterî idi ve burcı kavş idi ve Tūr'uñ tälî' in tutdı gördi anuñ tälî' i âfitâb idi merkezi arslundur sa' d ekberdür ve bunlardan şoñra İrec tälî' ine [U-30a] nazâr itdi gördi kevkebi¹⁰⁶¹ mâh, burcı seretân'dır. Bu minvâl üzre sitâre hükmince şöyle gösterür ki bunlaruñ mâbeynlerinde ceng ü cidâl u harb ü kıtâl zuhûra gele. Ferîdün Şâh ğam-nâk olup derûnından bir âh-ı serd çekdi ve eyitdi: Hayfâ sipihr-i berîn İrec'e sûret-i kîn gösterecekdür. Dirîğâ ki şefkat üzre degil imiş didi. Bundan şoñra ' âlemi üç bahş eyleyüp her birini bir oğlına virdi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Yekî Rüm u Hâver dige Türk ü Çîn
Sivüm deşt-i gerdân u İrân-zemîn¹⁰⁶²

Neşr¹⁰⁶³: Ya' nî ol üç bahşuñ birisi Rüm u Hâver ve birisi Türkistân¹⁰⁶⁴ u Çîn ve birisi Deşt-i Gerdân u İrân-zemîn idi. Bu nev' ale ki Rüm u Hâver diyârını Selm'e virdi ve aña buyurdi ki Hâver cânibine leşker çeke ve ululuk taht-gâhına ayak başa. Pes ol dem Selm dağı taht-ı Keyân'a kadem başdı. Pâdişâhlık nâmını virdiler anı Şâh-ı Hâver oğudılar. Ba' dehu Tūr'a dağı Çîn ü Mâçîn ve Türkistân iklimini virdi. Aña dağı Hâkân-ı Çîn didiler ve anuñ hüküm itdüğü memlekete Tūrân didiler. Aña dağı bir ' asker¹⁰⁶⁵ virüp kevkebe-i ihtişâmla gönderdi. Ol dağı varup ululuk tahtına geçti oturdu. Kemer ber-miyân eyleyüp dest-i şehâ ve civânmerdîyi güşâde kıldı. Bütün ' âlem aña Tūrân şâhı didiler ol diyârıñ uluları anuñla ' ahd ü bey' at kıldılar. Ayağına dürr ü cevâhir nişâr eylediler. Pes bunlardan şoñra nevbet İrec'e irişdi. Üstâd-ı dânâ rivâyet ider ki: Ferîdün ferruh fâl taqsîm-i memlekette¹⁰⁶⁶ aña şehri İrân'ı lâyıq gördi. Hem İrân'ı ve hem taht-ı şâhî vü tâc-ı pâdişâhîyi aña ' ahd eyledi¹⁰⁶⁷. Tîğ ve mühr ü nigîn İrec'ün oldı. Pes bu üslûb üzre üç pâdişâh-ı hüsrev-nijâd¹⁰⁶⁸ arâm u âsâyiş idüp her biri¹⁰⁶⁹ [P-48b] yirlü yirinde pâdişâhlık tahtında¹⁰⁷⁰ şâd-kâm¹⁰⁷¹

¹⁰⁶⁰ Gördi aña göre pâyelerin ta' yîn itdi] -U.

¹⁰⁶¹ Kevkebi] tälî' i, P.

¹⁰⁶² Bu parçalardan biri Rum ve Batı, birisi Türkistan ve Çin, üçüncüsü de yiğitler ülkesi İran'dı.

¹⁰⁶³ Nazm: ... Neşr] -P.

¹⁰⁶⁴ Türkistân] Turân, P.

¹⁰⁶⁵ ' Asker] leşker, P.

¹⁰⁶⁶ Ferîdün ferruh fâl taqsîm-i memlekette] -P.

¹⁰⁶⁷ ' Ahd eyledi] virdi, P.

¹⁰⁶⁸ Hüsrev-nijâd] -P.

¹⁰⁶⁹ Her biri] -U.

¹⁰⁷⁰ Pâdişâhlık tahtında] -U.

¹⁰⁷¹ Şâd-kâm] -P.

oturdılar. Selm'e pādīšāh-ı Hāver didiler ve Tūr'a Şāh-ı Tūrān didiler ve İrec'e hod İrān şāhı didiler. Şāh-ı İrān dimekten ğayrı ne lāyık idi her kimüñ 'aql u idrāki var idi aña Hūdāvend-i İrān dir idi¹⁰⁷². Bunuñ üzerine çok zamān geçdi felegüñ gerdişinden zamāne gönlinde olan rāz-ı pinhān derīçe-i ğaybdan ne şüret göstereceğin kimse bilmez. Ferīdün-ı ferzāne dağı sāl-hürde olup yaşadı¹⁰⁷³ şacı ve şakalı ağardı. Pes Ferīdün Şāh¹⁰⁷⁴ pīrlik dağdağası ile cümle İrān memleketini ve cemī' umūr-ı salṭanatı İrec'e sipāriş idüp¹⁰⁷⁵ teslīm eyledi¹⁰⁷⁶. İrec dağı memālik-i İrān'a müstaķil pādīšāh oldı. Ferīdün Şāh kūşe-i ferāğat ihtiyār idüp ğavġā-yı 'ālemden āsūde-ḫāl oldı¹⁰⁷⁷. Selm ile Tūr dağı memleketlerinde qarār eyleyüp hükümetlerinde oldılar. Ferīdün Şāh çün bunlara ferāğat gösterdi bunlar kendi bildikleri gibi hükümet itmege başladılar. Giderek ṭama' bunlaruñ 'aķılların hīrelendürdi. Salṭanat lezzeti dimāğlarına hoş geldi. Bir kerre gönüllerine vesvese düşdi. Bunlar eyitdiler¹⁰⁷⁸: Egerçi pādīšāhlık Türk ü Çin ü Rüm u Hāver-zemīn illerinde dağı müyesser olur ammā taht İrān-zemīn ve Deşt-i Nīzevrān ve Yemen diyārı Kiyūmers ü Cemşid taht-ġāhıdur. Bizüm atamız oturduğı ol tahtdur ki anı Daḫḫāk elinden [U-30b] darb-ı şemşiri ile aldı. Anuñ şerefiyle rub' -ı meskūna mālīk oldı. Biz hod üçümüz dağı Ferīdün oğullarıyuz. Her birimiz sezā-vār-ı tāc u taht olavuz. Pes babamız bize 'ālemi baḫş eyledi. 'Adālet itdüm şandı ammā 'adālet¹⁰⁷⁹ itmedi didiler. Çünkim bu ḫāṭıra ṭabī' atlerine ḫuṭūr eyledi. Bu mażmūn üzre iki birāder¹⁰⁸⁰ birbirlerine nāme gönderdiler ya' nī Sulṭān-ı Rüm u Hāver Selm dilāver dağı bu ḫāṭırada iken Tūr dilirüñ nāmesi geldi eyitmiş ki: Benden ulu qarındaşumsın tāc-ı şāhī Ferīdün'dan soñra saña lāyıkdur ve senden soñra baña lāyık olmağ gerek idi ne dirsın. Ferīdün'uñ baḫşına sen dağı rāzımısın diyüp nāmeyi tamām itmiş. Selm dağı ṭama' ve hırş ğalebesinden ve salṭanat lezzetinden hevesi dağı¹⁰⁸¹ ziyāde olup cevāb-nāmeyi birāderine böyle yazdurdı ki: Ey birāder vāķı' ā bu ḫuşūşda bize zulm olmışdur¹⁰⁸² ziyāde ḫayf ü sitemdür incinürseñ revādur babamız İrān diyārını İrec'e virüp Hāver'i baña [P-49a] ve Çin'i saña virdi. Biz bu baḫşa kâ'il degilüz. Eger

¹⁰⁷² Selm'e pādīšāh-ı Hāver ... İrān dir idi] -U.

¹⁰⁷³ Yaşadı] -U.

¹⁰⁷⁴ Pes Ferīdün Şāh] -U.

¹⁰⁷⁵ Sipāriş idüp] ışmarlayup, P.

¹⁰⁷⁶ Teslīm eyledi] -U.

¹⁰⁷⁷ Ferīdün Şāh ... āsūde-ḫāl oldı] -P.

¹⁰⁷⁸ Bunlar eyitdiler] -P.

¹⁰⁷⁹ 'Adālet] -U.

¹⁰⁸⁰ Birāder] qarındaş, P.

¹⁰⁸¹ Dağı] -P.

¹⁰⁸² Bize zulm olmışdur] -P.

babamız bu bahşişde ‘adālet itdüm şanursa başında beynisi yoǧdur bunamışsur diyüp ol daǧı bir ādem gönderüp bu fikr-i fāsidi Tūr’a işrāb eyledi. Çünkim bu haber Tūr’a vāşıl oldu Tūr’uñ maǧzı¹⁰⁸³ bulandı bir zamān baş aşaǧı şalup ba‘dehu baş ƣaldırup ol Selm tarafından gelen kimesne bir ƣakīm idi aña¹⁰⁸⁴ eyitdi: Ey ƣakīm-i kār-dān benden yaña gūş-vār ol¹⁰⁸⁵ benüm sözümi ƣatıruñda tut var birāderüme şöylece söyle ki pederimüz bizi civānlıǧımız eşnāsında aldadı bize pādişāhlıǧ virdüǧi kenār yirlerdür ve İrec’e virdüǧi memleketlerüñ güzīde ve a‘lāsıdur ve ‘ālemüñ maǧbūl pādişāhlıǧı İrān’dur. İmdi bu ƣuşuş içün gerekdür ki birbirimiz görevüz ve bir yire gelüp müşāvere eyleye ve her nice mümkün ise aña göre iş idevüz. Egerçi bu fikr bed bir dıraǧt-ı müntehādur ki meyvesi zehr ve yapraǧı hūndur ammā Ferīdün bunu kendü eliyle dikedügidür ammā¹⁰⁸⁶ hele bir yire gelmemüz lāzımdur diyüp ol ƣakīmi gönderdi. Bir gün bu haber gelüp Selm’e irdi. Hemān yirinden tūrdı yol yarāǧın görđi¹⁰⁸⁷ Tūr’dan cānibe ‘azm itdi. Bir gün gelüp Selm’e¹⁰⁸⁸ irişdi. İki birāderler görüşdiler andan müşāvere ƣıldılar. Pes bir mektūb yazup Ferīdün’a göndermegi ma‘ƣul gördiler. Evvelā bir sūĥan-güy-ı ehl-i dāniş bir ma‘ārif kimse bulup getürdiler. Aña tenbīh itdiler ki bīġāneden rāzı şaǧlayu tuta¹⁰⁸⁹. Andan Selm ibtidā ģicābı ref‘ idüp¹⁰⁹⁰ ilçiye eyitdi: Ey merd-i güzīn çünkim buradan¹⁰⁹¹ Ferīdün der-gāhına varasın aña diyesin ki oǧullaruñdan saña selām irgürdüm andan ģicābı ve ģavfı¹⁰⁹² def‘ ü ref‘ idüp¹⁰⁹³ diyesin ki ey şāh kişiyeye iki cihānda Ĥudā’dan ģavf gerekdür. Her ne ƣadar pādişāh olursañ daǧı¹⁰⁹⁴ bir kerre inşāf cānibine baǧmaǧ gerekdür zīrā Ĥaǧ Te‘ālā saña rub‘-ı meskūn pādişāhlıǧın virdi kendi ārzūlaruñda olduñ fermān-ı Ĥaǧǧ’a boyun virmedüñ üç oǧullaruñ irişdi ki her birisi tāc u taĥta lāyıǧ u sezā-vār serverler¹⁰⁹⁵ idi [U-31a] birinden birinüñ hünerini artucaǧ görüp niçün sā’ir birini andan ƣaǧır eyledüñ sinn ü sāl i‘tibārınca niçün pāyede farǧ itdürdüñ birine ejdehā aǧzında mesken düzetdüñ ve birininüñ [P-49b] yirini eflāke irgürdüñ İrec yanuñda başına tāc ƣoyup nāz u na‘īm içre pister-i

¹⁰⁸³ Maǧzı] beynisi, P.

¹⁰⁸⁴ Ol Selm tarafından gelen kimesne bir ƣakīm idi aña] -P.

¹⁰⁸⁵ Benden yaña gūş-vār ol] -U.

¹⁰⁸⁶ . Egerçi bu fikr... dikedügidür ammā] -P.

¹⁰⁸⁷ Görđi] itdi, P.

¹⁰⁸⁸ Selm’e] -U.

¹⁰⁸⁹ Aña tenbīh itdiler ki bīġāneden rāzı şaǧlayu tuta] -U.

¹⁰⁹⁰ Ĥicābı ref‘ idüp] -U.

¹⁰⁹¹ Ey merd-i güzīn çünkim buradan] -P.

¹⁰⁹² Ĥavfı] -P.

¹⁰⁹³ Def‘ ü ref‘ idüp] giderüp, P.

¹⁰⁹⁴ Olursañ daǧı] -U.

¹⁰⁹⁵ Serverler] pehlevānlar, P.

rāhatda şād ola ve sen anuñla fahr idesin yā biz dağı ana ve ata cihetinde andan alçaq degilüz niçün biz ol tāc u tahta lāyık olmayavuz pādişāh-ı rüy-ı zemīn ‘ādil olsa gerek bunuñ gibi tedbire hergiz ‘adl dinilmeye eger tāc-ı şāhī ĩrec’uñ¹⁰⁹⁶ kelle-i bī-devletinden ırağ olursa cihān anuñ şerr ü şurından ħalāş olur. İmdi anı dağı bizüm gibi¹⁰⁹⁷ bir kenāra şalasin ol dağı senden ayru olup bizcileyin¹⁰⁹⁸ gözden ırağ ola eger yok dir ise süvārān-ı Türkān ve pehlevān-ı Çīn ü gerdān-ı Rūm u bahādirān-ı Ĥāveristān ile cūyende-i kīn bir ‘asker cem’ iderüz ki¹⁰⁹⁹ varup ĩrān’dan ve ĩrec’den dimār götürürüz¹¹⁰⁰ şöyle bilesin diyüp ol kimesneyi gönderdiler. Ol dağı Selm ile Tūr’uñ bu dürüşť haberlerini diñledi ve añladı ve atlandı Ferīdūn yaña ‘azm eyledi. Āteş-i sūzān gibi gitdi gelüp Ferīdūn Şāh’uñ der-gāh-ı rif’atine irişdi. Bir bülend eyvān gördi ki başı keyvāna irmiş idi ve pehnāsı¹¹⁰¹ bir tığdan bir tığa gitmiş her küşesinde ulular qarār kılmışlar ve serā-perde içinde begler, vezīrler oturmuşlardur¹¹⁰² der-gāhınuñ bir yanında şīr ü peleng ve bir cānibinde zinde cengī pīller tururlar ve niçe ululardan ve dilirlerden āvāzeler geldi aslan āvāzı gibi. Üstād eydür¹¹⁰³: Çünkim ilçinüñ gelmesini gördiler Ferīdūn’a ‘arz itdiler. Emr eyledi perdeyi götürüp at ile içerü¹¹⁰⁴ girdi baş ħodı. İlçinüñ gözi Ferīdūn’uñ yüzine rāst geldi. Şāhuñ cemālinden göñlini ve gözini tolu buldu, kāmetsi serv, yüzi gül, yüzinüñ ħatı kızıl gül üzre saçılmış kāfür gibi idi. Lebleri pür-ħande ve yanadı pür-şerm **Nazm:**

[Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ül]

Be-bālā çü serv çü ħürşīd-rüy

Çü kāfür kerde gül-i sürĥ-müy

Dü leb pür zi-ħande dü ruĥ pür zi-şerm

Keyānī zebān pür zi-güftār germ

Firistāde çün dīd secde nümūd

Zemīn-rā ser-ā-ser be-būse be-sūd¹¹⁰⁵

¹⁰⁹⁶ ĩrec’uñ] -P.

¹⁰⁹⁷ Bizim gibi] bizcileyin, P.

¹⁰⁹⁸ Bizcileyin] -U.

¹⁰⁹⁹ Bir ‘asker cem’ iderüz ki] olup, P.

¹¹⁰⁰ Götürürüz] gösterürürz, U.

¹¹⁰¹ Pehnā] en, P.

¹¹⁰² Serā-perde içinde begler, vezīrler oturmuşlardur] -U.

¹¹⁰³ Ve niçe ululardan ... eydür] -U.

¹¹⁰⁴ At ile içerü] -U.

¹¹⁰⁵ *Boyu selvi, yüzü güneş, saçları kâfur gibi beyaz, yanakları gül gibi kırmızı. Yanakları hicaba boğulmuş, padişahlara yaraşan dili tatlı sözlerle ve dudakları da tatlı gülümseyişlerle dolu idi. Elçi onu görür görmez secdeye kapandı ve dudaklarının değıdiği yeri öpüşlerle doldurdu.*

Neşr¹¹⁰⁶: Ferīdūn buyurdı yirden aldırıp lāyıkınca yir oşterdiler oturdı. Evvel iki sevgilü [P-50a] evlādından orup eyitdi: Ciger kūşelerüm nicedür gönülleri oş mıdur ve kendüleri tendürüst midür ve bu uzak yoldan ki gelürsin baa ne aberün var didi. **Nazm**:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Firistāde uft ey girān-māye şāh

Ki bī-tü mebādā der-īn tāc u gāh

Zi-herkes ki pürsī be-kām-ı tü-end

Heme pāk-i zinde be-nām-ı tü-end¹¹⁰⁷

Neşr¹¹⁰⁸: Ol dem ili du' ā ılıp¹¹⁰⁹ eyitdi: Şāhum ben bende bir ulum nā-sezā kendü gönline sözi geçmez¹¹¹⁰ şehriyāra şeh-zādelerden cevāb-ı nā-şavāb getürdüm benüm bu yolda uçum yodur udā bilür didi. **Nazm-ı Türki**:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Didüm ünkü emr ide ger şehriyār

Ne didi ise ol iki nā-hūş-yār

Nazm:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Peyām dürüşt āverīde be-şāh

Firistende pür-ışm u men bī-günāh

Bi-güyem ü fermān dehed şehriyār

Peyām-ı civānān-ı nā-hūş-yār

Bi-fermūd pes tāzbān ber-uşād

Şenīde heme ser-be-ser kerd yād

¹¹⁰⁶ İlinün özi ... Neşr] -U.

¹¹⁰⁷ Bundan sonra, eli söze baqladı: "Ey, deerli padişah! bu dünyada hiç kimse, padişahlık tahtını sensiz görmesin! Durumlarını sorduun kimseler, senin istediin gibidirler. Sayende, hepsi sadırlar."

¹¹⁰⁸ Nazm: ... Neşr] -U.

¹¹⁰⁹ Ol dem ili du' ā ılıp] firistāde, P.

¹¹¹⁰ Kendü gönline sözi geçmez] -U.

Ferîdûn bedû pehn büğsâd gûş
Çü bişnîd mağzeş ber-âmed be-cûş^{1111 1112}

[**Neşr:**] Eger şâh fermân eyler ise ol civânân-ı nâ hüşyârûñ peymânını i‘lâm ideyin didi. Ferîdûn buyurdu ilçi zebân açup işitdügi sözleri ser-be-ser yâd eyledi. Ferîdûn aña cân kulağın açdı çünkim bi’t-tamâm işitdi başında beyni cûşa geldi¹¹¹³. Döndi ilçiye eyitdi: Ey merd-i ‘âķil sende ne günâh var kim ‘özü idersin ben hüd gözüm ol cânibe tutup bu ma‘nâyı hep gönlümden geçürür idüm. Benüm gönlüm aña şehâdet ider idi kim bed-güherden iylik gelmez aķter-şinâslaruñ sözleri zâyî‘ olmaz. İmdi ey merd¹¹¹⁴ var ol iki beyhüde nâ-pâka söyle ki kendi gevherüñüz âşikâre eyledüñüz ne benden hicâb itdüñüz ve ne Tañrı’dan k’orkduñuz benüm daķı bundan evvel siyâh h’attum ve müşk-i müyum ve serv gibi k’addüm güneş gibi rüyum¹¹¹⁵ var idi. Şimdi bu reng ü le‘âfet gitdi felek beni civân iken pîr eyledi belüm serv gibi râst iken kemer gibi h’am eyledi. **Nazm-ı Türkî:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Beni ol felek k’eyledi çenberî
Bozulmadı uş döne turur geri
Size bile k’almıya bu rüzigâr
Bilürsüz bu dünyâ degil pâyidar

Neşr¹¹¹⁶: İmdi yir ve gögüñ şahi Yezdân-ı pâküñ nâm-ı pâki h’akķıyçün hürşîd-i rüşen¹¹¹⁷ ü h’âk-i tîre¹¹¹⁸ [**P-50b**] h’akķıyçün ve tâc u taķt u nigîn ü külâhum h’akķıyçün ben size yaramaz nazâr k’ılmadum didi. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Be-nâm-ı H’udâvend-i Yezdân-ı pâk
Be-raķşende hürşîd-i hem tîre h’âk

¹¹¹¹ H’udâ bilür didi ... ber-âmed be-cûş] -U.

¹¹¹² “Sana, hoşuna gitmiyecek bir haber getirdim. Bu haberi gönderen pak kızgındır. Fakat, ben suçsuzum. Eğer padişah buyurursa, bu akılsız gençlerin gönderdikleri haberleri söyleyeyim!” Padişah, bütün işittiklerini söylemesini buyurdu. Ferîdûn, kulaklarını açıp olanca dikkati ile dinledi. Elçinin söylediklerini duyunca, sinirlendi.

¹¹¹³ Eger şâh fermân ... cûşa geldi] -P.

¹¹¹⁴ Ey merd] ey ilçi, P.

¹¹¹⁵ Güneş gibi rüyum] -U.

¹¹¹⁶ Belüm serv gibi râst ... Neşr] -U.

¹¹¹⁷ Hürşîd-i rüşen] rüşen güneş, P.

¹¹¹⁸ H’âk-i tîre] k’ara toprak, P.

Be-taht u külāh u be-nāhīd ü māh
Ki men bed ne-kerdem şümārā nigāh
Yekī encümen kerden ez-biḡredān
Sitāre-şināsān u hem mu 'bedān¹¹¹⁹

Nesr: Anlaruñ sözleri ile iş işledüm¹¹²⁰ ve ben bu işi [U-31b] ya' nī taqşim-i memāliki kendü kendü rāyümle itdüm. Uluları cem' itdüm anlaruñ tedbiri ile böyle kıldum¹¹²¹. Gönlümde Tañrı qorqusı olup cihānda togrulıq diler idüm¹¹²². Çünkim bu cihānı baña ābādān virdiler ma' mūrī ḡarāb eylemek murād eylemedüm bu resme ma' mūrēyi evc-i nūr-dīdeme teslīm idem dir idüm siz ḡod egri yola gitdüñüz. İmdi ol yüce Tañrı'dan qorquñ. Sizden bunun gibi kārı begenmeyicekdür¹¹²³. Bu dünyā sarāyı ḡod size ve bize¹¹²⁴ bākī degildür. Yā niçün siz dīv-i racimle yār u yoldāş olduñuz sizüñ bir bed-kārıñuz evcinden ben qorqarum ki bu ejdehā-yı heft-ser elinde cismüñüz tehī kıla. Benüm ḡod dünyādan gidecek vaqtimdür, tizlik ve āşüb vaqti degildür ve daḡı bu mişāli anlara söyle ki bir ulu kişinüñ üç evlādı var idi. biri sākin ve ikisi pür-kīn ü pür-zūr u bī-ḡayā idiler. Pes ' āqiller yanında bu üç evlāduñ qanqısı bed güherdür. İmdi göñlüñüzden çirkīn ḡırşı çıkarup¹¹²⁵ Ferīdün pendini yād eyleñ bu çirkin ḡırşı derūnuñuzdan giderüñ giderüñ ḡırş u tama' eyü kār degildür. Tama' çün göñülde boşana hemān genc ü ni' met ile şāhlıq tahtını düşünür. İmdi¹¹²⁶ ey ḡırş āteşine ciger yaqıcı oğullar bu dünyā sizüñ gibi çok şeh-zādeler gördi ve daḡı görse gerekdür, bu dünyā ser-keşdür kimseye rām olmayıcaqdur. İmdi şimdi bir nesne eyleñ gereksiz ki rüz-ı ḡesāb sizi Tañrı'nuñ 'azābından ḡalās eyleye eyülük nevālesini götürüñ kim āḡiret azıḡı ola. Dilersiz kim renc ü miḡnetden berī olasıñuz benüm naşihātüm ile 'āmil olasıñuz¹¹²⁷ didi ve bu güne niçe naşihat-āmiz sözler

¹¹¹⁹ *Tertemiz Tanrı'nın yüce adına, parlayan güneşe, kara toprağa, padişahlığın taht ve tacına, zühre ve aya yemin, ederim ki, ben size kötü gözle bakmış değilim. Ben; akıllı kimselele, müneccimlerle, mübitlerle bir meclis kurdum.*

¹¹²⁰ Didi. Nazm: ... ile iş işledüm] -U.

¹¹²¹ Ve ben bu işi ... böyle kıldum] -P.

¹¹²² Gönlümde Tañrı qorqusı olup cihānda togrulıq diler idüm] -U.

¹¹²³ Sizden bunun gibi kārı begenmeyicekdür] -U.

¹¹²⁴ Size ve bize] -P.

¹¹²⁵ Ve daḡı bu mişāli ... çirkīn ḡırşı çıkarup] -U.

¹¹²⁶ Tama' çün göñülde... düşünür. İmdi] -U.

¹¹²⁷ Bu dünyā ser-keşdür ... 'āmil olasıñuz] -U.

ışmarlayup ilçiyi girü oğullarına gönderdi¹¹²⁸. Çünkü Selm ü Tūr'uñ kâşıdı gitdi Feridün İrec'i da' vet kı lup aña pend eyledi¹¹²⁹ **Naẓm: [P-51a]**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Firistāde-i Selm çün geşt-bāz

Şehensāh bi-nişest ü büğşād rāz

Girāmī cihān-cūy-rā bāz h'ānd

Heme būdenī pīş-i ü bāz rānd

U-rā güft k'ān dü püser ceng-cūy

Zi-Hāver sū-yı mäh-nihādend rüy¹¹³⁰

Neşr: İmdi anlaruñ dehrinden şöyle naşibleri vardır ki yaramaz 'amel ile şādān oluruz. Şanurlar anlar şuyı iki diyārdan içerler ki ol diyārlaruñ tabī'ati kâ'illik ile mürekkebdür¹¹³¹. Ey nūr-dīde¹¹³² senüñ ki birāderlerüñ anlar gibi bed-hışāller ola tāc-ı şāhī senüñ başuñda kaçan tursa gerekdür. Ey gözüm nūrı şöyle ma'lūmuñ olsun çünkim senüñ şol gül gibi rengin cemālūñ şoldı. Senüñ bālīnūñ çevresini kimse tolanmaz¹¹³³. İmdi eger benden naşihat isterseñ¹¹³⁴ anlara muḥabbet nāmını yāda getürme tā kim anlaruñ anlaruñ 'adāvetleri kılıcıdan başuñı ḥalāş kıla başuña tāc-ı şāhī lāyık olur¹¹³⁵. Anlaruñ ḥod saña tīg-i 'adāvet çekmesi muḥarrerdür. Sen bu ma'nāyı bildüñ soñra kılıç öñine muḥabbet getüresin ol kılıç senüñ başuñı pādīşāhlıktan āsūde ider ya'nī şāhlıktan bī-naşib olursın. İmdi yā İrec benüm iki oğlum ki şimdi cihānuñ iki kulağından baña bunuñ gibi rāz açdılar, başuñ saña gerek ise genc ḳapısını aç ve göçmek ḳaydını gör ve saña dūnyā ehlinden kimse yār olmaḳ gerekmez ancaḳ¹¹³⁶ kimseyi rencide itmemek ile toḡruluk yaratır didi. Döndi İrec-i nām-ver pederi Feridün-ı pāk-mihr ü ferruḥ-nijāda böyle cevāb virdi kim¹¹³⁷: Ey peder-i nām-ver naẓar kıl ki bu gerdiş-i rüzgār bād gibi döñeli bizüm üzerimüzden

¹¹²⁸ Didi ve ... oğullarına gönderdi] diyüp Feridün bu sözleri ilçiyeye tamām söyledi, ilçiyeye tamām olınca kulaḳ urdı, söz tamām olduḳdan soñra yir öpdü bir ān ḳarār kılmadı gitdi, P.

¹¹²⁹ Aña pend eyledi] aḥvālī aña bildürdi ve eyitdi, U.

¹¹³⁰ *Elçi gittikten sonra, padişahlar padişahı bütün saklı şeyleri açığa vurdu. Yeryüzünü ele geçirmek isteyen şehzadeyi, İrec'i yanına çağırtdı ve olanı biteni ona anlattı. Dedi ki: "Savaşmak isteyen iki oğlum, batıdan bu yana doğru geliyorlar."*

¹¹³¹ Naẓm: ... ile mürekkebdür] -U.

¹¹³² Nūr-dīde] pūr-ı güzīn, P.

¹¹³³ Ey gözüm nūrı ... tolanmaz] -U.

¹¹³⁴ [İsterseñ] ḳabül iderseñ, P.

¹¹³⁵ Başuña tāc-ı şāhī lāyık olur] -U.

¹¹³⁶ Ancaḳ] -P.

¹¹³⁷ Nām-ver pederi Feridün-ı pāk-mihr ü ferruḥ-nijāda böyle cevāb virdi kim] eyitdi, U.

geçe ya‘nī tünd-i bād-ı ecel hışmla esdükde gülzār-ı ‘ömre hazān irgürür ve bu dünyānuñ hod evveli ve āhiri rencdür. Ammā rencden şöıra sarāy-ı sipencden gitmedür. Şol zamān kim sarāy-ı sipenc bu merdden tehī qala pisterüm hāk ve bālīnüm hod kerpic [P-51b] olur bu gūne ki **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Be-āgāz rencest ü encām-ı renc
Pes ez-renc reften zi-cāy-ı sipenc
Çü pister zi hākest u bālīn zi-ħişt
Direhtī çī-rā bāyed imrüz kişt¹¹³⁸

Neşr¹¹³⁹: Pes ey ‘ālī-қadr çün döşek toprak ve yasduқ kerpic olmalıdır. Bugün nüçün bir ağaç dikersin ki çarḡ anuñ ortasına döndükçe şuyı қan ola, meyvesi kīn ola¹¹⁴⁰. İmdi ey peder-i büzürg-vār¹¹⁴¹ bu dünyā niçe bizüm gibi taht u hātem ü tīg ü қalem şāhibi gördi ve daḡı görecekdür. Çünkim benüm birāderlerüm bizden evvel gelen şāhlaruñ ‘adaletlerini gözlemeyüp hod rāylıқ itdiler¹¹⁴² ḡam degil eger baña şāh cānibinden destūr olursa ben yaramaz gūni yaramazlıғ ile geçürmezüm, eyilük var iken ve ey peder¹¹⁴³ daḡı baña tāc u taht u külāh gerekmez hemān murādum budur ki bī sipāh ol iki birāder-i dil-ḡāhuñ nazarına varam¹¹⁴⁴ anlara naşīḡat қılam diyem ki: Dünyāya ne ümīd tutarsız Cemşīd’e ne eyledi işitmedüñüz mi ‘aқıbet cihāndan ne hālle gitdi ve şöyle bilüñ kim cihān kimseye bāқı қalmaz bunda çirkīn kār idersüñüz anda şād olacaқ degilsüñüz¹¹⁴⁵ ve daḡı anlara diyem ki tāc u taht benüm hācetüm degildür gelüñ size sipāriş idem diyüp anlaruñ hışm-nāk dillerini dīne getürem bu kār hod cengden yekdür didi. Ferīdün¹¹⁴⁶ eyitdi: Ey pūr-ı ḡired-mend birāderlerüñ dükeli¹¹⁴⁷ ceng ister ammā ‘acebdür ki¹¹⁴⁸ sen sūr tāleb idersin. İmdi baña lāzım olan budur ki bu sözleri yādumda tutam zīrā māhdan rüşenālıқ ‘aceb olmaz. Server senden lāyıқ olan kelām pūr-ḡiredür ve gönlüñi anlaruñ mihr ü muḡabbetine

¹¹³⁸ “Hayanın başlangıcı, bir hazinedir. Fakat, sonu zahmet ve eziyettir. Eziyet çekerekten bu dünyadan gitmek de muhakkaktır! Mademki sonunda yatağımız toprak ve yastığınız da bir tuğladır, o halde bu yeryüzünde bir ağacı ne diye dikmeli.”

¹¹³⁹ Olur bu gūne ki ... Neşr] -P.

¹¹⁴⁰ Pes ey ‘ālī-қadr ... meyvesi kīn ola] -U.

¹¹⁴¹ İmdi ey peder-i büzürg-vār] -P.

¹¹⁴² Ḥod rāylıқ itdiler] kendülerin gördiler, P.

¹¹⁴³ Ey peder] -P.

¹¹⁴⁴ Daḡı baña tāc ... nazarına varam] -U.

¹¹⁴⁵ Şöyle bilüñ kim ... olacaқ degilsüñüz] -U.

¹¹⁴⁶ Ferīdün] Şāh, P.

¹¹⁴⁷ Dükeli] hemişe, P.

¹¹⁴⁸ Ammā ‘acebdür ki] -U.

bağlamağdur¹¹⁴⁹. Ammā ‘ākıl¹¹⁵⁰ kişi cān-‘ azīzini ve ser-i bī-ķıymetini ejdehā ağına komağdan ne hāşıl ider. İmdi kişi iħtiyārı ile anlaruñ yanına leşkersiz [U-32a] ve yārsız¹¹⁵¹ varmağ kendüyi ejdehā ağına atmağ gibidür. Eger sen ben yalıñuz giderin yār u sipāh gerekmez dir iseñ yarağuñ gör ‘ askerden¹¹⁵² ħidmet içün bir niçe ādemler al yoldāşlık ideler¹¹⁵³. **Nazm:**

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Perestende çendān miyān-ı sipāh

Bi-fermā ki āyend bā-tü be-rāh

Zi-derd-i dil eknün yekī nāme men

Nevisem firistem be-dān encümen

Ki tā bāz bīnem tü-rā ten-dürüst

Ki rüşen revānem be-dīdār-ı tüst¹¹⁵⁴ [P-52a]

Yekī nāme fermūd şāh-ı güzīn

Be-Ĥāver Ĥudā-yı ve bālā rehīn

Ser-i nāme kerd āferīn Ĥudāyī

Ki cāvid bāşed hemīşe becāyī

Diger güft k’īn nāme-i pend-mend

Be-nezd-i dü ħürşīd-i serv-bülend

Dü cengī dü şīrū dü şāh-ı zemīn

Miyān-ı şehān çün dırağşān-nigīn

Ez-ān kes ki her güne dāde cihān

Şüde āşīkāra berū ber nihān^{1155 1156}

1149 İmdi baña lāzım olan ... muħabbetine bağlamağdur] -U.

1150 ‘Āķil] -P.

1151 Yārsız] -P.

1152 ‘Askerden] leşkerden, P.

1153 Yoldāşlık şdeler] -U.

1154 “Emir ver de, askerlerinin arasından birkaç köle sana yoldaş olsun. Ben de, yüreğimin dertlerini dökerek kardeşlerine bir mektup yazayım. Belki, böylece, yine seni karşımda sağ olarak görürüm. Canım, ancak senin yüzünle aydınlanır.”

1155 Nazm: ... ber-nihān] -U.

1156 Yeryüzünün padişahı Ferūdūn, Batı ve Çin padişahlarına bir mektup yazdı. Mektubunun başında, daima var olan Tanrı’yı övdükten sonra, sözlerine şöyle devam etti: İçinde öğütler bulunan bu mektup, güneş yüzü, yüksek, bir kaya gibi güçlü ve bütün padişahlar içinde parlak bir yüzük gibi duran iki taht sahibine yazılmıştır. Bunu gönderen de; dünyanın her halini görmüş, bütün sırları bilmiştir.

[Nesr:] Ben daħı derd-i dilden bir nāme yazup ol encümene gönderdüm ki seni tekrār tendürüst görem zīrā benüm cānum senüñ didāruñla rüşendür didi. Andan ol şāh-ı zemīn buyurdu ħudāvendān-ı Ĥāver ü Çin'e nāme yazdılar ser-nāmede Ĥudā'ya āferīn kılup ba' dehu eyitdi¹¹⁵⁷: Ey benüm pūr-ı güzīnlerüm¹¹⁵⁸ bu benüm naşīhat-āmīz nāmem ki size vara¹¹⁵⁹ ma' lūmuñuz olsun ki rüzgārda bu pīr-i cihān-dīde kim sizi tāt u taħt ile behre-mend kıldı. Ĥudā'nuñ baña virdüġini size kısmet eyledüm. Şimdi siz bu kısmete rāzı olmayup kiçi qarındāşuñuza yaramaz niyyet kılmışsız bu işler kim siz murād eyledüñüz anuñ ma' lūmı oldu ammā ol sizüñ üzeriñüzden şovuk yıl esdürmez şimdi sizüñ rencīde olduġuñuz qorqusından didāruñuz ārzü eyleyüp sizüñ yanıñuza vardı. Şöyle kim pādīşāhlıġı biraġup sizi qabül eyledi. Taħtından inüp raħşına¹¹⁶⁰ bindi. Ĥidmetüñüze kılluq kemerin baġlandı size yüz tıtdı. İmdi ey benüm dānā pūrlarum yanıñuza varduqda anuñla 'ıyş u 'işret kıluñ bie niçe gün anuñ cānını sevindürüñ hoş görüp yine hoşluġla baña gönderesiz diyüp nāmeyi tamām idüp mühr urdı. Andan İrec'e virdi. İrec pederinüñ nāmesini alup destini būs eyledi. Ol gice gelüp sarāyında qarār kıldı. Seħer olduqda refīklerin alup çekilüp ġitdi. Bī-ġam ve şād-mān yiye ve iče menzil-be-menzil çün geldi bir gün bunlara yaqīn irdi. Egerçi kendüsi ħürrem ü dil-şād ammā anlaruñ derūnlarında nār-ı ħased yandüġından bī-ħaber çünkim İrec geldüġi ħaberi anlara irdi. Tamām leşkerlerin bindürüp kendü kı' idelerince¹¹⁶¹ qarşu çıqdılar. Çünkim gelüp qarındāşlarınıñ yüzün gördiler mihribānlıq idüp tāze çehre¹¹⁶² gösterdiler. Ol iki ceng-cū vü teng-ħūlar İrec'üñ ħāl ü ħātırın şordılar. [P-52b] Ammā āşinālıq ile degil idi. Çünkim¹¹⁶³ Selm ü Tūr'uñ leşkeri İrec'üñ cemāl-i bā-kemāline ħayrān olup qaldılar. İrec'üñ muħabbeti cümle sipāhuñ derūnlarında cāy-gīr oldu¹¹⁶⁴. Cümlesi gördiler kim sezā-vār-ı taħt u külāħ İrec'dür. Dilleride muħabbeti didelerinde çehre-i bī-nażīri naqş oldu. **Nażm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Be-İrec nıgeh kerd yek-ser-sipāħ

Ki ü ber sezā-vār-ı taħt u külāħ

¹¹⁵⁷ Ben daħı derd-i dilden bir ... kılup ba' dehu eyitdi] -P.

¹¹⁵⁸ Ey benüm pūr-ı güzīnlerüm] -U.

¹¹⁵⁹ bu benüm naşīhat-āmīz nāmem ki size vara] -P.

¹¹⁶⁰ Raħşına] eyere, P.

¹¹⁶¹ Kı' idelerince]āyınlerince, P.

¹¹⁶² Tāze çehre] -U.

¹¹⁶³ Ammā āşinālıq ile degil idi. Çünkim] -U.

¹¹⁶⁴ İrec'üñ muħabbeti cümle sipāhuñ derūnlarında cāy-gīr oldu] -P.

Bī-ārām-ı şān şüd dil ez-mihr-i ū
Dil ez-mihr ü dīde pūr ez-çehre-i ū
Sipāh-ı perākende şüd cüft cüft
Heme nām ĩrec bi-dāned zi-nūhuft
Ki ĩnest sezā-vār-ı şāhensēhī
Cüz ĩn-rā mebādā külāh-ı mehī¹¹⁶⁵

Neşr¹¹⁶⁶: Bu kerre bunlar hūsn-i tedbīr idüp çok müşāvere¹¹⁶⁷ kıldılar. Pādişāhlıqdan ve tāt u taht hālinden ve memleket nice olacağından söz içinde Selm Tūr’a didi ki: Yā Tūr niçün bu leşker ikişer ikişer olup söyleşürler bilürmisiz. Tūr eyitdi: Sebebi ne ola¹¹⁶⁸ yine Selm cevāb virüp eyitdi: Ey Tūr-ı nām-dār sen görmedün mi ki bizüm iki leşkerimiz ĩrec’e karşı varduqda bir dürlü idiler. Dönişde ayrıksı oldılar. Bizüm hōd ĩrān’dan ötüri gönlümüzde āteş yanar idi. Şimdi hōd dāğ üzre dāğ oldu ve ben şol dem ki iki diyāruñ sipāhına nazar kıldum gördüm ki ĩrec’den ğayrısını şāh¹¹⁶⁹ oqumazlar. İmdi eger sen anuñ ‘ömri dırahtınuñ kökini yirinden koparmazsañ seni taht-ı pādişāhiden ayağı altına çeker didi¹¹⁷⁰. Çünkim Selm Tūr’a bu kadar sözler söyledi ol gice ikisi dağı çok çāre ve çok hīle eylediler kim beglerden bir kimse varup anı görüp anuñ kerr ü ferrini begenüp hīdmetini qabūl itmeyeler. [U-32b] Bu hāl ile yirlerinden tūrdılar. Ol gice seher vāqtine dek çāre vü hīle düzdiler. Tā kim geldi seher irdi. Āfitābuñ öñinden zulmat perdesi ref^c oldu. Nām-dārlar [P-53a] h’ābdan bīdār oldılar. Üstād eydür¹¹⁷¹: Ol iki beyhūde-dil ‘inād u fesādlarına¹¹⁷² germ olup şerm ü muḥabbetten yüzlerin yudılar ya^c nī ne yüzlerinde eşer-i şerm ü hicāb ve ne dillerinde zerre miqdārı muḥabbet var idi. Ol iki teng-dil ü teng-mizāc u tünd-hūlar yirlerinden kim tūrdılar. Sürdiler hemān ĩrec-i nām-dāruñ bār-gāhına yüz urdılar. Çünki ĩrec ḥaymeden yola baqdı bunlaruñ geldügin görünce muḥabbetle segirdüp karşıladı. Andan soñra üçü dağı sürdiler ḥayme içine girdiler qarār kıldılar. Bir miqdār ileriden girüden söyleşdiler bir zamān geçdi. Andan soñra döndi Tūr

¹¹⁶⁵ *Askerlerin gözü hep, taca ve tahta layık olan, ĩrec de idi. Gönülleri onun sevgisiyle taşıdı. Gönülleri böyle iken, gözleri de onun yüzünün güzelliği ile doldu. Askerler ikişer, ikişer yan yana gelerek, gizliden gizliye, ĩrec’den bahsetmeye, “Padişahlığa asıl layık olan budur. Bundan başkası padişah olmasın!” demeye başladılar.*

¹¹⁶⁶ Dilleride muḥabbeti ... Neşr] -U.

¹¹⁶⁷ Müşāvere] tanışlık, P.

¹¹⁶⁸ Sebebi ne ola] bilmezüm, P.

¹¹⁶⁹ Şāh] pādişāh, P.

¹¹⁷⁰ Didij] -U.

¹¹⁷¹ Üstād eydür] -P.

¹¹⁷² ‘Inād u fesādlarına] bu işe, P.

İrec'e eyitdi: Yā İrec sen hōd yaşda bizden kiçisin ululuğ külāhını niçün başuña kōrsın. Taht-ı Keyān u mülk-i İrān neden saña ola biz Türk ü İrān arasında dil-beste vü hātır-şikeste olmağ neden ulu qarındaşum Hāver mülkinde derd ü renc ile qalup senüñ başuñda tāc ve yānuñda genc ola buña kim rāzı olur. İmdi bu bahşış ki şāh-ı cihān eyledi saña işşı bize ziyān eyledi¹¹⁷³. İmdi ben saña ne tāc-ı şāhi koyam ve ne külāh-ı İrān ne hōd sipāh¹¹⁷⁴ cümlesinden seni āvāre qılam didi. Çünkim¹¹⁷⁵ İrec Tūr'dan bunuñ gibi sözi gūş eyledi bir pākīze söz ile cevāb virüp¹¹⁷⁶ eyitdi: Ey birāder-i kām-yāb ben bunlaruñ cümlesinden fāriğüm bir ululuğ ki anuñ soñı muhābbete irer aña dil virmek neden¹¹⁷⁷. Egerçi taht-ı İrān evvel benüm idi şimdi andan sīr oldum cümlesini size sipāriş itdüm. Benüm sizüñle ceng ü neberdüm yoğdur. Cümle taht u külāhı size sipāriş eyledüm gerekmez ki¹¹⁷⁸ göñlüñüz benden rencide itmeñ didi ve ben sizüñ eleminüz olıcağ dünyāyı istemem didi. Kiçiliklikden artuğ āyīnüm yoğdur didi¹¹⁷⁹. Tūr ki bu cevābları işitdi qaşların çatup göñlinden hışm u kīn kopdı. İrec'üñ sözi hoş gelmedi zīrā göñlüñde toğru söze yir yoğ idi¹¹⁸⁰ [P-53b] şıçradı yirinden tūrdı. Ol kürsiye ki oturmuş idi altundan idi. Ol altun ağır şandalīyi kapup İrec-i nām-dārı anuñla çarpdı. İrec yirinden yıkıldı qalqup ol birāderinüñ üzerine gidüp āmān istedi. Ol dağı raħm u şefkat itmeyüp kürsi ile çarpdı bir nefes göz açdırmayup yek-ā-yek iki cānibden İrec'i ururlar idi. Ağzından ve burnından qan revāne olup her cānibden dermān umup āmān diler idi. Dir idi ki: Ey birāderler Tañrı'dan korkmaz mısız ve atañuzdan utanmaz mısız beni katl itmek ki ser-encām Hūdā sizi dağı benüm hālūme ugradur. İmdi ey server beni öldürme ki bundan soñra benden nişān bulmazsız kendüñi merdüm-keşlerden qılmağı didi ve dağı eyitdi: Ey birāder-i bī-vefā çünkim senüñ murāduñ cihān idi bulduñ imdi qan dökme Yezdān-ı cihān-dār ile ceng itme diyü ne qadar münnet idüp feryād kıldı ise Tūr-ı tünd-hū istimāc itmeyüp derūnına teraħhum u şefkat gelmedi. Mutaşşıl İrec'i urur idi. Ol bir qarındaşınuñ üzerine varduqça ol dağı kürsi ile çarpar idi. 'Ākıbet İrec'den tāb u tūvān gidüp feryād u figān itmekden bī-mecāl oldı yıkıldı ol dem Tūr-ı zālīm sürüp İrec-i mazlūmuñ üzerine gelüp gögsi üzerine çıqđı. [U-33a] [boş]

¹¹⁷³ İmdi bu bahşış ... ziyān eyledi] -U.

¹¹⁷⁴ Ne hōd sipāh] -U.

¹¹⁷⁵ Çünkim] -U.

¹¹⁷⁶ Tūr'dan bunuñ gibi sözi gūş eyledi bir pākīze söz ile cevāb virüp] -U.

¹¹⁷⁷ Bir ululuğ ki anuñ soñı muhābbete irer aña dil virmek neden] -P.

¹¹⁷⁸ Cümle taht u külāhı size sipāriş eyledüm gerekmez ki] -U.

¹¹⁷⁹ Kiçiliklikden artuğ āyīnüm yoğdur didi] -U.

¹¹⁸⁰ Zīrā göñlüñde toğru söze yir yoğ idi] -U.

[U-33b] (Bu meclis Ferīdūn evlādı Selm ü Tūr'uñ kiçi birāderleri İrec-i nām-dāri bār-gāhlarına da' vet idüp vāşıl-ı 'uqbā kılduqları maħallūñ beyānidur.)

GN, GNN: 4, Minyatür: U-34a

[U-34a] [Nazm:]

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Yekī ḥancer ez-mūze bīrūn keşīd

Ser-ā-pā-yı ü çādır ḥūn keşīd

Fürüd âmed ez-pây-ı serv-i sehî
Güsest ân kemer-gâh-ı şâhenşehî
Revân-ı hûn ez-ân çehre erguvân
Şüd ân nâm-ver şehriyâr-ı cihân
Ser-i tâc-ver z'ân ten pehlevâr
U hancer cüdâ kerd ber-geşt kâr¹¹⁸¹

[U-34b] Üstâd-ı dâne Firdevsî-i sühan-ârâ bu vechle takrîr ider ki: Çünkü Tûr-ı tendhû İrec-i nâm-dârı altına alup gögsi üzerine geldi¹¹⁸². Müzesinden bir hançer-i âbgûn çıkarup ol nâm-dârûn başını bedeninden cüdâ eyledi. Ol dem hûn-ı gül-gûnı vücudını ihâta idüp gūyiyâ ser-â-pâ üzerine çadır-ı hûn çekildi. Ol serv-i mehî ayakdan düşüp ol kemerbend-i şâhensehî kırıldı. Ol çehre-i erguvândan hûn revân oldu¹¹⁸³. Andan sonra ol nâm-dârûn kelle-i hûn-âlüdını mağzdan tehî [P-54a] kıldılar. Yirine müşk ve ‘abîr ü ‘anber ve kâfûr taldurdılar. Andan vücudını bir harîre şardılar. Ol başı bile bir altun tâbût içine kodılar. Andan bu resme haberler gönderdiler ki eyitdiler ki: İşte ol tâc-ı şâhiye lâyıq gördüğün başı saña gönderdik şimdi isterseñ tâcuñ vir isterseñ tahtuñ vir diyüp haber gönderdiler¹¹⁸⁴. Andan sonra birbirlerinden ayrılup ol iki bî-dâd u şümüñ biri Çîn ve biri Rûm cânibine¹¹⁸⁵ çekilüp gitdiler. Çünkü sipâhuñ ve şâh-ı ârzü-mendüñ dönecek zamânı geldi¹¹⁸⁶. Bu cânibde Ferîdün’uñ iki gözleri yolda idi ki ne zamân İrec gele diyü. Anuñ için bir şâhâne taht düzdürdi şâfi altun ve pîrûze ile pîrâye kıldurdu. İrec’e karşı çıkmaya şarâb ve sâzende hâzır kıldı. Pîller üzerine taht u kûslar bergidüp hâzır eylediler. Cemî‘ vilâyet halkı şâdmânlıklar eylediler. Üstâd eydür¹¹⁸⁷: Bu şafâ ile sipâh şahrâya çıkup İrec’uñ gelecek cânibine göz kulağ tutup turdılar. Anı gördiler nâ-gâh bir siyâh toz peydâ oldu. Toz içinden bir dâne hecîn-süvâr zâhire geldi. Giryân ve pür-derd

¹¹⁸¹ Çizmesinden bir hançer çekti ve İrec’i baştan başa kana boğdu. Selvi gibi düzgün boyu yere yıkıldı ve güzel karnı yarıldı. Erguvan renkli yüzünden kanlar aka aka, o ünlü padişah yeryüzünden elini çekti. Tûr, hançeriyle, İrec’in fil gibi iri vücudundan, o taç sahibi başını kesip ayırdı, artık her şey bitmişti.

¹¹⁸² İrec yirinden yıkıldı kalçup ol ... altına alup gögsi üzerine geldi] -P.

¹¹⁸³ Ol dem hûn-ı gül-gûnı ... hûn revân oldu] -P.

¹¹⁸⁴ Haber gönderdiler] irsal eylediler, P.

¹¹⁸⁵ Biri Çîn ve biri Rûm cânibine] diyârlarına, P.

¹¹⁸⁶ Çünkü sipâhuñ ve şâh-ı ârzü-mendüñ dönecek zamânı geldi] -U.

¹¹⁸⁷ Cemî‘ vilâyet halkı şâdmânlıklar eylediler. Üstâd eydür] -U.

zārılığla ħurūş ve mâtem iderek anuñ ardınca bir bölük dağı irdi. Ol altundan tâbütü getürdiler üzerine naķışlu kumaşlar örtülmiş getürüp ortaya kōdılar¹¹⁸⁸. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Be-dîn enderün bûd şâh u sipâh

Yekî kerd tîre ber-âverd râh

Hüyünî birün âmed ez-tîre kerd

Nişeste ber-i ü süvârî be-derd

Ĥurūşî be-zâr u dilî sū-güvâr

Yekî zer tâbüteş-i ender kenâr

Be-tâbüt-ı zer enderün perniyân

Nihâde ser-i Īrec ender miyân

Ebâ nâle vü zârî bârû-yı zerd

Be-nezd-i Ferîdün şüd ân şüh merd¹¹⁸⁹

Neşr¹¹⁹⁰: Āĥir anuñ ĥâlini görüp ol tâbüta şarıldılar altun taĥtasını kâldurdılar nazâr şaldılar gördiler içinde bir nesne ĥarîrle¹¹⁹¹ şarılmış anları¹¹⁹² açdılar Īrec'üñ ol kesilmiş başı zâhir oldu. Ol arada ol resme muşîbet oldu kim rûz-ı kıyâmetden nişân oldu. Ne kâdar pîller var ise üzerlerinde olan taĥlları ve kûsleri çâk çâk eylediler. Sipâh u şâh piyâde olup başlarını ber-ĥâk-i siyâh eylediler. Bu ĥâlde girü dönüp şehr cānibine yüz tûtdılar. Pehlevānlaruñ dillerinde nām-ı Īrec feryâd idüp ağlayup başlarını ve gözlerini kanlı yaş [P-54b] idüp¹¹⁹³ cümle ' asker göğüslerin dōge dōge şehre geldiler. İmdi ey ' âķil ü dānâ sen bu zamānuñ mihrine gümān getürme ya' nî degme muĥabbetine dil-beste olma andan vefâ görmek ĥâĥırasını göñüñe getürme andan vefâ ummaķ gümāndan toĥruluk ummâķ gibidür. Gümāna toĥruluk eyü ma' nâ degildür çarĥ mişâlinde bir gümān güc nişāndur dostluk eyleseñ nişāne olur düşmenlik eyleseñ muĥabbet gösterür¹¹⁹⁴. Üstād eydür: İşte Īrāniyân bu feryâd u

¹¹⁸⁸ Zārılığla ĥurūş ve ... ortaya kōdılar] -P.

¹¹⁸⁹ *Padişah ve askerler bu işlerle uğraşırken, yoldan havaya doğru bir toz yükseldi. Bu kara tozun arasında bir at görüldü; atın üzerinde de yaşlı bir süvari vardı. Bu gönlü yaşlı süvari ağlaya ağlaya geliyor, kucagında da bir altın tabut taşıyordu. Bu tabutun içinde ise, Īrec'in permiyan kumaşına sarılmış başı vardı. Atlı; yüzü sapsarı, çıĥlıklar kopararak, Ferîdün'un yanına geldi.*

¹¹⁹⁰ Nazm: ... Neşr] -U.

¹¹⁹¹ Ĥarîrle] ĥarîr kumaşlara, P.

¹¹⁹² Anları] ol ĥarîri, P.

¹¹⁹³ Ağlayup başlarını ... idüp] -U.

¹¹⁹⁴ Gümāna toĥruluk ... muĥabbet gösterür] -U.

fiğān ile şāh u sipāh hūy u hāy ile¹¹⁹⁵ Īrec'üñ bāğına geldiler. Ferīdūn Şāh ol gün kim ol bāğa yüz tūtdı ol gün şāhlaruñ direngleri günü idi. Zīrā ol gün Īrec ol bāğda meclis kūrur idi dīvān ider¹¹⁹⁶ idi. Ol maqāma geldikde Ferīdūn Şāh ol civān-bahtuñ başını tābūtdan çıkarup kucağına aldı bağına başdı. Dağı ağlayu ağlayu geldi. Īrec'üñ tahtına bakup şāhuñ tahtını¹¹⁹⁷ şāhibinden [U-35a] hālī görüp ol tahta nefrīn eyleyüp şāh-ı dil-beste qara toprağı yirden alup kendü başına ve ol tahta saçdı ve ol bāğı bi'l-küllīye āteşe urdı. Andan şoñra Īrec'üñ başını kenāra alup kendü başını sū-yı gerd-kāra tūtdı. Zār olup dir idi ki: Hūdāyā ol iki bī-dād u şūmuñ cānlarını öyle yaq ki hergiz rūz-ı rūşen görmeyeler ve dağı dilerüm hazretūñden cigerlerine bir dāğ urasın kim kurd u kuş görüp acıyalar ve dağı ey bār-ı Hūdā senden murādum budur ki rūzgārdan dağı biraz zamān bulam tā kim anlaruñ cezāsını gözümle görem andan şoñra ölem. Hūdāyā baña şol kadar zamān vir ki Īrec neslinden bir nām-ver görem bu kīn üzerine kemer-beste ola. Hūdāyā beni bu murāduma irgürürseñ andan şoñra öldüm ki ğam yimezüm¹¹⁹⁸ diyüp şol resme zārīlık itdi ki gözlerinden aqan¹¹⁹⁹ yaşdan yirde¹²⁰⁰ çemen bitdi. Her zamān başını qaldurup yüzini göge tūtup dir idi ki: Ey Hūdā-ı ciḥān u Perverdigār-ı zamān u mekān ol kime ki bunuñ gibi iş itdi dilerüm ki çok müddet [P-55a] olmıya ki anuñ rūzgārını bu nev'ale başına irgüresin diyüp toprağa düşüp zār zār ağladı. Döşegi zemīn ve yaşduğı toprak oldı ve dağı dir idi kim: Birāder-i ehrimen senüñ başuñı zārīlık ile kesüp arslanlar qurşağı mürde cismüñe kefen oldı¹²⁰¹. Üstād eydür: Cümle şehr ü vilāyet ḥalkı bu minvāl üzre dūr u dırāz Īrec'üñ mātemin tūtdılar. Her birinüñ gönülleri qan ile ve gözleri yaş ile tolu oturmışlar yaşlu ve mātendlü arqalarında ḥaftānları kök ve qara yürekleri pāre pāre 'ālem ḥalkı ser-ā-ser qaraya boyanmış idi. Şāha mufāvaqat eyleyüp cān u dil ile dirligi ölümde değışüp bir zamān bu ḥāl ile gün geçürdiler¹²⁰². Bunuñ üzerine bir niçe zamān geçdi. Bir gün Ferīdun Īrec'üñ sarāyına geldi. Ne deñlü Īrec'e hem-ser olmuş cāriye var ise ḥamliñüz var mı diyü su'āl eyledi¹²⁰³. İçlerinde bir ḥüb-çehre pür-sitār gördi. Anuñ nāmı Māh-ı Āferīd idi. Īrec'üñ aña ziyāde muḥabbeti var idi. Qazā ile ol

¹¹⁹⁵ Şāh u sipāh hūy u hāy ile] -U.

¹¹⁹⁶ İder] tūtar, U.

¹¹⁹⁷ Şāhuñ tahtını] -U.

¹¹⁹⁸ Ola. Hūdāyā beni ... ki ğam yimezüm] -U.

¹¹⁹⁹ Aqan] inen, P.

¹²⁰⁰ Yirde] -U.

¹²⁰¹ Her zamān başını ... mürde cismüñe kefen oldı] -U.

¹²⁰² Her birinüñ gönülleri qan ... ḥāl ile gün geçürdiler] -U.

¹²⁰³ Ne deñlü Īrec'e ... diyü su'āl eyledi] -P.

cāriye hāmile bulundu. Ferīdūn anı görüp şād-mān oldu. Ol cāriyeyi gördi gözetdi tā kim ol cāriyenūñ hāmli zamānı geldi. **Nazm:**

[Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūl]

Çü hengāme-i zāden āmed bedīd
Yekī duḡter āmed zi-Māh-āferīd¹²⁰⁴

Neşr¹²⁰⁵: Ya' nī Māh-āferīd nām cāriyeden bir duḡter vücūda geldi. Şūretde hemān Īrec'e beñzer idi. ' Ālem halkı ol kızuñ üzerine dirildi. Şād-mānlığla anı beslemege başladılar. Öñinde gice ve gündüz cānlarını ve tenlerini fedā itdiler¹²⁰⁶. Çünkim ol kız gün günden büyüdi tā kim ara virmege yaradı. Yüzi gündüze ve saçı giceye beñzer idi¹²⁰⁷. Āḡir anı dedesi Peşenk nām bir dilāvere nām-zād kıldı ki ol merd Ferīdūn' uñ neslinden idi¹²⁰⁸ ve Ferīdūn' uñ birāder-zādesi idi. **Nazm**

[Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūl]

Niyā nām zi-gerd-i şūyeş Peşeng
Bedū dād çendī ber-āmed direng¹²⁰⁹
Yekī merd ān bed-Peşeng-i dilir
Zi-toḡm-ı Ferīdūn çü ġarrende şır
Be-dādeş bedān nām berdār şūy
Çü yek çend gāhī ber-āmed be-rūy [P-55b]
Yekī pūr-ı zādān hūner-mend māh
Çi gūne sezā-vār-ı taḡt u külāh
Çü ez-māder-i mihrībān şūd cūdā
Sebük tāḡtendeş ber-i pādīşāh^{1210 1211}

Neşr: Üstād eydür: Çünkim ol duḡteri Peşenk dilire virdiler. Bir niçe zamān geçdüken şoñra ol māh-peyker bir oḡlan ḡoḡurdu¹²¹². Muştıcı gelüp Ferīdūn'a eyitdi:

¹²⁰⁴ Nihayet doğum zamanı geldi ve Mahāferid bir kız doğurdu.

¹²⁰⁵ Nazm: ... Neşr] -P.

¹²⁰⁶ Öñinde gice ve gündüz cānlarını ve tenlerini fedā itdiler] -U.

¹²⁰⁷ Yüzi gündüze ve saçı giceye beñzer idi] -U.

¹²⁰⁸ Ferīdūn' uñ neslinden idi] -U.

¹²⁰⁹ Nazm: ... direng] -U.

¹²¹⁰ Be-dādeş ... pādīşāh] -U.

¹²¹¹ Büyük babası, onu Peşeng'e nikahladı. Böylece, bir müddet daha geçti. Peşeng, Ferīdūn'un kardeşinin oḡlu, yani kendī temiz soyundandı. Ferīdūn'un bu kızı o şanlı yiḡide vermesinden sonra, bir müddet daha geçti. O erdemli ay gibi güzel kız taca ve tehta layık bir oḡlan doğurdu. Çocuk, şefkatli anasından doğar doğmaz, alıp pādīşāha götürdüler.

Ey t̄ac-ver gönlüni şād t̄ut ki Īrec zinde oldı ¹²¹³ didi. Andan Ferīdūn emr eyledi ol küdeki getürdiler¹²¹⁴. Ferīdūn bakup gördi Ĥudā'ya hezār ḥamd ü şenā¹²¹⁵ eyledi. Çünkim Ferīdūn cihānı rüşen gördi ol şafā ile nebīrenüñ çehresine nazār kıldı¹²¹⁶. Ferīdūn-ı ferḥunde-rāy¹²¹⁷ ol küdeki¹²¹⁸ beslemege başladı. Şol resme muḳayyed oldı ki bād-ı hevā anuñ üzerinden geçdügi istemez¹²¹⁹ idi. Rūz u şeb Ḥālīḳ'a niyāz idüp dir idi ki: Ĥudāyā bu tıfluñ 'ömrini dırāz eyle tā kim ḳātillerden Īrec'üñ ḳanını ala ve zīr ü zeber ḳıla dir idi ve anı sarāydan ve bāğdan taşra çıkarmaz idi. Altına müşkīn dībā döşenüp üstine çetr-i zībā t̄utulur idi. Ayağı altı müşk-i sārā, başı üsti çetr-i dībā idi¹²²⁰. Şol hüneler kim şāhānedür ve şāhlara lāyīḳdur, şehriyār-ı nām-ver üstādlar getürdüp aña ta'lim itdür idi. Gün-be-gün 'ilm ü ma'rifet ve dāniş ziyāde olmaḳda idi. [U-35b] Çünkim ol şeh-zāde-i civān-baḫta şol zamāna dek ta'lim kıldılar ki 'aḳl u idrāk kemāle irdi ve göñli ve gözi açıldı¹²²¹ lāyīḳ-ı t̄ac u taḫt oldı. Andan Ferīdūn Şāh anuñ nāmını Minūçīhr oḳudu¹²²². Ba' dehu dedesi t̄ac-ı zerrīn-i firūze-fām ve ḳul u ḳaravaş¹²²³ ve genc ü güher ve cevşen ü taḫt u kemer ve gürz-i kūh-peyker ve dībā-yı reng-ā-rengden serā-perde vü çetrler¹²²⁴ ve sipāhı aña virdi¹²²⁵. Üstād eydür: Ferīdūn Minūçīhr'e bir resme genc ārāste idüp virdi ki anları cem' itmekde kendü çok renc ü miḫnet çekmiş idi ammā cümlesi başdan başa Minūçīhr'e lāuḳ idi. Cümleñ miftāhını Minūçīhr'üñ ḫazīne-dārına teslim eyledi¹²²⁶. İşte Ferīdūn ki şāhlık esbābını aña virdi¹²²⁷ ve anı pādīşāhlık maḳāmında görmek için ser-' askerleri [P-56a] da' vet kıldı. Cümlesi gelüp anuñ pādīşāhlığına du' ā kıldılar. Anuñ t̄acına la' l ü yāḳūt u zeberced nişār itdiler. Üstād eydür¹²²⁸: Ferīdūn'üñ ser-leşkeri ki Ḳāren-i Kāvīyān'dur taḫl u 'alem anuñ elinde idi. Anı daḫı da' vet kıldılar bir 'ālī cem' iyyet eylediler. 'Iyd-ı nevrūz eylediler ḳurd ḳoyundan seçildi¹²²⁹. Merdden nā-merdi

¹²¹² Çünkim ol duḫteri ... ḫoğurdu] -P.

¹²¹³ Zinde oldı] ḳıl nazār, P.

¹²¹⁴ Andan Ferīdūn emr eyledi ol küdeki getürdiler] -P.

¹²¹⁵ Hezār ḥamd ü şenā] şükr, U.

¹²¹⁶ Çünkim Ferīdūn ... çehresine nazār kıldı] -U.

¹²¹⁷ Rāy] -U.

¹²¹⁸ Küdeki] tıfl-ı nūr-sīdeyi, P.

¹²¹⁹ İstemez] revā görmez, P.

¹²²⁰ Ayağı altı müşk-i sārā, başı üsti çetr-i dībā idi] -U.

¹²²¹ Şol zamāna dek ... göñli ve gözi açıldı] -U.

¹²²² Andan Ferīdūn Şāh anuñ nāmını Minūçīhr oḳudu] -P.

¹²²³ Firūze-fām ve ḳul u ḳaravaş] -U.

¹²²⁴ Güher ve cevşen ü ... serā-perde vü çetrler] -U.

¹²²⁵ Sipāhı aña virdi] -P.

¹²²⁶ Üstād eydür ... teslim eyledi] -U.

¹²²⁷ İşte Ferīdūn ki şāhlık esbābını aña virdi] -U.

¹²²⁸ Üstād eydür] -U.

¹²²⁹ 'Iyd-ı nevrūz eylediler ḳurd ḳoyundan seçildi] -U.

ayırdılar. Şavaşçı ve çarhacı ve meymene vü meysere vü kalb u cenāh erleri ta' yīn olundu ve sancāk begleri ve ser-ḥadd-nişinler ve ferzāneler sefer yarağı gördiler. Andan şoñra bunlar bu derdüñ çāresini böyle buldılar ki bir süḥan-dān ulular ḳatında söz söylemege mālīk bir merd bulup eṭrāf-ı 'āleme göndereler. Ulu pehlevānları ve Gürşāsb-ı şāḥīb-ḳırānı ve Sām-ı dilīri da' vet ideler¹²³⁰. Üstād eydür¹²³¹: bu cānibde Selm ve Tūr daḥı istīmā' itdiler ki ataları kendülerinüñ üzerine Minūçih'r'i ' asker ile gönderür ' azīm tedārik vardur¹²³² cān başlarına şıçradı. Derūnlarına ḥavf düşdi. İkiyi yine bir yire gelüp müşāvere kıldılar. 'Özr-ḥ'āhlıḳ ve āmān dilemekden ḡayrı çāre bulmadılar¹²³³. Bu derdüñ çāresini böyle buldılar kim, bir söze ḳādir ulular ḳatında söz söylemege mālīk merd bulup Ferīdūn'a göndereler günāhların baḡışlaya¹²³⁴. Andan ' asker içinden bir ' āḳil ü cerb-zebān kimesne bulup kenāra çekdiler. Aña ḥarāretlü çok söz söylediler. Andan şoñra Ḥāver ḥazīnesinüñ ḳapularını açdılar. Muraşşā' tāc ve altun taḥt u ṭavḳ getürüp pīller üzerine bezediler ve şanduklara aḳça vü altun ve aṭlas u ḳatīfe vü kemḡā ve müşk ü ' anber ḳodılar. Bunları cümle Ḥāver'den Īrān'a gönderdiler. Şol resme pīşkeş idi kim gözler görmüş degil idi¹²³⁵. Ol bed-kārlar Ferīdūn'ın ḳapusunda olan ululara daḥı başka başka pīşkeşler gönderdiler kim hiç vechle Ferīdūn'dan kendülere ziyān ırmeye¹²³⁶. Üstād eydür: Çünki gönderecek yādḡārlar tamām ḥāzırlandı andan şoñra ilçiyi getürdiler ḥil' atler virdiler andan nāme yazdılar ve dilden daḥı ilçiyi ışmarladılar eyitdiler ki: Ol şāha bizüm cānibimizden söyle ki şehriyār-ı Cem' -i' tibāruñ¹²³⁷ başı sağ olsun. Şeh-zāde-i civānmerdüñ daḥı vücūdi ḳutlu ola ve şāhuñ himmet-i ' āliyesi çarḡ-ı çehārumdan berter ola¹²³⁸ bu iki bed-ḡ'āh u bed-kārlar¹²³⁹ kim ata ḥicābından gözleri yaşludur. Bed işlere peşimānlar gönülleri pür daḡ ve pür günāh yüzlerin egri yoldan döndürüp ṭoḡrı yola meyl itmiş geçmiş işe nā-demlerden ḥaber getürdüm diyesin¹²⁴⁰. İmdi ey şāh-ı ' adālet şī'ār rüz-ı ezelde böyle yazılmış idi. Olan oldu ve geçen geçdi günāhuñ ' özrini ḳabūl eyleyüp luṭf göstermek gerek. Hüner-ber-i cihān-süz ve gürg ü¹²⁴¹ ner

¹²³⁰ Andan şoñra bunlar ... da' vet itdiler] -P.

¹²³¹ Üstād eydür] -P.

¹²³² Ataları kendülerinüñ ... ' azīm tedārik vardur] -P.

¹²³³ Derūnlarına ḥavf düşdi ... bulmadılar] -P.

¹²³⁴ Bu derdüñ çāresini ... baḡışlaya] -U.

¹²³⁵ Şol resme pīşkeş idi kim gözler görmüş degil idi] -U.

¹²³⁶ Ol bed-kārlar ... ziyān ırmeye] -P.

¹²³⁷ Cem' -i' tibāruñ] zū'l-i' tibāruñ, P.

¹²³⁸ Berter ola] güzer ide, P.

¹²³⁹ Bed-ḡ'āh u bed-kārlar] bed-ḡü, yaramaz işlüler, P.

¹²⁴⁰ Ḥaber getürdüm diyesin] -P.

¹²⁴¹ Gürg ü] -U.

ejdehā każā pençesinden halāş bulmaz¹²⁴². [P-56b] İmdi bize bahāne hemān ol oldu ki dīv-i nā-pāk bizi toğrı yoldan azıdup każāya uğratdı ve anuñ fikri bize böyle gālib oldu kim başlarımızda beynilerümüz içinde yir eyledi¹²⁴³. Eger pādişāhuñ bizüm vücūdumuz gitmesinden cān u seri pāk olursa bizüm dīnümüz ve günümüz rüşen ya^c nī şehīd-i pāk oluruz. [U-36a] İmdi¹²⁴⁴ revā degildür ki¹²⁴⁵ bu iki müste-mend ve bī-çārenüñ kañına Minūçihir'i yarağ u¹²⁴⁶ sipāh¹²⁴⁷ ile göndermesün işte bizüm evvel günāhımız budur ki ol 'ameli işledük. İkinci haţāmuz budur ki sipihir-i bülende muvāfaķat eyledük¹²⁴⁸. Üçüncü bahānemüz budur ki dīv-i racīmüñ taħrīkine uyduğ. Şol zamān kim Minūçihir bizüm diyārimuza gele biz dağı aña kulluķ idüp dā'im hidmetinde olalum. Çünkü ol dıraht-ı tāze bu gökden bitdi. Bize dağı lāzım oldu ki göz yaşıyla perverde idevüz¹²⁴⁹ ve māl u mülk ve tāc u genci aña vireyüz diyüp sözi tamām kıldılar. Andan sonra ilçi metā^c ve cevāhiri alup pillere yükledüp 'azm-i Ferīdün kıldı. Günlerde bir gün der-gāh-ı Ferīdün'a irişdi. İlçinüñ geldüğinden şāh¹²⁵⁰ haber-dār oldu. Buyurđı dīvān-hāne ve sarāyları silüp süpürdiler¹²⁵¹ muraşsa^c kālīçelerle¹²⁵² döşeyüp firūze taht getürüp kırdılar. Sīm ü zerden ağır kürsiler yirlü yirlerine kodılar **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü pīrūze taht üzre oturđı şāh

Ķadi serv idi vü seri kird-i māh

Giyüp tāc urup tavķ āşup gūş-vār

Şu resme k'olur 'ādet-i şehriyār

Neşr: Yine Selm'üñ ilçisi görđi kim¹²⁵³ dīvān kañasında pārslar ve tāziler muraşsa^c kılāde altun zencīr turur idi. Selm'üñ ilçisi bu tertībi görüp hayrān kañaldı. Anı görđi kim ser-mehterān-ı Ferīdün olan Şābur-ı bahādır sarāydan taşra geldi. Selm'ün ilçisini alup öñine düşdi. Ferīdün'üñ nazarına geldi. [P-57a] İlçi ol yüce tāc u tahtı

¹²⁴² Bulmaz] olmaz, P.

¹²⁴³ Anuñ fikri bize ... eyledi] -U.

¹²⁴⁴ İmdi] Pes, P.

¹²⁴⁵ Revā degildür ki] -U.

¹²⁴⁶ Yarağ u] -U.

¹²⁴⁷ Sipāh] leşker, P.

¹²⁴⁸ Bülende muvāfaķat eyledük] bülendüñdür, P.

¹²⁴⁹ Perverde idüp] yuyup, P.

¹²⁵⁰ Şāh] Ferīdün, P.

¹²⁵¹ Silüp süpürdiler] -U.

¹²⁵² Muraşsa^c kālīçelerle] -P.

¹²⁵³ Yine Selm'üñ ilçisi görđi kim] -U.

görüp yüz yire koyup zemîn būs eyledi. Şehriyâr-ı zamân kethudâ-yı cihân¹²⁵⁴ buyurdu, aña bir altun kürsi qodılar geçüp oturdı andan yine firistâde¹²⁵⁵ ayağa tırup du' â idüp eyitdi: Sen ol zıll-i Yezdânsın ki hevâ senüñ bahtuñdan rüşen ve zemîn senüñ pāye-i tahtuñdan gülşendür ve biz senüñ dükeli hâk-pāyiñüz ve bā'ış-i hayātımız sensin diyüp pey-â-pey du' â kıldı. Ferîdün dağı ilçiyeye güler yüz gösterüp muhabbet izhâr eyledi. Andan ilçi dağı ol iki qanlınuñ¹²⁵⁶ kelâmını beyāna¹²⁵⁷ başlıyup eyitdi: Ey şâh-ı ferruḥ-nijād ve firîşte-nihād ol iki pūr-ı bîdād ve ol iki hūnî-i pūr-ı inād ve fesâddan cevābum budur ki hālâ sū-yı bāgî vü fesâddan rücū' idüp semt-i şalāḥ ve dāda yüz tıtmışlardur¹²⁵⁸ ve işlerine 'özrlere eyleyüp didiler ki: Minūçihri-i şeh-zāde ol civān-baht-ı āzāde¹²⁵⁹ gelsün tâc u tahtını aña virüp biz kul gibi öninde kemer baḡlyalum. Dîbâ vü dînâr ve tâc u kemer ile ḥidmet idelüm. Atası qanımlı şatun alalum didiler diyüp andan her ne ki sipâriş olınmış idi bir bir Ferîdün'a ḡaber virdi. Çünkim Şâh-ı cihân¹²⁶⁰ bu cevābları ilçiden ḡuş idüp aslâ iltifāt itmedi. Ol dem hemân ilçinüñ yanında buyurdu kâtibler gelüp etrâf u eknâfda olan şâhân ve pehlevānân ve şâḡib-kırānāna nāmeler yazdırdılar¹²⁶¹. Da' vet için cümleden evvel¹²⁶² sipeh-dâr-ı ĩrân ve server-i Sîstân sultân-ı Zâvelistân olan Gürşâsb-ı şâḡib-kırāna bir nâme yazdılar. Üstâd eydür: Bu dilâver ol kām-kâr-ı cihân-dâr-ı zü'l-i' tibâr¹²⁶³ Cemşid nebirelerinden idi ve nâmede Selm ve Tūr'uñ helâk olmasını andan diledi ve dağı yazdı ki¹²⁶⁴: [U-36b] Ey pehlevân-ı rüy-ı zemîn şöyle ma' lümüñ ola ki Ḥâver mülkünden Rüm'dan ser-ḡadd-i Çîn'e dek cümle mehterlerüñ nigînlerinde senüñ ismüñ yazalar. Gerek tâc u kişver şâḡibi olsun gerek gürz ü ḡançer şâḡibi olsun cümle senüñ kemter kullaruñdur ve şol bahādırlar ki şîr-i jiyân anlaruñ ḡançerlerinüñ ḡastalarıdır. Senüñ der-ḡāhınuñ kemer-besteleridir. İmdi ey nām-dâr-ı cihân. Benüm iki dâne evlādum benüm qanlularumdur. ĩrec-i nām-dârı helâk eylediler andan soñra¹²⁶⁵ şimdi benden Minūçihri'i dağı dilerler. İmdi¹²⁶⁶ Minūçihri'e yârlıḡ idüp ol iki

¹²⁵⁴ Kethudâ-yı cihân] -U.

¹²⁵⁵ Firistâde] -U.

¹²⁵⁶ Qanlınuñ] hūnîñüz, U.

¹²⁵⁷ Beyāna] irgürmege, P.

¹²⁵⁸ Ey şâh-ı ferruḥ-nijād ... dāda yüz tıtmışlardur] -P.

¹²⁵⁹ Şeh-zāde ol civān-baht-ı āzāde] -P.

¹²⁶⁰ Çünkim Şâh-ı cihân] şâh, U.

¹²⁶¹ Ol dem hemân ... nâme yazdılar] emr eyledi bir nâme yazdılar, P.

¹²⁶² Da' vet için cümleden evvel] -P.

¹²⁶³ Ol kām-kâr-ı cihân-dâr-ı zü'l-i' tibâr] -P.

¹²⁶⁴ Selm ve Tūr'uñ helâk olmasını andan diledi ve dağı yazdı ki] -P.

¹²⁶⁵ Andan soñra] -U.

¹²⁶⁶ İmdi] -U.

kanlıları helāk itmege [P-57b] bize yardım itmege sa^c y-i bī-dirīg¹²⁶⁷ buyurasız diyüp nāmenūñ mührini urdı. Kāren-i nām-dārı da^cvet kıldı eyitdi: Ey server-i ^cālem Gürşāsb pehlevāna degme kimse göndermek olmaz. Senūñ gibi bir nām-dār varmağ gerek kim öyle server bu cānibe gele diyüp nāmeyi aña teslīm eyledi. Çünkim Kāren-i dilir şāhdan bu peyāmı¹²⁶⁸ işitdi¹²⁶⁹ biñ miğdār er aldı yarağ idüp yola düşdi sürüp bir gün Sīstān'a irdi Gürşāsb'a haber oldu buyurdı Kāren'i getürdiler. Murād-ı bülendūñden şöñra yarağ görüp ^cazm-i Şāh-ı¹²⁷⁰ Ferīdūn eyledi. Günlerde bir gün gelüp vāşıl oldu¹²⁷¹. Ferīdūn Şāh dağı işidüp¹²⁷² kerr ü ferr-i ^cazametle karşı çıkdı. Getürüp bir ^cālī mağām ta^cyīn itdiler karar kıldı, bir kaç eyyāmdan şöñra¹²⁷³ ziyāfet olundu. Çünkim Gürşāsb-i nām-dār her vechle şāhuñ emrine rām oldu. Andan Ferīdūn buyurdı Selm'ūñ ilçisini dīvāna¹²⁷⁴ getürdiler. Tekrār anuñ cevābını Gürşāsb öñinde söyletdiler. Andan Ferīdūn ilçiyeye eyitdi: Ey merd-i çerb-zebān var ol iki bī-şerm ü bī-bāklere söyle kim eger Minūçih'r'e muğabbetiñüz var ise yā İrec-i nām-dārūn tenine ne oldu başını bir tábūta koyup baña gönderdūñüz beni İrec'den ayırduñüz şimdi Minūçih'r'e mi kīn bağladuñuz. İmdi ey küstāhlar siz Minūçih'r'ūñ yüzini göremezsūñüz meger leşker ile ve Gürşāsb ile göresiz. Ol kimse ki cefā toğmunı ekdi ol ne eyü gün görür ve ne behişt-i cāvidān görür. Sizūñ gözūñüz görmez illā sipeh-sālār u sipāh. İmdi¹²⁷⁵ ey zevālleri yağın olmış zālimler ol dırağtı¹²⁷⁶ düşmen yirinden kıopardı andan bir şāh-ı meyve-dār hāşıl oldu. Hizber-i jiyān gibi sizūñ üzerūñüze gele dedesi kīnine miyān-beste ola. Nām-dārān ile leşker ile Sām-ı Nerīmān u Gürşāsb gibi dilāverler ile varur ve ben size bir leşker gönderdüm ki bir řāğa haymeleri kıurıla¹²⁷⁷ ve dağı ey merd ol zālimlere söyle ki dimişler ki göñlini pāk idüp günāhımız bağışlasun. İmdi görūñ ol rüzgār görmiş pīr-i dānā ne cevāb virdi¹²⁷⁸: Her şol kişinūñ ki cān u cisminde ^cağlı ola. Şöyle günāh itmek gerek ki ^cözre kābil ola. Perverdigārdan utanmaz mısız kim bunuñ [P-58a] gibi germ sözler söyledūñüz. Bu dağı böyle kıalmıya bu yaramazlığūñ mükāfātını iki cihānda bulasuñuz ve dağı baña

¹²⁶⁷ Sa^c y-i bī-dirīg] ihsān, P.

¹²⁶⁸ Peyāmı] cevābı, P.

¹²⁶⁹ İşitdi] gūş eyledi, P.

¹²⁷⁰ Şāh-ı] -U.

¹²⁷¹ Günlerde bir gün gelüp vāşıl oldu] -U.

¹²⁷² İşidüp] -U.

¹²⁷³ Karār kıldı, bir kaç eyyāmdan şöñra] -U.

¹²⁷⁴ Dīvāna] -P.

¹²⁷⁵ Ol kimse ki cefā ... sālār u sipāh. İmdi] -U.

¹²⁷⁶ Dırağtı] servi, P.

¹²⁷⁷ Bir řāğa haymeleri kıurıla] -P.

¹²⁷⁸ İmdi görūñ ol rüzgār görmiş pīr-i dānā ne cevāb virdi] -P.

tâc u taht kim gönderdüñüz ya' nî kaçdıñuz bu kim¹²⁷⁹ Ferîdün sizden kîn¹²⁸⁰ ü kıan istemeye. Ben hiç İrec'ün ol bî-behâ başını evlâ mı kim tâc u tahta şatam. Halk diyeler kim pîr olmuş peder nev-civân oğlunuñ başını behâya kesmiş. İmdi cevâbı dırâz itmiyelüm benüm murâdum sizün mâlîñuz degildür cân u başıñuzdur peder her ne kıadar pîr ise de diridir ol nev-civân oğlunuñ kînine kemer bağlamışdur¹²⁸¹ diyüp ilçiye¹²⁸² cevâb virdi. İlçi ol cevâbları işidüp¹²⁸³ bir an qarâr kılmayup 'azm-i Tûrân kıldı. Günlerde bir gün [U-37a] gelüp Tûrân'a irdi. Gördi şahrâda bâr-gâhlar kıurulmuş. Üstâd eydür¹²⁸⁴: Selm ve Tûr kaçıfe gönlekler tutmuşlar 'ıyş u nüş iderler. İlçi irişüp ol iki şâhlar yanına geldi. Ol dem andan haber şordılar. Ferîdün'dan ve leşkerden ve şâh-ı nevden ve ol vilâyetün cengi¹²⁸⁵ bahâdırlarından su 'âl¹²⁸⁶ itdiler ve kevkebe-i Minüçih'r'den ziyâde tefahhuş kıldılar ki sipih'r-i gerdânuñ anuñla mu'âmesi ne şüretendür. Ulular kimlerdür ve vezîrler kimlerdür didiler¹²⁸⁷. Felek aña mihr üzre midür çehresinde eşer-i sa'âdet nümâyân mıdur didiler. İlçi dağı cevâb virüp eyitdi: Her şol kimse kim hürrem-i bahârı görmemişdür varup der-gâh-ı Ferîdün'ı görsün güyâ bir bahâdır ki behişt içindedür. Dükeli hâki' anber ve kirecleri zerdür. Sipih'r-i berîn anuñ ferş-i eyvânı ve behişt rûy-ı handânıdur¹²⁸⁸. **Naızm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Firistâde güft ân ki hürrem-bahâr

Ne-dîdest be-bend-i der-i şehriyâr

Bahârîs hürrem der-ender-behişt

Heme hâk-i 'anber heme zerr-i hişt

Sipih'r-i berîn k'ân eyvân-ı üst

Behişt-i berîn rûy-ı handân-ı üst

¹²⁷⁹ Kaçdıñuz bu kim] -P.

¹²⁸⁰ Kîn] -P.

¹²⁸¹ Peder her ne kıadar ... bağlamışdur] -U.

¹²⁸² İlçiye] -P.

¹²⁸³ İşidüp] güş idüp, P.

¹²⁸⁴ Üstâd eydür] -U.

¹²⁸⁵ Cengi] -U.

¹²⁸⁶ Su 'âl] istifsâr, P.

¹²⁸⁷ Ulular kimlerdür ve vezîrler kimlerdür didiler] -U.

¹²⁸⁸ Güyâ bir ... rûy-ı handânıdur] -P.

Be-bālā-yı eyvān-ı ū zāğ nist

Be-pehnā-yı meydān-ı ū bāğ nist¹²⁸⁹

Neşr¹²⁹⁰: Çünkim anuñ ol yüce eyvānına irdüm şāhuñ başını sitāre ile hem-rāz gördüm. Meşelā cihān temāmet anuñ taht-ı tahtına gelmiş ve dağı zinde pīlleruñ arkasında altun çenberlü tabl u kūsar ile ber-pāy turular ve her cānibden ħurūş-ı kerrenāy sen dirsın ki dükeli meydān cūş ider ve zemīn ū āsmān dükeli ħurūş ider. Varup ol şāh-ı ercüm¹²⁹¹ endüñ öñinde ħırāmān oldum. Pīrūzeden bir taht-ı bülend gördüm. Anuñ üzerinde pādīşāh-ı māh mişālinde cāy-gāh itmiş ve yāķūt-ı raĥşāndan başına bir külāh urınmış. **Nazm**:

[Fe' ūlūn / Fe' ūlūn / Fe' ūlūn / Fe' ūl]

Be-tīre zenān piş-i pīlān be pāy

Zi-her sū ħurūşiden-i kerre-nāy

Tü güfti ki meydān bi-cūşed hemī

Zemīn b'āsmān ber-ħurūşed hemī [P-58b]

Ĥırāmān şüden piş ān ercümend

Yekī taht-ı pīrūze dīden bülend

Nişeste berū şehriyārī çü māh

Zi-yāķūt-ı raĥşān be-ser ber-külāh¹²⁹²

Neşr¹²⁹³: Muĥaşşal ol server bir cemāle mālīk kim cihān anuñ cemālinden pūr bīm ū vehm ve pūr ūmīd eger göreydüñ Cemşīd zinde olmuş dir idüñ ve şāĥib-ķırānlık¹²⁹⁴ yirinde Gürşāsb-i yel oturur yanında evlādı bile ķarār ķılmışlar. Nerīmān-ı cengī ve Sām-ı dilir ellerinde gürz ū şemşīr¹²⁹⁵ ve dağı bunlaruñ ķarşularında Rūmī vü Çerkes ğulāmlardan biñ dāne ķulaķları mengüşlı ve gerdenleri taṽķ-ı zerrīn birle ārāste vü

¹²⁸⁹ Elçi, bütün bunlara karşılık verdi, dedi ki: "Parlak bahan görmeyen, gidip o padişahın sarayının kapısını görsün. Saray değil cennetin içinden çıkmış bir saadet baharıdır. Toprağı amberden ve tuğlası da altından. Bu yüksek gök, onun yanında bir köşk gibi kalır; yüksek cennet de o sarayın gülümseyen yüzüdür. Onun meydanının boyunca bir dağ ve avlusunun genişliğince de bir bağ bulunamaz."

¹²⁹⁰ Nazm: ... Neşr] -U.

¹²⁹¹ Çenberlü tabl u kūsar ... külāh urunmuş] -P.

¹²⁹² Fillerin önünde ve ayakta duran davulcular davul çalıyorlar ve her taraftan kerrenay sesleri göklere yükseliyordu. Öyle bir manzara ki, o meydan coşuyor, yerle gök birbirine giriyor sanılırdı. Ben, o padişahın önüne doğru ilerlediğim zaman, firuzeden ve yüksek bir taht gördüm. Üzerinde, başında yakuttan bir taç ile parlayan bir padişah oturuyordu.

¹²⁹³ Nazm: ... Neşr] -U.

¹²⁹⁴ Şāĥib-ķırānlık] pehlevānlık, P.

¹²⁹⁵ Nerīmān-ı cengī ve Sām-ı dilir ellerinde gürz ū şemşīr] -P.

pīrāste hīdmet-kārlar ber-pāy¹²⁹⁶ tūrurlar. İmdi eger anlar¹²⁹⁷ bu cānibe leşker çekerler ise ne şahrā taħammül ider ve ne kūh diyüp hāmūş oldı¹²⁹⁸. Ol iki cefā-pişelerün elemelerinden yüzleri qarardı. Andan şoñra oturdılar tedbīr ve müşāvere kıldılar¹²⁹⁹. Ammā sözlerinün ne başı bellü idi ve ne ayağı. Döndi Selm'e Tūr eyitdi: Ārām u şādlığı girü komaq gerek. İmdi Minūçihir gibi¹³⁰⁰ nām-ver nice bī-hüner ola ki anuñ mu' allimi¹³⁰¹ Ferīdün ola. **Nazm:**

[Fe' ulün / Fe' ulün / Fe' ulün / Fe' ul]

Nebīre ile el bir ide niyā

Ki ol cāy-gehden bite kīmyā

Neşr¹³⁰²: İmdi bizüm vaqtimüz şavāş yarağını görmek vaqtidür ve şitāb vaqtidür¹³⁰³ epsem tıracaq vaqt degildür diyüp tiz leşkerden ilğārcılar çıkardılar etrāfa gönderdiler. Çin'den ve Hāver'den leşker cem' kıldılar. Ol illere ve vilāyetlere gavgālar yayılıp ol cānibe yüz tıtdılar ya'nī Selm ve Tūr cānibine 'azm kıldılar. Ol kadar leşker cem' oldı ki hadd ü haşrı yoq idi. Üstād eydür: Her kārlarını mükemmel gördiler hiç kuşūr u bahāneleri qalmadı lākin aħterlerini nuħusetden sa' ādete ric' at itdürmege mecālleri olmadı¹³⁰⁴. Andan şoñra ol deryā gibi leşker cebe vü cevşen ü zırh u miğfer içinde nā-bedīd olup ol iki şahuñ leşkeri bir gün şahrā-yı Hāver'den kalkıp 'azm-i Īrān eylediler¹³⁰⁵ tā kim gelüp Īrān ser-ħaddine ayaq başdılar. Bu cānibde haber Ferīdün'a irdi ki [U-37b] Tūrān cānibinden bir leşker gelüp ser-ħadd-i Īrān'a dāhil oldı. Şöyle kim anlaruñ çoqluğundan yir yüzi görünmez didiler. Çünkim Ferīdün-ı ferruħ-fāl¹³⁰⁶ bu cevābı gūş eyledi hemān Minūçihir'e emr kıldı kim leşkeri şahrāya çıkara. Ol daħı sipāh-ı bī-şümārı şahrāya çıkardı. Bir hafta şahrāda qarār kıldı. Ferīdün geldi düşmene göndermek zamānında aña pend ü naşihat kıldı eyitdi: [P-59a] Ey oğul şol zamān kim düşmene berāber olup cenge mübāşeret idesin. Kendüñe 'āķilleri ve uluları yār eyle şavāş güninde kendüñi qalb-gāhda qo tā kim

¹²⁹⁶ [Hidmet-kārlar ber-pāy] -U.

¹²⁹⁷ Anlar] -U.

¹²⁹⁸ [Hāmūş oldı] cevābı kim tamām kıldı, P.

¹²⁹⁹ [Müşāvere kıldılar] tanışdılar, P.

¹³⁰⁰ [Minūçihir gibi] -P.

¹³⁰¹ [Mu' allimi] ta' līm-kārı, P.

¹³⁰² [Nazm: ... Neşr] -U.

¹³⁰³ [Ve şitāb vaqtidür] -U.

¹³⁰⁴ [Her kārlarını ... mecālleri olmadı] -P.

¹³⁰⁵ [Andan şoñra ol ... 'azm-i Īrān eylediler] -P.

¹³⁰⁶ [Ferruħ-fāl] ferħunde-fāl, P.

sipāhuñ kuvvet-i albi ziyāde ola diyüp buña göre ok pend ü naıhat eyledi. Andan sonra Feridün āh ehre gitdi. Minüihr leker eküp azm-i dmen ıldı. **Nazm:**

[Feulün / Feulün / Feulün / Feul]

Serā-perde-i āh brn keid

Diref-i hmāyn be-hāmn keid

Hem refte leker grh-ā-grh

 deryā bi-cid hāmn u kh

nān tre d rz- ren zi-gerd

T gft ki hrid d lājiverd¹³⁰⁷

Neqr¹³⁰⁸: Diref-i Kāviyān āren-i Gāve'nn elinde p-gāh lekerde ve¹³⁰⁹ stād eydr: Grsb-i nām-dār leker-gāhdan iki ml yire dek iki yaa zinde filler baqlam idi ve altm dāne pllerin zerine altun tahtlar var idi. La l  gevher ile muraa   yz ple da ark yklenmi idi ve alt yz da kuvvetl ve heybetl pller badan ayaqa dek geyiml avā in hemān gzleri grinr idi. te bu tertb ile bahādırılar aralarında cebe v ceven dlarında grz-i girān dilirler ve dkeli rec knine¹³¹⁰ miyān-beste. stād eydr: te¹³¹¹ bu slb zre Minüihr kim serhadde irdi her bahādırn yirini ta yn ıldı ve lekeri tertb eyledi ve Minüihr ible-gāhda trup Serv-i āh- Yemen'i yanna aldı¹³¹². Tā kim aām oldu Minüihr lekern ortasından māh- tābān gibi u le ald¹³¹³. Bu cānibden da Selm ve Tr'n lekeri gz ayrm yirde idi. Anlar da her cāniblerin mstakem idp yatdlar. nkim eer oldu iki leker birbirlerine gzdiler. stād eydr: Meger Grsb'n alāy Selm alāyna aru vāi olm idi. Rivāyetdr ki Grsb pl arasında sylese āvāz bir nie ml yir gider idi ve arasında geyimleri lekern arasında gne gibi u le virr idi. Plinn aya altında zemn lerze idi. Bir cānibde da āren-i sipehdār ve Sām- mbāriz ve anlarn ollarında olan sipāh tglerin niyāmlarından ıkarup trdlar. Ol gice hd tlāyede āren serdār idi ve kemn-gāhda Behrām trm idi.

Nazm:

¹³⁰⁷ Padiahn byk adırn ıkardı, bayran da ovann ortasında atı. Ordu, takım takım yryordu. Askerin okluundan, dalarla ovalar deniz gibi kaynatı. Aydın gn kalkan tozlarla yle karardı ki, gne lacivet rengini aldı.

¹³⁰⁸ Nazm: ... Neqr] -U.

¹³⁰⁹ Diref-i Kāviyān ... lekerde ve] -P.

¹³¹⁰ Knine] anna, P.

¹³¹¹ stād eydr: te] -P.

¹³¹² Ve lekeri tertb ... Serv-i āh- Yemen'i yanna aldı] -P.

¹³¹³ Tā kim ... gibi u le ald] -P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Sipeh-büd çü Kâren mübâriz çü Sâm
Sipeh ber-keşide husâm ez-niyâm

Ṭalāye be-pîş enderün çün Kûbād
Kemîn-ver çü Behrâm-ı ferruḥ-nijād

Yekî leşker ārāsre çün 'arūs
Be-şîrân-ı cengî vü āvā-yı kūs¹³¹⁴ [P-59b]

Be-Selm u be-Tür āgehî tâhtend
Ki ceng-āverân kîne-rā sāhtend

Zi-bîşe be-hāmün keşidend şaf
Zi-ḥün-ı ciger ber-leb āverde kef

Neşr: Üstād eydür: ol gice şubḥa dek iki cānibden göz yummadılar¹³¹⁵. Bir leşker idi ki nev-'arūs gibi ārāste idi ve ḥurūşiden-i şîrân cengi ve şadā-yı ṭabl u kūs cihānı ṭutdı ve ṭalāye öñinde Kûbād-ı dilîr ṭurur idi. Selm ü Tür āgāh oldılar ki ceng-i āverler gine bisāṭını düzetdiler. Anlar daḥı bîşe-zârdan şahrāya çıkup şaf çekdiler ḥün-ı cigerden leblerine kef gelmiş idi¹³¹⁶. Bu cānibden Tür sürdi tā kim Kûbād'uñ yanına geldi eyitdi: Ey Kûbād var yûri Minūçîhr'e di kim ey pedersiz yeñi şāh bu leşker ve bunca tâc u genc nedür İrec'den ḥod vücūda bir kız¹³¹⁷ geldi saña kûpāl u şemşîr ü cevşeni kim virdi. Döndi Kûbād aña¹³¹⁸ eyitdi: N'ola ben aña bu ḥaberi ileteyin senüñ nāmuñı ve kelāmuñı diyeyin ammā senüñ öñinde bir qorqulu iş vardır eger bu ḥām sözlerüñden başuña ne ziyān geldüğini [U-38a] göreydüñ ve bileydüñ bu evzā' -i nā-hemvārı ihtiyār itmezdüñ. Sizüñ başuñuza gelecek işlere rüz u şeb¹³¹⁹ ḥurd u ḥuş giryān ola didi ve gitdi. Tā kim Minūçîhr'uñ yanına irişdi. Selm-i rezm-ḥāhdan işitdüğini bi'l-cümle aña söyledi¹³²⁰. Üstād eydür¹³²¹: Minūçîhr bu

¹³¹⁴ Kâren gibi kumandanlarla Sâm gibi yiğitler, kılıçlarını kınından çıkardılar. Kubād ordunun ön kısımlarını, temiz soylu Behrâm ise geri kısımlarını kumanda ediyordu. İşte böylece padişah, savaş erleri ve davul sesleri ile gelin gibi süslü bir ordu hazırladı. Bunun üzerine, bu iki kanlı, ağızları ciğer kanyla köpürmüş bir halde ordularını ormandan çıkartıp savaş ovasına getirdiler.

¹³¹⁵ Nazm: ... göz yummadılar] -P.

¹³¹⁶ Bir leşker idi ki ... leblerine kef gelmiş idi] -P.

¹³¹⁷ Kız] duḥter, U.

¹³¹⁸ Aña] -U.

¹³¹⁹ Göreydüñ ve bileydüñ ... işlere rüz u şeb] -P.

¹³²⁰ Bi'l-cümle aña söyledi] ser-ā-pā ḥaber virdi, P.

¹³²¹ Üstād eydür] -U.

cevābları¹³²² gūş kı lup ḥānde-künān eyitdi: Ey merd ‘ākil olan kimse bu sözi söylemez meger dīvāne ola. İmdi ey merd¹³²³ minnet Ḥudā’ya ki yir ü gögüñ şāhibidür. Anuñ ḥaḳkıyçün anı zīr ü zeber itmeyince gözüm yummazın. Tā ki başını teninden cüdā kılam ḥalk-ı ‘ālem göreler andan Ḥudā naşib iderse peder-i ferruḥ fālumuñ kīnini isteyem ve anuñ pādīşāhlığını zīr ü zeber kılam. İşte seḥer kim oldı¹³²⁴ bu ḥaber Tūr’a yetdi ol gün ceng olmadı çünkim bu rüşen-i cihān tīre oldı¹³²⁵. Ol daḥı Selm ile ceng esbābını müheyyā eylediler aḥşāma dek ol iki lekşer-i ceng-cū ḥāzır u āmāde oldılar. **Nazm:**

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Bedān ki ki rüşen-i cihān tīre küşt

Ṭalāye perākende bed-pehn deşt

Be-pīş-i sipeh Ḳāren-i rezm-zen

Ebā rāy zen serv-i şāh-ı Yemen

Ḥurūşī ber-āmed zi-pīş-i sipāh

Ki ey nām-dārān u şīrān-ı şāh

Bi-dānīd k’in ceng-i ehrimenest

Hemān derd kīnest ü ḥūn cūstenest

Kesī k’ū şevēd küşte z’in rezm-gāh

Behiştī büved şūste pāk ez-günāh¹³²⁶

Neşr¹³²⁷: Şaḥrāya ṭalāye perākende kıldılar. Ḳāren rezm-zen ṭalāyede, sipāhuñ öñinde Serv-i şāh-ı Yemen ile münādiler her küşede nidā itdiler ki: Ey nām-dārān-ı Īrān āgāh oluñ ki yarın ceng-i ehrimenāndur ve kīn ṭaleb idüp ḳan isteyecek gündür¹³²⁸. Bir kimse ki bu rezm-gāhda küşte ola günāhdan pāk olup ḳarār-gāhı behişt-i berīn olur ve bir kimse ki Çīn dilirlerinden birinüñ ḳanın dōke cihānda nām-ı nigū ḥāşıl ider. Hem pādīşāh-ı cihāndan tāc u taḥt ve ‘izz ü baḥt bulur ve Ḥudā-yı dād-gerdin

¹³²² Bu cevābları] -U.

¹³²³ İmdi ey merd] -U.

¹³²⁴ İşte seḥer kim oldı] -U.

¹³²⁵ Ol gün ceng ... tīre oldı] -P.

¹³²⁶ *Aydın yeryüzü kararmaya başlayınca, öncüler ovaya yayıldılar. Önlerinde savaşçı Karen ile müşaviri Serv bulunuyordu. Derken, ordunun ön saflarından, şöyle bir ses yükseldi: “Ey şahın yiğitleri! Şunu bilin ki bu savaş, dünyayı yaratan Tanrı’nın düşmanı ehrişene karşı açılmış bir savaştır. Kim bu savaşta ölürse cennetlik olur, bütün günahlarından arınır.”*

¹³²⁷ Ol daḥı Selm ile ... Neşr] -U.

¹³²⁸ Şaḥrāya ṭalāye ... isteyecek gündür] -P.

ecr-i ‘azîme mazhar olur. İmdi ‘âkılâne hareket idüp merdâne kılınmak gereksiz. Seher kim ola hürşid-i cihân-tâb ‘âlemi rüşen kıla merdânelik ile bil bağlayup gürz ü hançer ü mağzar ile yirlü yiriñüzde turup mekânîñuzı¹³²⁹ bekliyesüñüz biriñüzden bir kadem ne ilerü gerek ve ne girü gerek ‘ale’t-tertib [P-60a] turmak gereksiñüz. Sipeh-sâlârlar ve dilir ü ser-dârlar¹³³⁰ şah karşusunda şaf-be-şaf turup çağrışdılar ki: Biz cümlemüz Minūçihir’e bendeyüz. Cihânda anuñ varlığı ile zindeyüz. Eger¹³³¹ fermân iderse şimdi zemîni kanla Ceyhûn ırmağına döndirelüm¹³³² didiler. Ol gice bu kadar güft ü gû ve bu kadar ‘ahd ü peymân oldu. Bahâdırlar yirlü yirlerine gitdiler. Çünkü geldi şehir oldu. Minūçihir cebe vü cevşen ile Rûmî külâh ile ve tîg ile bâr-gâhından taşra çıktı. Her taraftan dilâverlerüñ dilleri pür kîn ve kaşları pür-çîn çeb ü râst ve kalb u cenâh-ı sipâh ârâste oldu. Zemîn bu keşret-i sipâhdan şu üzerinde keşti şeklin bağladı sen dirsın ki ceng cânibine şitâb ider zinde pîllerüñ arqalarında olan kûslara turreler urdılar. Yiryüzi deryâ-yı Nîl gibi hareket itdi¹³³³. Bahâdırân-ı dilirân ibtidâ çarhacılar¹³³⁴ yürüyüp şahrâdan tâğ gibi gitdiler hây u hûyla düşmen leşkerinüñ üzerine yürüdiler. İki taraftan şit u şadâ¹³³⁵ cihânı tıtdı. Üstâd eydür: İşte¹³³⁶ iki ‘asker birbirlerine hücüm idüp cenge âgâz itdiler. Üstâd eydür: Meger Tûrân leşkerinde bir bahâdır var idi. Nâmına Şirüy dirler idi. Gâyet nâm u nâmûs şâhibi idi. Tağ gibi pîlini sürüp meydân açdı¹³³⁷ ve kendüsi [U-38b] meydâna girdi. Heybetinden İrâniyân’a dehşet ‘arîz oldu. Kâren-i rezm-zen anuñ meydânına girdi. Tîg ‘üryân eyledi ceng eylediler. Kâren’üñ kılıcı şındı. Şirüy Kâren’i gürz altında zebûn kıldı. Sâm-ı sipeh-dâr anı gördi na‘re urup yıldırım gibi irdi. Şirüy Sâm’ı kim gördi hışmla üzerine sürdi. Üstâd eydür: Sâm ziyâde tâze idi. Şirüy Sâm’a dağı bir gürz urdı. Sâm gürze aldı gürz¹³³⁸ gürzden ayrıldı. Sâm’uñ omuzına toğındı omuzundan¹³³⁹ arqaya dek cebe vü cevşenini tâ kemer-gâhınıñ üzerine yıkdı. Sâm lâ-ya‘kıl oldu. Atı Sâm’ı tâ İrâniyân alâyına berâber getürdi. Hemân Şirüy meydân ortasında karar kıldı. Yine na‘re urdı eyitdi: Ben hergiz İrâniyân’dan Gürşâsb’dan gayrısın dilemezsin. Gürşâsb çün bu hâli gördi hışmla meydâna ‘azm kıldı. Gelüp

¹³²⁹ Mekânîñuzı] yirüñüzi, P.

¹³³⁰ Ser-dârlar] -P.

¹³³¹ Eger] çünkü, P.

¹³³² Zemîni kanla Ceyhûn ırmağına döndirelüm] zemîn üzerinde hûndan rûd-ı Ceyhûn ağıdalum, P.

¹³³³ Zemîn bu keşret-i sipâhdan ... gibi hareket itdi] -P.

¹³³⁴ İbtidâ çarhacılar] -P.

¹³³⁵ Şit u şadâ] hây u hûy, P.

¹³³⁶ Üstâd eydür: İşte] -U.

¹³³⁷ Meydân açdı] -P.

¹³³⁸ Gürz] -U.

¹³³⁹ Omuzundan] -U.

derûn-ı dilden na're urup¹³⁴⁰ eyitdi: Ey merd-i serv-şüret¹³⁴¹ beni meydāna oğursın he mi¹³⁴² işte geldüm bugün meydānı saña tar eyleyem. Cebe vü cevşen ve kemerüñ senüñ üzerüñe ған ağılyā¹³⁴³ didi. Tā kim Şirüy düşünāmla gelüp Gürşāsb'üñ öñine irdi. Gürşāsb Şirüy'ı görüp eleminden ħānde kıldı. Şirüy eyitdi: Ey nā-bekār merd olan meydānda güler mi. Gürşāsb eyitdi: Nā-bekār ben nice gülmeyem ki ceng [P-60b] güninde Gürşāsb'üñ meydānına sen giresin didi ve eline ol ħışmla gürz aldı. Şirüy'a bir gürz ile çarpdı ki cümle pīl ve esbābı ile zemīne berāber kıldı. Ol ħālī görüp bir gizden Selm ve Tūr'üñ leşkeri Gürşāsb'üñ üzerine sürdiler. Gürşāsb'üñ kafasından Minüçihir dağı işāret eyledi. Sipāh-ı Īrān bir gizden hücum kıldılar. Ceng-i 'azīm oldı. Leşker-i Selm ü Tūr bir mertebe idi ki deryā-yı muĥītden nişāne virür idi. Bu deryā içinde bahādırlar neheng-āsā ceng iderler idi. Bunlar iğdām ile anlar keşret¹³⁴⁴ ile tayandılar. Tā kim gelüp aĥşām oldı. Cengüñ arası gelmedi¹³⁴⁵ ammā Selm ü Tūr, Şirüy için zārīlikler kıldılar ve bu deryā gibi sipāhuñ zebün olmasını fikr itdiler. Ğam-nāk oldılar bu ceng-i 'azīm çünkim giceye ulaşdı iğdām eylediler seĥer olunca ma' reke kıldılar¹³⁴⁶. Andan iki taḫl-i āsāyiş çalındı. Güneş toğduğda cengden iki leşker döndiler. Qarār kıldılar ol gün ceng olmadı. Selm ü Tūr özge fikr kıldılar Firdevsī-i üstād buyururlar ki **Naẓm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Dil-i Selm ü Tūr āmed ez-ğam be cüş

Be-rāh-ı şebīhün nihādend güş

Çü ez-rüz-ı raĥşende nīme güzeşt

Dil-i her dü ĥünī pür ez-kīne geşt

Zi-her güne-i çār-hā sāhtend

Hemī rāy-ı bī-hüde endāhtend

Ki çün şeb büved māh-şebīhün künīm

Heme kūh u hāmün pür ez-ĥün künīm

¹³⁴⁰ Derûn-ı dilden na're urup] -U.

¹³⁴¹ Merd-i serv-şüret] nā-bekār, P.

¹³⁴² He mi] evlā mı, U.

¹³⁴³ Senüñ üzerüñe ған ağılyā] üzerüñe ağılyā, U.

¹³⁴⁴ Kesret] çokluk, P.

¹³⁴⁵ Cengüñ arası gelmedi] -P.

¹³⁴⁶ Ma' reke kıldılar] neberd itdiler, P.

Çü âmed şeb u rüz şüd der-nihân
Sipâhî girifteş ser-â-ser cihân¹³⁴⁷

Neşr: İşte bunlar ol gice¹³⁴⁸ şebîhün tedbirin eylediler. Çünkü günüñ yarısı geçdi bu iki hüniler bu tedbire qarâr virdiler. Derünları kîne ile tldı. Andan mâ^c adâ niçe inkâr-ı fâside itdiler. Niçe mekr ü hîle yolların bulmağa beyhüde rây kıldılar. Çünkim ol gün geçüp aḥşâm irişdi¹³⁴⁹. Bunlar tamâm şebîhün için ḥâzır oldılar. Ammâ bu cânibden İrân sipâhı daḥı ol ḥâlden vâkıf olup Minūçihir daḥı ḥâzır olup emr eyledi. Sipâh cümle müheyyâ oldılar. [U-39a] Ol dem Minūçihir emr eyledi ki Qâren-i sipehdâr kemîn-gâha gide sipâhdan otuz biñ nâm-dâr ki her biri kemer-beste-i kâr-zâr idiler. Alup kemîn-gâha ‘azm itdi. Ol cânibden Tūr daḥı yüz biñ leşker alup geldi kim İrâniyân’a şebîhün idegördi ki kendünüñ gelecegi yire İrân sipâhı müsellaḥ u âgâh tırmişlar. Nâ-çâr cenge âgâz eyledi. Bir mertebe kim gerd-i süvârândan hevâ yüzini şehâb tıtdı ve tığ-i pülâduñ şa‘şa‘ası berķ-i dıraḥşende gibi şu‘leler şaldı. Mağz-ı dilir anda bāng pülâd-ı ebr içinde âteş ü bād zâhir oldı¹³⁵⁰. Üstâd eydür: Ol dem Minūçihir Şâh daḥı âteş gibi ol ceng yirine geldi. Tūr’uñ üzerine at sürdi. Ol ḥâli görüp sipâh-ı İrân yanar âteş oldılar. Tūr-ı nâ-bekâr anı gördi. Tūrân sipâhı yüz çevirdi, nâ-çâr Tūr daḥı at başını çevirüp firâra yüz tıtdı¹³⁵¹. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

‘İnân râ bi-piçid u ber-kâşt rüy
Ber âmed zi leşker yekî hây u hüy
Demân ez-pey-i ü Minūçihir Şâh
Resid ender ân nâm-ver-i kîne-ḥ’âh
Yekî nîze zed ber pes-i püşt-i üy
Nigün-sâr şüd ḥancer ez-muş-t-i üy

¹³⁴⁷ Aydın günün yarısı geçince, her itki savaş erinin de gönülleri kinle kızıştı ve bir gece baskını yapmayı tasarladılar. Aralarında konuşup, ipe sapa gelmiyen bir takını düşünceler ileri sürdüler: “Geceleyin bir baskın yaparak ovaları kana boyayalım!” dediler. Gece bastırıp da gün ortadan kaybolduğu, ortalığı karanlık kapladığı zaman, bu iki zalim ordularını hazırlayarak baskına geçmek istediler.

¹³⁴⁸ Nazm: ... ol gice] -U.

¹³⁴⁹ Şebîhün tedbirin ... aḥşâm irişdi] -P.

¹³⁵⁰ Bir mertebe ... âteş ü bād zâhir oldı] -P.

¹³⁵¹ Firâra yüz tıtdı] girizân oldı, P.

Zi zîn ber-girifteş be-kirdâr bād

Bi-zed ber-zemîn dād merdî be-dād¹³⁵²

Neşr: Çünkim Tūr-ı nā-bekār Minūçih̄r rezmden ‘inān-ı pīçide kıldı. Leşkerden hāy u hūy qopdı¹³⁵³. Ol dem ardınca Minūçih̄r-i dilir sürüp ol kīne-h’āh nām-ver ol yirde irişdi¹³⁵⁴. [P-61a] Tūr’uñ arqasından bir nīze urdı. Tūr’uñ elinde olan hañçeri düşüp kendü dağı düşmenüñ maḥallinde¹³⁵⁵ Minūçih̄r irişüp bād mişāl zīninden qapup yire¹³⁵⁶ urdı. Ol yirde erlik dādını virdi ba‘dehu¹³⁵⁷ raḥşından inüp Tūr’uñ başını kesdi aldı leşkerine getürdi. Īrān sipāhı şād u hūrrem gelüp öñinde baş qodılar. Ulular Minūçih̄r’e du‘ālar kıldılar. Ol dem [P-61b] dīvān idüp emr eyledi. Ferīdūn için bir nāme yazıla¹³⁵⁸. Ol dem kātibler gelüp nāmeye mübāşeret kıldılar¹³⁵⁹. Evvelinde¹³⁶⁰ ḥamd-i Ḥudā’yı yād idüp andan Ferīdūn’a medḥ ü şenā kıldılar¹³⁶¹. Andan vāki‘ olan aḥvālī taḥrīr idüp Minūçih̄r ağızından ki: Ey peder-i büzürg-vār Tūrān-zemīn’e iyülikle irişdük ve sipāh çeküp kīn taleb itdük. İki gün içinde üç ceng-i ‘azīm oldı. Rūz u şeb ol ma‘reke de yeksān oldı. Anlardan şebihūn ve bizden kemīn qurılıp her gūne miḥneti çekdük¹³⁶². **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

[Resīdem be ḥübī be-Tūrān-zemīn]

Sipeh ber-keşīdim cüstīm k’īn

Se ceng-i girān kerde şūd derd ü rūz

Çi der-şeb çi der-hūr-ı gītī firūz

Ez-īşān şebihūn u zi-mā kemīn

Keşīdim ü cüstīm her gūne k’īn

¹³⁵² Atının dizginini çekerek başını geri çevirince, ordusundan bir gürültüdür yükseldi. Bunun üzerine Minūçih̄r kükreyerek onun peşine düşüp hücum etti ve sırtına bir mızrak saplayınca, Tūr’un elindeki hañçer yere düştü. Minūçih̄r, bundan sonra, bir rüzgār suretiyle gelip, onu eyerin üzerinden kaldırdığı gibi yere attı ve böylece yiğitliğin hakkını vermiş oldu.

¹³⁵³ Nazm: ... hūy qopdı] -P.

¹³⁵⁴ Ol dem ... yirde irişdi] anuñ ardından raḥş qoparup irişdi, P.

¹³⁵⁵ Tūr’uñ ... maḥallinde] -P.

¹³⁵⁶ Yire] zemīne, P.

¹³⁵⁷ Ol yirde erlik dādını virdi ba‘dehu] -P.

¹³⁵⁸ Yazıla] ḥāzır ola, P.

¹³⁵⁹ Ol dem kātibler ... kıldılar] nāmeye āgāz oldı, P.

¹³⁶⁰ Evvelinde] ser-nāmede, P.

¹³⁶¹ Ferīdūn’a medḥ ü şenā kıldılar] -P.

¹³⁶² Andan vāki‘ olan ... çekdük] -P.

Şenîdîm sâz-ı şebîhûn girift

Zi-bî-çâregî kâr-ı efsûn girift¹³⁶³

Neşr: İşte¹³⁶⁴ ey şâh-ı ‘adâlet-şi‘âr senüñ himmetüñle Tûr’uñ ardından irdüm. Bir nîze ile urup¹³⁶⁵ ser-nigûn kıldum bir ejdehâ gibi anı atdum ve ten-i bî-behâsından¹³⁶⁶ başını kesdüm. İşte şimdi sa‘âdetlü dedem huzûrına gönderdüm¹³⁶⁷. Şimden girü Selm için çâre görmekdeyüm diyüp nâmeyi tamâm itdi mührin urdı. Andan Tûr’uñ başını bir tâbûta kodı İrec başı gibi. Andan bir hecîn-süvâr ile gönderdi. Tâ kim ol heyûn-süvâr bir gün gelüp Ferîdûn’a irdi. Göz yaşı ile hicâb ile¹³⁶⁸ tâbûtı Ferîdûn’uñ öñinde kodı. Ferîdûn Şâh¹³⁶⁹ anı görüp şâd u hândân oldu. [U-39b] Minûçîhr’e du‘âlar kıldı. Çün Tûr’uñ hâlini öyle gördi Selm cânibine göz kulağ tutup karar kıldı. Bu cânibde bir gün Selm kaçarak bir yire irdi. Anda karar itdi. Ol yirde Tûr’dan haber şordı. Anuñ Minûçîhr elinde helâk olduğunu beyân itdiler. Derûnına havf düşdi. Ol yire yakîn bir hişâr var idi. Tiz döndi murâd idindi ki ol hişâra gire. Minûçîhr dağı Kâren’i Selm ardınca gönderdi ki kanda gitdüğünü bile¹³⁷⁰. Selm kendü kendüye eyitdi: Kaçup Çîn şehrine girmekten varup ol şarb hişâra girmek yekdür anda bir müddet eyü veyâ yatlu rûzgâr geçürelüm diyüp ol kal‘a cânibine ‘azm kıldı. Üstâd eydür: Bu zîkr olunan kal‘a deryâ mişâl bir şuyuñ içinde idi¹³⁷¹. Bir gün Kâren haberdâr oldu ki Selm hişâra girmek ister anı hişâra kaçurmamak için tedârike meşgûl oldu. Üstâd eydür: Hadd-i zâtında ol hişâr deryâ mişâl bir şuyuñ içinde idi. Kâren ‘aqlıyla bildi ki eger Selm varup ol kal‘aya girdi ise kâr müşkil olur. Gelüp bu ahvâli Minûçîhr’e bildürdi. [P-62a] Minûçîhr Kâren’e eyitdi: Meded imdi server aña bir çâre kıl ki ol kal‘aya girmeye eger vâkı‘â ol kal‘aya girerse kimse anuñ ayağını yirden depretemez zîrâ ol kal‘a bir kayadur kim kudretten deryâ¹³⁷² içinde bitmişdür. Bâlâsı hod felege irmişdür ve dağı üstâd eydür: Ol hişârüñ içinde niçe genc ü mâl

¹³⁶³ “Ben, senin büyüklüğün sayesinde, Tûrân ülkesine geldim ve ordumu da oraya götürerek intikam almanın yollarını aradım. İki gün içinde, gece gündüz süren üç büyük savaş yaptım. Düşmanlar bir gece baskını yapmak istediler. Biz de buna karşılık pusu kurduk ve intikam için gereken tedbirleri aldık. Tûr’un bir gece baskını yapmak, bana karşı gücü yetmediği için birtakım hileler yapmak niyetinde olduğunu duymuştum”.

¹³⁶⁴ Nazm: ... işte] -U.

¹³⁶⁵ Urup] -U.

¹³⁶⁶ Ejdehâ gibi anı atdum ve ten-i bî-behâsından] -P.

¹³⁶⁷ İşte şimdi ... gönderdüm] sen şâhuñ huzûrına irsâl eyledüm, P.

¹³⁶⁸ Göz yaşı ile hicâb ile] -U.

¹³⁶⁹ Şâh] -U.

¹³⁷⁰ Minûçîhr dağı ... gitdüğünü bile] -P.

¹³⁷¹ Selm kendü kendüye ... içinde idi] -U.

¹³⁷² Deryâ] deñiz, P.

konulmuş idi ve anuñ üzerinde hümā per şalmaz¹³⁷³ idi. Ol dem Kāren Minūçih'r'e eyitdi: İmdi ey şāh ben bir fikr eyledüm biz her ne kadar iqdām eylesek bu qal' anuñ fethine kâdir olımazuz. Meger bir şan' atle baña Tūr'uñ hâtemini ve direfşini viruñ Şirüy nām bir er dağı var idi. İrānilerden idi. Anı dağı istedi eyitdi: Evlā kim bu hâletle ol qal' aya¹³⁷⁴ girem siz dağı der-‘ akeb āheste āheste gelesiz diyüp Kāren diledüğünü aldı. ‘ Azm-i hişār itdi¹³⁷⁵. Tā kim gelüp qal' aya yakīn irdi. Leşkeri Şirüy'a ışmarlayup Kāren kendüsi tebdil cāme idüp bir niçe bahādırlar aldı geldi. Hişāruñ qapusına irdi teħabbus itdi. Gördi ki henüz Selm gelmemiş Kāren şād oldu. Ol dem dide-bān-ı qal' a¹³⁷⁶ Kāren'i görüp kimsin diyü haykırdı. Kāren eyitdi: Tūr'dan gelürüm beni bunda gönderdi ki İrān'dan Minūçih'r gelürse hişāri andan şaķınuñ ve diz-dāra yār u hevā-dār oluñ diyüp bizi gönderdi ve Tūr'uñ mührini gösterdi tā kim qapuyı açdılar. Kāren niçe dilāver serverler ile hişāra girdi. Qarār kıldı ol gün aħşāma dek diz-dāra dostluq şüretin gösterdi. Diz-dār ğafletle hişārdan ve bāşdan çıkdı. Zıkr olunmuş idi ki Kāren hişāra girmezden evvel leşkeri Şirüy'a ışmarlayup taşrada qomış idi. Çün seher oldu. Kāren qal' a burcından ‘ alem qaldurdu ve na' re urup Şirüz-ı zī-şān ve bahādırāna¹³⁷⁷ yir yir ‘ alāmet gösterdi. Şirüy āġāh olup şād oldu ve leşkeri alup qal' a tarafına yürüdü¹³⁷⁸ ve Kāren dağı qapuyı açdı. Şirüy'ı ve bahādırānı içerü qodı. Andan düşmenüñ başların kendü qanları üzerine şöyle dökdiler kim güyiyā hünin kelleler qan üzerinde la' l-gün efser idi. bir qola [P-62b] Kāren ve bir qola Şirüy düşdü¹³⁷⁹. Andan qal' a halkına kılıç [U-40a] urdu hün-ı a' dāyı baħr-ı bī-girān itdiler. Tā kim şabāħ oldu tamām qal' a Kāren elinde feth oldu. Üstād eydür: Qal' a qavinden on iki biñ kimse helāk oldu. Üşte Kāren bu qal' anuñ hidmetin tamām eyledi. Eger Selm bu cānibe gelür ise cāy-ı selāmet bulmaz¹³⁸⁰. Andan soñra Kāren ol cāy-gāhdan haber-i meserret eşer ile Minūçih'r'e gidüp Şirüy'ı qal' ada qodı. Gelüp kendüsi Minūçih'r'e vāķi' olan aħvāli beyān eyledi. Minūçih'r dağı bu hidmetüñ muqābelesinde Kāren'e hil' at-i fāħir virüp du' ālar kıldı ve bāķi sipāh dağı gelüp hidmet-i şehriyāra vuşul buldılar.

¹³⁷³ Per salmaz] sāye bırakmaz, P.

¹³⁷⁴ Qal' aya] hişāra, P.

¹³⁷⁵ İtdi] kıldı, P.

¹³⁷⁶ Dide-bān-ı qal' a] qapucu, P.

¹³⁷⁷ Şirüz-ı zī-şān ve bahādırāna] -U.

¹³⁷⁸ Şirüy āġāh olup şād oldu ve leşkeri alup qal' a tarafına yürüdü] -P.

¹³⁷⁹ Andan düşmenüñ ... ve bir qola Şirüy düşdü] -U.

¹³⁸⁰ Eger Selm bu cānibe gelür ise cāy-ı selāmet bulmaz] -U.

Der-beyān-ı Dāsītān-ı Kākūy-ı Āşinā Kerden Bā-Selm¹³⁸¹

Üstād eydür: Ol zamān ki Selm Minūçihir cenginden ḥalāş olup selāmet yaqasına çıkdı ilgār idüp gitdi. Bir gün geldi bir ādem ejderhāsına irdi. Ol merd Daḥḥāk¹³⁸² nebiresi idi. Nāmına Kākūy dirler idi. Yanında yüz biñ süvārlar ve gerden-keşler var idi¹³⁸³. Selm'e yardıma gelür idi çünkim birbirlerin gördiler ḥāl ü ḥatır şoruşdılar¹³⁸⁴. Kākūy ceng aḥvālinden su'āl eyledi Selm daḥı āh idüp mācerāyı naql eyledi¹³⁸⁵. Kākūy 'acebe qaldı ve aña itimālet virüp eyitdi¹³⁸⁶: Minūçihir kimdür ki andan bu denlü giryān u nālān¹³⁸⁷ girizān olursın. İmdi bu yirde ārām eyle, üzerümüze geldükde ben anuñ ḥaqqından gelem. diyüp ol yirde qarār eylediler¹³⁸⁸. İmdi yüz biñ bahādırlarum ile anlara bir iş idem ki dāsītān ola¹³⁸⁹. Bu ḥaber Minūçihir'e irişdi. Didiler ki: Ey şāh Dej-hoḥt Keng'den¹³⁹⁰ Kākūy nām bir dilāver geldi Daḥḥāk neslinden imiş. Yüz biñ ere mālīk anı gören bir cengī diyü kıyās ider gelüp Selm ile āşinālık eyledi ve aña istimālet virdi didiler. Minūçihir Şāh eyitdi: Selm ḥod benüm ḍarb-ı şemşirüm ḥavfinden girizān olmışdur ammā Kākūy'ün nebire-i Daḥḥāk olduğına baqup cengine varsam olur didi. Pes Qāren eyitdi: Ey şehriyār kim qādirdür ki senüñle cenge tura didi. Eger hem-neberdüñ peleng olsa daḥı senüñ cengüñi yād itmekle arqasında postı yırtılır Kākūy-ı nā-pāk kimdür. Ammā ey şāh ben şimdi 'āqilāne bir tedbīr ideyin varayın anı yolda helāk ideyin didi. Minūçihir eyitdi: Ey dilāver sen Kākūy için ğam yeme sen ḥod ḥidmetüñi tamām itdüñ niçe zaḥmetler çekdüñ. Sipāh ile kīn için durışduñ ve arduñı ol qal'a-i metīni fetḥ itdüñ. Şimdi nevbet benümdür hele gelsünler görelüm didi. Bu cānibde Kākūy daḥı Selm ile ve Tūrān 'askeri ile gelüp girü yirlerinde qonup qarār kıldı¹³⁹¹. Ol gün aḥşām irişdi iki cānibden talāyeler çıkdı. Şubḥa dek leşkere pāsban oldılar. Çünkim gice geçdi āfitāb-ı 'ālem-tāb cihānı pür nūr eyledi¹³⁹². Ol dem hemān Minūçihir emr eyledi. Kūs-ı

¹³⁸¹ Der-beyān-ı Dāsītān-ı Kākūy-ı Āşinā Kerden Bā-Selm] -U.

¹³⁸² Daḥḥāk] Daḥḥāk-ı sipeh-dār, P.

¹³⁸³ Yanında yüz biñ süvārlar ve gerden-keşler var idi] -P.

¹³⁸⁴ Selm'e yardıma ... şoruşdılar] Selm ile āşinālık eyledi, U.

¹³⁸⁵ Kākūy ceng ... eyledi] aḥvalin şordı Selm aña vāki' olan ḥāli beyān itdi, U.

¹³⁸⁶ 'Acebe qaldı ve aña itimālet virüp eyitdi] eyitdi, P.

¹³⁸⁷ Minūçihir kimdür ki andan bu denlü giryān u nālān] -U.

¹³⁸⁸ Girizān olursın ... eylediler] qaçarsın girü dōnelüm Minūçihir ne ola ki anuñ 'askerinden rü-gerdān olasın, U.

¹³⁸⁹ İmdi yüz biñ ... dāsītān ola] -P.

¹³⁹⁰ Dej-hoḥt Keng / Keng-i Dej-hoḥt: Pehlevce konuşulduğu zamanlarda bu yere Keng-i Dej hoht derlerdi. Şimdi ona Arapça "Beytūlmukaddes" de ve Dahhāk için yapılmış bir köşk olarak tanı! – "Şeh-nāme".

¹³⁹¹ Bu ḥaber Minūçihir'e irişdi... qarār kıldı] -P.

¹³⁹² Ol gün aḥşām ... pür nūr eyledi] -P.

harbiyeler çalındı ve nakkâreler döğildi. Şadā-yı nāy-ı rūyen cihānı tıtdı. Minūçih̄r ser-firāz-ı devlet atına süvār oldu. Sīmin ü zerrīn cebelere müstağrak¹³⁹³ cūş u ħurūş süvārān ve na^c re-i pīlān ile şadā-yı kūsdan cihān tıtdı ve gerd ü ğubār-ı ^c askerden hevā kır-gūn ve zemīn ābnūs oldu. [U-40b] İki [P-63a] ^c asker birbirine koyılup bu resme ceng iderken nā-gāh Kākūy na^c re urup nerre dīv mişālinde irüp Minūçih̄r'ūñ öñin aldı. Şāh-ı nev-civān daħı aña ħāmle kıldı¹³⁹⁴. İki şīr-i jiyān gibi birbirlerine hūm u hūcūm idüp ħamleler kıldılar. Ešnā-yı cengde¹³⁹⁵ Kākūy-ı nā-bekār irişüp añsuzın Minūçih̄r'ūñ kemer bendine bir nīze urdı. Şāhuñ başından Rūmī külāh bir cānibine yıkıldı. Kemer bendinūñ ortasından cevşen yırtıldı. Cevşenden şāhuñ ten-i pāki ^c ayān oldu. Hemān Minūçih̄r kendüye bu ħāl vāki^c olduğunu görüp ğayret ü ħamiyyet āteşi derūnından şu^c le virdi. Na^c re urup tīğini niyāmından ^c üryān eyledi¹³⁹⁶. İrişüp Kākūy-ı nā-bekāruñ eñsesinden cebesinūñ girībānına¹³⁹⁷ bir tīğ yetiştürdi. Kākūy'ūñ cevşeni üç ħarış miqdārı¹³⁹⁸ iki şağ oldu. Hemāndem Kākūy yek mīḥ üzerinde raḥşınıñ başını çevirdi¹³⁹⁹. İki ħūnī meydānda birbirinūñ ħanına teşne olup yırtıcı ħablānlar gibi cenge āheng eylediler tā kim gün nīmrüz oldu¹⁴⁰⁰ āheng-i ceng endāzeden geçdi. Minūçih̄r Şāh ğazaba gelüp bir kerre raḥşına uyluğ itdi. Ateş gibi irdi ve el uzatdı Kākūy'ūñ kemer-bendinden tıtdı zūr itdi. Eyer-ħānesinden götürüp ħolınūñ üzerine aldı yire çarpdı. Fi'l-ħāl raḥşından inüp şemşīr ile Kākūy'ūñ gövdesini yedi pāre eyledi. Çünkim Kākūy helāk oldu Ḥāver pādişāhınūñ yüregi ũrkdi ve ħalbi şikeste oldu. Cenge ħudreti olmadı¹⁴⁰¹. Bir özge tevbire düşdi. Kīne ve intiħām hevāsından geçdi ve girizān-ı ħişārdan cānibe revāne oldu. Minūçih̄r daħı Kākūy'ı helāk idüp murād idindi Selm cānibine hūcūm eyleye. Görđi ki Selm ħişār yolın tıtmış girizān olup gider Minūçih̄r daħı raḥşın deĝiştürüp bir raḥş-ı şabā-sür^c ate daħı süvār olup ardınca at bırağdı¹⁴⁰². Üstād eydür¹⁴⁰³: Ol meydāndan tā ħal^c aya varınca tāğ u şaħrā küştelerden tılmış idi. Şöyle kim ayak başacağ yir ħalmamış idi. Ol dem Minūçih̄r ol raḥş-ı tīz-reftārla mükemmel ü musallih ve cevşen-pūş ebrūsı pūr çīn ve derūnı pūr kīn raḥşını sürüp Selm'ūñ ardından irişdi ve na^c re urup eyitdi: Ey şūm bīdād ve ey

¹³⁹³ Sīmin ve zerrīn cebelere müstağrak] -P.

¹³⁹⁴ Şāh-ı nev-civān daħı aña ħāmle kıldı] -U.

¹³⁹⁵ Ešnā-yı cengde] -P.

¹³⁹⁶ Hemān Minūçih̄r ... ^c üryān eyledi] -P.

¹³⁹⁷ Eñsesinden cebesinūñ girībānına] gerdenine, P.

¹³⁹⁸ Üç ħarış miqdārı] -P.

¹³⁹⁹ Hemāndem ... başını çevirdi] -P.

¹⁴⁰⁰ Nīmrüz oldu] övle yirine geldi, P.

¹⁴⁰¹ Cenge ħudreti olmadı] -P.

¹⁴⁰² Minūçih̄r daħı ... at bırağdı] -P.

¹⁴⁰³ Üstād eydür] -P.

Türk-i bed-nihând ne kaçarsın merd iseñ karar ile tãc-ı pâdişâhî için birâderüñi katl idesin şimdi tãc bulduñ niçün gidersin. Saña tâcuñı getürdüm ey nã-bekâr ol dıraht-ı hüsrevânî ki sen anı koparduñ işte anuñ biñinden bir tâze nihâl hâşıl oldu ki nãmı Minûçihir'dür. İmdi ey nã-merd ü hîle-kâr firâr itme karar eyle diyüp rahş-ı zafer-encâmını sürdi. Bu güft ü gû içinde tâ kim ol şüm u bîdâdı hişâr yaqîninde bir teng vâdiye irişdürdi. Ol dem [U-41a] [boş]

[U-41b] (Bu meclis Selm Minūçih'r'den firār idüp bu al'aya girmek murād idindükde ären daı ıyās ile bilüp Minūçih'r'den icāzet aleb idüp Selm'den muaddem gelüp al'ayı ab idüp ba' dehu Selm daı geldükde al'aya giremeyüp ardınca Minūçih'r gelüp Selm'i atlı itdügüdür)

GN, GNN: 5, Minyatür: U-42a

[U-42a] üzerine sürdi Nazm:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Yekî tiğ zed der ber-gerdeneş

Sereş- rā biyendāht nīz ez-tenes

Bi-fermūd tā sereş ber-dāštend

Be-nīze be-ebr ender efrāštend

Heme leşker-i Selm hem-çün reme

Perākende geštend zi-ān-sū heme¹⁴⁰⁴

Neşr: Üstād eydür: Ol maħalde Minūçihir irişüp¹⁴⁰⁵ şemşir-i bürrānın [P-63b] çeküp Selm'ün¹⁴⁰⁶ gerdene bir tiğ urdı. Başını bedeninden cüdā kıldı¹⁴⁰⁷. Andan buyurdı ol başı bir nīzeye dikdiler 'askere getürdiler dükeli leşker Minūçihir'ün zür-ı bāzūsına taħsīn itdiler¹⁴⁰⁸. Andan şoñra Selm'ün 'askeri çobansız koyun sürisi gibi [U-42b] tağıldılar. Şahrālara ve mağaralara perākende oldılar. 'Āciz ü fūrū-mānde kaldılar. 'Āķibet aralarından pākīze-mağz ve hünerver bir 'āķil ü kāmīl¹⁴⁰⁹ kimseyi tedārik idüp eytdiler ki: Minūçihir'ün der-gāhına varup bu 'askerden Minūçihir'e söyleye ki Tūrān uluları eytdiler: Biz Minūçihir kullarıyuz gürühla ba'zımız ħod çār-pā şāhibleriyüz. Ba'zımız dihķānīyüz ve ba'zımız kişt-zār ve bāğ u 'aķār şāhibleriyüz. Bizi mücerred keşret leşker için Selm ü Tür sürdi ve getürdi yoħsa biz kīne ārzūsı ile cān u göñülden ceng kaşdıyla gelmedük ħālā cümlemüz şāhuñ kulluğın kabül eyledük cānımız anuñ mihiri ile töludur. Eger ceng eylemek ārzūsında olur ise biz anuñla tırışmağa kādīr degilüz. Biz cümle pādīşāh öñinde yüz yirde başımız nazarında komışuzdur cemī' en ħod bī-günāh bir tā'ıfeyüz ħātır-ı şerīfī nice diler ise öyle eylesün¹⁴¹⁰. Göñlünün hevāsı ne ārzū ider ise öyle itsün¹⁴¹¹ Fermānına¹⁴¹² muṭī' vü münķāduz bizüm şāhımızdur diyü 'özr eyleye. Ol merd-i suħan-dān¹⁴¹³ daħı varup¹⁴¹⁴ Minūçihir'e bu cevābları bi'l-küllīye naql u beyān eyledi¹⁴¹⁵. Minūçihir güş

¹⁴⁰⁴ *Boynuna bir kılıç indirince vücudunu iki parça etti. Emir verdi, kafasını bir mızrağa takıp havaya kaldırdılar. Selm'in askerlerinin her biri bir tarafa dağıldı.*

¹⁴⁰⁵ Ol dem ... irişüp] -P.

¹⁴⁰⁶ Selm'ün] anuñ, P.

¹⁴⁰⁷ Başını bedeninden cüdā kıldı] başı bedeninden perrān oldu, P.

¹⁴⁰⁸ Taħsīn itdiler] 'acebe kaldılar, P.

¹⁴⁰⁹ Kāmīl] -U.

¹⁴¹⁰ Eylesün] kılısuñ, P.

¹⁴¹¹ Göñlünün hevāsı ne ārzū ider ise eyle itsün] -U.

¹⁴¹² Fermānına] -P.

¹⁴¹³ Merd-i suħan-dān] kimse, P.

¹⁴¹⁴ Varup] gelüp, P.

idüp eyitdi¹⁴¹⁶: Benüm murādum cihānda düşmenlerümden intikām alup nām-ı nīgū ḥāşıl itmek idi. Her şol nesne kim Ḥudā'ya yaramıya veyā dīv fi' lī ola veyāḥūd yaramazlık kısmı ola¹⁴¹⁷ anlaruñ mişāli¹⁴¹⁸ baña daḥı yaramaz ser-ā-ser benden ırağ olsun yaramazlığa dīvler mā' il olur¹⁴¹⁹ egerçi siz¹⁴²⁰ benüm kīne-dārlarumsız lākin şimdi dostlarumsız çün Bārī Te' ālā ḥāzretleri celle ve ' alā baña fırsat ve ḳudret virdi. Ol ḳadar güneh-kār veyā bī-günāh her [ne] ise maḳtūl oldu. Şimdi dād günidür bīdādlık demleri gitdi. Türkistān ḥalkı¹⁴²¹ ḳaltden āzāde oldu varuñ cismiñüzden ālet-i cengi çıkaruñ dükeli mihribān oluñ didi. Pes bār-gāh öñinde bir münādī Minūçih'r'üñ emri ile nidā eyleyüp eyitdi: Ey pehlevānān-ı cihān¹⁴²² şimden girü [P-64a] daḥı ḳan dökmeñüz ki cefā pīşelerüñ bahtları ser-nigün oldu. Devlet pīrüzı bize naşib oldu didi. Pes¹⁴²³ cümle ceng-cüyān-ı kīn ya' nī¹⁴²⁴ büzürgān-ı Tūrān-zemīn gelüp cümle Minūçih'r'üñ öñinde yir öpdiler ālāt-ı ceng ü cidāl ve esbāb-ı ḥarb ü ḳıtāl Minūçih'r'üñ öñine gelüp gürūh-ā-gürūh ḳavm-i Tūrān silāḥlarını tğlar gibi yıgdılar. Andan şoñra Minūçih'r emr eyledi Tūrānīyān'a ri' āyet ḳıldılar. Pāyelerince yirler ta' yīn olındı. Andan ilçi düzüp Selm'üñ¹⁴²⁵ başımı aña virdiler ve Ferīdūn'a mektūb yazup evvelinde nām-ı Ḥudā'yı yād idüp andan şoñra Ferīdūn devletine du' ā itdi ve daḥı eyitdi: Sipās u minnet Ḥudā-yı Te' ālā'ya kim¹⁴²⁶ şāh-ı cihān devletinde ve himmeti berekātında ol efsūnlaruñ bend-i girānların açup başların kesdüm ve ḥālā ḳāşid ile ḥāk-pāyine gönderdüm. Ben daḥı icāzet olur ise nāme ardınca varam diyüp ilçiyi gönderdi ve ba' dehu Ḳāren ki ol ḳal' ayı uğurlamış¹⁴²⁷ idi. Şīrūy anda idi. Aña nāme gönderüp ḳal' a içinde olan māl u genc var ise pīlān-ı gerdūn-keş ile bī-ḳuşūr der-gāh-ı şāha¹⁴²⁸ getüresin dilāver ile sen daḥı gelesin diyü¹⁴²⁹. Pes Minūçih'r emr eyledi. Bār-gāh öñinde ḫabl u naḳḳāre urıldı. Andan Minūçih'r ' askeri alup [U-43a] Çīn diyārından dönüp Ferīdūn cānibine fetḫ ü zafer birle revāne oldu. Çün

¹⁴¹⁵ Bi'l-küllīye naḳl u beyān eyledi] bu sözlere söyledi, P.

¹⁴¹⁶ Minūçih'r gūş idüp eyitdi] şāh-ı cihān bu sözlere diñleyüp cevābında eyitdi ki, P.

¹⁴¹⁷ Veyāḥūd yaramazlık kısmı ola] -U.

¹⁴¹⁸ Mişāli] gibiler, P.

¹⁴¹⁹ Ser-ā-ser benden ırağ olsun yaramazlığa dīvler mā' il olur] -U.

¹⁴²⁰ Siz] -U.

¹⁴²¹ Ḥalkı] -U.

¹⁴²² Cihān] ferḥunde-rāy, P.

¹⁴²³ Pes] andan şoñra, P.

¹⁴²⁴ Cümle ceng-cüyān-ı kīn ya' nī] -U.

¹⁴²⁵ Selm'üñ] sultān-ı Ḥāver'üñ, P.

¹⁴²⁶ Sipās u minnet Ḥudā-yı Te' ālā'ya kim] -U.

¹⁴²⁷ Uğurlamış] fetḫ itmiş, U.

¹⁴²⁸ Pīlān-ı gerdūn-keş ile bī-ḳuşūr der-gāh-ı şāha] -U.

¹⁴²⁹ Getüresin dilāver ile sen daḥı gelesin diyü] -P.

Behemeniyye¹⁴³⁰ taht-gāhına yaqın iriřdi. Ferīdūn'a mŭjde itdiler¹⁴³¹ anuñ dađı Minūçihir didārına iřtiyākı kemāle irmiř idii¹⁴³². Bu ĥaber-i meserret eřeri iřidince buyurdı der-gāhında nefir urıluu tađl u naqqāre çalındı. Ser-ā-ser 'asker yirinden opdı. Dŭkeli řaĥrāları dībālar ile ve pīrŭze tađtlar ile zeyn olmiř pīller tutdı. Gŭn-ā-gŭn 'alem ŭ sancāklar bŭtŭn dŭnyāyı zerd ŭ sŭrĥ ve benefř eyleyŭp ebr-i siyāh mānendi sipāh deryā-yı Geylān Sārī taht-gāhına varınca tŭldı. 'Asker bir mertebe mŭzeyyen idi ki zerrīn-sitām atlar ile ve sīmīn rikāblar ile ve zerrīn siperler ile çok genc ŭ gevher ziynetler ile [P-64b] cemī' merd-i merdān zencīrden bořanmiř arslanlar gibi tavq u zerrīn kŭlāhlar ile řāh-ı Īrān-zemīn 'aabince dilīrān-ı Īrān ve her biri bir řīr-i jiyān gibi sehmgīn heybet ve řalābet ile yŭriyŭp sipāh ōnince pīller ve arslanlar řaf řaf yŭriyŭp bu tertīble Minūçihir'i istiĥbāl itdiler. Minūçihir dađı gelŭrken gŭrdi ki řarřudan Ferīdŭn řāh'uñ sancāđı zāhir oldu. Ol dađı emr eyledi. Leřkeri řaf bađladılar¹⁴³³. Hemān kendŭsi raĥřından inŭp piyāde Ferīdŭn'a řarřu yŭridi. Gelŭp ōninde yir ōpdi. Ol sālār-ı nev du'ālar ve ĥidmetler itdi. Ferīdŭn dađı āđŭřına alup gŭzlerin ōpdi ve nŭvāĥt itdi. Āferīn-i bisyārdan řoñra buyurdı tā kim Minūçihir yine atlandı. Pes andan řoñra Ferīdŭn kendŭ yŭzini āsmāndan yaña tŭtup eyitdi: Ey bār-ı Ĥudā sen dimiř idŭñ ki dāver ŭ dād-gerŭm ya'nī ĥākim-i 'ādilŭm kıtlıq eyyāmında sitem-dīdelere yāver olıci¹⁴³⁴ ĥamd u minnet saña ey Perverdigārum¹⁴³⁵ ki ben sitem-dīdeye dađı¹⁴³⁶ yāver olduñ ve hem dād virdŭñ ve tāc u engŭřterī dađı virdŭñ¹⁴³⁷ her vechle luřf u keremler kılduñ¹⁴³⁸ didi. Andan Minūçihir'i alup řehre geldi. Īrtesi gŭn 'ālī dīvān eyledi¹⁴³⁹. Minūçihir'i taht-ı ĥŭsrevīye cŭlŭs itdŭrdi. Tāc-ı zerrīni bařına odı māl u genc ŭ ĥazīne vŭ sipāhı teslīm eyledi¹⁴⁴⁰. Bu maĥalde řīrŭy dađı ol al'ada olan māl u ĥazīneyi alup¹⁴⁴¹ getŭrdi. Ferīdŭn der-gāhına yetŭrdi. Buyurdı Minūçihir'e teslīm itdiler. Minūçihir anı bi'l-kŭlliye leřkere baĥř eyledi. Ulular Minūçihir'e āferīn ođudılar¹⁴⁴². Ŭstād

¹⁴³⁰ Behemeniyye] řāhuñ taht-gāhına, P.

¹⁴³¹ Ferīdŭn'a mŭjde itdiler] dedesi Ferīdŭn řāh dağı ĥaber-dār oldu, P.

¹⁴³² Anuñ dađı Minūçihir didārına iřtiyākı kemāle irmiř idii] -P.

¹⁴³³ Ol dağı emr eyledi. Leşkeri şaf bağladılar] -P.

¹⁴³⁴ Sen dimiş idŭñ ki dāver ... sitem-dīdelere yāver olıci] -U.

¹⁴³⁵ Perverdigārum] -U.

¹⁴³⁶ Dağı] -U.

¹⁴³⁷ Hem dād virdŭñ ve tāc u engŭřterī dağı virdŭñ] -U.

¹⁴³⁸ Her vechle luřf u keremler kılduñ] -P.

¹⁴³⁹ Andan Minūçihir'i ... 'ālī dīvān eyledi] -P.

¹⁴⁴⁰ Māl u genc ve ĥazīne vŭ sipāhı teslīm eyledi] -P.

¹⁴⁴¹ Alup] -P.

¹⁴⁴² Buyurdı Minūçihir'e ... Minūçihir'e āferīn ođudılar] -P.

eydür¹⁴⁴³: Çünkü Ferīdūn t̄ac u tahtı Minūçih̄r'e teslīm eyledi. Cihānda bir zerre 'alākası k̄almadı ve kendüsi k̄uše-i 'uzlet ihtiyār itdi. Bir niçe gündən şȫra müddet-i 'ömri nihāyete irişmiş idi. Dıraht-ı Keyānī pejmürde oldı¹⁴⁴⁴. Minūçih̄r'i da' vet idüp lāyık olan vaşiyyeti itdi. Andan iklīm-i fenādan mülk-i bekāya intikāl itdi. Cihāndan gitdi sa' ādet aña ki nām-ı nigū taḫṣil eyledi. 'Adl ü dād ṣāhibi olup ol ṭarīkde niçe maḫbūl āyīn ü k̄ānūn icād eyledi¹⁴⁴⁵. Minūçih̄r bir hafta anuñ mātemin itdi. Ba' dehu Ferīdūn'ı¹⁴⁴⁶ pādīşāhlar k̄a' idesince defn idüp üstine daḫme-i ṣāhī bünyād eyledi. Niçe zer ü sürḫ ü lāciverd ile dörd dīvārını [U-43b] ve saḫfını naḫş eyleyüp ve tābūtūñ¹⁴⁴⁷ altına 'ācdan bir taht ḫoyup ve üzerine t̄ac-ı ṣāhī važ' eylediler andan vedā' idüp ṭaşra çıkdı ve daḫmenūñ ḫapusını bergitdiler. Şöyle kim resm ü āyīn olmuş idi öyle itdiler¹⁴⁴⁸. Ferīdūn'ı ol yirde ḫoyup gitdiler¹⁴⁴⁹. Rāvī-i sūḫan-sāz ve nāḫil-i fesāne-perdāz [P-65a] bu vechle beyān idüp eydür ki: Minūçih̄r Şāh çünki pederinūñ maṣlaḫatın görüp¹⁴⁵⁰ bir hafta mātemin tamām eyledi. Andan sekizinci gün taht-ı ṣāhīye cülūs idüp ve t̄ac-ı pādīşāhīyi başına giydi. Salṭanatda ḫarār eyledi dükeli cāzūlīḫları baḫladı ve Minūçih̄r'ūñ salṭanatı eyyāmı yüz yigirmi yıl oldı ve cümle pehlevānları kendüye yār eyledi ve Minūçih̄r'ūñ pādīşāhlığından dükeli cihān ḫalkına müjde irdi. Andan du' ā¹⁴⁵¹ ve seḫāya el urdı. Eyülik ve pāklik ve merdānelik birle 'adl ü dād itdi ve daḫı eyitdi kim: Ben ki Minūçih̄r'üm hem dīn ve hem devlet baña mevhibe-i İlāhīdür ve daḫı benüm ḫıṣm u kīnüm var ve hem dād u mihrüm var ya' nī ṣuḫı olanlar ḡazabuma müsteḫāḫ olurlar ve ol zālimlerden mazlūmlarūñ dādını alıvrürüm ve kīnemi düşmenlerüme ḫomazum kīne-cüyum ve Ḥaḫ Te'ālā ḫazretlerinūñ ḫullarına merḫamet ve ṣefḫat iderüm. Müṣfiḫ ü mihrībānum zemīn baña bende ve çarḫ baña¹⁴⁵² yārdur ve t̄ac-dārlarūñ başı baña ṣikārdur ve bende hem iyülik eli var ve yaramazlık eli daḫı var ve tārik giceler içre ben cüyende-i kīnüm ve daḫı ḫudāvend-i ṣemṣir-i zerrīne keṣṣ benüm ve firāzende-i Kāvīyānī direṣṣin¹⁴⁵³ benüm kīn almaḫda cān dirīḫ itmezüm. Bezm vaḫtinde benüm iki ellerüm deryādur ya' nī seḫā vaḫtinde keff-i dürr-pāşum ile deryā gibi baḫş eylerüm ve yine ḫahrum

1443 Üstād eydür] -P.

1444 Dıraht-ı Keyānī pejmürde oldı] -U.

1445 'Adl ü dād ... icād eyledi] -P.

1446 Ferīdūn'ı] -U.

1447 Tābūtūñ] meyyitūñ, P.

1448 Şöyle kim resm ü āyīn olmuş idi eyle itdiler] -U.

1449 Ferīdūn'ı ol yirde ḫoyup gitdiler] -P.

1450 Çünkü pederinūñ maṣlaḫatın görüp] -P.

1451 Du' ā] 'adle, U.

1452 Baña] -P.

1453 Direṣṣin] -P.

eliyle yaramazların elini yaramazlıktan kesüp hâ'inlerin kanını zemine¹⁴⁵⁴ dökerüm. Cengde pehlevânım ve tahtda pâdişâhım şimdilik yir yüzi benim hükümündedir çarh dağı benim diledüğümce¹⁴⁵⁵ döner ya'nî benim tedbirüme muvâfaqat ider. Rüy-ı zemîn cümle benim hükümündedir her kaçan şâhân-ı cihân benim emrüme muhâlefet itseler fi'l-hâl baş alurum¹⁴⁵⁶ ve dağı düşmeden gâfil degülüm ve gâzabım âteş-i tîzdür ve hilmüm eyüleri perveriş ider. Diledüğümü şâhib-i tabl u 'alem iderüm ve ben yine bu kadar hünerler ile bir kemîne bendeyüm Hâlîk-ı kâ'inâta perestiş iderüm. Ferîdün-ı ferruh tîrîki üzre sülük iderüm ya'nî rüşen-i saltanat-ı Ferîdün ne vechle ise ben dağı öyle iderüm¹⁴⁵⁷. Saltanat emrinde¹⁴⁵⁸ biz egerçi tâzeyüz lâkin dedelerimiz kühen idi. Anlar rûzgâr-dîde idiler. Mucib-i fehm ü ferâset ve muktezâ-yı 'aql u kiyâset ile 'amel iderler idi ve biz dağı dest-i du'â-yı Hudâ'ya kaldırıp [P-65b] göz yaşların döküp ağlayup cemî' zamânda Hâk'â¹⁴⁵⁹ tevekkülü elden kıymayalım. Baqiyeye-i 'ömri 'adl ile bezle şarf idelüm. Bize bu tâc u taht Hâk'dan 'atâdur ve ümidimiz oldur ki her şol kimse ki heft kişver içre dîn ü diyânetden 'udül eyleye ve fuqarâ kısmına cevri ü zulm u qahr eyleye ve kendü kavmini hor tuta ve genc ü mâl u hazînesi çoklığından gerden-fîrâzlık ide ya'nî tekebbürlük şîfatın tutup kendü akrânı kimselere zahmet vire kendü üzerinden anları rencide ide¹⁴⁶⁰ ser-be-ser anuñ gibiler benim yanumda kâfirlerdür div-i bed-kirdârdan beterlerdür ve bu dîn ü âyîn üzre olanlar Hudâ'nuñ düşmenleridür [U-44a] anlar nefrîn-i Hudâ'ya mazhar olmuşlardır. Lâ-cerem ben dağı tîge el uzadup¹⁴⁶¹ memleket ve iklim düşmenlerin ve dîn ü devlet 'aduların pâ-beste eyleyem didi. Pes ol dem dükeli pehlevânlar Minûçîhr'e tahsîn ü âferîn idüp eyitdiler ki: Ceddün¹⁴⁶² Ferîdün-ı ferruh-fâl dağı saltanat tahtını saña lâyıq gördi ve âyîn ü kânûn-ı pâdişâhı öğretti. Taht u tâc pâyidâr ve üstüvâr olsun. Biz cümlemüz senün emri u fermânuñdayuz her kanda olursak senün peymânuñdan taşra olmazuz didiler. Pes andan sonra Sâim ayağ üzre tûrup Minûçîhr'e du'â vü tahsîn ü âferîn eyleyüp eyitdi: Ey hâkim, 'âdil şâhlardan sen güzidesin ata ve anadan pâdişâhsın. Hemîşe gönülün şâdmân ve bahtuñ bîdâr ve sa'âdet saña yâr ola diyüp 'ubûdiyyet gösterdi. Pes Minûçîhr dağı Sâim-ı

¹⁴⁵⁴ Zemîne] -P.

¹⁴⁵⁵ Diledüğümce] murâdumca, P.

¹⁴⁵⁶ Rüy-ı zemîn cümle ... muhâlefet itseler fi'l-hâl baş alurum] -U.

¹⁴⁵⁷ Öyle iderüm] ol tîrîki gözlerüm, P.

¹⁴⁵⁸ Saltanat emrinde] -P.

¹⁴⁵⁹ Hâk'â] -P.

¹⁴⁶⁰ Kendü üzerinden anları rencide ide] -U.

¹⁴⁶¹ Uzadup] urup, P.

¹⁴⁶² Ceddün] deden, P.

süvāra t̄ac u kemer ve hil'at ü gevher viridi ve eyitdi: Ey şāhib-kırān ibn şāhib-kırān¹⁴⁶³ sen baña ululardan yādgārsın ve şāhlardan¹⁴⁶⁴ emānetsin sen āsmān-ı bezme āfitābsın ve mişe-zār-ı¹⁴⁶⁵ rezme şīr-i jiyānsın çün senüñ şemşīrūñ cihānı rāst eyledi. Hemān şimden girü 'ıyş u 'iştret ile şafā-bağş ol didi ve Sām dağı yine ol demde Minūçih'r'e du'ā idüp eyitdi ki: Ey şāh-ı cihān hemīşe baht pāyinde Hūdā yār u sa'ādet bākī ola¹⁴⁶⁶ dedeñ Ferīdūn bu salṭanat tahtını saña lāyık gördi. Baña pehlevānlık viridi. Mādām ki cānum bedenümdedür senüñ fermānuñdayum diyüp baş koyup taşra çıkup gitdi.

Dāsītān-ı Zāden Dāsītān-ı Sām¹⁴⁶⁷

[P-66a] Rāvī kavlince bir hikāyet-i 'acīb ü dāsītān-ı gārīb beyān olunur. Firdevsī-i dānā eydür: Ulular kelāmından işitdüm ki göresin rūzgār Sām ile ne bāz-geşt ve ne gūne sergūzeşt gösterdi. Kulağ tut işidesin ki¹⁴⁶⁸ Sām-ı Nerīmān Minūçih'r'üñ 'ahdinde cihān-pehlevān idi. Ol pehlevānuñ oğlu ve kıızı olmayup bir niçe zamān idi ārzū-yı ferzendle şebistānında bir māh-peykere muḥabbet itmiş idi. Ya' nī oğul ārzūsı ile bir cāriye tutmuş idi. Ol māh-peyker andan ḥāmīle olmuş idi. Maḥalli geldükde ana rahminden vücūd ālemine bir ferzend geldi¹⁴⁶⁹. Şūret-i ḥūbı gāyetde laṭīf vücūdī āfitāb-ı tābende gibi 'ayān hiç bir yirde 'aybı yok ser-ā-pā cismi¹⁴⁷⁰ āyīne-i tāb-nāka beñzer ve lākin gövdesinde kılları ve saçı aḳ idi. Çün bu resmle vücūda gelicek bir haftaya dek anı Sām'a göstermediler. Korkdılar dükeli şebistān kavmi ol küdek-i şīr-ḥ'āre öñinde zārīlık itdiler. Hiç bir kimse kādir olmadı ki gelüp anı Sām-ı dilīre¹⁴⁷¹ söyleye. 'Aḳıbet dāyelerden biri cür'et idüp geldi. Sām-ı dilīrūñ ḥuzūrında eyitdi: Ey pehlevān-ı cihān eyyām-ı 'ömrūñ ber-devām ve düşmenlerūñ ḥ'ār u nā-kām¹⁴⁷² olsun. Ey pehlevān senüñ şebistānuñda [U-44b] bir oğluñ vücūda geldi, māh-ruḥsār u ḥūb-dīdār teni nuḳre-i ḥāma bedel bir yirinde çirkīn 'ayb kısmından 'aybı yok hemān teninde kılları aḳ meger naşībūñ Hāḳ'dan böyle imiş didi. Sām bu sözi işidüp turup tahtından indi ve iḳerü sarāya girdi. Çün oğlını bu şūretle gördi 'ālem gözine siyāh

¹⁴⁶³ Şāhib-kırān ibn şāhib-kırān] pehlevān, P.

¹⁴⁶⁴ Şāhlardan] pādīşāhlardan, P.

¹⁴⁶⁵ Mişe-zār] -P.

¹⁴⁶⁶ Ola] -P.

¹⁴⁶⁷ Dāsītān-ı Zāden Dāsītān-ı Sām] -P.

¹⁴⁶⁸ Kulağ tut işidesin ki] -P.

¹⁴⁶⁹ Ana rahminden vücūd ālemine bir ferzend geldi] māderinden cüdā oldu, P.

¹⁴⁷⁰ Ser-ā-pā cismi] vücūd-ı pāki, P.

¹⁴⁷¹ Dilīre] cihān-pehlevāna, P.

¹⁴⁷² Nā-kām] zār, P.

görindi¹⁴⁷³. Götürü ‘ālem gözinden çıktı¹⁴⁷⁴. Āsmāndan yaña baş kaldırıp kendü itdüğü işlerden ya‘nī günāhlarından istiğfār eyledi ve tazarru‘ birle eyitdi ki: Ey kâdir-i mütte‘āl ve ey Hūdā-yı lā-yezāl hayrlu oldur ki diledüğüñce ola eger ben bir ulu günāh eyledüm ise veyā dīv mezhebin tutdum ise ‘özü eyleyem ‘özrüm mukābelesinde meger günāhlar yarlıgayıcı pādīšāh ‘afv eyleye diyüp çok endiše kıldı ve eyitdi: Yā Rabbi şimdi ben bu oğlan için ne diyem pehlevānlar gelürler su‘āl iderler ise kimdür bu küdek yā kimündür dirler ise baña hiçāb u şerm degil midür. Ben bu ğayretten Īrān’ı meger terk eyleyem didi¹⁴⁷⁵. Rāvī kavlınce: Sām ol [P-66b] küdek-i¹⁴⁷⁶ şīr h̄ārenüñ mūları sepīd olduğını ‘ayb ‘add eyleyüp ‘ārından ‘ākıbet buyurdi tā ki ol küdeki getirüp ol memleketden taşra ilettdi. Bir maħalle ilettdi ki anda Sīmurğ¹⁴⁷⁷ ‘anķānuñ āşiyānesi yaķīn idi. Ol kūh-ı pūr-şükūhuñ üzerine varup ol tıflı¹⁴⁷⁸ anda koyup gitdi ve ol küdek anda kaldı. Bir niçe rūzgār bu resmle. Rāvī eydür: Şunuñ gibi pehlevān-zāde-i bī-günāh ağ u karayı bilmez pederinüñ aña mihr ü muħabbeti deprenmedi. Andan nefret üzre oldı. Neye beñzer meger bir arslan yavrısını südden kesilince beslemiş idi. Bir gün eyitdi: Ey ferzend seni her çend ki ciğer kanı ile besledüm ğam harc eyledüm ammā hīç üstine minnet yükletmedüm ki sen benüm cān-ı ‘azīzümsin senden ayrılısam cāndan ayrılmış gibiyüm didi¹⁴⁷⁹. Üstād eydür: Çünkim Sām ferzendini o tãğda tek ve tenhā koyup gitdi¹⁴⁸⁰. Ol maħall idi ki Sīmurğ ‘anķānuñ yavrıları acıķdı. Hemān-dem Sīmurğ āşiyānesinden pervāz idüp şikāra āğāz itdi. Nā-gāh gelüp ol yirde bir taş üzre bir oğlancık gördi. Henüz şīr- h̄āre feryād idüp ağlar dāyesi toprak ve teni¹⁴⁸¹ libāsdan beri ve lebi südden pāk ya‘nī aç ve ‘üryān kara toprak üzre yatur güneş daħı üstine gelmiş idi. N’olaydı dāyesi peleng olaydı yā peder ü māderi olsa idi. Bārī bir gölge düzer idi āfitābda şöyle h̄ār u zār yatmıya idi. Bārī bu hālde iken Sīmurğ ‘anķādur inüp şikārdur diyü kapup götürdi āşiyānesine ilettdi. Yavrılarınıñ öñinde ķodı tā kim h̄āre geçüreler yavrılar anuñ nāle vü zārın işidüp baķdılar bu kerre yanına geldiler. Hāķ Te‘ālā celle ve ‘alā anı esirgedi nihān-hāne-i ğaybdan zāhir olacak nesne var idi. Sīmurğ’uñ beççeleri aña muħabbet itdiler. Ol küdeki araya aldılar nüvāht eylediler. Sīmurğ

¹⁴⁷³ Siyāh görindi] teng ü tārīk oldı, P.

¹⁴⁷⁴ Götürü ‘ālem gözinden çıktı] -U.

¹⁴⁷⁵ Didı] diyüp, U.

¹⁴⁷⁶ Küdek] -U.

¹⁴⁷⁷ Sīmurğ] murğ, P.

¹⁴⁷⁸ Ol tıflı] -P.

¹⁴⁷⁹ Neye beñzer ... ayrılmış gibiyüm didi] -U.

¹⁴⁸⁰ Üstād eydür: Çünkim Sām ... tenhā koyup gitdi] -P.

¹⁴⁸¹ Ve teni] -P.

‘anķā daħı bunlaruñ nüvāzişlerin görüp ol daħı¹⁴⁸² muħabbet eyledi. Vardı tekrār şikār getürüp pāreledi beççelerinüñ öñine ķodı ğidā idindiler. Ol kũdek daħı ol şikāruñ ķanından emdi ve ıoydı. Pes ‘ādet-i ķadīme üzre Sīmurġ’uñ getürdüġi şikārları ol beççeler pāreliyüp [U-45a] yidüklerince ķanından ve yaġından emüp ğidāsını alır idi. Sīmurġ āşiyānesinde ğünden ğüne ulıladı serv-i bālā mişālinde oldı. Arslan sīnelü ve ķaplan kīnelü dilāver oldı. Ol āşiyāneyi maķām u [P-67a] me’vā idindi. Ol maħalle ki kārban uğrar idi. Anı görürler idi ki bir ġüzīde dilāver ammā bebr ü peleng derilerin geyer idi. Kārvan aġzından ol civānuñ nişānı peydā oldı. Eyü ve yavuz her ne ise nihān olmaz ‘ālem vücūda ġeldükden şoñra bir ħāl ġizlenüp ķalmaz¹⁴⁸³ herkes anı bilüp ma’lüm idinür. Rāvī ķavlınce: Sām bir ġün andan āġāh oldı. Fikre vardı derūnına teşvīş düşdi¹⁴⁸⁴. Bir ġice ciger dāġıyla Sām-ı süvār ħ’āba vardı¹⁴⁸⁵ zamāne kārından el çekdi muħaşşal bir vāķı’a ġördi ki Hindūstān memleketinden bir merd-i dilīr bir ‘Arabī at üzre segirdüp tā Sām-ı süvāruñ yanına ġeldi. Ol dem Sām-ı süvāra oġlını müjde eyledi. Ol yāl u bāl u ķāmet¹⁴⁸⁶ ki kendüde vardur işāret itdi. Sām-ı süvār daħı ġördi ancılayın bülend ü bürümend şāħ-ı büzürg ne hoş civān olur bu nev’ale olursa benüm oġlum diyüp mülāħaza iderken uyħudan uyandı. Hemān-dem ħükemāsına¹⁴⁸⁷ ħaber itdi ġeldiler. Ol bābda niçe söz söylendi Sām vāķı’asında ne vechle ġördi ise bir bir anlara taķrīr itdi ve andan ġayrı kār ve anlardan işitdüġi sözi daħı naķl itdi. Eyitdi: Ne dirsiz bu ħuşuşı ‘aķlıñuz ķabül ider mi didi. Pes anlardan her kim olursa pīr ü civān pehlevāna dil üşürdiler. Eyitdiler ki: Taġda ve taşda, yirde ve baħrde peleng ü şīr ve neheng ü māhī bi’l-cümle beççelerin¹⁴⁸⁸ besleyüp mihribānlık ideler ve anlar Ĥaķ Te’ālā’nuñ maħlūķını ħıfz u ħırāset ideler. Sen Ĥaķķ’uñ virdüġine rāzı olmayup bī-ġünāh ancılayın oġlancuġı yābāna itdüñ biz şimdi saña ne diyelüm var istiġfār eyle. Şimdi Ĥaķ celle ve ‘alā der-ġāhına yüz urup niyāz eyle tā¹⁴⁸⁹ kim ol muķābelede ‘özrüñi maķbül tutup ve bu nihān ħāne-i ġaybından bir derece yād eyleyüp vire diyüp ġitdiler. Rāvī ķavlınce: Yine çünkim Sām ġice uyħuya vardı vāķı’asında ġördi ki küh-ı İsfend¹⁴⁹⁰ üzerinde bir yüce ‘ālem peydā oldı ve yaķın ġeldi bir ġulām zāhir oldı. Be-ġāyet ħüb-rü ve

¹⁴⁸² Ol daħı] -U.

¹⁴⁸³ Ķālmaz] -U.

¹⁴⁸⁴ Fikre vardı derūnına teşvīş düşdi] -P.

¹⁴⁸⁵ Ĥ’āba vardı] uyumış idi, P.

¹⁴⁸⁶ Ķāmet] -P.

¹⁴⁸⁷ Ĥükemāsına] mübidlere, P.

¹⁴⁸⁸ Beççelerin] ol kũdeki, U.

¹⁴⁸⁹ Yüz urup niyāz eyle tā] -U.

¹⁴⁹⁰ İsfend] Sipend, P.

ardınca bir ‘asker-i bî-girân gelür ol yigidüñ sağında ve şolında ‘âkıllar ve mübidler sefid¹⁴⁹¹ şakalların sîneye şalmışlar. Anlardan birisi Sām’uñ öñine gelüp [P-67b] serd güftāra āğız açdı ve Sām’a eyitdi: Ey Hūdā’dan qorkmaz ve utanmaz saña kuş dāye mi gerek idi pehlevān olup n’eylerdüñ. Haq Te‘ālā saña oğul virdi. Sen anı h’ār tutduñ maqbūl tutmaduñ yoħsa ‘aybını mı gördüñ. Meger aq müy olmaq ‘ayb mıdur. Senüñ hod her gün dürlü reng ile mūlaruñ aqarur başuñda şaçuñ siyāh iken aq olup ve şakaluñ daħı aqarur. Kendüñe niçün ‘ayb görmezsin oğluñ saña h’ār görindi yābāna atduñ ise Haq Te‘ālā anı buldı saña ihtiyāc [U-45b] çekdürmedi. Senüñ hod tabi‘tüñde şefkat yoq var ‘aqluñı başuña cem‘ eyle diyüp gā’ib oldılar¹⁴⁹². Sām uyqusı içinde na‘re urdı¹⁴⁹³ ve bir dehşet ile uyandı ki gūyiyā şir-i jiyān añsızdan bende düşdi. Lā-cerem Sām ol vechle çün uyandı ‘âkılları da‘vet itdi. Cümle begleri getürdi yirli yirinde qarār itdiler. Vāqı‘asını yine taqrir itdi. Hükemā vü ‘uqalā Sām-ı süvāruñ vāqı‘asını işidüp eyitdiler ki: Ol küdeki konılan yirde¹⁴⁹⁴ yine isteyüp aramak cā’izdür. Şāyed ki yitigüñ ele gire didiler. Pes hemān Sām-ı süvāruñ hātırı ol kūsāra tarafına cüst ü cūya meyl itdi. Rāvī kavlınce: Sām-ı Nerīmān varup¹⁴⁹⁵ ol kūsāra taleb-kārlıqā gitdi. Başı şüreyyāya irmiş bir taq gördi. Gūyiyā yıldızā sürinür gāyet ile yüksekliginden ‘ibāretdür zīrā Simāk adlı bir yıldız vardır ol nücümüñ cümlesinden yücedür anuñ için sitāreye ser çekdi dirler. Gāyet ile bülend olduğundan ötüri. Pes Sām-ı süvār gördi¹⁴⁹⁶ baqqam u şandal aqacından ve çüb u ‘üddan dikilmiş eşcār ol kūhuñ üstinde birbirine girmiş ve şāħ u bergi şarmaşmış ol seng-i hārānuñ bir ‘aceb sehmgīn murğ ve bir qorkunç yuva gördi. Gūyiyā bir dāne¹⁴⁹⁷ sarāydur ne insān eli toqınmış ve ne āb u hākden aña nesne harc olunmuş. Sām anı görüp ol āşiyāneyi ve ol murğ-ı kebiri görüp sitāyiş-i Hūdā¹⁴⁹⁸ eyleyüp baqdı. Ol āşiyāne eṭrafında bir dilāver civān gördi. Ol āşiyāne üzerinde geşt idüp cevlan eyler sīmāda hemān Sām-ı süvāra beñzer. Sām ol nev‘ale ‘āşiyāneyi Sīmurğ’ı görüp ve ol civān-ı dilāveri mişāhede idüp yuqarusına çıqmağa [P-68a] rāh taleb itdi ve der-gāh-ı Haqq’a yüz tutup tazarru‘ elini du‘āya qaldurdı eyitdi: Ey bār-ı Hūdā ve ey Dādār-ı ‘ālem zamāndan ve mekāndan yüce pādişāh¹⁴⁹⁹ bu küdek benüm bilümden gelmişdür dīv

¹⁴⁹¹ Sefid] sepīd, P.

¹⁴⁹² Diyüp gā’ib oldılar] didi, P.

¹⁴⁹³ Na‘re urdı] haykırdı, P.

¹⁴⁹⁴ Yirde] -U.

¹⁴⁹⁵ Varup] -U.

¹⁴⁹⁶ Gūyiyā yıldızā sürinür ... gördi] -U.

¹⁴⁹⁷ Gūyiyā bir dāne] şanasın, P.

¹⁴⁹⁸ Hūdā] Haq celle ve ‘alā, P.

¹⁴⁹⁹ Pādişāh] -P.

neslinden degildir. Baña bu yüce tağa çıkmaya dest-gir ol diyüp tazarru^c iderken Sîmurğ^c anka nazar itdi. Tağun kullerinden gördi ve geldi. Sām'un oğluna¹⁵⁰⁰ eyitdi: Ey aşıyâne içre miñnet ile eyyām geçüren senün pederün Sām-ı süvār gelmişdür. Seni isteyüp arzū itmişdür. Muhabbetün kalbinde yir itmişdür. Rāvī kavlince: Sîmurğ eyitdi: Şimdi revā olan oldur ki seni aşıyāneden kaldırıp anuñ katına iletem. Seni ataña¹⁵⁰¹ teslim idem diyüp diledi kim alup Sām'un yanına getüre. Firdevsī eydür: Gör imdi Destān Sîmurğ'a ne didi¹⁵⁰², eyitdi: Beñzer ki enisünden uşanmışsın senün aşıyānuñ baña taht-ı şāhī idi. Senün şepherlerün benüm külāhum ferridür. Beni bu taht-ı devletden dūr mı idersin didi. Sîmurğ aña eyitdi: Gel var hele gör tāk u taht-ı Keyānī'yi temāşā eyle, bu miñnet-i aşıyāne seni unıdur sen eger elbette mehcūr olursuñ. İşte saña bir dāne per vireyin kanādumdan senünle bile olsun. Eger yine aşıyāneyi arzū iderseñ yāhūd bir elem ü gāmdan incinürseñ benüm perümden birkaç tār çıkar bir micmere içinde āteşe koyup buğūr eyle, hemān-dem ebr-i siyāh mānendi saña irişem seni alup fi'l-hāl yine aşıyāneye getürem. Ben seni yavricuklarum ile kanādum altında hāşıl eyledüm didi. [U-46a] Fi'l-hāl kaldırıp ol dem Sām'un nazarına irgürdi. Sām nazar itdi oğlını gördi ki gövdede file mānend ve kāmimde mil-i mu'allā veyāhūd serv-i bālādur. Ruhsāreleri tāze bahāra beñzer. Sām oğlını böyle göricek zār zār ağladı. Sîmurğ'un önünde baş indirüp tapu kıldı. Niyāz u tazarru^c birle Sîmurğ'a du'ā vü āferin eyleyüp ziyāde iltiyām gösterdi. Sîmurğ dağı civānı zemīne koyup eyitdi: Var ataña iltiyām eyle tā ki saña mihr ü muhabbet ve şefkat izhār eyleye didi. Civān gelüp Sām önünde baş kodı. Sām dağı oğlını āğuşına alup gözlerin¹⁵⁰³ öpdü ve ser-ā-pā-yı yāl u bāl ve hey'et ü heykeline nazar itdi. Tāk u taht-ı şāhīye sezā-vār gördi ve gāyet ile [P-68b] melāhatinden¹⁵⁰⁴ ağı ağ ve kızılı kızıl olmuş idi. Şaçları başdan ayağa ak ibrişim resminde hemānā āfītāb tal'at, arslan sīnelü ve kaplan kīnelü bülend ü bālā göricek gönli ve gözi açıldı. Behişt-i berin gibi¹⁵⁰⁵ oldu. Şükr-i Yezdān ve hāmd-i firāvān eyleyüp gördi ki bu civān 'üryāndur. Pehlevān-ı cihān arkasına bir kabā-yı zībā giydürdi ve yedek atlarından bir altun egerlü ata bindürüp¹⁵⁰⁶ Sîmurğ^c ankāya vedā^c eyledi ve dağı maħallinde Sām'a eyitdi: Sen oğul şāhibi olduñ ben oğuldan ayrıldum. Anuñ nāmını ben Destān kodum sen hod atasısın

¹⁵⁰⁰ Sām'un oğlına] ol küdeke, U.

¹⁵⁰¹ Seni ataña] -P.

¹⁵⁰² Firdevsī eydür: Gör imdi Destān Sîmurğ'a ne didi] Destān Sîmurğ'a eyitdi, P.

¹⁵⁰³ Oğlını āğuşına alup gözlerin] -P.

¹⁵⁰⁴ Melāhatinden] -P.

¹⁵⁰⁵ Gibi] resminde, P.

¹⁵⁰⁶ Yedek atlarından bir altun egerlü ata bindürüp] -P.

ne nev‘ale oğursañ oğı didi. Firdevsī eydür: Çün Sām oğlını aldı mekânına geldi. Aq saçları ile anı görenler Zāl didiler. Çün sipāh-ı Sām bu haberden āgāh oldılar. Herkesüñ gönli ve gözi açıldı sevinüp şād oldılar. Gelüp Sām yanına cem‘ oldılar. Oğlını tehniye eylediler. Kūh-ı Elburz eteginden bir niçe ‘ asker şaf çekdiler. Beşāret tablaları çalındı. Sipāh ve ümerā şādilikler kılup na‘ re urdılar¹⁵⁰⁷ ol sevinmek ile şehre geldiler. Çün Sām-ı dilir oğlını buldı sevinüp şehre geldi¹⁵⁰⁸. Şād oldu şükrāne namāzlar kıldı ve şükr ü sipās-ı bī-kıyās idüp ol endişeden kırtuldu. Fuqarāya ve yetimlere ve faķire ve qarıcıklara genc-i firāvān taşadduq itdi. Tā kim bu haber Minūçihir’e irişdi. Üstād eydür: Minūçihir’e eyitdiler ki: Sām-ı süvār Kūh-ı Elburz’a vardı oğlını buldı devlet ü sa‘ ādete irdi didiler¹⁵⁰⁹. Minūçihir ol dem oğı Nevder’e buyurdu kim: Ilgār idüp var Sām-ı süvāruñ oğlını gör ki kuş yuvasında beslenüp büyümişdür. Ādemlige qābiliyyeti var mıdur didi. Çünkim Nevder emr-i şāh ile ol aradan turup Zābilistān’a ‘ azm itdi. Yaķın irdükde Sām u Zāl ve bāķi ulular Nevder Şāh’a istikbāl itdiler. Birbirile görüşüp¹⁵¹⁰ öpişüp qocuşdılar. Sām Minūçihir Şāh’uñ aħvālinden ve pehlevānlardan su’āl eyledi. Nevder Şāh daķı cümlesinüñ haberin virdi ve selāmın ırgürdi. Andan Minūçihir’uñ da‘ vet-nāmesin virdi. Sām alup oqıdı ve fermān-ı şāha inķiyād idüp¹⁵¹¹ Nevder Şāh ile hemān Zāvelistān’dan çıkup [P-69a] Zāl’ı daķı yanına alup taķt-gāh-ı Minūçihir’e yüz tıtdı. Bir gün gelüp dergāh-ı şāha irişdiler. Minūçihir şād oldu. Tāc-ı şāhıyi giyüp [U-46b] ve taķt-ı pādişāhi üzre qarār itdi¹⁵¹². Sām daķı Zāl ile hıramān pādişāhuñ taķtı öñinde gelüp yir öpüp ve Zāl daķı Minūçihir’e qarşu baş koyup qarşu tırdı. Minūçihir Şāh bu qadd ü qāmet ve hısn ü süret ile Zāl’ı görince Hıdā’ya āferin itdi¹⁵¹³. Andan emr itdi pehlevānlar otırdı. Bir qolda Qāren ve bir qolda Sām-ı süvār qarār itdi ve Zāl daķı Rūmī külāh ve zerrin ‘ amūdla şāhuñ öñinde şandalī qodılar otırdı. Şāh dönüp Sām’a eyitdi: Ey pehlevān benden saña emānet kim şaķın Zāl’uñ hāķırını hiç bir vechle rencide itme. Dem-ā-dem aña güler yüz gösteresin. Yanuñda her ne kim dilerse revā idesin ki bu dilāver devlet-i şāhī vü taķt-ı pādişāhiye lāyıkdur ve şirāne cenge qādir pehlevāndur. Fehm ü ferāset ve ‘ aql u kıyāsete mālīk hūş-menddür. Haķ Te‘ ālā saña kendü şan‘atinden saña bir oğul yādgār virdi. İmdi bunuñ aşlı niçe oldu. Hikāyet eyle işidelüm didi.

¹⁵⁰⁷ Na‘ re urdılar] -U.

¹⁵⁰⁸ Çün Sām-ı dilir oğlını buldı sevinüp şehre geldi] -P.

¹⁵⁰⁹ Üstād eydür: Minūçihir’e ... irdi didiler] -P.

¹⁵¹⁰ Görüşüp] -U.

¹⁵¹¹ Andan Minūçihir’uñ ... inķiyād idüp] -P.

¹⁵¹² İtdi] idüp, U.

¹⁵¹³ Hıdā’ya āferin itdi] -P.

Pes¹⁵¹⁴ Sām daḥı Minūçihir öñinde dāsitānı bir bir naql eyledi. Minūçihir işidüp ta^ç accüb idüp nām-ı Hudā'yı yād eyledi¹⁵¹⁵. Çünkim Sām'dan Zāl'uñ haberin aldı. Aḥter-şināslar getirüp Zāl'uñ t̄ali^ç ni t̄tdılar. Gördiler ki ol kadar dünyāda zindegānī idecekdür ki ḥesāba gelmez¹⁵¹⁶. Rāvī-i sūḥan-sāz u ser-efrāz u fesāne-perdāz eydür¹⁵¹⁷: Zāl-ı dilire Minūçihir ḥil^ç atler virdi. Niçe yüz cāriye ve niçe yüz ḡulām ve niçe kıymetī gevherler ḥazīneden çıkarup virdi¹⁵¹⁸ ve andan mā^ç adā tā Kābilistān'dan sevād-ı Hind'e varınca andan deryā-yı Sind'e varınca andan Zābilistān'dan deryā-yı Büst'e varınca Sām'a virdi ve daḥı menşūr-ı şāḥib-kırānı mühr-i yākūta kazup Sām'a teslīm eyledi. Ol menşūra Minūçihir mührin urdı. Pes bu memleketler menşūrı tamām olıcaḡ Sām ayaḡ üzre t̄rdı. Minūçihir du^ç ā vü taḥsīn eyledi ve eyitdi: Ey şāḥib-i ^ç adl ü inşāf ve pādişāh-ı müşfik ü mihribān¹⁵¹⁹ māhdan māhiye varınca bir pādişāh sencileyin t̄ac-ı şāḥi geymedi ^ç aql u fehm ile ve ^ç adl u inşāf ile ve mihr ü şefkat ile bu mertebe kim ^ç ālem senden şenlik buldı¹⁵²⁰. Zamānenüñ yūzi [P-69b] senden ḡüldi¹⁵²¹ ve bütün ^ç ālemüñ genc ü gevheri senüñ himmetüñ çeşmünde ḡāk-i ḡaḡire berāberdür hemişe devlet ü rif^ç atde ber-ḡarār u pāy-dār¹⁵²² olasın diyüp vardı taḡt-ı pādişāḥiye būs itdi. Andan taşra çıkup hemān ḡöç kūsını döküp çekildi gitdi. Günlerde bir gün diyārına yaḡın irdi. Diyār ḡavmine ḡaber virdiler. Sām-ı cihān-pehlevānuñ ḡeldügin bildiler¹⁵²³ ḡürüh-ā-ḡürüh Sām'a ve Zāl'a ḡarşu çıkıldılar. Pāy-endāz ḡumāşlar döşediler ve şehri t̄onatdılar behişt-i berīn itdiler¹⁵²⁴. Ulularuñ ve kiçileruñ ḡalbleri reḡāhiyyet ile t̄oldı. Her yirde ve iḡlīmde ne ḡadar nām-dārlar var ise ḡelüp Sām-ı süvāra ḡeldiler¹⁵²⁵ Zāl için tehniye eylediler. Civān-ı devlet-mendüñ ḡudūmu mübārek ola ve pehlevānuñ ḡözleri aydın ola diyüp¹⁵²⁶ Zāl'uñ başına sīm ü zerden nişār itdiler. Sām-ı süvār daḥı ol gelen ululara mertebelerine ḡöre ve şānlarına ḡöre¹⁵²⁷ ḡil^ç atler virüp nüvāzişler ḡösterdi. Bundan şoñra Sām anda olan cihān-dide

¹⁵¹⁴ Pes] -U.

¹⁵¹⁵ Ta^ç accüb idüp nām-ı Hudā'yı yād eyledi] -P.

¹⁵¹⁶ Ol kadar ... gelmez] ^ç ömri ḡāyet dirāzdu, P.

¹⁵¹⁷ Rāvī-i sūḥan-sāz u ser-efrāz u fesāne-perdāz eydür] pes, U.

¹⁵¹⁸ [Ḥazīneden çıkarup virdi] ḡazīneler virdi, P.

¹⁵¹⁹ Ve pādişāh-ı müşfik ü mihribān] -U.

¹⁵²⁰ Buldı] oldı, P.

¹⁵²¹ Senden ḡüldi] -U.

¹⁵²² Pāy-dār] -P.

¹⁵²³ Sām-ı cihān-pehlevānuñ ḡeldügin bildiler] -U.

¹⁵²⁴ Sām-ı cihān-pehlevānuñ ḡeldügin bildiler] -U.

¹⁵²⁵ Geldiler] -U.

¹⁵²⁶ Civān-ı devlet-mendüñ ... aydın ola diyüp] -U.

¹⁵²⁷ Ve şānlarında ḡöre] -U.

vü ‘uḳalā-yı güzīde vü pāk-naẓar¹⁵²⁸ mübidlere yüz tıttup itdi. Ey büzürgān-ı nām-dārān-ı cihān¹⁵²⁹ [U-47a] pādīşāh-ı ‘ālem baña emr itmişdür ki ‘asker çeküp var Māzenderān Gürk-sārlarına ḳılıc ur ve ol ḳavmüñ damārını kes. İmdi gerçi ben giderüm ammā¹⁵³⁰ cān u dilüm bunda ḳalır ve bī-iḫtiyār bu gözlerüm ciger ḳanın döker. Aña ağlarım ki yigitlik zamānında bilmezlik yöninden niçe cengler itdüm. Dükeli bī-fā’ide ve hebā oldı ve bu cürmüme daḫı giryān u peşimānum ki¹⁵³¹ Haḳ Te‘ālā baña oğul virdi. Ḳadrini bilmedüm ben yabana atum ḫor gördüm Sīmurğ ‘anḳā anı maḳbül u mergüb tıttup besledi. Anı āşiyānesinde serv-i bālā eyledi. Beççerleriyle berāber muḫabbet ider idi. Peder-vār üzerine lertzān idi. Ben niçe zamān firāḳı ile rüzgār geçürdüm. ‘Āḳıbet¹⁵³² baḫşāyiş-i İlāhī yine anı baña irişdürdi. İmdi ma‘lümüñuz ola ki benden size Zāl yādğardur. Sizüñ yanıñuzda emānetümdür. Ḳadrini bilüñ ri‘āyet idüñ didi. Andan¹⁵³³ dönüp Zāl’a naşīhat idüp eyitdi: Ey benüm pūr-ı güzünüm. Sen daḫı ‘adl ü dād ve seḫā vü cūdı kendüñe ‘ādet eyle ‘āḳıbet-endiş ol ve daḫı āgāh ol ki¹⁵³⁴ Zābilistān¹⁵³⁵ [P-70a] ve Sīstān senüñ mülkindür ve ser-be-ser cihān senüñ ḫükmüñdedür ve daḫı¹⁵³⁶ ḫazīnelerüñ kilidi elüñdedür. Göñlüm senüñ şafāñ ile şafādudur sen ğam-nāk olıcaḳ benüm daḫı ḳalbüm ğam-nāk olur. Çünki şāh emriyle baña sefer düşdi. Sen sağ ve esen ḳalup memleketde seyr ü sülük ve geşt ü güzār eyle ve ḫātırüñ ḫoş tıtt didi. Zāl daḫı atasına yüz tıttup eyitdi: Ey benüm peder-i büzürg-vārum ben sensiz bunda ne vechle zindegānī eyleyem bu ḳadar zamān senden ayru idüm şimdi umardum ki sāye-i ḳabülüñde geçinem. Anadan ḫod kimse günāh ile toğmadı meger ben toğdum ki dād u şefḳatden dūr u mehcūr olup¹⁵³⁷ gāh ḳuşlar çengālinde giryān gāh ḫār u ḫāşāk üzre ‘üryān ve gāh emdügüm ḳan oldı. Peder ü māderüñ mihr ü şefḳatin görmek bu āna gelince baña naşīb olmadı. Rüzgār beni ğarīb perveriş itdi. N’eyleyem taḳdīr ü rızā-yı Haḳ böyle imiş didi. Döndi Sām eyitdi: Şaḫīh söylersin ammā bu muḳābeledē¹⁵³⁸ ne kim dilerseñ söyle ne murād idinürseñ ḫāşıldur. Baña aḫter-şināslar uşurlāb ḫükminden böyle cevāb virdiler ki bu memleketler senüñ ārām-gāhuñ ve bu diyār taḫt-gāhuñdur Haḳḳ’uñ taḳdīrinde

¹⁵²⁸ Güzide ve pāk-naẓar] ‘uḳalā, P.

¹⁵²⁹ Ey büzürgān-ı nām-dārān-ı cihān] -P.

¹⁵³⁰ Ammā] lik, P.

¹⁵³¹ Bu cürmüme daḫı giryān u peşimānum ki] -P.

¹⁵³² ‘Āḳıbet] -P.

¹⁵³³ Andan] -P.

¹⁵³⁴ Ve daḫı āgāh ol ki] -U.

¹⁵³⁵ Zābilistān] Zāvelistān, P.

¹⁵³⁶ Ser-be-ser cihān senüñ ḫükmüñdedür ve daḫı] -U.

¹⁵³⁷ Meger ben ... mehcūr olup] -P.

¹⁵³⁸ Ammā bu muḳābeledē] -P.

olacak nesne elbette¹⁵³⁹ olur ve saña şimdi lāyık olan oldur ki dāniş ehli ‘ālimlere ve bahādırlara tāleb olup çābük-süvārları ve dilāverleri yanuña cem‘ eyle. Erbāb-ı hüner ve aşhāb-ı kemāl ile tūr otur hüner öğren. Ulular sözün diñle her birinden bir hişşe ve her hünerden¹⁵⁴⁰ bir behre hāşıl eyle didi. Çünkim Sām Zāl’a naşihati tamām itdi bundan soñra güc kūsını dögüp hevā tīre-gün ve zemīn ābnūs olup Gürk-sārlar cengine¹⁵⁴¹ ‘azm-i Māzenderān eyledi. Mükemmel ü müselleh ‘asker ile¹⁵⁴² Zāl-ı zamān dağı iki menzil yir atası ile bile¹⁵⁴³ gitdi. Tā kim ‘asker ne vechle yürürler ve niçe konarlar ve ne güne göçerler ve ‘asker çeken kimesnenüñ ādāb u āyīni niçedür Zāl bunları tamām gördi. Pes Sām ki ikinci menzilden göçüp gitdi. Zāl’ı bağırina başup boynın öpdü ve bir ‘aceb hūrūşla giryān oldı ve emr itdi ki girü döne. Pes Zāl dağı dönüp Zāvel’e ‘azm idüp sālār-ı Īrān pehlevān-ı cihān Māzenderān’a revāne oldı. Bu yaña Destān-ı Sām atasından¹⁵⁴⁴ [P-70b] mehcūr u dūr endişesi bu resmle kim ne yüzden zindegānī eyleye ki nīk-nām ola¹⁵⁴⁵. Pes Zāl dağı dönüp mekānına gelüp taht-ı ‘āc üzre [U-47b] karar idüp başına tāc urup güz-i gāv-seri elinde ve zerrīn kemeri miyānında oturup¹⁵⁴⁶ ‘ıyş u şafāya meşgūl oldı. Her vilāyetden hükemāyı ve ‘ulemāyı da‘vet idüp her birinden bir dürlü hüner öğrendi ve nīk ü bed¹⁵⁴⁷ görmiş kimseleri söyledüp diñleyüp sözlerinden hişşe-dār oldı¹⁵⁴⁸ ve sitāre-şināsları cem‘ idüp aḥkām-ı felekiyyeyi anlardan öğrendi ve bahādırları ve dilirleri da‘vet idüp āyīn-i dilāveri ve resm-i bahādırtaḥşil eyledi ve dīn ü mezheb bilenleri getürdüp tārīḳ-i Ḥaḳḳ’ı gördi varduḳça Zāl şu kadar teraḳkī buldı kim güyā sitāre gibi şavḳ virdi¹⁵⁴⁹. Ya‘nī aḥter-i tābende gibi zāhir ü bātını pūr-ziyā oldı¹⁵⁵⁰. Fikr ü dāniş ile bir yire yetişdi kim kenü zātınıñ māhiyyeti gibi zamāne görmedi¹⁵⁵¹. Bunuñ üzerine niçe rüzgār geçdi. Çarḳ bu nev‘ale devr eyledi Zāl’uñ māhiyyeti mihr gibi āfāḳa şu‘le şaldı. Üstād eydür: Bir gün Zāl eṭrāf-ı ‘ālemi geşt itmek murād idinüp diyār-ı Hind’e¹⁵⁵² gitmeği iḥtiyār itdi. Ğāyet bī-ḳarār olup tedārike muḳayyed

¹⁵³⁹ Elbette] -U.

¹⁵⁴⁰ Bir hişşe ve her hünerden] -U.

¹⁵⁴¹ Gürk-sārlar cengine] -U.

¹⁵⁴² Mükemmel ü müselleh ‘asker ile] -U.

¹⁵⁴³ Bile] -U.

¹⁵⁴⁴ Pes Zāl dağı dönüp Zāvel’e ... Destān-ı Sām atasından] -U.

¹⁵⁴⁵ Mehcūr u dūr ... eyleye ki nīk-nām ola] -U.

¹⁵⁴⁶ Oturup] oturur, U.

¹⁵⁴⁷ Nīk ü bed] eyü yatlu, P.

¹⁵⁴⁸ Sözlerinden hişşe-dār oldı] -P.

¹⁵⁴⁹ Gibi şavḳ virdi] Oldı, U.

¹⁵⁵⁰ Ya‘nī aḥter-i tābende gibi zāhir ü bātını pūr-ziyā oldı] hūrşid oldı, U.

¹⁵⁵¹ Fikr ü dāniş ... gibi zamāne görmedi] -U.

¹⁵⁵² Hind’e] Hindū-sitān’a, P.

oldı¹⁵⁵³. Emr eyledi genc-i şāhīnūñ apuların gūşāde ıldılar. Sefer tedārikine yol mūhimmātına muayyed oldı. ūnkim tamām tedārikin gōrdi. Bir gūn Zābil'den alkup azm-i rāh eyledi. Gelūp Kābil diyārına irişdi.

Āgāz-ı Destān-ı Sām Bā-Mihrāb-ı Şāh-ı Kābili

[Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūlūn / Fe'ūl]

Gūşāde der-i genc āgende penc

Ber-āyīn ū resm sarāy-ı sipenc

Zi-Zābil be-Kābil resīd ān zamān

Ger ez-ān u andān-ı dil şādmān¹⁵⁵⁴

Yekī pādīşāh būd Mihrāb nām

Zeber-dest bā-genc-i gūsterde kām¹⁵⁵⁵

Zi-bālā be-kirdār āzād-ı serv

Be-ru ūn bahār u bi-reften tiz-rev

Zi-aāk tāzī gūher dāştī

Zi-Kābil heme būm ber-dāştī

Hemī dād her sāl mer Sām-ı sāv

Ki bā-ū be-rezmeş ne-būd hi tāv¹⁵⁵⁶

Neşr: Ūstād eydūr: Diyār-ı Kābil'ūñ bir pādīşāhı var idi. Nāmına Mihrāb Şāh dirler idi. Zeberdest pādīşāh idi ve māl u gencle murād-baş idi. āmeti serve ve ehresi bahāra ve yūriyūsi tezerve beñzer idi. aāk-ı tāzī neslinden idi. Kābil'den Hind'e varınca dūkeli ser-addlara ūkmi cārī idi ve her sene Sām'a arāc virūr idi ammā kendūsine rezmde arān yoıdı¹⁵⁵⁷. ūnki Mihrāb Şāh Zāl-ı zamān'ūñ gelmesinden āgāh¹⁵⁵⁸ oldı hemān azīne apuların aup zer ū gevher ıardı¹⁵⁵⁹ ve zerrīn-sitām atlar ve piste-dehān u gōnce-leb [P-71a] Rūmī gūlāmlar ve īnī vū aāyī cāriyeler

¹⁵⁵³ Āyet bī-arār olup tedārike muayyed oldı] -U.

¹⁵⁵⁴ Āgāz-ı Destān-ı Sām ... dil şādmān] -U.

¹⁵⁵⁵ *Hazinesinin kapısını atı ve bu ireti dūnya iin uraşmaktan el ekti. Zābil'den Kābil'e mutlu mesut geldi. Kābil'in Mihrāb adlı bir pādīşāhı vardı.*

¹⁵⁵⁶ *Bunun boyu alabildiğine uzamış bir şelviye, yanakları bahara, yūrūmesi de sūlūnūn yūriyūşüne benzerdi. Arap Dahhāk'ın soyundandı ve Kābil'e balı bütūn ūlkeler onundu. Savaşıta bir tūrlū dengi olamadığı iin, her yıl, Sām'a bir vergi verirdi.*

¹⁵⁵⁷ Zeberdest pādīşāh idi ... arān yoıdı] -P.

¹⁵⁵⁸ Āgāh] aber-dār, P.

¹⁵⁵⁹ apuların aup zer ū gevher ıardı] -P.

ve dağı niçe dürlü pīškeşler düzüp dībā vür zer-beft ve ħarīr cāmeler¹⁵⁶⁰ ve bir dāne zerrīn tāc-ı zeberced-nigār getürüp Zāl'ı istiķbāl itdi. Zāl dağı bu şāha 'izzet idüp serā-perdesine iletdi. Zāl kendünün taht-ı firūzesine geçüp Mihrāb Şāh'a muķābelede bir zerrīn şandalī ķodılar geçüp ķarār itdi. Ba' dehu ķā' ide-i pehlevānī üzre meydāna simāṭlar döşendi ni' metler ķekildi. Yinilüp leşkeri şalā dinledi andan Zāl buyurdu esbāb-ı bezm getürdiler meclis ārāste ķıldılar. Sāķiler ellerine altun gümüş şürāķiler ve muraşsa' vü mücevher cāmlar aldılar. Andan Zāl emr itdi. Sāķi bir cām ṭoldurup Mihrāb Şāh'a şundu [U-48a] Mihrāb dağı bu vaż' a pend idüp ol cāmı şafāyla nüş eyledi ve dīdār-ı Zāl'dan feraḥ bulup muşāḥabetine mā'il oldu. Muḥabbet eyledi. Çün yinildi ve içildi Mihrāb dağı ķalkup yir öpdü. Mekānına revāne oldu. Zāl-ı zamān Mihrāb'ıñ ardından yāl u bāline ve ķāmet-i bālāsına bir zamān nażar şaldı¹⁵⁶¹ ve eyitdi: Bundan yaraşık ve bundan dilāver bir er dağı 'ālemde olmaz. Bī-bedel server¹⁵⁶² taḥsīn ü āferīn ancak olur didi. Ol ešnāda nām-dārlardan ve āzādelerden¹⁵⁶³ biri Destān-ı Sām'a du'ā idüp eyitdi: Ey pehlevān-zāde bunuñ şebistānında bir ķızı vardur ğāyetde¹⁵⁶⁴ ḥüsnā vü cemīle ve bī-bedel nāzenīndür¹⁵⁶⁵ diyüp ziyāde medḥ itdi. Hemān Zāl-ı zamān ol ķızıñ vaşfını işidince ķulaķdan biñ dil ü cānla 'āşık oldu, endīşeye düşdi. Aḥşām irişdi Zāl ol gice bī-ķarār olup endīşe ile şubḥa dek ḥ'āb u ārām itmedi. Çünkim yine şabāḥ oldu Zāl-ı zer yirinden turdu yine bir bezm tertīb eyledi. Ümerāsına ve hükemāsına ḥuddām gönderdi da'vet itdi. Zāl'ıñ şöḥbetine irdiler. Pehlevānuñ bār-gāḥı öñinde zerrīn şaķaķlı yedek atlar zeyn itdiler¹⁵⁶⁶. Mihrāb Şāh dağı süvār olup bār-gāḥ-ı Zāl'a irdi. [P-71b] Bu def' a Mihrāb'a ziyāde ta'zīm olındı. Serhengler vü yaşāvullar öñine düşüp yollar açdılar. Mihrāb dağı serā-perde-i Zāl'a irince atından indi. İçerü girdi bülend ü bālā serv mişālinde¹⁵⁶⁷ yāl u bāl ve kerr ü ferr ile Zāl öñinde yir öpdü. Zāl dağı ayağa ķalkdı göñli şād oldu ve cümle ümerā vü bahādırānuñ üsti yanında bir zerrīn kürsī ķodılar. Zāl buyurdu Mihrāb Şāh geçüp ol kürsīde ķarār eyledi ve tekrār ayağa ṭurup Zāl-ı zamāna du'ālar ķıldı. Zāl eyitdi: Ey sultān-ı Kābil ḥoş geldüñ bezmimūze şeref virdüñ¹⁵⁶⁸. İmdi benden her ne

¹⁵⁶⁰ Cāmeler] -P.

¹⁵⁶¹ Nazar şaldı] baķa ķaldı, P.

¹⁵⁶² Bī-bedel server] -U.

¹⁵⁶³ Ve āzādelerden] -U.

¹⁵⁶⁴ Ğāyetde] -P.

¹⁵⁶⁵ Nāzenīndür] -U.

¹⁵⁶⁶ Zāl'ıñ şöḥbetine ... yedek atlar zeyn itdiler] -U.

¹⁵⁶⁷ Bülend ü bālā serv mişālinde] -U.

¹⁵⁶⁸ Ḥoş geldüñ bezmimūze şeref virdüñ] -P.

dilerseñ revādur dile¹⁵⁶⁹ didi. Mihrāb dağı eyitdi: Ey dilāver-i ‘ālem¹⁵⁷⁰ benüm senden cihānda ancak bir dilegüm vardur pehlevānuñ yanında çok nesne degildür. Eger revā görürseñ kadem-i rencide kıilup bu bendenüñ hānesine gelesin hākden ref^c eyleyüp cāy-ı tārīkimüzi rüşen kılasın¹⁵⁷¹ didi. Zāl bu sözi gūş idince eyitdi: Ey Şāh¹⁵⁷² bu fikri terk eyle ben senüñ sarāyuña¹⁵⁷³ varmağa mecāl yokdur. Minūçihir Şāh¹⁵⁷⁴ ve Sām-ı süvār şāyed ki bu haberi işidüp rızā göstermeyeler. Bu vaz^c a bī-ḥuzūr olalar ki biz bunda büt-perestler evine girüp şarāb içevüz, mest olavuz¹⁵⁷⁵. İmdi bundan ğayrı her ne ki diyesin maqbūlümdür cevābın dağı virürüm didi. Mihrāb-ı Kābilī serverā fermān senüñdür diyüp hāmūş oldı¹⁵⁷⁶. ‘İyş u nūşa başladılar çünkim bezm āḥir oldı¹⁵⁷⁷. Mihrāb yirinden tırup Zāl’a du‘ālar idüp revāne oldı. Yine Zāl Mihrāb’uñ ardınca bakup bir ḥayli öğdi. Hiç kimse Mihrāb’a i‘tibār itmeyüp [U-48b] bīgānedür diyüp muḳayyed degiller idi ammā Zāl’uñ aña meylini gördiler ve bu deñlü¹⁵⁷⁸ vaş u sitāyiş itdüğinden yanında olan ulular dağı yir yir zebān depretdiler Mihrāb’ı medḥ idüp¹⁵⁷⁹ yāl u bāl şāḥibi kerr ü ferr ile yaraşık dilāver ve şevketlü pādişāh ve ḥalīm ü selīm ü nīk-ḥūdur¹⁵⁸⁰ didiler. Zāl-ı zamān ol sözleri işidüp derūnında olan¹⁵⁸¹ şevki ziyāde oldı. Mihrāb’a ziyāde muḥabbeti artdı. ‘Ale’l-ḥuşuş derūnında kızınıñ ‘aşkı var idi. Zāl gitdükke bī-ḳarār u dīvāne-vār oldı. Ammā ḥalkuñ güft ü gūsından üşenüp bu sırrı izhār idemez idi. Sulṭān-ı ‘aşk dilde ḥükmini icrā idüp şāh-ı ‘aḳluñ ceşşini tārmār itdi¹⁵⁸². Görelüm [P-72a] rüzgār ne gösterür diyü şabr ider idi. Bir niçe zamān bu ḥāl üzere geçindi yüz şuyı dökilmesinden ḥavf idüp deryā-yı tecerrüdde sefine-i āmāl ile eyyām gözedüp oturdu¹⁵⁸³. Ammā müdām derūnında muḥabbet ziyāde olmaḳda idi. Üstād eydür: İttifāḳ bir gün Mihrāb-ı Kābilī ki dīvānından ḳalkup içerü şebistānına girdi. Hıramān kendü büstānında geşt ü güzār iderken ḥātunı Sīnduḥt¹⁵⁸⁴ bānū ile kızını Rūdābe ḳarşusunda geldiler. Şāhı selāmladılar şāh dağı nazar

¹⁵⁶⁹ Dile] -U.

¹⁵⁷⁰ Ey dilāver-i ‘ālem] -P.

¹⁵⁷¹ Kılasın] eyleyesiz, P.

¹⁵⁷² Ey Şāh] -U.

¹⁵⁷³ Sarāyuña] evüñe, p.

¹⁵⁷⁴ Minūçihir Şāh] Şāh-ı cihān, P.

¹⁵⁷⁵ Mest olavuz] -P.

¹⁵⁷⁶ Mihrāb-ı Kābilī serverā fermān senüñdür diyüp hāmūş oldı] -P.

¹⁵⁷⁷ ‘İyş u nūşa başladılar çünkim bezm āḥir oldı] -P.

¹⁵⁷⁸ Bu deñlü] -U.

¹⁵⁷⁹ Medḥ idüp] -U.

¹⁵⁸⁰ Nīk-ḥūdur] şecī^c vü bahādırur, P.

¹⁵⁸¹ Derūnında olan] -U.

¹⁵⁸² Sulṭān-ı ‘aşk ... ceşşini tārmār itdi] -U.

¹⁵⁸³ Bir niçe zamān bu ḥāl üzere ... oturdu] -U.

¹⁵⁸⁴ Sīnduḥt] Daḥt, P.

şaldı Rūdābe'ye diğkat ile bağdı ħüsn ü cemāl ve şüret zībāsın görüp Ĥālīk'a taĥsīn itdi. Andan muşāĥabete āğāz itdiler. Eşnā-yı kelāmda Sīnduĥt bānū Zāl'dan söz açup Mihrāb'a su'āl itdi ki: Ey şāĥ Zāl ile n'eyleyüp n'itdūñüz Sām oğlını kuş yuvasında beslendi dirler niçedür ĥiç ādemlige kābiliyyeti var mıdur bu taĥt u tāc ve şevket ü şöhrete lāyık mı yoĥsa hemān yine kuş yuvasına mı lāyıkdur. Ol demde Mihrāb-ı Kābilī eyitdi: Ey bānū anı saña niçe vaşf ideyin ki bir sīmīn-ber ve müşkīn-būy arslan sīnelü ve ĥaplan kīnelü, pīl zūrlu deryālar ka'ından ejdeĥaları şīkār itmege kādīr peĥlevāndur ki dūnyāda mānendi yoğdur. Raĥşına süvār olup zīninde ĥarār idüp eline kemānın alsa nağğāşlar şeklini taşvīr itmekde 'āciz olalar ve Zāl bir peĥlevāndur ki taĥt üzerinde oturup bezm itse gevherler şaçar ve raĥşına süvār olup rezm eylese başlar kesüp ĥanlar döker. Anı ceng içinde gören ejdeĥā-yı dijem veyā neheng ĥıyās ider. Ve'l-ĥāşıl ĥünerde bī-nazīrdür ve ĥaseb ü nesebde ĥod peĥlevānzādedür. 'Ayb ĥısmından anda bir yirinde bir 'aybı yoğdur¹⁵⁸⁵ hemān budur ki ĥılları ağdur ammā merd olan anı [P-72b] 'ayb 'add eylemez zīrā¹⁵⁸⁶ anasından öyle toğmışdur diyüp Mihrāb-ı Kābilī Zāl-ı Zābilī'yi mübālağa ile tamām vaşf eyledi. Çün Rūdābe māderi yanında tururken ol vaşfı işitdi. Zāl'a ĥulağdan 'āşīğ oldı. Şabr u ĥarārı elden gitdi. Göñli Zāl'uñ muĥabbeti ile pūr¹⁵⁸⁷ oldı. Gice ve gündüz yimekten ve içmekden ĥaldı¹⁵⁸⁸. Çünki 'ağl sulţānınuñ yirine 'aşğ oturdı 'ağl u şabr u ĥarārı bir nev' a dağı oldı¹⁵⁸⁹. Üstād eydür¹⁵⁹⁰: Rūdābe'nüñ beş dāne cāriyeleri var idi. Türk beççeler idi beşi dağı Rūdābe'ye maĥrem-i esrār idiler. Her ĥuşūşda rāz-dārlar ve Rūdābe'nüñ miĥribānları idiler¹⁵⁹¹. Rūdābe bī-ĥarārılığından bir gün anları yanına cem' idüp [U-49a] anlara rāz açdı ve aytdi: Siz benüm rāz-dārlarumsız ve vāĥıf-ı esrārlarumsız¹⁵⁹² ve her işde miĥribānlarımsız¹⁵⁹³ imdi bilüñ ve āğāh oluñ¹⁵⁹⁴ ki ben 'āşīğ-ı bī-dil olup mecnūn mişāl āvāre vü bī-ĥarār oldum. Çünkim Zāl'uñ¹⁵⁹⁵ vaşfını işitdüm başdan ayağa vücūdum anuñ muĥabbetiyle toğdı. Dükeli endişem anuñ müşāhede-i dīdāridur. Az ĥaldı ki şerm ü ĥicābı ber-ĥaraf ĥılam. İmdi benüm rāzumı sizden ĥayrı kimse bilmez. Benüm miĥribānlarumsız gerekdür ki benüm derdüme bir

¹⁵⁸⁵ Bir yirinde bir 'aybı yoğdur] -U.

¹⁵⁸⁶ Zīrā] -U.

¹⁵⁸⁷ Pūr] toğtolu, P.

¹⁵⁸⁸ Ĥaldı] beri oldı, P.

¹⁵⁸⁹ Çünki 'ağl ... nev' a dağı oldı] -U.

¹⁵⁹⁰ Üstād eydür] -P.

¹⁵⁹¹ Rūdābe'nüñ miĥribānları idiler] -U.

¹⁵⁹² Vāĥıf-ı esrārlarumsız] -P.

¹⁵⁹³ Ve her işde miĥribānlarımsız] -U.

¹⁵⁹⁴ Oluñ] -U.

¹⁵⁹⁵ Zāl'uñ] pūr-ı Sām'uñ, P.

çāre göresiz ne dırsız baña ne gūne cevāb vürürsüz. Gelüñ benümle evvel ‘ahd ü peymān eyleñ ba’ dehu beni bu derdden ħalāş itmege tedbīr eyleñ eger bu derde bir dermān bulunmazsa ben helāk olmağ muğarrerdür didi. Cāriyeler bu sözi işidüp ta’ accüb eylediler ki ulular ferzenden bir kimse böyle kāra muğayyed olmağ olur mı diyü andan bir gizden eyitdiler: Ey bānū-yı mu’azzama şerm itmez misin bu ne kārdir. Ĥūbluğda ħod nazīrūñ yoğdur. Hindūstān’dan Çin’e ve Efrenc’e varınca saña mu’ādil bir güzel yoğdur. Ruhsārelerūññ ziyāsına bakmağa nazarlar taħammül itmez¹⁵⁹⁶ ata ve anadan utanmaz mısın. Sende edeb muğarrer degil midür. Pederūñ bīgāne ‘add itdügi kimseye sen āşinā olmağ mı istersin. Tağda kuş yuvasında beslenmiş ħalk içinde anuñla meşhūr olmışdur. Andan ġayrı kimse ħod anadan koca toğmamışdur. Bu ħod anuñla iştiħār virdi¹⁵⁹⁷. Anuñ için Minūçihir görüp nāmını Zāl ħodı. Bu şekl ħübī şüret maħbūbı kim sende vardur. Cümle ‘ālem senūñ ħüsñüñe ħayrāndur. Böyle iken anadan koca toğmamış bir ħerife varur mısın. Niçün tenezzül idersin. Ĥākān-ı Çin gibi bir şāh-ı taşvīr-i cengī kaşır u eyvānlarında nağş itdürüp nāmuñı zīver-nigīn eylemişdür. Saña lāyık olan oldur ki kendüñi ‘ālī tutasın āfitāb gibi çarĥ-ı çehārümden inmeyesin didiler. Zīrā āfitābın yiri dördinci gökdedür sen dağı [P-73a] yirüñ bekle didiler¹⁵⁹⁸. Çünkim Rūdābe bunlardan bu vechle cevāb işitdi āteş bār ile nice artar ise göñli öyle cüş idüp ħışm ile¹⁵⁹⁹ anlaruñ üzerine ħaykırdı. Yüzin anlardan döndürdi¹⁶⁰⁰ pes andan şoñra kīn-i derūn ile ebrūların çin idüp eyitdi: Ey ħām sözlüler sizūñ sözlerūñüz işitmek aşlā cā’iz degildür ne kaşır bilürüm ne fağfūr-ı Çin ve ne Īrān-zemīn tāc-dārlarından gözüme kimse görünür. Hemān benüm boyuma boydaş ħālūme ħāldaş¹⁶⁰¹, cānımuñ mağşūdı Sām oğlı Zāl’dur. Gerek anı pīrdür disünler, gerek civān. Ben aña cism¹⁶⁰² ve ol baña cāndur diyüp ol cāriyelerden a’ rāz idüp melāmet itdi¹⁶⁰³. Cāriyeler çünkim bānūnuñ cevābın işitdiler derd-i derūnından ħaber-dār oldılar¹⁶⁰⁴. Ol demde anlar dağı bu ħāli görüp bildiler ki Rūdābe’nüñ āteş-i derūnı muğkemdür¹⁶⁰⁵. Hemān bir uğurdan yir öpdiler ve bir dilden çağrışup eyitdiler: Biz senūñ ħullarıñuz cān u dilden fermānuña muğī’ yüz.

¹⁵⁹⁶ Hindūstān’dan ... taħammül itmez] -P.

¹⁵⁹⁷ Bu ħod anuñla iştiħār virdi] -U.

¹⁵⁹⁸ Zīrā āfitābın ... yirüñ bekle didiler] -U.

¹⁵⁹⁹ Āteş bār ile nice artar ise göñli öyle cüş idüp ħışm ile] -U.

¹⁶⁰⁰ Yüzin anlardan döndürdi] -P.

¹⁶⁰¹ Boyuma boydaş ħālūme ħāldaş] -U.

¹⁶⁰² Cism] ten, P.

¹⁶⁰³ Diyüp ol cāriyelerden a’ rāz idüp melāmet itdi]didi, P.

¹⁶⁰⁴ Cāriyeler ... ħaber-dār oldılar] -U.

¹⁶⁰⁵ Ol demde ... muğkemdür] -P.

Hemān fermān eyle yoluñda baş ve cān fedā idelüm. Saña naşihat itmek bizüm haddimiz degildir. Bize lāzım olan emrüne imtişāldür. Biñ cānımız dağı olursa cümlesi saña revāndur. Senüñ her vechle ma^c küldür. Senden nā-ma^c kü^l va^c şadır olmaz¹⁶⁰⁶. Buyur hemān eger cāzülük lāzım ise veyāhūd bend-i efsün ile olur ise ihtiyār idelüm. Pehlevān-zādeyi nazar-ı şerifüne görmege her hālle sa^c y idelüm¹⁶⁰⁷ didiler. [U-49b] Pes bundan şoñra Rūdābe'nüñ yüzi güldi ve gönli şād oldı. Dönüp cāriyelere eyitdi: Eger siz bu sözi yirine getüresiz bir dıraht-ı meyve-dār irişdürürsüz ki her gün¹⁶⁰⁸ meyve yirine gevher ü yāķūt hāşıl ider. Pes cāriyeler yirlerinden tūrdılar Rūdābe'nüñ derdine dermān istemek niyyeti ile taşra çıķup kendülerini cāme-i dībā ile ārāste idüp sünbüllerin güller ile zeyn itdiler. Üstād eydür: Meger evvel-i bahār idi ve yıl başı idi¹⁶⁰⁹. Kenār-ı nehrde jālelerden haymeler ve lālelerden otāğlar kūrılmış idi. Leşker-gāh-ı Zāl dağı nehr kenārında qarār itmiş idi. Ol beş cāriyeler yūriyüp tā¹⁶¹⁰ Zāl'uñ leşker-gāhına¹⁶¹¹ yāķin vardılar. Ol ortalık şüküfe ve sebze vü benefşe ile tōlmüş idi. Pes ol cāriyeler şu kenārından şüküfe cem^c iderek birbirinüñ ardınca segirdüp geldiler. Meger Zāl dağı bār-gāhında oturur idi. Gördi beş dāne cāriyeler ol sebze-zār ki geşt ü güzār iderler gelüp bār-gāha yāķlaşdılar. Pes Zāl bunlar kimlerdür diyü su³āl itdi. Birisi eyitdi: Mihrāb Şāh'uñ sarāyından maħbūbe cāriyeler çıķmışlar Rūdābe için gül ü sünbül ü benefşe cem^c ideyürler didi. Hemān Zāl eline tīr ü kemān alup piyāde ol cāriyelerden yaña vardı. Piyāde şunuñ kenārında hīrāmān vardı¹⁶¹², anlara yāķlaşdı. Sunuñ kenāri bişe-i [P-73b] neyistān idi¹⁶¹³. Nā-gāh şudan bir ördecük uçdı. Zāl hemān elindeki tīr ile ol ördegi urup düşürdi. Zāl'uñ kulları segirdişüp qaşd itdiler ki anı alup Zāl'a getüreler¹⁶¹⁴. Hemān Rūdābe'nüñ cāriyeleri gulāmuñ yanına irüp tatlu dil ile şordılar ki bu arslan sinelü kaplan kīnelü pehlevān kimdür. Buncılayın yaraşık server ve tīr ü kemān ^c ilminde māhir bir dilāver görmedük didiler. Gulām lebin dişleyüp eyitdi¹⁶¹⁵: Bu pehlevān sulţānımızdur¹⁶¹⁶ ve ferzend-i Sām'dur. Zāl-ı zamān didükleri budur. Felek-i devvār buncılayın bir dilāver getürmemişdür didiler. Ol cāriyeler gulāmuñ sözün işidüp

¹⁶⁰⁶ Biñ cānımız ... olmaz] -P.

¹⁶⁰⁷ Görmege her hālle sa^c y idelüm] irgürelüm, P.

¹⁶⁰⁸ Gün] rüz, P.

¹⁶⁰⁹ Meger evvel-i bahār idi ve yıl başı idi] -P.

¹⁶¹⁰ Yūriyüp tā] -P.

¹⁶¹¹ Leşker-gāhına] bār-gāhına, P.

¹⁶¹² Piyāde şunuñ kenārında hīrāmān vardı] -U.

¹⁶¹³ Sunuñ kenāri bişe-i neyistān idi] -U.

¹⁶¹⁴ Anı alup Zāl'a getüreler] şikārı alalar, P.

¹⁶¹⁵ Lebin dişleyüp eyitdi] dağı Zāl'ı vaşf itdi, P.

¹⁶¹⁶ Bu pehlevān sulţānımızdur] -P.

ħande itdiler ve eyitdiler: Mihrāb Şāh’uñ sarāyında bir māh-ı tābānı vardır ki senüñ pehlevānuñ¹⁶¹⁷ gibi niçe şāhlar ayağına baş ĩodılar diyüp ĩad ü ĩāmetini ve ĩüsn ü behcetini ve zülf-i müşķinini bi’t-tamām vaşf itdiler¹⁶¹⁸. Bu sebep ile pūr-ı Sām ve māh-ı Kābil arasında bir āşinālık ola diyü sa’y itdiler¹⁶¹⁹. Andan ĩulām cāriyelerden ayrılıp Zāl yanına geldi. Zāl-ı zamān su ’āl idüp¹⁶²⁰ eyitdi: Ey ĩulām cāriyeler ile ne söyleşdüñ¹⁶²¹, saña ne didiler ki sen geldüñ anlar daħı geldi¹⁶²². ĩulām daħı ne işitdi ise bir bir Zāl’a naķl itdi¹⁶²³. Zāl-ı zamān işidüp anları Rūdābe’nüñ cāriyeleri idügin bilüp¹⁶²⁴ şād oldu ve ĩulāma emr itdi ki: Var ol cāriyeleri bir miķdār turgur, ol ĩulistāndan geĩüp ĩitmesünler tā ben varup biraz söyleşmek isterüm didi. Pes ĩulām varup anlara Zāl’uñ ĩaberini virdi. Pes ol beş cāriyelerüñ birisi ĩazāne-dār-ı Rūdābe idi. Şir-i ner şikār eyledük yine fālımız rāstdur didi. Ammā ol ĩulām yine gelüp Zāl’a ĩaber virdi¹⁶²⁵. Pes Zāl-ı zamān turgur ol cāriyelerden yaña revāne oldu. Cāriyeler daħı te’ħir itdiler. ĩünkim pehlevān anlara yaķın irişdi. Cāriyeler Zāl’uñ ĩademinde baş ĩodılar. Zāl¹⁶²⁶ anlara eyitdi: Sizden su ’ālüm vardır eger benüm yanımda rāst söyleyesiz āb-rüyuñuz ziyāde ola ve eger bir azucuķ söziñüzden kemlik¹⁶²⁷ ĩümān eyleyem¹⁶²⁸ sizi pıller ayağı altında¹⁶²⁹ helāk iderüm didi. Ol¹⁶³⁰ lāle ruħlaruñ beñizleri ağardı Zāl’a du’ā idüp yir öpdiler ve eyitdiler: Nitekim bu devr-i rüzgār ve māder-i eyyāmdan pūr-ı Sām Zāl-ı zamān gibi ĩerden-bām dünyāya¹⁶³¹ gelmez ĩiĩ aña mānend ü bedel olmaz¹⁶³² ammā Rūdābe daħı ’ālemüñ manzūr-ı māh-dīdārıdır. Meger pehlevāna cüft olmağa lāyık ola didiler¹⁶³³. Pes Zāl¹⁶³⁴ [P-74a] eyitdi: İmdi¹⁶³⁵ bu derdüñ¹⁶³⁶ ĩāresi nedür. Eger benümle anı bir kerre bir araya ĩetürmege yol bulursañuz size ’aķim ri’āyet iderüm. Zīrā benüm derünüm anuñ āteş-

1617 Pehlevānuñ] pehlevān-zādeñ, P.

1618 ĩad ü ĩāmetini ... vaşf itdiler] ĩaylı vaşf itdiler, P.

1619 Bu sebep ... diyü sa’y itdiler] -U.

1620 Zamān su ’āl idüp] -U.

1621 Ey ĩulām cāriyeler ile ne söyleşdüñ] -P.

1622 Saña ne didiler ki sen geldüñ anlar daħı geldi] -U.

1623 ĩulām daħı ne işitdi ise bir bir Zāl’a naķl itdi] bunlar daħı aħvāli ĩaber virdiler, U.

1624 Anları Rūdābe’nüñ cāriyeleri idügin bilüp] -U.

1625 Ve ĩulāma emr itdi ... ĩaber virdi] -U.

1626 Zāl] pehlevān, P.

1627 Kemlik] -U.

1628 Eyleyem] añlayam, U.

1629 Pıller ayağı altında] -P.

1630 Ol] -P.

1631 Dünyāya] cihāna, P.

1632 ĩiĩ aña mānend ü bedel olmaz] -U.

1633 Didiler] -U.

1634 Zāl] pehlevān, P.

1635 Eyitdi: İmdi] -P.

1636 Bu derdüñ] bunuñ, P.

i ‘aşkıyla¹⁶³⁷ tölmişdur. Cāriyeler eyitdiler: Fermān pehlevānuñdur varup Rūdābe’ye daḡı diyelüm ve her ne tedbīr olursa cehd idelüm. Aramızda nāşī ve bigāne yoḡdur. Tā kim māh-ı Kābil ile [U-50a] sālār-ı Zābil birbirlerine vāşıl ola. Taşavvurumuz şimdi oldur ki pehlevān-ı hengām şebde kemend ile kāḡ-ı bülend altına gelsün küngüre-i kāḡa kemend ile çıkup, Rūdābe ile ber-dīdār görüşsün didiler. Zāl daḡı bu kavle rāzı oldı¹⁶³⁸. Andan cāriyeler dönüp gitdiler. Zāl bār-gāhına gelüp aḡşāma intizār oldı. Bu yañadan cāriyeler¹⁶³⁹ ellerinde envā‘ şüküfe ile sarāya vardılar. Şehr kapusına geldükde derbān-ı ḡal‘ a anları taşradan gelür görüp ḡaḡıdı eyitdi: Vaḡtlü vaḡtsüz taşra çıkup şahrāya varursız ‘aceb ḡālīñüz var didi. Cāriyeler rencīde ḡātır olup¹⁶⁴⁰ eyitdiler: N’olduñ, ne var¹⁶⁴¹ yollarda dīvler ehrimenler¹⁶⁴² ḡod yoḡdur. Bahār eyyāmı geldi ‘ādet-i ma‘hüdemüz üzre gül ü sünbül ü lāle cem‘ iderüz. Rūdābe sarāyda bize münteżirdür. Bu şüküfeleri iletürüz her zamān kārımız bu degil midür yoḡsa bu gün ḡayrı güne mi oldı didiler¹⁶⁴³. Derbān¹⁶⁴⁴ eyitdi: Bu günü dünki güne¹⁶⁴⁵ ḡıyās eylemek olmaz¹⁶⁴⁶. Zīrā pehlevān¹⁶⁴⁷ Zāl-ı zamān taşrada oturur geçen yıl ḡod Zāl’uñ serā-perdesi Kābil’de degil idi. eger Kābil şāḡı sizi görür ise ki Taşradan gelüp şahrādan şüküfe getürürsüz ol dem¹⁶⁴⁸ kārūñuz tamām ider¹⁶⁴⁹ didi. Ol şanemler şuretā¹⁶⁵⁰ bunuñ sözinden elem çekdiler. Ammā ‘amele almayup iḡerü sarāya girdiler. Rūdābe’nüñ yanına geldiler. Ol şüküfeleri ve gülleri¹⁶⁵¹ nazārında ḡodılar. Ammā Rūdābe anlara eyitdi: Pūr-ı Sām’a bulışduñuz mı. Kārına müncerr oldı didi. Cāriyeler başladılar Zāl’ı vaşf itmege, andan eyitdiler: Hele şimdi mihmān yaraḡın gör, tā kim pehlevān-zāde bu gice mihmānuñ olısdur didiler. Ol serv ḡāmet anı işidüp ḡande ḡıldı eyitdi: Nedür bir dürlü daḡı olmışsüz evvelki sözleriñüz ḡanı Zāl iḡün ḡuş yuvasında beslenmiş yigid iken [P-74b] ḡocalmış dir idüñüz. Şimdi dīdārı gül ü erḡuvān serv-ḡāmet, zībā ḡal‘at pehlevān mı oldı diyüp benüm

¹⁶³⁷ Āteş-i ‘aşkıyla] reng-i muḡabbeti, P.

¹⁶³⁸ Zāl daḡı bu kavle rāzı oldı] Zāl daḡı gice ile köşk altına varmaga ‘ahd itdi, P.

¹⁶³⁹ Cāriyeler] nigārlar, P.

¹⁶⁴⁰ Rencīde ḡātır olup] -U.

¹⁶⁴¹ N’olduñ, ne var] -P.

¹⁶⁴² Ehrimenler] ‘ifritler, P.

¹⁶⁴³ Her zamān ... mi oldı didiler] -P.

¹⁶⁴⁴ Derbān] ḡal‘a niḡeh-bāmı, P.

¹⁶⁴⁵ Güne] gibi, P.

¹⁶⁴⁶ Eylemek olmaz] eylemeñ, P.

¹⁶⁴⁷ Pehlevān] -U.

¹⁶⁴⁸ Ki Taşradan ... ol dem] -U.

¹⁶⁴⁹ Kārūñuz tamām ider] sizi yire berāber ider, P.

¹⁶⁵⁰ Şuretā] -P.

¹⁶⁵¹ Ve gülleri] -P.

ruhsārımı varduñuz aña vaşf itdüñüz anı baña medh idersiz diyü¹⁶⁵² laṭife yüzinden bunlara serzenişler eyledi. Şafāsından ruhsārı gülnāra döndi. Pes cāriyeler eyitdiler: İmdi bir ṭarīḫ çāresi görelüm zīrā Yezdān senüñ hevāña göre murāduñ virdi. Hemān encām-ı kār ferhunde ola didiler. Üstād eydür: nigār-ı nāzeninüñ¹⁶⁵³ bir maḳbūl¹⁶⁵⁴ hücre-i var idi. Sarāyuñ bālāsında idi. Bānūya maḫşüş idi¹⁶⁵⁵. Dörd dīvārı pür naḫş u nigār idi. Hürrem-i bahāra beñzer idi. Emr eyledi ol hücre-i zībābı dībā-yı hūb ile ārāste itdiler. Dībā ferşler üstine ‘aḳıḫ ü zeberced döktiler ve zerrin ü sīmīn ve pīrūze vü zeberced cāmeler ve muraşşa‘ şūrāḫīler rüşen gülābla maḫlūṭ şarāblar ile tolu ve erguvān u gül ü sünbül ve nergis ü benefşe deste deste her küşeye zeyn itdiler ve micmereler ile ‘ūd u ‘anberler yaḳdılar ve ṭabaḫ ṭabaḫ nuḳllar ḫāzırladılar¹⁶⁵⁶ tā kim aḫşām irişdi sarāy ḳapusın beste ḳılıp ḳaşruñ iki penceresin açup Zāl cānibine çesm ü güş oldılar. Bu cānibde Zāl daḫı aḫşām olunca bir yıllık intizār çekdi. Çün aḫşām irişdi tamām ‘ālemi ḳarañulıḫ ṭıtdı. Zāl yirinden ṭurup Rūdābe’nüñ sarāy cānibine ‘azm eyledi¹⁶⁵⁷. Çünki yaḳın irdi Rūdābe anı ıraḳdan görüp pencereye geldi. Hoş geldüñ ey şāh-ı civān-merd dūrūd-ı Cihān-āferin senüñ üzerüñe olsun diyüp yuḳarudan ḫiṭāb itdi ve daḫı eyitdi: Ey dilāver merḫabā merḫabā cāriyeler baña seni vaşf itdüklerinden biñ ṭabaḳa¹⁶⁵⁸ ziyāde imişsin. ‘Ālem ḫalḳı bende ve efgendeñ olsun. Piyāde bu nev‘ a ḳadem-i rencide idüp zahmet irtikāb itdüñüz diyince Zāl-ı zamān çün bu nev‘ a şadā işitdi¹⁶⁵⁹ baş ḳaldurup yuḳaru baḳdı. Bir āfitāb-ı ṭal‘ at gördi ki yanında āfitāb zerre kemter degil hūrşid-i cihān-tāb gibi ziyā-yı ḫüsni dünyāya pertev şalmış. Çünki Destān-ı Sām¹⁶⁶⁰ [P-75a] ol ḫüsni-bi-mişāl ve ol cemāl-i bā-kemālī¹⁶⁶¹ görüp bir niçe zamān ḫayrān u ser-gerdān¹⁶⁶² olup maḳām-ı ḫayretde ṭurdu. Ba‘ dehu ṭūṭī-i şeker-ḫā gibi maḳāl dilüñ¹⁶⁶³ ile du‘ā idüp eyitdi: Ey ḫüsni iḳlīmünñ şehriyārı ve ey ḳişver-i melāḫatuñ tāc-dārı hemişe dīdelerüm¹⁶⁶⁴ semāya ṭutup Yezdān-ı pāḳdan diler idüm ki bir kez dīdāruñı görem. Bi-ḫamdi’llāh şimdi güftāruñ

¹⁶⁵² Benüm ruhsārımı ... medh idersiz diyü] -U.

¹⁶⁵³ Pes cāriyeler eyitdiler: ... Üstād eydür: nigār-ı nāzeninüñ] -U.

¹⁶⁵⁴ Bir ma‘ḳūl] -P.

¹⁶⁵⁵ Sarāyuñ bālāsında idi. Bānūya maḫşüş idi] -P.

¹⁶⁵⁶ Ṭabaḫ ṭabaḫ nuḳllar ḫāzırladılar] -P.

¹⁶⁵⁷ Bu cānibde Zāl daḫı ... ‘azm eyledi] -P.

¹⁶⁵⁸ Biñ ṭabaḳa] -P.

¹⁶⁵⁹ Çün bu nev‘ a şadā işitdi] -U.

¹⁶⁶⁰ Hūrşid-i cihān-tāb gibi ... Çünki Destān-ı Sām] -U.

¹⁶⁶¹ Hüsni-bi-mişāl ve ol cemāl-i bā-kemālī] ḫüsni ü cemālī, U.

¹⁶⁶² Niçe zamān ḫayrān u ser-gerdān] -U.

¹⁶⁶³ Ṭūṭī-i şeker-ḫā gibi maḳāl dilüñ] -U.

¹⁶⁶⁴ Ey ḫüsni iḳlīmünñ ... hemişe dīdelerüm] -U.

işitdüm ammā murād üzre dīdāruñı görmege bir himmet eyle ki sen yuqaruda¹⁶⁶⁵ ben yiryüzindeyüm¹⁶⁶⁶ didi. Ol dem bānū pencereden başını çıkarup giysülerinüñ tārını çözüp bir yire getürüp pīç ü tāb idüp bir kemend-i müşkīn peydā idüp aşağı Zāl'a toğrı şarkıtdı ve çağırup eyitdi: Ey server elüñ uzat, [U-50b] işbu 'anberīn-kemendüñ ucını miyānuña bend eyle ve sīne-i şīr ü pençe-i Keyānī¹⁶⁶⁷ ile muḥkem tut tā kim seni yuqaru çıkaram bu giysü daḥı baña senüñ için gerek imiş didi. Pes Zāl bālāya nazar şalup ol māh-peykeri gördi. Ol ḥüsn ü cemāle ve ol kemend-i 'anber-efşāna ta' accüb itdi¹⁶⁶⁸. Andan cevāb virüp eyitdi: Ey bānū inşāf degil ki rişte-i cāna el uram ve dildeki zaḥmet üstine peykān dikem diyüp hemān¹⁶⁶⁹ ol dem miyānından kemend-i Keyāniyān'ı çıkarup ḥalka ḥalka itdi ve kuvvet birle küngüre-i eyvāna pertāb eyledi.

Nazm:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Be- ḥalka der-āmed ser-i küngüre

Ber-āmed zi-bün tā be-ser yek-sere

Çü ber-bām-ı ān pāre-i şaşt yāz

Ber-āmed berī bürd pīşeş namāz

Giriftān zamān dest-i Destān be-dest

Bi-reftend her dü be-kirdār mest¹⁶⁷⁰

Neşr: Üstād eydür¹⁶⁷¹: Çünkü Zāl kemendini küngüre-i kaşra pertāb itdi. Varup ol küngürenüñ ucına muḥkem¹⁶⁷² bend oldı. [P-75b] Ol altmış kulac kemende şarılıp Zāl yuqaru çıkdı ve bānūnuñ öninde baş [P-76a] kodı¹⁶⁷³. Andan Rūdābe Zāl'uñ elin eline

¹⁶⁶⁵ Yuqaruda] kâşr-ı sa' ādetde, P.

¹⁶⁶⁶ Yiryüzindeyüm] reh-i miḥnetdeyüm, P.

¹⁶⁶⁷ Sīne-i şīr ve pençe-i Keyānī] pencüñ ile, U.

¹⁶⁶⁸ Ta' accüb itdi] 'acebe ḳaldı, P.

¹⁶⁶⁹ Ve dildeki zaḥmet üstine peykān dikem diyüp hemān] -U.

¹⁶⁷⁰ *Kemendin halkası, sarayın çatısının ucuna geçip düğümlendi. Zāl damın üzerine çıkınca, peri yüzlü Rūdābe hemen yanına gelerek, ona saygılar gösterdi. O zaman Destān da onun elini eline aldı; ikisi de sevinç içinde ve elele, sarhoş gibi gittiler.*

¹⁶⁷¹ Nazm: ... Üstād eydür] -P.

¹⁶⁷² Muḥkem] -U.

¹⁶⁷³ Ol altmış kulac ... kodı] derḥāl zāl-ı zamān el urup ol kemede tırmanup bām-ı sarāya çıkdı, ol bārüyü aşup şahn-ı sarāya indi, P.

GN, GNN: 6, Minyatür: U-50b

[U-51a] alup ikisi ser-hoş mişālinde birbirinüñ ‘aşkı şarābı ile mest olmuşlar idi. Gelüp kenār-ı meclisde qarār itdiler. Andan şoñra muşāhabet ve mükālemeye āğāz

idüp ‘ıyş u ‘işrete başladılar¹⁶⁷⁴. Zāl-ı zamān ol hüsni ü cemāl-i bā-kemālî ve ol zülfi-
‘anber mişālî görüp Yezdān-ı pāka āferin itdi ve gerden ü gūşında kılāde-i sīm ü zer
ve gūşvāre-i dürr ü gevher zeyn olınmış her vechle esbāb-ı hüsni mükemmel bir
nāzenin gördi. Baḳduḳça āteş-i ‘aşkı ‘alevlendi¹⁶⁷⁵. Pes ol dem Zāl-ı zamān söze
gelüp eyitdi: Ey serv-i bāğ-ı melāḫat ve ey sīmīn-ber ü müşkīn-būy egerçi bunda
senüñle şoḫbet itmekden şafāmuz vardur¹⁶⁷⁶. Ammā eger Minūçihri bu ḫālden ḫaber-
dār olursa bu kāra rızā virmez ve Sām-ı Nerīm daḫı kâ’il degildür. Bilürüm ki vāḳıf
olduḳda cūş u ḫurūş ider. Lākin ‘ālemdede ādeme sermāye ḳuvvet-i bedendür¹⁶⁷⁷,
ḳorḳmazum¹⁶⁷⁸. Baş ve cānum senüñ ‘aşḳuñla yanumda ḫ’ār u ḫaḳīrdür¹⁶⁷⁹. Ol
ḳaydı¹⁶⁸⁰ ‘aynūme almayup önūme kefen alurum. Ölmegi irtikāb iderüm Allāh ile
‘ahd eyledüm ki hergiz senüñ peymānuñdan yüz döndürmezüm. Yezdān-ı pākdan
temennā ve murādum budur ki āyīn-i nikāḫ ile benüm āşikāre ḫelālüm olasın didi¹⁶⁸¹.
Ol demde nigār-ı ‘ālem daḫı cevāba gelüp¹⁶⁸²: Ben daḫı Ḥudā’dan isterüm ki¹⁶⁸³ ḫiç
kimse baña senden ḡayrı eş¹⁶⁸⁴ olmaya bu sözüme Ḥaḳ celle ve ‘alā ḫazreti şāhiddür.
Hemān cihānda bundan özge nesne ārzū itmez ve bu sözden dönmez didi. Bu
üslūbla ḡorişüp ‘ahd ü peymānı bergitdiler. Ol gice ḡüft ü ḡū ile¹⁶⁸⁵ ḡeçüp vaḳtā ki
şabāḫ yaḳīn oldı. Zāl yirinden ḫırdı nigārdan icāzet istedi. Bānū daḫı ayaḡa ḳaḫup
birbirlerini der-āḡūş itdiler. İkisiniñ daḫı ḡözleri yaş ile ḫoldı. Firḳat¹⁶⁸⁶ ḡüçlerine
geldi. Āfitāba dil uzatdılar ya‘nī bu ḡün ne tiz ḫulū‘ eyledüñ¹⁶⁸⁷ didiler. Ba‘dehu Zāl
vedā‘ idüp¹⁶⁸⁸ ḫurup yine kemendle ḳaşruñ küñgüresinden inüp revāne oldı. Üstād
eydür: Ol vaḳt kim Zāl serā-perdesine irdi. Āfitāb daḫı ‘āleme pertev şaldı¹⁶⁸⁹.
Pehlevānlar ve ser-firāzlar ve mübidler ve a‘yān u erkān gelüp bār-gāh-ı Zāl’da yirli
yirlerinde ḳarār itdiler. Eşnā-yı kelāmda Zāl-ı sephīd ḫ’ānendesini da‘vet itdi ve
buyurdı ki var ḫükümetimizde ne ḳadar ‘ālim ü dānā ve vezīrān-ı sūtūde var ise

¹⁶⁷⁴ Gelüp kenār-ı meclisde ... başladılar] -P.

¹⁶⁷⁵ Baḳduḳça āteş-i ‘aşkı ‘alevlendi] -P.

¹⁶⁷⁶ Senüñle şoḫbet itmekden şafāmuz vardur] -P.

¹⁶⁷⁷ Ḳuvvet-i bedendür] tendür, P.

¹⁶⁷⁸ Ḳorḳmazum] -U.

¹⁶⁷⁹ Ḥ’ār u ḫaḳīrdür] ḫ’ārdur, P.

¹⁶⁸⁰ Ol Ḳaydı] -P.

¹⁶⁸¹ Didı] -P.

¹⁶⁸² ‘Ālem daḫı cevāba gelüp] eyitdi, P.

¹⁶⁸³ Ḥudā’dan isterüm ki] Yezdān-ı pākden ricā iderüm ki, P.

¹⁶⁸⁴ Eş] ḫākim, P.

¹⁶⁸⁵ Ḳüft ü ḡū ile] -U.

¹⁶⁸⁶ Firḳat] ayrılmalrı, P.

¹⁶⁸⁷ ḫulū‘ eyledüñ] ḫoḡduñ, P.

¹⁶⁸⁸ Vedā‘ idüp] -P.

¹⁶⁸⁹ Ol vaḳt kim Zāl serā-perdesine irdi. Āfitāb daḫı ‘āleme pertev şaldı] -P.

cümlesine söyle gelüp meclisimize irsünler. Anlar ile müşâveremüz vardır didi. Fi'l-hâl ol ¹⁶⁹⁰ [P-76b] h̄'ānende ki dā'imā erbāb-ı devleti ve aşhāb-ı şevketi ol da'vet ider idi. Vardı ol murād olan kimseleri 'umūmen Zāl'uñ meclisine getürdi. Anlar daḥı şādān u ḥandān ve niyāz-mend olup bendelik 'arza kıldılar. Üstād eydür: Zāl ki bunlardan külli efgendelik ve bendelik gördi zebān-ı feşāḥat beyānının kelimāt-ı muḥabbet simāta āgāz itdürdi. Birūnı ḥandān ve derūnı şādmān olup ibtidā Dādār-ı cihān-dāra taḥşin ü āferin idüp mūbidānuñ dillerin ḥ'āb-ı gāfletden bīdār eyledi ve 'ale't-tafşil taḥrīr itdi ki ol dāver-i cihān-dār ve ol gerd-kār-ı cabbārdan rüz u şeb tersnākūm ve mutṭaşıl luṭf-ı bī-endāzesine ümīdüm vardır. Ve'l-hāşıl zāt-ı bī-çünına göre 'ibādet muḥāldür hemān şeb ü rüz perestiş eylemek mümkündür yoḥsa ulu himmetine göre ḥidmet maḥz-ı ḥayāldür. **Naẓm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ḥudāvend-i ḥürşid gerdān u māh

Revān-rā be-nikī nümāyende rāh

Bedū'ist keyhān-ı ḥürrem be-pāy

Heme dād Dāver be-her dü sarāy

Bahār āred ü tīr ü māh-ı ḥazān

Be-rār u be-rāz meyve dād rezān

Çü ān dārveş gāh-ı bā-reng ü būy

Gehī pīr bīnī dijem kerde rūy¹⁶⁹¹

Nesr¹⁶⁹²: Ya'nī bu ḥürşid-i āfāḥ-gerd ki dūnyā her gün anuñ nūrından rüşen olur ve işbu māh-ı 'ālem-ārā ki şeb-i tīre anuñla mūnevver olur tecellī-i zātında birer lem'adurlar ve revān-ı insāna rāh-ı mūstaḫīmi ol gösterür. Lā-cerem selāṭin-i 'ālemi ḳadrūñ ḥürrem olmaları ve mutṭaşıl āsās-ı devletleri üstvār olmasına sebeb ednā irādeti te'alluḳ itmek iledür. Dūnyā vü āḫiretūñ bünyād u şebātı andandur. Gāh faşl-ı bahār ile yir yüzini tezyin ve envā' şükūfe ile rengin ider ve gāh mevsim-i ḥazānda dīraḥtān-ı meyve-dārı gün-ā-gün meyve ile bār-ber ider. 'Ālem anuñ ḳudretiyle ḳā'im ve kendüsi bāḳī ve dā'imdür. Kemāl-i kereminden bahār eyyāmı gelür. Sebzele

¹⁶⁹⁰ Ešnā-yı kelāmda ... Fi'l-hāl ol] -U.

¹⁶⁹¹ *Güneşi, ayı döndüren ve iyiliğin yolunu gösterendir! Yeryüzü onunla durur; her iki dünyanın da adaletli Tanrı'sı odur. Baharı, yazı, güzü getirir. Onu, bir mevsim, renkler ve kokular içinde taptaze yapar; bir mevsimde de solgun ve perişan hale getirir.*

¹⁶⁹² H̄'ānende ki dā'imā ... Nesr] -U.

şādāb olur ve ḥazīrān irişür. Ḥarāret-i şemsle [U-51b] meyveler lezīz ü laṭīf olur. ‘Ālem reng ü bû ile güzellenür¹⁶⁹³. İmdi ma‘lûm oldu ki eger şükûfe-zār ve eger dıraḥtān-ı meyve-dār anları gāh tâze vü ter ve reng ü bûyların hoş-ter tutar ve gāh mevsim-i sermāda anları bir pīr-i ḥamīde-ḳad gösterüp [P-77a] libāsdan ‘ārī ve reng u bûyları bi’l-küllīye gidüp yüzleri burışmış görünür ve bi’l-cümle zī-rūḥ ne kadar mevcūdāt var ise birisi fermānından taşra olmaz. Meşelā bir mūr-ı za‘if bir yirden bir yire pey urmaz mādām ki irādeti ezeliyyesi müte‘allik olmya ve ibtidā-i mükevvenāt ki cümleden evvel levḥ ü ḳalem mevcūd oldu. Ol gün cümle mevcūdātuñ vücūd-ı icmālīsi raḳma geldi. Üstād-ı nādīre-āşār bu tarz ile tertīb-i ihbār itmiş ki¹⁶⁹⁴ Ol dem Zāl-ı zer derūnında olan zār-ı nihānı bunlara keşf itmek murād idinüp ḥande-leb ü dil-şād ululara müteveccih olup söze āgāz idüp¹⁶⁹⁵ eyitdi: Çünki Ḥāḳ celle celālühü dükeli ‘ālemi vücūda getürdi, cümlesini cüft yaratdı. Ya‘nī ikişer ikişer yaratdı. Zīrā dükeli mevcūdātuñ artması lā-būd cüftten olur şey’ eḥadden bir āḥir şey’ vücūda gelüp artması mutaşavvur degildir. Birlik hemān zāt-ı Bī-çün’a maḥşūşdur. Zīrā cemī‘ nesneden münezzehdür¹⁶⁹⁶. Çünki cümle mevcūdāt ‘ale’t-taḫşīl irādet-i zāt-ı Bī-çün ile vücūda geldi lākin anlardan elṭaf u eşref nev-i insāndur ve anuñ daḥı sâ’irden şerīfligi nuṭḳ iledür. Lā-cerem Firdevsī-i Tūsī aña işāret itdi ki söz bir mevhibe-i sübhānī vü ‘atiyye-i Yezdānīdür ki çarḥ-i vālādan yiryüzine inmişdür ve felek bi’l-küllīye bunuñ ile pāydār u ber-ḳarār olmuşdur¹⁶⁹⁷. Lā-cerem kār-ḥāne-i dūnyānuñ ārāste vü pīrāste olması vücūd-ı insān iledür didi¹⁶⁹⁸. Üstād-ı kār-dān bu tarz ile ‘ayān u beyān ider ki: Zāl çün Ḥāḳ celle ve ‘alānuñ irādet-i ezeliyyesi mükevvenāta tarīḳ ile te‘alluḳ eyledüğünü dānālara ‘ale’t-taḫşīl taḳrīr itdi ba‘dehu sözin bu maḳāma sevḳ itdürdi ki: İnsānuñ dā’imā iki ḥālī vardur biri oldur ki ketḥudā ola ikincisi budur ki mücerred ola olınmaya. İmdi buyurdılar ki¹⁶⁹⁹ eger ortalıḳda insān birbiri ile¹⁷⁰⁰ cüft olmaḳ olmayaydı izḥār-ı ḳudret olmaz ḳalur idi ve bir daḥı bu ki dīn-i Ḥudā’dan eyü nesne görmedeñ merd olan kimesne, gerek civān ve gerek pīr [P-77b] elbette cüft idinmek mühimdür. ‘Ale’l-ḥuşuş ki ulular toḥmından ola çün

¹⁶⁹³ ‘Ālem anuñ ḳudretiyle ... ile güzellenür] -P.

¹⁶⁹⁴ Ya‘nī bu ḥürşīd-i ... itmiş ki] -U.

¹⁶⁹⁵ Derūnında olan ... āgāz idüp] -P.

¹⁶⁹⁶ Çünki Ḥāḳ celle celālehu ... nesneden münezzehdür] -U.

¹⁶⁹⁷ Çünki cümle mevcūdāt ... ber-ḳarār olmuşdur] -U.

¹⁶⁹⁸ Lā-cerem kār-ḥāne-i ... iledür didi.] Nihān-ḥāne-i ḡaybdan vücūd ‘ālemine bu resme gelmişdür. İbtidā-yı ‘ālemden berü ser-ā-ser zamāne böyledür. Rüy-ı cihān merdüm ile ārāste olmuşdur ve bu ‘ālem ādem ile şöhret bulmuşdur, -U.

¹⁶⁹⁹ Üstād-ı kār-dān ... buyurdılar ki] -U.

¹⁷⁰⁰ Birbirir ile] -U.

cüfti olmya ululamaz izdiyād-pezīr olmaz. Ne hoş kār-ı ma^ç kıldür kim pehlevān-ı cihān oğul dīdārıyla rüşen-revān ola. Kaçan bu cihāndan sefer idüp bir halefi kıala ^çālemde nāmı anuñla yād ola. Ferzend olmasa kim söyler ki bu Sām oğludur veyā bu Nirem-zādedür. Tāc u taht dağı hemān bunuñla ārāyiş bulur didi. Nitekim ben Sām-ı süvārāndan yādgār kıaldum ve mürür-ı zamān ile yāl u bāl şāhibi olıcağ tāc u taht andan ārāste olduğından mā^ç adā ^ç asker-i İslām'a mu^ç in ü zāhīr olup fuqarā vü mesākīne dest-gīr olmaları muqarrerdür. Pederi gitdüğü taqdīrce anuñ tāli^ç ü bahtı oğlında kıalur didi. Üstād-ı dāsītān-ı pīşīniyānī böyle beyān ider ki: Kaçan ki Zāl hīred-mend dānālara ve mübidān u bihredāna evlenmek mücerredlikden eyü idüğünü niçe vüçüh ile beyān itdi¹⁷⁰¹. Cümle ulular gūş-ı cānla Zāl'uñ bu ^ç ākīlāne cevāblarını istimā^ç eylerler idi¹⁷⁰². Āhīr anlara kendü dāsītānını taşrih idüp eyitdi ki¹⁷⁰³: İşte benüm hālüm diger-gün ve göñlüm bundan remīdedür ve ^ç aql u hīred ise bi'l-küllīye benden girīzān olmışdur¹⁷⁰⁴. Ey ulular ma^ç lūmuñuz olsun ki bu muqaddimeler ki itdüm kendü hasb-i hālümdür. Murādum kendü aḥvālümü izhār itmekdür ve hālā benüm göñlüm Mihrāb Şāh'uñ kıızı ārzūsına düşdi. Anuñ ^ç aşkından gözümde şular yağıdururum benden ^ç aql u fikri ürkitdi¹⁷⁰⁵. Ey feylesofān-ı ḥikmet-şinās¹⁷⁰⁶ görüñ bunuñ dermānı nedür niçe müddetdür ki ben bu sözi kimseye söylemedüm tā kim cānıma ğam kār eyledi¹⁷⁰⁷. Nā-çār keşf-i rāz itdüm. Pes bu sözden ^ç aqla ḥiffet gelmek muqarrerdür ki herkes dīn ü āyīn üzre ^ç aqd-i nikāhla cüft idinürler¹⁷⁰⁸. ^ç Ākīl olanlar buña incinmez. Diyüñüz imdi ^ç uqālā-yı dūrbīn bu ḥuşūşda ne dirler ve ferzāneler ne maşlahat görürler Babam Sām-ı süvār rāzı ola mı yoḥsa taraf-ı ḥilāfda mı ola ve andan aā^ç adā şehriyār-ı [P-78a] vālā-cāh Minūçīhr Şāh dağ bu dāsītānı ki istimā^ç ide anlar dağı bu kıssaya eyü mi yoḥsa yaramaz mı ^ç add iderler kıalb-i selīm ü ^ç aql-ı müstaķīm ne buyurur. Zāhīr bu muqarrerdür ki eger büyük eger küçük kim ki evlendi ise dīn ü diyānet yolına gitmişdür. Bir ferd aña dağl ü ta^ç arruz itmez¹⁷⁰⁹ diyüp ḥāmūş oldı¹⁷¹⁰. Üstād eydür: Çün mübidler ve ferzāneler Destān sözün işitdiler nutkıları tutıldı mebhūt olup ṭurdılar¹⁷¹¹. Birisi kıādir olmadı ki āşikāre cevāb vire¹⁷¹². Zīrā

¹⁷⁰¹ Nitekim ben Sām-ı süvārāndan yādgār ... vüçüh ile beyān itdi] -U.

¹⁷⁰² Cümle ulular gūş-ı cānla ... istimā^ç eylerler idi] -P.

¹⁷⁰³ Āhīr anlara kendü dāsītānını taşrih idüp eyitdi ki] andan yine Zāl eyitdi, U.

¹⁷⁰⁴ İşte benüm hālüm ... benden girīzān olmışdur] -U.

¹⁷⁰⁵ Ey ulular ma^ç lūmuñuz olsun ki ... fikri ürkitdi] -P.

¹⁷⁰⁶ Ey feylesofān-ı ḥikmet-şinās] -U.

¹⁷⁰⁷ Niçe müddetdür ki ... cānıma ğam kār eyledi] -P.

¹⁷⁰⁸ Pes bu sözden ^ç aqla ... ^ç aqd-i nikāhla cüft idinürler] -P.

¹⁷⁰⁹ Babam Sām-ı süvār ... itmez] -U.

¹⁷¹⁰ Diyüp ḥāmūş oldı] didi, P.

¹⁷¹¹ Çün mübidler ... olup ṭurdılar] dānālar ki Zāl'dan bu sözi istimā^ç itdiler, P.

Mihrāb'ıñ dedesi Daḥḥāk idi. Minūcihr'ıñ derūnı ḥod Daḥḥākī'lerden mecrūhdur¹⁷¹³. Bu sözi iḥfāyla söyleşdiler, eyitdiler: Hiç zehr ile tiryāk bir yire katıldıḡın kimse işitmedi¹⁷¹⁴ didiler. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü nişnīd ez-işān sipeh-būd süḡan

Bi-cüşīd ü rāyī nev-efgend ben

Ki dānem k'ez-in bes pūjūhiş künīd

Bed-in rāy-ı men ber-niḡūhiş künīd

Velikin her ānkes güzined meniş

Bi-bāyed şünīden besī serzeniş¹⁷¹⁵

Merā ger bedin reh nümāyiş künīd

Bedin bend-i rāh-ı güşāyiş künīd

Be-cāy-i şümā ān künem der-cihān

Ki bā-kihterān kes ne-kerd ez-mihān

Zi-ḡūbī vü ez-nikī vü rāstī

Zi-bed nāverem der-şümā kāstī¹⁷¹⁶

Neşr: Üstād-ı dānānuñ taḡrīr-i dil-peziiri bu maḡāma irdi ki: Zāl dānālara Rūdābe ile cüft olmasını müşāvere yüzinden 'arza kılduḡda 'umūmen sākit oldılar. Ne yoḡ ve ne belī didiler. Lā-cerem Zāl daḡı germ olup anlara tekrār cevāb virüp eyitdi: Bilürüm benüm bu rāyüme pend itmeyüp yanūñuzda bu fikr-i fāsiddür lākin vādī-i 'aşḡda ber-murād olmaḡ isteyen ḡalkūñ ta'n teşnī' inden rū-gerdān olmamaḡ gerek imdi bu vādīde kim ki baña yol göstere bu zulm-i 'acībe-bünyāduñ fetḡine bā'ış ü bādī ola muḡābelede ḡamleñüze 'umūmen bir eyilük eyleyem ki dūnyā ābādān olalıdan berü ol eylügi bir mehter bir kihtere itmemişdür. Toḡrusı budur ki dā'im

¹⁷¹² Birisi ḡādir olmadı ki āşikāre cevāb vire] -U.

¹⁷¹³ Zirā Mihrāb'ıñ ... Daḥḥākī'lerden mecrūhdur] -P.

¹⁷¹⁴ Zehr ile tiryāk ... kimse işitmedi] nüş-ı dārū ile zehr āmīḡte itdügi görülmemişdür, P.

¹⁷¹⁵ Komutan onlardan bir söz alamayınca, bu sefer kızdı ve ortaya başka bir düşünce attı. Dedi ki: Ben biliyorum, siz bu işi incellerseniz, sonunda beni suçlu çıkaracaksınız! Fakat, kendi heves ve isteklerine uyanlar herkesten çok sitem işitirler.

¹⁷¹⁶ Oysaki, siz bana bu hususta şkilavuzluk eder ve içine düştüḡüm bu baḡı çözer, beni kurtarırsanız, ben de size, bu yeryüzünde hiçbir büyüḡün küçüklerine yapmadıḡı, iyiliḡi, doḡruluḡu ve adaleti yapar, size erişebilecek bütün kötülüklerle karşı koyarım!

sizüñ ile itdügüm mu‘āmele eyilük ile ola yiriyle kemlik semtine meylüm olmya mübādā ki andan size bir naqş irişe¹⁷¹⁷. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Heme mu’bedān pāsuh-ārā bestend

Heme kām u ārām-ı ü h’āstend

Ebā ān ki Mihrāb z’ān pāye nīst

Büzürgüst ü kerd ü sebük māye nīst [P-78b]

Hemā nest k’ez gevher-i ejdehāst

U ger çend ber-Tāziyān pādişāst¹⁷¹⁸

Eger şāh-rā ber-ne-kerd ü gümān

Ne-bāşed ezū neng berdū demān

Yekī nāme bāyed sū-yı pehlevān

Çünān çün tevānī be-rūşen revān

Tü h’āhī hūner z’ān-ı mā bīşte

Revān u gümānet be-endište¹⁷¹⁹

Diğergün yekī nāme nezdik-i şāh

Firistend künd rāy-ı ü-rā nigāh

Minūçihir hem rāy-ı Sām-ı süvār

Ne-perdāzed ez-vey bedīn māye kār

Sipeh-büd nevīsende-rā piş h’ānd

Dil āgende būdeş heme ber-feşānd¹⁷²⁰

Neşr: Kaçan ki mübidān u bişredān Zāl’dan muḥabbet-āmīz kelimāt istimā‘ itdiler cevābın muḳālāt-ı dil-firīb ile tezyīn ü tertīb itdiler ve ne vech ile maḳşūdına vāşıl olup anuñ ile şabr u ārām ideceğini ḥulūş-ı ḳalb ile istediler¹⁷²¹. İbtidā Mihrāb Şāh’uñ

¹⁷¹⁷ Nazm: ... naqş irişe] -U.

¹⁷¹⁸ Bu sözler üzerine, mübitler karşılıklarını hazırladılar; onun saadetini düşünerek: Mihrāb seninle aynı derecede değildir. Fakat büyük adamdır, pehlivandır, değerlidir. Her ne kadar Arapların padişahı ise de, ejderlerin soyundandır.

¹⁷¹⁹ Senin için yapılacak şey, o parlak düşünceyle ve uygun bulacağın şekilde, pahlivan Sām’a bir mektup yazmaktır. Senin aklın bizimkinden üstün, düşüncelerin de bizimkilerden doğrudur.

¹⁷²⁰ Belki Sām da padişaha bir mektup yazarak düşüncelerini bildirir. Minūçihir, binici Sām’ın sözünden çıkmaz ve bu güç iş böylece kolaylaşmış olur. Komutan Zāl, bunun üzerine, katibi yanına çağırarak, dolu yüreğini açıp döktü.

¹⁷²¹ Nazm: ... ḳalb ile istediler] -U.

aḥvālinden bu vech ile ser-āgāz itdiler ki¹⁷²²: Mihrāb Şāh-ı fī-ḥadd-zāt ol pāyede degildür ki herkes anı kemlik ile yād eyleye ve'l-ḥāşıl fūrümāye degildür ḥaseb ü nesebi büzürg ve kendüsi ḥod rüz-ı rüstaḥızde a' dāya maḥz-ı kıyāmetdür. Bundan ğayrı 'aybı görünmez ki ejdehā neslindendür ya' nī Daḥḥāk-ı mārīye müntehī olur. Ḥuşuşā cümle tāziyānīlere pādīşāh idi yine Daḥḥāk neslinden olmağıla ḥalk nev' ā taḥkīr iderler yoḥsa dilāverligi ḥalk içinde mümtāzdur. Şöyle ki Minūçihir Şāh anuñ ḥaḥḥında gümānı bed olmıya andan āḥir düdmāne neng ü 'ār ṭārī olmaz. Çün Zāl anlardan bu sözi işitdi be-cidd olup āḥir tedbīre müteveccih oldı. Derünü cüş eyledi. Lākin bu bağılu ḳapunuñ güşādı nite olısdur. Bilmeyüp eyitdi: Muḥaḥḥāk Mihrāb Şāh kıızı benüm göñlümi rām eyledi. ansız ārām eylemez ve duḡter benüm muḥabbetümle bī-ḳarārdur siz dirsiz ki Minūçihir incinür Mihrāb-ı Kābilī Daḥḥāk soyından olduğıyün yā pes Sām ḳā'il olur mı. Ne dirsiniñüz yigitlik mi gümān eyler yāḥūd günāḥ mı ṭutar baña bir cevāb virün bir yol gösterün ben daḡı bilem ki 'aḳl nīzānı ile dānālīḳ yüzinden bir tedbīr idüp bir çāre kim eyleyesiz. Bu bendün açılmasına baña bir yol gösteresiz [U-52a] cihānda ol ḳadar 'aṭalar baḡş eyleyem ḥiç ulu kiçiden bir şaḡş ol 'aṭānuñ 'öşürini itmemiş ola didi. Andan soñra cümle dānālar yekdil yekcihet olup Zāl'un şevḳ-i 'aşḳından āşüfte olduḡını görüp göñli murādınca deprenüp eyitdiler: Ey pehlevān-ı cihān biz senün cümlemüz direm-i ḥarīde ḳullaruñuz bu işi 'aceb gördüğümüz andan degildür ki bu alçaḳ iş ola yā bundan pādīşāhlıḡa bir ḫalel gele ma' hezā Mihrāb bu māyeden degildür. Hemān şu ḳadar vardur ki ol ejdehā-nijād her ne deñlü ise 'Arab pādīşāhıdur. Eger Minūçihir incinmez ise pehlevāna 'ār lāzım gelmez. Sām daḡı bu kāra taḳayyüd ider. Bu ma' nā ḥiç ḳavm ü aḳrabāya keder virecek nesne degildür. Senün ḥod 'aḳluñ ve bizüm 'aḳlımuzdan ziyādedür sen bildüğün gibi pehlevāna bir nāme yaz gönder aḥvālünü bildür. Zāhir budur ki Sām ḳabül iderse şāha bir mektüb gönderüp bir vechle şāhuñ zamīrini yoḳlayup aḡzı ölçüsini alup ne diyecekdür göre ve Minūçihir daḡı Sām'un ḥāṭırından geçmez gerçi Daḥḥāk neslinden endīşe ider. Belki cümle Daḥḥākīlere ḳılıc ḳoyup ḳırmaḳ ister ammā bu ḥuşuş için Sām ḥ'āhiş iderse Minūçihir daḡı Sām'un sözinden ve hevāsından çıḳmaz didiler¹⁷²³. Pes Zāl-ı zamān buyurdı kātib geldi. Cihān-pehlevān ya' nī Sām-ı şāḫib-ḳırāna bir nāme yazdı. [P-79a] Ser-ā-ser du' ā vü iltiyām ve i'tizār birle evvelinde tevḫīd-i Bārī'yi beyān eyleyüp āferīn ol Ḥudā'ya kim

¹⁷²² İbtidā Mihrāb ... itdiler ki] Zāl yine anlardan cevāb isteyince anlar daḡı 'ayniyle nihānī fikrlerini 'ayān itdiler ve Minūçihir aḥvālını söylediler.

¹⁷²³ Çün Zāl anlardan bu sözi işitdi ... çıḳmaz didiler] -P.

mahlūkātı icād u ibdā‘ eyleyüp ‘āleme ziynet viridi. Şādilik ve kuvvet anuñdur ve seb‘ a seyyārenüñ ħudāvendidür ve varlıguñ ve yoqluğuñ ħudāvendidür ve biz Ĥaḳ Te‘ālā’nuñ ħullarıyuz ve ol birünī zevāldür ve hemīşe ol pādīşāh-ı bī-mişālden pehlevān-ı Cihān-āferīn olsun kim şemşir ü kŭpāl şāhibidür daḥı Sām-ı Nīrem ol pehlevāndur ki hengām-ı neberdde at şıçradıcıdur ya‘ nī ceng maḥallinde at sŭrdŭkde tozlar ħoparup bād-ı ordu-gāḥı ziyāde idicidür ve ebr-i siyāhdan tıĝ şaııcıdur ve tāc u kemere revnaḳ viricidür ve taḥt ŭstine şāḥlar dikicidür ve ‘āleme erlik birle hŭnerlerinden şīt u şadā bıraııcıdur. Ben anuñ bir bendesi mişālindeyŭm ve cān u gŭnlŭm anuñ mihr ü muḥabbetiyle tŭlmişdur. Ve’l-ḥāşıl meydān-ı kār-zārda Sām-ı Nerīmān gibi cihān-pehlevān ne gelmişdür ve ne ḥālā mevcŭddur ve ne gelecekte olısdur didi. **Nazm:**

[Fe‘ŭlŭn / Fe‘ŭlŭn / Fe‘ŭlŭn / Fe‘ŭl]

Zi-māder bi-zādem be-sān ki dīd

Zi-gerdŭn be-men ber-cefāḥā resīd

Ŭmīdem be-Sīmurĝ mānde mŭdām

Dilī mŭstemend ŭ ruḥī zerd-fām¹⁷²⁴

Neşr: Ŭstād eydür: Nāmede ki Zāl babasınıñ bahādırlıĝını tamām beyān itdi kendŭ aḥvāllini daḥı icmālince beyāna şŭrŭc itdi bu vech ile ki¹⁷²⁵: Ol dem ki anamdan¹⁷²⁶ tŭĝdum beni ḥor gŭrdi tālī‘ yār olmaduĝından idi kim baña bu¹⁷²⁷ gerdiş-i gerdŭndan sitemler ve cefālar irişdi¹⁷²⁸. Āyā bunı kim gŭrmişdür ki bu maḳŭle tıfl-ı şir-ḥāre [P-79b] henŭz bir ḳatre şir aĝzına girmemiş iken bunca belāya vŭ ‘anāya giriftār ola ve bu maḥalde Zāl yine ādābı ri‘āyet ider ki belāyı gerdŭna isnād ider bā-vŭcŭd ki pederinden yetişiş idi¹⁷²⁹. Cŭmle ‘ālemde oĝlancıĝlara ataları şefḳat iderken ben ol maḳāmdan dŭr olup Hind tāĝlarında Sīmurĝ ‘anḳā yuvasında ‘ŭryānlıĝ ile aḳlıĝ ile ḳaldum¹⁷³⁰. İḥtiyācum ‘anḳānuñ beççelerine getŭrdŭĝi şikāra idi. Ben ‘anḳā yavrırlarıyla şikār eti yiyŭp ḳan emerken pehlevān sarāyda ḥarīr ḳumāşlar ile dībādan ŭrtŭ ve dŭşeklerde ve envā‘ nefā’isler ile şafāda idi. benŭm ‘ŭryānlıĝda gŭndŭzler

¹⁷²⁴ Annemden doĝduĝum vakit talihim olmadı felekten cefalar gŭrdŭm. Gŭnlŭm kederli, yŭzŭm solgundu ve bŭtŭn ŭmidimi Sīmurĝ’a baĝlamıştım.

¹⁷²⁵ Ve’l-ḥāşıl meydān-ı kār-zārda ... vech ile ki] -U.

¹⁷²⁶ Ol dem ki anamdan] ḳaçan ki māderŭmden, P.

¹⁷²⁷ Beni ḥor gŭrdi tālī‘ yār olmaduĝından idi kim baña bu] -P.

¹⁷²⁸ Gerdiş-i gerdŭndan sitemler ve cefālar irişdi] felekden baña gŭn-ā-gŭn belālar yetişdi, P.

¹⁷²⁹ Āyā bunı kim gŭrmişdür ... yetişiş idi] -U.

¹⁷³⁰ Cŭmle ‘ālemde ... aḳlıĝ ile ḳaldum] -P.

güneş harâretinden yanup giceler şovuk yıllerden fersûdelenüp bād esdükce gözlerüm toz ile tolar idi. Gerçi baña Sām oğlu nām oldu ve lākin bu yuvada Sām evreng-i şāhîde [U-52b] şafāyla rûzgār geçirürdi. Çün Yezdān taqsîrinde böyle imiş ceff-i kalem ne ise beher hāl zūhūra gelür. Kimesne Yezdān-ı pāk emrinden tecāvüz idemez. Eger kıanatlanup bulutlara dağı varur ise yine çengāl-ı kazādan hālāş olmaz eger āheni çeyneyüp havāya püskürse ve āvāzından figān-ı arslanlaruñ zehresi çāk olsa yine fermān-ı Yezdān’a giriftārdur. İşte bunca hünere mālîk olan şahş bir ān ve vir lahza vücūd mektebi ile leyl ü nehār küşiş ü sa’y-ı bî-dirîg şarf ide yine kâdir degildür ki Yezdān-ı pāküñ kemāhî fermānında ola farz idelüm ki döndi sindān ola.

Nazm:

[Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ül]

Men ez-duht-ı Mihrāb giryān şüdem

Çü ber-āteş-i tîz büryān şüdem

Yekî kār pîş āmedem der-keşen

Ki netvān sütüdeniş ber encümen

Peder ger dilîrest ü nijādhāst

Eger bişnev ü pend-i kihter revāst¹⁷³¹

Sitāre-i şeb-i tîre yār menest

Men ānem ki ender-kenār-ı menest

Be-rencî resîd sitem ez-h’işten

Ki ber-men bigirîd heme merd ü zen

Eger çi dilen dîd çendîd sitem

Ne-h’āhem zeden cüz be-fermāneş dem¹⁷³²

Çi fermāyed eknün cihān-pehlevān

Güşāyem ez-în renc ü saht revān

¹⁷³¹ Ben, Mihrāb’ın kızna duyduğum sevgi ile ağlıyor, kızgın bir ateşin üzerindeki kebab gibi yanyorum. Başıma öyle bir iş geldi, ki onu herkese açıp söylemek olmaz. Ancak, babam istediği kadar kahraman veya erkek bir ejder olsun, şu henüz küçük olan oğlunun, sırrını dinlemelidir.

¹⁷³² Karanlık gecelerde yıldızlar arkadaşım... Ağlamaktan, dört bir yanımda denize döndü. Çektiğim ıstırapla o hale geldim ki herkes benim halime ağlıyor. Yüreğimin bu kadar acı çekmesine rağmen, yine senin buyruğundan dışarı çıkmayı anlamam.

Sipeh-büd ŧenid ān çi mu 'bed bi-güft
Ki gevher güŧāde künend ez-nühuf¹⁷³³

Neŧr: Üŧād-ı nādire-kār-ı ŧirīn-güftār bu tarz ile taqrīr-i ihtibār ider ki: Zāl-ı Zamān nāmede [P-80a] Sām'a bundan ŧoñra baŧına gelen aḫvāli beyān itmege baŧlayup eyitdi ki¹⁷³⁴: Bu muḫaddimelere bā'ıŧ budur ki nā-gāh baŧuma bir iŧ düŧdi ki taqrīr itmege ḫudretüm yoḫdur. Pederüm ḫazretleri ki dilir ü nerre vü ejdehā-yı ŧir-girdür. Ben ḫulınuñ sözini diñler ise ma' lüm-ı ŧerīfi olsun ki¹⁷³⁵ Rüz u ŧeb¹⁷³⁶ Mihrāb ŧāh'ıñ ḫızınıñ 'aŧḫından giryan olup āteŧ-i muḫabbeti ile büryan¹⁷³⁷ oldum. ḫarañu gicelerde eglencem sitāreler oldı. Gözümüñ yaŧı ḫod eṫrāfumı aldı. Deryā ortasında yüm kenāra irmege çārem yoḫdur. Bir derde düŧmüŧümdür ki 'ālem ḫalkı benüm içüm aḫlarlar. Ben egerçi ne deñlü sitem-dide isem yine pehlevān-ı cihān fermānından taŧra olmaḫ istemem. Dilerüm ki her ne kim anuñ femānidur anuñ üzerinde olam¹⁷³⁸. ŧimdi maḫŧūdum budur kim cihān pehlevān baña bu ḫuŧuŧda ne fermān ider. Bu miḫnet ü derdle cān çeküp ḫalayım mı yoḫsa āyīn ü nikāḫla duḫter-i Mihrāb'ı dileyüp alayım mı. Bu lāyike andan bir veled-i pākīze-ṫıynet vüçüda geleydi 'ale'l-ḫuŧuŧ ki bu va'de-i dīrine henüz yāduñdadur añlarım ki yiriyle ferāmüŧ olmamıŧdur. ḫaçan ki beni yād ḫulduñ tamām me'yūs olduḫdan ŧoñra yine bulduñ¹⁷³⁹ Pederüm beni ḫod Kūh-ı Elburz'den getürdükde benümle bu resme 'ahd eyledi ki göñlüñ ārzuları her ne ise senden dirīḫ itmeyem. ŧimdi ḫod benüm ḫalbüm bu ārzüdadur ki ben dīn ü āyīn üzre rāst depretem diyüp meḫtübı tamām itdi. Bir revendeye üç dāne atlar virdi ve buyurdi ki: Eger biri ḫalursa birine daḫı süvār ol bir yirde ārām u ḫarār eyleme. Geliŧde ve gidiŧde iḫdām eyle. Pes ol ŧaḫŧ daḫı nāme alup raḫŧlaruñ birine binüp bād-ı demān gibi gitdi. Çünkim ŧitābla Gürk-sārılara [P-80b] yaḫīn irdi. Meger ol Gürk-sārān bir laṫif yir idi ve Sām-ı süvāruñ ŧikār-gāḫı idi. İraḫdan anı Sām gördi bir kūh-sāruñ eṫrāfını geŧt idüp ŧikār üzre idi¹⁷⁴⁰. Zāl'ıñ ādemini gördüğü gibi kendünüñ ḫam-güsārlarına ve āteŧ görmüŧ süvārlarına ŧöyle didi kim¹⁷⁴¹: Segirdüp Kābil ilinden bir süvār geliyor altındaki at Zāvelidür ḫiç degil Zāl

¹⁷³³ *Yeryüzü pehlivanının buyruḫu nedir? Ben, canımı bu dertten ve beladan kurtarmak için, ne yapayım? Komutan, mübitlerin, gizli bir yerden çıkarılan mücevherlere benzer sözlerini de dindi.*

¹⁷³⁴ [İŧte bunca hünere mālīk ... eyitdi ki] -U.

¹⁷³⁵ Bu muḫaddimelere ... olsun ki] -P.

¹⁷³⁶ Rüz u ŧeb] -U.

¹⁷³⁷ Büryan] kebāb, P.

¹⁷³⁸ Dilerüm ki her ... üzerinde olam] -P.

¹⁷³⁹ Bu lāyike andan ... yine bulduñ] -U.

¹⁷⁴⁰ İraḫdan anı Sām ... ŧikār üzre idi] eŧnā-yı ŧikārda gözi ol süvāra rāst geldi, P.

¹⁷⁴¹ Zāl'ıñ ādemini ... ŧöyle didi kim] -P.

göndermişdir¹⁷⁴². Dost haberi ne ise yoklanup şormak gerek. Evvel Destān'dan ve Īrān'dan ve Minūcihr şehriyāruñ hāllerinden dükeli haber almak gerek diyince süvār dağı geldi¹⁷⁴³. Ol dem Sām öñinde baş qodi¹⁷⁴⁴. Andan soñra evvel Cihān-āferine medh ü āferin kıldı ba' dehu Sām'a du' ā idüp ādāb ile çıkarup¹⁷⁴⁵ nāme-i Zāl'ı Sām'a şundı ve her ne ise ağız haberin dağı virdi. Pehlevān kūhdan aşağı inüp nāmeyi açdı ve bir bir oqıdı. Çünkü kız ile Zāl aqvāline mutalli' oldı nār-ı gayret ile yanup tutuşdı ve cemāl-i bā-kemāli ğamdan pejmürde oldı¹⁷⁴⁶. Bir zamān beñzi ağırdı göñline hoş gelmedi¹⁷⁴⁷. Zāl'uñ bu ārzūsını hiç begenmedi¹⁷⁴⁸. Kendü kendüye eyitdi: Bunuñ hūyı böyle gerekmez idi dağı 'ālī gerek idi diyüp te'essüf çekdi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çünin dād pāsuğ ki āmed bedid
Sühān herçi ez-gevher-i ü sediz
Çü murğ-ı jiyān bāşed āmūzgār
Çünin kām-ı dīl cūyed ez-rūzgār
Zi-ğancer ki āmed sū-yı hāne-bāz
Bedeş ender endişe āmed dırāz¹⁷⁴⁹
Besī güft eger güyem in nīst rāy
Me-kün dāverī sū-yı dāniş-gerāy
Ber-i dād ger nīz u ber encūmen
Ne-bāşed pesendide peymān-şiken
Diger güyem ārī vü kāmēt revānest
Be-perdāz dil-rā bed-ānçed hevāst

¹⁷⁴² Segirdüp Kābil ... göndermişdir] zāl cānibinden gelür didi, P.

¹⁷⁴³ Dost haberi ne ... süvār dağı geldi] -P.

¹⁷⁴⁴ Baş qodi] yüz yire urdı, P.

¹⁷⁴⁵ Andan soñra evvel ... ādāb ile çıkarup] -U.

¹⁷⁴⁶ Çünkü kız ile Zāl ... pejmürde oldı] -U.

¹⁷⁴⁷ Bir zamān beñzi ağırdı göñline hoş gelmedi] -P.

¹⁷⁴⁸ Zāl'uñ bu ārzūsını hiç begenmedi] oğlmuñ ārzūsı kendüye pesendide gelmedi, P.

¹⁷⁴⁹ "Yaratılışına yaraşan düşünceleri, nihayet ortaya çıkmaya başladı. Büyütücüsü vahşi bir kuş olan bir insanın, gönlünce felekten isteği elbette böyle bir şey olur!" Avdan eve dönünce, uzun uzun düşüncelere daldı.

Ez-ān murğ-ı perverde ān dīv-zād
Çi gūne ber-āyed tū gūyī nijād¹⁷⁵⁰

Neşr: Firdevsī-i dānā dir ki: Sām-ı süvār güftāra āgāz idüp eytdi ki: Zāl-ı zerden her ne bedīd olup zūhūra geldi ise kendüsünüñ tamām lāyıkıdur¹⁷⁵¹. Bed-gevherlerden lāyık olan sūz zāhir oldı¹⁷⁵². Bir ādemüñ ki mürebbī vü sāz-kārı Sīmurğ¹⁷⁵³ ola rüzgārdan bu resme kām-ı dil ārzū ider. El-kışşa cihān-pehlevān ki **[P-81a]** hānesine ‘avdet itdi qalbine dūr u dırāz endişeler geldi ve kendü nefsi ile muḥākemeye āgāz itdi ki¹⁷⁵⁴: Eger dirsem bu tedbīr degildür¹⁷⁵⁵. Bunuñ gibi fikri gider ‘aql ile yār ol¹⁷⁵⁶ ‘aqluñı başuña cem eyle¹⁷⁵⁷ dir isem pādīşāhlaruñ maḳbūli ve ḳavmüñ ser-dārı iken peymān-şiken ü hām-güftār olmaḳ lāzım gelür. Zīrā evvel kendüsi ile ‘ahd ü peymānumuz bu idi ki qalbūñe her ne lāyih olup ārzū idicek olursa ben anı ol ārzūdan cidden men‘ itmeyem dimiş idüm. İmdi peymān-şikenligüñ ḥod şāhlar ḳātında ve her encümende ḥalḳ yanında mezmūmdur¹⁷⁵⁸ ve eger diyecek olursam ki¹⁷⁵⁹ kāmūñı ve ārzūñı yirine getür¹⁷⁶⁰ ya‘ nī Mihrāb Şāh’uñ duḡtı saña lāyık u sezā-vārdur bu def‘ a kışşa daḡı bī-ser-encām olur zīrā¹⁷⁶¹ bu murğ yuvasında beşlenmişden ve ol dīv zāddan ne bilelüm ki neng gibi nijād zāhir olacaḳdur¹⁷⁶² diyüp baş aşaḡı idüp çok endişe ḳıldı, gönline ḡam ṫārī olurp başı döndi¹⁷⁶³. **[U-53a]** Tā kim maḳāmına daḡı ol gice efkāra düşüp kendü kendüye eyitdi: Düşvār söz ādemüñ qalbinı zān u nizār ider. İmdi bu kār ol zamān ḡuşāde ola ki Yezdān-ı pāk fermān eyliye¹⁷⁶⁴ diyüp, bu ḡayālāt ile perīşān iken ‘asker-i ḡāb gelüp üzerine hücum itdi. Anı bu endişedlerden ḳurtardı¹⁷⁶⁵. Pes seḡer irdükde uyanup ṫaşra ḳıḳdı¹⁷⁶⁶. Sinadında

¹⁷⁵⁰ *İçinden: “Eğer ona: düşündüğün doğru değil, böyle uygunsuz bir iş yapma, aklını başına al desem, ona verdiğim sözü ve ettiğim yemini tutmamış olacağım. Sözünde ve yemininde durmayan bir kimse halkın gözünde iyi bir insan sayılamaz. Yok, tutup da ona: Pekî, çok iyi düşünmüşsün, aklına eseni yap desem, bu defâ da bir kuşun büyüttüğü bu çocukla eşi olacak o dev soylu kızdın nasıl bir kişi vücuda gelir, düşünmek gerek!”*

¹⁷⁵¹ Bunuñ ḡūyı böyle gerekmez ... tamām lāyıkıdur] -U.

¹⁷⁵² Bed-gevherlerden lāyık olan sūz zāhir oldı] -P.

¹⁷⁵³ Ādemüñ ki mürebbī vü sāz-kārı Sīmurğ] kişinuñ kār-āmūzı murğ-ı jiyān, U.

¹⁷⁵⁴ El-kışşa ... āgāz itdi ki] -U.

¹⁷⁵⁵ Eger dirsem bu tedbīr degildür] -P.

¹⁷⁵⁶ Bunuñ gibi fikri gider ‘aql ile yār ol] bu fikr ü rāydan men‘ idüp şaḡın ziyāde rāy-ı bāṫıl ve fikr-i fāsiddür, P.

¹⁷⁵⁷ ‘Aqluñı başuña cem eyle] -U.

¹⁷⁵⁸ Zīrā evvel kendüsi ile ... mezmūmdur] -U.

¹⁷⁵⁹ Diyecek olursam ki] dirsem, U.

¹⁷⁶⁰ Kāmūñı ve ārzūñı yirine getür] her ne ki gönlüñden geçerse revādur eyle, U.

¹⁷⁶¹ Ya‘ nī Mihrāb Şāh’uñ ... olur zīrā] -U.

¹⁷⁶² Ne bilelüm ki neng gibi nijād zāhir olacaḳdur] -P.

¹⁷⁶³ Gönline ḡam ṫārī olurp başı döndi] -U.

¹⁷⁶⁴ Tā kim maḳāmına ... fermān eyliye] -P.

¹⁷⁶⁵ Bu ḡayālāt ile ... endişedlerden ḳurtardı] ḡāba vardı, U.

qarār eyleyüp mübidleri ve ‘ākılleri cem’ eyledi. Sitāre-şināslar ortasında söz açup eyitdi ki: Bu maşlahatuñ āhıri yine müncerr olur. Bu iki zıdd birbirisi ile cem’ olursa aralarında ne zühür eyler, hıç āb u āteş imtizacı mümkün midür. Hıuşūşā Daħħāk neslinden ola. Ferīdün ile Daħħāk kıyāmetde bilebiribirleri ile cengleri muqarrerdür. İmdi görüñ sitāre ‘ilminden yoqlayup¹⁷⁶⁷ baña haber virüñ didi. Kaçan ki sitāre-şināslara bu hıdmet sipāriş olındı anlar daħı sıkkat-i tām ile eflāki küşe-be-küşe yoqladılar añsuzın bunlar ħande idüp ‘azım beşāşet gösterdükden şoñra eyitdiler ki¹⁷⁶⁸: Ey pehlevān-ı¹⁷⁶⁹ zerrin-kemer ve ey dāver-i ālā-güher¹⁷⁷⁰ saña müjde olsun ki Mihrāb kıızı¹⁷⁷¹ ile ciger-küşeñ Zāl’uñ tālī’ vü sitāreleri eyü olup lāyıkdur¹⁷⁷². [P-81b] Sitāreleri biribirine münāsib düşdi ve anlaruñ izdivācından bir hüner-mend pīl-i jiyān zāhir ola kim merdlik birle miyān-beste olup bütün ‘ālemi şemşiri ile rāst u dürüst eyleye. Taht-ı şāhānı felege irişdüre ve yiryüzinden bed-ħ’āhlaruñ ayağını kese ve anuñ hücumından ne Seksārlar kıala ve ne Māzenderān kıala yiryüzini gürz-i girāniyla yaramazlardan yuyup pāk eyleye. Andan gezend ü zarar Tūrāniyāna sā’irden ziyāde irişür ve İrāniyāna daħı eylügeni gevku’l-ħadd vāşıl olsardur. Devrinde mend ü müstemendüñ başı ħ’āb-ı istirāhate varırsardur. Zamānında her cānibden renc kıapısı beste ve rāh-ı gezend bi’l-külliyeye kıa’ olınsa gerekdür ve İrāniyānuñ ümīdleri añadur. Şöyle ki birisine bir taraftan bir elem tārī olsa lā-büd anı gidermeyince kıoması gerekdür ve ne zamān ki rahş-ı çālākını ceng içinde deprede ol anda neheng-i cengī gelüp ol rahşuñ öñinde yüzün ħāk-i meskenere sürer ve devlet ü sa’ādet ol pādīşāha kim anuñ zamānında pādīşāh ola anuñ devrinde salţanat u ‘azımeti berre vü bahre cārī ola didiler¹⁷⁷³. Üstād eydür¹⁷⁷⁴: Cihān-pehlevān ki aħter-şināslardan bu iħbār-ı meserret-āşārī istimā’ itdi ħande kıilup şād u hürrem oldı¹⁷⁷⁵. Sitāre te’sirātından ne zühūra gelürmiş ma’lüm idindi ve dilşād olup aħter-şināslara sım ü zer bahş eyledi ve bu şükrāneye bī-girān sım ü zer bezl eyledi. Çünkü kıorkıudan emīn oldı. Çünkü cihān-pehlevān sitāre-şināsları vesā’ir dānāları isti’ dādlarına göre ħimāyet ü ri’āyet

¹⁷⁶⁶ Pes seher irdükde uyanup taşra çıkdı] -P.

¹⁷⁶⁷ Yoqlayup] arayup, P.

¹⁷⁶⁸ Kaçan ki sitāre-şināslara ... eyitdiler ki] sitāre-şināslar taħabbüs itdiler. Ba’ dehu eyitdiler, U.

¹⁷⁶⁹ Pehlevān-ı] gerd-i, P.

¹⁷⁷⁰ Ve ey dāver-i ālā-güher] -U.

¹⁷⁷¹ Kıızı] duħteri, P.

¹⁷⁷² İle ciger-küşeñ Zāl’uñ tālī’ vü sitāreleri eyü olup lāyıkdur] -U.

¹⁷⁷³ Andan gezend ü zarar ... ola didiler] Hüş-mendlerüñ başı ħavġādan emīn olup ceng kıapuların ve zarar yolların bağlayup cemī’ zamānda İrāniyān’uñ ümīdi ola. Baħtlu ol pādīşāhdur kim anuñ zamānında evreng-nişin ola ve anuñ ‘ aşırında bu dilāver pehlevānı ola didiler, U.

¹⁷⁷⁴ Üstād eydür] -U.

¹⁷⁷⁵ Cihān-pehlevān ki ... kıilup şād u hürrem oldı] Cün Sām sitāre-şināslar sözün işitdi, U.

itdi¹⁷⁷⁶. Andan Zāl'ıñ ilçisini getirüp vāfir dīnār bağısladı¹⁷⁷⁷ ve aña eyitdi: [P-82a] Var oğlum Zāl'a benden selām eyle ve di ki bu ārzūlaruñ egerçi ma'kūl degil idi ammā çünki evvelden senüñle peymānımız murād itdüğinden men' itmemek oldu. Şimdi bīdādlik itmek olmaz n'ola gönülünü hoş tut ben dağı bu bu dārü'l-ħarabdan geçüp şehr-i Īrān tarafına gitsem gerek. Şāh'a varıcağ anı bu aħvālden āgāh idüp icāzet alam diyüp gönderdi ve ol Zāl'a giden ādeme dīnār u direm iħşān itdükden şoñra muħkem sipāriş kıldı ki bir yirde qarār itme ve kimseye bu ħuşūşa müte'allik söz söyleme didi¹⁷⁷⁸. Andan Gürk-sārıların giriftārlarından biñ nefer Gürk-sār bağlayup peydā-ħ'ārlik ile anları yüridüp gicenüñ şülüşānı geçdükde kendü dağı 'askerin çeküp Īrān'a 'azm itdi. Bu yañadan Zāl'ıñ firistādesi şitābān u şādān ħaber-i meserret-eşer birle Zāl'a irişdi. Sām'ıñ ħüsn-i va' de ile cevāblarını söyledi. Zāl şād olup Ĥudā'ya ħamd u şenā vü āferin ve çarğ-ı berine taħşin idüp ħazīne açup şükranē fuğarāya taşadduğ itdi. Kendü tevābi'ni dağı nüvāht idüp anlara behremend ü kām-yāb itdi¹⁷⁷⁹. Üstād eydür: Meger Zāl'ıñ sipāhı içinde güyī vü şirīn zebān bir 'avrat var idi¹⁷⁸⁰. Zāl ile Rūdābe mābeyninde ħaberci idi. Dā'im Zāl'dan nigāra ve nigārdan Zāl'a ħaber alur gider idi ya'nī ikisi ile bile māħrem-i rāz olmuş idi El-ħağğ ol zen ħ'ānende vü güyende idi. Ĥile vü ālde siħr ider idi¹⁷⁸¹. Ol dem Zāl-ı zamān yine ol 'avratı da' vet idüp pederinden ne işitdi ise [P-82b] bir bir aña takrīr itdükden şoñra eyitdi¹⁷⁸²: Ey rāz-dār-ı esrār-ı nihānī tazarru'um budur¹⁷⁸³ var yūri Rūdābe'ye söyle ki [U-53b] ey nīk-dil ve māh-ı nev çünki kārımız saht ve gönülümüz teng olmuş idi. Luğf-ı Ĥağ ile yine işimiz āsān ve ħalbimiz vāsi' oldu. Sām'a gönderdügüm ādem şādlik birle ve peyām-ı ferağ encāmıla geldi. Gerçi pehlevān-ı cihān ibtidā bir miğdār bunalmışlar ammā şoñra yine rüy-ı mülāyemet ü mülātafat birle buyurmuşlar ki Minūçih'r'e varup bu maşlaħat için icāzet alam ve gelen mektūbı dağı ol 'avrata virüp gönderdi¹⁷⁸⁴. Ĥikmet-i Rabbānī bu maħalde bir şahş-ı āħir dağı yine Sām-ı süvār cānibinden oğlı Zāl'a geldi bu def'a neşāt u sürür evvelkinden çok ziyāde idi¹⁷⁸⁵. [Bu cānibde] 'avrat gelüp Rūdābe'nüñ yanına irdi gördi ruğları ergüvāna

¹⁷⁷⁶ Çünki cihān-pehlevān ... ri' āyet itdi] -U.

¹⁷⁷⁷ Vāfir dīnār bağısladı] -P.

¹⁷⁷⁸ Ve ol Zāl'a ... söyleme didi] -U.

¹⁷⁷⁹ Kendü tevābi'ni dağı nüvāht idüp anlara behremend ü kām-yāb itdi] -U.

¹⁷⁸⁰ Meger Zāl'ıñ ... bir 'avrat var idi] -P.

¹⁷⁸¹ Dā'im Zāl'dan ... siħr ider idi] -U.

¹⁷⁸² Pederinden ne ... şoñra eyitdi] ve eyitdi, -U.

¹⁷⁸³ Ey rāz-dār-ı esrār-ı nihānī tazarru'um budur] -U.

¹⁷⁸⁴ Var yūri Rūdābe'ye söyle ... virüp gönderdi] Rūdābe'ye aħvāli i' lām idesin diyüp irsāl eyledi.

¹⁷⁸⁵ Ĥikmet-i Rabbānī ... çok ziyāde idi] -U.

dönmiş ol dem du‘ā eyleyüp müjde viridi ve cümle aḥvāli āşikāre nigāra söyledi¹⁷⁸⁶. Rūdābe daḥı bu müjdeden bī-tāb olup bī-ḥadd ü bī-şümār dirhem ü dīnār [ki] ol ḥaber getüren ‘avratuñ üzerine nişār itdi.¹⁷⁸⁷ Zerrīn kürsi üzre teklif eyledi. Andan qarı Sām’dan gelen mektūbı çıkarup nigāra gösterdi ve Zāl bānūya bir serbend göndermiş idi ki tār u pūdı gevher-i girānmāyeden görünmez idi ve anuñ yanınca bir dāne kıymet-dār engüşteri kim çarḥ-ı berīn üzre müşterī yıldızı gibi şu‘le virür idi. Rūdābe’ye bunları teslim eyledi¹⁷⁸⁸. Ba‘ dehu yine bu müjdegānī şafāsından ol dāye-i çāre-ger ile Destān-ı Sām’a ser-ā-pā geyecek eger kaftān ve eger ṭon gönlek ve eger sā’ir esbāb gönderdi ve bir dāne şāre dülbend ki tār u būdu nā-bedīd olmuş ve bu dülbendüñ peykeri üç gūne nesneden gösterilmiş sürḥ ü yāḳūt u altun lākin altun gevherler içinde bi’l-küllīye nā-bedīd olmuş ve iki dāne cüft engüşterī gönderdi ki cevher-şināsān-ı ‘ālem kıymetlerin ta‘yīn idemezler idi. İşte bu zī-kıymet hedāyā ile Destān-ı Sām’a bī-ḥadd dūrūd u peyām gönderdi. Dāye-i çāre-ger daḥı Zāl’dan yaña teveccūh itdi. Ḥücreden eyvānuñ öñine geldi. Hikmet-i Yezdānī Rūdābe’nüñ vālidesi Sīnduḥt rāst geldi. Sīnduḥt ki buña diḳḳāt ile baḳdı endişeye ṭaldı¹⁷⁸⁹. Qarı gördi ki Sīnduḥt kendüye taḳayyūd ider ḳorḳdı ve beñzi ağardı ve du‘ā itmege başladı¹⁷⁹⁰. Āvāz-ı bülend ile şordı ki: Ḳandansın tīz söyle aşluñı ve fer‘ūñi a‘yān u beyān eyle ve bunda gelmekden maḳşūduñ nedür didügi gibi ol zen ḥavf ü ḥaşyetinden senderūs gibi oldu ve ziyāde ters ü ḥavfinden egilüp yiri öpdi. Artuḳ bundan ne şadā, ne ḥareket şādır oldu. Lā-cerem tekrār Sīnduḥt ol zene ḥiṭāb itdi ki: Ey zīşt-rūy u zīşt-ef‘āl sözümi işit ve baña cevāb-ı şāfi vir bunca zamāndır ki ekşer her gün öñümden geçersin ve ḥücremüze gelürsin yine bir gün benden yaña bir nigerānuñ olmadı¹⁷⁹¹. [P-83a] İmdi ḳalbüm saña yaramaz gümān itdi didi. Tīz ol baña şaḥīḥ ḥaber vir didi. Dāye-i çāre-gerüñ cevābı bu oldu ki¹⁷⁹²: Ben bir faḳīre ‘avratum kendü emegüm ile kifāf u ma‘şiyetüm peydā idüp ḳūt-ı lāyemūt için cedd ü sa‘y iderüm¹⁷⁹³. Ulularuñ ḥātūnları yanına varup pīrāye iletürüm kiminüñ behāsın alurum ve kiminüñ daḥı alsam gerek. Benüm kārum budur bu ḥücrede Rūdābe daḥı benden pīrāye ṭaleb itdi

¹⁷⁸⁶ Gördi ruḥları ergūvāna ... söyledi] -P.

¹⁷⁸⁷ Rūdābe daḥı ... nişār itdi] Nigār qarınıñ başına aḳçe saçdı, P.

¹⁷⁸⁸ Andan qarı Sām’dan ... bunları teslim eyledi] -P.

¹⁷⁸⁹ Ba‘ dehu yine müjdegānī şafāsından... endişeye ṭaldı] Rūdābe daḥı Zāl’a niçe hedāyā vü tuḥfe gönderdi. Ba‘ dehu qarı döndi kim çıḳa gide. Meger yol üzerinde olan eyvānda Sīnduḥt bānū oturmuş idi. ‘Avrat geldi kim öñinden geçe Sīnduḥt’uñ gözi ilişdi ve aña diḳḳatle baḳdı, U.

¹⁷⁹⁰ Qarı gördi ki Sīnduḥt ... itmege başladı] -P.

¹⁷⁹¹ Lā-cerem tekrār ... olmadı] Pes ol pīrezene çağırup: Sen kimsin ve ne yirdensin zamān zamān benüm öñümden geçer içrerü ḥücreye girersin. Beni görmez misin ve bu ḥücrede kime varursın, U.

¹⁷⁹² Dāye-i çāre-gerüñ cevābı bu oldu ki] Pīrezene eyitdi, U.

¹⁷⁹³ Ben bir faḳīre ‘avratum ... için cedd ü sa‘y iderüm] -P.

ve dağı ağır behālu gevherler istedi. Aña bir efser-i pür gevher getürdüm anuñçün geldüm didi. Sīnduht eyitdi: Qanı göster ben ol pīrāyeleri göreyin ve bu endişelerden bağlu göñlümi güşāde ideyin. Pīrezen¹⁷⁹⁴ eyitdi: Anları Rūdābe'ye teslim eyledüm dağı ziyāde nesne taleb itmedi. Anuñçün giderüm. Sīnduht eyitdi: Qanı anlaruñ behāsını göster göreyin. Āteş-i hışmumu anuñla söyündüreyin didi. Qarı¹⁷⁹⁵ eyitdi: Dağı aqçesin almadum yarın virürse gerek. Bānū¹⁷⁹⁶ bu sözleri istimā^c idicek¹⁷⁹⁷ qarınuñ sözleri dürüg idügin añlayup ilerü geldi. Lā-cerem anuñ ile ceng ü cidāli göñlinde muhaqqak idüp fi'l-hāl¹⁷⁹⁸ elinde olan boğçasın alup çözdü¹⁷⁹⁹. İçinden ağır behālu er cāmeleri çıkdı ki Rūdābe Zāl için indürmiş idi. Hemān-dem Sīnduht anları görince ğāzaba geldi ve 'avratuñ yaqasından yapışup saçından muhkem tütüdü ve yüzi üzre yıkdı ve birqaç urdı ve ellerin bağlayup cigerüñ ve saçın yolaraq iletüdi bir hücrede ħabs eylesi ve kendüsi sarāy-hāřşına girdi. Ol dem buyurdu Rūdābe'yi nazarina getürdiler. Sīnduht iki ellerin ruħlarına urup eyitdi: [U-54a] Ey mäh-rüy ve ser-firāz bu ne işdür senden görünür. [P-83b] Niçün taht-ı cāhdan taht-ı çāha tenezzül itdüñ. Seni ħod bu rüzgārdan řaқınup gizlü ve āřikāreyi senden řaқladum gel imdi sen dağı bu esrārı benden řaқlama. Bu pīrezenüñ aşlı nedür. Bu sarāyda kime gelür ve saña geldüğü taqrırce ne için gelür bu serbend-i zībā ve bu engüşteri kimüñdür toğrusını söyle ben dağı bileyin didi. Rūdābe ħicābından nuqq itmedi. Yine Sīnduht eyitdi: Sultān-ı 'Arab ħazīnelerinde Dađħāk'dan bize ol qadar yādgārlar qalmışdur ki bu saña gelenler anda olan gevherlerüñ eñ ednāsınuñ ednā behāsı degildür. İmdi böyle nāmıla añılmaqdan ise senüñ gibi kıız ölmek yekdür didi Bu āyīn ve bu vaż' ile kendü nām u nāmūsunuñı bi'l-küllīye bāda virsen n'olaydı seni toğuracağuma tař toğuraydum didi¹⁸⁰⁰. Rūdābe bař aşağı idüp ayağı barmağından gözin gidermedi. ħicābından qan tere batdı¹⁸⁰¹. Māderinüñ şerminden iki nergislerinden yař ağdı. 'Āqıbet ğalebe-i 'aşq u muħabbet ve řabr u sükūna tāqat qomayup ađz açup eyitdi¹⁸⁰²: Ey māder-i pür-ħıred benüm cānumı āteş-i 'aşq yağdı. N'olaydı māderüm beni toğurmıyaydı ve benden bu niceleyin işler řādır olmıyaydı. Zāl-ı zamān bunda geleliden berü baña anuñ muħabbeti ğalebe eyledi. şöyle kim cihān baña teng ü tārīk

¹⁷⁹⁴ Pīrezen] dāye, P.

¹⁷⁹⁵ Qarı] dāye, P.

¹⁷⁹⁶ Bānū] Sīnduht, P.

¹⁷⁹⁷ Bu sözleri istimā^c idicek] -U.

¹⁷⁹⁸ Lā-cerem anuñ ile ceng ü cidāli göñlinde muhaqqak idüp fi'l-hāl] -U.

¹⁷⁹⁹ Elinde olan boğçasın alup çözdü] -P.

¹⁸⁰⁰ Bu āyīn ve bu vaż' ... tođuraydum didi] -U.

¹⁸⁰¹ ħicābından qan tere batdı] -U.

¹⁸⁰² 'Āqıbet ğalebe-i 'aşq u muħabbet ... açup eyitdi] -P.

oldı. Gizlü ve āşikār anuñ dīdārından bir ān ayru olmağ istemem. Cihān mülki katumda anuñ bir müyına degmez ve ol dağı benüm aşkumdan bī-ğarārdur. Keşret-i muhabbet kuvvet ü kudretüm qomayup bir tarīkle ol pehlevān gelüp beni gördi ve anuñla ‘ahd ü peymān eyleyüp el tutuşduğ ki ne ben andan ğayrı kimseye tālib olam ne ol benden özge cüft idine. Pes ol qavl üzere Zāl, Sām-ı cihān pehlevāna nāme gönderdi. Sām vāqıf olup bir miqdār tereddüd idüp şoñra rızā gösterdi. Pes baña Sām’uñ haberin ve Zāl’uñ armağānın işbu döğüp ğabs itdüğün ‘avrat getürdi didi¹⁸⁰³. Sīnduht bu sözleri işitdi dermānde oldı ve fikre vardı Zāl Rūdābe’nüñ eşi olmağı münāsib¹⁸⁰⁴ gördi ve Rūdābe’ye cevāb virdi ki¹⁸⁰⁵: Destān-ı Sām fūrümāye degildür ve ğālā aña akrān pehlevān meger yine pederi Sām ola¹⁸⁰⁶. Bu ğod zāhirdür ki Zāl-ı Destān mānendi pür-māyelerden bir kimse yoğdur. Hünerde ve ğaseb ü nesebde mükemmeldür ve bir yirinde qıl qadar ‘aybı yoğdur. Ancağ mūları sepīddür. Ol dağı ‘ayb degildür ammā meger ki Minūçihir rızā virmiye ve qorqarum ki bu sözi işidüp bu sebebden Kābil vilāyetini ğāke berāber ide. Zirā ol bizüm neslimüzden yiryüzinde kimse olduğün istemez didi¹⁸⁰⁷. Bu intiqām muğābelesinde ğānedānumuzı fenā ider didi¹⁸⁰⁸. Pes Sīnduht bu sözleri āşikāre mülāyemet ile Rudābe’ye söyledi¹⁸⁰⁹. Andan varup ol ‘avratı ğabsden çiqardı. Göñlin ele alup gönderdi ve qızıuñ derūnında şol vechle ğālet añladı ki cihānda ğiç kimsenüñ pendini qulağına qoymaz. [U-54b] Bu ğuşşa ile āzürde ğāl olup beñzi bozıldı¹⁸¹⁰. Bu ğālle otururken nā-ğāh Mihrāb Şāh der-ğāhından içeri girdi. Zāl ile muşāğabetden gelür idi. ol gün Zāl aña ziyāde iltifāt ve muhabbet göstermiş idi. [P-84a] Çünkim Mihrāb Şāh ğarem qapusından içeri girdi¹⁸¹¹. Sīnduht bānūnuñ beñzini bozğun gördi. Eyitdi: Ey bānū noldı saña baña beyān eyle niçün rengin gül gibi ruğlaruñ pejmürde olmuş. Bunuñ aşlı nedür. Pes Sīnduht eyitdi: Benüm derūnumda dūr u dirāz endişeler vardır ki ta‘bire gelmez. Bu deñlü rızq u māl ve bu deñlü raht u baht ‘Arabī atlar ve nev-ziynetler ve bu deñlü ğulāmlar ve bu ğüsrevānī bāğ u eyvānlar ve bu taht-ı şāhī vü devlet-i pādīşāhiden sūdumuz ne oldı. Zamān zamān tenezzülde olmadadır ve cümle emeklerimiz hebāya

¹⁸⁰³ Ey māder-i pür ğired ... getürdi didi] māderine mā-vāqı‘ her ne ise ‘ale’t-tafşil bir bir beyān eyledi ve Sām-ı süvār kendüyi Zāl için şāhdan ricā itmege gittüğün ğaber virdi, P.

¹⁸⁰⁴ Mināsib] ma‘ qūl, P.

¹⁸⁰⁵ Rūdābe’ye cevāb virdi ki] kendü kendüye eyitdi, U.

¹⁸⁰⁶ Destān-ı Sām fūrümāye ... pederi Sām ola] -U.

¹⁸⁰⁷ Zirā ol bizüm neslimüzden yiryüzinde kimse olduğün istemez didi] -P.

¹⁸⁰⁸ Bu intiqām muğābelesinde ğānedānumuzı fenā ider didi] -U.

¹⁸⁰⁹ Pes Sīnduht bu sözleri āşikāre mülāyemet ile Rudābe’ye söyledi] -P.

¹⁸¹⁰ Qızıuñ derūnında şol ... beñzi bozıldı] -P.

¹⁸¹¹ Çünkim Mihrāb Şāh ğarem qapusından içeri girdi] -P.

varmağdadur ve gizlü rāzlarımızı düşmenler tuymağdadur. ‘Ākıbet mekânımız tábüt-ı teng olur. Bārī biḥümüzden bir dıraḥt ḥāşıl olsun dirken zehr ḥāşıl oldu. Zaḥmet çekdük tāc u gencele ve nāz u na‘imle bu deñlü cedd ü sa‘yla besledük çünkü yüceldi ve ulıladı serv-i sāye-dār oldu āḥir ser-i pūr-māyesini ḥāke indürdi. Bilinmez ki daḥı encām kārımız ne ola didi¹⁸¹². Döndi Mihrāb Şāh eyitdi: Görelüm bu sözlerüñ aşlı nedür bu fānī cihānda ḥod ḡam u ḡuşşasız kimse yoğdur. ‘Āķik olan kimesne ḡamdan emn olmaz bu felegüñ ne dostluḡına şād ol ve ne düşmenligine ḡam-nāk ol. Şāḥib-i ‘aql olan bilür ki bu sarāy sipenc-ḥāne-i derd ü rencdür ve bir mihmān-ḥānedür ki ḡonan tīz göçer. Cihān ḡuşşası için Ḥudā-yı dād-ger ile ḡarşulaşmağ olmaz nīk ü bed her ḥālden ḡoşnūd olmak gerekdür diyüp tesellā yüzinden cevāb virdi. Bānūnuñ sözini fehm idemedi¹⁸¹³. Bānū eyitdi: Ey şāh bu dāsītān ḡayrılar ḥāline de şāmıldür. Ya cihānda bunuñ gibi rāzı ve böyle esrārı senden şağlamağ niçe ḡābıldür. İmdi niçün sözümi añlamazsın ki ulular sıraḥtı oḡula teşbih itmişlerdür. Ben daḥı ‘āķilāne saña bir temşil söyledüm eger pādīşāh benüm sözüüm ḡuş iderse murādum n’idüḡin ‘ayān ideyin didi ve serv gibi ḡāmetini yā gibi ḡam ḡıllup ruḡlarınınüñ üzerine gözlerinden ḡün-āb aḡıtdı ve eyitdi: Ey şāh bil ve āḡāḡ ol ki Rūdābe Sām oḡlı nihānī dām idüp her nev‘ale ‘aḡlın uḡurlamış anı yoldan ḡıḡarmış. Vāḡtiyle çāre eylemek gerek. ben çok naşīḡatler idüp iḡdām itdüm ḡulaḡına ḡomadı ve fā‘ide itmedi. Derünını müşevveş gördüm beñzi şararmış iḡtiyārı elden gitmiş ‘aḡlı perīşāndur didi¹⁸¹⁴. Çün Mihrāb-ı Kābilī bu sözleri işitdi hemān-dem şıçrayup ayaḡa ḡırdı. El ḡılıca¹⁸¹⁵ urdı. ḡāzabından vücūdı lertzān olup çehresi göḡerdi ḡıḡaḡları aḡardı eyitdi: Tīz baña Rūdābe‘yi çāḡır ḡanda ise ḡelsün. Anuñ ḡanı ile şimdi yiryüzini lāl-ḡün ideyin diyüp Rūdābe‘nüñ meskenine yüriyince hemān Sīnduḡt bānū daḥı şıçrayup Mihrāb Şāh‘uñ miyānından berg ḡucaḡladı [U-55a] ve eyitdi: Şabr eyle bir kihterden bir cüz‘i cevāb ḡuş eyle soñra ḡöñlüñ her nice dilerse idesin didi. Pes Mihrāb Şāh çekindi elinden silkindi pīl-i mest mişāl na‘re urdı¹⁸¹⁶ eyitdi: Ben daḥı ol ḡızı ḡoḡduḡı gibi öldürmek istedüm idi öldürmedüm ve dedelerüm ḡā‘ idesince deprenmedüm¹⁸¹⁷ işte şimdi bize bunuñ gibi endīşeler düşürdi¹⁸¹⁸ imdi

¹⁸¹² Pes sīnduḡt eyitdi ... ne ola didi] -P.

¹⁸¹³ Döndi Mihrāb Şāh eyitdi: ... fehm idemedi] -P.

¹⁸¹⁴ Bānū eyitdi: Ey şāh bu dāsītān ... perīşāndur didi] Sīnduḡt daḥı Rūdābe ile Zāl ḡışşāşın ser-be-ser ḡikāyet eyledi, P.

¹⁸¹⁵ ḡılıca] şemsīr-i āb-dāra, P.

¹⁸¹⁶ Na‘re urdı] cūş u ḡurūş eyleyüp eyitdi, P.

¹⁸¹⁷ Dedelerüm ḡā‘ idesince deprenmedüm] ceddüm yolına gitmedüm, P.

¹⁸¹⁸ Bunuñ gibi endīşeler düşürdi] -P .

bundan ne kadar serseniş görürsem dağı ziyādeye sezā-vārum¹⁸¹⁹. Bir oğul ki babası gitdüğü yola gitmeye ‘ākıller aña veled-i ḥalef dimezler¹⁸²⁰. Nitekim meşelde gelmişdür ki bir peleng-i cengī pençesin tiz eyleyüp perverdigārınun üstine yürüdi. Niçün böyle idersin bunu küçükden anuñ gibi besledi didiler eyitmiş: Benüm ceng eylemek kâ‘ide-i mevrüşemdür. Pederüm dağı dedemden öyle ḥuy tutmuş pederün ki nişānı oğulda olmya zātında gevheri alçaq olırsardur¹⁸²¹. Netīce-i kelām oldur ki püserde az ve çok pederün nişānesi gerekdür eger hünerde andan kemter dağı olur ise zarar itmez¹⁸²². Pes imdi bu bir kârdur hem cān ḳorḳusu vardur ve hem nāmūs u neng ḳaydı var. Benüm nāmumı bu nev‘a yile virdünüz¹⁸²³. Eger Sām-ı cihān pehlevān Minūçihir ile gelürlerse bizüm anlara ḳarşu ḫurmağa [ne] ḳudretimüz vardur. Kābil‘den tozları felege irgürürler ne ma‘mūr-ı memleket ḳalur ve ne ekin ü biçin ḳalur didi. Döndi Sīnduht bānū eyitdi: Yoḳ yoḳ ey şehriyār öyle gümān eyleme¹⁸²⁴ bu ḫaber Sām‘a vardı sen ḡuşşā vü ḡam yime ḡönlünü ḫarlığa virme. **[P-84b]** Şimdi Sām Gürk-sārlardan girü dönüp Minūçihir‘e varsa gerek. Bu aḫvāli aña bildürecekdür bu kār şimden girü şaklu ve gizlü olacaḳ degildür ortaya gelür tamām ḫuyulmuşdur didi. Mihrāb-ı Kābilī eyitdi: Ey māh-ruḫsār benüm önüme ḡüftār getürme bu didüḡün yalandur. Hiç māh-ı nev ebr-i siyāha bende-i fermān olmaḳ olur mı¹⁸²⁵. Hiç benüm [bu] sözlere ḡönlüm inanmadı. ḡönlüm bu ḫāḫıra ile dā‘im tersāndur şöyle ki bu gezenden emīn olaydum ḡönlümde bir daḡdağa ḳalmaz idi ve bu dağı ma‘lūmumdur ki dünyāda ḫālā Zāl‘dan yek dāmād olmaz eger kihden eger miḫden zīrā¹⁸²⁶ Sām‘un peyvendeliginden kim ḳaçar İhvāz‘dan tā Ḳūndehār‘a varınca memleket şāḫibi olmaḡı kim dilemez¹⁸²⁷. Nihāyet endişe Minūçihir‘dendür didi¹⁸²⁸. Sīnduht eyitdi: Ey şāh egri söze ne iḫtiyāc senün zararun olan nesne benüm dağı zararumdur ve bu ḡüne kār şimdi olmuş degildür. Ulular ḫānedānında ola gelmişdür¹⁸²⁹. İmdi bu zīkr olınan ḳışşa ya‘nī Zāl‘un Rūdābe ile cüft olması babasınun rızāsı ile, çendān ta‘accüb idecek [iş] degildür¹⁸³⁰. Serv-i şāh-ı Yemen

¹⁸¹⁹ İmdi bundan ... sezā-vārum] -U.

¹⁸²⁰ ‘Ākıller aña veled-i ḫalef dimezler] dilir anı ḫelāl-zāde saymaz, P.

¹⁸²¹ Nitekim meşelde gelmişdür ... olırsardur] -P.

¹⁸²² Netīce-i kelām oldur ki ... kemter dağı olur ise zarar itmez] -U.

¹⁸²³ Benüm nāmumı bu nev‘a yile virdünüz] -P.

¹⁸²⁴ Yoḳ yoḳ ey şehriyār öyle gümān eyleme] -P.

¹⁸²⁵ Hiç māh-ı nev ... olur mı] hiç ‘aḳl ḳabül ider mi ki ḫāk bāda ḫākim olup fermān eyleye, P.

¹⁸²⁶ ḡönlüm bu ḫāḫıra ... eger miḫden zīrā] -U.

¹⁸²⁷ Varınca memleket şāḫibi olmaḡı kim dilemez] zabḫu teşḫir ḳābildürü didi, P.

¹⁸²⁸ Nihāyet endişe Minūçihir‘dendür didi] -P.

¹⁸²⁹ Bu ḡüne kār şimdi olmuş degildür. Ulular ḫānedānında ola gelmişdür] -P.

¹⁸³⁰ İmdi bu zīkr olınan ... degildür] -U.

Ferīdūn ile peyvend eylemekden şehensāh-ı ‘ālem oldu. Aña göre niçesi dağı olmuşdur. Zāl-ı zamān dağı Ferīdūn tārīkine sülük itdi¹⁸³¹. Pes Mihrāb Şāh bu sözleri diñleyüp eyitdi: İmdi yūri var Rūdābe’yi meclisimūze getir didi¹⁸³². Pes¹⁸³³ Sīnduht ise andan külli havf itmiş idi ki mebādā hākister-i vücūdın şemşir-i ğazab-ı gerd-bād ile perīşān u perākende kıla, döndi cevāb virdi ki n’ola server emrūne fermānīyūm ammā anuñ vücūdına zarar irgürmeyüp yine sağ ve selāmet baña teslim idesin didi¹⁸³⁴. Pes¹⁸³⁵ Mihrāb Şāh dağı¹⁸³⁶ muhkem yemīn itdi. Lā-cerem peymān bahānesiyle Rūdābe’yi kīneden hālāş kıldı¹⁸³⁷. Andan Sīnduht neşāt u sürūr ile¹⁸³⁸ Rūdābe’nüñ yanına gelüp eyitdi: Müjdeler olsun ki peleng-i cengī gūr-ı jiyān şaydından çengini kūteh itmiş. İmdi tiz üzerüñdeki pīrāye vü bezeklerüñi gider, şüretā kendüñi ħor u ħaķir gösterseñ eyüdü. Ol süret ile¹⁸³⁹ tur yukaru pederüñ öñine var¹⁸⁴⁰. Gör ne söyler didi¹⁸⁴¹. Rūdābe [P-85a] eyitdi: Pīrāye nedür ve sermāye ile pūr-māye kimdür. İmdi ma‘lūmuñ olsun ki benüm revānum ile pūr-ı Sām’uñ revānı birbirine cüft ü hem-ser olmuşlardur ne için āşikāre kılmayam didi¹⁸⁴². Hemān Rūdābe yirinden turup pederinüñ öñine geldi. Maşrıķ āfitābı gibi zer ü sīm ü dür ü yāķūt içinde müstağraķ olmuş idi. Çünkü pederi kızını gördi bir zamān ħayrete batdı. Göñlinden Yezdān-ı pāki yād itdi. Andan ‘itāb yüzinden ħiṭāb itdi ki¹⁸⁴³: Ey ‘aql şuyından mağzı boşanmış bu senüñ aşl u nesebüñ üstine niçe düşsün¹⁸⁴⁴ yā lāyık mıdur ki dīv perī ile cüft ola. İmdi saña ne tāc ve ne engüşterī lāyıktur. [U-55b] Çün Rūdābe bu ta‘n-āmīz kelimātu istimā itdi¹⁸⁴⁵ yüzün döndürdi babasından ķorķdı. Pes nergislerin yumup başın aşığı şaldı. Ammā yine zīr-i lebinde ħande-i bī-ħādd ve göñli ceng ile pūr idi¹⁸⁴⁶. Andan peleng künāmına ne resm ile yürür ise ol dağı

1831 Zāl-ı zamān dağı Ferīdūn tārīkine sülük idi] nihāyet Destān-ı Sām dağı ol yola gitmil ola, P.

1832 İmdi yūri var Rūdābe’yi meclisimūze getir didi] Hele var Rūdābe’yi baña da‘vet eyle, U.

1833 Pes] -P.

1834 Sīnduht ise andan ... teslim idesin didi] ķorķdı ki Rūdābe’ye zarar eyleye eyitdi: Evvelā benümle ‘ahd eyle ki aña zarar itmeyesin varup nazaruña getüreyim didi, U.

1835 Pes] -P.

1836 Dağı -U.

1837 Lā-cerem peymān bahānesiyle Rūdābe’yi kīneden hālāş kıldı] -U.

1838 Neşāt u sürūr ile] -U.

1839 Müjdeler olsun ki ... Ol süret ile] -U.

1840 Tur yukaru pederüñ öñine var] pederüñ ile bulış, P.

1841 Gör ne söyler didi] -U.

1842 Rūdābe eyitdi: Pīrāye ... āşikāre kılmayam didi] -U.

1843 ‘Itāb yüzünden ħiṭāb itdi ki] hemān dönüp eyitdi, U.

1844 Bu senüñ aşl u nesebüñ üstine niçe düşsün] -P.

1845 Bu ta‘n-āmīz kelimātu istimā itdi] bu güft ü gūları işitdi, U.

1846 Ammā yine zīr-i lebinde ħande-i bī-ħādd ve göñli ceng ile pūr idi] -U.

hānesine ğarrān yürüdi¹⁸⁴⁷. Lā-cerem ol duhter-i dil-rübüde hānesine ‘avdet idüp māderine vāşıl oldı¹⁸⁴⁸. Ba‘ dehu ikisi dağı Yezdān-ı pāke şıgınuş cānib-i Zāl u Sām’a müteveccih oldılar¹⁸⁴⁹. Sīnduht dağı yine [varup] Mihrāb’a bir miqdār tesellī virüp: Şabr eyle görelüm ‘ākıbet kārına varur diyüp qarār itdiler¹⁸⁵⁰. Üstād-ı dānā Firdevsī-i sühan-ārā böyle naql ider ki: Bir gün Rūdābe ile Zāl’uñ mu‘āmelesi haberi Minūçihir’e mün‘akis oldı¹⁸⁵¹. Ğazaba geldi ve uluları ve ahter-şināsları da‘vet idüp Mihrāb-ı Kābilī’nüñ Zāl ile sūdūr (?) yanından ve Zāl’uñ Rūdābe’ye itdüğü mihr ü muhabbetden ve bunlar biri birlerine aqrān midur degil midür mübidler ile bu yüzden güft ü gü itdi ve eyitdi: Ferīdün ‘ālemi Daḥḥāk şerrinden ḥalāş eyledi. Mebādā ki ol toḥmeden yine ne zuhūr eylese rüzġarı bize müşevveş ide. Biz bu Īrān diyārını şir ü peleng çengālinden rāy u cengle alduq. Şimdiki hālde olmasun ki Zāl muhabbetten nā-çār olıcaq toḥm-ı Daḥḥāk ser-efgende olmış iken yine ser-firāz eyleye. Mihrāb’uñ kızı Rūdābe’den ve pūr-ı Sām’dan bir tiğ ü teber ğılāfdan çıqa [P-85b] bir tarafı bizüm gevherimüzden ola ve bir cānibi bed-gevher ola. Bunlaruñ ikisini bir yirde cem‘ itmek, zehr ile tiryāki āmīhte itmek gibidür. Eger anlardan vücūda gelen veled māderi cānibine çekerse yaramaz sözlerden mağzı ālūde ola ya‘nī Daḥḥāk’a olan işleri işitdükde bu cānibe intikām kaşd eyleye¹⁸⁵² böyle olursa kār bir yüzden dağı olur. Lā-cerem Īrān vīrān olmağ lāzım gelür. İhtimāldür ki tēc u genc anlara teveccüh eyleye zīrā bir cānibden gevher-i isti‘dād dağı bulunmuş olur didi. Pes cümle mübidler du‘ā idüp eyitdiler: Sen bir şāh-ı dīn-dārsın¹⁸⁵³ ve bizden ‘ākıl ü dānāsın ve endişelerde bizden tüvānāsın¹⁸⁵⁴ Kār nice gerek idügin sen yek bilürsin. ‘Aql ḥod kanda olsa lāyık oldur ki tedbīr ile ejdehāları helāk eyleye didiler. Üstād eydür: Pes Minūçihir Şāh Oġlı Nevder’i da‘vet itdi. Qarşusına geldi kendünün ḥāşekīleri ve uluları birle tūrdu¹⁸⁵⁵. Minūçihir eyitdi: Ey oġul yūri Sām-ı süvāra var su’āl eyle ki Gürk-sārlar ile ceng aḥvālını n’eyledi¹⁸⁵⁶ ve aña söyle ki bir ān tūrmasun bu cānibe

¹⁸⁴⁷ Andan peleng ... ğarrān yürüdi] Babası ḥışmından beñzi za‘ferān mişālinde şararup kendü ḥücesine revāne oldı, U.

¹⁸⁴⁸ Lā-cerem ol duhter-i dil-rübüde hānesine ‘avdet idüp māderine vāşıl oldı] -U.

¹⁸⁴⁹ Ba‘ dehu ikisi dağı ... müteveccih oldılar] Yezdān-ı pāke şıgınuş görelüm aḥvāl nice olur diyü qarār itdi, U.

¹⁸⁵⁰ Sīnduht dağı yine ... ‘ākıbet kārına varur diyüp qarār itdiler] -P.

¹⁸⁵¹ Bir gün ... oldı] bir gün bu haber şehriyār-ı Īrān-zemīn’uñ meclis-i ḥāşında söylendi, P.

¹⁸⁵² Ya‘nī Daḥḥāk’a olan işleri işitdükde bu cānibe intikām kaşd eyleye] -P.

¹⁸⁵³ Sen bir şāh-ı dīn-dārsın] -P.

¹⁸⁵⁴ Endişelerde bizden tüvānāsın] -U.

¹⁸⁵⁵ Qarşusına geldi kendünün ḥāşekīleri ve uluları birle tūrdu] -P.

¹⁸⁵⁶ Gürk-sārlar ile ceng aḥvālını n’eyledi] -P.

gelsün didi. Nevder dağı atasını selâmlayup taşra gitdi¹⁸⁵⁷. Tedârikin görüp ol gice bir niçe¹⁸⁵⁸ kimesneler ile¹⁸⁵⁹ Sām tarafına müteveccih oldı¹⁸⁶⁰. Meger Sām dağı yolda idi. İrân'a gelür idi¹⁸⁶¹. Pes Nevder Şâh Sām'a yaqîn varıcağ Sām haber-dâr oldı. Pehlevânları ile atlanup Nevder'i istikbâle geldiler. Nevder ile Sām buluşup görüşdiler ve hâl u hâtır şoruşdılar. Sām Nevder'ün gelmesinden su'âl itdi¹⁸⁶² Never Şâh atası Minüçih'r'ün emrini Sām'a bildürdi. Sām dağı kabûl idüp: N'ola fermân pâdişahuñdur işte bizde ol cânibe gitmekdeyüz didi¹⁸⁶³. Andan Nevder Şâh'ı bār-gâhına götürüp ziyâfet eyledi¹⁸⁶⁴. Pes ol giceyi¹⁸⁶⁵ 'ıyş u 'ışret ile geçürdiler¹⁸⁶⁶. Evvel Minüçih'r 'aşkına tolu nüş itdiler gam eyyâmı ferâmüş itdiler vaqtâ ki [U-56a] uzun gicenün müddeti tamâm oldı. Āfitâb-ı tâbende râz kapusını açdı ya' nî¹⁸⁶⁷ seher irişdi hemân-dem Sām'ün bār-gâhından taht u kūs âvâzı felegi tutdı¹⁸⁶⁸. Ol yirden kalkup 'azm-i Minüçih'r itdiler. Tâ kim yaqîn irdiler Minüçih'r'e haber oldı¹⁸⁶⁹. Tâc-ı şâhî vü taht-ı pâdişâhîyi¹⁸⁷⁰ ârâste kırup buyurdı, leşker istikbâle çıkdılar. Minüçih'r Ferîdün taht-gâhında Sârî şehrinde idi. Ol şehrden leşker gürüha gürüh çıgup küh tâ küh, siper sipere berâber kebûd u benefş câmeler ile reng-â-reng direfşler taht u kūs u naqqâreler ile altun geyimlü atlar ile âlâ âlây karşı vardılar¹⁸⁷¹. Sām-ı dilîr çün Minüçih'r'ün bār-gâhına yaqîn irişdi. Piyâde oldı şâhdan yaña yol açdılar Sām dîvândan içerü girdi. Minüçih'r'i gördüğü gibi yir öpdü ve ilerü vardı. Minüçih'r dağı Sām'ı görüp taht-ı 'âcdan ayağa tûrdı. Başında yâkût-ı raşşendeden tâc urınmış keyfiyyet ü hâlet ile ve bu haşmet ü saltanat ile der-âgûş idüp¹⁸⁷² Sām-ı süvârî taht üzerine kendünün yanına teklîf eyledi. Sām dağı edeb idüp geçüp pây-i tahtda qarâr eyledi¹⁸⁷³. Ve'l-hâşıl lâyıq u sezâ-vâr olduğı mertebeden ziyâde 'izzet itdi¹⁸⁷⁴. Andan soñra Minüçih'r Sām'ün hâl ü hâtırın [P-86a] şordı ve Gürk-sârlardan ve

1857 Nevder dağı atasını selâmlayup taşra gitdi] -P.

1858 Tedârikin görüp ol gice bir niçe] yarağın görüp, P.

1859 Ol gice bir niçe kimesneler ile] -P.

1860 Sām tarafına müteveccih oldı] 'azm-i Sām kıldı, P.

1861 Meger Sām dağı yolda idi. İrân'a gelür idi] -P.

1862 Sām Nevder'ün gelmesinden su'âl itdi] -P.

1863 Sām dağı kabûl ... gitmekdeyüz didi] -P.

1864 Andan Nevder Şâh'ı bār-gâhına götürüp ziyâfet eyledi] -P.

1865 Pes ol giceyi] -U.

1866 Geçürdiler] itdiler, U.

1867 Evvel Minüçih'r 'aşkına ... açdı ya' nî] -P.

1868 Sām'ün bār-gâhından taht u kūs âvâzı felegi tutdı] -P.

1869 Tâ kim yaqîn ... haber oldı] kaçan Minüçih'r Şâh Sām'ün gelmesinden âgâh oldı, P.

1870 Taht-ı pâdişâhîyi] dihîm-i şehneşehîyi, P.

1871 Minüçih'r Ferîdün ... vardılar] -P.

1872 Başında yâkût-ı raşşendeden tâc ... ile der-âgûş idüp] -P.

1873 Sām dağı ... pây-i tahtda qarâr eyledi] ne kadar ki âyâ itdi mümkün olmadı oturdu, P.

1874 Ve'l-hâşıl lâyıq u sezâ-vâr olduğı mertebeden ziyâde 'izzet itdi] -U.

Māzenderān'dan ve anlaruñ ceng-āverlerinden su'āl itdi ve eyitdi: Ey pehlevān egerçi seni Gürk-sārlar cengine gönderdüm ammā hayli guşşa çekdüm hele Yezdān-ı pāke şükr olsun ki dīdāruñı gördüm didi. Pes Sām daḥı¹⁸⁷⁵ Minūçih'r'e du'ā idüp andan Gürk-sārlar ile itdüğü cengleri beyāna āgāz idüp eyitdi: Pādişāhuñ 'ömri tül u dırāz olsun. Kaçan ki varup nerre dīvler şehrine irişdüm ne dīvler belki nerre şīrlerdür segirteler atdan ziyāde giderler ve pehlevānları Īrān dilīrllerinden ziyāde anlaruñ bir tā'ifesine Seksārlar¹⁸⁷⁶ dirler ki sipāhīleridür. Anlar hemān cengī pelengler meşābesindedür benden haber aldılar. Şāh emriyle geldüğüm bildiler. Başlarında mağzları çalķandı. Şehr içinde na' reler hayķırdılar. Andan şoñra şehrden çıkdılar ceng itmek için baña karşı geldiler¹⁸⁷⁷. Keşret ile¹⁸⁷⁸ bir geliş geldiler ki ' asker deryālar gibi çalķandı. Rūz-ı rūşen karañu giceye döndi. Alçaķlar ve yüksekler ' asker ile tldi. Āsmān u zemān şarşıldı ve benüm leşkerüm bunlaruñ keşretinden havfe düşdi. Ol dem yüz batmān gürzümi elüme aldum. Sipāhumı ol yirde koyup bunlara karşı vardum. Ol tā'ife içlerine na' re hayķırup girdüm. Başlarını gürzüm ile mağzdan tehī itdüm. Nā-gāh ol yirde Selm-i sütürgüñ nebiresi Kākūy-ı Türk mānend-i gürg irişdi. Ol merd ana tarafından Daḥḥākī idi. Güyiyā bir serv-i bālā idi. Haḍḍ-i zātında ser-i ser-keşān anuñ öñinde ḥāk idi ve anuñla gelen Seksār ' askeri mūr u melaḥ gibi bī-ḥadd ü bī-kıyās idi. Deşt ü şahrā anlardan görünmez idi¹⁸⁷⁹. Çünkim ol leşker bu gūne irişdi bir uğurdan cenge mübāşeret itdiler ve ben daḥı na' re urup yürüdüm. Kākūy benüm āvāzumı işitdüğü gibi ceng eylemek kaşdına pīl-i zinde gibi kemend-i dırāz ile öñüme geldi. Diledi ki beni kemendle bend ide. Ben daḥı kemendi petāb itdüğün gördüm başımı uğurlayup [U-56b] kemendüñ bendinden ḥalāş oldum. Kemān-ı Keyānī'yi ele aldum ve bir pūlād peykānlu tīri gizleyüp at sürüp meydān başına vardum. Ol tīri aña pertāb itdüm. Andan mā' adā daḥı bārān mişāl üzerine [P-86b] tiğ yağdurdum. Gümān itmiş idüm ki atduğum oķlar başını ve mağzını delmiş ola. Anı gördüm mest pīl gibi¹⁸⁸⁰ öñüme çıkageldi. Elinde bir tiğ-i Hindī ey şehriyār¹⁸⁸¹ bir geliş geldi ki tāğa böyle¹⁸⁸² varsa andan āmān ister idi. Pes ol gelişi gördüm sine gerüp tırdum¹⁸⁸³. Tamām yaķīnūme geldi. Kemer bendini

¹⁸⁷⁵ Daḥı] -P.

¹⁸⁷⁶ Seksār] Gürk-sār, P.

¹⁸⁷⁷ Baña karşı geldiler] -P.

¹⁸⁷⁸ Keşret ile] -P.

¹⁸⁷⁹ Deşt ü şahrā anlardan görünmez idi] -P.

¹⁸⁸⁰ Mest pīl gibi] mest olmuş pīl-şifat, U.

¹⁸⁸¹ Ey şehriyār] -U.

¹⁸⁸² Böyle] -P.

¹⁸⁸³ Sine gerüp tırdum] şitābda ben tamām tırdum, U.

gözetdüm el şundum raḥş üzerinden¹⁸⁸⁴ çengāl uzatdum muḥkem kemer bendinden tutdum daḥı zīn üzerinden şīr-i jiyān gibi çekdüm ḳopardum pīl-i demān gibi yire urdum ve tīg-i bürrānumla gerdeninden şöyle çaldum ki başını ṭop gibi ğaltān gördüm. Çün Kākūy ol nev‘a helāk oldu. Ser-dār küşte olunca ‘asker yüz döndirüp girizān oldılar. İniş ve yoḳuş¹⁸⁸⁵ bi’l-cümle küşteġānla ṭoldı. Eger Gürk-sārān ve eger sipāh-ı cengī ve eger şehri cümle üç kez yüz biñ idiler. Ḥesāb olunduġda on iki biñ leşker zinde ḳalmış sā’iri himmetüñle ta‘me-i şemşīr olmuşlar. Ey şāh-ı cihān-dār bed-ḥ‘āh u bed-endişlerüñ senüñ baḥtuñla n’eylemege ḳādirlerdür ki senüñ pāyitaḥtuña ḳarşu ṭuramazlar didi¹⁸⁸⁶. Çün Minūçihir Şāh Sām’uñ güftārını ser-ā-ser istimā‘ eyledi. Tācını māh-ı felek üzre irgürdi. Cihānı bed-gümānlardan pāk u ḥālī görüp şād oldu. Andan soñra¹⁸⁸⁷ buyurdu. Bezm ārāste itdiler. Bu şafāya ol gice şubḥa dek nūş-ı bāde ḳıldılar. Şāh Sām-ı cihān-pehlevān ‘aşḳına ṭolular nūş eyledi ve pehlevān daḥı şubḥ olunca bākī sergüzeştin beyān eyledi. Çünkim gicenüñ devri tamām oldu gündüz iriştı. Yine pādīşāhuñ dīvānı ṭurdu. Bahādırlar gelüp yirli yirlerinde ḳarār itdiler. Sām-ı dilīr daḥı gelüp Minūçihir öñinde baş ḳodı du‘ā vü āferīn idüp diledi ki bu maḥalde Zāl ile Mihrāb ḳızı aḥvālin yād eyleyüp icāzet isteye daḥı Sām söylemezden muḳaddem Minūçihir Sām’a baḳup eyitdi: Ey pehlevān ṭur yūri buradan Kābil’e var dükeli Mihrāb’uñ sarāylarını ve Kābil şehrinı yaḳup yıḳup ḳatl-i ‘āmm eyle. Olmıya ki senden berisi ḳurtula. Daḥḥāk-i nā-pāk toḥmesinden yiryüzinde ancaḳ Mihrāb ḳalmışdur. Vaḳt vaḳt andan cūş u ḥurūş peydā olur. Cihān sākın iken ğulgule bıraġur ve her şol kimse kim anuñ aḳrabāsından [P-87a] ve ta‘alluḳātından ola fi’l-ḥāl başını bedeninden cüdā eyle ve Daḥḥāk’uñ peyvendinden ve ḥ‘iṣāvendinden vücūd-ı vāḥidi saġ ḳoma ki şāhn-ı ‘āfiyet ve şīḥatde olalar¹⁸⁸⁸ ve şol ulular ki aña intisāb iderler cemī‘en şemşīr-i ser-tizüñ ile sīnelerin çāk idüp yirlerin ḥāk¹⁸⁸⁹ eyle ol ejdehā mensübātından eşer ḳoma ki anlaruñ vücūdı daġdaġa-i cihāniyāna bā’iş ü bādīdür didi¹⁸⁹⁰. Çün Sām-ı süvār bu emri işitdi: N’ola fermān şāhuñdur¹⁸⁹¹ diyüp yir öpdı ve kenār-ı taḥtı daḥı būs idüp yüzün sürdi ve yūriyüp taşra geldi. Kendü ḥānesine vardı. Andan yol tedārikini görüp Minūçihir Şāh’uñ fermānı

¹⁸⁸⁴ El şundum raḥş üzerinden] -P.

¹⁸⁸⁵ İniş ve yoḳuş] firāz u nişīb, P.

¹⁸⁸⁶ Ṭuramazlar didi] ṭuralar didi, P.

¹⁸⁸⁷ Soñra] -P.

¹⁸⁸⁸ Ki şāhn-ı ‘āfiyet ve şīḥatde olalar] -U.

¹⁸⁸⁹ Şemşīr-i ser-tizüñ ile sīnelerin çāk idüp yirlerin ḥāk] helāk, U.

¹⁸⁹⁰ Ki anlaruñ vücūdı daġdaġa-i cihāniyāna bā’iş ü bādīdür didi] -U.

¹⁸⁹¹ Şāhuñdur] şehriyār-ı cihān-dāruñdur, P.

üzerine Kābil yolın tutup tabl u şŭrnā vü nefir ü kerrenāy u hindī dārī çaldurarak¹⁸⁹² revāne oldu. [U-57a] Rāvī-i dāsītān-ı mu‘ ciz-beyān ya‘ nī Firdevsī-i sūhān-dān bu tarz ile ihbār-ı şāhān-ı peşnīyānī (?) naql u beyān ider ki: Bir gün¹⁸⁹³ bu haber Mihrab ile Destān-ı Sām’a ve Kābil diyārına irdi. Ol dem Kābil’den Zāl cūş u hūrūş idüp eyitdi: Eger bir dijem ejdehā olsa ki ser-be-ser cihānī¹⁸⁹⁴ āteşe yakmağa kaşd eyleye cümle ‘ālemi yaqup ger Kābilistān’a gele gerekdür ki evvel benüm başumı kıparup vücūdumı yaqa hākister eyleye¹⁸⁹⁵ ba‘ dehu Kābil’e bir zarar irgüre diyüp emr eyledi raşş-ı cihān-peymāsına zīn-i zerrīn urdılar andan şoñra ol pehlevān-ı cihān esb-i şabā-sür-‘ atine süvār olup¹⁸⁹⁶ ol yirden babası huzurına ‘azm eyledi¹⁸⁹⁷. Cigeri derd-i miñnet ile¹⁸⁹⁸ pür-hūn ve derūn-ı pāki hayret ile¹⁸⁹⁹ pür-endişe ve seri güftārıyla memlū gitdi. Pes Sām’a haber irişdi ki beççe-i şīr-i ner ya‘ nī ciger-kūşeñ¹⁹⁰⁰ Zāl-ı zer yoldadur. Sām-ı süvār¹⁹⁰¹ buyurdı cümle leşker bir demden [P-87b] Zāl’a istikbāl için yaraqlanup pīller arkasına rengīn¹⁹⁰² direfşler bezeyüp sürh ü benefş yaraqlar ile cümle sipāh pehlevāna karşı çıkdılar. Destān çün Sām’uñ yüzini gördi piyāde oldu ve segirdüp atasınuñ öñine geldi. Sām dağı raşşın ilerü sürdi. Cümle leşker piyāde oldılar. Zāl atası öñinde yir öpdi. Sām dağı aña çok dürlü nŭvāziş ü telattuf gösterdi. Andan yine Zāl süvār oldu. Mīr ü mehterler cümle Zāl’uñ öñine geldiler. Atası anuñ vaz‘ indan bī-huzūr¹⁹⁰³ u āzürde olmış kıyās idüp Zāl’a eyitdiler: Babañ sende āzürdedür yūri var ‘özr eyle şaķın hīç ser-keşlik eyleme didiler¹⁹⁰⁴. Zāl eyitdi: Hergiz andan bāküm yokdur ‘ākıbet menzilüm hākdür. Eger pederüm dağı mağzını ‘aql ile āmihte iderse hemān bu sözi açar ve eger baña hışm ile nazār iderse ben dağı āb-ı çeşm ile hışm āteşin söyündürem diyüp Sām’uñ der-gāhına geldiler. Atlarından inüp içerü girdiler. Zāl yine ol demde pederinüñ öñinde yir öpdi. Du‘ā vü āferīn eyleyüp gözlerinüñ yaşın dökdi. Ne tafşil olına bī-nihāye sitāyişden şoñra eyitdi: Bilmem hīç ne günāh eyledüm ki herkes baña yol bulur. Meger günāhum odur ki pederüm Sām-ı yildür. Huşūşā ki anadan toğdum beni yabana atduñ tğ içinde baña mekān virdüñ.

¹⁸⁹² Tabl u şŭrnā vü nefir ü kerrenāy u hindī dārī çaldurarak] -U.

¹⁸⁹³ Rāvī-i dāsītān-ı ... Bir gün] -U.

¹⁸⁹⁴ Ser-be-ser cihānī] yüzini, U.

¹⁸⁹⁵ Hākister eyleye] -U.

¹⁸⁹⁶ Emr eyledi raşş-ı cihān-peymāsına ... olup] -U.

¹⁸⁹⁷ Babası huzurına ‘azm eyledi] peder-i büzürg-vārı hīdmetine revāne oldu, P.

¹⁸⁹⁸ Derd-i miñnet ile] -U.

¹⁸⁹⁹ Derūn-ı pāki hayret ile] derūnı, P.

¹⁹⁰⁰ Ciger-kūşeñ] -U.

¹⁹⁰¹ Sām-ı süvār] Sām, U.

¹⁹⁰² Re gīn] -P.

¹⁹⁰³ Bī-huzūr] -U.

¹⁹⁰⁴ Didiler] -U.

Māderümi guşşā-endiş idüp āteşe yakduñ. Cihān-ı āferīn ile ceng itdūñ benüm mūy-ı sefidümi ‘ayb gördüñ yā hālā sende olan mūy-ı sepīd nedür. Andan mā‘ adā senüñ hünelerüñ yanında Kābil pādīşāhı bir mār gibidür. Anuñ rağbeti nedür ve qadri nedür senüñ fermānuñla Kābil taht-gāhında oturup senüñ tarīkūñden çıkmayup ‘ahd ü peymānuñı gözler. Ne günāh eyledi ve andan ne yaramazlık gördüñ. Andan yaña kīne ile müteveccih olduñ. İmdi çün kīne dilersin ben senüñ işüñe yararum kīneñi benden al. Baña ne minnet ile geldüñ Māzenderān’dan armağanımı düzdüñ anda Gürk-sārlardan el çekdüñ bunda bunuñ için mi geldüñ ki niçe hāne-i ābādānı vīrān idesin. [P-88a] Benüm dādımı bu nev‘ale mi virürsin. Ben işte geldüm huzūruñdayum bütün zindemi senüñ hışmuña virmişümdür. Dilerseñ erre ile miyānumı döneyim iletüñ Kābil’den yaña söz [P-88b] söyleme didi. Sām çün Zāl’uñ sözlerini işitdi ve bir zamān başın aşağı şalup fikre vardı. Ba‘dehu dönüp Zāl’a eyitdi: Ey ciger kūşem sözlerüñ dürüstdür ve dilüñ toğrılığuna şahiddür. Dükeli zamānda benüm kārüm saña bī-dād oldı. Çünki bu gönül tarlığıyla yirüñden turduñ yol zahmın çeküp bunda geldüñ. İmdi [U-57b] ‘acele itme bu tāze kārūñ çāresi için ben senüñ tedārikūñ görüp bu bāzāruñı tiz ideyin. Pādīşāha bir mektüb yazup senüñle göndereyin. Ey nīk-h‘āh u pūr-hüner her ne vechle olursa pādīşāhuñ cānını bu kāra yaşıduram. Eger Hūdā-yı Te‘ālā yār olursa bizüm cümle işlerimüz murāduñca olur diyüp. Pes buyurdı kātib geldi. Minūçihr’e nāme inşā eyledi. Sām ağızından bu resme ki evvelinde tevḥīd-i Hūdā’yı yād idüp eyitdi: Āferīn¹⁹⁰⁵ ol Hūdā-yı lā-yezāle kim varlık birle hemīşe ber-қarārdur ve dükeli iyülük andan irer var olanları var iden ve yok olanları yok iden oldur. Biz dükeli anuñ қullarıyuz ve Hāқ celle ve ‘alā birdür. Bī-zevāl u lā-yezāldür ayuñ günüñ ve yıldızuñ hālīkıdır. Minūçihr Şāh’a andan āferīn olsun ki ol pādīşāh-ı pākīze-mağz vu pāk meşreb ‘adl ü dād ile, қurdı қoyınla yüritdi. Ey şāh-ı cihān-dār ben ki bende-i kemīneñüm erlik ile ata bindüm ve қılıc қuşandım. Elümde Ferīdün ‘alemin çeken benüm ve ejdehālar ile ceng iden benüm. Yüce tāğlar beni yād itseler ser-feşān ulular rüzgārla hūrşīd ve māhuñ gerdişinden siyāhum aқ oldı. Dükeli ‘ömrüm içinde bende var pehlevānlığa bil bağlayup cāzūlar ile kār-zār eyledüm. ‘Ālemde gürz-vār düşmen-kes ‘adū-efgen niceleyin kimse gelmemişdür. Māzenderān pehlevānları gürz-i girāna çün el urduğum gördiler cūy-ı hūn aқıtdılar cigerleri başını қan ırmağı itdiler. Eger cihānda benden nişāne olmıyadı gerden-keşler gerdünü pāy-māl iderdi hūşūşā ol ejdehā kim rūd-ı keşefden

¹⁹⁰⁵ Āferīn] -P.

zāhir olup çıkdı ‘ālemi harāba virdi bir yüzini şehirden şehre tutdı. Gövdesinüñ enlülügi bir tığdan bir tığa varur idi ve uzunluğu bî-nihāye idi. Cihān halkına andan havf ü hirās düşüp gice ve gündüz karavullar ile ve bekçiler ile otururlar idi. Ulu köylerden ve şehirlerden devābb ü sūtür ya‘ nî çār-pā kısmı ve insān kaçan yirlerin ve yurdların koyup gitdiler. Hevāyı uçar kuşlardan ve memleketüñ etrāfını otlar hayvānātdan tehī buldum. Ol ejderüñ āteş-i sūzānından kerkerslerüñ kanādı yanar idi ve zehrinden yiryüzi kararup yir yir ‘alevler çıkardı. Deryā içinde ulu nehengleri dem çekse çıkar idi ve ‘uqāb olsa hevādan indürür idi. cihāndan kimse āna ol irgürmege kādır olmadı. Çünkü bu hāli gördüm baña lāzım geldi Allāh’uñ ‘ināyetiyle kalbümünden havfi giderüp nām u nāmūs için tığ pāresine beñzer raḥşımı uylugum altına aldum ve kemed-i gāv bendümi alup kemānumı bāzūma aldum. Siperi gerdenüme alup neheng-i dijem gibi ol araya vardum. Ol beni gördi gıjırdı baña hücum itdi. Gördüm ki ol cān-ver tığ pāresine beñzer ve saçları yirde sürinür idi. Kemend mişālinde ve ağızında zebānı bir dıraht-ı siyāh mişālinde yollar üzre zehrlerini dökerek iki gözleri iki kan havzına beñzer idi. Üstüme geldi Ḥaḳ bilür rāy-ı şehriyār şandum ki üstüme āteş düşdi. Cihān gözlerüm öñinde bir deryā görindi. Dūd-ı siyāh çarḥ-ı berīne irişdi. [U-58a] Na‘ resinden zemān şarşıldı zehrinden yiryüzi deryā-yı Çin gibi oldu. Ben daḥı muqābesinde şir-i ner gibi çıkardum terkeşüme el urdum bir elmās peykānlu hadengi kemānuma koyup pertāb itdüm. Ağızından urup zebānını damağına dikdüm. Ağac yaprağı gibi ditredi. Der-‘aḳeb bir tır daḥı gönderdüm yine dehānına urdum. Ol oḳdan bu geldi kendüyi kat kat eyledi. Üçinci oḳ ki atdum miyānına urdum cigeri kanı revāne oldu. Yine bu gelüp baña yaḳın irdi. Ol dem gürz-i gāv-serümi çeküp üzerine at sürdüm. İrişüp başına öyle urdum ki kafāsı ve dendānları şikest oldu. Zehri zemāne dökilüp Nıl ırmağı gibi aḳdı. Ol cā-ver cān virdi. Cihāna gelmedüğe döndi. Yiryüzini ve ‘ālem halkını ol ejderüñ şerrinden ḥalāş itdüm. Zehri vücūduma teşir idüp üzerümden cebe vü cevşenüm dökildi ve raḥşımuñ esbābı dökildi. Henüz daḥı ol zehrden vücūdumda eşer vardır gāhī ḥareket ider ve daḥı bunuñ gibi niçe erliler idüp senüñ uğuruñda il vilāyet terkin urup küşiş itdüm¹⁹⁰⁶. Cihānı bed-kārlardan pāk eyledüm senüñ gönülün şād olduğın isteyüp bu āna gelince¹⁹⁰⁷ ḥālā vücūd-ı beşeriyet eskiyüp şimdi evvelki şevk ü cür’et ve¹⁹⁰⁸ zür-ı bāzū kalmadı. Şimden girü dilerüm ki merdānelik nevbetin Zāl’a işmarlayam ki

¹⁹⁰⁶ Elümde Ferīdün ‘alemin çeken benüm ... küşiş itdüm] -P.

¹⁹⁰⁷ Senüñ gönülün şād olduğın isteyüp bu āna gelince] -U.

¹⁹⁰⁸ Şevk ü cür’et ve] -U.

pehlevānlığa lāyıkdur ve benden şoñra pādişāhuñ hıdmetinde kâ'im olacağ oldu. Lākin bir ārzūsı vardur. [P-89a] Huzūr-ı pādişāha ol ārzū huşūli ümīdi ile¹⁹⁰⁹ revāne oldı ve ol bir ārzūdur ki Allah Te'ālā'ya¹⁹¹⁰ yarar ammā maqşūdum budur ki rāy-ı pādişāhī bile ola kul kendü buyuruğıyla olmağ revā degildür ve pādişāh hazretleri benüm Zāl ile itdügüm 'ahdi bilür şāhuñ ma'lūmıdur ve istimā' eylemişdür ki hiç Zāl'ıñ dilegin redd itmeyem 'ale'l-huşuş murād itdügi nesne Allah buyruğı ola ve bir dağı bu ki murğ perverdesi olup tağlarda ulılamış idi ve halkdan dūr düşüp Kūh-ı Elburz vādilerinde idi. Çün kavm ortasına getürdüm mäh-ı Kābilistān'ı şü nev'ale görmüş ki hüsn serv-i sehī üzre gülistān açılmış bu yüzden dīvāne olmuşdur şimdiki hālde her gören esirger. İmdi pādişāhdan dağı ümīd iderüm ki Kābilistān'ı 'afv ide çünkü Zāl hāk-pāye varup yüz sürmek naşib ola. Pādişāhuñ şānına ve ululığına ne lāyık ise öyle ide sizüñ hod 'aql u idrāk ü ferāsetüñüz bizden ziyādedür saña öğretmek olmaz. Hemīn murād-ı Zāl'ıñ hātırı hoş olmađdur¹⁹¹¹ diyüp nāme tamām oldı. Sām mührin urup Zāl'a virdi¹⁹¹². Zāl dağı ol yirden kalçup Minūçihr'e gitdi¹⁹¹³. Bu cānibde çünkim Sām'ıñ Kābil diyārını harāb itmege geldügi şāyi' olıcağ Mihrāb-ı Kābilī işidüp ğāzab-nāk oldı. Hātūnı Sīnduht bānūyı da'vet idüp eyitdi: Ey nākış 'aqlı gör imdi netīce-i kār nice oldı¹⁹¹⁴. Getür elbette Rūdābe'yi encümen ortasında zār zār¹⁹¹⁵ katlı ideyin. Zīrā benüm Minūçihr¹⁹¹⁶ ile muqābele itmege tākātüm¹⁹¹⁷ yoğdur. Yā Sām ile Kābil'de kim başa çıkar. Anuñ zađm-ı gürzine kim tayanur¹⁹¹⁸. Şāyed ki Rūdābe'yi öldürmek ile Minūçihr'üñ huşmı sākin ola ve Kābil kavmi halāş olalar didi. Ol mağalde Sīnduht bānū 'ākile idi geldi şāh-ı Kābil'üñ öñinde elin koltuğına tutup¹⁹¹⁹ du'ā idüp¹⁹²⁰ yir öpdi [P-89b] ve eyitdi: Ey şāh¹⁹²¹ benüm sözlerümi diñle andan şoñra her ne murād iderseñ idesin. Rızık u māl hod cān u ten maşlahatı içündür. Hiç maldan yaña elem çekmeyüp vir bağışla ve¹⁹²² şöyle bil ki giceler ne deñlü tül u dirāz olsa elbette şubhı vardur çünkim şabāh irişe cihān rengin-

¹⁹⁰⁹ Huşūli ümīdi ile] huşūli ile, U.

¹⁹¹⁰ Allah Te'ālā'ya] illa'llaha, U.

¹⁹¹¹ Ve pādişāh hazretleri benüm Zāl ile ... olmağdur] -U.

¹⁹¹² Sām mührin urup Zāl'a virdi] -P.

¹⁹¹³ Zāl dađı ... Minūçihr'e gitdi] Zāl nāmeyi alup seherden kūs-ı rađil urup geçüp gitdi, P.

¹⁹¹⁴ Ey nākış 'aqlı gör imdi netīce-i kār nice oldı] -P.

¹⁹¹⁵ Encümen ortasında zār zār] -U.

¹⁹¹⁶ Minūçihr ile] şāh-ı cihān ile, P.

¹⁹¹⁷ Muqābele itmege tākātüm] karşılaşmağa kudretüm, P.

¹⁹¹⁸ Anuñ zađm-ı gürzine kim tayanur] -U.

¹⁹¹⁹ 'Ākile idi geldi şāh-ı Kābil'üñ öñinde elin koltuğına tutup] -U.

¹⁹²⁰ Du'ā idüp] -P.

¹⁹²¹ Ey şāh] -P.

¹⁹²² Bağışla ve] -U.

i bedahşān gibi olur āfitāb dıraḥşān olıcaḡ gicenüñ zūlmatı zā'ıl olur¹⁹²³ bitmez iş olmaz. Ḥazīne miftāhını¹⁹²⁴ baña teslīm eyle. Tedārik görüp¹⁹²⁵ varayın Sām ile bu bābda söyleşeyin şol sözler ki söylemege lāyık ola söyleşüp bu şemşiri ḡulāfindan çıkarup maşlahāt görüp emek zaḡmet çekilmesi benüm olsun¹⁹²⁶ bu ma' nāda sa' y u kūşiş ve def' -i ḡışm u ḡazab ve şulḡ u āştī benüm olsun ve māl u ḡazīne virmek senden didi. Mihrāb-ı Kābilī daḡı bu söze rāzı olup¹⁹²⁷ çıkarup ḡazīnesinüñ kilīdini Sīnduḡt bānūya teslīm eyledi ve eyitdi¹⁹²⁸: Hiç genc ü ḡazīne için ḡam çekme, aza çoḡa bakma ḡuldan ḡaravaşdan, atdan, cebe-ḡāneden ve efser ü kemerden hiç nesne dirīḡ itmeyüp şöyle eyle ki Kābil memleketi bize ḡalduḡına rāzı olalum diyüp sākin oldı¹⁹²⁹. Andan Sīnduḡt bānū eyitdi: Cān ve baş yirinde olsun ḡazīne olur diyüp aḡ aḡçe ḡara gün için dimişler ma' nāsını gösterdi. Ammā eyitdi: Olmıya ki ben cān-cūlīḡa gidem sen Rūdābe'ye zārār irḡüresin zīrā cihānda ḡam u ḡuşsa anuñ endişesidür şimdi senüñ ile 'ahd ü peymānum oldur ve bu ḡadar çekdüḡüm ḡam u ḡuşsa anuñ içündür diyüp evvel 'ahd ü peymān aldı, Mihrāb-ı Kābilī'den ki Rūdābe'ye zarar irişmiye¹⁹³⁰. Mihrāb ile 'ahd u peymānı muḡkem idüp ḡazīneye geldi¹⁹³¹. Evvelā Sām'a nişār için üç yüz biñ filori ḡıḡardı ve on beş altun geyimlü atlar aldı ve elli nefer zerrīn-ḡabā vü zerrīn-kemer [U-58b] ḡulāmlar aldı ve altmış dāne cāriyeler aldı ki her birinüñ [P-90a] ellerinde birer zerrīn cām içlerinde müşḡ ü 'anber ve yāḡūt u dürr ile ḡolu idi. Andan mā' adā kırḡ pāre dībā-yı rümīden dökilmiş cāme ki ḡün-ā-ḡün gevher ile ārāste olmuş ve bir dāne zerrīn taḡt sipihr-i berīn mişālinde inlülüḡi altmış arş ve yüksekligi üç yüz arşdan efzūn idi ve bir tāc ki pūr-gevher-i girān-māye idi ve andan mā' adā niçe tuḡfeler daḡı alup dört dāne zinde pīller getürüp bu esbābları üzerine yükletdi. Andan bu pīşkeşleri alup Sīnduḡt bānū der-ḡāh-ı Sām'a geldi. Nāḡehān gördiler Kābil'den Sīnduḡt bānū geliyor¹⁹³² ḡapu āḡāsı girüp pehlevāna ḡaber virdi. Sām'dan destūr olup içerü getürdiler. Sīnduḡt bānū girüp Sām'a du' ā vü āferīn idüp yir öpdı. Andan Minūḡihr'e daḡı du' ā itdükden soñra nişār u pīşkeşin 'arza ḡıldı. Sām naḡar itdi. Görđi bir māl yire dek at ve ḡulām

¹⁹²³ Çünkü şabāḡ irişe cihān ... zūlmatı zā'ıl olur] -U.

¹⁹²⁴ Miftāhını] kilīdini, P.

¹⁹²⁵ Tedārik görüp] -P.

¹⁹²⁶ Şol sözler ki ... benüm olsun] -U.

¹⁹²⁷ Bu söze rāzı olup] -P.

¹⁹²⁸ Çıkarup ḡazīnesinüñ ... eyledi ve eyitdi] ḡazīnesinüñ miftāhını ḡātūnına virdi, P.

¹⁹²⁹ Hiç gen ü ḡazīne ... sākin oldı] her ne murād iderseñ anları al diyüp destūr virdi, U.

¹⁹³⁰ Andan Sīnduḡt bānū eyitdi: ... zarar irişmiye] -U.

¹⁹³¹ Mihrāb ile 'ahd u peymānı muḡkem idüp ḡazīneye geldi] -P.

¹⁹³² Nāḡehān gördiler Kābil'den Sīnduḡt bānū geliyor] -U.

u cevārī ve tuhf k̄asemi çekilmiş ta' accüb itdi. Bu hātūn bu deñlü pīškeş ile gelmekden murādı ne ki ve eger şimdi ben bu h̄azīneyi q̄abūl idersem şāyed ki Minūcihr rencīde-h̄ātır¹⁹³³ ola. Eger q̄abūl eylemezsem Zāl'uñ gönli incinür diyüp andan baş q̄aldurup kendü gūlāmlarına¹⁹³⁴ eyitdi: Bu h̄azīneyi alup Zāl'uñ h̄azīne-dārına teslīm idūñ didi. Andan Sīnduht bānūya müteveccih oldı. Sīnduht pīškeşleri q̄abūl olduğın görüp bildi ki yaramazlık gitdi ve eyülik geldi pes şādīlik ile¹⁹³⁵ yine Sām'a du' ālar idüp muşāḥabete başlamaq zamānı geldükde Sām h̄aneyi tehī kıldı. Yanlarında kimse q̄almadı¹⁹³⁶. Ol dem bānū eyitdi: Ey pehlevān ḥaqqā budur ki tedbīrūñ ile pīrler civān olur. Ādāb u dānişi senden öğrenürler ve yaramazlık eli senūñ mührūñle bağlanur [P-90b] ve ṭarīq-i müstaḳīm gürzūñ ile açıldı¹⁹³⁷. Eger Mihrāb-ı Kābilī günāh-kār ise Kābil¹⁹³⁸ q̄avmi bī-günāhlardur. Cümlesi q̄ullaruñdur, ḥāk-pāyūñ perestişleridür¹⁹³⁹. Anları ṭoprağa düşürmek revā degildür, cümle senūñ rāyūñ ile zindedür¹⁹⁴⁰ ve ey pehlevān andan ḥavf eyle ki zūr u ferri saña yār itdi. Bu nev'a kār u kirdār bir pehlevāna lāyīq degildür ki bir bölük gārīblerūñ q̄anını dökmege bil bağlıyasın didi. Pes Sām bānūya teveccüh idüp eyitdi¹⁹⁴¹: Bahāneyi q̄o te' allül itme saña her dirsem ṭoğrı söyle sen Mihrāb'uñ aqrānı¹⁹⁴² hātūnı mısın yāḥūd şatın alınmış¹⁹⁴³ cāriyesi misin ve andan şoñra¹⁹⁴⁴ Zāl Rūdābe'yi q̄anda gördi, birbirlerini ne vechle görüp sevişdiler¹⁹⁴⁵ ve anlar birbirlerine lāyīq midur¹⁹⁴⁶ didi. Andan Sīnduht eyitdi: Ey pehlevān-ı cihān u ser-dār-ı pehlevānān¹⁹⁴⁷ evvel benümle ' ahd eyle ki benüm kāḥ u eyvānuma ve baş u cānuma zarar itmeyüp ve Mihrāb'uñ kanından geçesin. Andan şoñra bende saña aḥvāli beyān ideyin didi. Andan şoñra Sām, Sīnduht bānūnuñ elin eline aldı ve ' ahd ü peymān eyledi. Pes bānū daḥı emīn oldı¹⁹⁴⁸. Andan eyitdi: Ey pehlevān ben Ḍaḥḥāk'uñ aqrabāsındanum¹⁹⁴⁹ ve Mihrāb-ı

1933 H̄ātır] -U.

1934 Kendü gūlāmlarına] -P.

1935 Sīnduht pīškeşleri ... geldi pes şādīlik ile] -U.

1936 Muşāḥabete ... kimse q̄almadı] -P.

1937 Ve ṭarīq-i müstaḳīm gürzūñ ile açıldı] -U.

1938 Kābil] -U.

1939 [Ḥāk-pāyūñ perestişleridür] -U.

1940 Cümle senūñ rāyūñ ile zindedür] -U.

1941 Teveccüh idüp eyitdi] -U.

1942 Aqrānı] -U.

1943 Şatın alınmış] -U.

1944 Andan şoñra] -U.

1945 Birbirlerini ne vechle görüp sevişdiler] -U.

1946 Ve anlar birbirlerine lāyīq midur] -P.

1947 Pehlevān-ı cihān ve ser-dār-ı pehlevānān] pehlevān, U.

1948 Andan şoñra Sām Sīnduht ... daḥı emīn oldı] -P.

1949 Aqrabāsındanum] ḥ' işiyüm, P.

Kābilî'nün hātūnı ve Rūdābe'nün māderiyüm ki Destān anuñ 'aşkına düşmişdür¹⁹⁵⁰ ve kavm ü kabîle ile bu şükrāneye der-gāh-ı Rabbü'l-'izzete qaruşu giceler şabāha degin tazarru' u niyāz iderüz ve pādīşāh-ı cihāna ve pehlevān-ı zamāna taḥsīn ü āferīn iderüz. Şimdi anuñ için geldüm ki görem gönülünüñ hevāsı nedir. İşte ben nazaruñda müstemend ve ḥaḳīr tururum¹⁹⁵¹. Eger günāh-kār isek ve bed-gevher isek bize ne ḥaḳāret iderseñ bize¹⁹⁵² eyle tek hemān Kābil şehrinde ğayrı bī-günāhlaruñ derūnını yakma andan [P-91a] cān qarañulıĝı ḥāşıl olur¹⁹⁵³ didi. Pes Sām bu sözleri [U-59a] işitdi gördi ki bu bir 'aḳile hātūndur. Fikr ü ferāset ehli rāy-ı rüşen şāhibidür cevāb virüp eyitdi: Ey hātūn-ı pūr-ḥired elem çekme ben¹⁹⁵⁴ 'ahd ü peymānda dürüstüm eger cān bedenden ayrılırsa daĝı qavlümden¹⁹⁵⁵ dönmezüm var sen Kābil'de aqrabā vü ta'alluḳātuñ ile emīn ol. Gönülünüze keder gelmesün. Zāl'uñ dilegi daĝı maḳbūlümüzdür. Ben daĝı Rūdābe gibi bir duĝter isterdüm ki Zāl'a aqrān ola hem-ser eyleyem¹⁹⁵⁶. Egerçi siz āḫir nijāddansız¹⁹⁵⁷ ammā tāc u taḥta lāyıksız. 'Ālemüñ ḥālī böyledür bu işden 'ār¹⁹⁵⁸ lāzım gelmez. İḳtīzā-yı qazā vü qaderi kimse men' idemez¹⁹⁵⁹. Şimdi ben tazarru' u niyāz yüzinden Minūçihir Şāh'a bir nāme yazdum. Zāl-ı zamān nāme ile gitdi¹⁹⁶⁰. Ammā şöyle gitdi ki şan qanadları bitdi. Bu ümīd ile gitdi kim Minūçihir Zāl'a teḳabbül cevābın vire ki bu perverde-i murĝ bī-qarārdur zemīni eşk-i çeşm ile şulayup ayaĝı gül içre qaldı ve 'arūsı daĝı keḫālik anuñ muḥabbetinden bī-qarārdur anlaruñ ikisi bir yire gelmesi evlādur. Benüm yanumda cā'izdür hemān¹⁹⁶¹ ümīdüm budur ki nāmenüñ mefhūmı şāhuñ ma'lūmı olıcaq rızā virmek muḳarrerdür. İmdi baña Rūdābe'yi biricik göster hemān behāsını al ya'nī ḳālīnin (?) vireyin didi. Bānū eyitdi: Eger pehlevān beni şād u rüşen-revān idüp devlet ile sarāyuma gelürse başumı rif'at ile āsmāna irgürür. Kābil'e Sām gibi şehriyār gele cān u gönül ile başumuzu önünde nişār eyleyevüz¹⁹⁶² didi. Sām ḥande idüp: N'ola murāduñca olsun didi. Andan Sīnduḥt bānū şād olup¹⁹⁶³ yir öpdü ve

¹⁹⁵⁰ Destān anuñ 'aşkına düşmişdür] -P.

¹⁹⁵¹ Şimdi anuñ için ... ḥaḳīr tururum] -P.

¹⁹⁵² Bize] -U.

¹⁹⁵³ Andan cān qarañulıĝı ḥāşıl olur] -P.

¹⁹⁵⁴ Ey hātūn-ı pūr-ḥired elem çekme ben] -P.

¹⁹⁵⁵ Qavlümden] 'ahdümden, P.

¹⁹⁵⁶ Ben daĝı Rūdābe ... hem-ser eyleyem] -P.

¹⁹⁵⁷ Nijāddansız] asıldansız, P.

¹⁹⁵⁸ 'Ār] neng, P.

¹⁹⁵⁹ İḳtīzā-yı qazā vü qaderi kimse men' idemez] -P.

¹⁹⁶⁰ Zāl-ı zamān nāme ile gitdi] Zāl ile gönderdüm, U.

¹⁹⁶¹ Ammā şöyle gitdi ... hemān] -U.

¹⁹⁶² Kābil'e Sām ... nişār eyleyevüz] -U.

¹⁹⁶³ Şād olup] sevinüp, P.

Sām'a du^c ā idüp¹⁹⁶⁴ ol yirden şafâyla döndi. Tāşra çıkdı¹⁹⁶⁵ kendüden muqaddem Mihrāb'a müjde haberin gönderdi ki: Endişeyi qalbünden gider gönlünü şadmān tūt¹⁹⁶⁶ hemān mihmān¹⁹⁶⁷ yarağın gör Sām gelecekdür¹⁹⁶⁸ uş nāme arsinca ben dağı eglenmez varurum¹⁹⁶⁹ didi. Çünkü bu haber Mihrāb'a irdi. Şafāsından kendüyi yitürdi. Tedārike meşğül oldı¹⁹⁷⁰. İrtesi gün çün āfitāb tūlū^c eyledi¹⁹⁷¹ Sīnduht bānū dağı Sām ile 'ahd ü peymānı bergidüp gitmege destūr diledi¹⁹⁷². Sām [P-91b] eyitdi: Yüri var ne gördüñ ise Mihrāb-ı Kābilī'ye söyle diyüp sezā-vār-ı hil^c at-i hāş virdi ve Mihrāb Şāh için dağı Rūdābe için hazīneden kıymetī esbāblar ve hil^c atler ve pīrāyeler virdi ve dağı Kābil'de Sām'ın her ne kadar nesnesi var ise köşk kısmından, bāğ ve ekin biçim ve şağılur çār-pā kısmından döşekden dükeli Sīnduht bānūya bağışladı ve Sīnduht'ın elin eline aldı 'ahd itdi. Kızuñı Zāl için qabül eyledüm hemān tırma var git diyüp ser-efrāz pehlevānlardan iki yüz dilāver virdi. Yüri var Kābil'de emn ü emān üzre qalup artuğ hīç bed-gümāndan qorqma didi. Sīnduht bānūnuñ gül cemālī solmış idi tazelendi baht u devlet ile revāne oldı¹⁹⁷³. Kışşamuz Zāl'ın Minūçih'r'e mülākāt olduğına geldi¹⁹⁷⁴.

Resīden-i Zāl Pīş-i Minūçih'r ve Nevāhten-i Minūçih'r Zāl-rā

[Fe^c ulün / Fe^c ulün / Fe^c ulün / Fe^c ul]

Bes āgāhī āmed sū-yı şehriyār
 Ki āmed zi-reh Zāl-ı Sām-ı süvār
 Pezīre şüdenes heme ser-keş-ān
 Ki būdend der pādīşāhī nişān
 Çü āmed be-nezdīkī-i bār-gāh
 Sebük nezd-i şāheş küşādend rāh
 Çü nezdīk-i teng ender āmed zemīn
 Bi-būsīd u ber-şāh kerd āferīn

¹⁹⁶⁴ Sām'a du^c ā idüp] -P.

¹⁹⁶⁵ Tāşra çıkdı] -U.

¹⁹⁶⁶ Gönlünü şadmān tūt] -U.

¹⁹⁶⁷ Mihmān] -U.

¹⁹⁶⁸ Sām gelecekdür] -U.

¹⁹⁶⁹ Ben dağı eglenmez varurum] -U.

¹⁹⁷⁰ Çünkü bu haber ... meşğül oldı] -P.

¹⁹⁷¹ İrtesi gün çün āfitāb tūlū^c eyledi] -U.

¹⁹⁷² Sīnduht bānū ... destūr diledi] -P.

¹⁹⁷³ Sām eyitdi ... devlet ile revāne oldı] Sām Sīnduht bānūya bī-nihāye tuhaf u pīşkeş virdi. Tafşīlī lāzım degül. Bānū bu şevkle Mihrāb Şāh tarafına revāne oldı, P.

¹⁹⁷⁴ Kışşamuz Zāl'ın Minūçih'r'e mülākāt olduğına geldi] -P.

Zamānī hemī dāšt ber hāk-rūy

Bedū dāde dil šāh-ı er-rezm-cūy¹⁹⁷⁵

Neşr: Üstād-ı dānā, Firdevsī-i sūhān-ārā eydür¹⁹⁷⁶: Çünki Minūçihr'e¹⁹⁷⁷ haber irişdi ki Zāl bin Sām yoldan geliyor, şāh buyurdı, dükeli ser-keşler ki ol salţanatuñ a' yān u erkānı idiler, ālāy olup Zāl'ı karşıladılar. Der-gāh-ı şāha irgürdiler. Çü bār-gāha yaķın irdi. Tīz yol açup taht yanına irgürdiler varup tahtuñ öñinde yir öpdi pādişāha du' ā vü āferin idüp bir zamān başın yirden  aldurmadı. Minūçihr anuñ bu hālını görüp muhabbet itdi. Andan buyurdı Zāl-ı zamānı  aldurdılar ta' zīm ü tekrīmle taht öñine şāha yaķın iletdiler. El¹⁹⁷⁸  avuşdurup ādāb ile¹⁹⁷⁹ tırdı. Pes Minūçihr anı nüvāziş itdükden şoñra su'āl idüp eyitdi: Ne sebebden bu  adar yol zaħmın¹⁹⁸⁰ iħtiyār itdüñ. Zāl daħı du' ā idüp pederinüñ nāmesin şundı. Şāh eline alup oķıdı. Mefhūmı ma' lūmı olıcaķ başın  aldurup Zāl'a eyitdi¹⁹⁸¹: Bu huşuşla göñlümüñ rencini efvūn itdüñ lākin bu nāme-i dil-pezīr ki Sām-ı pīr yazmışdur. Egerçi  albūme ağır gelür bilürüm artuķ eksük aħvālūñi endişeye iħtiyāc yoķdur¹⁹⁸² maķbūlümdür. Murāduñ hāşıl itdüm didi ve eyitdi: Rūdābe senüñ naşībūñdür İzīd-i Te'ālā ve ta addūs cānibinden virilmişdür¹⁹⁸³ belki andan bir evlāduñuz gelmek mu arrer ola [U-59b] Hāķ cānibinden virildükden şoñra kim māni' olur diyüp Zāl'a yir gösterdi. Zāl ge üp oturdu¹⁹⁸⁴. Andan buyurdı  ašnīgīrlar hārīr [P-92a] piş-gīrlar ve ibrişim¹⁹⁸⁵ simātlar dōşeyüp ni' met-i pādişāhī  ekdiler¹⁹⁸⁶. Minūçihr Zāl ile bile oturup ta'ām yidiler. Andan ol yirden  alkup cümle mīr ü mehterler ile bir āħir tahta varup oturdılar ki anda esbāb-ı bezm ārāste olmiş idi. 'Iyş u nūşa başladılar. Çünkim şarābı başa iletdiler Zāl-ı zamān mest oldu. Ol dem gulāmlar altun şaķaķlu atını  ekdiler. Zāl binüp otaġına¹⁹⁸⁷ revāne oldu. Bütün gice endişede oldu. Bu  arafda¹⁹⁸⁸ Minūçihr daħı

¹⁹⁷⁵ *Binici Sām oġlu Zāl'in gelmekte olduġu haberi padişaha verilince, memleketin tanınmış, büyük adamları onu karşılamak için hemen yola çıktılar. Yaklaşır yaklaşmaz da, huzura girmesi için, yol açtılar. Zāl, tahtın önüne vardığı zaman yeri öptü ve padişaha dua etti. Yüzü bir müddet öyle toprağın üzerinde kalınca, savaşçı padişah onun bu halini beğendi.*

¹⁹⁷⁶ Resīden-i Zāl Piş ... sūhān-ārā eydür] -P.

¹⁹⁷⁷ Minūçihr'e] şehriyāra, P.

¹⁹⁷⁸ El]  ol, P.

¹⁹⁷⁹ Ādāb ile] -P.

¹⁹⁸⁰ Zaħmın] zaħmetin, P.

¹⁹⁸¹ Ma' lūmı ... Zāl'a eyitdi] ma' lūm idindi cevābın böyle virdi ki, P.

¹⁹⁸² Egerçi  albūme ağır gelür bilürüm artuķ eksük aħvālūñi endişeye iħtiyāc yoķdur] -U.

¹⁹⁸³ İzīd Te'ālā ve ta addūs cānibinden virilmişdür] -U.

¹⁹⁸⁴ Zāl'a yir gösterdi. Zāl ge üp oturdu] -P.

¹⁹⁸⁵ İbrişim] -P.

¹⁹⁸⁶ Ni' met-i pādişāhī  ekdiler] -P.

¹⁹⁸⁷ Otaġına] -P.

¹⁹⁸⁸ Bu  arafda] -P.

Zāl-ı zamānı begendi. Zāl gitdükden şöra beglerine ögdi¹⁹⁸⁹ ta'rif idüp niçe söz söyledi¹⁹⁹⁰. Çün ol gicenüñ şülüşanı geçdi. Şeb-gir ile yine Destān-ı Sām kemer-beste Minūçih'r'üñ tapuna irdi ve yir öpdi. Şāh-ı cihān aña āferin itdi çün girü döndi yine ğāybāne ögdi ve hem tavr u tarzını ve vaz' u vaqārını begenüp¹⁹⁹¹ Minūçih'r buyurdu hükemā vü sitāre-şināslar geldiler. Esrār-ı felegi teħabbüs eyleyüp Zāl'üñ tālī' inden haber vireler ki Rūdābe ile andan ne vāqī' olacaqdur. Üstād eydür¹⁹⁹²: Aħter-şinālar bu aħvāle üç gün teħayyüd itdiler. Ğayli elem çekdiler dördüncü gün ellerinde usturlāb u zeyc-i rümī¹⁹⁹³ gelüp şāh öñinde baş kodılar. Cevāba ağız açup eyitdiler: Gerdiş-i çarħ yoqladuk şümār-ı felek-i devvārdan ki şöyle görindi ki duħter-i Miħrāb ile pūr-ı Sām'dan bir āb-ı rüşen aqmaq ister ya'nī anlardan bir nīk-nām pehlevān vücūda gele ki erlik ve merdānelik birle başını pervin-i felege irişdüre. Zūr-ı bāzūya qādir ve hem uzun 'ömre mālīk ola ve hem anuñ nāmı bütün 'ālemi tuta ve aña bezm ü rezmde aqrān bulunmıya. Qanda kim anuñ raħşı derliye¹⁹⁹⁴ 'adūnuñ cigeri qurıya¹⁹⁹⁵ ve başı üzerinden 'uqāb-ı hevā uçup geçmege qādir olmıya. Cihān pehlevānlarını ve beglerini kirpüğine şalındurmıya ādemi ħesāba şaymaya bir vücūd ola ki bülend ü bālā ve devlet-mend dem-ā-dem kemendi şirler bend eyleye şahrānuñ ğūrlarını āteşe büryān eyleyüp şemşir ile hevāyı giryān eyleye¹⁹⁹⁶ ve şehriyārlar öñinde [P-92b] kemer-beste vü fermān-ber ola ve Īrān-zemīn süvārlarınıñ penāhı ola didiler. Pes pādīşāh: İmdi bu sözi şaklañ diyüp buyurdu. Andan şöra Minūçih'r buyurdu¹⁹⁹⁷ varup Zāl'ı da'vet itdiler. Tā kim andan ba'z nesne su'āl idüp dāniş ü fehm ve 'aql u idrākini yoqlıya. Andan ħakimler bir yire gelüp birer birer Zāl'a su'āle başladılar.

Su'āl Kerden-i Ħakīmān-ı Zāl-rā Der-piş-i Minūçih'r Şāh

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Bi-pürsīd mer Zāl-rā mübidī

Ez-in tizeş-i rāy-bīn biħredi

¹⁹⁸⁹ Ögdi] -U.

¹⁹⁹⁰ Ta'rif idüp niçe söz söyledi] ta'rif itdi, P.

¹⁹⁹¹ Şeb-gir ile yine Destān-ı Sām ... begenüp] -U.

¹⁹⁹² Üstād eydür] rāvi eydür, P.

¹⁹⁹³ Zeyc-i rümī] -P.

¹⁹⁹⁴ Derliye] ğarq ğarq itse, P.

¹⁹⁹⁵ Qurıya] ħuşk ola, P.

¹⁹⁹⁶ Ādemi ħesāba şaymaya ... giryān eyleye] -U.

¹⁹⁹⁷ Andan şöra Minūçih'r buyurdu] -U.

Ki ān dehh ü dü tāh-ı serv-i sehī
Ki restest şādāb bā ferrehī
Ez ān her yekī ber-şude şāḡ sī
Ne-kerded kem ü pīş bür Pārsī¹⁹⁹⁸

Nesr: Üstād-ı ḡikmet-şinās ya‘ nī Firdevsī-i bā-sipās eydür: Ol maḡalde bir ḡakīm-i pür-ḡired cevāba gelüp Zāl’a bu resme su’āl eyitdi ki¹⁹⁹⁹ ol on iki tāze serv-i sehī kim ser-sebz ü şādābdur. Her biri bitmiş, boy çekmiş ve ol servlerüñ her birisi otuzar budaḡ bitürmişler ki artuḡ eksik olmaz. Andan murād nedür²⁰⁰⁰ didi. Andan ḡakīmüñ²⁰⁰¹ birisi daḡı su’āl idüp eyitdi: Ey ser-firāz ḡaber vir ol iki tīz-rev atlardan ki birisi ḡaṡrān mişālinde siyāh ve birisi billūr gibi²⁰⁰² beyāz dur didi. Andan üçinci ḡakīm²⁰⁰³ daḡı su’āl idüp eyitdi: Ol otuz süvārdan ḡaber vir ki birbiri ardınca güzār iderler. Nazarda otuzdur ammā birisi eksilür şayılur ise yine otuz göyinür cevābın virürseñ fā’iḡ olursın didi. Andan ḡakīmüñ birisi daḡı eyitdi: Ol iki serv-i ser-keşide nedür ki mevc-i deryā içinde bitmiş ve ḡarḡı mişālinde olmuş ikisinde daḡı bir murḡ āşiyānesi vardur [U-60a] aḡşāma degin birinüñ üzerinde oturur bu iki servüñ birisi aḡşām irdükde ḡuşk olur. Ol murḡ andan ḡalkup ol birisi ki ser-sebz ü tāzedür. Anda oturur mutaşşıl ol iki servle bu murḡuñ ḡāli böyledür didi²⁰⁰⁴. Pes ḡakīmüñ biri daḡı su’āl idüp eyitdi: Bir kühsār üzre bir üstüvār şehr gördüm öñinde bir dikenlü şahrāsı var. ḡalk-ı ‘ālem ol ḡāristāndan ḡaçamazlar. Aña uğrayup ol ḡāristāndan²⁰⁰⁵ geğerler. Ol şehri ārzü iderler. Girü dönmek ḡiç añmazlar ve ol şehre varurlar binālar iderler ki başı eflāke²⁰⁰⁶ irişür ṡurmayup ḡalışup anda ḡidmet iderler. Vaḡt olur bir tūfān ḡopar ol bināları ve şehri yiri ve yurdı ile yuyup pāk ider yine ḡalkuñ ol şāristāndan ārzūları gitmez. Uzun endişeler iderler²⁰⁰⁷ [P-93a] Bundan murād nedür didi²⁰⁰⁸. Andan ḡakīmüñ biri daḡı su’āl idüp²⁰⁰⁹ eyitdi: Ol murḡ-zār nedür kim reng ü bū ile her dürlü

¹⁹⁹⁸ Onlardan biri, o keskin akıllı, zeki ve hazır cevap Zāl’a: “Güzel yetişmiş, taze ve düzgün on iki selvim var. Bunların her birinden de otuz dal çıkmış; bu dallar Fars ülkesinde, ne artar, ne de eksilir, bil bakalım, bu nedir?”

¹⁹⁹⁹ Su’āl Kerden-i ḡakīmān ... resme su’āl eyitdi ki] -P.

²⁰⁰⁰ Andan murād nedür] -P.

²⁰⁰¹ ḡakīmüñ] -P.

²⁰⁰² Gibi] mānend, P.

²⁰⁰³ ḡakīm] mübid, P.

²⁰⁰⁴ Ol iki servle bu murḡuñ ḡāli böyledür didi] -P.

²⁰⁰⁵ Ol ḡāristāndan] -U.

²⁰⁰⁶ Eflāke] felege, P.

²⁰⁰⁷ Uzun endişeler iderler] -U.

²⁰⁰⁸ Bundan murād nedür didi] -P.

²⁰⁰⁹ Su’āl idüp] -P.

nebātāt anda mevcūddur²⁰¹⁰. Ammā kimi tāze ve kimi huşk ve kimi bŷy-ı kâfŷr virŷr ve kimi bŷy-ı mŷşk. Nā-gehān bir ŷaŷŷ gelŷr elinde bir keskīn oraĝla ol gŷn-ā-gŷn nebātānuŷ ucın²⁰¹¹ almıŷ biçer. Ne tāzesine ve ne huŷkine baķar ōñine geleni yeksān tutar ŷanki ol murĝ-zāra kīni vardur anları biçmekden ne yorılır ve ne diñlenŷr. Ey Zāl-ı zamān eger bu perdeler içre olan sŷzlerŷn cevābını²⁰¹² ve miŷālini āŷikāre diyesin. Ulular ve begler ōñinde mŷşk niŷār idersin ve ‘aql u dāniŷde mertebeñi bildŷrŷrsin diyŷp ĥakīmānlar su ’āllerin tamām itdiler²⁰¹³.

Cevāb Dāden-i Zāl Bā-ĥakīmān

[Fe‘ŷlŷn / Fe‘ŷlŷn / Fe‘ŷlŷn / Fe‘ŷl]

Zamānī ber endiŷe ŷŷd Zāl-ı zer

Ber āverd yāl u bi-gŷsterd ber

Vezān pes be-pāsiĝ zebān ber gŷŷād

Heme pŷrsiŷ-i mŷbidān kerd yād²⁰¹⁴

Neŷr: Ūstād eydŷr: Çŷnkim Zāl-ı zer ĥŷkemādan bu sŷzleri iŷitdi. Bir zamān baŷın aŷaĝa ŷalup endiŷe kıldı. Andan baŷ ħaldurup yāl u bāl ‘arz idŷp sīne gerdi²⁰¹⁵. Cevāba āĝāz idŷp ibtidā su ’āl iden ĥakīme eyitdi: Ol on iki dıraĝt-ı bŷlend kim her biri otuz ŷāĝ bitŷrmiŷ ĥiç biri artuķ ve eksik degil didŷñ. İmdi²⁰¹⁶ bir yıl ve on iki aydur. Her biri otuzar gŷndŷr. Hergiz²⁰¹⁷ artuķ ve eksik olmaz. Andan ĥakīm-i ŷāniye cevāb virŷp eyitdi²⁰¹⁸: Sen dimiŷ idŷñ ki ol iki atlar ki birbirini ŷovalıyup yetiŷemezler birbirinden daĝı ħalmazlar²⁰¹⁹ bu gice ve gŷndŷz miŷālīdŷr ki iki atlar biri aķ ve biri siyāhdur birbirini ŷovalayup yetiŷemezler²⁰²⁰. Andan ŷiçinci ĥakīme cevāb virŷp eyitdi²⁰²¹: Dimiŷ idŷñ otuz sŷvārdur ki geçŷp gitmekdedŷrler yine eksilmezler yek-pāre otuz sŷvārdur²⁰²². Ol ŷŷhŷr-ı ‘Arabiyye ĥesābıdur ki bir ay otuz

²⁰¹⁰ Mevcūddur] -P.

²⁰¹¹ Ol gŷn-ā-gŷn nebātānuŷ ucın] -P.

²⁰¹² Cevābını] -P.

²⁰¹³ Ulular ve begler ōñinde ... itdiler] ħara toprakdan mŷşk-i sārā peydā idesin didi, P.

²⁰¹⁴ *Zāl, bir mŷddet dŷŷŷndŷkten sonra, kollarını kıpırdattı, kendini toparladı. Cevaplarını bildirmek için aĝzını açtı. Mŷbitlerin sorularını, birer birer aklından geçirdi.*

²⁰¹⁵ Cevāb Dāden-i Zāl ...sīne gerdi] -P.

²⁰¹⁶ İmdi] -P.

²⁰¹⁷ Hergiz] ĥiç, P.

²⁰¹⁸ Andan ĥakīm-i ŷāniye cevāb virŷp eyitdi] -P.

²⁰¹⁹ Birbirinden daĝı ħalmazlar] -U.

²⁰²⁰ Ki iki atlar biri aķ ve biri siyāhdur birbirini ŷovalayup yetiŷemezler] -U.

²⁰²¹ Andan ŷiçinci ĥakīme cevāb virŷp eyitdi] -P.

²⁰²² Yek-pāre otuz sŷvārdur] -P.

gün olur ve biri yigirmi toktuzdur. Sāl u mäh ve eyyām-ı rüzgār bu nev^c ale güzār²⁰²³ eyler yine bir ay otuz gündür. Baḡsañ ne artar ve ne eksilür. Nitekim bir yıl on iki aydur²⁰²⁴. İşte bu güne ^cömrümüz geçmededir²⁰²⁵. Ba^c dehu dördünci ḡakīme cevāb virüp eyitdi²⁰²⁶: Dimiş idüñ ki iki serv ki üzerlerinde bir murḡuñ āşiyānesi vardur. Ol servlerüñ biri pejmürde ve biri tāze. Gice ve gündüz böyledür. Ol iki servden murād yine gice ve gündüzdür ve ol murḡdan maḡşūd güneşdür. Nitekim ḡamel burcından tā mizāna varınca ḡarānülük tutar ve andan yine dönüp gündüz olup rüşenāyī bulur. İki serv çarḡuñ iki yarısıdur ve ḡürşid ol murḡ-ı perrāndur ki her gün toḡar tolanur²⁰²⁷. Andan beşinci ḡakīme cevāb virüp eyitdi²⁰²⁸: Sen dimiş idüñ ki bir kühsār üzre bir şāristān vardur [U-60b] ol ḡod ḡara yirde bu vaḡan tutduḡuñ ^cālemdir ve ol dikenlü şahrā bu dünyā-yı fānīdür. Hem mār ve hem gencdür. [P-93b] Hem derd ve hem rencdür ya^c nī genc²⁰²⁹ zımnında ejder muḡarredür dimek mukābelesinde emek muḡaḡḡaḡdur. Dünyā bir ^cārītidür lākin mişāli ol ḡaḡ üzre olan şehir mişālidür öninde bir deñlü şahrā vardur ki hem ḡāristān ve hem mār-sitāndur ol şehre ḡarşu vāḡi^c olmışdur ol şehir ḡalkı ol ḡāristān içinde gezüp ol şehre girmek ḡaşdın iderler ve dünyāya²⁰³⁰ ḡarīş olup ceḡd iderler. Çekdikleri emekleri añmazlar ve kendülerüñ daḡı didükleri olmaz. Niçe endişeler ve tül u dırāz emeller ile ümīd²⁰³¹ idinürler muḡarrer ne ise ḡāsıl olacaḡ ol deñlüdür ve fi'l-vāḡi^c añsızdan bir bād gelür bir zelzele ḡoparur ya^c nī ecel irişüp binā-yı vücūduñı berbād ider sen gidersin yine ol şahrā-yı ḡāristān ḡalur. Bir ḡāyır kimse gelür anuñ emeginden ḡāsıl olan maḡşūli alur birine emek ve birine yimek naşib olur²⁰³². ^cĀḡıbet aña daḡı ḡalmaz. Bu dünyā fānīdür gelen gider, ḡonan ḡöçer²⁰³³. İmdi hemān cihāndan murād olan nīk-nām ḡalmaḡdur didi. Ol bir cihānda cānlarımız ^caziz ü muḡterem olur. Eger ḡırş ile ālüde olursaḡ ol dem ki bī-cān olavuz aḡvālimüz zāhir olur eger sarāyımız küngüresi keyvāna daḡı irerse ^cāḡıbet andan ḡişsemüz bir cādur eger bāydur eger gedā. Bir iki zirā^c ı kirmās bürüdükden soñra ḡavf ile recādur. ḡār-ı cihān böyledür diyüp²⁰³⁴

²⁰²³ Güzār] güzër, P.

²⁰²⁴ Nitekim bir yıl on iki aydur] -U.

²⁰²⁵ İşte bu güne ^cömrümüz geçmededir] -P.

²⁰²⁶ Ba^c dehu dördünci ḡakīme cevāb virüp eyitdi] -P.

²⁰²⁷ İki serv çarḡuñ ... toḡar tolanur] -U.

²⁰²⁸ Andan beşinci ḡakīme cevāb virüp eyitdi] -P.

²⁰²⁹ Ya^c nī genc] -P.

²⁰³⁰ Lākin mişāli ol ḡaḡ ... dünyāya] -U.

²⁰³¹ Emeller ile ümīd] emekler, U.

²⁰³² Birine emek ve birine yimek naşib olur] -U.

²⁰³³ Bu dünyā fānīdür gelen gider, ḡonan ḡöçer] -U.

²⁰³⁴ Ol bir cihānda cānlarımız ... böyledür diyüp] -U.

andan ol bir hākīme cevāb virüp eyitdi²⁰³⁵: Ol şahş kim elinde bir keskin orağ ile ol biyābānuñ sebzevātını huşk u ter dimeyüp biçer. Ol orağçı zamānedür ve biz ol otluğuz kim zamāne bizi orağdan geçürür pīr ve civāna bakmaz. İmdi cihānuñ kār u bārı ve kār^c ide vü kirdārı böyledür²⁰³⁶. Kimse anadan toğmadı ki ölmiye, bir çapudan girer ve ol çapudan çıkar²⁰³⁷ diyüp söz aḡir oldı. Cemī^c en ol encümende olan ulular şād u ḡandān oldılar²⁰³⁸. Zāl'a taḡsīn idüp du^c ā vü āferīn kıldılar²⁰³⁹. Pādişāh-ı cihān her vechle taḡsīn idüp emr itdi. Bir ^cazīm meclis ārāste itdiler²⁰⁴⁰. Aḡşāma degin şarāb-ı nāb nūş eylediler. Aḡşām irişdi serverler kelle-germ ü ḡatır-nerm olup atlarına bindiler. Her biri şād u mest²⁰⁴¹ mekānlarına²⁰⁴² gitdiler. Vaqtā ki şabāḡ oldı. Pehlevānlar uyḡudan uyandı²⁰⁴³ cümlesi gelüp şāh dīvānına cem^c oldılar. Ba^c dehu Zāl [P-94a] geldi karar itdi ve dönüp gitmek için pādişāhdan icāzet²⁰⁴⁴ dileyüp eyitdi: Ey şāh-ı dād-ger²⁰⁴⁵ derūnuma peder ārzūsı düşdi şāhuñ fermānı nedür²⁰⁴⁶. Bi-ḡamdi'llāh ki pādişāhuñ taḡtına yüzüm sürdüm bu tāk u taḡt u ferr ile²⁰⁴⁷ ḡalbüm rūşen ve dīdelerüm pūr nūr²⁰⁴⁸ oldı. Şimdiki ḡalde girü dönmege destūr²⁰⁴⁹ var mıdur didi²⁰⁵⁰. Şāh²⁰⁵¹ Zāl'a eyitdi: Ey pehlevān-ı civān-merd bu günlük daḡı bunda olursız andan soñra sizi gönderelüm²⁰⁵² saña Rūdābe bānū vü Mihrāb²⁰⁵³ ārzūsı düşdi yoḡsa Sām ārzūsı²⁰⁵⁴ ḡandadur didi. Andan Minūçihir buyurdı taḡl u naḡḡāre vü nefirler ile mübārizler meydāna çıkalar. Pes cümle pehlevānlar daḡı ellerine gürz ü tīğ ve tīr ü kemān u sinān alup gitdiler²⁰⁵⁵

2035 Andan ol bir hākīme cevāb virüp eyitdi] daḡı eyitdi, P.

2036 İmdi cihānuñ kār u bārı ve kār^c ide vü kirdārı böyledür] -P.

2037 Bir çapudan girer ve ol çapudan çıkar] -U.

2038 Şād u ḡandān oldılar] -U.

2039 Zāl'a taḡsīn idüp du^c ā vü āferīn kıldılar] -P.

2040 Meclis ārāste itdiler] çeşnigāḡ tıtdılar, P.

2041 Şād u mest] -U.

2042 Mekānlarına] -P.

2043 Uyḡudan uyandı] ḡ'ābdan bīdār olup, P.

2044 İcāzet] destūr, P.

2045 Ey şāh-ı dād-ger] -P.

2046 Şāhuñ fermānı nedür] -P.

2047 Bu tāk u taḡt u ferr ile] -U.

2048 Dīdelerüm pūr nūr] -U.

2049 Destūr] icāzet, P.

2050 Didij] -U.

2051 Şāh] pādişāh, P.

2052 Gönderelüm] revān idelüm, P.

2053 Rūdābe bānū ve Mihrāb] duḡt-ı Mihrāb, U.

2054 Ārzūsı] iştīyākı, P.

2055 Pes cümle pehlevānlar ... gitdiler] -P.

Hüner Nümüden-i Zāl Der-piṣ-i Minūçih̄r

[Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūl]

Bi-reftend kerdān heme ṣādmān

Ābā nīze vü gürz u tīr u kemān²⁰⁵⁶

Nesr: Çünkim bunlar atlanup meydāna çıkdılar. Meydānda niṣāne dikkiler ve²⁰⁵⁷ ceng ider gibi ālāylar bağlayup ellerine tīr ü kemān alup her biri bir ṭarīḳ ile at depredüp hüner gösterdiler. Meger meydān ortasında bir yaşamış ve üzerinden çok aylar, yıllar geçmiş bir ulu dıraḫt var idi²⁰⁵⁸. Zāl-ı zamān kemānını eline aldı ve bir dāne çār-ı pūr-ḥadengi baḥr-ı kemāna koyup ol dıraḫta 'aẓīme pertāb itdi. Berü cānibinden öte cānibine urup geçürdi²⁰⁵⁹ ve bir kerre daḫı at bıraḡup geçerken yine bir oḳ daḫı urup geçürdi ve ṣīr-i ner gibi döndi andan nīze-güzārlar ellerine nīzeler alup ve siperler yapınup 'aẓīm āḡır ḥarbeler meydāna yūriyüp ḥayli oyunlar oynadılar. Pes Zāl-ı zamān ḡulāmından siperin aldı. At ḳopardı ve göḡüs gerdi kemānkeṣlik gösterdi. Kemānı koyup [U-61a] ba' dehu eline ḥarbe aldı hünerler gösterdi²⁰⁶⁰ ve üç dāne siperi birbirinüñ üzerinde ḳodı. Biri demür biri altun ve biri baḳır idi. Ol üç sipere bir ḥarbe urup geçürdi. Ba' dehu Minūçih̄r gerden-keṣlere ve pehlevānlara buyurdı ki Zāl ile merdāne neberd eyleyeler tīḡ ü teber ü zūpīn²⁰⁶¹ ile bir toz ḳoparalar ya' nī āzmāyīṣ yüzinden Zāl ile imtiḥān olalar²⁰⁶². Andan cümle pehlevānlar silāḥlar geydiler ve ellerine ṣemṣīrden ḡayrı cümle ālāt-ı ḥarbi aldılar. Zāḥirā imtiḥān ḳaşdın iderler idi²⁰⁶³. Sīmālarında laṭīfe²⁰⁶⁴ ammā derūnlarında Zāl'a kīneleri var idi²⁰⁶⁵. Ḥıṣm-nāk Zāl'ı ortaya aldılar. [P-94b] Dizginlerini çevirüp²⁰⁶⁶ āb-dār peykānlu nīzeler ile üzerine²⁰⁶⁷ üṣdiler. Eṭrāfdan Zāl'a hücüm itdiler. Zāl daḫı nazar itdi. Anlardan her ḳanḳısı bahādır u 'inān-piç²⁰⁶⁸ ise andan yaña raḥṣ sürüp toz ḳopardı. Ḳaplan ṣikārın alur gibi kemer-gāḥından tutup tīz-ender-tīz ṣöyle ḳapdı ki görenler

²⁰⁵⁶ *Mızraklar, gürzler, oklar ve yaylar da onları takip etti.*

²⁰⁵⁷ Bi-reftend kerdān ... dikkiler ve] -P.

²⁰⁵⁸ Yaşamış ve üzerinden çok aylar, yıllar geçmiş bir ulu] yaşlu bir dıraḫt var idi Üzerinden çok yıl mürür itmiş idi. , P.

²⁰⁵⁹ Berü cānibinden öte cānibine urup geçürdi] -P.

²⁰⁶⁰ Kemānkeṣlik gösterdi. Kemānı ... hünerler gösterdi] -P.

²⁰⁶¹ Zūpīn: ḥarbe.

²⁰⁶² Ya' nī āzmāyīṣ yüzinden Zāl ile imtiḥān olalar] -P.

²⁰⁶³ Ḳaşdın iderler idi] -P.

²⁰⁶⁴ Sīmālarında laṭīfe] -U.

²⁰⁶⁵ Ammā derūnlarında Zāl'a kīneleri var idi] derūnları ḥıṣm-nāk, P.

²⁰⁶⁶ Çevirüp] piçān idüp, P.

²⁰⁶⁷ Üzerine] -U.

²⁰⁶⁸ 'Inān-piç] -U.

‘acebe aldılar. Cümle begler ve pehlevānlar ađrıřup eyitdiler ki: [P-95a] Bunuñ zūr-ı bāzūsını²⁰⁶⁹ ādem ođlı görmiř deđil ve buncılayın pehlevān cihāna gelmiř deđildür kim bunuñ ile ceng ide yüzi ađını lāciverd eyler ve²⁰⁷⁰ arslandan bile böyle cerī ve tīz pehlevān tođmaz. Anı ejdehā ile kıyās itseñ olur. Bahtlu Sām kim ‘āleme²⁰⁷¹ kendüsinden řoñra Zāl gibi pehlevān yādgār odı didiler. Pes Minūçıhr dađı aña āferīn itdi ve taħsīn birle dönüp sarāy-ı řāhīden yaña ‘azm eylediler ve ulular kemer-beste geldiler. Pādiřāh dađı geldi. Sarāy-ı sürürında arār itdi²⁰⁷². Pehlevānlara vesā’ir beglere ħil‘at-i ħāř²⁰⁷³ virdi ve Zāl’a bir zībā ħil‘at geydüirdi. Andan mā‘adā biraç pür-māye-i yāķūtī ve bir kemer-i zerrīn ve tavķ-ı zerrīn ile gūn-ā-gūn girānmāye cāmeler ve zībā cāriye vü ğulāmlar ve zerrīn-sitām atlar virdi. Bir mertebe ri‘āyet itdi kim begler ‘acebe aldılar. Pes andan řoñra Sām-ı süvāruñ nāmesine cevāb yazdı. Bu gūne ki²⁰⁷⁴: Ey pehlevān-ı dilir Zāl-ı zamān nāme ile geldi anuñ ħaķķında ne sözler kim yazılmıř idi. Dükeli ārzūlarını abül eyledüm²⁰⁷⁵. El-ħāķ felek-i devvār u rüzgār-ı bī-arār bezm ü rezmd e buncılayın bir bahādır pehlevān gelmiye, cümle ārzūlarını anuñ destine virdüm varsun sen murāda iriřdür²⁰⁷⁶ didi. Pes Zāl-ı zamān murād ħāřıl itdi. Pehlevānlar arasında imtiyāz buldı. Andan řāhuñ elin öpüp nāmeyi alup sarāydan tařra ıķdı kendü bār-gāhına geldi²⁰⁷⁷. Hemān Sām’a bir nāme yazup aĥvāli bildürdi ve²⁰⁷⁸ eyitdi: İřte ben dađı vardum hemān siz düđün tedārikin idüñ didi. Çün nāme²⁰⁷⁹ Sām’a vāřıl oldu²⁰⁸⁰ Sām řād olup ol dađı ‘ale’l-ācele Kābil’e bir mektüb gönderdi. Aĥvāli i‘lām itdi²⁰⁸¹. Ne kim Minūçıhr ile Zāl mābeyninde gemiřdür mektūpda derc eyledi ve düđün tedārikin eyleñ iřte ben dađı Zāl ile vardum iriřdüm didi²⁰⁸². Pes Mihrāb-ı Kābilī mektūbı görüp řād oldu ve Kābil memleketine²⁰⁸³ münādīler řaldı ki: řimden girü Minūçıhr’d e ğam ekmeñüz diyü. Andan buyurdı ser-be-ser Kābil řehrini reyĥān ile²⁰⁸⁴ tonatdılar. Ba‘dehu düđün

²⁰⁶⁹ Zūr-ı bāzūsını] -P.

²⁰⁷⁰ Kim bunuñ ile ceng ide yüzi ağını lāciverd eyler ve] -U.

²⁰⁷¹ ‘Āleme] -P.

²⁰⁷² Sarāy-ı sürürında arār itdi] serīrinde oturdu, P.

²⁰⁷³ Ĥāř] -U.

²⁰⁷⁴ Bu gūne ki] eyitdi, P.

²⁰⁷⁵ Dükeli ārzūlarını abül eyledüm] cümlesini revā gördüm, P.

²⁰⁷⁶ Cümle ārzūlarını ... sen murāda iriřdür] -U.

²⁰⁷⁷ Andan řāhuñ elin ... geldi] -P.

²⁰⁷⁸ Aĥvāli bildürdi ve] -P.

²⁰⁷⁹ Nāme] ĥaber, P.

²⁰⁸⁰ Vāřıl oldu] irişdi, P.

²⁰⁸¹ Aĥvāli i‘lām itdi] -P.

²⁰⁸² Ne kim Minūçıhr ... iriřdüm didi] - U.

²⁰⁸³ Memleketine] vilāyetinde, P.

²⁰⁸⁴ Reyĥān ile] -U.

tedārikine başladı. Her taraf kûşe-be-kûşe [P-95b] ‘ işret-hāneler²⁰⁸⁵ tertīb idüp sâz u söz ile bâde-i nâb ile meclisler²⁰⁸⁶ ārāste idüp ‘ ıyş u nûşa icāzet virdi²⁰⁸⁷. Andan Mihrâb-ı Kâbilî tamām mertebe²⁰⁸⁸ güşāde-dil ve ḥandān-leb geldi. Sīnduḥt bānūya ḥaber virdi ve aña eyitdi: Ey cüft-i ferḥunde-rāy ‘ aql u tedbīr ile maşlaḥat bitürdüñ²⁰⁸⁹ ki [U-61b] cümle ḥalk taḥsīn ü āferīn iderler bütün şehr ḳavmī ḡam u ḡuşşadan beri olup ḳasāvetleri ref‘ oldı beşāşet vü şafā geldi²⁰⁹⁰ didi ve eyitdi: Çünki²⁰⁹¹ evvelin sen itdüñ yine āḫirini daḡı sen tamām²⁰⁹² eyle. Dükeli genc ü gevher ve ḥazīne miftāḥlarını eline virdi²⁰⁹³. Sīnduḥt bānū daḡı şafāyla turdı gelüp Rūdābe’ye müjde ḳıldı. Rūdābe vālidesi öninde yir öpdı ve du‘ā itdi²⁰⁹⁴. Sevinüp şād oldı iftiḥāruñuzdur Zāl az kimse degildür didi²⁰⁹⁵. Sīnduḥt bānū eyitdi: Bu senüñ bulduḡuñ aḳrānı kimse bulamamışdur egerçi murāda irmege eyü sa‘y u cehd eyledüñ ammā istedüḡüñ gibi bulduñ didi. Rūdābe ve vālidesi öninde yir öpdı daḡı eyitdi: Ben senüñ ḥāk-rāhuñı bālīn-i ser ḳılmışum emrūñe fermān-ber olmaḡ ārāyiş-i dīnūmdür hemīşe ehrimenler nazarı senden irāḡ olsun dem-ā-dem derūnuñda olan cān u dil şādīlikden ḡālī olmasun didi. Çün Sīnduḥt bānū Rūdābe’nüñ bu sözlerin işitdi sarāyıñı ve köşkini tertīb ü ātāyiş eyleyüp düḡün yaraḡını görüp tezyīn itmege meşḡül oldı²⁰⁹⁶. Pes Sīnduḥt daḡı ḳaşr u eyvānlarını behişt-i berīn gibi zīnet itdi. Meşşātarlar gelüp Rūdābe’nüñ cemālını bezeyüp ruḡsārına altun naḳş eylediler ve gerdek-ḡāne içre bisāṭlar döşediler ki kıızıl altun ile işlenmiş²⁰⁹⁷ ve zeberced ü yāḳūtla ṭoḳınmış idi ve ol bisāṭuñ dükeli peykeri gevher idi²⁰⁹⁸ ve bir taḡt-ı zerrīn ḳurdılar ki sürḡ yāḳūtla zeyn olunmuş bir taḡt-ı pür-māye idi kim āl-i Keyān taḡtlarından idi yāḳūt behāsına olmuş²⁰⁹⁹ idi. Pes Rūdābe ḡavrā-yı behişt mişālinde zīb cemālle ol taḡt [P-96a] üzre ḡil‘ at-i mükellel vü tāk-ı muraşşā‘²¹⁰⁰ ile geḡüp oturdı ve ol ḡāne-i zer-

2085 ‘ İşret-hāneler] şöḡbet-hāneler, U.

2086 Meclisler] bezm, P.

2087 ‘ Iyş u nûşa icāzet virdi] -P.

2088 Tamām mertebe] -U.

2089 ‘ Aql u tedbīr ile maşlaḥat bitürdüñ] -P.

2090 Bütün şehr ḳavmī ... şafā geldi] -U.

2091 Didi ve eyitdi: Çünki] -P.

2092 Tamām] -U.

2093 Miftāḥlarını eline virdi] senüñ elüñdedür didi, P.

2094 Rūdābe vālidesi ... itdi] -P.

2095 Sevinüp şād oldı iftiḥāruñuzdur Zāl az kimse degildür didi] -U.

2096 Sīnduḥt bānū eyitdi... meşḡül oldı] -U.

2097 İle işlenmiş] -U.

2098 Dükeli peykeri gevher idi] -U.

2099 Bir taḡt-ı pür-māye ... behāsına olmuş] -U.

2100 ḡil‘ at-i mükellel ve tāk-ı muraşşā‘] ḡil‘ at-i muraşşā‘ vü tāk-ı mḡcevher, P.

nigârda ki bânū oturmuş idi²¹⁰¹. Ol yire kimseye yol virmeyüp çapuda müvekkiler kodılar ve andan şoñra dükeli Kâbil vilâyeti tonandı. Ārâyiş-reng vü bÿy-ķumâş ile metâ^c ile şehir ü bāzār ve ser-cümle maħalleyi pÿr-naķş-ı kebÿd u benefş ile ser-ā-ser ārāste vü pīrāste eylediler²¹⁰². Andan maħmÿdī pīller üzerine ķumāşlar ve dībālar yükleyÿp ekābÿr ü a^c yān ve erkān-ı dīvān²¹⁰³ şehirden taşra çıkup Zāl'a mÿnteżir oldılar ve niçe māhpeyker ğulāmlaruñ ellerinde nişār için taħaķlar tolu mÿşķ ü ^c anber müheyyā vü müretteb turdılar. Ayağ altına ķumāşlar birağup hārīrler dōşemek için mÿnteżir ü müretteb hāzır u āmāde olup dÿş-ber-dÿş ķarār eylediler.

Resīden-i Zāl Be-nezdīk-i Sām ve Der-kenār Giriften-i Sām Zāl-rā²¹⁰⁴

Pes beri²¹⁰⁵ cānibden Zāl-ı zamān daħı Minÿçīhr'den ki icāzet aldı yola dÿşÿp āteş gibi sÿrdi. Hīç bir yirde h^c āb u ārām ķılmadı. ^c Acele ile murğ-ı perrān²¹⁰⁶ gibi uçdı²¹⁰⁷ veyāhÿd deryāda rÿzgārıla gider keşti gibi yÿridi. Bir ğÿn gelÿp Kâbil'e irişdi²¹⁰⁸. Şol kimseler ki Zāl geldÿğinden haber-dār oldılar²¹⁰⁹ dükeli mÿnteżir olanlar istikbāl itdiler. Taħ u naķķāre āvāzesinden cihān tōldi. Sām-ı sÿvār daħı şād u hÿrrem gelÿp Zāl'ı ķarşuladı ve bir zamān²¹¹⁰ bağrına başdı. Ba^c dehu Zāl pederi öñinde zemīn-bÿs ķıldı. Andan Minÿçīhr dīvānında²¹¹¹ ne vāķi^c oldu ise bir bir hīķāyet eyledi²¹¹². Pes Sām-ı sÿvār daħı gelÿp taħt-ı pÿr-māye ÿzre Zāl ile oturup şād u hÿrrem²¹¹³ Sīnduħt bānūnuñ kendÿye nice gelÿp mÿlāķāt olup ^c ahd ü peymān itdÿğın söyledi²¹¹⁴ ve eyitdi: Yā sen şimdi ne dilersin rāyÿn neye mÿncerr olur ğörelÿm didi. Pes şādīlıkden Zāl'ũ ruhsāreleri fÿrÿzān olup böyle cevāb virdi kim: Eger pehlevān cā'iz ğörÿr ise ^c asker ğöçsÿñ ve biz hāzır u müheyyā olalum didi. Sām-ı Sÿvār Zāl-ı zamān ile kelāmı bu araya irişdÿricek bildi ki Zāl'ũ murādı nedÿr hīç Mihrāb kızından ğayrı söz sÿylendÿğın işitmez ķarañu ğicelerde ğözlerine uyħu ğirmez hemān ğÿc kÿsı urulsun diyÿ emr itdi. Otağ u hāyme vü hāğāhı dÿşÿrÿp ğöçdiler²¹¹⁵. [P-96b] Andan

²¹⁰¹ Bānū oturmuş idi] -P.

²¹⁰² Ārāyiş-reng vü bÿy-ķumāş ... eylediler] -U.

²¹⁰³ Ekābÿr ü a^c yān ve erkān-ı dīvān] -P.

²¹⁰⁴ Ayağ altına ķumāşlar ... Sām Zāl-rā] -U.

²¹⁰⁵ Beri] bu, U.

²¹⁰⁶ Murğ-ı perrān] ķanadlı ķuş, P.

²¹⁰⁷ Uçdı] -U.

²¹⁰⁸ Bir ğÿn gelÿp Kâbil'e irişdi] -P.

²¹⁰⁹ Şol kimseler ki Zāl geldÿğinden haber-dār oldılar] -U.

²¹¹⁰ Ķarşuladı ve bir zamān] -U.

²¹¹¹ Dīvānında] öñinde, P.

²¹¹² Hīķāyet eyledi] haber virdi, P.

²¹¹³ Şād u hÿrrem] -U.

²¹¹⁴ Sīnduħt ... itdÿğın söyledi] Sīnduħt bānū ile ğeçen mācerāyı hīķāyet eyledi, P.

²¹¹⁵ Ve eyitdi: Yā sen ... dÿşÿrÿp ğöçdiler] -U.

ne tafşil olına ol yirden alkup Kābil'e mūteveccih oldılar²¹¹⁶. Muaddem Mihrāb'a bir ādem gōnderdiler ki bunlaruñ gelmesinden aber vire. Pes biñ Mihrāb-ı Kābilī'ye irūp mūjde itdi. Mihrāb-ı Kābilī daı beşāret talların aldurdu ve Zāl u Sām'a istikbāl iun ālāy ile ' asker ıkaradı ki cūmlesi dībā vū umāşlar ile ārāste vū pīrāste idiler²¹¹⁷ ve pīller arasına dībā vū arīrler onadup ve sāzendeler ve oş-āvāz²¹¹⁸ muannīler naş u şavtla cihāna velvele vū ulule şaldılar²¹¹⁹ ve yiryūzini behişt-i berīne dōndūrdiler²¹²⁰ ve deşt ü şahrā²¹²¹ başdan başa gūn-ā-gūn bayraqlar sūr ü sefid ve zerd ü benefş umāşlardan ve bī-iyās eng ü egāne ve nāy u 'ūd āvāzeleri ve tal u naāre şadāları birbirine arışup ulule-i hāy u hū velvele gūyā ki iyāmetden 'alāmet idi²¹²². Bu üslūbla ve tertīb ile 'asker gelūp Sām ve Zāl'ı istikbāl itdiler. Mihrāb-ı Kābilī gelūp Sām öñinde atdan indi. Cūmle mīr ü mehterler daı piyāde oldılar ve yūriyūp Sām'uñ rikābında baş odılar. Sām daı Mihrāb'ı barına başdı nūvāziş ıldı²¹²³. Rūzgāruñ gerdişinden hāl u ātırın şordı. Mihrāb Şāh²¹²⁴ daı Zāl u Sām'a du' ā vū āferīn idūp Sām öñinde yir öpdi. Pes Sām buyurdu atlandılar ve Mihrāb daı sūvār oldı. Şanasın ta ullesinden māh ulū' eyledi ve gūzeşte avālinden sözler yād idūp Zāl daı başına bir tāc-ı mūcevher geydi ki gevher-i girān-māye ile naş olunmuş idi²¹²⁵. Andan [U-62a] şehre geldiler dūkeli şehir alkı sāz u söz ile ve nāy u ber-ba ile arşu geldiler ve ol adar idi kim şahrālarda dūd-ı dām ısmı daı 'ıyş u 'işret ve şenlik iderler idi. 'ālem bir gūne ārāyiş olmuş idi nie yūz atlaruñ uyruqların mūşk ile ālūde idūp mey ü za'ferān ile endūde olmuş idi ve pīllerūñ daı araların mūşk ü 'anber ile ālūde itmişler idi²¹²⁶. Sīnduht bānū daı taşra geldi. ullar ile ve zerīn cāme vū miyān-beste ü yūz 'aded cāriyeler ile ki her birinūñ elinde bir cām-ı zerrīn olu mūşk ve gevher ü sīm ü zer dūkeli geldiler²¹²⁷ Sām'uñ ayaı [P-97a] altına nişār idūp du' ā²¹²⁸ itdiler. Sīm ü zer ü genc şol adar dōkūldi kim ol ceyş-i sūr ve ol cem'ıyyet-i āşda āzır her kim bulındı ise ol genc ü

²¹¹⁶ Andan ne tafşil ... mūteveccih oldılar] -P.

²¹¹⁷ Cūmlesi dībā vū umāşlar ile ārāste vū pīrāste idiler] -P.

²¹¹⁸ [oş-āvāz] -P.

²¹¹⁹ Naş u şavtla cihāna velvele vū ulule şaldılar] -P.

²¹²⁰ Ve yiryūzini behişt-i berīne dōndūrdiler] -U.

²¹²¹ Ve deşt ü şahrā] -P.

²¹²² Bayraqlar sūr ü sefid ... 'alāmet idi] bayraqlardan gōrūnmez oldı, P.

²¹²³ Nūvāziş ıldı] nūvāht itdi, P.

²¹²⁴ Mihrāb Şāh] Mihrāb-ı Kābilī, P.

²¹²⁵ Şanasın ta ullesinden ... naş olunmuş idi] -U.

²¹²⁶ Ol adar idi kim şahrālarda ... itmişler idi] -U.

²¹²⁷ Geldiler] -P.

²¹²⁸ İdūp du' ā] -U.

güherden ser-be-ser bî-niyâz u ğanî oldılar²¹²⁹. Sām dağı Sīnduht bānūya baqup geldi ve eyitdi: Rūdābe'yi dağı niçeye dek gizlersin ol ejdehā beççenūñ yüzini bize göster behāsını al ve ne dilerseñ söyle işidelüm didi. Pes Sīnduht bānū eyitdi: Eger āfitāb görmek ārzū iderseñ getür ağırlık vir tā kim ben dağı Rūdābe'yi sañā gösterem didi. Pes Sām-ı süvār: Dile benden ne dilerseñ diyüp²¹³⁰, ol aradan tırup ol hūne-i zer-nigāra vardılar ki Rūdābe anda idi. Varup Sām-ı süvār nażar itdi. Ol māh rüyı gördi hayrete vardı. Kemāl-i şun^ç Hūdā'ya ta^çaccüb itdi. Ne vechle taşsin idecegin bilmedi. Andan buyurdi Mihrāb-ı Kābilī ilerü geldi. Sām'ūñ öñinde tırup āyın ü kâ^ç ideleri üzre ^çahd baĝlayup²¹³¹ ^çağd-i nikāh itdiler. Andan Zāl ile Rūdābe bir taht üzerinde qarār itdiler. Bānūnuñ başında āfitāb-vār bir tāk-ı gevher, nigār ve Zāl-ı cihān-dāruñ dağı başında efsar-i nām-dār ve elinde nigāruñ bir defter-i hū^çāste getürüp Zāl ve Sām'ūñ nażarında qodı mübid oqıyup her ne kim defterinde var idi ki kulaĝ ol haberı istimā^ç a kādır olmiya. Yir yir Zāl u Sām diñleyüp hūzāne vü taht u kemer ü efsar üne kim mektüb olunmuş ise görüp²¹³² andan Sām ve Mihrāb ve dağı ol arada her kim var ise anları tenhā qoyup taşra gitdiler varup kendü bezm-gāhlarında qarār itdiler. Zāl-ı zamān dağı ol gice Rūdābe'den murād aldı ve bir hafta ^çale't-tevālī içerüden çıkmadı. Nigār-ı ^çālem ile zevk eyledi. Taşrada Sām-ı süvār vesā'ir mīr ü mehterler dağı bir hafta ellerinden cām-ı ^çişreti düşürmediler. Bir haftadan soñra Zāl-ı zer taşra çıqdı. Ulular dağı taht-gāha gelüp yirlü yirlerinde qarār itdiler. Mīr ü sipāh ve aşhāb-ı kemer ü külāh gelüp dīvān tertīb itdiler ehl-i dīvān ve a^çyān u erkān²¹³³ [P-97b] Sām'ūñ²¹³⁴ dīvānında²¹³⁵ tırdılar. Andan Zāl'a mübārek bād itdiler²¹³⁶. Ba^çdehu Sām-ı süvār buyurdi. Sīstān'a gitmege tedārik gördiler. Rūdābe içün bir mehd-i zerrīn ya^çnī taht-ı revān²¹³⁷ hāzır eyleyüp ay başında hemān Sīstān'a ^çazm itdiler. Geldiler Nīmrüz nām taht-gāhda qarār eylediler. Sām-ı süvār şād u hāndān olup²¹³⁸ Nīmrüz pādīşāhlıĝın Zāl'a işmarladı ve kendüsi şehrden şahrāya otāĝ ve bār-gāhların çıqardı. Cümle ^çaskeri bile çıqdılar. Andan Zāl'a eyitdi: Ey ciger küşem benüm murādum Bāhter tarafına Gürk-sārlar cengine gitmekdür²¹³⁹ varayum ol vilāyet kim

2129 Sīm ü zer ü genc şol ... oldılar] -U.

2130 Pes Sām-ı süvār: Dile benden ne dilerseñ diyüp] -U.

2131 ^çAhd baĝlayup] -U.

2132 Bānūnuñ başında āfitāb-vār ... ise görüp] -U.

2133 Dīvān tertīb itdiler ehl-i dīvān ve a^çyān u erkān] -U.

2134 Sām'ūñ] -U.

2135 Dīvānında] hīdmetlerinde, U.

2136 Andan Zāl'a mübārek bād itdiler] -P.

2137 Ya^çnī taht-ı revān] -U.

2138 Sām-ı süvār şād u hāndān olup] -P.

2139 Ey ciger küşem benüm murādum Bāhter tarafına Gürk-sārlar cengine gitmekdür] -P.

Minūcihr baña virmişdür. Gözleri ve gönülleri benden yaña olmıyanları²¹⁴⁰ rāst ideyüm. Bed-gevherlerüñ āşubından korçarum. Huşuşā Māzenderān pehlevānlarından diyüp Zāl ile vedā^c idüp ^calem ü sancākların çeküp tabl-hānesin döğüp²¹⁴¹ gıtdi. Zāl Nimrüz memleketinde qaldı. Meclis ālātını ve bezm-i söz ü sāz bisātını²¹⁴² qurup ^cıyş u ^cişrete āgāz itdi. Bizüm kışşamuz Rūdābe'ye geldi.

Güftār Ender Mevlūd-i Rüstem bin Zāl

[Fe^cülün / Fe^cülün / Fe^cülün / Fe^cül]

Be-sī ber ney-āmed ber-īn rüzgār

Ki āzāde serv ender āmed be-bār

Bahār-ı dil-efrüz pejmürde şüd

Dileş-rā gam u renc bi-süpürde şüd²¹⁴³

Neşr: Üstād eydür²¹⁴⁴: Bunuñ üzerine çok zamān geçmedi ki serv-āzāde bāra geldi. Ya^cnī Rūdābe'nüñ hamlı zāhir oldı. Bahār dil-firūzı pejmürde olup derūnı derd ü rencle tldı. Gıtdükçe hamlı āğırlandı beñzi erğuvān iken²¹⁴⁵ za^c ferāna döndi. Bir gün anası Rūdābe'ye eyitdi: [U-62b] Ey cān-ı māder saña n'oldı ki çehre-i gül-levnüñ²¹⁴⁶ zerd-fām oldı. Rūdābe eyitdi: Ey māder-i müşfıka²¹⁴⁷ ben gice ve gündüz elem ü ıztırābla²¹⁴⁸ feryād itmekdeyüm. Tahkık bildüm ki ecelüm gelmişdür zirā bu bār-ı girāndan hālāş olacağum²¹⁴⁹ ma^c lüm degildür. Güyā ki derūnum taşla tölmişdur veyā qarnum içinde olan āhendür didi. Bunuñ üzerine bir niçe gün geçdi tā kim Rūdābe'nüñ važ^c -ı haml itmesi yaklaşıdı²¹⁵⁰ derdi ziyāde olup zahmete düşdi²¹⁵¹. Āh u feryāddan bī-tākat olup lā-ya^c kıl²¹⁵² düşdi. Sarāy halkından figān qopdı. Sīnduht bānū gelüp yüzini yırtup²¹⁵³, geysilerini yoldı²¹⁵⁴. Pes Zāl'a²¹⁵⁵ haber virdiler. Zāl

2140 Gözleri ve gönülleri benden yaña olmıyanları] Anda baña muṭī^c olmıyanları, U.

2141 Zāl ile vedā^c idüp ^calem ü sancākların çeküp tabl-hānesin döğüp] -P.

2142 Ve bezm-i söz ü sāz bisātını] -U.

2143 *Aradan çok zaman geçmemişti ki, o alabildiğine boy atmış selvi yemişini verdi. Gönülleri aydınlatan baharı solarak, yüreği keder ve ıstırapla doldu.*

2144 Bizüm kışşamuz Rūdābe'ye ... eydür] -P.

2145 Erğuvān iken] -U.

2146 Çehre-i gül-levnüñ] -P.

2147 Ey māder-i müşfıka] -P.

2148 Elem ü ıztırābla] -P.

2149 Bār-ı girāndan hālāş olacağum] yükden kırtulacağum, P.

2150 Tā kim Rūdābe'nüñ važ^c -ı haml itmesi yaklaşıdı] velādet vaḳti geldi, P.

2151 Derdi ziyāde olup zahmete düşdi] ıztırāba düşdi, P.

2152 Lā-ya^c kıl] bī-hüş, P.

2153 Yüzünü yırtup] -U.

2154 Yoldı] perişān kıldı, P.

2155 Zāl'a] Destān-ı Sām'a, P.

Rūdābe'nün başı ucına²¹⁵⁶ geldi. Derūn-ı dilden elem ü ğam çeküp²¹⁵⁷ gözinden ciger kanın dökdü. Rūdābe'nün hālını mükedder gördü. Dirīgā aḥvāl yine muncerr ola dirken ol yūñ kim aña Sīmurğ 'anķā virmiş idi ḥātırına geldi şād oldu. Ağlarken geldi Sīnduḥt'a müjde [P-98a] idüp: Ğam çekme bu derdün çāresin buldum didi²¹⁵⁸ ve bir micmer içine āteş getürdi²¹⁵⁹. Sīmurğ'uñ yūñinden bir pāresin āteş üzre koyup yaķdı. Duḥānı hevāya aĝdı. Pes hemān-dem hevā yüzini қараñulıķ büridi. Ol murğ-ı fermān-revā²¹⁶⁰ zāhir oldu. Bir bulut mişālinde idi kim yaĝmurı mercān ola bu mercān belki ārāyiş-i cān ola²¹⁶¹. Pes Zāl-ı zamān ayaĝa tūrdı ve elin gögsine koyup firāvān sitāyiş idüp öñinde baş koyup қарşusunda maḥzūn tūrdı ve Sīmurğ Zāl'a su'āl idüp eyitdi: Derūnuñda²¹⁶² bu ĝuşşa vü ğam ve қаһramāñi gözlerüñde bu nem nedendür. Niçün elem çekersin ki²¹⁶³ bu serv-қад²¹⁶⁴ niĝār-ı māh-ruḥsār sīmīn-berden saña bir²¹⁶⁵ arslan vüçüda gelür kim nām-cūy u nām-dār ola²¹⁶⁶ her server anuñ ḥāk-pāyin būs eyleye ve anuñ üzerinden bulut geçmege қādir olmya ve cengī- pīlūñ zehresi anuñ āvāzi heybetinden çāk ola ve her қанаķı ḥānenüñ dīvārına kş ĝürz ura zīr ü zeber ide. Na' resinden niçelerüñ zehresi çāk ola ve tedbīr ile Sām-ı sūvār gibi olup nazarda şīr-i cengī gibi görine. Serv-i bālā gibi қadd-i bülend ve zūr-ı bāzū-yı pīl ile ḥarbe itdüĝi vaķt iki mīl yire ire²¹⁶⁷ diyüp bī-nihāye ta' rīf itdi ve eyitdi²¹⁶⁸: Қalbūñden endişeyi gider. Evvelā bu māh-ruḥsārı şarābla mest eyle. Andan şoñra bir dānā-dil merd-i pūr-fūsūn bir ḥaңçer-i ābgūn ile bu serv-i sehīnūñ tehī-gāhını ya' nī boş bögrini²¹⁶⁹ yarsun sen temāşā eyle²¹⁷⁰ anuñ ḥod ḥaberi yoķdur bī-ḥaber iken²¹⁷¹ ol şīr-i jiyānı şandukdan çıkarsun yine ol çāk itdüĝi yiri diküp bend eylesün. Hiç elem çekme ve ĝuşşa yime²¹⁷² ve bu ben didüĝim kiyāhı sūd ile ve müşk ile saḥķ eyleyüp bu üç eczāyi²¹⁷³ gölgede қорıyup ovsunlar ve ol zaḥmuñ üzerine dokesin²¹⁷⁴ hemān-

2156 Başı ucına] bālını üzre, P.

2157 Derūn-ı dilden elem ü ğam çeküp] -U.

2158 Ğam çekme bu derdün çāresin buldum didi] -P.

2159 Ve bir micmer içine āteş getürdi] ve bir micmer içine āteş koyup baña getürüñ didi, P.

2160 Fermān-revā] -U.

2161 Bir bulut mişālinde ... ārāyiş-i cān ola] -U.

2162 Derūnuñda] -P.

2163 Niçün elem çekersin ki] -P.

2164 Serv-қад] -U.

2165 Bir] -U.

2166 Ola] olur, U.

2167 Her server anuñ ḥāk-pāyin ... iki mīl yire ire] -U.

2168 Diyüp bī-nihāye ta' rīf itdi ve eyitdi] -P.

2169 Boş bögrini] -P.

2170 Sen temāşā eyle] -P.

2171 Anuñ ḥod ḥaberi yoķdur bī-ḥaber iken] -P.

2172 Hiç elem çekme ve ĝuşşa yime] -U.

2173 Bu üç eczāyi] -U.

dem Allāh Te‘ālā’nuñ ‘ināyetiyle²¹⁷⁵ ol zaḥmuñ birbirine kavuşduğın göresin. Andan sonra benüm perrümi üzerine süresin. Kudret-i Haḫ ile zaḥm daḫı nā-bedīd olup²¹⁷⁶ eşer qalmaz gider diyüp, saña bu dem şādilik demidür der-gāh-ı Rabbü’l-‘izzete var secde-i şükr eyle ki saña bu hüsrevān dıraḫtı ol virdi ki her gün taḫtuñdan saña şüküfeler [P-98b] açsa gerekdür. Bu iş için göñlüñi ğamkīn tutma bu demde saña bir şāḫ ḫāşıl oldu ki andan murāduñ meyvesi irişür var yürü şükr-i Yezdān it diyüp²¹⁷⁷ Minkāri ile kanādi üzerinden bir dāne tüg qoparup Zāl’uñ öninde qodı. Andan vedā‘ idüp²¹⁷⁸ pervāz eyledi. Ebr-i siyāhdan aşup²¹⁷⁹ Kūh-ı Elburz’a²¹⁸⁰ gitdi. Andan Zāl ol perri götürüp maḫāmına geldi²¹⁸¹. Sīmurğ’uñ ta‘līmi üzre mübāşeret idince ḫalk-ı ‘ālem²¹⁸² bu işe ‘acebe qaldılar. Sīnduḫt bānū zārılık idüp göz yaşın dökerdi ki hiç ādemüñ boş bögrinden²¹⁸³ oğlan çıqduğın kimse görmemişdür diyü. Ol dem Zāl emr itdi bir çerb-dest mübid getüreler²¹⁸⁴ şan‘atinde kābil ola²¹⁸⁵. Pes vardılar getürdiler²¹⁸⁶. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Bi-yāmed yekī mübid-i çerb-dest
Hemān māh-ı ruḫ-rā be-mey kerd mest

Bi-kāvīd bī-renc pehlū-yı māh
Bi-tābīd bes beççe-rā ser zi-rāh

Çünān bī-gezendeş birün āverīd [U-63a]

Ki kes der cihān īn şüküftī nedīd²¹⁸⁷

[Neşr:] Üstād eydür: Ol ḫakīm-i çerb-dest gelüp²¹⁸⁸ evvel Rūdābe’yi mey²¹⁸⁹ ile mest²¹⁹⁰ eyledi. Bī-ḫaber iken pehlūsını yardı ve oğlanı yolundan ol cānibe döndürdi

²¹⁷⁴ Dökesin] eksünler, U.

²¹⁷⁵ Allāh Te‘ālā’nuñ ‘ināyetiyle] -P.

²¹⁷⁶ Kudret-i Haḫ ile zaḥm daḫı nā-bedīd olup] -P.

²¹⁷⁷ Saña bu dem ... diyüp] -U.

²¹⁷⁸ Andan vedā‘ idüp] -P.

²¹⁷⁹ Ebr-i siyāhdan aşup] -P.

²¹⁸⁰ Kūh-ı Elburz’a] mekānına, U.

²¹⁸¹ Ol perri götürüp maḫāmına geldi] -U.

²¹⁸² Ḫalk-ı ‘ālem] ḫalā’iḫ, U.

²¹⁸³ Boş bögrinden] tehī-gāhdan, P.

²¹⁸⁴ Mübid getüreler] -U.

²¹⁸⁵ Ola] -U.

²¹⁸⁶ Pes vardılar getürdiler] ḫakīm üstād geldi, U.

²¹⁸⁷ *Eli becerikli bir mübid geldi ve o ay yanaklıyı şarapla sarhoş etti. Sonra da, hiçbir acı duyurmadan, o ayın böğrünü yardı ve çocuğun başını doğal yolundan ayırdı. Hiçbir zarar vermeksizin onu dışarıya öyle bir alış aldı ki, o zamana kadar, kimse bu kadar şaşılacak bir iş görmüş değildi.*

²¹⁸⁸ Nazm: ... çerb-dest gelüp] -P.

ve şol resmle bî-zarar ve bî-zaḥmet taşra getürdi. Kimse cihānda böyle²¹⁹¹ ‘acā’ib nesne²¹⁹² görmedi ki ancılayın pîl-ten oğlan anasınıñ bögrinden çıķup sağ ve selāmet²¹⁹³ vücūd ‘ālemine gele didiler. Ammā Rūdābe bir gün ve bir gice bî-hüş olup yatdı. Ba‘ dehu ‘aķlı başına geldi oğlancuğını gördi ve üzerine dürr ü cevāhir nişār itdiler. Çünki Rūdābe ol tıfl-ı girān-māyeye nazar itdi²¹⁹⁴ ğāyetle şād oldu. Gördi [ki] kudret-i Ĥudā zāhir olmış²¹⁹⁵, eyitdi: Ğam başa irdi²¹⁹⁶ bi-ḥamdi’llāhi te‘ālā ki: Rüstem, ya‘ nî kırtuldum didi. Ol Fārsi²¹⁹⁷ lafz ol oğlana ism oldu. Ölinceye dek aña Rüstem didiler²¹⁹⁸. Pes oğlanı getürdiler Rūdābe aldı. Bir günde şanasın bir aylık idi²¹⁹⁹. Üstād eydür²²⁰⁰: Ol oğlancuğın boyına²²⁰¹ berāber ḥarīrden bir oğlan şüreti²²⁰² dıkdiler. İçerüsini semmūr yūñiyle tıldurup mihr ü māh mişālinde aña çehre düzdiler. Çeşm ü ebrūsını müretteb naķş kıldılar ve bāzūsına bir kemend-i ejdehā-kirdār bağlayup döşine gürz-i girānın kıodılar ve kıoltuğı altına bir nīze-i cān-sitān virüp bir elinde kŭpāl ve bir elinde ‘inān-ı esbin tıutup ve etrāfına bir niçe çākerler dağı icād idüp bu resmle Sām’dan cānibe müjde için bir [P-99a] hecīn-sŭvār ile gönderdiler. Andan bir gülistānda bir ‘ālī bayrām²²⁰³ eylediler kim tā Zābilistān’dan Kābilistān’a varınca dŭkeli kıavm bāde-i nāb ile ve nāy u rŭd ile şenlikler itdiler. Şöyle kim her şoķaķda²²⁰⁴ yüz meclis ārāste idi. Ĥuşūşā Kābil içinde Mihrāb-ı Kābili şād u ḥandān olup bir ḥazīne tıolısı dīnār baķş eyledi ve ucdan uca şehir ü diyār ḥalkı bezm-i şafāda ber-karār olup büyük küçük mest²²⁰⁵ ü ser-gerdān olmışlar idi. Bu yañadan bir gün²²⁰⁶ Rüstem’ün peykerini Sām-ı sŭvār’a irgürdiler. Sām anı görince teninde mŭları niştere döndi eyitdi: Bu taşvīr²²⁰⁷ baña beñzer. Eger nebīrem²²⁰⁸ bu

2189 Mey] dārū, P.

2190 Mest] bî-hüş, P.

2191 Böyle] buncılayın, P.

2192 Nesne] -P.

2193 Sağ ve selāmet] -P.

2194 Ol tıfl-ı girān-māyeye nazar itdi] oğlanı gördi, P.

2195 Gördi [ki] kudret-i Ĥudā zāhir olmış] -U.

2196 Ğam başa irdi] -U.

2197 Fārsi] -U.

2198 Ölinceye dek aña Rüstem didiler] -P.

2199 Pes oğlanı getürdiler ... aylık idi] -U.

2200 Üstād eydür] -P.

2201 Boyına] kıāmetine, P.

2202 Şüreti] -P.

2203 Bayrām] çeşn, P.

2204 Şoķaķda] kŭşede, U.

2205 Büyük küçük] ulu ve kıçı, U.

2206 Bir gün] -P.

2207 Taşvīr] perniyān, P.

2208 Nebīrem] -P.

peyker üzere olursa dāmānı zemīne²²⁰⁹ ve seri eflāke²²¹⁰ irişür diyüp şükr-i Yezdān eyledi ve gelen ādeme baħşış ü in‘ām eyledi. Ol kadar kim boyınca altun ve aķçe dökdi. Tā başına berāber oldı ve şādīlıķdan beşāret tablın çaldırdı. Çeşm-i hurūs gibi meydān ārāste oldı²²¹¹. Andan emr itdi meclis ārāste itdiler ve şehre²²¹² zühre sāzlu ve bülbül āvāzlu güyendeler ve sāzendeler getirüp sāz u söz ile²²¹³ şenlikler itdürdi ve muhtāclara dirhem ü dīnār nişār itdi. Hürşid ü māh ol çeşnün nazzāresine hayrān oldılar. Bir bezm-i hā oldı ki anda zühre rakķāş oldı. Sām-ı Süvār toyı tamām itdi²²¹⁴. Ba‘dehu Zāl-ı zamāna bir cevāb-nāme²²¹⁵ yazdı. Evvelā Hūdā’ya hamd eyledi. Eyitdi ki: Hamd-ı bī-hādd ol bī-zevāle kim bizi bunuñ gibi şādīlıķ eyyāmına irgürdi²²¹⁶. Ba‘dehu Zāl kim hūdāvend-i şemşir ü kúpāldür ol perniyān üzere kim ferr-i Keyānī vü kıyāfett-i pehlevānī ki naķş olunmuş buyurdı ki²²¹⁷: Ol harīrden peyker ki baña gönderdüñiz gördüm. İmdi size sipāriş iderüm ki²²¹⁸ ol vücūdı ‘aziz tutasız. Bu resmle kim eser yilden şaķınıñ aña zarar irmesün ve ben tazarru‘ u niyāz idüp āşikāre vü nihān Allāh’dan isterüm ki bu benüm merdüm-dīdem ki senün toħmuñdan olmuşdur benüm āyīnüm üzere anı bir pehlevān ide ve ‘ömri uzun ola²²¹⁹ ve bi-Hāmdi’llāh şimdi senün ve benüm işüm oldı uzun ‘ömrden ğayrı dilek isteme²²²⁰ didi ve nāmeyi tamām idüp yine kāşid eline virdi²²²¹. Kāşid²²²² eser yıl gibi Zāl’a geldi şād u hāndān Zāl’a Sām’uñ mektübün virdi [U-63b] Zāl Sām’uñ ol [P-99b] mu‘teber²²²³ sözlerini okıyup²²²⁴ her birini güşvāre gibi āvīhte kıldı. Başı güyiyā eflāke irişdi. Bu üslūba rüzgār geçdi ol gizlü işler āşikār oldı²²²⁵. Pes Rüstem’i dāyelere beslemege virdiler bir iki dāye kifāyet itmedi²²²⁶. Her gün on dāye emzirüp süd irgüremezler idi. Çün südden kesildi yiyecege el şundı. Beş ādem yidügi²²²⁷ yiyecegi²²²⁸ yirdi. Halk-ı

2209 Dāmānı zemīne] -P.

2210 Seri eflāke] başı göge, P.

2211 Çeşm-i hurūs gibi meydān ārāste oldı] -U.

2212 Şehrde] -P.

2213 Sāz u söz ile] -U.

2214 Hürşid ü māh ... tamām itdi] -P.

2215 Cevāb-nāme] nāme, U.

2216 Eyitdi ki: Hamd-ı bī-hādd ... irgürdi] -U.

2217 Zāl kim hūdāvend-i şemşir ... buyurdı ki] Zāl’ı sitāyiş idüp neticesinde eyitdi, U.

2218 Ol harīrden ... iderüm ki] -P.

2219 ‘Ömri uzun ola] -P.

2220 Ve bi-hāmdi’llāh ... isteme] -P.

2221 Ve nāmeyi tamām idüp yine kāşid eline virdi] mektübü kāşıda virdi, P.

2222 Kāşid] -U.

2223 Mu‘teber] hūb, P.

2224 Sözlerini okıyup] sözlerine sevinüp, P.

2225 Bu üslūba rüzgār geçdi ol gizlü işler āşikār oldı] -U.

2226 Bir iki dāye kifāyet itmedi] -P.

2227 Yidügi] -U.

2228 Yiyecegi] ta‘āmı, P.

‘ālem anuñ ol perverişinden ‘acebe kaldılar. Çün Rüstem sekiz yaşına qadem başdı serv-kāmet oldı. Sitāre-i raḡşān gibi varduqça şu‘lelendi hey’et u şüretde, cünbüş ü hareketde²²²⁹, qadd ü qāmetde²²³⁰ hiç Sām’dan fark olmaz idi²²³¹. Bir gün yine Sām’a haber irişdi kim: Zāl’uñ oğlu Rüstem şir-i gurrāna dönüp bir mertebeye irişmişdür ki ol zūr-ı bāzūda ve kıyāfet ü pehlevānlıqda öyle bir nā-reside oğlan görilmemişdür didiler²²³². Sām derūnından Rüstem’i görmege meyl eyledi²²³³. Andan ‘askerini ol yirde qoyup cümle umūrını ser-leşkere sipāriş itdi²²³⁴. Cihān-dīdelerden bir niçesini yanına alup Zābilistān’dan yaña çekildi. Çün yaqın geldi Zāl’a haber oldı. Kūs urup²²³⁵ Zevālistān leşkeriyle²²³⁶ Sām istiqbāle çıqdı. Taḡl u naqqāreler çalınup gūlgūle-i sipāh²²³⁷ u gūlgūle-i ceşş birle cihān taldı. Kūh-tā-kūh ādem yiryüzini tıtdı ve sefid ü sebz ü sürḡ u zerd siperler ve ‘alemler yüriyüp ‘Arabī atlaruñ²²³⁸ şahili ve pīllerüñ şadāsı²²³⁹ bir niçe mīl yirden işidilür idi ve bir dāne zinde pīli dībā vü ḡarīr ile tōnadup üzerine taḡt-ı zerrīn baqladılar ve ol taḡtuñ üzerinde pūr-ı Zāl-ı zer ya‘ nī Rüstem-i nām-ver²²⁴⁰ beççe-i şir-ner gibi yāl u bāl şalmış merdāne kerr [ü] ferr²²⁴¹ ile oturup başında tāt-ı zerrīn ve miyānında muraşşā‘ kemer baqlanup ve öñinde çarḡi bir siper ve elinde gürz-i girān çekilüp Sām-ı süvāra qarşu vardılar. Çün yaqın oldı Sām görindi. ‘Asker iki tarafdān şaflar çekdiler. Mihrāb-ı Kābilī vü Zāl-ı zamān atlarından indiler daḡı Zābil ü Kābil’uñ cihān-dīde pehlevānları ve pīrleri bile piyāde olup Sām-ı süvāra du‘ālar idüp āferīn itdiler. Çünki Sām buları²²⁴² gördi yüzi gül gibi²²⁴³ güldi. Rüstem-i Destān’ı daḡı pīl üzerinde gördi ki arslan enigine beñzer Sām-ı dilir Rüstem’i öñine getürdi ve²²⁴⁴ qadd ü qāmetine²²⁴⁵ naḡar idüp [P-100a] Ḥaḡ Te‘ālā seni²²⁴⁶ mu‘ammer eyleye diyü du‘ā itdi²²⁴⁷. Rüstem daḡı tırup dedesi öñinde

2229 Hey’et u şüretde, cünbüş ü hareketde] -P.

2230 Qadd ü qāmetde] -U.

2231 Hiç Sām’dan fark olmaz idi] Sām-ı süvār kendü idi, P.

2232 Bir gün yine Sām’a ... didiler] -P.

2233 Görmege meyl itdi] görmege iştiyāqı ziyāde olup gitmegi muqarrer olup, P.

2234 Cümle umūrını ser-leşkere sipāriş itdi] -P.

2235 Kūs urup] -U.

2236 Leşkeriyle] ‘askeriyle, P.

2237 Gūlgūle-i sipāh] -U.

2238 Atlaruñ] -U.

2239 Şadāsı] gājgırması, P.

2240 Ya‘ nī Rüstem-i nām-ver] -P.

2241 Merdāne kerr [ü] ferr] -P.

2242 Bunları] nebiresini, U.

2243 Gül gibi] -U.

2244 Rüstem-i Destān’ı daḡı pīl ... getürdi ve] -U.

2245 Qadd ü qāmetine] tāt u taḡtına, P.

2246 Seni] -U.

2247 Eyleye diyü du‘ā itdi] eylesün didi, P.

baş koyup tahtuñ kenārın öpti ve niyāz u ʔazarru²²⁴⁸ ve iltiyām şüretin gösterdi²²⁴⁸. Sām-ı dilir ilerü gelüp Rüstem'üñ elin ʔıtdı ve alnın öpdı boynın ʔulağın ʔoʔuladı²²⁴⁹ ve elin eline alup²²⁵⁰ Sīstān'dan yaña yüz ʔıtdılar. Dükeli yolda şād u ʔandān mükāleme ve güft ü gū birle geldiler²²⁵¹. Sīstān içre köşklerde ve sarāylarda zerrīn tahtlar ʔurdılar oturdılar yidiler ve içdiler. Sāzende ve güyendeler gelüp meclis-ārā sürūd u nağmeler itdiler. Herkes sāz u söz²²⁵² şevkiyle ʔolular nūş itdiler. Bu üslūb üzre²²⁵³ tamām bi ay oldı. Hiçkes bir iş ucın²²⁵⁴ ʔıtmadı ve bu ʔıyş u nūş üzre Zāl tahtuñ bir kenārında ve bir yanında Sām u Rüstem-i Destān gürz elinde²²⁵⁵ oturmuş idi ve Sām'üñ başında tāc-ı pehlevānī ve anuñ üzerine bir dāne hümā ʔuşı yūñi şoʔmış idi. Ruhsārı üzre perr-i hümā sāye bırağup riş-i sefidī sīneye inmiş mehābetle oturup²²⁵⁶ Rüstem'e nazar idüp ʔacebe ʔalır idi [U-64a] ve her zamān sübhāna'llāh diyüp ta^ʔaccüb ile yāl u bāl ve sīne vü bāzū-yı Rüstem'e ʔayrān ʔalır idi. ʔadd-i zātında Rüstem'üñ daʔı miyānı ʔalem mānend ince ve sīne vü yağrınları be-gāyet vāsī^ʔ uyluʔları deve uyluğına beñzer idi ve arslan yürekli pīl ʔuvvetlü idi²²⁵⁷. Pes Sām dönüp Zāl'a eyitdi: Eger cihānı tefahḥuş itseñ²²⁵⁸ yüz biñ nijādda bunuñ gibi bir kimse²²⁵⁹ yoʔdur ki pehlū-yı māderden yarılup oğlan ʔıça hezār taḥsīn ü āferīn²²⁶⁰ Sīmurg ʔanḳāya kim ʔudā aña böyle ḥāşşa virmiş²²⁶¹, bu ḥuşūşda ancılayın tedbīr eyledi didi ve eyitdi²²⁶²: Revādur ki bu şādılığa bezm ārāste idesüñüz ʔişret idelüm şarāb içelüm guşşā vü gam encümenin perīşān eyleyelüm ki bu ʔālem bir ʔārīti evdür insān bunda gelüp gitmek üzredür didi. Pes bu ʔavl üzre bezm ālātını ortaya getürdiler şarāb-ı nāba el urdılar ve tamām her biri mest ü ser-gerdān oldı Rüstem ile Destān Sām'üñ ʔışşalarından yād itdiler²²⁶³. Mihrāb-ı Kābilī içüp tamām²²⁶⁴ mest oldı ve kendüyi gördi ʔālemde hiç kendüden yuʔaru kimse görmedi²²⁶⁵ germ olup eyitdi:

2248 Niyāz u ʔazarru^ʔ ve iltiyām şüretin gösterdi] -U.

2249 Boynın ʔulağın ʔoʔuladı ve] -U.

2250 Ve elin eline alup] ba^ʔ dehu, P.

2251 Dükeli yolda ... geldiler] -P.

2252 Sāz u söz] sāz, U.

2253 Bu üslūb üzre] -P.

2254 Bir iş ucın] -U.

2255 Destān gürz elinde] -U.

2256 Sām'üñ başında tāc-ı pehlevānī ... oturup] -P.

2257 ʔadd-i zātında ... ʔuvvetlü idi] -P.

2258 Eger cihānı tefahḥuş itseñ] yoʔlasañ, P.

2259 Bunuñ gibi bir kimse] -P.

2260 Taḥsīn ü āferīn] āferīn, P.

2261 ʔudā aña böyle ḥāşşa virmiş] -U.

2262 Bu ḥuşūşda ancılayın tedbīr eyledi didi ve eyitdi] -P.

2263 Revādur ki bu şādılığa ... yād itdiler] Bu şādılığa tamām mest oldılar, P.

2264 İçüp tamām] -P.

2265 ʔālemde hiç kendüden yuʔaru kimse görmedi] -P.

Şimden girü Zāl'dan ve Sām'dan ve endişe itmem belki Minūcihr'den bile havfüm yokdur her çend ki benüm Rüstem'üm²²⁶⁶ tãc u ferr ile sulţandır. Ben olam ve Rüstem ola ve esb-i şebdizüm ve şemşirüm ola benüm üstüme bulutlar sãye şalmağa kãdir olamaz²²⁶⁷ yine Ðahhãk'uñ kã' ide ve kãnünün icrã vü ihyã²²⁶⁸ eylesem gerekdür ve ayağüm başduğı yirleri müşk-ãsã kılsam gerekdür didi²²⁶⁹. Sãm Mihrãb Şãh'uñ sözlerin işidüp qahqahayla güldi ve biraz aña mütãba'at idüp şãdilık gösterdi²²⁷⁰. Çünkim bu minvãl üzre bir ay dağı 'ıyş u 'işret itdiler²²⁷¹. Ay başı olduğda Sãm-ı süvãr Gürk-sãrlar tarafına²²⁷² yine gitmek yarağını gördi. Zãl-ı zamãna eyitdi ki: Ey oğul cehd eyle kim dãd-ger olasin bĩdãd-ger olmıyasın. Pãdişãhlar fermãnına muţ' vü münkãd olmağdan hãlĩ olmıyasın ve cümle mãl u esbãbdan²²⁷³ 'aqlı güzide eyle ve dükeli zamãnda bedlikden el çekesin²²⁷⁴. Her gün²²⁷⁵ tarĩk-i müstaķim arayup²²⁷⁶ dã'imã bu didiklerüm üzre olasin ve benüm gönüm şöyle şehãdet ider ki ayrık bir dağı dĩdãr göz göremeyem zĩrã 'ömrüm ãhire [P-100b] irişmişdür diyüp Zãl'ı ve Rüstem'i²²⁷⁷ kucağına alup öpdi ve kócdı. Andan göç kūsını²²⁷⁸ döğüp vedã' idüp benüm naşihãtlerümi ferãmüş eylemeñ didi ve²²⁷⁹ revãne oldı²²⁸⁰ ve anuñla²²⁸¹ bir menzil yir²²⁸² Zãl u Rüstem bile gitdiler. Andan ağlaşurak döndiler. Zãl u Rüstem Sĩstãn'dan yaña çekilüp gelüp eyvãnlarında qarãr eylediler²²⁸³.

Küşten Rüstem Pil-i Sepĩd Rã

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çünãn bed ki yek-rüz bã düstãn

Hemĩ bãde ğordend der büstãn^{2284 2285}

²²⁶⁶ Rüstem'üm] ol, U.

²²⁶⁷ Ben olam ve Rüstem ... şalmağa kãdir olamaz] -P.

²²⁶⁸ Ðahhãk'uñ kã' ide ve kãnünün icrã vü ihyã] kã' ide-i Ðahhãk'ı icrã, P.

²²⁶⁹ Ve ayağüm başduğı yirleri müşk-ãsã kılsam gerekdür didi] -P.

²²⁷⁰ Biraz aña mütãba'at idüp şãdilık gösterdi] şãd oldı P.

²²⁷¹ Çünkim bu minvãl üzre bir ay dağı 'ıyş u 'işret itdiler] -P.

²²⁷² Gürk-sãrlar tarafına] -U.

²²⁷³ Mãl u esbãbdan] rızık u tecemmüãt, P.

²²⁷⁴ Dükeli zamãnda bedlikden el çekesin] yaramazlığdan ellerüni kũteh tutup, P.

²²⁷⁵ Her gün] -P.

²²⁷⁶ Aratup] tutup, P.

²²⁷⁷ Zãl'ı ve Rüstem'i] iki oğulların, P.

²²⁷⁸ Andan göç kūsını döğüp] -P.

²²⁷⁹ Benüm naşihãtlerümi ferãmüş eylemeñ didi ve] -U.

²²⁸⁰ Revãne oldı] göçdi.

²²⁸¹ Anuñla] -U.

²²⁸² Bir menzil yir] -P.

²²⁸³ Zãl ve Rüstem ... qarãr eylediler] -P.

²²⁸⁴ Çünãn ... büstãn] -P.

Neşr: Üstād²²⁸⁶ eydür: İttifāk bir gün öyle vāqı^c oldu ki Zāl-ı zamān yārān u dostānla bir dil-güşā büstānda meclis-i ^c işret kırup Rüstem dağı bilesince bāde nüş eyledi. Bu şafādan nām-dārlaruñ derūnları [U-64b] şād olup dilleri cüş u hürüşa geldi. Cām billūrından la^cl-gün bādeler içilüp dilāverleruñ kelleleri neşve-i meyden²²⁸⁷ germ oldu. Rüstem dağı bāde içdüke zevk ü şevkini ziyāde kıldı. Bu eşnāda Zāl Rüstem’e hıṭāb idüp eyitdi: Ey pūr-ı nām-ver-i hürüşid-fer pehlevānlar ki hil^c at ü baḥşış tedārik eyle anlar ki gerden-efrāzlardur hil^c atler vir didi. Rüstem dağı Zāl’uñ söziyle ululara bī-nihāye yādgarlar baḥş eyledi²²⁸⁸. Kimine hil^c at-i zībā ve kimine zerrīn-zīn esbler ve kimine hūb çehre gulāmlar virdi. Cümle ulular Zāl ve Rüstem’e du^c ā vü āferīn itdiler. **Nazm:**

[Fe^c ülün / Fe^c ülün / Fe^c ülün / Fe^c ül]

V’ez ān pes perākende geşt encümen

Besī ḥ[~]āste yāfte ten be-ten

Sipeh-büd be-sū-yı şebistān ḥ[~]ış

Bi-yāmed bed ān sān ki бүd resm ü kış

Tehemten hem idün sereş pür şitāb

Bi-yāmed ger ez ān sū-yı cāme-ḥ[~]āb

Be-ḥuft u be-ḥ[~]āb ender āmed şereş

Ḥurüşīden-i merdüm ender dereş

Ki pīl-i sepīd-i sipeh-büd zi-bend

Rehā geşt ü āmed be-merdüm gezend²²⁸⁹

Neşr: Üstād eydür²²⁹⁰: Andan şoñra encümen perākende oldu²²⁹¹. Herkes baḥşışlerin alup²²⁹² mekānlarına²²⁹³ gitdiler. Zāl dağı Rüstem ile kendü şebistānı cānibine ^c azm eyledi. Resm ü āyīnleri üzre sarāylarına geldiler. Tehemten dağı şitāb ile hūrām

²²⁸⁵ *Bir gün, dostlarla beraber, bir bahçede yine şarap içiyorlardı.*

²²⁸⁶ Üstād] Firdevsī-i dānā, P.

²²⁸⁷ Neşve-i meyden] -P.

²²⁸⁸ Baḥş eyledi] virdi, P.

²²⁸⁹ *Herkes birçok armağanlar aldıktan ve meclis dağıldıktan sonra, komutan Zāl adeti üzere, hareme çekildi. İri yapı Rüstem de, başı şaraptan ağırlaşmış bir halde, sallana sallana yatağına yatıp uyudu. Uykuda iken, odasının kapısından doğru, kulağına bir gürültü geldi. Beyaz filin; bağlarını kopardığını ve saraydaki insanlara zarar verdiğini söylüyorlardı.*

²²⁹⁰ Nazm: ... eydür] -P.

²²⁹¹ Encümen perākende oldu] meclis dağıldı, P.

²²⁹² Baḥşışlerin alup] -P.

²²⁹³ Mekānlarına] maḳāmlarına, P.

iderek h̄'āb-gāhına gelüp istirāhata vardı. Henüz uyhuda iken nā-gāh kapuda olan pāsbnlardan cūş u h̄urūş peydā oldu. Rüstem belinliyüp gözün açdı, yirinden t̄urup²²⁹⁴ kulağ urdı işitdi dirler ki Zāl-ı zamānuñ pīl-i sepīdi bendden kurtulup [P-101a] niçe ādeme zarar irgürdi. Çünkü Rüstem bu sözi işitdi dilirlik ve pehlevānlık āşarı derūnından nūmāyān oldu²²⁹⁵. Segirdüp gitdi. Gürz-i şīr-serin²²⁹⁶ eline aldı taşra çıkmağa yol t̄utdı. Anlar ki Zāl'ūñ der-gehinde idiler. Dükeli Rüstem'ūñ öñin alup yolın bağladılar. Zāl-ı nām-verūñ h̄avfinden biz saña kapuyı nice açalum didiler ve hem gice karañusu ve sen bir pīrāhen ile üzerūñde esbāb yok²²⁹⁷ ve pīl-i zinde dağı bendden boşanmış ola. Böyle muhātara maħalde sen taşrada olasın bunu kim ma' k̄ül görür didiler. **Nazm:**

[Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūl]

Tehemten şūd āşufte ez-güfteneş

Yekī muşt zed ber ser ü gerdenes²²⁹⁸

Neşr²²⁹⁹: Rüstem bu sözden²³⁰⁰ āşifte olup söyleyen ādemūñ²³⁰¹ başına bir muşt urdı. Mağzı perrān oldu. Ba' dehu ol birlerinūñ üzerine yürüyince öñinden tārmar oldılar. Andan ol dilāver kapuya geldi. Gördi ki muhkem-bestedür bir gürz urup kapunuñ zencīr ü bendini şikest eyledi. Bād gibi taşra şıçradı elinde gürz-i girān yürüyüp ol zinde pīlūñ üzerine vardı. Deryā-yı Nīl gibi h̄urūş eyledi. Rüstem pīle nazar şaldı gördi ki güyiyā bir kūhdur ki h̄urūş eyler zemīn ayağı altında kaynar cümle nām-dārlar öñinden ürküp kaçarlardı. Ancılayın ki koyun kurd yüzünü gördükde nice kaçardı ise bunlar öyle firār iderler²³⁰². Ol dem Rüstem şīr gibi²³⁰³ bir na' re urdı. Korkmayup dağı ilerü ol pīl-i demānuñ üzerine²³⁰⁴ yürüdü. Çünkü pīl anı gördi [U-65a] [boş]

²²⁹⁴ Yirinden t̄urup] -U.

²²⁹⁵ Nūmāyān oldu] cūş itdi, P.

²²⁹⁶ Gürz-i şīr-serin] gürz-i girānuñ, P.

²²⁹⁷ Ve sen bir pīrāhen ile üzerūñde esbāb yok] -P.

²²⁹⁸ *Fil yapılı Rüstem, bu sözleri söyleyene kızdı ve boynuna bir yumruk indirdi.*

²²⁹⁹ Nazm: ... Neşr] -P.

²³⁰⁰ Rüstem bu sözden] Tehemten bunların cevābından, P.

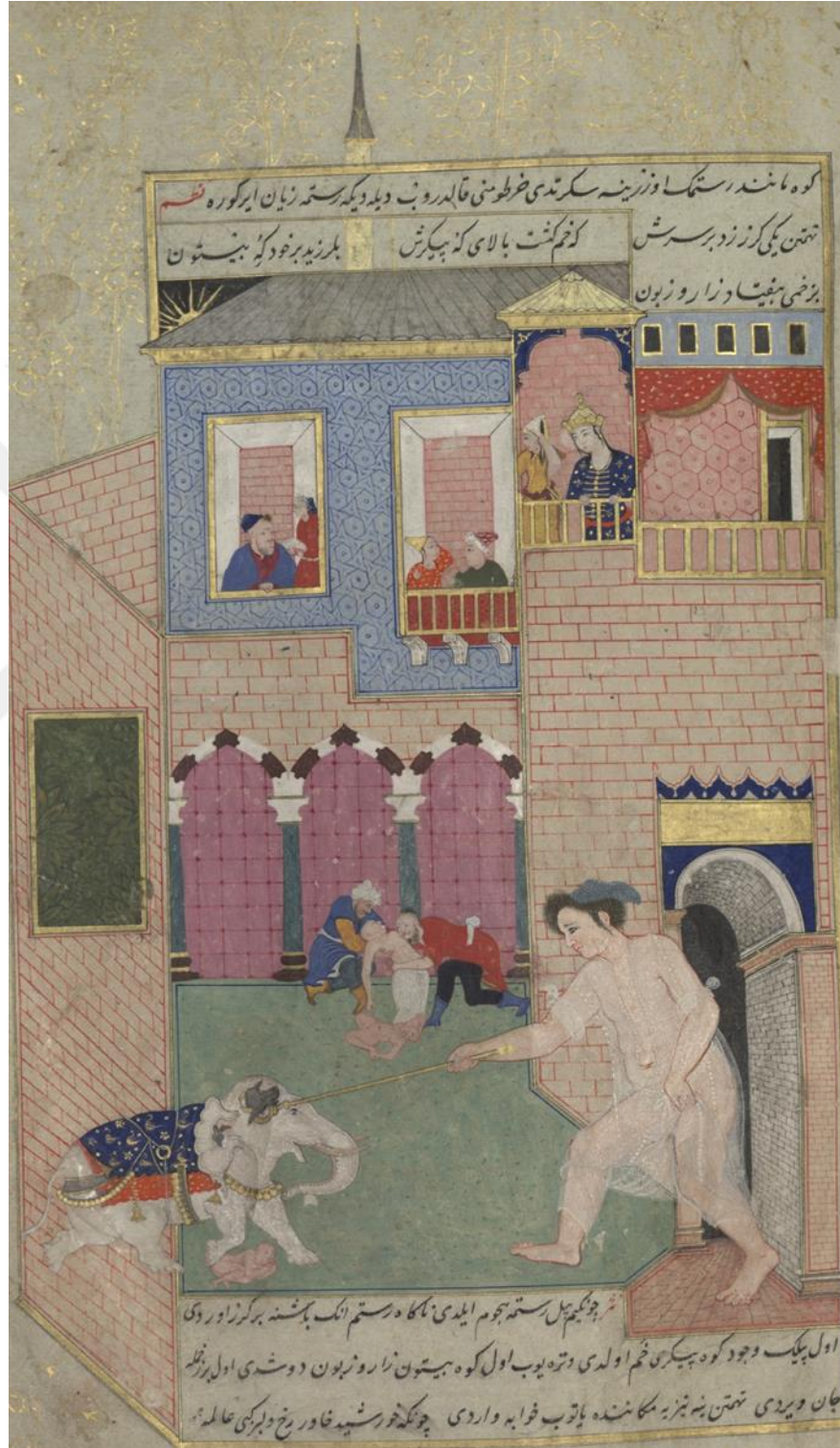
²³⁰¹ Söyleyen ādemūñ] birinūñ, P.

²³⁰² Ancılayın ki koyun kurd yüzünü gördükde nice kaçardı ise bunlar öyle firār iderler] -U.

²³⁰³ Şīr gibi] -U.

²³⁰⁴ Dağı ilerü ol pīl-i demānuñ üzerine] -P.

[U-65b] (Bu meclis Rüstem-i Destān'ũñ tâzligi zamānında pederi Zāl'ũñ sarāyında gice pīl-i sepīdi bir 'amūd ile helāk itdūgidūr.)

GN, GNN: 7, Minyatür: U-66a

[U-66a] küh mānend Rüstem'ün üzerine segirtti. Hortumını kaldurup diledi ki Rüstem'e ziyān irgüre. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Tehemten yekī gürz zed ber sereş

Ki ham geşt bālā-yı küh peykereş

Bi-lerzīd-i berhod küh-ı Bī-sütün

Be-zaḥmī bi-yüftād zār u zebūn²³⁰⁵

Nesr: Çünkim pīl Rüstem'e hücüm eyledi²³⁰⁶. Nā-gāh Rüstem²³⁰⁷ anuñ başına bir gürz urdı. Ol pīlūñ vücūd-ı küh peykere ham oldı ditreyüp ol küh-ı bī-sütün zār u zebūn düşdi. Ol bir zaḥm ile²³⁰⁸ cān virdi. Tehemten yine tīzye varup²³⁰⁹, mekânında yatup ḥāba vardı. Çünki ḥürşīd-i ḥāver ruḥ-ı dilber gibi 'āleme [U-66b] ziyā-baḥş oldı. Zāl'a Rüstem'ün kārından haber virdiler ki: Pīl-i jiyānuñ bir gürz ile gerdenin şikest idüp vücūdını ḥāka bıraḥdı didiler. Çünki Zāl bu sözi işitdi aşıyla bilicek [P-101b] eyitdi: Dirīgā ancılayın zinde pīl ki deryā-yı Nīl gibi ḥurūşān idi. Çok rezm-gāhı ol pīl-i mest bir ḥamlede²³¹⁰ şikest itmiş idi. Eger rezmde ol pīl [P-102a] ne kadar zūr idi ise yine Rüstem-i nām-ver andan yegdür didi²³¹¹. Andan Rüstem'i çağırup eyitdi: Ey beççe-i şīr-ner bu kūdeklikde saña hemtā yoḥdur ve senūñ merdligūñe ve kuvvetūñe ve yāl u bāluña beñzer olmaz. İmdi, şimdi andan evvel ki senūñ āvāzuñ cihānı tuta Nerīmān ḳanına²³¹² miyān-beste ol 'acele ile Kūh-ı Sipend'e var. Varduḳda bir küh göresin ki başı seḥāb içinde, anuñ üzerinden 'uḳāb bāl açup uçamaz ve yirden yukaru dört fersengdür. Sebzevāt ile pürdür ammā içinde çokluk ādem yoḥdur ve yaşşılıḳı daḫı dört fersengdür. İçinde cān-ver ü merdüm ālūdedür ve ol kadar bī-nihāye dıraḥtları vardur ki bir kimse anları bir diyārda ve bir deşt ü şaḥrāda görmemişdür. Ammā anuñ ḳapusını bir yoldan düzmişlerdür. Sīpihr mānend ol ḳulle efrāḥte olmuşdur. Nerīmān ki pehlevānlardan dilīrlik toḫını ḳapmış idi. Ferīdūn Şāh'ūñ fermānı ile ol ḥiḣāruñ cānibine ayak ḳodı. Ol yoldan aña nesne ḥāşıl olmadı. Gice ve

²³⁰⁵ Rüstem, gürzünü kaldırıp kafasına indirince, filin o daḳ gibi vücudu iki büküm oldu. Bīsütün daḳını andıran fil tīriye tīriye ve bir tek vuruşta, düşkün bir halde, yerlere yuvarlandı.

²³⁰⁶ Nazm: ... hücüm eyledi] -P.

²³⁰⁷ Rüstem] Tehemten, P.

²³⁰⁸ Ol bir zaḥm ile] -P.

²³⁰⁹ Varup] -U.

²³¹⁰ Bir ḥamlede] -P.

²³¹¹ Eger rezmde ... didi] -U.

²³¹² ḳanına] kīnine, P.

gündüz rezm içinde idi²³¹³. Dükeli gâh çäre ve gâh füsün ile ol al‘ada niçe yıllar ceng idüp aldı. Sipâh ierüden ve sipeh-büd aşradan ‘âıbet ol al‘anuñ burcından bir aş atdılar. Cihânı ol pehlevândan perdâhte itdiler. Sipâh ser-dârsız girü döndiler. Hezîmet ile şâha geldiler. Çünki bu kârdan Sâm’a âgâhlık iridi ki Nerîmân ol yirde helâk oldu. Hürüş idüp o zârîlık ıldı. Bir hafta mâtem ü derd içinde oldu. Hafta başında sipâhını cem‘ eyledi. Ol hiâr cânibine ekildi. Biyâbânlara pâre pâre sipâh döendi²³¹⁴, varup ol al‘a öninde niçe mâh u sâl oturdu. Ol al‘a apusına yol bulmadı ve ol al‘a dervâzesinden bir kimse aşra gelmedi²³¹⁵. Ne gice ve ne gündüz bir âdem görinmedi zîrâ bir şaman öbine itiyâcları yoıdı. Eger niçe mâh u sâl derbeste ursalar zârüret ekmezler idi. ‘Âıbet Sâm nevmîd olup girü döndi. Hûn-ı pederi [P-102b] alımadı. Ey oul imdi ol zamân oldu ki ceddüñ anımlı isteyelüm aña çäre vü füsün²³¹⁶ görelüm. Tedârik budur ki bir kârvânla gidesin ol vechle ki sârvân daı seni bilmiye²³¹⁷ bu arîk ile kendüñi kûh-ı Sipend’e bıraasın. Ol bed-reglerüñ köklerini yirinden oparasın ki henüz senüñ nâmını kimse bilmez. Ümîddür ki giderseñ murâd hâıl ola didi. Ol dem Rüstem eyitdi: Ey peder n’ola fermânuñ ile²³¹⁸ bu derde dermân idelüm tedârik görelüm²³¹⁹ didi.

Reften-i Rüstem Be-Kûh-ı Sipend Be-Hûn-ı Nerîmân H‘âsten

Üstâd eydür: Zâl döndi Rüstem’e eyitdi: İmdi ey oul ula ut her ne kim saña söylersen abül eyle bu üslûb ile ki kendüñi [U-67a] deveci ekline oyup arâda olan kârbânlardan develer cem‘ eyle²³²⁰ ve anlara uz yüklet ayrı nesne yükleme. Ancılayın git ki hi kimse seni bilmiye zîrâ bilürüm ki ol yirde uz ıymetlüdür. Andan ıymetlü bir nesne utmazlar. Eker uz at olur. Yimekleri cümle hiârda olanlar uzsuz²³²¹ yirler. Çünki anlar nâ-gehân²³²² uz yükünü görelür ulu ve kii âlây olup saña aru segirdürler didi. Çünki Rüstem bu tedbiri iitdi tedârik gördi. Ancılayın ki lâyık-ı kâr-zârdur uz²³²³ yükünüñ içinde gürzini nihân eyledi ve daı nice silâh-ı ceng aladı. Andan arabâsından bir niçe ‘âıl ü dâna kimesneleri

²³¹³ İdi] -U.

²³¹⁴ Biyâbânlara pâre pâre sipâh döendi] -P.

²³¹⁵ aşra gelmedi] zâhir olmadı, P.

²³¹⁶ Füsün] efsün, P.

²³¹⁷ Bilmiye] görmiye, P.

²³¹⁸ Fermânuñ ile] fermân senüñ, P.

²³¹⁹ Tedârik görelüm] -P.

²³²⁰ Develer cem‘ eyle] deve iste, P.

²³²¹ uzsuz] bî-nemek, P.

²³²² Nâ-gehân] -P.

²³²³ uz] nemek, P.

bile²³²⁴ alup cümle şüret-i tedbîl gitdiler²³²⁵. Yolda nihānī söyleşürek ve tedbîr ü tedârik iderek tâ gelüp Kûh-ı Sipend'e yaqîn irdiler. Qal' anuñ dîde-bānı bālādan bunları görüp sālār-ı qal' a yanına vardı ve aña eyitdi²³²⁶: Qal' a yaqînine²³²⁷ bir kârvān geldi. Çok sârvānları var. Sālār-ı qal' a eyitdi: Var gör ki yükleri nedür ve yine tîz gelüp anlarıñ kârından beni āgāh eyle didi²³²⁸. Ol dem dîde-bān qal' adan aşağı indi²³²⁹. Bād mişāl²³³⁰ Rüstem'üñ yanına geldi ve aña eyitdi: Ey kârvānuñ ulusu gizlü yüklerüñden beni āgāh [P-103a] eyle tâ ki bilüp varam sālār-ı qal' aya haber virem didi. Rüstem cevāb virüp eyitdi: Yüri ol mehter-i nām-cüyuñ yanına var dükeli sözlerden bir bir²³³¹ aña söyle ki yükümüz ser-ā-ser tuzdur. Dîde-bān girü dönüp yuqarı qal' aya²³³² çıkdı. Mehter-i qal' anuñ yanına varup eyitdi: Gelen bir kârbāndur²³³³ ki yükleri dükeli tuzdur didi. Çünkü mehter-i qal' a anı işitdi yirinden tûrdı şād u hāndān burc üzerine geldi²³³⁴ buyurdı tâ qal' a qapusın açalar ve kârvān yuqaru gele. Andan bu minvāl üzre Rüstem qal' aya girüp sālār-ı qal' anuñ yanına irişdi. Öñinde zemîn-būs idüp du' ā kıldı ve öñine bî-nihāye tuz yüki iletdi. Herkes Rüstem'e āferîn itdiler. Mehter-i qal' a aña eyitdi: Ey merd hemîşe mihr-i enver²³³⁵ gibi rûşen-dil²³³⁶ olasın. Metā' uñi²³³⁷ qabûl eyledüm ve yanumda minnete geçdi didi. Andan Rüstem bāzāra varup kendü ile gelen²³³⁸ kârbān şüretinde olan pehlevānları²³³⁹ bile aldı. Metā' ın çıkardı her cānibden gelüp eṭrāfına cem' oldılar. Merd ü zen ve hūrd u büzürg tuz almağa geldiler. Kimi cāme virdi ve kimi sîm ü zer virdi. Ol tuzdan şatun alup bî-bāk u bî-pervā evlerine²³⁴⁰ gitdiler. Ol gün aḥşama dek Rüstem metā' ını cümle²³⁴¹ fūrūht eyledi. Çünkü aḥşam irişdi. ' Ālem tîre olıcaq Rüstem nām-dārları cem' itdi ve şanduklarda pinhān olan²³⁴² silāḥ-ı neberdi çıkarup üzerlerime

²³²⁴ Bile] -U.

²³²⁵ Gitdiler] -U.

²³²⁶ Yanına vardı ve aña eyitdi] yanına geldiler eyitdi, P.

²³²⁷ Yaqînine] yanına, P.

²³²⁸ Didij] -U.

²³²⁹ Ol dem dîde-bān qal' adan aşağı indi] -P.

²³³⁰ Mişāl] kirdār, p.

²³³¹ Dükeli sözlerden bir bir] -P.

²³³² qal' aya] -U.

²³³³ Kârbāndur] bāzîrgānlardur, P.

²³³⁴ Burc üzerine geldi] -P.

²³³⁵ Enver] tābende, P.

²³³⁶ Rûşen-dil] rûşen, P.

²³³⁷ Metā' uñi] -P.

²³³⁸ Gelen] -P.

²³³⁹ Kârbān şüretinde olan pehlevānları] kârbān ḥalkımı, P.

²³⁴⁰ Evlerine] -U.

²³⁴¹ Cümle] -P.

²³⁴² Olan] -P.

ārāste itdiler. Andan yürüyüp mehter-i ƒal' a cānibine 'azm itdiler²³⁴³. Ardınca dilirler dağı gitdi²³⁴⁴. Bunların cūş u ħurūşlarından kütvāl-i ƒal' a āgāh oldı. Ol dem yirinden şıçradı Rüstem'ün [U-67b] öñin aldı ve aña şarılmağ diledi. Tehemten anuñ başına bir gürz urdı ser ü mağzı zır-i zemāne gitdi. Ol dem²³⁴⁵ Rüstem na' re urdı dilāverler yir yirden na' reler urdılar. Dükeli ƒal' a ħalkı yirlerinden belinleyüp bīdār oldılar ve²³⁴⁶ ħālden āgāh oldılar. Yürüyüp²³⁴⁷ bir uğurdan²³⁴⁸ Rüstem ile cenge āgāz itdiler. Gice içinde tiğ-i raĥşāndan zemān mānend-i la' l-i bed-ĥaşān oldı. Keşret-i dār u ħir ve vefret-i mevc-i ħūndan [P-103b] dirsin ki şafağ āsmāndan bīrūn oldı. Tehemten gürz ü tiğ ü kemend ile dilirlerün başların ħurd idüp sīnelerin çāk idüp vücūdların ħāk ider idi²³⁴⁹. Çünki ol gice geçdi ħürşid-i felek tiğ-i kühsārdan bālāya çığdı cihānı serādan şureyyāya varınca tıtdı. Ol gürūhdan ƒal' ada bir vücūd şağ ƒalmadı. Kimi küşte ve kimi mecrūĥ²³⁵⁰ ve kimi ĥasta oldı. Dilāverler her küşeye şitāb ile²³⁵¹ segirttiler. Her kimi buldılar ise helāk itdiler. Tehemten ƒal' anuñ içini gezerken seng-i ĥārādan binā olınmış bir ĥāne gördi. Ol cāy-ı tengde āhenden bir ƒapu düzmişler mühendisler²³⁵² anı özge perdāĥt itmişler. Rüstem ol ĥānenün ƒapusına bir gürz urdı yirinden ƒopardı. Andan soñra içerü girdi gördi bir künbeddür ki başdan başa dīnār ile tölmiş Rüstem anı görüp ta' accüb itdi ve lebin ışırđı. Nām-verlere eyitdi hergiz kimesne bunuñ gibi nesneden nişāne görmüş midür. Güyyiā kān içinde zer ƒalmamış ve deryāda dürr ü gevher ƒalmamış dükeli getirüp bu cāy-gehde ƒoşmışlar didi. Andan taşra gelüp ƒal' a sālārınun sarāyında cem' iyyet eyledi ve pederine bir nāme yazup kendünün kār u kirdārından ĥaber bildürdi. Nāmenün evvelinde nām-ı Ĥudā'yı yād idüp ba' dehu eytdi: Ey peder, fermānuñ ile varup Kūh-ı Sipend'e irdüm diyüp tařşīli ile yazdı, ve ol ƒal' anuñ fetĥi ne güne oldı ve ol zer ü gevherler ile māl-ā-māl buduğı ĥānenün aĥvālın i' lām itdi²³⁵³ ve dağı sā' ir fermānuñuz dağı ne ise anuñla 'amel idelüm diyüp nāmeyi bir hecīn-süvāra virüp Zāl'a gönderdi. Çünki nāme Zāl'a irişdi²³⁵⁴ okıyup şād oldı ve Rüstem'e du' ā eyledi.

2343 'Azm itdiler] yüz tıtdılar, P.

2344 Ardınca dilirler dağı gitdi] -P.

2345 Ol dem] -U.

2346 Bīdār oldılar ve] tırdılar, U.

2347 Yürüyüp] -P.

2348 Bir uğurdan] -U.

2349 Ĥurd idüp sīnelerin çāk idüp vücūdların ħāk ider idi] -P.

2350 Ve kimi mecrūĥ] -U.

2351 Şitāb ile] -P.

2352 Mühendisler] -U.

2353 İ' lām itdi] bildürdi, P.

2354 İrişdi] vāşıl oldı, P.

Andan şöra²³⁵⁵ cevāb-nāme yazdı. Ser-i nāmede Hudā'ya āferīn idüp ba' dehu eyitdi: Ol nāme-i dil-güşā ki senden geldi baht-ı firūz ile oqudum. Şādiden anuñ üzerine cān-feşānlık itdüm. Revān-ı Nerīmān'ı efrūhte itdūñ dükeli düşmenleri [P-104a] sūhte kılduñ. Çünkü nāmemi²³⁵⁶ oquyasın 'acele ile bu cānibe 'azm eyle ki senūñ cemālūnsiz hātırım gūşşaludur ve niçe biñ üstür ü ester ki bār-keşlerdür²³⁵⁷ saña gönderdüm ol qal'ada olan māl u esbābı anlara yüklet taşra çıkar ve ol qal'ayı ser-ā-ser āteşe ur didi. Çünkü nāme Rüstem'e irişdi oquyup şād oldı. Andan her²³⁵⁸ ol nesne ki getürmege lāyık idi. Tiğ ve külāh u kemerden ve lülū-yı şāh-vār u gevherden ve dībā-yı çinī vesā'ir matā' uñ envā'ından²³⁵⁹ intihāb idüp babası²³⁶⁰ Zāl'a gönderdi. Andan ol qal'ayı āteşe urdı duhānı çarh-ı bülende irişdi. Ba' dehu ol yirden dilāverleri yanına alup²³⁶¹ şād u handān döndi pedri cānibine 'azm itdi. [U-68a] Çünkü Zāl'a āgāhlık irişdi ki Sipeh-dār-ı²³⁶² gītī-fürūz geliyor. Fermānı böyle cārī oldı ki cümle kara vü kaşabāt ve şehirleri Rüstem'ūñ kudūmına tonatdılar²³⁶³. Zāl dağı cümle ulular ile ālāy idüp qalkdı²³⁶⁴ sūrnā vü nefirin çaldurup qarşu çıkdı. Lā-cerem ciger küşesini görmege tayy-ı mekān idüp şitābān gitdi²³⁶⁵. Kaçan ki mülākāt oldılar Rüstem atından inüp Zāl'a taḥsīn ü āferīn itdi²³⁶⁶. Zāl dağı anı der-āgūş idüp üzerine sīm ü zer nişār itdürdi. Andan Rüstem ile Zāl-ı Sām'uñ evvānına çıkdılar. İbtidā māderi Rūdābe'nūñ nazarına irdi²³⁶⁷. Rūdābe anı der-āgūş itdi. Erligine taḥsīn ü āferīn kıldı. Rüstem dağı māderinūñ elin öpdı. Fi'l-ḥāl Zāl Sām-ı sūvāra müjde-nāme yazup içinde Rüstem'ūñ itdügi erlikleri derc eyledi²³⁶⁸ ve ol nāme ile vāfir tuḥaf u hedāyā irsāl itdi²³⁶⁹. Kaçan ki²³⁷⁰ nāme Sām'a vāşıl oldı²³⁷¹ şād u hürrem olup²³⁷² bu şafāya hürrem-i bahār gibi bir bezm ārāste itdi²³⁷³. Niçe gün 'ıyş u nūş idüp nāme

²³⁵⁵ Şöra] -U.

²³⁵⁶ Nāmemi] nāmeyi, P.

²³⁵⁷ Bār-keşlerdür] -P.

²³⁵⁸ Her] -U.

²³⁵⁹ Vesā'ir matā' uñ envā'ından] -P.

²³⁶⁰ Babası] -U.

²³⁶¹ Dilāverleri yanına alup] -P.

²³⁶² Sipeh-dār-ı] cihān-dār-ı, P.

²³⁶³ Fermānı böyle ... tonatdılar] -P.

²³⁶⁴ Cümle ulular ile ālāy idüp qalkdı] -U.

²³⁶⁵ Lā-cerem ciger küşesini görmege tayy-ı mekān idüp şitābān gitdi] -P.

²³⁶⁶ Zāl'a taḥsīn ü āferīn itdi] du'ā kıldı, P.

²³⁶⁷ İbtidā māderi Rūdābe'nūñ nazarına irdi] māderi Rūdābe'ye vardı, P.

²³⁶⁸ Rüstem'ūñ itdügi erlikleri derc eyledi] gönderdi, P.

²³⁶⁹ Vāfir tuḥaf u hedāyā irsāl itdi] bī-nihāye hedāye gönderdi, P.

²³⁷⁰ Kaçan ki] çünkü, P.

²³⁷¹ Vāşıl oldı] irişdi, P.

²³⁷² Şād u hürrem olup] şafāsından ruḥları gül gibi açıldı, P.

²³⁷³ Hürrem-i bahār gibi bir bezm ārāste itdi] buyurdi meclis-i şāhī tertīb olındı, U.

getüren ādeme hil' at geydürdi. Ol maħalde Rüstem'ün niçe destānı yād olındı ve mektūbuñ cevābında Zāl'a bir nāme yazdı ve nāmenün içinde yazmış ki: İştüdüm ki nebirem Rüstem bunca hūner zūhūra getürmiş öyle nerre şırden bu kadar dilāverlik ğarīb degildir. Meşelā görmez misin bir arslan yavrısı ki anasından henüz emmemişdür. Yine anı ħakīm-i dānā dūrendelik ile medħ ider. İmdi Rüstem-i nām-ver böyle hūner-mend olsa ba' id midür ki Zāl gibi dilāver babası vardur. El-ħaħ dilāverlik ve merdānelik hengāmında şır-i jiyān andan yāverlik ister²³⁷⁴ diyüp nāmeyi tamām idüp mühr urdı ve Zāl cānibinden gelen ādeme virdi. Ol nāme ile ve virdüğü hil' atler ile Zāl'ün ħidmetine geldi. Zāl daħı nāmeden şād²³⁷⁵ oldu [P-104b] ve Sām Rüstem'ün aħvāline vāķıf olduğundan şafā itdi²³⁷⁶. Rüstem daħı dedesinün nāmesin görüp dil ü cānı şafā buldı andan bu şafā ile meclis ārāste idüp Zāl u Rüstem ve Nīmruz u Zābil uluları 'ıyş u ' işrete meşğul oldılar.²³⁷⁷

Vaşıyyet Kerden-i Minūçihir Nevder-rā

[Fe' ulün / Fe' ulün / Fe' ulün / Fe' ul]

Künün ez-Minūçihir güyem diger

V'ez ān şāh-ı āzāde güyem ħaber²³⁷⁸

Neşr: Firdevsī-i üstād Rüstem'ün ibtidā zūhūrını icmālā beyān idüp bu meclisde Minūçihir'ün ciger küşesi Nevder'e vaşıyyet ü naşıħat itdügidür. İşte Minūçihir bunca zamān ki pādışāh idi. Felek rāyı üzerine devr itdi. ' Adli ħod yirden göge dek cārī idi. Bāy u gedā andan hoşnūd idi²³⁷⁹. Āħir ' ömri yüz yigirmi sāla irdi²³⁸⁰. Bu fānī cihāndan gitmek yükin bağladı²³⁸¹. Bir gün fermān eyledi²³⁸² sitāre-şināslar geldi üzerine cem' oldılar. Ne kadar diĳkat itdiler ki ' ömrinün daħı zamānı var ise ħaber vireler. Aşlā mecāl bulımadılar²³⁸³. Bildiler ki zamān merg ħarīb olmuş idi²³⁸⁴. Acıķlı ħaber virdiler²³⁸⁵. Peyk-i ecel ħapuya gelmedin tedārike muķayyed olmaķ gerek

²³⁷⁴ Meşelā görmez misin ... yāverlik ister] -P.

²³⁷⁵ Şād] şādmān oldu, P.

²³⁷⁶ Sām Rüstem'ün aħvāline vāķıf olduğundan şafā itdi] -P.

²³⁷⁷ Sām Rüstem'ün aħvāline ... oldılar] -U.

²³⁷⁸ *Şimdi, sana Minūçihir'den söz açacađım, o azade şahdan haber vereceđim.*

²³⁷⁹ Vaşıyyet kerden ... hoşnūd idi] -P.

²³⁸⁰ Āħir ' ömri yüz yigirmi sāla irdi] eyyām-ı salţanatı yüz yigirmi yıl oldu, P.

²³⁸¹ Bu fānī cihāndan gitmek yükin bağladı] -U.

²³⁸² Bir gün fermān eyledi] -P.

²³⁸³ Aşlā mecāl bulımadılar] -P.

²³⁸⁴ Bildiler ki zamān merg ħarīb olmuş idi] cihāndan gitmek zamānı geldi diyüp, P.

²³⁸⁵ Acıķlı ħaber virdiler] -U.

yohsa ‘asker-i merg şebihün itdükdən şöra aña zafer bulunmaz²³⁸⁶. Çünkü şah mübidāndan haber aldı oğluna pend ü naşihat itmek murād idindi²³⁸⁷. Ol ān işāret buyurdu taht-ı şahīyi bir güne tonatdılar²³⁸⁸. Andan ne kadar sitāre-şinās ve ‘āqil ü dānā niçe umūr tecrübe itmiş var ise da‘ vet itdi. Anlara rāz-ı derūnını söyledi²³⁸⁹. [U-68b] Andan oğlu Nevder’i yanına getürdi ve aña endāzeden birün pend ü naşihat itdi. Bu vechle ki: Şöyle bil ki²³⁹⁰ bu taht-ı şahī vü tāt-ı pādīşāhī²³⁹¹ fesāne vü füsündür²³⁹². Cāvidān degildür ki insān aña gönül bağlıya. İşte benüm ‘ömrüm ki rāst yüz yigirmi yıldur. Bunca ‘ömr içinde niçe renc ü mişnet çekildi. ‘Ākıbet rüzgār el virdi kām-ı dil ile niçe zamān zindegānī itdükdü rezm ile düşmenānı vilāyetimüzden sürdükdü. Bi-ħamdi’llāh ferr-i Ferīdün ile ki miyān-beste oldum cümle ziyānum sūda mübeddel oldu. Ĥattā Selm ile Tūr’dan ceddüm İrec kanını aldum ve muħāliflerden dūnyāyı pāk itdüm. Ĥuşūşā cihānı dīvlerün cevründen ve belālarından ĥalāş itdüm²³⁹³. Niçe şehir ü vilāyet ābādān eyledüm. Yine ĥaķīkat ile su’āl olinsa şanki dūnyāyı yiriyle görmedüm geçen ise belürmez. İmdi bunca ‘ömr ki şafāyla geçdi bir ab mergün elemine degmez²³⁹⁴. Dıraht-ı merg ki berg ü bārı zehrdür. Ĥāliyā bitdi tamām barur oldu. İşte bunca mişnet ü meşakķāt çekdüm saña bu taht-ı şahīyi teslīm itdüm. Kāruñ ‘adl ü dād gerekdür²³⁹⁵. Şöyle ki Ferīdün baña teslīm [P-105a] eyledi. İmdi sen dağı şöyle bil ki taşarruf itdükdü ve geçdi gitdi hemān eyle tūt lākin gerekdür ki zamānuñı ĥoşluk ile geçüresin. Senden ki nişān ĥalur tül u dırāz zamānlar gelür lāyık degildür ki āferīn dimeyeler. Nāmuñ añılduķça nefrīn eyleyeler kim aşl-ı pākden dīn-i pāk gelür cehd it²³⁹⁶. Tā kim ecdāduñ yolına gidesin ve bu gündən şöra salţanat u ĥükümet tāzelense gerek ve ĥaçan ki Mūsā Peyğamber gelüp peygāberliğini izħār ider. Şaķın anuñ dīninden dönme ki dīni ĥaķdur ve rāyı pākdur. İmdi şaķın toğrı yolu elüñden ĥoma ki elüñ dağı anuñladur ve yaramazlık anuñ muħālifindendür. Sen hergiz toğru yoldan şapma ve tarīķ-i Ĥāķ’dan şaşma,

²³⁸⁶ Peyk-i ecel ĥapuya ... bulunmaz] her ne itmelü iseñ yarađuñı gör olmya ki ecel irişe tedārik itmemiş bulnasın didiler, P.

²³⁸⁷ Oğluna pend ü naşihat itmek murād idindi] -P.

²³⁸⁸ Ol ān işāret buyurdu taht-ı şahīyi bir güne tonatdılar] -P.

²³⁸⁹ Anlara rāz-ı derūnını söyledi] -P.

²³⁹⁰ Şöyle bil ki] -U.

²³⁹¹ Ve tāt-ı pādīşāhī] -U.

²³⁹² Fesāne vü füsündür] nā-pāydārdur, P.

²³⁹³ Ĥuşūşā cihānı dīvlerün cevründen ve belālarından ĥalāş itdüm] -U.

²³⁹⁴ İmdi bunca ‘ömr ki şafāyla geçdi bir ab mergün elemine degmez] -P.

²³⁹⁵ Kāruñ ‘adl ü dād gerekdür] -P.

²³⁹⁶ Şöyle ki Ferīdün ... pāk gelür cehd it] -U.

peygamber-i Hudā'ya kīn eyleme, şerr ü hayrı halk iden Allah Te'ālā'dur. Pes²³⁹⁷ bundan sonra çok zamān geçmedin Türkān cānibinden bī-ḥadd sipāh Īrān'a gelüp taht-ı Īrān'a külāhın ḳosa gerekdür. Lā-cerem çarḫ-ı denī 'aksine dönüp 'ālem şerr ü şūr ile memlū olsa gerekdür ne ḳadar dürüş ü düşvār kārılar var ise saña görinse gerek el-ḳışsa saña gezend ü zarar pūr-ı Peşenk'den irişür. Türkān 'askerinden kārūñ ziyāde teng olur. Cümleden ehemm saña vaşiyetüm oldur ki dāver olduğun zamānda iki kimseden kendüñe mutaşşıl yārdım isteyesin. Biri Sām-ı süvārdan ve ikincisi Zāl'dan ve daḫı ma'lūmuñ ola ki ol nev-dıraḫt ki bīḫ-i Zāl'dan gelüp tırımayup bālālanmadadır. Andan daḫı gāfil olmayasın ki şehir-i Tūrān andan zīr ü zeber olup senüñ kīnūñi anlardan ol kīnecū alur didi. Çünkü ol şehriyār-ı dīn-dār oḫlına bu vaşiyeti itdi çeşm-i cihān beyninden yüzine āb revāne oldı. Nevder daḫı bu ḫāli gördi vāfir girye ḳıldı. Bā-vücūd ki Minūçih'r'ūñ ne bir derdden āzārı ve ne vücūdında eşer-i bīmārı var idi²³⁹⁸. Bu 'Ālemde iken keyānī iki dīdelerin diküp tamām şoluduḫdan sonra bir āh-ı serd ile cān-ı 'azīzin ḳābız-ı ervāḫa teslim itdi²³⁹⁹. Lā-cerem ol şehriyār-ı pūr-hüner 'ālem-i fenādan milket-i beḳāya sefer ḳılıp dünyāda ḫikmet-āmiz sözlerinden özge vücūdından bir eşer ḳalmadı. Nevder daḫı āyinleri üzre mātem çeküp sonra başına külāh-ı Keyān'ı urınup ve arḳasına libāce-i ḫüsrevānī giyüp çıkup pederi Minūçih'r'ūñ tahtında ḳarār eyledi. Andan 'Askerine dirhem ü dīnār nişār itdi. [P-105b]

Pādişāhī-i Nevder Heft Sāl Būd

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Berīd ber-ne-yāmed besī rūzgār

Ki bīdād-ger şūd dil-i şehriyār

Çü bügzeşt ez-sāliyeş heft sāl

Şikest ender āmed ber-ān bī-hemāl^{2400 2401}

[U-69a] [Neşr:] Şimden sonra salḫanat-ı Īrān Nevder'e degdi. Üstād ta'yīni üzre salḫanatda sābit ḳadem olduğı yedi yıldur²⁴⁰². Zīrā hemānā ki cülūs itdi²⁴⁰³. Tamām salḫanat emrinde istiḳlāl ile iki yıl ḫükümet eyledi. Bir gün serā-perdesine bī-yār

²³⁹⁷ Sen hergiz ... Pes] -U.

²³⁹⁸ Nevder daḫı bu ḫāli ... var idi] -P.

²³⁹⁹ Cān-ı 'azīzin ḳābız-ı ervāḫa teslim itdi] -P.

²⁴⁰⁰ Pādişāhī-i Nevder Heft ... bī-hemāl] -P.

²⁴⁰¹ Aradan henüz çok bir zaman geçmemiştii ki padişah, adaletsizliğe başladı. Yedi yıl saltanat sürdü.

²⁴⁰² Şimden sonra salḫanat-ı Īrān yedi yıldur] -P.

²⁴⁰³ Zīrā hemānā ki cülūs itdi] -P.

kimse girmede. ‘ Ālemde her tarafından şerr ü şevr kopdı²⁴⁰⁴. Nevder yeñi pâdişâh iken ‘ âlem andan uşandı. Çün babasınıñ kâ’idesine tağyir virdi ve kânûnı âhir kodı. Mübidler ve ulular anuñçün hoş olmadılar. Nevder dâd u dihiş yolına gitmedi, hemân yimek ve uyumağ kârını ‘ âdet idindi²⁴⁰⁵. Çok zamân geçmedin âfâka yayıldı ki²⁴⁰⁶ Nevder Şâh’uñ göñli bîdâd-ger²⁴⁰⁷ oldu. Tarîk-i merdî yanında h’âr oldu²⁴⁰⁸. El-ğak böyle idi hemân ki yidi yıl tamâm oldu kendüye ve ‘ askerine şikest itdi²⁴⁰⁹. Ulular ile mâbeyn olup üslub-ı şehensâhîyi bir uğurdan yavı kıldı ve ket-ğudâ olanlar hep sipâhî oldılar ve dilâverler ise şâh aramağa gitdiler. El-kışşa ‘ askerüñ ekşeri perîşân oldu²⁴¹⁰. Dünyâ ise pür-ğurüş oldu. Lâ-cerem bu şehriyâr-ı bîdâd-gerüñ zulmi ħadden aştı ammâ çünki mîr ü mehter ve sipâhî vü ‘ asker perâkende olup her biri bir cânibe gitdi. Nevder’üñ ħavfi ziyâde oldu. Ol dem Sâm-ı süvâra âdem gönderdi ve bu âdem ile bir nâme ki ser-â-ser temelluğ u tazarru‘ gösterüp derd-mend ü müstemendliğin izhâr itmiş²⁴¹¹, şüret-i mektûb bu idi ki: Ol ħudâ kim ayuñ günüñ şâhibidür. ħudâvend-i ‘ aql u cân odur ve dağı devr idici heft âsmân şâhibidür. Geldük imdi ol ayuñ, günüñ şâhibinden rûğ-ı revân Minûçihir’e. Dürüd u şenâ kılmakdan soñra ma‘lûm idinesüñ ki şâh-ı cihân tâ bu ‘ âlemden göz yumınca pehlevân-ı cihân-dîdeden kıl ü kâl iderdi, ser-efrâzdur begenilmiş pehlevân Sâm-ı Nerîmân’dur. Benüm arğamuñ germ olduğı ol pehlevân iledür²⁴¹². Bi-ğamdi’llâh ki pehlevânıñ yanında âsân u düşvâr yeksândur. ħak’dan temennâmuz budur ki ol pehlevân-ı cihân-dîdenüñ müdâm-ı dil ü hüşî âbâd ve revânı her derdden âzâd ola kim binâ-yı salţanat anuñla pây-dârdur²⁴¹³. Bir pehlevândur ki şâh dostıdur ve nigeğ-bân-ı kişver ü şehriyârdur. İmdi ey pehlevân-ı cihân ħâlâ tılsım-ı şâhensâhî bozulup dünyâ âşüb ile mâl-â-mâl oldu²⁴¹⁴. Söz ħâdd ü tafşilden geçmişdür²⁴¹⁵. Şöyle ki elüñe gürz-i kîni almiyasın tağt tebâğ olup salţanat bi’l-küllîye elden gider ya da naşib olur²⁴¹⁶. Ve’l-ğâşıl müdde‘âsı ne ise nâmede derc itdi. Bir söz ħalmadı ki yazılmıya²⁴¹⁷. Nâme

²⁴⁰⁴ Tamâm salţanat ... ħopdı] -U.

²⁴⁰⁵ Nevder yeñi pâdişâh ... ‘ âdet idindi] -P.

²⁴⁰⁶ Āfâka yayıldı ki] -P.

²⁴⁰⁷ Göñli bîdâd-ger] zâlim-i bî-pâk, P.

²⁴⁰⁸ Tarîk-i merdî yanında h’âr oldu] -U.

²⁴⁰⁹ El-ğak böyle idi ... şikest itdi] -P.

²⁴¹⁰ Ulular ile mâbeyn ... perîşân oldu] -P.

²⁴¹¹ Ser-â-ser temelluğ ... izhâr itmiş] -P.

²⁴¹² Şüret-i mektûb bu idi ... pehlevân iledür] -U.

²⁴¹³ Bi-ğamdi’llâh ki pehlevânıñ ... pây-dârdur] -P.

²⁴¹⁴ İmdi ey ... mâlâmâl oldu] şimdi pâdişâhlık binâsı tezelzül buldı, P.

²⁴¹⁵ Söz ħâdd ü tafşilden geçmişdür] -U.

²⁴¹⁶ Tağt tebâğ olup ... naşib olur] tağt u tâc elden gider, P.

²⁴¹⁷ Ve’l-ğâşıl müdde‘âsı ... yazılmıya] -P.

vardı Sām'a degdi. Sām ki oqıdı²⁴¹⁸ [P-106a] bir āh-ı serd çekdi. Ol gice ol kadar şabr itdi ki hengām-ı bāng hūrūş oldı²⁴¹⁹. Fi'l-hāl fermānıyla sūrnā vü nefir çalınup Gürk-sārdan bir 'asker ile kopdı ki²⁴²⁰ deryā-yı Çin²⁴²¹ ol 'asker yanında h̄'ār²⁴²² olur idi. İrāniler ki Sām'ūñ geldüğinden āgāh oldılar karşı çıkup Nevder'ūñ aḥvālını taḫrīr itdiler. Gāh bīdād-gerligini ve gāh pederinūñ ḫilāfına gitdüğünü söyleyüp dünyāyı evzā'-ı bīdādla pūr kıldı didiler ve ferre-i izididen dūr düşdüğünü ser-be-ser söylediler. Ve'l-hāşıl bir 'āleme varmışdur ki salṭanata zerre kadar liyāḳati ḳalmamışdur. N'olaydı Sām pādişāhumuz olaydı²⁴²³. Şöyle ki Sām-ı yıl giçe taḫtında ḳarār ide. 'Adālet itmiş olur dünyā ser-be-ser 'adl ü dādı ile ābādān olur ve biz 'umūmen bende-i fermān-beri oluruz. Revānımız mihr ü muḫabbetine kān olur diyüp sözlerin tamām idince Sām-ı sūvār eyitdi: Bu vaż'ı Ḥudā-yı bī-çün benden nice pesend eyler ki Nevder gibi ādem ki Keyānī nijād ola ve bunca zamān taḫt-ı Keyānī'de kemer-beste ola. Bundan şoñra ben tāc u taḫta nice lāyık olurum. Bu maḳūle vaż'-ı muḫālātdandır. Meded bu söz bir daḫı zebāna gelmesün kim ki istimā' ider bizi ta'yīb ider. Kimūñ zehresi vardır ki eger kihāndan ve eger mihāndan ki bu ma'nāyı ḫāṭıra getüre. Ḥaḳ güvāhdur ki Minūcihr'ūñ meşelā evlādı ḳalmıya bir ḳızdan ğayrı ol ḳız geçe taḫtda ḳarār ide aña inḳıyādum tā Minūcihr gibi olur. Ḥāk-pāyine [U-69b] yaşdınup çeşm-i cihān-bīnem yine anuñla bīnā olur. Degil ki böyle ferzende mālik ola ve eger pederi yolından azdı ise tekrar anı yola getürmek ḳābildür. Bi-ḫamdu'lillāh ol āhen degildür ki jengār-ḫurde ola ki şayḳal ḳabūl itmiye. İmdi daḫı göñli muḫkem olmamışdur²⁴²⁴. Ben aña naşīhat ideyin göñlini yumuşadayın 'ālem yine aña muḫabbet eylesün²⁴²⁵. Yine anı ferr-i izidiye getürmek baña farz olsun²⁴²⁶. İmdi siz daḫı ğavġādan²⁴²⁷ peşimān oluñ yeñiden 'ahd ü peymānı beste eyleñ [P-106b] yine ben kefil size ri'āyeti külli ola²⁴²⁸. Ammā ser-keşlik idüp ḫalīfeye 'āşī olmaḳda iki ḳabāḫat vardır. Biri bu ki maḫzar-ı raḫmet-ı Kird-gār olmadan maḫrūm olup min-ba'd raḫmet-ı Ḥaḳḳ'ı görmezsiniz ikinci Nevder Şāh'ūñ mihr ü muḫabbetini daḫı görmiyesiz lā-būd bu dünyāda ḫışm-ı şāḫiyi görürsüz ve

2418 Oqıdı] ma'lūm idindi, P.

2419 Ol gice ol kadar şabr itdi ki hengām-ı bāng hūrūş oldı] hemān hengām-ı bāng hūrūşda, P.

2420 Ḳopdı ki] çekildi ki, P.

2421 Çin] sebz, P.

2422 Ol 'asker yanında h̄'ār] anda naḫv, P.

2423 N'olaydı Sām pādişāhumuz olaydı] -P.

2424 İmdi daḫı göñli muḫkem olmamışdur] -P.

2425 Ben aña naşīhat ... eylesün] -U.

2426 Yine anı ferr-i izidiye getürmek baña farz olsun] -P.

2427 Ğavġādan] geçenden, U.

2428 Ben kefil size ri'āyeti külli ola] -P.

aḥretde ḥod mekānuñuz āteş-i sūzān nīrān olur didükde ‘ākıl ü dānā ve pīr ü civān²⁴²⁹ itdüklerine peşimān oldılar. Cān u dilden bende-i kemter olup ‘ahd ü peymānların tekrārdan dürüst itdiler²⁴³⁰. Cihān pehlevānuñ ḳadem-i ferḥundesı ile dünyā ser-be-ser civān oldı²⁴³¹. Çünkim der-gāh-ı Nevder’e geldiler. Pes Nevder Şāh’a Sām-ı süvāruñ geldügin ḥaberi irdi, ṭurđı Nevder Şāh ḥāşekīleri ile Sām-ı süvārı ḳarşuladı. ‘İzzet ü ikrām ḳıldı. Sām daḥı cihān-pehlevāndur hem pīrdür pādişahuñ nazārında oturup devlete lāyık naşīhatler idüp ümerā ile mābeynlerini işlāḥ itdi²⁴³². Lā-cerem Nevder’üñ ḳademinde baş ḳoyup ‘özrlerin dilediler. Cān u dilden bunlar yine Nevder’e yār olunca Nevder Şāh daḥı geḳüp taḥtında ḳarār itdi²⁴³³. Cihān-pehlevān ḳademinde yine binā-yı salṭanat ābādān oldı. ‘Ālem yeñi başdan güzellendi. Ümerāsına ḥil‘at virdi ve cihān-pehlevān daḥı ḥil‘at-i ḥāş arḳasında bende-vār-ı ḥidmetde²⁴³⁴ ayaḡ üzre ṭurup eyitdi: Bi-ḥamdi’llāḥ ki umūr-ı salṭanat yine rāst oldı. Hemīşe nizām u intizām üzre ḳaluñ diyüp²⁴³⁵ yine vilāyetine ‘avdet itmege destūr²⁴³⁶ aldı. Ṭaşra geldi ḡulāmlar, zerrīn-sitām atlar ile kim Nevder Şāh virmiş idi ve iki dāne cām gevher-i sürḥ ile ṭolu idi. Ol dem pehlevāna virdi ve yine Pehlevān Gürk-sārlar cengine gitdi²⁴³⁷. Bu ḳarār üzre felek-i kīne-dār biraz dūr itdi. Ḥikmet-i İllāhi Nevder Şāh’a zerre miḳdārı ārām u mihr göstermedi. Bundan şoñra Minūcihr’üñ vefātı ḥaberi Türkistān’da münteşir oldı ve Nevder’üñ daḥı işi ilerü varmaduḡını birbirleriyle ḡümānlar söyleşüp andan Tūrāniyān daḥı bu ḥālden ‘umūmen ḥaberdār oldılar.

Āgāhī Yāften-i Peşenk Ez-merg-i Minūcihr ve Leşker Firistāden²⁴³⁸

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çü bişnīd sālār-i Türkān Peşenk

Çünān ḥ‘āst āyed be-Īrān be-ceng

Besī yād kerd ez-niyā Zādşem

Hem ez-Tūr ber-zed yekī tīzdem²⁴³⁹ [P-107a]

²⁴²⁹ ‘Ākil ü dānā ve pīr ü civān] ümerā-yı Īrān, P.

²⁴³⁰ Cān u dilden ... dürüst itdiler] -P.

²⁴³¹ Cihān pehlevānuñ ... civān oldı] -P.

²⁴³² Çünkim der-gāh-ı ... işlāḥ itdi] -U.

²⁴³³ Cān u dilden ... taḥtında ḳarār itdi] -P.

²⁴³⁴ Bende-vār-ı ḥidmetde] -P.

²⁴³⁵ Eyitdi: Bi-ḥamdi’llāḥ ki ... üzre ḳaluñ diyüp] -U.

²⁴³⁶ Yine vilāyetine ‘avdet itmege destūr] girü dönmege icāzet, P.

²⁴³⁷ Ṭaşra geldi ḡulāmlar... cengine gitdi] -U.

²⁴³⁸ Āgāhī Yāften ... Firistāden] Āgāhī Yāften-i Tūrāniyān Ez-vefāt Kerden Minūcihr ve Āmeden-i Efrāsiyāb Be- Īrān-zemīn, P.

Neşr²⁴⁴⁰: Netîce-i kelâm budur ki Minûçîhr'ün vefâtı haberi geldi Peşenk'e vâşıl oldu. Şād olup dünyā kendünüñ oldu²⁴⁴¹. Fi'l-hāl ' asker ile Īrān'a gelmesini murad eyledi. Evvel Zādşem'i ba' dehu Tūr'ı yād itdi²⁴⁴². Cigerden bir āh-ı serd çekdi. Bunlardan soñra Minûçîhr'i añdı ve ' askerini yād eyledi. Bu maħalde ' askeriniñ güzîde dilāverlerin ve ser-ħalkaların meşelā Aħvāstgirü ve Gersîvez ve Bārmān ve Hümān-ı cengî ve sipeh-sālār Veyse-i tîz-ceng²⁴⁴³ gibi pehlevānları ve pūr-ı güzîni Efrāsîyāb'ı ' umūmen bu zîkr olınan nām-dārları da' vet itdi. Tamām bu dilāverler ve güzîde serverler kim gelüp yirlü yirlerinde karar itdiler²⁴⁴⁴. İbtidā simāt çekilüp ta'ām yinildi²⁴⁴⁵ ba' dehu söz açılıp ibtidā Tūrāniyān ile Īrāniyān'ün kînelerine bā'ış ne oldu ve ħuşūmet neden zuhūr itdi ol söylendi²⁴⁴⁶. Āħir söz Tūr ile Selm'ün ħan ve kînesine irişdi. Peşenk eyitdi: Niçeye dek anlarıñ kîni zîr-i dāmende püşîde ola²⁴⁴⁷. İmdi hep bilürsüz ki Īrāniyān bize ne işler itmişdür ve bunca zamān kînemüze miyān-beste idiler. Fırşatı fevt itmediler²⁴⁴⁸. İmdi bu gün ol gündür ki [U-70a] biz daħı anlardan Selm ü Tūr ħanını taleb idüp intîķāmımız alavuz didükde²⁴⁴⁹ Efrāsîyāb ki pederinden²⁴⁵⁰ bu kelimātı işitdi āteş-i ħayret ü ħamiyyet derūnını yakup kül eyledi²⁴⁵¹. Bir mertebeye vardı ki ħord u ħ'ābdan bîzār oldu ve bir yirde ārāma mecāl ħalmadı. Pederi öninde yir öpdi derūnı kîn ile pūr olmuş ve kemer-ber-miyān itmiş idi²⁴⁵². Āħir pederine bu vechle ħiṭāb itdi ki²⁴⁵³: Serverā ne tevaķķuf idersiz²⁴⁵⁴ arslanlar cengine lāyîķ dir iseñ işte ben, Īrān şāħib-ķırānına aķrān bir pehlevān dir iseñ işte ben²⁴⁵⁵, bi-hamdi'llāh ki şîrān-ı mîştiyān ile cenge liyāķatüm vardur ve sālār-ı Īrān ile hem-neberd olsam rügerdān olmaķ dükeli ümîdüm budur ki dest-i berd gösterem²⁴⁵⁶. Zādşem ki tiġi āfāķa meşeldür. Şöyle sağ olaydı Īrānîleri çoķdan nābūd

²⁴³⁹ *Padişah Minûçîhr'in ölüm haberi, Tûrân ordusuna ve Peşenk'e ulaşınca Īrān'a savaş açmak istedi. Aklına babası Zādşem ve Tūr geldi.*

²⁴⁴⁰ Çü bişnîd ... Neşr] -P.

²⁴⁴¹ Şād olup dünyā kendünüñ oldu] -P.

²⁴⁴² Evvel Zādşem'i ba' dehu Tūr'ı yād itdi] -P.

²⁴⁴³ Ve Bārmān ve Hümān-ı cengî ve sipeh-sālār Veyse-i tîz-ceng] -U.

²⁴⁴⁴ Tamām bu dilāverler ... karar itdiler] Tūrān begleri geldiler, P.

²⁴⁴⁵ [İbtidā simāt çekilüp ta'ām yinildi] -P.

²⁴⁴⁶ Ba' dehu söz açılıp ibtidā ... söylendi] -P.

²⁴⁴⁷ Niçeye dek anlarıñ kîni zîr-i dāmende püşîde ola] -P.

²⁴⁴⁸ Bunca zamān ... itmediler] bil bağlayup yaramazlıķdan ide bildüklerin itdiler, P.

²⁴⁴⁹ İmdi bu gün ol ... didükde] şimdi intîķām zamāni geldi didi, P.

²⁴⁵⁰ Pederinden] atasından, P.

²⁴⁵¹ Bu kelimātı ... eyledi] sözlerin işidüp derūndan cüş itdi, P.

²⁴⁵² Pederi öninde ... itmiş idi] -P.

²⁴⁵³ Āħir pederine bu vechle ħiṭāb itdi ki] eyitdi ki, P.

²⁴⁵⁴ Serverā ne tevaķķuf idersiz] -P.

²⁴⁵⁵ Arslanlar cengine ... iseñ işte ben] -P.

²⁴⁵⁶ Bi-hamdi'llāh ki ... gösterem] -P.

ider idi. İrān'a bi'z-zarūrī hākīm olurdu. Çünkü anlar bu hizmete irmedi²⁴⁵⁷. Bi-
hamdi'llāh ki anda mevcūd olan şifāt eger kīn ü hışm sürmek ise vesā'ir zūr-ı bāzū-
yı şīrāne lā-cerem yāl u bālum bir [P-107b] mertebedür ki niçe ferseng yire sāye-
güster olur. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Berū bāzū-yı şīr ü bā-zūr-ı pīl

Vezed sāye-güsterde ber-çend mīl²⁴⁵⁸

Nesr²⁴⁵⁹: El-ḥaḳḳ Efrāsiyāb'ıñ icmālice ta'rīfi böyledür ki: Evvelā zebānı bürrende
tiğ meşābesinde imiş ve ḳalbi ḥod deryā-yı bī-girāna beñzer ve kefi zer-baḥşı
yağmur yağdurıcı bulut mişālinde²⁴⁶⁰. Üstād eydür: Çünkü Efrāsiyāb pederi Peşenk
Şāh öñinde da'vā-yı merdī eyledi²⁴⁶¹. Fi'l-hāl Peşenk emr eyledi ki Tūrān 'askeri ile
Efrāsiyāb İrān'a hücum ide. Ümīddür ki Selm ve Tūr intikāmını ala. Nitekim 'uḳalā
buyurmışlar ki peder ki püserin bir kāra lāyık u sezā-vār göre anı ser-firāz itdürüp
şöyle ki ḥürşid-i dıraḥşān ile hem-ser ola ve ba'de'l-mevt cānişini ola. Çünkü
Efrāsiyāb İrān mülkine gitmege pederi fermānı ile Tūrān leşkerine ser-dār oldu. Hışm
u kīn ile pederi yanında ḳarār idüp cengüñ levāzımını ve sefer mühimmātını görmege
muḳayyed oldu. Çün ceng yarağın görüldi ve Efrāsiyāb daḥı ser-dār ta'yīn olındı²⁴⁶².
Andan Ağrīrez ki birāder-i Efrāsiyāb'dur Peşenk oğlıdur. Peşenk anı ser-leşker
ta'yīn itmiş idi²⁴⁶³. Üstād eydür: Peşenk ḳaşrında tenhā otururken²⁴⁶⁴ Ağrīrez ḳaşruñ
ḳapısından girüp ḥuzūrına vardı²⁴⁶⁵. Endişe ile gönli tolu ve mütefekkir, zīrā her işde
endişe lāzımdur. Encām-ı kārđan gāfil olmaḳ 'āḳil işi degildür. Ol vechden Ağrīrez
Peseşnk öñinde yir öpdü ve²⁴⁶⁶ pederine eyitdi: Ey bāb-ı sa'ādet-cenāb ba'zı ḥātıram
vardur ḥuzūruña beyān ideyin. Peşenk söyle diyince Ağrīrez eyitdi²⁴⁶⁷: Bi-
hamdu'lillāh ki cihān-dīde vü kār-ı āzmüdesin ḥālā bu iḳlīmüñ şehriyārısın. Türkler
içinde erlik ile imtiyāz bulduñ merdligüñ ma'lümdür²⁴⁶⁸. İmdi bu ne fikrdür ki

²⁴⁵⁷ Zādşem ki ... irmedi] Zādşem tiğe el uraydı cihānı Gürşāsb'a ḳomaz idi ve kīn almağa bil bağlaya
idi. İrān'a ḥüükim itmeden gayrı ne olur idi, P.

²⁴⁵⁸ *Aslan gibi göğsünü, pazusunu, fil gibi kuvvetini, birkaç millik mesafeye kadar uzanan gölgesini.*

²⁴⁵⁹ Nazm: ... Nesr] -U.

²⁴⁶⁰ El-ḥaḳḳ Efrāsiyāb'ıñ ... bulut mişālinde] -P.

²⁴⁶¹ Çünkü Efrāsiyāb pederi Peşenk Şāh öñinde da'vā-yı merdī eyledi] -P.

²⁴⁶² Çün ceng yarağın ... olındı] -U.

²⁴⁶³ Andan Ağrīrez ki ... itmiş idi] -P.

²⁴⁶⁴ Peşenk ḳaşrında tenhā otururken] -P.

²⁴⁶⁵ Ḥuzūrına vardı] pederi öñine geldi, P.

²⁴⁶⁶ Endişe ile gönli tolu ... yir öpdü ve] -U.

²⁴⁶⁷ Ey bāb-ı sa'ādet-cenāb ... Ağrīrez eyitdi] -P.

²⁴⁶⁸ Türkler içinde ... ma'lümdür] -U.

idersin²⁴⁶⁹. İrāniyāndan Minūçih̄r gitdi ise Sām bākī degil mi. Ol ḥod cümle sipāhuñ siperidür. Bilmez misin ki Gürşās̄b'dan ve Qāren-i rezm-zen ve bunlardan mā' adā tīr-endāz u şemşīr-zenlerden Selm ü Tūr'uñ başına ne 'uqūbet geldi ve daḥı ceddimiz Zādşem [P-108a] Şāh Tūrān sipāh iken iklīl-i devleti hem-ser mihr ü māh iken yine pādīşāh ile rezm-ḥ'āh olmadı²⁴⁷⁰ ve ārām-gāhında qārār ider idi²⁴⁷¹. Bir şehriyāruñ nāmesi ki maẓmūnı ḥuşūmet ve kīn ola, oqumadı ve kendüsi daḥı āḥire öyle nāme göndermedi²⁴⁷² dā'ım sözi bu imiş ki bizde şerr ü şūr n'eyler bu maqūle cünbüş-i āşüb cādūvāndur²⁴⁷³. Zīrā hemān bu cünbüşümüzden memleketimizde fitne vü āşüb olmaqdan ḡayrı nesne ḥāşıl olmaz ve uyur fitneyi uyandırmaq revā olmya didi²⁴⁷⁴. Kaçan ki Peşenk oḡlı Aḡrīrez'dan bu naşīhat-āmīz kelimātı istimā' itdi böyle cevāb virdi ki: Oḡlum Efrāsiyāb²⁴⁷⁵ [U-70b] ejdehādur²⁴⁷⁶ bīşe-zār-ı ḥarbūñ bir nerre şīridür ve nīzesine bir pehlevān mālīk degildür ki qarşu ṭura. Lā-cerem fikri budur ki dedelerimūñ qanını bu nīze ile ala. İmdi senden daḥı ricā olunur ki andan ayrılmıyasın. Ol daḥı senūñle müşāvere eyleye²⁴⁷⁷. Eger nīk ve eger bed senūñ rāyūñle ola ve daḥı ol memleketde kim ol ulular baş virdiler at ayaḡı altında ol vilāyetleri pāy-māl idūñ²⁴⁷⁸. İmdi kaçan bahār bulutları dāmenlerini dürr ile ṭoldura biyābān bārān ile ṭolar ṭaḡlar ve şāḥrālar ve vādīler otlak olur. Ādem oḡlanınuñ boyından aşırı olur. Cihān ser-be-ser yaş terke (?) ile deryā-yı sebz olur. Şāḥrālar ve otaḡlar ve ḥaymeler qurılsun ḡöñül ḥoşluḡı ile sebzeler ve güller üzre yürūñ Āmel'den yaña 'asker çekūñ varūñ Dehistān u Ḥ'ārezm illerini ayaḡ altına aluñ. At na' lı ile pāy-māl idūñ. Qan ile ol diyāruñ şularını la' l eyleñ. Minūçih̄r ol zamān kīn ṭalebine geldi ol diyārdan geldi. 'Askere ol illerden ḡayrı penāh yoqdur. Tāc u taḥtuñ ziyeti anlardandur²⁴⁷⁹. Mādām ki Minūçih̄r saḡ idi anlar ile muqāvemēt ü ḥuşūmet mūmteni' idi. Ol gitdükden şoñra qalan İrānīler muşt ḥāk degildür. Zīrā şāḥları ki Nevder ola andan ḡöñlüme zerre qadar endīşe gelmez ki ḥod-rāy u ḥod-pesenddür. Kimsenūñ sözine qulaq urmaz²⁴⁸⁰. Hemān kūşīşūñüz buña olsun ki Qāren ile Sām'ı

²⁴⁶⁹ İmdi bu ne fikrdür ki idersin] -P.

²⁴⁷⁰ Yine pādīşāh ile rezm-ḥ'āh olmadı] ḥiç bu bābda söz açmaz idi, P.

²⁴⁷¹ Ve ārām-gāhında qārār ider idi] -U.

²⁴⁷² Bir şehriyāruñ nāmesi ki ... göndermedi] kīn kitābını oqumazdı, P.

²⁴⁷³ Dā'ım sözi bu ... cādūvāndur] -P.

²⁴⁷⁴ Zīrā hemān bu ... olmya didi] -U.

²⁴⁷⁵ Oḡlum Efrāsiyāb]bu dilāver, P.

²⁴⁷⁶ Ejdehādur] -U.

²⁴⁷⁷ Ol daḥı senūñle müşāvere eyleye] -P.

²⁴⁷⁸ Ve daḥı ol ... pāy-māl idūñ] -U.

²⁴⁷⁹ İmdi kaçan bahār ... anlardandur] -U.

²⁴⁸⁰ Mādām ki ... qulaq urmaz] -P.

meydān-ı rezmede fırsat bulup yā katl veyā esīr idesiz²⁴⁸¹ ki Īrān ser-efrāzları anlardur²⁴⁸². Bu hīdmet ki vuḳū‘a gele ecdādımız revānı şād olur ve bed-ḥāhlarımızıñ ḳalbi āteş ile ḥākister ola²⁴⁸³ didi²⁴⁸⁴. Pes Efrāsiyāb ṭurup yir öpdi ben kīn şuyın yolına aḳīdeyüm didi²⁴⁸⁵. Bu eşnālarda ki yirlü yirine bisāt-ı sebz döşendi. Bahār-ı ‘ālem-ārā ile dünyā ṭonandı²⁴⁸⁶. Şahrāda çemen-i perniyān aṭlas mişāl oldı²⁴⁸⁷. [P-108b] Gerdān-ı Türkān daḫı miyānların baḡlayup Īrānīler ḳaşdına tamām āmāde oldılar ve bir cānibden Çīn’den daḫı ne ḳadar Türk var ise anlar geldiler ve bir cānibden Ḥāver-zemīn gürz-dārları gelüp vāşıl oldılar. El-ḥaḳ bir ‘asker tertīb olındı ki girānesi peydā degil idi. Andan Efrāsiyāb sūrnā vü nefirin çalup Īrān’a müteveccih oldı.

Āmeden-i Efrāsiyāb-ı Türk Be-rāh-ı Dehistān Be-Īrān-zemīn

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Çü leşker be-nezdīk-i Ceyhūn resīd

Ḥaber z’ū be pūr-ı Ferīdūn resīd

Sipāh-ı cihān-dār bīrūn şūdend

Zi kāḫ-ı hūmāyūn be-hāmūn şūdend

Be-rāh-ı Dehistān nihādend rūy

Sipeh-dār-ı şān Ḳāren-i rezm-cūy

Şehensāh Nevder pes-i pūşt ūy

Cihānī ser-ā-ser pūr ez-gūft ü gūy

Çü leşker be-pīş-i Dehistān resīd

Çünān şü ki ḥūrşīd şūs nā-bedīd²⁴⁸⁸

Neşr: Üstād eydür: Çünki Efrāsiyāb yir götürmez leşker ile Īrān’a yönledi²⁴⁸⁹. Nevder’ūñ baḫtı ḥāba dikildi, Peşeng’ūñ ḫāreketinden ḡāfil idi. Efrāsiyāb daḫı

²⁴⁸¹ Hemān kūşīşūñüz ... idesiz] cehd eyleñüz kim Ḳāren-i Gäve vü Gürşāsb-ı pīri ol ḳavmden ele getüresiz, P.

²⁴⁸² Ki Īrān ser-efrāzları anlardur] -U.

²⁴⁸³ Bu hīdmet ki ... ḥākister ola] Ola ki dedelerimizūñ rūh-ı revānın şād idesiz bize yavuz sananlarūñ derūnı āteş idesiz, P.

²⁴⁸⁴ Didı] -U.

²⁴⁸⁵ Pes Efrāsiyāb ... didi] -U.

²⁴⁸⁶ Bu eşnālarda ... dünyā ṭonandı] -P.

²⁴⁸⁷ Şahrāda çemen-i perniyān aṭlas mişāl oldı] -U.

²⁴⁸⁸ Ordu Ceyhūn’un kıyısına vardığı zaman, Ferīdūn’un oḡluna haber geldi. Ordu ve padişah saraydan ayrılarak, ovaya çıktılar ve Dehistān’ın yolunu tuttular. Komutanları, savaş için bahane arıyan Kāren’di. Padişah Nevder de onun arkasından gidiyordu. Bütün yeryüzünü bir gürültüdür kaplamıştı. Ordu Dehistān’a yaklaştığı sıralarda, yerden kalkan tozlarla, güneş görünmez olmuştu.

‘ asker ile²⁴⁹⁰ kenār-ı Ceyhūn’a irüp Dehistān’a geçmek murād idindi²⁴⁹¹. Minūçihir oğluna haber irişdi²⁴⁹². Efrāsiyāb Ceyhūn’a geldi didiler²⁴⁹³. Nevder daħı tizye emr eyledi otāğ ve bār-gāhları şehrden taşra çıkardılar. Cümle sipāh taşra oldılar. Mīr ü mehterler қаşr-ı hūmāyūnlarından deşt ü hāmūna çıkıldılar. Bir ān karar itmiyüp Dehistān yolına yüz қodılar. Қāren-i rezm-cūy anlaruñ sipeh-dārı idi. Nevder Şāh daħı anuñ ardınca gider idi²⁴⁹⁴. Cihān²⁴⁹⁵ ser-be-ser güft ü gū²⁴⁹⁶ ile tıldı. Her kişi ‘ aklı irdükçe bir söz söyledi²⁴⁹⁷. Çünkü leşker Dehistān öñine irişdi keşret-i gerd ü gubār-ı leşkerden hūrşid nā-bedīd oldı. Andan serā-perde-i Nevder’i ol şahrāda hişār öñinde қurdılar²⁴⁹⁸. Tamām leşker karar itdi²⁴⁹⁹. Üstād eydür: Nevder Şāh Dehistān öñinde oturdı. Ceng yarağımı gördi, bunun üzerine çok zaman geçmedi²⁵⁰⁰ Efrāsiyāb İrān’a geldi²⁵⁰¹ Bu zamānda bir haber geldi ki Sām-ı süvār’ a ecel irüp Gürk-sārlar cenginde²⁵⁰² vefāt itdi. Zāl aña daħme eylemege gitdi²⁵⁰³. [U-71a] Zābilistān ve Kābilistān hālīdür didiler²⁵⁰⁴. Efrāsiyāb bu haberden şād oldı. Zīrā gördi baħt-ı Nevder uyқuya vardı, Sām’uñ mergi ‘ aзіm naқş virdi²⁵⁰⁵. Hemān iki pehlevan-ı güzine eyitdi, Tūrān ulularından idiler birine Şemāsās ve birine Hazevrān dirler idi²⁵⁰⁶. Çok zamān geçmedi ki Efrāsiyāb Şemāsās ile Hazevrān otuz biñ müsellaħ sipāhı ile Zāl’uñ üzerine Zābilistān’a gönderdi ki anda daħı Destān’uñ haққından geleler²⁵⁰⁷. Çünkü iki leşker Dehistān öñinde muқābil oldılar. Tūrān ‘ askerinüñ çoқluğundan şümārını kimse bilmez idi. Ser-ā-ser biyābān mūr u melħ gibi ‘ askerden ve serā-perdelerden tıldı²⁵⁰⁸. [Nevder Şāh], bildi ki baħtı bīdād oldı ol daħı ‘ asker-i mūr-ı şümār ile her gün tedārike başladı ve ne қadar ki diққat itdiler [Efrāsiyāb] ‘ askerinüñ ‘ adedin bilmek mümkün olmadı. İcmālā bu қadar ta’yin itdiler ki dört

2489 Andan Efrāsiyāb sūrnā ... yöneldi] -P.

2490 Nevder’üñ baħtı ... ‘ asker ile] -U.

2491 Dehistān’a geçmek murād idindi] -P.

2492 Minūçihir oğluna haber irişdi] Bu haber pūr-ı Ferīdūn’a ya’ nī Nevder Şāh cānibine irişdi, U.

2493 Efrāsiyāb Ceyhūn’a geldi didiler] -U.

2494 Nevder Şāh daħı anuñ ardınca gider idi] -P.

2495 Cihān] ‘ ālem, P.

2496 Güft ü gū] -P.

2497 Her kişi ‘ aklı irdükçe bir söz söyledi] -U.

2498 Andan serā-perde-i ... қurdılar] Nevder’üñ serā-perdesi қurıldı, P.

2499 Tamām leşker karar itdi] -U.

2500 Üstād eydür: Nevder Şāh ... geçmedi] -U.

2501 Efrāsiyāb İrān’a geldi] Efrāsiyāb irişdi, U.

2502 Ecel irüp Gürk-sārlar cenginde] -U.

2503 Daħme eylemege gitdi] daħme ile muқayyedür, U.

2504 Zābilistān ve Kābilistān hālīdür didiler] -U.

2505 Zīrā gördi ... naқş virdi] -U.

2506 Hemān iki pehlevan-ı güzine ... Hazevrān dirler idi] -U.

2507 Anda daħı Destān’uñ haққından geleler] -P.

2508 Tūrān ‘ askerinüñ ... tıldı] -U.

kerre yüz biñ ‘ asker ola mūr u melaḥ biyābānı ne resmle tūtarsa bunuñ ‘ askeri daḥı öyle tūtmıř ammā Nevder Şāh’uñ ‘ askeri yüz kırk biñ cengī sūvāra münḥařır idi. Efrāsiyāb ki Sām’uñ vefātın bildi ve Nevder’uñ ‘ askerine baḫdı ziyāde az olmaḡıla sevindi ve²⁵⁰⁹ bir hecīn-sūvār ile pederi Peřenk’e bir nāme gönderdi²⁵¹⁰. Maźmūnı bu ki²⁵¹¹: Bi-ḫamdi’llāh ki²⁵¹² [P-109a] nāmūs u neng isteyü geldük ele girdi²⁵¹³. Zīrā ki Nevder’uñ ‘ askeri şümāra gelse deryāda ḫatre meşābesindedür. ‘ An-ḫarīb ḫoř ḫaberler işidesiz ve bir daḥı bu ki Sām-ı sūvār gelüp ‘ askere irmedi vefāt itmiş. Benüm ḫavfüm andan idi. Ol ki gitdi İrānilerden intiḫām almaḫ ḫolaydur²⁵¹⁴ ve Zāl ise anuñ daḫmesi ile muḫayyed imiş. Cenge iḫtidārı yoḫdur Şemāsgerd’i otuz biñ güzīde sūvār ile Zāl’uñ üzerine gönderdüm diyüp nāmeyi tamām itdi ve Peřenk’e gönderdi²⁵¹⁵. Hecīn-sūvār ‘ azm idüp pādişāh-ı Tūrān ḫatına irişdi²⁵¹⁶. Beri ḫarafda ‘ ale’ş-şabāḫ ki ḫūrşīd-i cihān-gerd ufuḫdan yüz gösterdi²⁵¹⁷. İki cānibūñ çarḫacıları bindiler birbirlerini teḫabbūs itdiler²⁵¹⁸ ve bu iki leşkeruñ bāyini²⁵¹⁹ iki ferseng idi. Lā-cerem tadrīcle cenge āḡāz itdiler. Meger Efrāsiyāb ‘ askerinde bir Türk var idi nāmı Bārmān idi. Gözi açıklardan ‘ add olunur idi açmazdan vardı İrānileri gözden geçürdi ve Nevder Şāh’uñ serā-perdesini bile gördi. Fevrī döndi Efrāsiyāb’a vardı eger leşkeri ve eger bār-gāhı taḫrīr itdi. Ba’ dehu eyitdi: Niçeye dek biz ḫünerimüzi şaḫlıyalum. İmdi bu gün şāhuñ destūri ile şīrāne varayın ol encümenden kār-zār ḫaleb ideyin. Görsünler ki ben ne mertebe pehlevānum ve ne dest-i berde mālīküm. Şöyle ki min-ba’ d benden özge bir ferdī pehlevān bilmiyeler²⁵²⁰. Döndi Aḡrīrez eyitdi ki: Eger Bārmān’a bundan bir gezend ire cümle mürzebānlaruñ ḫalbi şikeste olur. Artuḫ bu encümenüñ kārı beste olur. İmdi bu ḫidmete bir şaḫş gitmek gerek ki fūrümāye ve bed-nijād ola. Şöyle ki ḫazāya uğraya kimse engüşt-i ḫayreti dehānına almıya didükde²⁵²¹, Efrāsiyāb Aḡrīrez’uñ sözinden ziyāde muḡberr oldı²⁵²². Āḫir ol ḡazab ve ḫıřmla Bārmān’a eyitdi: Tīz ol cevşenüñi ki ve tīrūñi kemāna al çünki bu leşkeruñ

2509 Efrāsiyāb ki Sām’uñ ... sevindi ve] -P.

2510 Bir hecīn... gönderdi] bir hecīn-sūvār şaldı gice içre bir mektūb yazdı, P.

2511 Maźmūnı bu ki] Peřenk ḫuzūrına şöyle ma’ lūm oldı ki, P.

2512 Bi-ḫamdi’llāh ki] -P.

2513 Nāmūs u neng isteyü geldük ele girdi] n’eyleñ ki iltimās iderdük bī-ta’ ab elümūze girdi, P.

2514 Benüm ḫavfüm ... ḫolaydur] -P.

2515 Cenge iḫtidārı yoḫdur ... gönderdi] -P.

2516 Hecīn-sūvār ‘ azm idüp pādişāh-ı Tūrān ḫatına irişdi] -U.

2517 Beri ḫarafda ... gösterdi] ḫaçan ki şabāḫ oldı, P.

2518 İki cānibūñ çarḫacıları bindiler birbirlerini teḫabbūs itdiler] -P.

2519 Bāyini] arası, P.

2520 Görsünler ki ... bilmiyeler] -P.

2521 Şöyle ki ḫazāya ... didükde] -P.

2522 Aḡrīrez’uñ sözünden ziyāde muḡberr oldı] -P.

mümtâzısın erlik göster didi. Bârmân dağı Efrâsiyâb'ın sözünü 'amele götürüp meydân-ı neberde at depdi ve Kâren bin Gâve'ye âvâz itdi ki: Bu 'askerden cengüme bir nâm-dâr gönder fûrümâye gönderme. [P-109b] Kâren dağı atrâfa bakdı kim cenge kim heves ider gördi ki yiriyle kimse ne muqayyed olur ve ne cevâb virür. Meger Kâren'ün bir birâderi var idi. Ziyâde pîr idi. Nâmına Kûbâd dirler idi. Birâderinün sözünden ol pîr-i rûşen zamîr gayrete geldi ve hışmından gözlerinden yaş [U-71b] revâne oldı ki bunca 'askerden biri meydâna girmiyse ve bunca ceng-cüy u tüvânâ civânlardan bir pîr gayrete gele Kâren'ün gönli Kûbâd'dan âzürde oldı. Âhîr dilirlere zebân-ı ta' nı açup her birisine niçe serzenişler kıldı²⁵²³ ve Kûbâd'a eyitdi ki: Senün 'ömrün bir maqâma irdi ki cengde elüni çekselere kopsa kabildür. Hıuşûsâ ki hıuşmuñ Bârmân ola ki hem civân ve hem tüvânâdur. Meşelâ şîr-i ner anuñ cenginden 'âciz olur ve sen hod ket-hudâ-yı sipâh-ı İrân olduğundan mâ' adâ ziyâde 'ömr sürmek ile şehriyârlar müşkil işlerde senünle meşveret idüp râyundan taşra olmazlar. Şöyle ki rîş-i sefidün hünla rengin ola dilirân-ı 'asker nevmîd olup derünları şikest olur didi²⁵²⁴. Kûbâd ki birâderinden bu sözleri işitdi böyle cevâb virdi ki: Bu çarh-ı gerdân baña tamâm dâdımı virdi. Bir kâm kalmadı ki anı görmeyem ve dağı benüm karındaşım ma' lümüñ olsun ki ten merg içündür. İmdi şayyâd-ı merg elbette bir tarîk ile şikâr itmeyince kalmaz. Tenün yâ şîre veyâ gürge 'âkıbet²⁵²⁵ gîdâ olur. Ser ise ya nîze yâhüd tîg-i bürende nişân-gâhıdur. İki âdem meydânda muqâbil olurlar birisinin karar-gâhı pister olur ve birinün cive-gâhı yine meydân-ı neberd olur. Şöyle ki ben ölecek olursam bi-hamdi'llâh ki sencileyin birâderüm vardur ki yâl u bâl şahibidür. Üzerime dağme-i hüsrevânî binâ ider ve ardumca niçe mihrîbanlık ider. Andan serümi müşk ü gülâb ve kâfûr ile tatyîb idüp tenümi cennet-i câvîde sipâriş ider. İmdi beni Yezdân-ı Dâdâr'a işmarla didi ve eline nîze alup pîl-i mest gibi meydâna at sürdi ve Bârmân'a ki muqâbil oldı. Eyitdi ki: İşte [P-110a] rûzgâr ser-yeki kenâr-yeke getürdi didi. El-kışsa mâbeynlerinde niçe kelimât oldı. Ba' dehu Kûbâd anuñ üzerine şebdîzini depdi ve Bârmân Kûbâd'ın üzerine rahşını depdi. Birbirine yek-â-yek hamle itdiler. Muhaşşal ilk aştâmdan tâ güneş çıkınca ol buña ve bu aña çarb urdılar. Esbâb-ı neberdün biri kalmadı ki birbirlerine anı havâle kılmayalar. 'Âkıbetü'l-emr fırsat Bârmân'ın eline girdi. Bu vechle ki kemâl-i hışmla Kûbâd'ın üzerine rahş ve depreden [...] öyle urdı ki tâ kemer-gâhına varınca çâk

²⁵²³ Âhîr dilirlere ... kıldı] -P.

²⁵²⁴ Didî] -U.

²⁵²⁵ 'Âkıbet] -U.

itdi. Qubād-ı pîr esbinden ser-nigûn olup²⁵²⁶ yire düşdi. Ol pîr-ı rûşen zamîrûñ ‘ömri pâyâna irdi. Bârmân ise şād u hürrem Efrâsiyâb’a vardı. Efrâsiyâb aña bir hil’at-i girân-behâ virdi ki ne kihterlere ve ne mehterlere virilür idi. Hemân ki Qubād-ı pîr küşte oldı. Qâren’üñ ihtiyârı qalmadı ‘umümen ‘askeriyle meydâna at sürdi ol tarafdan Efrâsiyâbiler dağı harekete geldiler. İki leşker deryâ-yı Çîn gibi qarışdılar. Qâren-i rezm-zen ise şir-i jiyân gibi bîşe-zâr-ı leşker a’ dâya hücüm itdi. Ol canibden Gersîvez-i pîl-ten²⁵²⁷ geldi yine ceng-i germ oldı. Bir mertebeye vardı ki gerd ü gubâr-ı esbândan ne mâhda nûrdan eşer ve ne mihrde ziyâ vü fer qaldı. [U-72a] Ammâ ol ma’rekede Qâren ne cānibe ki hücüm ider idi zîr ü zeber ider idi. Tîğ-i elmâs-rengi ile meydânı la’l u mercân ile māl-â-māl itdi. Efrâsiyâb ki andan ol dest-i berdi gördi bi’z-zât ‘askeri ile Qâren’üñ üzerine vardı. Ol gün aḥşâma dek Efrâsiyâb ve Qâren rezm itdiler. Ne bir tarafdan galebe görindi ve ne bir cānibden ‘acz ü kuşur peydâ oldı. Kaçan ki aḥşâm irişdi Qâren-i rezm-zen ‘askeri Dehistân öninde kondurdi. Nevder’üñ serâ-perdesine varup bulışdı. Birâderi için yandı ve yakıldı. [P-110b] Nevder Şâh dağı Qubād için kan ağladı ve eyitdi ki: Sām için bir gün²⁵²⁸ bu mâtem çekilmemişdür. İmdi revânı şādân²⁵²⁹ ola ve dünyâda senüñ vücûduñ cāvidân ola. Cihānuñ âyîni budur ki bir gün âdemi şādmân ve bir gün maḥzûn ider. Nice zamân nâz u na’imle besler yine şerbet-i mevti içürür. Lâ-büd gehvâremüz gürdur didi. Qâren eyitdi: Ol gün²⁵³⁰ ki anadan toğdum şerbet-i merge rızâ virmişüm ve Ferîdûn bu kemeri miyānuma bend itdi²⁵³¹ kim İrec’üñ intikāmına dünyâyı ser-be-ser gezem ve Allâh şāhiddür ki henüz ol kemeri bilümden çıkarmamışumdur ve tîğ-i pülâd-peykerümi ol kemerden ayırmadum. Şimdi ki öyle şāhib-i ‘aql u hüş²⁵³² birâderden ayrıldum. Bu günden sonra ölinceye dek²⁵³³ nice olsam ol âyîn üzre olurum ya’ nî bilümden kemer ile tîğ çıkmaz tâ birâder kînini almayınca. Şehriyârâ gözün aç teḳayyüd eyle ki pür-ı Peşenk’üñ iqdâmı küllîdür. Kaçan ki ‘askerinüñ birazı tebâh olur yine yirine iki ol kadar dinc ‘asker getürür. Beni ki cengde gördi gürz-i gāv-rüy ile üzerüme geldi. Aḥşâm irince birbirimüze hücüm itdük. Kaçan ki gice târik oldı. Bâzûlarum ‘amelden qaldı. Hele gerd-i sipâh gice dağı ziyâde târik olmağın iki ‘asker birbirinden ayrıldı. İki cānibde âsüde oldılar didi. İrtesi gün yine

²⁵²⁶ Olup] oldı, U.

²⁵²⁷ Pîl-ten] -U.

²⁵²⁸ Bir gün] -U.

²⁵²⁹ Şādân] şād, P.

²⁵³⁰ Gün] günden, U.

²⁵³¹ İtdi] itdürdi, U.

²⁵³² ‘Aql u hüş] hüş, P.

²⁵³³ Ölinceye dek] -P.

cenge²⁵³⁴ ağāz olındı. İbtidā Īrāniyān āyīn-i ceng-i Keyān üzre şaf bağladılar. Efrāsiyāb ki anları böyle gördi. Ol dağı kūs rüyına turre urup berāberlerinde şaf tertīb itdi. Yine cünbüş-i süvārāndan bir toz qopdı ki hūrşīd-i ‘ālem-ārā nā-peydā oldı. İki cānibden āvāze-i dih-ā-dih ‘ayyuqa çıqdı ve Efrāsiyāb ne cānibe ki hücüm ide tozlar qoparur idi ve ol yirde şu ırmağı gibi cüy-ı hūn cārī olur idi. ‘Āķıbet qalb-i ‘askerden Nevder Şāh raşş-ı şabā-sūr‘atini depdi. Efrāsiyāb’uñ öñin aldı. Cenge başladılar ne hāl ise gayret ile Nevder Efrāsiyāb ile aḥşāma dek ceng itdi. Aḥşām irince Nevder’uñ başına dūnyā teng oldı. Efrāsiyāb’uñ [P-111a] ḥamlelerin redd itmeden ‘āciz qaldı ve ‘askeri dağı iki baḥşından ziyāde zaḥm-dār oldı. Ol cānibden ise peykārları ḥadden²⁵³⁵ ezfūn olmaḡda idi. Hele zulmaḡ-ı şeb Hızr yetişdi yüz döndürüp hāmūnı²⁵³⁶ bıraḡdılar. Nevder’uñ ise qalbi derd ile memlū idi. Zīrā bir küşte tāli‘ olup gerd-i nūḥūset tācına qonmuş idi. Hemān ki kūs [U-72b] şadāsı sākin oldı. Biyābānı geçdiler Nevder Şāh Ṭūs’ı da‘vet itdi. Ṭūs ile Küstehem bile yanına vardılar. Ammā lebleri bād ile tolu ya‘nī āh iderek ve derūnları²⁵³⁷ ḡam ile memlū idi. Nevder Şāh anlara eyitdi: Benüm göñlümdeki derdi hiç bilürmisiz diyüp giryeye ağāz itdi. Evvelā pederi Minūçihir’uñ kendüye itdüğü naşīhatları añdı. Bu tarz ile ki Minūçihir kendüye dimiş idi: Türk ü Çin’den Īrān-zemīn’e ol qadar ‘asker gele ki senüñ göñlüñ anlardan perīşān u derd-mend ola ve sipāhuñ anlardan ziyāde zarar göre. İşte şāh-ı ‘azīmü’ş-şānuñ²⁵³⁸ söyledüğü ve beyān eyledüğü²⁵³⁹ sözlerüñ āşarı bir bir netīce virüp zuhūra geliyor didi.

Firistāden-i Nevder Ṭūs-rā Tā Şebistān Ū Be-Elburz Kūh Bürd

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Şümā-rā sū-yı bāriş bāyed şüden²⁵⁴⁰

Şebistān bi-yāverden u āmeden

V’ez ān cā keşīden sū-yı Zāve Kūh

Bedān Kūh-ı Elburz bürden gürūh²⁵⁴¹

²⁵³⁴ Cenge] ceng eylemege, P.

²⁵³⁵ Ḥadden] -U.

²⁵³⁶ Hāmūnı] hāy u hūyı, P.

²⁵³⁷ Derūnları] revānları, U.

²⁵³⁸ Şāh-ı ‘azīmü’ş-şānuñ] şāhuñ, U.

²⁵³⁹ Beyān eyledüğü] -U.

²⁵⁴⁰ Bu mısranın vezni bozuktur.

²⁵⁴¹ Şimdi, size düşen bir iş var: Önce, Fars’a gidip saraydaki kadınları alarak, Zāv dağına ve sonra da gelip orduyu Elburz dağına götürmek.

Künün sū-yı rāh-ı Sipāhān şevīd
V'ezīn leşker-i h̄iş pinhān şevīd
Zi-kār-ı şümā dil şikeste şevīd
Bedīn hastegī nīz haste şevīd
Zi-toḥm-ı Ferīdūn meger yek dū ten
Büred cān ez-īn bī-şümār encümen²⁵⁴²

Neşr: Çünkü Nevder Şāh Ṭūs ile Küstehem'e derd-i derūnın izhār idüp rūzgār-ı zūr-kāruñ āşār u girdārından ve sipihr-i ğaddāruñ vaz' -ı nā-hemvārından şikāyet idüp girye vü zārī kıldı. Andan eyitdi: Ey oğullarum sizden temennā itdügüm budur ki ḥālā Barış vilāyetine varup anda olan şebistānımız [P-111b] bunda getirüp ba' dehu Zāve Kūh cānibinden Kūh-ı Elburz'e alup gidesiz ammā size vaşiyetüm budur ki sipāhān yolından gidesiz ve ' askerūñuzden bir ferd gitdügüñüze vāqıf olmıya farzā sizün için zāyi' oldı diyü ğam u ğuşsa çeküp ḥasta-ḥāl olalar. Bu lāyike bu tarīk ile toḥm-ı Ferīdūn'dan birkaç kimesne dest-i a' dādan ḥalāş olaydı ve sizūñ bizüm aḥvālımız yine müncerr olur. Kim bilür²⁵⁴³ birbirimizi bir daḥı görmek müyesser olur mı bāri fırsat ğanīmetdür bu gice sizūñle āḥir meclisimiz olsun şoḥbet-i rūḥānī idelüm ve size vaşiyetüm budur ki gice ve gündüz dā'imā iḥtilāṭı anlar ile eyleñ ki ḥakā'ik-i eşyāya vuḫūfları külli ola ve her kāra ki ṭaleb olursız. ' Aql u hūş ile ṭaleb eyleñ ve eger bu cānibde bizüm ḥakḫımızda bir bed-söz istimāc' olunursa meşelā dirlerse ki Īrānilerūñ ferr-i şehensāhileri tīre oldı aşlā bu maḫūle bed sözden ḫalbūñüz müstemend ü derhem olmasun ki çarḫ-ı nā-pāydār devr ideliden berü böyledür birisini dā'im cenge düşürür ve birisi külāh-ı şāhī ile nenge ırgürür. Nitekim ten-i mürde küşte ile yeksān olur. Nihāyet küşte andan ziyāde [...] Andan soñra Nevder Şāh oğlu Ṭūs'ı kenārına aldı ve dīdelerinden sīm-i eşkini revāne kıldı. Ba' dehu Ṭūs ile Küstehem çekilüp gitdiler. Nevder Şāh ise ğamkīn ḫaldı. İşte anlar ki gitdiler ' asker iki gün āsūde oldılar. Üçüncü gün ki felek mihr-i enver ile tābān u dıraḫşān oldı. [U-73a] Şāhuñ ise neberd itmege liyāḫati yoğıdı. Ammā Efrāsiyāb tarafından hücum olmağıla zarūrī ceng iḫtizā itdi. Āḥir iki cānibden kerrenāylar çalındı. Nevder Şāh'ūñ ser-'askeri āhen-pūş oldılar ve Efrāsiyāb'ūñ 'askeri ise ol gice 'umūmen gözlerine uyḫu girmedi. Bütün 'askerin tertīb idüp ālāt-ı ceng ü

²⁵⁴² Siz, şimdi, hemen İsfahan'ın yolunu tutun. Fakat, dikkat edin, giderken erler sizi görmesinler. Görülürse, cesaretleri büsbütün kırılır ve yaralı yürekleri bir daha yaralanmış olur. Şu sayısız ordunun içinden, belki Ferīdūn'un soyundan birkaç kişi kurtulabilir.

²⁵⁴³ Bilür] -P.

esbāb-ı hārb [P-112a] tamām görildi. Birçok nīze-dārān dizildi ve bir ālāy tīg-zenler tūrdı ve bir bölük gürz-i girān şāhibleri tūrdı kūh u biyābān Efrāsiyāb ‘askeri ile tūldı ve Kāren dađı kalb-i ‘askeri ārāyide kıldı. Tā kim Nevder Şāh anda ‘askerine sūtūn ola. Anlar dađı olanca ‘askerin tertīb idüp Şilīmān-ı gezv şol tarafda tūrdı ve sağ cānibde Şābūr Nestūh karar itdi. Giceden mihr-i enver künbed-i nīliden zūhūr idince ne kūh peydā ve ne deşt ü deryā nūmāyān idi. Yir ve gök ‘asker ile māl-ā-māl oldı. Rū-be-rū olduđda Efrāsiyāb ‘askeri çok olmađıla Īrāniler tađammül idemiyüp tamām zelzeleye geldi ve Şābūr Nestūh’uñ üzerinde çokluđ kimse kalmadı. Hep perākende oldılar. Şābūr ise kaçmađa tenezzül itmedi. Kūşte olıncaya dek²⁵⁴⁴ sa’y u kūşış itdi. Lā-cerem Īrānileruñ tālī’i döndi ve Türkān’uñ hūm u hūcūmından Dehistān’dan yaña teveccūh itdiler. Hişārı ki aldılar Nevder Şāh ‘askeri ile iđerü girdi. Taşradaki ceng ber-taraf oldı. Gice ve gündüz ba’z güzer-gāhları gözedüp rāst geldükleri Īrānileri katl iderler idi. Bunun üzerine niçe zamān mūrūr itdi. Efrāsiyāb ziyāde bī-hūzūr oldı. Ammā ne fā’ide ki Īrāniler metīn kal’a içinde olmađıla anlara fırsat bulmađ gāyetde şa’b idi. Āhir Efrāsiyāb ‘askerinden bir miđdārını intiĥāb idüp Hāzırladı. Maқşūdı bu ki hişārıuñ öte cānibinden Nevder Şāh’uñ serā-perdesi ve pūşide-rūyānını şikār itmege ol ‘askeri²⁵⁴⁵ göndere. Bu ma’ nā tamām muқarrer olıcađ Kāren haber-dār oldı ve āteş-i gāyret ile yanup kül oldı. Nevder Şāh’uñ ĥidmetine varup eyitdi²⁵⁴⁶: Şāh-ı Tūrān Efrāsiyāb didükleri nā-civān-merd şāh Īrān’a ne itdüğinden hiç²⁵⁴⁷ haberuñ var mıdur diyince Nevder Şāh dađı Kāren’den ĥaқıqati ki su’āl itdi. Kāren eyitdi: İşte ĥālā Efrāsiyāb bunca cild ‘asker intiĥāb idüp pūşide-rūyānuñ üzerine gönderdi²⁵⁴⁸. Şöyle ki şebistānımız [P-112b] şikār ideler. Bu ‘asker dađı pāydār olmaz²⁵⁴⁹ tiz bozılır ve nām u nengimüz berbād olur. Ölüp dirilüp anları bu tehlikeden ĥalāş itmek farz u ehemdür. İmdi Bi-ĥamdi’llāh yiyeceğüñ ičeceğüñ²⁵⁵⁰ çokdur ve ĥālā ĥuzūruñda ‘asker dađı az degildür. Hemān yola ‘azm eyle gönlüñi teng ü tār itme didi. Nevder eyitdi: Bu rāy degildür bu leşkerde sencileyin leşker-ārā yoқdur. Yine bu maşlaĥat senüñ elüñden gelür, bu kār saña maşşūşdur didi. Andan bir miđdār def’-i gām kıлмаđ için meclis ārāste olındı. ‘Iyş u nūşa āgāz itdiler. Derūnlarından gāmı sürdiler. Ba’ dehu dilāverler Kāren’uñ yanına cem’ olup giriyeye

²⁵⁴⁴ Olıncaya dek] olıncaya, P.

²⁵⁴⁵ Ol ‘askeri] -P.

²⁵⁴⁶ Varup eyitdi] vardı, U.

²⁵⁴⁷ Hiç] -P.

²⁵⁴⁸ Gönderdi] gönderür, U.

²⁵⁴⁹ Pāydār olmaz] -P.

²⁵⁵⁰ İčeceğüñ] -P.

[U-73b] āgāz itdiler. Söz bu maḳūle²⁵⁵¹ irdi ki elbette ḥānedānlarımızı Pārs cānibine alup gitmek gerek min-ba‘d şabr u ārām cā‘iz degildir. Şöyle ki Pūşide-rūyān Türkān elinde esir olalar. Eger zen ve eger zādelerimiz bendlerinde giriftār olalar. Artuḳ bu şahrāda kim nizeye el urur ve kim tiḡūn ḳabzasına dest urur ve kim bunda ārām ider işte Şidveş ü Keşvād, Ḳāren-i rezm-zen ile oturup bu rāyda gāh eksük ve gāh artuḳ dinildi. Hemān ki nişfu‘l-leyl oldu. Ḳāren ile bir niçe serverler gitmege āmāde oldılar²⁵⁵² ve ḳal‘ anuñ ol bir tarafında bunların güzer-gāhı üzre²⁵⁵³ Bārmān sipāh ile ve yanınca niçe gerdān ile oturup lenger bırakmış idi. Lā-būd Bārmān’uñ üzerine uğramayınca sipāh bir tarafa ‘azm idemez idi. ‘Āḳıbet Ḳāren şir-i jiyān gibi demān olup yola girdi. Dilāverler daḫı çok çok, ālāy ālāy Ḳāren’uñ ardına düştüler. Pārs cānibine revāne oldılar. Kaçan ki Bārmān dilir Ḳāren’uñ geldüğinden ḥaber-dār oldu şir-i ner gibi Ḳāren’uñ yolın bağladı. Ḳāren daḫı anı görünce üzerine at sürdü²⁵⁵⁴ fi‘l-ḥāl ol iki nerre şir birbirine şarıldılar. ‘Azim neberd itdiler. Bārmān cengden çımağa çok çāre istedi. Rāh-ı giriz eline girmedi. ‘Āḳıbet Ḳāren-i rezm-zen Bārmān’uñ kemer-gāhına bir nize öyle çarpdı ki [P-113a] ḥ‘āh-nā-ḥ‘āh pehnā vü peyvendi kütür kütür kırıldı. Raḫşından ser-nigün oldu ‘askeri ‘umūmen dil şikeste oldu. Birbirlerinden ayrıldılar Ḳāren ki Bārmān’ı bu ḥāle irgürdi Pārs cānibine teveccüh itdi. Yanınca dilirān-ı neber-āzmāyān Ḳāren’uñ yol bulup gitdiğini gelüp Nevder’e didiler. Ol daḫı anuñ ardından tevābi‘ ü levāḫıḳı ile yola ‘azimet itdi. Ammā²⁵⁵⁵ bir ‘acele ile gitdi ki bāddan daḫı serī‘ görünür idi. Mübādā ki bir yaramaz işe rāst gele diyüp külli ictināb ider idi. Andan felek-i küc-eṭvār anı pāymāl ide.

Giriftār Şüden-i Nevder Be-dest-i Efrāsiyāb²⁵⁵⁶

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çü Efrāsiyāb āgehī yāft z’ūy

Āyā nām-ver-i leşker-i ceng-cūy

Sipāh-encümen kerd ü pūyān bi-reft

Çü şir ez-peseş rüy-ı be-nihād taft²⁵⁵⁷

²⁵⁵¹ Maḳūle] maḳāma, P.

²⁵⁵² Ḳāren ile bir niçe serverler gitmege āmāde oldılar] Meğer Ḳāren ile Küstehem ḳal‘ anuñ beri cānibinde ba‘z dilāverler ile ḳarār kılmışlar idi, U.

²⁵⁵³ Bunların güzer-gāhı üzre] -U.

²⁵⁵⁴ Üzerine at sürdü] -U.

²⁵⁵⁵ Yola ‘azimet itdi. Ammā] -P.

²⁵⁵⁶ Giriftār Şüden-i Nevder Be-dest-i Efrāsiyāb] -P.

Neşr: Üstād eydür: Kaçan ki Nevder Şāh'ıñ gıtdüğını gelüp Efrāsiyāb'a haber virdiler. Efrāsiyāb āteş-i maḥẓ oldı. Bir ān qararı qalmadı. Ne kadar ma' reke-ārā vü neberd-āzmā bahādırları²⁵⁵⁸ var ise yanına aldı. Andan şır-i jiyān gibi ardından revāne oldı. Bir maḥalle irdi ki bahādırlar kimi neberd ider ve kimi çapmaḥdadur. ' Āqıbet iḳdām ile sürdi Nevder Şāh'a ki irişdi. Cenge āgāz itdiler aḥşāma dek ḥayandı ve süvārān gerdinden yiryüzi teng ü tār oldı. Āḥirü'l-emr Nevder Şāh ceng içinde giriftār oldı. Bunca ' asker ki her biri bir şır-i ner geçerdı. Ol gün şehriyār-ı vālā-ḳadr ile kimi esır ve kimi küşte olup ḥāk-ı siyehde zır ü zeber oldı. Muḥaşşal ol rezm-gāhda Nevder Şāh ile biñ iki yüz nām-āver dilāverler esır oldı. **Nazm-ı Temşilāt**²⁵⁵⁹:
[U-74a]

[Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ül]

Eger bā tū gerdün nişined be-rāz

Hem ez-girdeş ü niyā bī-cevāz

Heme tāt u taḥt-ı bülendī dehed

Heme tıregi vü nejendī dehed

Be-düşmen hemi mād u hem be-düst

Gehi mağz-yābī ez'ü gāh püst

Seret ger bāyed be-ebr-i siyāh

Ser encām ḥākest ez'ü cāy-gāh²⁵⁶⁰

Neşr²⁵⁶¹: Firdevsī-i dānā bu ebyāt-ı bi hemtā ile ' alı ḥarīḳu't-temşil beyān ider ki: Ya'nī meşelā farz idelüm ki felek senünle hem-rāz ola hergiz senden bir nesne gizlemeye. [P-113b] Yine ' āqıbet anuñ gerdişinden çāre yoḥdur. Elbette müdde' āsını her ne ise eger iḳbālden idbārdur ve eger zinde iken öldürmekdür zuhūra getirür. Nitekim bir kimseyi tāt u taḥtla ser-firāz ider yine ' āqıbet gūra iletüp anda niçe miḥnet ü mezellet çekdürmesi muḥarrerdür ve ol tāt u taḥt gāh düşmene naşib olur ve gāh dosta. El-ḥaḳ gāh mağz virür gāh post ve farz idelüm seni ol kadar ser-firāz eyleye ki başuñ āsmāna peyveste ola yine ' āqıbetü'l-emr anuñ muḥarreri ḥāk-ı

²⁵⁵⁷ Efrāsiyāb, onun çöllere doğru yola çıktığını haber aldı. Derhal ordusunu toplayıp, bir aslan gibi ve hızla peşine düştü.

²⁵⁵⁸ Bahādırları] pehlevānları, P.

²⁵⁵⁹ Nazm-ı Temşilāt] nazm, P.

²⁵⁶⁰ Felek seninle gizlice uyuşup anlaşsa bile, sonunda, yine onun elinden kurtulamazsın. O sana bazen taç ve taht verirse, bazen de felaket verir. Düşmana da benzer, dost da. İnsana bazan iç yedirir, bazan da kabuk. Önce başını bulutlara kadar yükseltir, sonra da kara toprağın içine sokuverir.

²⁵⁶¹ Neşr] -U.

siyāhdur. Çünkim Nevder Şāh esīr-i bend²⁵⁶² oldu. Bu maħalde döndi Efrāsiyāb, Kāren'i şordı ve eyitdi ki: Ne kaçard küh u biyābān ve ğār u āb var ise yoklañ elbette bulinsun mebādā ki bu cem' iyyetden ħalāş ola didükde eyitdiler: Ol sizden evvel gitdi diyüp²⁵⁶³ andan Bārmān ile ne itdügini ve atdan ne tarikle indürdügini²⁵⁶⁴ taķırir idince Efrāsiyāb külli ğamkīn oldu ve Kāren'üñ itdügi dilāverlige barmağın ışırdı. Andan döndi Veyse'ye ħiṭāb idüp eyitdi ki: Güzide ' asker ile Kāren'üñ ' aķabince revāne olsañ münāsibdür. Bu lāyike oğluñ Bārmān'üñ intikāmin alayduñ didükde Veyse daħı münteħib bahādırlar ile Kāren'üñ ardınca revāne oldu. Gide gide Kāren'e yetişmedin ferzendirüñ küştesine rāst geldi ve yanınca Tūrān sipāhınuñ dilāverleri ħāke düşüp direfşleri deride ve küsları nigün-sār olmuş kefenleri lāle-veş ğarķ-ħün olup rüyaları berg-i ħazān gibi pejmürde olmuş Bārmān ise kaçan içinde müstağrak yatur bu ħāli görince²⁵⁶⁵ bunlardan feryād kopdı ve Veyse ise oğluñ mātemine āfāķa şür bıraķdı ħāli diğer-gün oldu. Lā-cerem Kāren'üñ aķabince iķdām-ı tām ile sürdi. Āħir ħaber aldı ki Kāren mansūr u muzaffer ser-menzile irüp şebistānı Nīmruz'a yetişdürüp kendüsi daħı şafāyla gitmiş Veyse oğluñ derdinden Pārs cānibine ' azm itdi ve bir cānibden [P-114a] Kāren daħı Pārs'dan şahrāya indi. Anı gördi ki şol cānibden bir leşker bedid oldu ve tozuñ içinden bir siyāh direfş nümāyān oldu Veyse ise muķaddem-i ceşş olmuş gelür. Kaçan ki iki leşker birbirini tamām gördiler tarafeynden şaf bağladılar. Tedricle gerdān-ı pür-ħāş-cüyān neberde āğaz itdiler. Bu eşnāda kaçb-ğāhdan Veyse şavt-ı bülend ile āvāz virüp eyitdi: Yā Kāren ma' lümüñ olsun ki tāc u taħt bi'l-küllıye berbād oldu. [U-74b] Vilāyet-i Kūnevvec'den Kābilistān ser-ħaddine andan Derbest ile Zābilistān'a dek²⁵⁶⁶ ser-be-ser cengimüz ile zīr ü zeber oldu. İmdi bundan şoñra kaçanda ārām idersin didükde Kāren eyitdi: Mādām ki zamānı gelmiye kimse ölmez, herkes sā' atine müntezirdür. Ol sā' at ki gele tīmār ve derd ü ğam sūd virmez biñ kez ihtimām itseñ lā-büd ser-i nüvişteñe uğrarsın, sipihr gerdānuñ encāmı budur bir gün ola ki senden daħı mihri münkaṭ' ola ve eđer şāh-ı Īrān giriftār oldu ise gerdün-ı gerdāmuttaşıl peykārda degil mi. Bir dem ire ki saña daħı bu günü²⁵⁶⁷ göstere didi²⁵⁶⁸. Döndi Veyse-i bed-baħt Kāren'e eyitdi ki: Baħt-ı vajgün sizden tāc u taħtı almışdur ħālā zemīn ü zamān şāhuñuza düşmen olmuşdur.

²⁵⁶² Bend] -U.

²⁵⁶³ Diyüp] -P.

²⁵⁶⁴ Ve atdan ne tarikle indürdügini] -P.

²⁵⁶⁵ Görince] -U.

²⁵⁶⁶ Andan Derbest ile Zābilistān'a dek] -P.

²⁵⁶⁷ Bu günü] bunı, P.

²⁵⁶⁸ Didi] -U.

İmdi süst t̄ali'üñ saht-ı bîdârdur²⁵⁶⁹. Q̄âren cevâb virdi ki: Benüm ol Q̄âren ki kelîmümi âb-ı revâna birağurum öyle zann itme ki ben havfûmden gitmiş olam oğluñ Bârmân'üñ cenginde vardum hele bi-ğamdi'llâh ki maşlahatımı bitürdüm. Şimdi nevbet senüñdür senüñ de işüñi bitüreyüm hâlâ saña bir dest-i berd göstereyin ki sâ'ir merdân gösterdikleri gibi²⁵⁷⁰ hayrân olasın didi²⁵⁷¹. Bunlar bu güft ü gûda iken sağ ve şoldan bir mertebe gerd-i siyâh koptı ki âfâkı ser-be-ser zulmât gösterdi ya' nî ikisinüñ dağı leşkeri ardlarından gelüp bi'l-küllîye irişdi. Andan rezme âgâz itdiler. Herkes haşmiyla muqayyed oldı. Q̄âren ise Veyse üzerine hücum itdi biraz tayandı âhîr taħammül idemedi Veyse Q̄âren'üñ cenginden yüz döndürdi dilâverlerden ise çok kimse küşte oldı. Meydân-ı neberd [P-114b] içinde Veyse ise ser-geşte oldı. 'Âkıbet Veyse leşkeri ile şınup râh-ı girizi ihtiyâr itdi. Q̄âren-i rezm-zen ardlarına düşti. Veyse ise kaçça kaçça Efrâsiyâb'a vardı. Efrâsiyâb anı gördi oğlunuñ eleminden gözleri giryân iken dağı bed-ter nâlân olmuş²⁵⁷² ahvâle vâkıf olunca ğazaba gelüp bu kîne ile hemân Efrâsiyâb 'askerin ol yirden kaldırıp şehr-i Ermân'dan geçüp Zâbilistân kaşdına gitdi ki anda varup Zâl'ı helâk ide²⁵⁷³. Ammâ üstâd-ı nâdire-fen bu tarzile taqrîr-i sühân ider ki²⁵⁷⁴: Bu cânibde beyân olunmuş idi, Efrâsiyâb Şemâsâs ile Hazevrân nâm iki dilâverleri otuz biñ güzide 'asker ike Sîstân'a göndermiş idi. Bizüm kışşâmuz anlara geldi. Çünkü bunlar Ceyhûn'dan 'asker çeküp geldiler. Âb-ı Hîrmend kenârında serâ-perde vü hasîmeler kurdılar. Zâl ise pederinden ötüri mâtemde idi ve dahmesiyle muqayyed idi. Şehrde ise Mihrâb Şâh var idi. Lâkin rûşen-revân ve bî-ğ'âb idi. Zâl şehrde olmamağın mutaşşıl Mihrâb Şâh etrâfa nâzir idi ki bir kûşeden düşmen mi gelür yoğsa dost mu zühür ider. Kaçan ki bunlardan haber aldı fi'l-hâl bir âdem tedârik itdi ve Şemâsâs'dan yaña gönderdi ki varup göre. Andan şonra bir nâme inşa eyledi li ser-â-pâ mazmûnı medâr idi. Zirâ Mihrâb ziyâde 'âkıll ü dâna olmağıla bildi ki bunlar ile muqavemet mümteni'dür huşûşâ Zâl dağı anda yoğdı ve ol nâmeyi birkaç mîr-i kelâm 'uqalâ ile Şemâsâs'a gönderdi. Hülâşa-i nâme bu ki: Şehriyâr-ı kişver-i Tûrân ya' nî Efrâsiyâb-ı rûşen-rû anuñ ser-i sa' âdet-mendi rûz-ı rûsteğhîze dek tâc-ı Keyânî'den ayrılımya hâlâ ma'lûmlarıdır ki benüm haseb ü nesebüm Dahhâk-ı mârîye peyveste olur. Anuñçün bu saltanat ile şādân u ğandân degilüm ve Zâbilistân ise hâlâ 'umûmen elümeddür ve eger Zâl'dan su'al

²⁵⁶⁹ İmdi süst t̄ali'üñ saht-ı bîdârdur] -P.

²⁵⁷⁰ Sâ'ir merdân gösterdikleri gibi] -P.

²⁵⁷¹ Hâyran olasın didi] -U.

²⁵⁷² Efrâsiyâb anı ... nâlân olmuş] -P.

²⁵⁷³ Ahvâle vâkıf olunca ... helâk ide] -P.

²⁵⁷⁴ Ammâ üstâd-ı nâdire-fen bu tarzile taqrîr-i sühân ider ki] -U.

olunursa pederinüñ mätemin [U-75a] çeküp, üzerine daħme yapup, esbāb u eşķālin zabt itmege gitdi. Ümīdümüz budur ki bir daħı yüzerin görmek naşīb olmya. İmdi pehlevāndan temennāmuz budur ki ol ķadar āmān u zamān vire ki Efrāsiyāb'a bir nāme gönderem [P-115a] tā kim nihānī benüm aħvālūme vāķıf ola ve ĥalk içinde söylenen sözler münķať²⁵⁷⁵ ola²⁵⁷⁵ ve aña lāyık pīşkeş tedārik idüp gönderelüm. Şöyle ki ķabüle geĥüp beni ĥidmetine da⁶vet iderse varup niĥün ĥidmetinde ⁶ömrümi taĥtı muķābelesinde şarf itmeyem ve cümle pādişāhlıgımı aña sipāriş ķılmayam ve pehlevānuñ vücūd-ı şerīfi rencīde olmya. Ne ķadar ĥazīne var ise ta⁶absız aña²⁵⁷⁶ irsāl idem. El-ķışşā bu maźmün üzre Mihrāb'uñ nāmesi Şemāsās u Ĥazevrān'a vāşıl olıcaķ bunlar bu efsūnla dil-beste oldılar. Ba⁶dehu Mihrāb-ı Kābilī Zāl'a ⁶acele ile bir şeşsüvār gönderdi ki vara Zāl'ı āgāh ider ve ol süvāra tenbīh idüp eyitdi: Bir ān tevaķķuf itme murġ-ı perrān gibi bāl u per açup Zāl'uñ ki ĥuzūrına varduñ aħvālī bi't-tamām i⁶lām eyle ve aña di ki bir laħza te⁶ĥīr idüp başuñı ķaşımıyasın. Efrāsiyāb iki cānibden iki pehlevān gönderdi ⁶asker-i firāvānla gelüp Ĥīrmend kenārına ķondılar. Ben daħı n'eyledüm ise eyledüm cengden men⁶ itdüm. Şöyle ki gelmekte ihmāl ü tekāsül olına vilāyet ve ĥānedān u ĥānümān ve māl u menāl elden gider didi²⁵⁷⁷. İşte Mihrāb'uñ gönderdügi ādem ılgār ile varup Zāl-ı zamāna²⁵⁷⁸ irdi. Ĥuzūrında vāķi⁶ olan aħvali takrīr idince Destān āteş oldı ve ⁶askeri ile Mihrāb'dan yaña ĥabdı. Geldi gördi ki Mihrāb yirinde şābit-ķadem olmış, bir bed-ĥātırāsı yoķ bildi ki dāniş ü rāyi kemālindedür. Kendü kendüsine eyitdi: Şimden şoñra ⁶askerden ne bākimüz vardur belki yanumda²⁵⁷⁹ Ĥazevrān ile bir muşt ĥāk berāberdür diyüp²⁵⁸⁰ döndi Mihrāb'a eyitdi: Ey merd-i hūş-yār ki her ķāruñ pesendīdedür. Niyyetüm bu ki bu gice Tūrkān'a bir şebīĥün idem. Anlara bir el ķoyam ķaçan gelürüm beni gözedüñ didi ve bir dāne saĥt kemānı ķaracalarına aşdı ve bir şāĥ-ı dıraĥtdan nümüne tiri eline aldı. Andan her cānibe diķķat ile baķdı ki gerdān-ı Tūrān'uñ cem⁶ iyyet ve meķānları ķandadur bile. Ķaçan ki tamām²⁵⁸¹ teşĥiş itdi fi'l-ĥāl kemān-ı saĥtdan bir oķ [P-115b] pertāb itdi. Ol dem ĥurūş u dār u ġir dūnyāyı tıtdı. Hele gice pāyāna irdi mihr-i enver dūnyāya nūr u fer virdi. Meger bu oķ tā varup Şemāsās ile Ĥazevrān'uñ bār-

²⁵⁷⁵ Ve ĥalk içinde söylenen sözler münķať⁶ ola] -P.

²⁵⁷⁶ Aña] -P.

²⁵⁷⁷ Didij] -U.

²⁵⁷⁸ Zāl-ı zamāna] Zāl Destān'a, U.

²⁵⁷⁹ Yanumda] -P.

²⁵⁸⁰ Diyüp] -P.

²⁵⁸¹ Tamām] -U.

gāhınıñ²⁵⁸² içinde ikisi bir yirde oturur iken cem‘iyyetlerinüñ ortasında öñlerine düşmiş idi. Ol oğa baqdılar diğkāt ile bildiler ki Zāl’uñ oğıdır. Şemāsās eyitdi: Eger Hazevrān āşikāre rezm istemedi ya‘nī bunlaruñ üzerine añsuzın geleydüñ nihānīce²⁵⁸³ ne Mihrāb qalurdı ve ne Zāl didi. Hazevrān eyitdi: Zāl didüğüñ yek-tendür zāhir budur ki pūlāddan degildür ve ehrimen hiç degidür. İmdi sen anuñ qaydına düşme ben haqlarından gelürüm diyüp buyurdı kūs u nefir²⁵⁸⁴ ü kerrenaylar çalındı. Bu cānibden Zāl seher irişdükte²⁵⁸⁵ tabl-hānesin çaldırıp şehir içinden esbāb-ı harb ü neberd ile esb-i şabā-kirdāra süvār olup çıqdı. Yanınca ‘ asker-i zafer-rehberi dağı atlanup hayme vü hargāhların hāmūna çekdiler. Lā-cerem ol şahrāda iki sipāh rū-ber-rū olup iki²⁵⁸⁶ ‘ askerüñ ğubārı felege peyveste oldı. Güyiyā [U-75b] bir ebr-i siyāh idi. Bu maħalde Zāl-ı zer, cümleden muqaddem meydāna at depdi ve beri tarafından Hazevrān dağı gürz-i girānın eline alup Zāl’ı zer’uñ üzerine hücum itdi. Zāl’a bir gürz eyle havāle itdi ki ħāh nā-ħāh cevşeninüñ bendleri ezildi ve dökildi. Bu hāleti ki müşāhede itdiler Kābilistān erlerinüñ ekşeri perişān oldılar. Zāl ise bir ğayrı zırh geydi. Bu def‘ a meydāna şirāne girdi ve pederinüñ gürzi ile Hazevrān’uñ üzerine bir ħşm u ğazab ile irdi ki ħaşm şaşdı. Andan ol gürz-i gāv-reng ile Hazevrān’ı zīr ü zeber itdi. Andan sipāh Zāl’uñ öninden şahrāya açıldı. Bu def‘ a Zāl Şemāsās’ı meydāna taleb itdi. Şemāsās cür‘et idemedi ki Zāl’a muqābil ola. Zāl’uñ gözi Kelbād’a toqındı üzerine hücum itdi. Kelbād murād itdi ki şābit-ka-dem²⁵⁸⁷ ola. Ammā²⁵⁸⁸ gördi ki Zāl’uñ gelişi [P-116a] ve iqdāmı ziyādedür. Lā-cerem kendüyi Zāl’dan pinhān itdi ve bir tarafından Şemāsās dağı tevābi‘yle firār itdi. ‘ Asker-i Türkān tārumār olunca Zāl-ı zer eline tīr ü kemān alup Kelbād’a bir oğ atdı. Kelbād-ı cengī ser-ā-pā kat-ender-kāt pūlāda müstağraq iken Zāl’uñ oğı irüp uyluğını eyerine mıhladı²⁵⁸⁹. Bir dağı atup sīnesine urdı postından güzār idüp ser-nigūn oldı²⁵⁹⁰. Sipāh-ı Türkān Kelbād için qan ağladılar. Şemāsās ise bunuñ mevtini görünce artuğ cenge mecāli qalmadı²⁵⁹¹. Baqıyetü’s-süyūf olan ‘ asker ile Efrāsiyāb’a qaçdılar. Güşāde-sileh ü gūsiste-kemer gitdiler. Nā-gāh yolda bir āħir ‘ askere şataşdılar. Meger Qāren-

²⁵⁸² Bār-gāhınıñ] bār-gāhı, P.

²⁵⁸³ Nihānīce] -P.

²⁵⁸⁴ Nefir] -P.

²⁵⁸⁵ Seher irişdükte] -P.

²⁵⁸⁶ İki] -P.

²⁵⁸⁷ Ka-dem] -P.

²⁵⁸⁸ Ammā] -U.

²⁵⁸⁹ Mıhladı] bend itdi, U.

²⁵⁹⁰ Sīnesine urdı postından güzār idüp ser-nigūn oldı] gögsinden güzār itdi, yıqıldı, U.

²⁵⁹¹ Qalmadı] olmadı, P.

i rezm-zen ‘askeri idi. Qāren anlaruñ kim idügin bildi ve Zābilistān’a ne niyyet ile gitdüklerin ma‘lüm idince nāy-ı rüyın çaldurup Türkān sipāhınuñ öñin bağladı. Ol zaḥm-ḥürde kaçğun ‘askere öyle toḳındı ki gerd-i nebderd, ḥürşid-i dıraḥşāna çıqđı. Bunda daḥı ekşeri tu‘me-i şemşir oldu. Şemāsās birkaç ādem ile yüz biñ dürlü²⁵⁹² belā ile ol neberdden ḥalāş oldu, Efrāsiyāb cānibine cān atdı. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Sū-yı şāh-ı Tūrān resid āgehī

K’ez-ān nām-dārān-ı cihān şüd tehī

Dileş geşt pür āteş ez-derd ü ğam

Dūzaḥ-rā be-ḥūn-ı ciger dādenem²⁵⁹³

Neşr: Çünkü şāh-ı Türkān bu kārđan ḥaber-dār oldu ki dünyā ol nām-dārlardan tehī qaldı nār-ı ğayretle derūnı yanup ḥākister oldu. Didesinden nem aqıdup ruḥların anuñ ile yudı. Döndi ğaybāne ‘itāb-āmiz kelimāt ile Nevder’e ḥitāb itdi ki: Ey Nevder-i tāt-dār ki ḥālā zindānumda zār oturursın. Seni bu kışşalardan soñra öldürmeden ğayrı çāre mi vardur. Yine bir kine-i nev-icād olunmaḳ ister diyüp gitdükçe ğazabı efzūn olup eyitdi ki: Veyse qandadur gelsün oğlınuñ intikāmını [P-116b] Nevder’den alsun diyince sipāh-ı Türkān velvele vü ğulğule ile Nevder Şāh bu ğulğuleden āğāḥ olup rişte-i ‘ömri kūtāḥ olduğını bildi. Derḥāl anı taḥkīr-i tām ile ḥasīmeden ser ü pā-berehne şahrāya çıkardılar ve bāzūlarını muḥkem bend itdükden soñra keşān-berkeşān Efrāsiyāb’uñ bār-ġāhına²⁵⁹⁴ göturdiler. Efrāsiyāb Nevder’i ki ırāqđan gördi şetme āġāz itdi. İbtidā Selm ve Tūr kışşaların yüzine urdı ve anlar için [U-76a] [boş]

²⁵⁹² Biñ dürlü] -U.

²⁵⁹³ *Türklerin padişahı, yeryüzünün kendi ünlü pehlivanlarından boşaldığım haber alınca, duyduğu kederle, yüreği ateş kesildi. Ağlayıp sızladı ve yanaklarını ciğerinin kanlarıyla ıslattı.*

²⁵⁹⁴ Bār-ġāhına] der-ġāhına, P.

[U-76b] (Bu meclis Efrāsiyāb-ı Türk Nevder bin Minūçih̄r ile ceng idüp Nevder Şāh'ı esir-i bend kılup meydān-ı siyāsetde kendü eliyle şemşir-i bürrān çeküp ser-i tāk-dārını h̄ake yeksān itdügi maḥallin beyānidur.)

GN, GNN: 8, Minyatür: U-77a

[U-77a] an aqladı ve eyitdi ki: Ey Őāh-ı kem-gerde-rāh ne bed ki saña oqlula lāyıkdur cümle yaramazlıqlar saña münāsibdür. **Nazm:**

[Fe' ln / Fe' ln / Fe' ln / Fe' l]

Bed gft her bed ki āyed sezāst
Bi-gft  ber-āŐuft  Şemşir hāst
Bi-zed gerde-i Nevder-i tāc-dār
TeneŐ-rā be-hāk ender efgend hār
Ődān yādīgār Mincihr Őāh
Teh mānd İrān zi-taht u klāh²⁵⁹⁵

Nesr: Üstād avlince Efrāsiyāb ki Nevder'e 'itāb-āmiz cevāb u hitāb itdi. Andan azaba gelp Şemşir istedi. Yirinden alkp bār-gāhı Öninde kend eli ile Nevder'n gerdenine bir Şemşir urdı ve vcdını hār idp hake bıradı. Lā-cerem ol Mincihr yādīgārı mlk-i beaya gitti. İrān vilāyetini bi'l-klliye taht u tācdan teh ıldı. Bir tarile Nevder'n kārı başına yetp Efrāsiyāb elinde atlı oldu. **Nazm: [U-77b]**

[Fe' ln / Fe' ln / Fe' ln / Fe' l]

yā dāniŐi merd-i bisyār hŐ
Heme cāme-i āzmeni me-pŐ
Ki taht u kleh n t bisyār dd
nn dāsitan end hāh Őend
Ser āmed kn u ārz yāft
Resd be-cāy ki bi-Őitāft
i cy ez-n hāk-ı tre nejend
Ki hem bāz gerdāndet mstemend
Eger arh gerdān keşed z'n t
Ser-encām hŐstest bāln t²⁵⁹⁶

²⁵⁹⁵ Sana ne ktlk yaplsa revadır diyip kılı istedi. Padişah Nevder'in boynunu vurdu, vcdunu yere serdi. Mincihr'den kalma bir yādigar olan Nevder de, bu dnyadan gitti. Bunun zerine, İrān'da, ta ve taht diye bir Şey kalmadı.

²⁵⁹⁶ Ey, akıllı ve bilgili kişi! Yznden, hrsn ve tamahkarlıın perdesini kaldır, at! Bu taht ve bu klah, senin gibi padiŐahları ok grmŐtr. Sen, byle maceraları daha ok dinlersin. KoŐa koŐa eriŐmek istediin hedefe sonunda varmasına varrsın ama, tam dileine kavuŐacaın, faydasını grecein sırada o ortadan koyboluverir. Bu kara topraktan başka ne umuyorsun? O seni bu dnyaya gam ile getirdi ve gam ile gtrecek.

Neşr: Firdevsî-i sühan-ver bu ebyât-ı pür-‘iber ile ‘uçalāya bahş-ı dürr ü gevher idüp [P-117a] eydür ki: Āyā ‘aql u dānişe mensüb olan çok ‘ağıllu merd dükeli tama‘-kārılık cāmesini geyme ki taht u külāh senüñ gibiği çok gördi ve buncılayın niçe dāsītān [P-117b] işitdi. Bir yire irişdük şitāb eyler idük ve hālā andan bulduğıñ ārzū başa yetdi. Bu hāk-ı tīre vü neşrinden ne dilersin ki ‘ākıbet seni müstemend ider. Meşelā farz idelüm ki çarḥ-ı gerdān zeynüñi çeke ya‘nī pāyede ‘ālī-cenāb olasın bir mertebe ki başuñ göge barāber ola. Lā-būd yine döşegüñ hāk ve bālīnüñ kerpüç olur. Bizüm kışşāmuz yine Efrāsiyāb’a geldi. Çünkü Nevder’üñ işin bitürdi sâ’ir bestegāni daḥı ḥār u zār meydān-ı siyāsete getürdiler. Her biri āmān diledi meger Efrāsiyāb’uñ bir qarındaşı var idi ki Agrīrez didükleri serverdür. Tabī‘ati ‘adl ü dādā māyil idi ve hüner-mend ü kār-dān idi. Bunlara göñli acıdı ve fikr itdi ki bunca bahādırlaruñ başını bī-günāh bu gāzab içinde kesmek münāsib degildür. Ol ān anları Efrāsiyāb’dan dilek itdi. Didi ki²⁵⁹⁷: Server eger bunlaruñ qanlarından geçüp bu kuluña teslīm idesin ben daḥı cümlesini iletüp bir²⁵⁹⁸ çāh-ı ‘amīk içinde ḥabs idem ve üzerlerine bir ālāy hūşmendān ḥavāle kılam. Anları tedric ile bu cānibe bende itdürmek qābildür. Şöyle ki qanlarından ferāğat olınsa evlādur diyince Efrāsiyāb Agrīrez’üñ dileğini qabūl itdi buyurdu ki bir ‘azīm zindān tertīb olına ve anları gull u mismār ile iletüp ol zindānda ḥabs ideler. Bunuñ kaydı tamām görildi Efrāsiyāb yola ‘azīmet itdi. Dehistān’dan Rey cānibine teveccüh itdi²⁵⁹⁹. Anda ki vāşıl oldu külāh-ı Keyānī’yi başına urındı. ‘Askerine dīnār īşār itdi ve beri cānibden Küstehem ü Tūs’a ḥaber irişdi ki: Dīhīm-i şāhenşāhī tīre oldu. Meydān-ı kār-zārda Nevder’i esir idüp ḥārılık ile helāk itdiler didiler. Derḥāl Tūs u Küstehem mātem idüp saç ve saçalların yoldılar, yüzlerin yırtıdılar. Īrānīlerden feryād u fiğān eflāke çıkdı. Ne qadar mīr ü mehterler ve bahādır u ser-keşler var ise [P-118a] başlarına toprak saçdılar. Cāmeleri çāk ve dīdeleri nem-nāk olup cümlesi Zābilistān cānibine Zāl’a gitdiler. Maqşūdları bu ki irken lāyık u sezā-vār kim ise Zāl’uñ²⁶⁰⁰ rāyı ile taht-ı Īrān’a geçüreler. Vilāyet şehriyārsız olmaq münāsib degildür. Qaçan ki bu derd-nāk u sügvār serverler Zāl ile bulışdılar bu güne şāhların yād itdiler. **Nazm:**

²⁵⁹⁷ İtdi. Didi ki] eyledi ve eyitdi, P.

²⁵⁹⁸ Bir] -P.

²⁵⁹⁹ Teveccüh itdi] ‘azīmet eyledi, P.

²⁶⁰⁰ Zāl’uñ] -P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ki zārā dilīrā şehā Nevderā

Küvā tāk-dārā mehā dāverā

Nıgeh-dār-ı İrān u puşt u mihān [U-78a]

Ser-i tāk-dārān u şāh-ı cihān²⁶⁰¹

Neşr: Ya' nī²⁶⁰² ey zārīlık ile cānın Hāḫḫ'a teslīm itmiş ve ey şāhān içinde dilīrlık ile yād olunan Nevder ve ey pehlevān-ı tāk-dār²⁶⁰³ ki ulularda dā'imā eyilük ile yād olunursın ve İrānīlerūñ 'umūmen nıgeh-dārı ve cihānuñ puşt ü penāhı idūñ. Lā-cerem bir şehriyār idūñ ki tāk-dārılar fermān-pezirūñ idi. Şimdi efsere lāyık olan serūñ hākda yatur. Oğulları Ṭūs ile Küstehem vāfir yanup yaḫıldılar. Ba' dehu dilāverlerūñ Ağrīrez ḫabsinde esīr olduklarını ma'lūm idince mātemleri daḫı ziyāde oldı. Beri cānibde esīrler ise nihānī Ağrīrez'e ḫaber gönderdiler ki Efrāsiyāb ḫavfinden ḫ'āb u ḫorddan beriyüz. İmdi ey dāver-i nıgū-rāy ḫāliyā zindegānīmūze bā'ış sensin. Bize itdūgūñ in'ām u iḫsānı kimse ta'bir idemez. Senūñ ḫod ma'lūmuñdur ki Zāl-ı zer şāh-ı Kābilistān ile ḫāliyā Zābilistān'da oturur. Yanınca Berzīn ve Ḳāren-i rezm-zen ü Ḫarrād u Keşvād-i leşker-şiken gibi serverler elbette ḡayreti elden ḫomazlar. Pādīşāhlarınuñ intıḫāmın isteyüp bu cānibe 'asker çekicek. Efrāsiyāb ḡazabı zuhūra getürür ḫavfimiz oldur ki ol gün bize kıyar. İmdi luṭf-ı bī-girāneñüzi 'amele getürüp sā'ir iḫsānuñızdan mā'adā bizi bu bend-i belādan āzād eyleseñ perākende olduğumuz yirlerde erbāb-ı devlet öninde medḫ ü şenāñı vird-i zebān eyleyem didükde Ağrīrez-i dānā eyitdi ki: Söyledūgūñüz ma'nā cā'iz ammā bu şüret ile olmasun zīrā birāderüm Efrāsiyāb ile düşmen olmaḫ lāzım gelür. Ehrimen ṭabī'atdür ölineye dek 'adāveti münḫat' olmaz. Sizi bend ü zidāndan ḫalāş itmek münāsibdür lākin bir ṭarz ile ki bizden bilmeye. İmdi [P-118b] 'ilācı budur ki Zāl bu canibe üzerüme 'asker çeke ben daḫı ḫal'a-yı Āmil içine girüp muḫābele olmiyam. Ol zamānda İrānīler sizün ḫabs olduğunuz yiri iḫāṭa ḫılsunlar. Ben daḫı sizi 'umūmen anlara teslīm iderin hem sizde ḫalāş olursız hem biz de Efrāsiyāb şerrinden bu lāyike ḫurtulayduḫ. Bu ma'nāyı benden bilmiyeydi mūcib-i melāmet a'dā olmiyayduḫ diyince ādem tedārik idüp ilḡār ile Destān-ı Sām'a gönderdiler. İbtidā cümle esīr olan bahādırlardan Zāl'a

²⁶⁰¹ "Ey, ün ve şeref sahibi! Ey, padişah Nevder! Ey, cesur Nevder! Ey, kahraman! Ey, taç sahibi! Ey, büyük adam. Ey, adalet sahibi! Ey, İran'ın koruyucusu! Ey, büyük adamların dayanağı! Ey, taç sahiplerinin ulusu, yeryüzünün padişahı!"

²⁶⁰² Nazm: ... Ya'nī] -P.

²⁶⁰³ Tāk-dār] -P.

peyām gönderüp ‘acַz u niyāzları ḥadden efzūn irsāl olınmış neticesi bu ki ilçı dükeli aḥvālī i‘lām idüp Ağrērez-i nām-dāruñ bunlara itdügi mihrībānlığı ve nihānī iltifātından mā‘adā ṭarīk-i ḥalāşı aḥsen-i vechle bunlara ta‘līm itdüğini beyān idince Zāl dilāverlere eyitdi: Kānķı merddür ki merdānelik ile mümtāz olup bu cengi iḥtiyār ide ve ne ḳadar bahādır murād idinür ise yanına ala vara bu ḥidmeti edā eyleye. Bunca bahādırlaruñ ḥalāşına sebep ola. Fi‘l-ḥāl Keşvād ayağa ṭurdu ve eyitdi ki: Eger lāyık u sezā-vār görürüseñüz ben ḳuluñuz, bu kāra muḳayyed olayın didükde Zāl külli ḥaṭṭ itdi. ‘Azīm du‘ālar eyledi. Andan ağır ‘asker ile Zābil’den Āmil’e gitdi. Evvel ‘askerden muḳaddem Girāze gitdi. Ağrērez’e gelüp ḥaber viricek Ağrērez cümle esīrleri sārīde ḥāzır itdürdi. Andan ‘asker ile yürüdi [U-78b] bir cānibden Keşvād daḥı şād u ḥürrem yetişince ol pehlevānlaruñ bendlerinüñ kilidini açdı. Her bir pehlevāna birer at peydā idüp hemānā ki süvār oldılar. Āmil’den Zābil’e ilğarla gitdiler. Bunlardan muḳaddem Destān-ı Sām’a ḥaber-i meserret-eşer irdi ki: Ey sülāle-i şāḥib-ḳırān vālā-güher ma‘lūmuñ olsun ki Keşvād server²⁶⁰⁴ geldi ḳadem-i meymūn-eşerinden cümle bahādırlar şafā-yı ḥāṭır ile ḳurtıldılar. Destān bu şafāya bir ḥazīnesini fuḳarāya bezl itdi. Ḥaber getüren şaḥşa kendü cāmesini viridi. [P-119a] Hemānā ki Keşvād Zābil’e yaḳın geldi. Zāl istiḳbālīne çıḳdı ve pehlevānları ki at üzerinde beste gördi ağladı ve Nevder Şāḥ için başına ṭopraḳ şavurdu. Andan zār zār girye ḳıldı. Andan bunları ta‘zīm ile şehre getürdi ve eyvānları dībā ile ārāste vü pīrāste ḳıldurdu. İşte bunlar gelüp menzil-i emn ü emāna vāşıl olup Zāl-ı zer her birine niçe tesellī virmede. Ammā ḳaçan ki Efrāsiyāb aḥvāle vāḳıf oldı. Ağrērez’i da‘vet idüp ve ‘itāb ile ḥiṭāb idüp eyitdi: Bu ne fitnedür ki ḳoparduñ ve şehd ile ḥaṭalı ḳarışdurduñ. Saña ḥod ben buyurmuş idüm ki birāder bu esīrleri helāk eyle zīrā ḡazab yanında ‘aḳluñ aşlā yiri yoḳdur nite ki ceng-cūy olan şaḥşda dāniş lāzım degildür ve daḥı²⁶⁰⁵ ceng içinde olan kimseye āb-rūy lāzım degildür zīrā kīne ile ḥired birbiri ile imtizāc itmez. Ol dem Ağrērez Efrāsiyāb’dan bu ‘itāb-āmīz kelimātu işidince cevāb virüp eyitdi: İnsānda bir mişdār şerm ü edep lāzımdur. Şöyle farz idelüm ki bedlige ḳudretüñ olup elüñ irişür yine saña lāzım olan oldur ki Ḥudā’dan ḥavf idüp bir ferde bedlik itmeyesin. Bilmez misin ki tāc-ı Keyānī āḥire naşīb olur niçesi daḥı görse gerek bir ādeme maḥşuş olmaz diyüp sözün ki tamām itdi, Efrāsiyāb ḡazaba geldi **Nazm:**

²⁶⁰⁴ Server] nām-ver, P.

²⁶⁰⁵ Daḥı] -P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Sipeh-büd be-şemşir tâzî dest

Ber-âşüft mânende-i pîl-i mest

Miyân-ı birâder bedü nîm kerd

Çünân seng-i dil nâm-şivâr merd²⁶⁰⁶

Neşr: Ya' nî ol dem Efrâsiyâb el şemşire urup çekdi ve pîl-i mest gibi âşüfte olup birâderinüñ miyânını bir çalımda iki biçdi. Ne mertebe bî-rahm ve bî-'aql gerekdür ki öyle dānā ve hîred-mend birâdere kıya. Birkaç günden şoñra bu haber-i muşîbet-eşer Zāl'a degdi. Zāl yanup yakıldı. Eyitdi ki: Şimden şoñra [P-119b] Efrâsiyâb'üñ baht-ı rüşeni târik olur, az zamānuñ içinde tahtı dağı vîrân olur. Derhâl Zāl'üñ fermānı ile nāy rüyın ile kūs çalındı ve 'askeri çeşm-i hürüş gibi ārāste kıldı²⁶⁰⁷. Andan Zāl-ı sephîd bu cem' iyyet ile Pârs'dan yaña teveccüh itdi ve hışmı gîtdükçe efzûn olup kalbi dā'im kîne-cüy idi ve 'asker-i mür-şümârı deryâdan deryâya māl-â-māl idi. Bu cānibden Efrâsiyâb dağı iştdi ki Zāl-ı zer bunca 'asker tertib idüp maqşudı kendüsinden intikām almaqdur. Ol dağı leşker-i bî-hesâb ile 'acele idüp H'ârezî cānibine gitdi. [U-79a] Ol dağı cengini ārāste idüp rûz u şeb talāye ta'yîn olup bir ân cengden hālî olmadılar. İşte bu tarîk ile tarafeynden mübârizler düşmede idiler. Huşûşā ki ekşeri nām-dâr ve pür-haş-cü idiler. Pey-â-pey iki hafta bu rûzgâr ile geçüp piydâdeler ise kâr-ı süvârdan kıaldılar. 'Âkıbet bir gice Zāl uyğu zamānı iken uyumadı oturdu Efrâsiyâb'dan söz açdı. Eger bahâdırlığından ve eger sâ'ir hîlelerinden çok söz söyledi. Âhîr sözi bu maqāma irdi ki: Tūtalum kim bahâdırlarumuzuñ bahtı bîdâr u rüşen-revân imiş. Yalñuz bunlar ile olmaz. Elbette böyle ağır 'askerüñ şāh-ı ferruḡ-nijādı lâzımdur ki süḡan-hā-yı pîşineyi yādında tuta. Meşelā sipāh keştî meşābesindedür. Nitekim keştî bād-bānsız ve bādsız yürimez. Şāhuñ dağı taht-ı ferruḡ eşeri anlara hem bād ve hem bād-bāndur. Belki mu' ayyende şāh rûḡdur ve sipāh tendür. İmdi leşker bî-şāh, ten bî-rûḡdur. Eger hāliyā Küstehem ve Tūs'da 'aql u taşarruf ḡayşiyetleri ile liyākatları olaydı ikisinden birisine münāsib idi. Zîrā ki Nevder-zâdelerdür. Fe-emmā münāsebet-i ma'nevîyesi sebebi ile hiç birisine tâc u taht yakışmaz. İmdi bir şehriyâr-ı bîdâr-baht gerekdür ki ferre-i îzidî anuñla bile ola ve dā'imā dihîminden āşâr-ı biḡredî nümāyân ola. Bu ḡātırā ile

²⁶⁰⁶ Efrâsiyâb, sarhoş bir filin coşkunluḡu içinde, cevap yerine kılıcma el atıp, Kardeşini iki parça etti. Böylece, o temiz yürekli insan da bu yeryüzünden gitti.

²⁶⁰⁷ Kıldı] oldu, P.

sipāhda ne kadar mūbidān var ise da^c vet [P-120a] itdi ve bunlar ile buña müte^c allıq çok söz söyledi. Āhır tohm-ı Ferīdūn'dan bir şāh dilediler ki taht-ı bülende lāyık u sezā-vār ola. Ne kadar ki iqdām u diqqat itdiler pūr-ı Tahmāsb-ı Jev'den ğayrı bir ferd bulmadılar ki tāk-ı Ferīdūn anuñla nev ola. Andan soñra bir nāme inşā olındı mazmūnı bu ki: Sipeh-dār Destān-ı Sām ve yek-ser Īrān-zemīn sipahı seni şāhlıga qabūl itdiler. Fevrī birisi müjde ile Jev hıdmetine ^cacele ile²⁶⁰⁸ gitdi. Der-^caqeb Destān fermānı ile Qāren ve mubedān u mürzebānān bir ālāy sipāh ile kim birazı nāmīlerden ve bir miqdārı gerdāndan gitdiler ve aña şāhlıq haberi ile taḥşin ü āferīn oqudılar ve şāhlara lāyık nişārlar itdiler. Jev daḡı bu peygāmđan killi sevinüp tedāriki ile muqayyed oldı. Yola ^cazm itdi hemān ki Īrān sipāhına yaqīn oldı. Külāh-ı Keyānī'yi urundı. Tamām Nevder'ūñ nām u nişānı nā-bedīd oldı. Jev-i şehriyāruñ kārı gitdükçe bālālandı.

Pādişāhī-i Jev bin Tahmāsb Penc Sāl Būd²⁶⁰⁹

[Fe^cülün / Fe^cülün / Fe^cülün / Fe^cül]

Bürüz-ı hümāyūn Jev-i nīk baht

Bi-yāmed ber-āmed ber-efrāz taht

Be-şāhī ber ü āferīn ḡānd Zāl

Nişest ez-ber-i taht ber-penc sāl

Kūhen būd ber-sāl heştād merd

Be-dād u be-ḡorden cihān tāze kerd

Sipeh-rā zi-kār-ı bedī bāz dāşt

Ki bābāk-i Yezdān be-dil rāz-dāşt²⁶¹⁰

Neşr: Üstād taḡkīki üzre Jev-i nīk-baht bir rüz-ı hümāyūn ve bir sa^c ādet-i meymūnda gelüp Īrān tahtına cülūs eyledi. Lā-cerem Zāl-ı zer anuñ şāhlıgına āferīn oqudı. Müddet-i salṭanatı beş yıl oldı. Zirā seksen yaşında bir pīr idi. Ammā tahta ki cülūs eyledi bu pīrlikde ^cadl ü dād ile cihānı tāze civān itdi²⁶¹¹ ve ne kadar sipāhı var ise [U-79b] bed işlerden alıqodı. Zirā Yezdān-ı pākūñ rāzı derūnında mestūr idi ve'l-

²⁶⁰⁸ ^c Acele ile] -P.

²⁶⁰⁹ Pādişāhī-i Jev bin Tahmāsb Penc Sāl Būd] -P.

²⁶¹⁰ *Bunun üzerine iyi talihli Jev, uğurlu bir günde, çıkıp tahta oturdu. Padişah Zāl da gelip onun padişahlığını kutladı ve beş yıl kadar bir müddet onunla birlikte çalıştı. Bu akıllı adam, gerçi ihtiyardı ama, adaleti ve iyi davranışı ile, yeryüzüne taze bir hayat bağısladı. Yüreği Tanrı'ya bağlı olduğu için, orduyu kötülerden korudu.*

²⁶¹¹ Cihānı tāze civān itdi] tāze kıldı, P.

hâşıl merhâmeti bir mertebe idi ki ne kimseyi bende çekerdi ve ne hüd öldürür idi. Bir mertebeye vardı ki zamânında bir ferd bir ferde kîn itmez oldu. Cihândan bedlik bir uğurdan [P-120b] münkaṭ⁶ oldu. Eyilük dünyâyı tıttı. Lâkin hikmet-i Rabbânî âsmândan niçe zamân yiryüzine kaṭre-i bārân nüzül itmedi. Deşt ü şahrâda berg ü giyâh teşne-leb ü huşk-beden oldu. Kışt-zâr-ı ‘âlemde huşe-i gendüm degil belki kemterîn-i kâh hâşıl olmadı. Ol ecluden kaḫṭ u ğalâ bir mertebeye vardı ki kâ’inât cüvüde-i dâne-i hardaldan nişân bulunmayup enbâr-ı zemîn ğallâtdan tehî oldu. Dirhem ile nânı berâber vezn idüp almağa kâdir olmıyanlar bir daḫîka zindeġânî itmege iktidârları olmadı. Ekşer nâs bu kaḫṭlıktan helâk oldu. Bu vech ile sekiz aya dek nân yüzi görilmemek ile sağ olanların çehreleri siyâh oldu. Bir gün ceng itmek degil bir laḫza harekâta mecâl bulmaḫ muḫâl oldu. Cümle nâm-dârlar ceng ü kîne sevdâsından geçdiler. Âḫir ulular bir yire gelüp bu kaḫzâ-yı âsmânîniñ def ine çäre aradılar. Her biri cürm ü ‘iştânı kendü nefslerinde bulup ḫaḫâların yâd itdiler. Âḫir söz bunuñ üzerine muḫarrer oldu ki gönüllerinden kîne vü ‘adâveti bertaraf kıllalar. Geçen huşümet aştâ yâda gelmiye ve dost u düşmen cânibinden ḫavl olındı ki dâd u dihiş ile felegi âbâdân ideler ve Zâv memleketinde iki şehir var idi. Tûr ser-ḫaddine dek gelmiş idi. Efrâsiyâb ol iki şehri şulḫ için Jev’e teslim itdi. Andan mâ‘adâ Çin ü Ḥoten vilâyetlerini daḫı virdi. Bu tarîḫ ile ki iki cânibden ol diyârlara gelme ve gitme ola kimse rencide vü remide olınmıya ve bunlardan ġayrı Mürzeḫargâh nâm ser-ḫadd ki Tûrân nihâyetinde Zâbilistân sınırına dek idi. Zâl’uñ aña eli irmez idi. Ol şehri daḫı Zâl’a virdiler ve ‘ahd itdiler ki sipâh-ı Türkân ol câniblere uğramıyalar. İşte²⁶¹² taḫt u külâhı tamâm ‘adâlet üzre taḫsîm itdiler. Andan Jev-i şehriyâr ḫalkup leşkeri ile Pârs taḫt-ġâhına çekildi. Egerçi mâh u sâlda köhne idi. Ammâ taḫt üzerinde nev idi ve Zâl ise Zâbilistân’a [P-121a] ‘azm itdi. Çünkü bunlar bu şulḫ u şalâḫı itdiler cihân ḫalkınıñ derûnlarından kîn ü ‘adâvet ref⁶ oldu. Ol dem âşâr-ı feyz-ı ilâhî izḫâr baḫşâyış-i nâ-mütenâhî idüp kühsârlar ġulġul-ı ra‘d ile ‘âleme şit u şadâ şaldılar²⁶¹³. Âsmândan şehâb-ı raḫmet bâr-ı zemîne bî-şümâr nişâr itdi. Cihân reng ü bûy ile bahâr-ı ‘âlem-efrûza döndi. Çeşmesârlardan dâde-i ‘âşîḫ gibi âb-ı revân oldu. İmdi mâdâm ki insânıñ derûnı peleng-âsâ yırtıcı olmiya belki ḫalîm ü selîm ola, zamâne anuñ üzerine teng ü târ devr itmez. Üstâd eydür: Bir gün Jev-i şehriyâr cümle uluları ve bahâdırları ve biḫredân u mübidân-ı zamânı da‘vet idüp ziyâfet itdi. [U-80a] Tamâm yinilüp içildükden soñra Dâdâr-ı cihâna taḫsîn ü âferînler olındı. Lâ-cerem

²⁶¹² İşte] -P.

²⁶¹³ Şaldılar] şaldı, P.

pādişāh-ı cihān ‘adl ü dād ile²⁶¹⁴ halkı kīn ü nefrinden halāş itdi. İşte bu āyīn üzre beş yıl mürūr itdi. Kimse kimsenüñ rencine vākıf degil idi. Bundan şoñra yine bu vüs‘at-i müzāyakaya mübeddel olmağa yüz tıtdı. Gūyiyā zamāne ‘adl ü dād eylemege sīr oldı. Kaçan ki Jev’üñ ‘ömri seksen altıya irdi. Lā-cerem ol merd-i hūrşīd-feş öldi. Ya‘nī a‘zāsına ser-ā-pā ra‘şe fārī oldı. Andan gitdükçe ıztırābı ziyāde olup Jev-i şehriyār dağı bir gün bu fānī cihāndan rahtını götürüp gitdi.

Pādişāhi-i Gürşāsf bin Jev ve Āgāhi Yaften-i Türkān ve Āmeden-i Efrāsiyāb Be-Ĥārezī

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Püser bed merv-rā yekī ĥış kām

Peder kerde būdiş Gürşāsf nām

Bi-yāmed nişest ez-ber-i taht u gāh

Be-ser ber-nihād ān Keyānī Külāh

Çü binşest ber taht-gāh-ı Peder

Cihān-rā hemī dāşt bā-zīb ü ferr

Ĥaber şūd be-Türkān ki Jev der-güzeşt

Bed-insān ki ber taht-ı bī-şāh geşt

Bi-yāmed be-Ĥārezī Efrāsiyāb

Bi-baḥşīd gītī vü bügzāşt āb²⁶¹⁵

Neşr: Firdevsī-i dānā naqli üzre çünki Jev bin Ṭahmasb cihāndan gitdi. [P-121b] Meger anun bir oğlu var idi. Nāmına Gürşāsb dirler idi. Gelüp pederinüñ tahtına cülūs eyledi. Külāh-ı Keyānī’yi başına ꞗodı. Hemān ki pādişāh oldı cihānı zīb ü fer ile tıtdı dağı bunuñ cülūsı şöhret bulmadın Jev’üñ haber-i mevti Türkān’a irdi ve didiler ki ĥalā taht-ı Īrān ĥālīdür Efrāsiyāb dağı Ĥārezī’de Oturur idi. Ammā pederi Peşenk cānibinden bir kimse Efrāsiyāb’a selām u peyām getürmez idi. El-ḥaḳ Peşenk’üñ Efrāsiyāb’a ziyāde elemi var idi. Oğlu Agrīrez için seri kīne ile ve gönli ceng ile memlū idi²⁶¹⁶. Ḥaṭṭā taht u tācdan bi’l-küllīye geçüp oğlunuñ māteminde ser-gerdān

²⁶¹⁴ ‘Adl ü dād ile] -P.

²⁶¹⁵ Jev’in, Gürşasb adında, gönlünün dileğince yetiştirdiği bir oğlu vardı. Babasının ölümünden sonra yerine geçerek tahtına oturdu. Başına Keyāniyān tacını giydi. Beri taraftan Jev’in öldüğü ve padişahlık tahtının artık boş kaldığı haberi Türklere de geldi, erişti. Efrāsiyāb, bu haberi duyunca, telaşa düştü ve hemen nehrin üzerindeki gemilerden birine atlayarak Hārezī’ye geldi.

²⁶¹⁶ [di] oldı, P.

idi. Efrāsiyāb'a yiriyle yüz göstermez idi ve dā'imā sözi bu idi ki: Eger oğlum Efrāsiyāb-ı nā-ḥalefūñ baḥtı kendüye yār olaydı ḳarındaşı Agrīrez ile yār olurdu. Bir gün Efrāsiyāb Īrān taḥtı bī-ṣāh ḳalduđını bir ādem ile pederine i' lām itdi. Pederi dađı aña ta' n-āmīz cevāblar ile böyle ḥaber gönderdi ki: Ey bed-baḥt sen birāderūñ ḳanını dökeseñ bu günden ṣoñra ḳıyāmete dek benüm senūñ ile kārüm yođdur ve benden yaña ṫarīḳūñ beste olmuřdur. řaḳın hergiz bu cānibe zāhiren ve bāṫinen baḳma. Ezel-i āzāldan bu āna gelince lā-būd dıraḥt-ı belānuñ bārı ḥaṅtal ola gelmiřdür ve dađı didi ki: Ceyḥūn'ı zabt eyle ve ' asker ile Īrān-zemīn'e var kimse taḥta cūlūs itmesün. Hüner birāderi öldürmek degildür hüner budur ki ḳomayasın ki bir řaḥş vara ol taḥt üzerinde ḳarār ide. Ḳaçan ki Efrāsiyāb bu kelimāt-ı ' itāb-āmīzi iřitdi bir ' asker cem' itdi ki řaḥrā-yı Sincān'dan Ruvidāb'a varınca rüy-ı zemīn ol leřker ile ṫoldı. Bir mertebe ' asker yiryüzini ṫıtdı ki gūyiyā bir sipihr-i revān idi ve tiđ-i Hindi'den müdām-ı cān yađar idi. Ve'l-ḥāşıl [U-80b] Efrāsiyāb ṫoḳuz ay [P-122a] tamām tedārik görüp andan bu ' asker-i mūr-řümārdan rev-ā-rev ḳopup kār-zāra geldiler. Ḥikmet-i Rabbānī ol yılda Gürşās-f-i řehriyār dađı vefāt itdi. Bu def'a řehr-i Īrān-zemīn fitne ile ṫoldı. Zīrā bir vilāyetūñ ki taḥtı řāhdan tehī ḳala artuḳ ol vilāyetde eyilükden nām u niřān ḳalmaz. Lā-cerem eger řehr ve eger ḳařaba ve eger köy ve maḥalledür ḳarıřmaḳdan ḥālī olmadılar. Īrān ser-ā-ser cūř u ḥurūřa geldi ve Īrāniyān yak-ā-yek vaḳıf oldılar ki Efrāsiyāb-ı Türk geldi ' asker ile iriřdi bunlar dađı Zābilistān'a teveccūh itdiler. Dünyā cümle güft ü gū ile pür oldu. Döndiler Zāl'a birḳaç ḳatī söz söylediler ya' nī dünyāyı muřt ile ele getürdüñ ve Sām'dan ṣoñra sen pehlevān olalıdan berü bir gün görmedük cānımız āsāyiř üzre ola. Ḥālā Efrāsiyāb yir götürmez ' asker ile Ceyḥūn'ı geḳmiř ṫırmayup bu cānibe gelmekdedür. İmdi bunuñ bir çāresini bilürseñ eyle yoḥsa ' ālem ḥarāba varur diyince Zāl bu sözlerden ṫarıldı ve cevāb virdi ki: Ben merdlice kemer bađladum ise zamānede bencileyin bir řehsüvār ḥāne-i zīne ḳadem bařmamıřdur ve bir kimse benüm gürz ü tiđümi ḳaldurmamıřdur ve yanumda ceng ḥuřuřı rüz u řeb müsāvī görinür idi ve müdām ḥavfüm pīrlik ' ālemi idi. řimdi belāyı gör ki ol ḥavf itdüğüme mübtelā oldum. Bir mertebe ḳāmetüm ḥam oldu ki ḥaṅçer-i Kābilī'yi miyānumda götürmekden ' āciz olurum. Ḥuřuřā ki Efrāsiyāb ne maḳūle ḥařm-ı ḳavī idüđini bilürsüz. Bunuñ ile çarben çarbeleřmege zūr-ı bāzū ister. Tedbīrūñ te'eřşüri olmaz. Ammā ciger kūřem Rüstem ki serv-i şehiden dađı bālā terdür ve külāh-ı mehī aña ziyāde ḥüsn ü behā virmekdedür. Efrāsiyāb'a ḥarīf olursa ol olur. Nihāyet aña bir esb-i cengī gerekdür. Bu ' Arabī atlardan aña lāyık at yođdur. Dilerüm ki aña bir bāre-i pil-ten ṫaleb idem tā

kim cengde uyluğına t̄akat getüre yođsa²⁶¹⁷ Őimdi ki atlar anuđ [P-122b] zürına t̄akat getirmezler. İmdi bir rađŐ-ı Őabā-sür‘ at ü küh-peyker cüst ü cü idüp qanda bir encümen var ise istemesi lāzımdur ve hem bu dāsitanı Rüstem’e diyelüm ki sen Efrāsiyāb ile hem-āverd olur mısın didükde Īrāniyān bu sözden Őād u hürrem oldılar ve eṫrāfa birer dāne heyün-ı tekāver gönderdiler ki ālāt-ı cengi ve esbāb-ı đarbī bahādırlar tedārik ideler. Āhīr Zāl Rüstem’i da‘ vet itdi ve didi ki: Ey gev-i pīl-ten ve ey ser-firāz her encümen hālā bir kār-ı sa‘ ab ve bir renc-i dırāz bedīdār²⁶¹⁸ oldı ki andan hord u h‘āb u ārām bi’l-küllīye gitmiŐdür. Ben ise pīr oldum sen ise henüz Őīr-i māder ağzuğda qoğar hengāme ise đarb hengāme senüñ hord göñlüñ nāz u Őād dīdedür. İmdi seni Őīrān-ı neberd-āzmā cengine nice göndereyin. Efrāsiyāb gibi bir haŐm-ı kavī zuhūr itdi. Gelüp tađt-ı Īrān’a cülüs eylemek ister. Bizüm ise aña göre pehlevānımız yoğdur. Seni meydān-ı tehlikeye göndermege cür‘et idemizin²⁶¹⁹ āyā bu derde ne ‘ ilāc itmek gerek didi. Döndi Rüstem Zāl’a eyitdi: Ey peder ben var iken āhīri ne yād idersin ğālibā benüm merdligümi ve bahādırlıđımı ki [U-81a] her encümende vuđū‘ a gelmiŐdür. FerāmūŐ buyurmiŐsınız. HāŐā ki ben ārām u kām esīri olam ğālibā Kūh-ı Sipend ile pīl-i jiyān qıŐŐāsı efsāne imiŐ. Bizden Őādır olmamiŐdur. İmdi Őöyle bil ki benüm pūr-ı PeŐenk’den havfüm var ise cihānda benden āŐār-ı merdī qalmaz. İmdi ey peder hālā yime ve iĉme zamānı degildür. Rezm ü neberd zamānıdır. Őāhib-i neberd Őīr ile neberd itse kendüsi Őīr olur yine hıŐm u ārām ve neng ü nām yirindedür. Lā-cerem zenleri anuñün tađqīr idüp nāmları cidden bülend olmamiŐdur ki müdām kārları hord u h‘ābdur didi²⁶²⁰. Tekrār Zāl eyitdi: Ey dilīr civān ki hem nām-dārlar ser-dārısın ve hem Keyānīlerüñ püŐt ü penāhısın. İki meŐāf ki yād itdüñ biri Kūh-ı Sipend ve biri pīl-i sefidür²⁶²¹. İkisi dağı [P-123a] yādumdudur lākin añlanan budur ki bu meŐāf andan Őarbqa ola. Anuñ iĉün göñlümden havf eksük olmaz. HuŐūŐā ki Efrāsiyāb bir merd-i Őa‘ bede bāz dur ki anuñ kirdārından qarañu gicede uyđuya varmağa hazer iderüm. İmdi ciger küşem seni anuñ cengine nice göndereyin ki bir Türk dilīr ü ceng-cüdur. Hālā senüñ kārūñ ğāh bezm ve ğāh ārām ve ğāh sāz u söz ile kenār-ı bāđda mey-i lāle-reng iĉmekdür didi²⁶²². Rüstem yine Zāl’a cevāb virüp eyitdi ki: Ey mehter-i nām-ver baña ki bu yāl u bāl virilmiŐ ola ‘ ayb degildür ki ben anları nāzla besleyem Őöyle farz idelüm ki

²⁶¹⁷ Tā kim cengde uyluğına t̄akat getüre yoğsa] -P.

²⁶¹⁸ Bedīdār] bedīd, P.

²⁶¹⁹ Göndermege cür‘et idemizin] göndermek olmaz, P.

²⁶²⁰ Didij] -U.

²⁶²¹ Sefiddür] sepiddür, P.

²⁶²² Didij] -U.

deşt-i kîn rezm-i kavî ile māl-ā-māl ola mādām ki Hudā yār u baht firūz ola ol gün hūn-ı düşmenden eger ben ve eger raḥş-ı cihān-peymā rengin olmamız muḳarrerdür. Zīrā elümde bir tīgum vardur ki āb renginde ve kaçan ki ‘üryān kılsam peykeri āteş-efrūz olur ve ne zamān ki cevşenümi üzerüme ārāyīde idem sitāre terkeşümden tābān olur ve ne vaḳt ki çaçı kemānumı zihden çekem bu def‘a zamāne başını terkeşümden gösterür ve ḫālā bir gürz-i kūh-pāre²⁶²³ isterüm ki anuñla ḫamleler itdügümde Tūrāniyān öñümden gürüh gürüh firār eyleyeler ve ol gürz ile sipāhsız bir neberd eyleyem ki āverd-gāh hūn ile māl-ā-māl ola didi. Zāl-ı zer eyitdi: Ey şīr ki henüz ārām u kām bulmamışsın saña Sām-ı süvār gürzini getürdeyüm bunca rüzgārdur ki anuñ yādgāridur diyüp²⁶²⁴ fevrī fermān itdi vardılar Sām’uñ gürzini Rüstem’uñ ḫidmetine getürdiler. Tehemten ki ol gürzi gördi. Külli sevindi ve lebin ışırdı ve Zāl’a taḫşin ü āferinler oḳıdı ve eyitdi ki: Ey pehlevān-ı rüy-ı zemīn ḫālā senden bir esb isterüm ki beni miğfer ü cebe ü cevşenüm ile ve cümle esbāb-ı neberdüm ile götüre. Andan Zāl-ı zer Rüstem’uñ cür’et ü ḫarekātına taḫşin idüp bunuñ dilāverāne sözlerine müteḫayyir ḫaldı. Şafāsından cānın işār ideyazdı. Andan şoñra at bulmaḳ tedārikiyle muḳayyed olup [P-123b] eṭrāf u eknāfda olan at sürilerine ādemler gönderdi

Reften-i Rüstem Be-Ṭaleb-i Raḥş Be-kelle-i Esb²⁶²⁵

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Gile her çi būdeş be-Zābilsitān

Bi-yāverd behrī zi-Kābilsitān

Heme piş-i Rüstem hemī rāndend

Berū dāğ-ı şāhān hemī ḫ‘āndend [U-81b]

Her esbī ki Rüstem keşīdiş piş

Be-püşteş der eḫşārdī dest ḫ‘iş

Zi-nirū-yı ü püşt kerdī be-ḫam

Nihādī be-rüy-ı zemīn ber şikem

²⁶²³ Pāre] peyker, P.

²⁶²⁴ Diyüp] -U.

²⁶²⁵ Reften-i Rüstem Be-Ṭaleb-i Raḥş Be-kelle-i Esb] -P.

Çünin t̄az-ı Kābil ber āmed be teng
Fasīle hemī tāht ez-reng reng²⁶²⁶

Neşr: Üstād eydür: Çünki Rüstem uyluğına münāsib raḥş istedi lā-cerem Zāl Zābilistān'da²⁶²⁷ ne ḳadar süri var ise Kābilistān'a getürdi ve anları bir bir Rüstem'e getürdiler. Rüstem ol atları imtiḥān için eli ile arḳasını sığar idi. Fi'l-ḥāl ḳarnı yire iner idi. Rüstem'ün ḳuvvetine taḥammül idemez idi. İşte bu tarīḳle ne ḳadar mādiyān ve ne ḳadar ḫāy ve ne deñlü s̄a'ir at var ise birer birer ki Rüstem imtiḥān itdi. Ya' nī eliyle ki arḳasını başdı şikemi zemīne irdi. Bu maḥalde bir mādiyān geçdi ki şir göğüslü idi ve ḳulaḳları ḥaṅçere beñzer idi. Berr ü yāl ise ferbiḫ ü miyānī lāğar idi ve ḫikmet bu ki kendü boyunda bir kürresi var idi. Eger uyluğı ve eger s̄inesi rāst anasınıñ yaşşılığında idi ve gözleri siyāh idi ve ḳıyāfetde şir-i şerzeye beñzer idi ve gāvdüüm ü siyeh ve ḫāye vü pūlād sümm idi ve vücūdı ser-be-ser müza' fer-reng idi. Yine ol reng başdan ayağa varınca gül-i sürḫ ile ārāyide idi. nāmına Ebreş-i gül endām dirler idi. Hemān ki Rüstem aña teveccüh itdi. Çoban eyitdi: Ey mihter şaḳın külli ḫaḫādur Keyānilerün raḥşına el şunma didi²⁶²⁸. Rüstem eyitdi: Yā bu kimün atıdır ki dāğdan cismi tehīdür. Çoban eyitdi: Server sen bundan dāğ-ı tecessüs itme bunun ḫaḳḳında söz çoḳdur. Nihāyet işitdügüm budur ki nāmuña²⁶²⁹ pūr-ı Ebreş dirler ve ḫudāvendi ma' lūmum degildür ancaḳ raḥş-ı Rüstem diyü şöhret bulmuşdur. [P-124a] Ol sebebden bir ferd yanına uğrayımaz ve ḫālā üç yıldur ki eyer urılmağa lāyık olmuşdur. Ahālī vü ekābür gözinde güzīn²⁶³⁰ ve pesendīde düşmişdür ve ba' zı kimse anı şikār itmek diler. Māderi anuñla şirāne neberd ü kār-zār eyler didi²⁶³¹. Rüstem ki bu sözleri işitdi iḫtiyārı ḳalmadı kürrenün üzerine kemendini pertāb eyledi. Ebreş'ün başı kemendün bendine düşdi²⁶³², māderi şir-i jiyān gibi üzerine geldi. Maḳşūdı bu ki dendānı ile Rüstem'ün başını bedeninden ḳopara. Rüstem şir-i jiyān gibi na' re öyle ḫayḳırdı ki mādiyān ol şadādan ḫıyre oldı. Yüzünün üstine düşdi hemān ki ḳalkdı süri cānibine gitdi raḥşı ise Rüstem kemendle teşḫir idüp anı daḫı

²⁶²⁶ Zāl, Zābilistān'daki ki at sürülerinin hepsini ve Kābilistān'dakilerin de bir kısmını getirtti. Bunlann hepsine Rüstem'in önünde bir geçit yaptırdılar ve hepsinin üzerinde padişahın damgası vardı. Rüstem, hangi atı önüne çekti ve sırtına elini bastırdıysa, elinin ağırlığından ve şiddetinden o atın beli iki büklüm oldu, çöktüğü gibi karnı yere yapıştı. Nihayet Kābil atlanndan, türlü türlü renklerde bir sürü getirerek önünden koşturdular.

²⁶²⁷ Zābilistān'da] Zābilistān memleketinde, P.

²⁶²⁸ Didij] -U.

²⁶²⁹ Nāmuña] buña, P.

²⁶³⁰ Güzīn] güzīde, P.

²⁶³¹ Didij] -U.

²⁶³² Ebreş'ün başı kemendün bendine düşdi] Ebreş ki kemendün bendine düşdi, P.

evvelkiler gibi imtiḥān itdi. Aşlā egilmek degil bilinde bile te'sīr itmedi gūyiyā aña bir nesne bile ʔoḫınmadı.

Giriften-i Rüstem Raḫş-rā

[Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūl]

Be-dil güft ki in ber nişest-i menest
Künün kār-ı kerden be-dest-i menest
Der āmed çü bād-ı dumān ez-bereş
Bi-şüd tīz gül raḫş-ı zīr endereş
Zi-çübān bi-pürsīd ki-in ejdehā
Be-çendest ü in-rā ki ḫ'āhed behā
Çünin dād pāsuh ki ger Rüstemi
Berū rāst kün puşt-i Īrān-zemī
Mer-in-rā bi-rev büm-ı Īrān behāst
Ber-in ber tü ḫ'āhi çünān kerderest²⁶³³

Neşr: Kaçan ki Rüstem-i Destān raḫşı [U-82a] imtiḥān idüp taşavvurından ziyāde buldı. Kendü kendüye eyitdi: İşte bi-ḫamdil'illāh ki kendüme lāyık at buldum. Şimden şoñra kār üzre olmaḫ gerek diyüp²⁶³⁴ bād-ı demān gibi üzerinden şıçradı²⁶³⁵. Andan çobandan şordı ki bu ejdehānuñ behāsı ne miḫdārdur ve ḫudāvendi kimdür ki behāsını ala didi²⁶³⁶. Çoban eyitdi: Server eger sen Rüstem iseñ bu günden şoñra buña süvār ol ve Īrān-zemīn'üñ arḫasını hem-vār eyle ya' nī zulmden pāk eyle zīrā bunuñ behāsı Īrān-zemīn'üñ berr²⁶³⁷ ü bümını [P-124b] ābādān eylemekdür. Ümīdümüz budur ki ser-be-ser vihānı ma' mūr idesin. Rüstem bu sözden tebessüm idüp eyitdi ki²⁶³⁸: Eyilük Ḥaḫḫ'uñdur. Ba' dehu bu neşātla ol raḫş-ı [P-125a] gül-endāma zīn şaldı ve kīne vü cenge tamām āmāde oldı. Ebreş-i gül-endām ise günden güne teraḫḫīde idi. Bir mertebe ki her gice sipend yaḫarlar idi ki göz degmiye. Zāl-ı

²⁶³³ “İşte, benim bineceğim at budur; ben bununla artık işimi görebilirim!” Bir yel gibi hızla sıçrayıp üzerine bindi: gül renkli at, artık ona boyun eğmişti. Rüstem çobana dönerek: “Bu ejderhanın fiyatı ne kadardır ki? Kim biliyor bunun fiyatını?” dedi. Çoban “Rüstem eğer sensen fiyatını filan sorma, üzerine bin, git de İran'ın işlerini yoluna koy! Bu atın karşılığı İran ülkesidir. Sen, yeryüzünü bu atın üzerine binerek düzelteceksin.”

²⁶³⁴ Diyüp] ve, U.

²⁶³⁵ Şıçradı] geldi, P.

²⁶³⁶ Didij] -U.

²⁶³⁷ Berr] merz, P.

²⁶³⁸ Eyitdi ki] -P.

zer ise raḥş-ı gül-endāmdan hürrem-i bahār olup dünyā kendünün oldu. Bu sürür ile ḥazīnesini açdı. Maḥalline dirhem ü dīnār bezl eyledi. Fi'l-ḥāl kūslara turreler urıldı. Āvāzı niçe ferseng yir gitdi²⁶³⁹. Bir cānibden kerrenāy şadāsı ‘ayyuḳa çıḳdı ve bir taraftan derā-yı hindī velvelesi cihāñı beliñletdi. Muḥaşşal Zāvelistān’da rüsteḥiz ḳopup zemīn lisān-ı ḥalle ḥufteye dir idi ki niçe bir uyursın tūr yuḳaru ki zamān muḥākeme ve ‘adl ü dād zamānidur. Rüstem ise ‘askere pīşrev olmış ne ḳadar sāl-ḥurde pehlevān var ise kendüye ḳafa-dār itdürdi. Lā-cerem kūh u şahrā ‘asker-i mūr-şümārdan tıldı. Bir murḡuñ mecālī yoḡıdı ki tayerān ide ve bu ‘asker ki Zāvelistān’dan çekildi. Hengām-ı bahār idi. Ol cānibden Efrāsiyāb daḡı Zāl’uñ leşker-i bī-şümār ile kendü üzerine gelür idüḡine vāḳıf olıcaḡ dünyā başına teng ü tār olup bir yirde ārāmı ḳalmadı. Ḥord u ḥābdan bile geḳdı. Fevrī ‘askeri ile Ḥārezī nām şehre varup çayır ve çimen ve aḳar şuları firāvān olmaḡıla ol yiri iḥtiyār ḳılıp ḡayme vü ḡar-gāḡların ḳurdi²⁶⁴⁰ oturdı. Īrān-zemīn’den ise rāḡ-ı biyābāndan muttşıl ‘asker gelmekde idi. Tamām²⁶⁴¹ Zāl daḡı ‘asker-i mūr-şümār ile gelüp irişdi Efrāsiyāb’a yaḳīn ve muḳābil olup ḳondı²⁶⁴². **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Zi leşker-be-leşker dü ferseng mänd
 Sipeh-büd cihāndīd ki ān-rā bi-ḡānd
 Bed-işān çünīn ḡüft ki āy biḡredān
 Cihān-dīde vü kār kerde ḡüvān
 Men āyet hemīn leşker ārāstem
 Besī serverī vü hemī ḡāstem
 Perākende şüd rāy-ı bī taḡt-ı şāḡ
 Heme kār bī rūt u bī ser-i sipāḡ²⁶⁴³

Neşr²⁶⁴⁴: Ḳaçan ki Zāl ile Efrāsiyāb ‘askerinün bāyinleri iki ferseng ḳaldı. Zāl-ı zer bir ‘azīm ziyāfet itdi ve ne ḳadar ki cihān-dīde vü ser-ḡalkalar var ise da‘vet itdi.

²⁶³⁹ Gitdi] geḳdı, U.

²⁶⁴⁰ Ḳurdi] ḳurup, P.

²⁶⁴¹ Īrān-zemīn’den ... Tamām] -P.

²⁶⁴² Yaḳīn ve muḳābil olup ḳondı] yaḳīn yirde ḳondı, P.

²⁶⁴³ İki ordu arasındaki açıklık iki fersaha inince komutan Zal, dünya görmüş pehlivanları huzuruna çağırır. “Ey akıllı, dünya görmüş ve işler başarmış pehlivanlar. Biliyorsunuz ki bir ordu hazırladık ve bununla birçok işler yapmak istiyoruz. Fakat ortaya esaslı bir düşünce atan olmadı. Saltanat tahtımız padişahsız ve ordu komutansızdır.”

²⁶⁴⁴ Nazm: ... neşr] -P.

Andan anlara hitâb idüp eyitdi ki: Ey büzürgân-ı rûy-ı zemîn sizüñle müşâverem budur ki bunca yir götürmez ‘asker ki cem’ itdüm maqşûdum bu ki andan niçe serverlik ve niçe mertebe-i ‘ulyâya vâsıl olayuz. [U-82b] Şimdi ki diqqat itdüm gördüm mādâm ki ortada taht-ı şâhenşehî olmıyınca cümlesi efkâr-ı perîşân belki herze vü hezeyân [P-125b] olur. Vâkı‘ â kaçan ki Jev geçdi ferhündelik ile tahtda karar eyledi yiryüzinden tahtsîn ü âferîn şadâsı felege peyveste oldı. İmdi şimdi dağı silsile-i Keyân’dan bir kimse gerekdür ki geçe taht-ı Keyânî’de²⁶⁴⁵ kemer-i Keyânî’yi miyânına bend ide. Hâlâ Ferîdûn tohmından bir şeh-zâde-i bâ-dâd ki ‘aql u ferhengde Ferîdûn’a mu‘âdil disem mübâlağa olmıya nâmı Keykubâd’dur ve Kûh-ı Elburz’da sâkindür. Ol bunda da‘vet olınsa katî lâzımdur âyâ bu hizmetüñ sezâ-vârı kim ola dirken döndi Rüstem’e hitâb itdi ki: Ciger küşem yine bu hizmetüñ ‘uhdesinden sen gelürsin. Senden gayrı münâsib degildür. Ne kadar ‘asker ki isterseñ yanuçca al ve elüñe kûpâl alup iqdâm-ı tām ile ılgâr idüp var Keykubâd’a iriş âferînden şoñra bu lâyike eglenmiye idüñüz zamân tengdür ve haşm ise veğâ-pîşedür. Ve’l-hâşıl rızâ-yı peder bu zamân yirine gelür ki iki haftada varup gelesiz, gice ve gündüz yürimekten²⁶⁴⁶ hâlî olmıyasız. Kaçan ki kendüsiyle yüz-be-yüz olursın, diyesin ki leşker-i İrân seni isterler hâlâ taht-ı şâhenşâhî senüñ için âmâde vü ârâyidedür senden gayrıya lâyıq u sezâ-vâr degildür diyince Tehemten dağı pederi öninde yir öpdü ve fermânına itâ‘at gösterüp eyitdi ki: Fermân-pezirüm baña her ne emr ki idesin cânuma minnetdür diyüp²⁶⁴⁷ yol yarağın görmege meşğül oldı²⁶⁴⁸.

Reften-i Rüstem Be-Elburz Kûh Be-âleb-i Keykubâd ve Āverden ve²⁶⁴⁹ Nişânden-i Ū Be-pâdişâhî ve Ceng-i Bâ-Efrâsiyâb

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Kemer ber miyân best Rüstem çü bād

Ger ez-ân biyâmed sū-yı Keykubâd

Ber-âviht bâ-nâm-dārân be-ceng

Yekî gürze-i gāv peyker be-çenk

Zi-Türkân talâye besî bed be-râh

Resîd ender işân yel-i şaf tebâh

²⁶⁴⁵ Keyânî’de] Keyân’da, P.

²⁶⁴⁶ Yürimekten] çapmağdan, U.

²⁶⁴⁷ Diyüp] didi, U.

²⁶⁴⁸ Yol yarağın görmege meşğül oldı] -U.

²⁶⁴⁹ Āverden ve] -P.

Dilîrân-ı Tûrân ber-âvîhtend
Ser-encâm ez-rezm bügrîhtend
Nihâdend ser sū-yı Efrâsiyâb
Heme dil pür-ez-ğûn u dîde pür âb²⁶⁵⁰

Nesr: Üstâd eydür: Rüstem ki pederinüñ fermânı mûcibince varup Kûh-ı Elburz'dan [P-126a] Keyğubâd'ı getürmege kemer-beste oldı. Andan bād-ı şarşar gibi yola revâne oldı. İbtidâ Efrâsiyâbilerden bir âlây nâm-dârlar Rüstem'üñ öñin alup cenge âğâz itdiler. Rüstem destine gürz-i gāv peykerin alup ıarfetü'l'ayn içinde anları tağıtdı bir miğdâr ki gitdi yine Türkân leşkerinden âlây âlây Rüstem'üñ üzerine dökildiler mağdûrların şarf itdiler ne kadar ki durışdılar sâbit-ğadem olımadılar. 'Âğıbet firâr idüp²⁶⁵¹ ikisi bir yirde qaladı giryân u nâlân Efrâsiyâb'a vardılar. Efrâsiyâb dağı Qalûn nâm pehlevâna ki hem bahâdırlıq ile müselleme idi ve hem ceng huşuşında hezârân nîreng ü füsûn bilür idi. Bir süvâr gönderdi ki 'acele ile gele. Kaçan ki Qalûn-i füsûn-sâz Efrâsiyâb'üñ qatına geldi. Bu geçen kışşaları ser-â-pâ takrîr itdiler. Eger Efrâsiyâb ve eger Qalûn ziyâde perişân u derhem oldılar. 'Âğıbet Efrâsiyâb'üñ fermânı ile [U-83a] Qalûn'üñ Rüstem üzerine gitmesi muğarrer oldı. Tamâm hil'at ki geydi Efrâsiyâb naşîhatine âğâz idüp eyitdi: Her ne kadar ki taşarruf var ise 'aql-ı zû-fünûn ve ħired-i reh-nümûn ile işleme gereksin. İrâniyân ħod ne mağûle ħile-kârlardur bilürsin gâh şebîğûn iderler ve gâh kemînlerde gizlenürler ve'l-ğâşıl mekr ü âlleri eksik olmaz didi. Âğır Qalûn dağı istedüğü kadar merdân-ı neberd-âzmâ vü ħired-mendân-ı dağîka-ğüşâ ile yola girdiler vara vara bir teng yirde Rüstem'üñ yolın bağılayup fırsata münteziir oldılar ve ol cânibden Rüstem ise işte bâdiye-peymâ vü şahrâ-neverd olup şâh-ı İrân'ı yanına iletüp cülûs itdürmek ħâtırası ile bir iğdâm ile rağş sürmiş idi ki kendüsi ile Kûh-ı Elburz bāyinde²⁶⁵² bir mîl qalmış idi²⁶⁵³. Rüstem kaçan ki ol cāy-ı pür-şükûha bağıdı gördi ki envā' şükûfe ile māl-â-māl ve dırağtân²⁶⁵⁴ ile âb-ı revânı pîç-â-pîç olmuş cennetden bir kıt'adur [P-126b] ve kenâr-ı âbda bir tağt-ı şâhî vaz' olunup bir nev-civân ki ħüsni mâh-ı tâbândan tâbân ve ħürşid-i dırağşândan rağşân idi. Geçmiş ol tağtuñ üzerinde qarâr itmiş berâberlerinde bahâdırlar şaf bağılayup kemer-i bendegîyi miyânlarına bend

²⁶⁵⁰ Rüstem kemerini bağılayıp Keyğubâd'ın yanına gitti. Elindeki öküzkafası biçimli gürzle bu ünlü pehlivanlara karşı savaşa girişti. Rüstem'in üzerine saldıran bütün Tûrânlı savaş erleri, nihayet kağıştılar. Gözleri yaşlı, yürekleri kanlı bir halde Efrâsiyâb'ın yanına gittiler.

²⁶⁵¹ İdüp] itdiler, P.

²⁶⁵² Bāyinde] mabeyninde, P.

²⁶⁵³ İdi] -U.

²⁶⁵⁴ Dırağtân] dırağt, P.

idüp hîdmetine cān ile tırmuşlar ve şāhāne bir meclis tertîb olunmuş ki rengāreng ile²⁶⁵⁵ behîştden nümüne idi. Anlar dağı bağıdılar gördiler ki berāberden bir pehlevān gelür kevkebinde bir ‘azîmet müşāhede itdiler ki ħ`āh-nā-ħ`āh anuñ istiġbāline çıkdılar ve eyitdiler ki: Hoş geldün mihmānımızsın imdi raġşından in ki senüñle şād-kām olalum ve sen nām-verüñ dağı yādıyla mey içelüm diyince Tehemten eyitdi: Benüm hîdmetüm ziyāde ağırdur ħālā taġt-ı Īrān-zemīn ħālīdür ħaşm ise karşınsındadır. Mādām ki taġtuñ şahibi bulunmıya baña bāde içmek degil āb u nān bile ħarāmdur. İmdi ben Elburz kūha gitsem gerek luġf u iġsān idüp baña māni‘ olmañ zīrā maşlahatum ħatī mühimdür. Bu lāyike anda varup Keyġubād’ı bulaydum eger andan baña bir nişān diyemez ziyāde luġfdur didi. Ol dem ol yirde olan serverler ve ol nev-civān-ı taġt-nişīn böyle cevāb viridi ki ben saña Ķubād’uñ nişānını diyeyin ammā şol şart ile ki atuñdan inüp bizüm ile nān u nemek yiyüp dīdāruñla cānımız efrūhte ola, tamām saña Ķubād’uñ nişānını virüp²⁶⁵⁶, nihādını taġrīr ideyin didi. Tehemten tevaġġuf itmedi atından indi leb-i rūd-bāre ‘acele ile gelüp dīraġtān-ı sāye-dāruñ altında oturdu. Civān dağı geçüp taġtında ki ħarār itdi. Bir eline Rüstem’üñ elin aldı ve bir destine bāde ile leb-ā-leb cām aldı. İbtidā merdān-ı āzādeyi yād itdi. Andan ol cāmı nūş itdi²⁶⁵⁷. Ba‘ dehu yine taldurdu ve anu Rüstem’e viridi. Rüstem dağı anı nūş itdi döndi Rüstem’e şordı ki benden Ķubād’uñ nişānını şorduñ imdi sen bu nāmı kimden işitdün ve şormağa bā’iş [P-127a] nedür didi²⁶⁵⁸. Rüstem eyitdi: Ben aña peyāmı pehlevānāndan getürdüm ve taġt-ı Īrān ħālīyā anuñ için tertîb olunmuşdur. Ne ħadar ki Īrān dilīrleri var ise anı şāhlığa isterler [U-83b] ve pederüm ħālā Īrān serverlerinüñ güzīnidür nāmı Zāl’dur. Bendegī gönderdi ki Elburz Kūh’a var Ķubād dilāver andadır. Gürūhı ile gör andan²⁶⁵⁹ şāhlık müjdesini yetür ve bir ān eglenme ve kendüye i‘lām eyle ki gerdān-ı Īrān-zemīn²⁶⁶⁰ seni ister ve ħālā muġaddem-i ferġunde-eşerine dūnyāyı bezemişlerdür. İmdi luġf eyle eger²⁶⁶¹ andan bir nişān bilüp kendüyi bilürseñ söyle bu lāyike beni aña yetiştüre idün didükde ol civān Rüstem’üñ sözinden²⁶⁶² ħande ħıldı ve aña bu tarz ile²⁶⁶³ cevāb-ı bā-savāb²⁶⁶⁴ virüp eyitdi ki: **Nazm:**

²⁶⁵⁵ Rengāgereg ile] -P.

²⁶⁵⁶ Virüp] virsem, U.

²⁶⁵⁷ İtdi] ħıldı, P.

²⁶⁵⁸ Didij] -U.

²⁶⁵⁹ Gürūhı ile gör andan] -P.

²⁶⁶⁰ Zemīn] -P.

²⁶⁶¹ Eger] -P.

²⁶⁶² Rüstem’üñ sözinden] -P.

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Zi toħm-ı Ferîdün menem Keyķubād

Peder-ber-peder nām-dārem be-yād

Çü bišnîd Rüstem fūrū bürd ser

Be-ħidmet fūrūd āmed ez-taħt-ı zer

Ki ey Ĥüsrev u Ĥüsrevān-ı cihān

Penāh-ı dilirān u püšt-i mihān

Ser-i taħt-ı Īrān be-kām-ı tü bād

Ten-i zinde pīlān be-dām-ı tü bād²⁶⁶⁵

Nesr: Üstād eydür: Ol civān Rüstem’e eyitdi ki: Server ma‘lūmuñ olsun Ferîdün-ı Ferruħ’uñ toħmından Keyķubād benüm āyā ‘an-cedd silsilemüz aña müntehî olur. Rüstem ki andan bu sözleri işitdi taħtından²⁶⁶⁶ aşağı indi ve aña baş ķodı ve eyitdi: Ey şehriyār-ı Ĥüsrev-nišan ki cümle dilirān-ı zamānuñ penāhı ve ķamu mihmān-ı cihānuñ arķasısın taħt-ı Īrān-zemîn dā’im senüñ kāmūñla olsun ve zinde pīllerüñ teni dā’im dāmuñda bend olsun. Çünki taħt-ı şāhenşehîde²⁶⁶⁷ oturdıñ muţtaşıl ser-firāz ü serkeş olmaķdan ĥālî olma ve Zāl-ı zerden ki güzîn-i dilirān-ı zemîndür. Size bî-ħadd dürüd u peyām getirürin. Şöyle ki icāzet olunursa ki zebānumı bend-i sükütdan ķurtaram diyecek, ne lāzım ise söyleyeyin didi. Ķubād-ı dilāver Rüstem’üñ bu sözlerinden ĥoş-ħāl olup hüş u rāy ile Rüstem’üñ sözlerine müteveccih oldı. Andan [P-127b] Tehemten zebānını açdı sipeh-dārlaruñ²⁶⁶⁸ peyāmını yetişdürdi şāhuñ daħı sürürdan göñli uyandı ve cāmı şarābla ıoldurup ibidā Tehemten’üñ yādına içdi²⁶⁶⁹. Tehemten daħı öyle bir cāmı Ķubād’uñ ‘aşķına içdi. Eger şehriyār-ı cihānuñ ve eger Tehemten-i zamānuñ dilleri bāde neşvesi ile pür-ħurüş oldı. **Nazm:**

²⁶⁶³ Aña bu tarz ile] -P.

²⁶⁶⁴ Bā-şavāb] -P.

²⁶⁶⁵ “Ferîdün’un soyundan olan Keyķubād benim! Bütün atalarımın adlarını bilir ve sayarım.” Bunu duyan Rüstem, derhal tahttan aşağı inerek ona saygılarda bulundu. “Ey, yeryüzü padişahlarının padişahı! Bütün cesur pehlivanlann, büyük adamların desteği ve sığınacağı! İrān tahtı senin isteklerine boyun eğmiştir. Bütün genç filler senin tuzağına düşsün!”

²⁶⁶⁶ Tahtından] raħşından, P.

²⁶⁶⁷ Şāhenşehîde] şāhîde, P.

²⁶⁶⁸ Sipeh-dārlaruñ] sipeh-büdlere, P.

²⁶⁶⁹ İçdi] nüş itdi, P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Şehenseh haber güft bā-pehlevān

Ki ḥ'ābī be-dīdem be-rūşen-revān

Ki ez-sū-yı Īrān dü bāz-ı sepīd

Yekī tāc-ı raḥşān be-gerdār-ı şīd

Ḥırāman u tāzān be-dendī berem

Nihādendī ān tāc-rā ber-serem²⁶⁷⁰

Nesr: Döndi Ḳubād eşnā-yı kelāmda Rüstem'e eyitdi ki: Geçen gice bir vāḳı'a gördüm ya'nī baḳdum gördüm ki Īrān-zemīn cānibinden iki bāz-ı sepīd gelür ellerinde güneş peykerinden nişān virür²⁶⁷¹ bir tāc-ı raḥşān var idi. Ol iki bāz-ı sepīd ḥırāmān u tāzān yanuma geldiler ve ol tācı getürüp başuma ḳodılar yarın ki bīdār oldum ol bāzla tācdan sevindüm. Lā-cerem bir meclis-i şāhī vaz' itdüm işte bu meclis ol şafāyladur ki leb-i cūy-bārdadur ve anuñ ta'biri budur ki bāz-ı sepīd Tehemten'dür ve tāc ise ḥaḳīḳat tācdur ki Rüstem sebebi ile urındum didi²⁶⁷². Tehemten ki ol cevābı işitdi eyitdi ki: Ey şāh-ı künd-āverān [U-84a] vāḳı'añ peygāamberler vāḳı'asıdur. Aşlā teḥallūf itmez lā-būd yirine geliserdür. Gel imdi ṭurmıyalum Īrān-zemīn'e gidelüm taḥt-ı Īrān saña münteżirdür didi. Ḳubād bād-ı şarşar gibi raḥş-ı cihān-peymāya süvār oldu. Rüstem daḫı miyānına kemer-i bendegīyi peyvend idüp Ḳubād'uñ 'aḳabince revāne oldu. Ḳubād ise şaf baḳladı ve şafuñ içinde berāber ṭurdi ki cenge ḥāzır u āmāde ola. Rüstem eyitdi: Şehriyār saña ḥarb u neberd lāzım degildür ben var iken ve raḥş ile kúpāl ve bir güstüvānum ṭurur iken kimuñ cānı vardur ki gele ceng istiye diyüp yola 'azīmet itdiler. Nā-gāh yolda gelürken Ḳalūn-i nā-bekār pusından taşra çıkup Rüstem'üñ yolın aldı²⁶⁷³. Rüstem Ḳalūn'ı görince şandı ki bir dīvdür ki [P-128a] bendden boşanmış²⁶⁷⁴ elinde gürz ü eyeri ḳaşında kemend ṭurur idi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Berū ḥamle āverd mānend-i bād

Bü-zed nīze vü bend-i cevşen güşād

²⁶⁷⁰ Padişahlar padişahı Keykubād, Rüstem'e : "Ben, şu aydın canımla bir rüya görmüştüm. Rüyamda, güneş gibi bir taç taşıyan iki akdoğan, İran tarafından, süzülerek bana doğru geldiler ve o tacı tutup başıma koydular."

²⁶⁷¹ Peykerinden nişān virür] peykerinde, U.

²⁶⁷² Didi] -U.

²⁶⁷³ Yolın aldı] yolında ṭurmuş, U.

²⁶⁷⁴ Boşanmış] şıçramış, U.

Bi-zed nîze vü ber-girifteş zi-zîn
Nihād ân ben nîze-râ ber-zemîn
Çalûn keşt çün murğ ber-bâb-ı zen
Be-derrîd leşker heme ten-be-ten²⁶⁷⁵

Neşr: Rüstem Çalûn'ı öyle görünce bād-ı şarşar gibi üzerine rahşını sürüp bir nîze havâle kıldı ki cevşen bendleri birbirinden ayrıldı. İkincide öyle zerğ itdi ki iki karışdan şaplanup eyerinden götürdi ve nîzenüñ dibini yire diki. Çalûn bir murğa döndi ki kebâb şişine şancılmış ola. Andan Tehemten Çalûn'üñ leşkerine koyuldu. Bi'z-zarûrî hezîmet buldılar. Baht-ı bed anları bir uğurdan zebûn itdi. Andan talâyededen dağı geçdi 'acele ile Kûhsâr'dan yaña 'azm itdi. Her kıanda ki âb u 'alefi çokça idi vardı pehlevân anda kıondı tâ aħşâm irince hemân ki zulmât 'âlemi başdı her gûne esbâbdan çıkarup Çubâd'ı libâs-ı fâhîr ile ârâyide kıldı ve tâc-ı zerrîn ü libâce-i şâhî birle tamâm tonatdı. Gice ile nihânice gizlü yoldan Zâl'uñ meclisine getürdi ve gelmege ve gitmege müte'allıķ söz söylemediler. Muħaşşâl Zâl'uñ halvet-hânesinde bir hafta mübidân u biħredânla müşâvere itdiler. Yabandan bir ferd meclislerine gelmedi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Behiştem biyarâst ân taht-ı 'âc
Bi-yâvîhtened ez-ber-i 'âc-ı tâc
Be-şâhî nişest ez-bereş Keyçubâd
Hemân tâc-ı gevher be-ser ber-nihâd
Heme nâm-dârân şüdend encümen
Çü destân u çün Çâren-ı rezm-zen
Çü Ĥarrâd u Keşvâd u Berzîn-i kev
Fişândend gevher bed ân tâc-ı nev²⁶⁷⁶

Neşr: Üstâd eydür: Sekizinci gün taht-ı 'âc ârâste olınuş tahtuñ üzerinde tâc-ı zer âvîhte oldu. 'Ale's-şabâh Zâl-ı zer ile Rüstem-i nâm-ver öñine düşüp ta'çîm u

²⁶⁷⁵ Hemen, yel gibi, onun üzerine saldırdı ve mızrağını savurarak zırhının bağını kopardı. Kalûn'a bir mızrak savurdu. Mızrak vücuduna saplanınca, onu atının eyerinden aşağı alıp mızrağın ucunu yere sapladı ve öylece durdu. Kalûn, şişe geçirilmiş bir kuşa dönmüştü. Ordusunun bütün erleri onun bu halini gördüler.

²⁶⁷⁶ Fildişinden tahtı süsleyip üzerine padişahlık tacını koydular. Keyçubâd, Keyâniyân tahtına oturarak başına mücevherlerle süslü tacını koydu. Destân, savaşı Çâren, Keşvâd, Ĥarrâd ve Berzîn gibi ileri gelen pehlivanlar toplanıp yeni taç sahibine mücevher saçtılar.

tekrimle Keykubād'ı tahta geçirüp şahlık tacını başına kodılar. Tamām ecdādı ne tarîk ile tahta oturdılar ise Keykubād dağı öyle oturdu. Andan [P-128b] cümle nām-dārān-ı İnan gelüp etrafında encümen oldılar. [U-84b] Meşelâ Destân ve Kâren-i rezm-zen ü Harrâd u Keşvâd u Berzîn-i kev cümlesi ol tâc-ı neve gevher saçdılar. Efrâsiyâb ki bu 'askeri gördi artuk kararî kalmadı. İrtesi gün 'askerin yirinden kaldırdı ve serâ-perdesinden cüş u hurûşlar kopdı ve Rüstem dağı silâh-ı neberdi geyüp pîl-i jiyân meşâbesinde olcağ toz kalkdı. Lâ-cerem İrânîyân saf bağladılar²⁶⁷⁷ cenge kemer-i 'azîmeti muhkem bağladılar²⁶⁷⁸. Bir cânibde hudâvend-i Kâbilistân Mihrâb tırdı. Ol bir cânibde Küsthem-i cengi tırdı ve 'askerüñ tâ kalbinde Kâren-i rezm-zen tırdı. Yanınca Keşvâd-ı leşker-şiken tırdı idi ve bunlaruñ 'ağabince Keykubād ile Zâl-ı zer tırdı idi ve öñlerince direfş-i Kâviyânî idi ki rengâreng elvânla ârâste idi. Hemânâ nağş-ı bûkalemünî anda nümâyân idi. Âhîr ol gün bir²⁶⁷⁹ ceng oldı ki dünyâ ser-â-ser keştîye döndi ve merdüm kanından yir yüzinde deryâ-yı bî-girân peydâ oldı. Ol keştî anda yürür idi ve deşt ü küh ise bahâdırlar seri ile memlû idi ve tîğler ki ceng içinde yıldırım gibi dırağşân olurlar idi. Çerâğ meşâbesinde idiler. El-kışşâ nefirüñ nâlesinden ve sipâhuñ bāngından hürşid-i 'alem-ârâ kem-gerde-râh olmuş idi. Kâren-i rezm-zen ise aḥvâli böyle görünce ra'd-ı demânleyin bir na' re urdı ve şîr-i ner gibi sipâh-ı düşmene kendüyi²⁶⁸⁰ pertâb itdi. El-ḥağ her ḥamlede niçe bahâdırı 'alef-i tîr ü şemşîr ider idi. Gâh şağa gâh şola hücüm idüp a'dâ-yı bed-endîşden kînin alur idi ve gâh gürz-i girânın 'amele getirüp her kime ki çarpdı ise pülâd ise de nerm ider idi ve gâh tîğ-i âteş-reng-i hûn-bârî kullanur idi. Depreden çaldıgını iki pâre ider idi ve gâh sinân-ı ḥârâ-şikâf ile ḥamle ider idi. Lâ-büd her ḳanḳı yire ilişdürse rahşından ḳapup²⁶⁸¹ şahrâya pertâb ider idi . Bir ânda küştelerden şahrâda niçe küh peydâ oldı. 'Asker-i Türkân Kâren-i rezm-zenüñ cenginden tamâm 'âciz oldılar ve Kâren ise [P-129a] ceng meyinden mest olup cüş u hurûşda²⁶⁸² iken elinde tîğ-i ser-tîz ve bāzûsında kemân çaçı tırdı iken anı gördi ki Şemâsâs dilîrâne vü merdâne neberd ider. Cüş u hurûşı nerre şîr gibi meydânı tıtmış Kâren'üñ ihtiyârî kalmadı. Şîr-i jiyân gibi üzerine sürdü ve tîğ-i ser-tîze el urdı. Depreden ol zehr-âb dâda tîğ ile Şemâsâs'ı öyle çaldı ki rahşından ser-nigün oldı. Bu maḥalde Kâren: Benüm Kâren-i nām-dâr diyü na' re urdı. Vâḳı' â felegün âyini budur

²⁶⁷⁷ Bağladılar] çekdiler, P.

²⁶⁷⁸ Bağladılar] itdiler, P.

²⁶⁷⁹ Bir] -U.

²⁶⁸⁰ Kendüyi] -P.

²⁶⁸¹ ḳapup] ḳalkup, U.

²⁶⁸² Olup cüş u hurûşda] -U.

ki gāh kemān gibi kec olur ve gāh tīr gibi rāst olur. Ezelī kâc ide-i çarḥ bu üslūb üzredür. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çü Rüstem bedīd ān ki Kāren çi kerd

Çi gūne ber āverd zi-ān merd kerd

Be pīş-i peder reft pürsīd ez-ūy

Ki bā-men cihān pehlevānā bi-gūy

Ki Efrāsiyāb ān bed-endīş merd

Kücā cāy-ı gīred bürüz-ı neberd

Çi pūşed kücā ber-firāzed direfş

Ki peydāst tībān direfş-i benefş

Men imrüz bend-i kemer-gāh-ı ūy

Bi-gīrem keşāneş bi-yārem be rüy²⁶⁸³

[U-85a] **Neşr:** Bir kūşeden Rüstem-i Destān daḥı²⁶⁸⁴ bu cengi temāşā ider iken gördi ki Kāren dilirāne ve merdāne şahn-ı meydānda nice ceng idüp andan ḳalb-gāha girüp merdān-ı neberd-āzmāya nice fenā virdi ve Şemāsās’a ne kıldı ve anı ne ṫarīḳ ile helāk itdüğünü bi’t-tamām seyr idince at sürüp pederi Zāl-ı zer ḳatına geldi, baş ḳoyup eyitdi ki: Ey pehlevān-ı cihān ve ey yādgār-ı Sām u Nerīmān luṫf eyle baña beyān eyle ki ceng gününde Efrāsiyāb-ı bed-endīşüñ mekānı ḳandadur ve ekşeriyā ne maḳūle esbāb geyer ve direfşini ḳanda efrāşte ider. Maḳşūdum budur ki bu gün anuñ kemer-gāhına şarılururm. Ümīdüm budur ki yüzi üzerine yıḳup keşān-ber-keşān bunda getürem zīrā ki ol Türk cengde eħrimendür ve ḳıyās idersin ki vücūdı āhendend ola²⁶⁸⁵ didi²⁶⁸⁶. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Bedū güft Zāl ey püser-i gūş-dār

Yek imrüz bā-ḥiştēn-i hūş-dār

²⁶⁸³ Rüstem, Karen’in başardığı işleri ve nasıl savaştığını gördükten sonra, babasının yanına gelerek: “Ey, yeryüzü pehlivanı! Kötü huylu Efrāsiyāb nerededir, hangi yönde savaşıyor? Elbisesi nasıl ve bayrağını nereye dikmiş? Şu menekşe renkli bayrak onun mu? Eğer ay ve güneş bana yar olurlarsa, onu yüzükoyun sürüye sürüye padişahın yanına kadar getireceğim!”

²⁶⁸⁴ Daḥı] -P.

²⁶⁸⁵ Ve ḳıyās idersin ki vücūdı āhendend ola] -P.

²⁶⁸⁶ Didi] -U.

Yekî şîr-i cengî vü ner ejdehâst
Der âheng u der kîne ebr-i belâst [P-129b]

Der-efşeş siyâset ü haftân-ı siyâh
Zi-âheniş-i sâ' id zi-âhen külâh²⁶⁸⁷

Nesr: Çünkü Rüstem pederinden Efrâsiyâb'ın nişanların şordı. Zâl-ı zer eyitdi: Ciger kûşem bir iki naşihatüm vardır kulağ ur ve 'aql u hûşı kendüñden ayırma. İmdi Efrâsiyâb şüretâ bir şîr-i cengîdür ammâ ma'nen bir ejdehâ-yı nerdür ki âheng-i kînede ebr-i belâ olur ve 'alemi ve kaftânı siyâhdur ve sâ'idi ya'nî bázusı âhendendür ve külâhı dağı âhendendür. Ammâ cümle âheng yüzi altunla tutılmışdur ve bir direfş-i siyâhı getürmiş²⁶⁸⁸ tolgası üzerine şarmışdur. İşte Efrâsiyâb-ı Türk'ün nişanları bu günedür ammâ ciger kûşem dâ'imâ kendüñi andan şakla ki bir merd-i dilirdür ve pîrüz-baht bir nerre şirdür. Her vechle anuñ ceng ü neberdinden ihtirâz lâzımdur. Bildüğüm budur didi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Bedü güft Rüstem ki ey pehlevân
Tü ez-men medârîc-i rence revân
Cihân- âferînde yâr-ı menest
Dil ü tiğ ü báz u hışâr menest
Ber-engîht ân raşş-ı rüyîne süm
Ber-âmed hurûşîden-i gāv-ı düm²⁶⁸⁹

Nesr: Zâl-ı zer ki Rüstem'e bu güne pend eyledi döndi Rüstem eyitdi: Ey pehlevân sen²⁶⁹⁰ benden ötüri hâtıruñı perîşân itme ki Cihân-âferîn benüm yarımdur ve dil ü tiğ ü bázü hışârumdur diyüp²⁶⁹¹, bundan soñra Rüstem raşş-ı rüyîne-sümi meydâna sürdü. Ol dem hurûş-ı gāvüm âfâkı tıtdı. Efrâsiyâb şahrâda geh gözi Rüstem'e düş oldu. Gördi bir kûdek-i nâ-resîde ammâ harekâtda ejdehâ-yı dijem, döndi Efrâsiyâb birine şordı ki bu ejdehâ kimüñ bendinden halâş olmışdur ve kimdür ki ben bunuñ

²⁶⁸⁷ “Ey, oğul! Aklını başına topla da beni dinle! Senin bana sorduğun Türk, erkek bir ejderha gibi savaşıyor, nefes verirken ateşler saçıyor, intikam almak için savaşa başladımı bir bela bulutu kesilir. Onun bayrağı da, elbisesi de siyahdır. Kolları demir kaplıdır, külâhı da demirdendir.”

²⁶⁸⁸ Getürmiş] -P.

²⁶⁸⁹ “Ey pehlivan! Sen sakın benim için gönlünü üzülme! Dünyayı yaratan Tanrı benim yardımcım, yüreğim, kılıcım ve pazularım da beni koruyan bir kaledir!” Tunç tırnaklı atını oynattı. O öküz kuyruklu at hemen koştu.

²⁶⁹⁰ Ey pehlevân sen] -P.

²⁶⁹¹ Diyüp] -U.

nāmını bilmezüm. Birisi cevāb virdi ki: Pūr-ı Destān-ı Sām'dur. Nāmı Rüstem'dür. Görmez misin ki Sām gürzi ile ceng ider ve meydāna anuñla girmişdür ve bir civāndur ki cüyā-yı nāmdur diyince Efrāsiyāb ʔalb-gāhdan 'askerinüñ öñine geldi. Hemān ki [U-85b]

GN, GNN: 9, Minyatür: U-85b

Rüstem anı gördi ihtiyârı kalmadı. Raḥş-ı cihân-peymâ ile üzerine vardı. Gürz-i gâv-ser ise yanında idi²⁶⁹². Eline alup Efrâsiyâb'ı tamâm hamle altına ki [P-130a] aldı hemân gürzi ḥâne-i zîne koyup kemer-gâh-ı Efrâsiyâb'a çeng urdı ḥ'âh-nâ-ḥ'âh anı eyer arkasından kopardı. Kolumuñ üzerine aldı ve murâd itdi ki destinde iken Keyḡubâd'uñ önine alup gide. Tâ ki²⁶⁹³ ibtidâ cengi ḥâṭır-nişânı ola ammâ kuvvet-i pençe-i Rüstem'den ve zûr-ı Efrâsiyâb'dan düvâl-ı kemer pây-dâr olmadı. Âḡır kırıldı ve [P-130b] Efrâsiyâb Rüstem elinden düşdi başı toprağa râst geldi. Süvârları anı yirden kapup götürdiler. [U-86a]

Girîhten-i Efrâsiyâb Ez-pîş-i Rüstem ve Şıfat-ı Ū Pîş-i Peşenk Güften

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Sipeh-büd çü ez çeng-i Rüstem be-cüst

Be-ḡâyîd Rüstem hemî püşt-i dest

Çerâ güft ne-giriftemeş zîr-keş

Hemî ber-kemer sâḡtem bend-keş²⁶⁹⁴

Neşr: Üstâd eydür: Kaçan ki Efrâsiyâb Rüstem'uñ pençesinden ḡalâş oldu. Rüstem eli arkasını çeynedi ve te'essüf itdi ki nüçün ḡoltuḡuma almadum, kemer-bendine şarıldum diyü²⁶⁹⁵. Çünkü Rüstem meydânda bu dilâverligi gösterdi ḡurüş-ı kûs ile âvâz-ı zeng niçe mîl yir gitdi. Sipeh-dâr-ı Türkân ḡâyet ile²⁶⁹⁶ vehm-nâk oldu ve bir bâre-i tîz-reve süvâr oldu. Derḡâl birisi şâha vardı. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Yekî müjde bürdend nezdîk-i şâh

Ki Rüstem be-derrîd ḡalb-i sipâh²⁶⁹⁷

Neşr: Ya' nî Keyḡubâd'a müjde ilettiler ki: Rüstem ḡalb-gâh-ı sipâh-ı Türkân'ı çâk çâk itdi. Şol mertebe ki raḡşını ilerü sürdi ve şâh-ı Türkân'uñ nazarına vardı. ' Asker-i Türkân'uñ içine şöyle girdi ki direfşi ve miḡferi görünmez oldu. Âḡır Efrâsiyâb'a ki muḡâbil oladılar. Kemerinden kapdı ve atından ki âvare itdi. Sipâh-ı Türkân'dan feryâd ḡopdı didiler. Bu cânibden ḡubâd daḡı âteş gibi yirinden cümle ' asker ile

²⁶⁹² Gürz-i gâv-ser ise yanında idi] -P.

²⁶⁹³ Tâ ki] -U.

²⁶⁹⁴ Efrâsiyâb'ın, pençesinden kurtulması üzerine Rüstem'in çok canı sıkıldı; hırsından, ellerinin üstünü ısırdı. Kendi kendine: "Ben, niçin onu kollarının altından tutmadım da kemerinden tuttum?" diye söylendi.

²⁶⁹⁵ Kemer-bendine şarıldum diyü] -P.

²⁶⁹⁶ ḡâyet ile] -U.

²⁶⁹⁷ Padişah'a şu müj de geldi: "Rüstem, düşman ordusunun merkezini yardı."

çopup her taraftan dār u gîr şadāsı eflāke peyveste oldu. Kimi hañçer ile ālūde-i hāk u hūn ve kimi zaḥm-ı tîr ile helāk oldu ve zerrîn siperler ile zerrîn miğferler ḥod çarba-ı tîr ile çāk çāk oldılar²⁶⁹⁸. **Nazm:**

[Fe' ūlūn / Fe' ūlūn / Fe' ūlūn / Fe' ūl]

Zi-semm-i sūtūrān der-ān pehen deşt

Zemīn şeş şūd ü āsumān geşt heşt

Fürū reft ü ber reft rüz-ı neberd

Be-māhī men-i hūn u ber māh kerd

Hezār ü şad ü şaşt kerd dilîr

Be-yek zaḥm şūd küşte çün nerre şîr²⁶⁹⁹

Neşr: Lā-cerem ol gün Rüstem bir neberd itdi ki felekler ser-āsīme oldu. Ḳubād daḥı irişdükdən soñra rüsteḥīzden nümüne idi ve atlar ayaklarından çopan gerd bir [P-131a] mertebeye vardı ki yiryüzi yedi kat iken altı kaldı ve ol toz ki āsmāna peyveste oldu. Ol daḥı bir āsmān şüretin bağladı. Pes bu minvāl yir altı kalup gök sekiz oldu ve kan küşte-gāndan ve zaḥmlardan ol kadar ağdı ki nemi māhiye te'şîr itdi ve gerd ü gubār ḥod ol kadar çığdı ki māha muttasıl oldu. El-ḥaḳ ol ma' rekede bahādirān-ı Türkān'dan ki her biri nām u kām şāḥibi idi biñ yüz altmış dilîr-i nerre şîr birer zaḥm ile helāk oldılar. Fürümāye ḥod ḥesāba gelmez. Āḥir Türkān Muğān öñinden Dāmğān cānibine çekildiler. Anda daḥı qarār itmediler . Ceyḥūn'a teveccūh itdiler. Ḳalbleri perîşān, ğam ile, güft ü gū ve elem ile ālūde ekşerinüñ silāḥları ve kemerleri şikeste vü gūsisite ve rīze rīze olmuş ne ṭablları ve ne kūsuları şağ kalmış ve'l-hāşıl cenge lāzım olan ālāt u esbābdan birisi kalmamış. Efrāsiyāb bu felāket ü mezellet ile Rūd kenārından Peşenk'e vardı. Öñinde kan ağladı ve eyitdi: Ey peder-i büzürgvār ve ey şāh-ı nām-dār bu cengi ki ihtiyār itdüñüz [U-86b] bî-ma' nî idi zîrā şāḥlar 'ahd ü peymānı şikest itmegi cā'iz görmemişlerdür²⁷⁰⁰. Ḥuşūşā ki dünyā ḥod İrec toḥmından pāk olmamışdur. Müdām bu kār-ḥāne bir cihān-girden ḥālî olmaz biri giderse birisi daḥı anuñ yirine gelür. Ḥālā Ḳubād geldi başına tāc-ı şāḥi urındı. Dünyāda bir tarz-ı nev ihtirāc itdi ve 'askerinde bir şeşsüvār bedīd oldu ki Sām-ı süvār toḥmından nāmı Rüstem'dür. Hemānā ki geldi neheng-i dijem gibi leşkere

²⁶⁹⁸ Oldılar] oldu] -P.

²⁶⁹⁹ *Atların ayakları altında yaryüzünün bir katı toz haline gelip göklere yükseldi. Böylece gök sekiz kat, yer altı kat kaldı. Bu aslan, bir saldıñta, bin yüz altmış cesur pehlivan öldürdü.*

²⁷⁰⁰ İtmegi cā'iz görmemişlerdür] itmek aña bir selef cā'iz görmemişlerdür, U.

toğundi şöyle görindi ki şanki²⁷⁰¹ yiryüzini dem ile hākister ider. Muttaşıl firāz u nişibe çapmağda idi ve haşmı gāh gürz ile ve gāh tiğ ile ve gāh rekib ile urup helāk ider idi. El-ħağ vüçüdüm anuñ yanında bir muşt hāk bile degil idi. Lā-cerem gürzinden hevā bile çāk çāk olur idi. Āħir ‘askerimüze ki hücüm itdi, yırtup iki şaf eyledi dünyāda²⁷⁰² kim görmışdür ki bir ādem bir ‘askeri çāk eyleye. Hemān ki [P-131b] direfşümi kenārda²⁷⁰³ gördi gürz-i girānını gerdenine aldı. Geldi ki üzerüme hücüm ide. Fevrī gürzi hāne-i zinde bergitdi. Andan kemerüme dest urdı beni āsān şöyle kapdı ki güyiyā bir beşşeyüm hem kemer-bendüm ve hem haftānımuñ peyvendi kırıldı. Pençesinden düşdüm zann-ı gālibüm budur ki hüner-berde dağı²⁷⁰⁴ bu zūr olmya ve sen ki şāh-ı vālā-cāhsın benüm gönlümi ve cengümi ne mertebe idüğünü benden yek bilürsin. Ammā anuñ çenginde bir beşşe kadar miğdārum kalmadı²⁷⁰⁵. İşte ol āferin işden²⁷⁰⁶ hayretdeyüm. El-ħağ²⁷⁰⁷ kuvveti bir tabağadur ki otuz kerre yüz biñ kúpālı farağ-ı serine ursalar tuymıya güyā ki āhenden halk olunmışdur. Ve’l-ħāşıl deryā ile bebr-i beyān yanında yeksāndur nitekim derrende şir ile pīr-i jiyān²⁷⁰⁸ dā’imā şikār ile kār-zār²⁷⁰⁹ yanında birdür. Añladuğum budur ki Sām ile dilāverlikde hiç münāsebeti olmya ve Türkān’da ħod aşlā hem-neberdi kalmamışdur. İmdi toğru söz budur ki senüñ ‘askeründe aña aqrān bir ferd yoğdur. Beyhüde kendüñe kayd virme senüñ ‘umümen ‘askeründe bir ma’reke-ārā yoğdur ki aña ħarif ola. Şehriyārā ceng-i ĩrān saña katı kolay görindi ammā ne kadar esbān-ı tāzı ki her biri zerrin-sitām idiler, düşmen eline girdi ve niçeleri dağı ma’rekede zāyi‘ oldı ve andan mā’adā tiğ-i hindiler zerrin niyāmlar ile ki ‘adedde ħaşrdan bīrün idi, düşmen elinde kaldı ve bahādırlar ki bu meşāfede telef olmışdur ta’bır olunmaz. Ĥuşūşā Kelbād ve Bārmān-ı dilir kim müdām şikārları şir ü peleng idi ve Gürühān-ı Veyse gibi ki Kāren elinde helāk oldı ve Ĥazevrān gibi şehsüvār ki Destān elinde yoğ oldı ve Şemāsās ki ‘askerimüzüñ āb-rüyı idi, ol dağı Kāren elinde tebāh oldı ve bunlardan mā’adā yüz biñden ziyāde ma’reke-ārā telef oldı ve bu gün ki kārūñı ferdāya koma, kim bilür ki yarın felegüñ gerdişi nice ola. Mādām ki bu gün gülistānuñ pūr bār ola [P-132a] yarına i’timād eyleme cā’iz ki yine cümlesi berbād

²⁷⁰¹ Şanki] güyiyā, P.

²⁷⁰² Dünyāda] -P.

²⁷⁰³ Kenārda] -P.

²⁷⁰⁴ Dağı] -P.

²⁷⁰⁵ Kalmadı] olmadı, P.

²⁷⁰⁶ İşte ol āferin işden] anuñ işine, P.

²⁷⁰⁷ El-ħağ] -P.

²⁷⁰⁸ Nitekim derrende şir ile pīr-i jiyān] -P.

²⁷⁰⁹ Kār-zār] neberd, P.

ola. İmdi şehriyārā söz çok, olan oldu hemān Keykubād ile yine kūşiş eyle evvelki gibi bāzār-ı āştī açıla tamām yek-dil ü yek-cihet [U-87a] olalum bir dağı ʔarīḳ-i muḫālefetü'l-ḫurāfa ayak ḳonılmıya ne re'āyā pāymāl olına ve ne sipāh perīşān u müşevveşü'l-ḫāl ola ve eger ʔarīḳ-i ceng ü cidāle gidüp elbette İrānilerden intikāmumı almayınca ḳomam dir iseñ dört cānibden üzerüne 'asker hücum ider soñra baña bahāne bulmıyasın. Gör fikr eyle didi. Peşenk dağı Efrāsiyāb'ıñ sözlerin ma'ḳül görüp bir şulḫ-nāme göndermek murād idindi.

Nāme-i Peşenk Be-nezd-i Keykubād Be-ʔarīk-i Aştī Kerden ve Rāstī

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Sipeh-dār-ı Türkān dü dīde pür āb

Şügüftī fūrümānd ez-Efrāsiyāb

Debīr-i nüvisende-rā güft şāh

Ki pīş ār ḳırtās u müşk-i siyāh²⁷¹⁰

Neşr: Çünki Peşenk'ıñ tedbiri şulḫa müncerr oldu. Ol dem bir kātib da'vet eyedi. Bir nāme yazmak fermān olındı²⁷¹¹. Kātib dağı nāme inşāsına āğāz idüp böyle yazdı ki: Nāmeyi ol kimsenüñ nāmıyla ibtidā iderüm ki māhla ḫürşidüñ ḫudāvendidür ve bunca mükevvenāt ki vücūda gelmişdür anuñ fermānıyladır. Anuñ deryā-yı bī-girāne-i luḫfindan Feridün'a dürūd-ı şenā temennā olınur ki bu ḫānedānuñ tār u pūdı andan müstaḫkem olmuşdur ve eger maḳşūd İrec kīnesi ise Minūçihir anı tamām itdi. Yıllar ile İrec ḳanını ḫaleb itdi. İmdi lāyīḳ olan oldur ki selefüñ yolına gidüp anlaruñ āyīnini gözedeyüz āb-ı Ceyḫūn mābeynimüzde miyāncı olsun, ne siz beri cānibe ḳadem başasız ve ne biz ol cānibe ayak ḳoyavuz. Şöyle ki bu 'ahd ü peymānı bozup ceng iderseñ dünyāyı başımuza teng iderüz. Ḥaḳḳ'ıñ ḫışmına ve şemşīri zaḫmına uğrayup dünyā vü āḫīretimüz maḡbūn olur. İmdi Feridün-ı ferruḫ [P-132b] Tūr u Selm ü İrec'e vilāyeti ne ḫarz ile baḫş itdi ise biz de eylece idelüm. Birbirimize kīn ḫutmayaalum, dünyānuñ şebātı yoḳdur. Bunca belā vü miḫnete degmez muḫaşşāl bizden kimse Ceyḫūn'ı vāḳı'asında görmesün ve İrāniyān'dan kimse Ceyḫūn'ıñ bu ḫarafına başmasun. Andan cümle İrāniyān'a dürūd u peyām idüp nāmeyi mühürleyüp gönderdi. Āḫir Keykubād'a vāşıl oldu oḳınup maẓmūnına vāḳıf olınduḳdan soñra niçe sözler söylendi. 'Āḳıbet Keykubād'ıñ cevābı böyle oldu ki: Bilürsüz ki

²⁷¹⁰ *Tūrān padişahının gözleri yaşardı, Efrāsiyāb'dan böyle sözler duyduḡuna şaşırđı. Padişah, katibe, kağıt ve siyah misk getirmesini buyurdu.*

²⁷¹¹ Olındı] itdi, U.

ma^ç rekenüñ evveli bizden olmadı. İbtidā ^ç asker çeküp, gelüp bu kadar fitne vü āşūba bā[’]iş olduñuz ve ibtidā Tūrān’dan Tūr ve Selm gelüp İrec gibi şehsüvārı öldürmediler mi ve rüzgārla ki Efrāsiyāb devri irişdi gelüp eyvāna dek segirtti. Andan āb-ı Ceyhūn’ı geçdi zāhir Nevder Şāh’a itdügi sitekler mesmū^ç uñuz olmışdur. Yalınuz ta^ç aşşub ile Ağrīrez gibi şāhib-i dānişe itdükleri haķāret insāndan²⁷¹² ne şādır olmışdur ve ne şimden şoñra olur. İtdügüñüz bī-āhdlikler hādden ziyādedür, tafşili muhāldür lākin yine biz sizüñ itdügüñüze qalmazuz. Şöyle ki kirdār-ı bedden peşimān olup bu def’a yeñiden ^ç ahd u peymān üzre olasız. Min-ba^ç d ol peymāndan tecāvüz kılmayasız ben dağı cidden kimse ile kīne tıtmazın ve bir ferdle ceng ü cidāl kılmazın. Beş altı gün için bu sarāy-ı sipenc içre bī-sebeb ceng ü cidāl üzre olmaķ ekşer hıreddeden behreleri olmıyanlardır. İmdi Ceyhūn’uñ öte tarafı ^ç umūmen sizüñ olsun bu lāyike Efrāsiyāb bir miķdār şabr u ārām ide idi diyüp bu mazmūn üzre yeñiden bir ^ç ahd-nāme yazdılar. [U-87b] Hemān ki ululuķ bāğında bir dıraht dıkdiler²⁷¹³. Bu maħalde Zāl Zābilistā’a gitmiş idi. Rüstem anda idi eyitdi: Şehriyārā maħall-i rezme şulh ihtiyār eyleme ve bu barışmaķ beyhūde degildür. Elbette bir hīle-i mebnīdür. Şöyle ki hātırlarında mekr ü hīlede yoğısa benüm gürzüm havfindendür didi. Kubād eyitdi: Server bizüm yanımızda [P-133a] hiç ^ç adl ü dāddan yek nesne olmaz. Hālā pūr-ı Ferīdūn ki Peşenk’dür bunca kerr ü ferr ile ve bunca ^ç asākir-i mūr-şūmar ile cengden yüz çevirüp bizden emān ister. Lā-cerem aña emān virüp rāh-ı ^ç adl ü dāda gitmek bize farz meşābesinde oldu. Şöyle ki toğrı yolu koyup egri gide yine cezāsın bulur zīrā hıred şāhibi olan egrilik semtine toğrulmaz didi. Andan Rüstem’e yine eyitdi: Zābilistān’dan Deryā-yı Sind’e ve andan Berber-zemīn’e dek²⁷¹⁴ ve Nīmrüz dağı senüñ taht-gāhuñ olsun. Efser-i şāhīyi ki anda geyersin her cānibe taşarruf kıl gīti-efrūzluķ resmin elde koma ve bu cānibi de Kābilī Mihrāb’a vir andan sinān-ı hār-şikāfuñi zehr-āb-ı dāda kıl didi ve Rüstem’e ol kadar baħşış ü in^ç ām itdi ki hātıra gelmez idi. Rüstem dağı kılķup yir öpdü ve du^ç ā kıldı. Andan Kubād eyitdi: Zāl-ı zer’siz ululuķ tahtı baña hāram olsun. El-haķ cihān ser-be-ser Zāl’uñ bir mūyına degmez, zīrā ululardan baña ol yādgār qalmışdur didi. Andan bir cāme-i zer-beft-i şāhāne ve bir tāc-ı hüsrevāne ve bir kemer-i bī-behāne ve bī-nihāye zer ü sīm ve yāķūt ve bī-hadd tefārīķ ile beş dāne pīle bir mehd-i zerrīni yükletdiler üstini bir dībā-yı zer-beft ile örttiler anı dağı Zāl’a gönderdi. Ba^ç dehu

²⁷¹² [İnsāndan] merdūmden, U.

²⁷¹³ Hemān ki ululuķ bāğında bir dıraht dıkdiler] -P.

²⁷¹⁴ Deryā-yı Sind’e ve andan Berber-zemīn’e dek] deryā-yı Sindedān’dan Berberen’de dek

Kāren'e başka bir zīn-i fūlāde vü harrāde, her birisine tabaçasına göre hil'at gönderdi ve 'askerinūñ ba'zısına dirhem ü dīnār virdi ve 'ālī-cenāb olanlara tāt u kemer gönderdi ve bi'l-cümle 'askeri ki 'atā vü ihsānla tamām behre-mend itdi. Andan kendüsi²⁷¹⁵ dañı ıalqıup Pārs cānibine 'azīmet itdi. Zīrā dūnyāda ne kadar genciyeler var ise kilīdleri Pārs'da idi ve Pārs'dan İřtaħar'a gitdi ki ıadīmī selāṭinūñ taħt-gāhı idi ve Keyānī'lerūñ faħrı anuñla idi. Dūnyā Kūbād'uñ ayađına üřdi. Tamām taħt-ı Keyānīyān'a ıadēm bařdı. Andan 'adl ü dād āyīnini icrā eyledi. Döndi mīr ü mehterlere ve nām-verlere mübāhāt itdi ki dūnyā girāndan girāneye dek [P-133b] benüm taħt-ı tařarrufumdudur. Meřelā pīl-i demān beřře-i nā-tüvānla kīn tıutup ceng ü cedel řaddında olsa muħaıķııadur ki binā-yı 'adl ü dād raħneden ħalel-pezīr olur ve dūnyāda rāstīden özge bir nesne istemezin zīrā ħıřm-ı Ĥudā'dan kāste ya' nī eksilmek gelür ve ħalqıuñ ħızür u ten-āsānlıđı benüm 'adl ü dādumdan olur ve sipāhī ile řehrlü ıatımda berāber görinür. Ri'āyetleri yanımda yeksāndur ve pādīřahlar ise 'askerüm meřābesindedür. İmdi dā'imā du'am budur ki Ĥudā-yı cihān-dāruñ penāhında olup āfātdan mařūn olasız didi. Lā-cerem bu nesak üzerene yüz yıl řādān dirledi ve dōrt dāne ciger kūřeleri var idi kim andan yādgār ıalımıřlar idi. Birinūñ nāmı Kāvus idi cümleden ulu idi ħalq 'umūmen aña taħsīn ü āferīn maıķāmında idi. İkincisi ħod Āreř idi. Üçincisi Keyniřīn idi. Dōrdincisi ħod Keyzemīn idi. Ammā ıaçan ki yüz yıl tamām taħt u tācla geıdı. Ser-encām Keykūbād'uñ taı'ına bu lāyih oldı ki sipāh-ı merg yaklařdı ve taıāyesi [U-88a] 'an-ıarıb ma'müre-i bedeni řebīħūn ider anuñ iıün bir ay bařında Kāvūs'ı tenhāsına da'vet itdi. Aña vāfir dād u dihiřden söz aıdı ve kendüye böyle tařriħ itdi ki: İřte biz āb u dānemüzi dūketdük nevbet senūñdür. Hemān tābūtımı ki ħāke iřmarladuñ, var taħtuñda ıarār eyle ve bunca yıl ki salıanat sürdüm gūyiyā ki Kūh-ı Elburz'den tevābi'ümle henüz geldüm. İmdi ol taħt ki ħaflet ile geıe ħired anuñ řāħibini perestende řaymaz mādām ki sen pāk-dil ü pākīze-rāy olasın elbette sarāy-ı āħirete dīn ü āyīn üzre varasıñ diyüp cihān-ı fānīden gūzār itdi. ıařr-ı ferāħ yirine tābūt-ı teng cāy-gāhı oldı. El-ħaı bu dūnyā-yı bī-beıānuñ āyīni budur ki ħākdan bitürür bāde virür bunda kimse devām u řebāt yoııdur.

Pādīřahī-i Keykūbād řad Sāl Būd [P-134a]

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Be-ser řüd künün ııřřa-i Keykūbād

Zi Kāvūs bāyed ki ħirīm yād

²⁷¹⁵ Kendüsi] -P.

Dıraht-ı bürümend çün şüd bülend
Ger āyed zigerdün berū ber-gezend
Şeved berg pejmürde vü niḥ süst
Ser āyed şereş sū-yı gītī nūḥust
Çü ez-cāy ki bügseled cāy-i ḥ̄iṣ
Be-şāḥ-ı nev-āyīn dehed cāy-i ḥ̄iṣ²⁷¹⁶

Neşr: Üstād-ı nādire-āşār eydür ki: Sergüzeşt-i Keykubād çünki pāyāna irdi. Lāzım oldı ki Kāvus’uñ aḥvālını mümkün olduğı kadar beyān idevüz²⁷¹⁷. İmdi ezel-i āzāldan ‘ādet-i ḥükmi İlāhī budur ki bir dıraht ki meyvelü²⁷¹⁸ ola kaçan ki bālāya kıadd ü kıāmet çeke ammā ki añā zarar müretteb olmaķ isteye lā-büd yaprakları pejmürde olup kökleri süst olur ve ibtidā seri bedeninden cüdā olur ve bedeni dāḥī kıopup menzil-gāhını bırağur ve ol menzili bir şāḥ-ı neve ta’yīn ider. Ol şāḥa sipāriş ider ki gül ü berg ü bāğ andan nümāyān olur ve andan cihān-ı şeb-çerāğ meşābesinde rüşen olur. Eger şāḥ-ı bed-toḥm nıkden zūhūr iderse, ol şāḥ ile tündlük eyleme ve şöyle ki peder şıfatı ferzend-i encümende nümāyān ola, dünyā pederinde nihānī olan āşārını kendüde ‘ayān ider ve eger ol püser pederinüñ ferr ü nāmını tarḥ iderse bi’l-küllıye muḥālifi cānıbıne gıderse sen anı püser ‘add itme bīgāne idüğüne çün u çırā yokdur²⁷¹⁹.

Āgāz-ı Dāsītān-ı Kāvus

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Zi güftār-ı ferzāne-i merd-i pīr
Sūḥan bişnev ü yek be-yek yād gīr
Çü bigreft Kāvus cāy-ı peder
Mer ū-rā cihān bende şüd ser-be-ser

²⁷¹⁶ Keykubād’ın hikayesi burada bitti. Şimdi, Kāvus’tan söz açmak gerek. Bir yemiş ağacına şayet, serilip serpildiği sırada felekten bir kötülük erişirse, Hemen yaprakları solmaya, kökü kurumaya ve başı aşağıya doğru eğilmeye başlar. Fakat, kökü yerinden gevşeyip de sökülünce, yerinden yeni bir dal filizlenir.

²⁷¹⁷ İdevüz] ideyüz, U.

²⁷¹⁸ Meyvelü] meyvedār, P.

²⁷¹⁹ Bīgāne idüğüne çün u çırā yokdur] bīgāne bil, P.

Zi gevher besī genc-i āgende dīd

Cihān ser-be-ser pīş-i ħod bende dīd²⁷²⁰

Neşr: Şimden şoñra Keykāvus'uñ dāsītānına bu vechle şürū⁶ olındı ki pīr-i rūşen zamīr-i deryā-dil böyle ħaber virmiş ki: Kāvus ki pederi yirinde ħarār itdi. Bütün dünyā ser-be-ser aña fermān-ber oldı ve niçe gencīne gevher ile māl-ā-māl oldı ve taht-ı muraşşā⁶ tavk u gūşvāre vü tāt-ı zerrīn-i zeberced-nigāra muħaşşal [P-134b] esbāb ħaşmet ü devlet ol ħadar ferāhem oldı ki taķrīr olınmaz. Ĥuşūşā ki esbān-ı tāzī ve esterān-ı berda⁶ ı ve ner üstürleri ol ħadar cem⁶ itdi ki gözler görmiş degil. Bir gün bu neşātla gülşen-i zerrīn-nigarda taht-ı zerrīn-billürın pāy ħurdurdu. Geçdi anda ħarār itdi [U-88b] ve eķrāfını pehlevānlar ve Īrān-zemīn bahādırları iħāta itdiler. Ol dem meclis-i ⁶işret ħurılıp hoş-güvārı devr itdiler. Tamām gözlerine geldi ħ⁶ānende vü sāzende oğumağa ve çalmağa āĖāz itdiler berzedden-i mübidān u biħredānla tavr-ı meh muşāħabet idüp aĖvāl-i ⁶ālem söyleşürken anı gördiler ki dīv cinsinden bir rāmişger ya⁶ nī sāzende perdeyi ħaldurdu ve geldi. Şāhuñ perde-dārı öñinde yir öpdi ve ādāb ile oturdu. Andan aña ħālını bu vechle i⁶ lām itdi ki şehr-i Māzenderān'dan bir hoş-nüvāz sāzendeyüm şöyle ki şāh bu ma⁶ rifetüm ile beni ħulluĖa ħabül idüp alursa Māzenderān tahtına varup oturmağa ħolay yol gösterürdüm didi. Fi'l-ħāl ol perde-dār şāhuñ ħidmetine vardı ve eyitdi ki: Māzenderān şehrinden bir güzel sāzende geldi yanınca berbaķı bile, ħālā ħapuda tırıyor ve eydür ki ol diyār rāmişgerlerinüñ ser-firāzıyum şāha ba⁶ z aĖvāl ⁶arz itsem gerek icāzete münteziirdür didi. Şāh dağı icāzet virdi. Hemān bār-gāha girdi işāret-i şāhla cümle²⁷²¹ sāzendelerüñ üzerine taşaddur itdi. Faşla ki āĖāz olındı ibtidā berbaķına düzen virdi tamām ki ħuşūrı ħalmadı. Māzenderān revişinden bir sürüd itdi ve Māzenderān'ı yād idüp eyitdi ki: Şehr-i Māzenderān bir ān dillerden ferāmūş olınmayup müdām yādımızda ola ve berr u bümü hemīşe ma⁶ mür u ābādān ola ki muttaşıl bāĖlarında bülbüller nüvāzendelerdür ve şāhrāsında ħod āhūlar güzārendelerdür ve cüyında revāne²⁷²² olan āb, gülābdan farķ olınmaz [P-135a] ve anuñ rāyiħasından revānlar müdām şād u mu⁶ aţtar olur ve cümleden āĖreb ü a⁶ cebi budur ki fuşül-i erba⁶ ada gerek yazda ve gerek ħışda ser-be-ser zemīni lāle ile māl-ā-māldur ve leb-i cüybār ise dā'im bahār ve envā⁶ ezhārla ħandān u ārāstedür ⁶ale'd-devām bāz-ı şikārı şikārdadur. Lā-cerem

²⁷²⁰ Yaşlı ve uyanık yürekli kimselerin sözlerini dinle, onlan hatınnda birer birer tut! Kāvus, babasının tahtına çıkıp oturunca, bütün yeryüzü baştan başa ona kul oldu. Ağzına kadar dolu hazinelerin kendisine kaldığını, bütün yeryüzünün kendisine kul köle olduğunu gördü.

²⁷²¹ Cümle] -P.

²⁷²² Revāne] -P.

ol diyār celilü'l-i'tibār, ma' mūr u ābādāndur ve hem dirhem ü dīnārla memlū ve hevāsı mu' tedildür. **Nazm:**

[Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ül]

Ki der büstāneş hemīşe gülest

Be-kūh enderūn lāle vü sünbüleşt

Hevā hoş-güvār u zemīn çün nigār

Ne germ ü ne serd ü hemīşe bahār²⁷²³

Nesr: Ya' nī i' tidāli bir mertebedür ki büstāndan müdāmī gül biter ve kühında hod lāle vü sünbül biter ve hevāsı hod hoş-güvār, zemīni pür-naqş u nigārdur. Germ ü serdi teşhīs olunmaz hemīşe bahārdur ve civānānı ser-be-ser tāt-ı zer ile hıdmet iderler ve nām-dārları ise muraşşā' kemerler kuşanurlar diyüp sözin tamām itdi. Kaçan ki Kāvus bu kelimātı andan işitdi ol cānibe meyl itdi ve ol diyāra ' asker çekmegi taşmīm itdi. Döndi bahādırlara hıttāb itdi ki: Şimden şoñra nevbet rezmüñdür. Bezmi ber-ţaraf itdük, bā-vücüd ki ben haşmet ü devlet ile Cem ve Daħħāk'dan ve Keykubād'dan efzūn olam, yā niçün hūnerüm daħı anlardan efzūn olmiya. Huşūşā ki tāt-ver olan şahş muţtaşıl cihānuñ fetħiyle muqayyed gerekdür didi. İşte Māzenderān'a gitmesi muqarrer oldı ve bu sözl mīr ü mehterler kulağına degdi. Ammā bir ferd anlardan bu rāyı ma' kıl görmedi. Elemden çehreleri berg-i hazāna döndi zīrā dīv ile ceng itmek bunlara vāki' ılmamış idi. Belā bu ki Kāvus tünd-hū olmağla kimse āşikāre söyleyemez idi. [U-89a] Nihānī ne derdleri var ise çekerler idi. Ammā Tūs ile Gūderz ü Keşvād u Giv ü Hırrād u Gurgīn ile Behrām āvāz-ı bülend ile eyitdiler ki: Bizüm ne vücūdumuz vardur biz kihterlerden yād olunuruz bize lāzım olan fermānuña inqıyāddur didiler. Āħir bir gün bunlar bir encümen tertīb itdiler. Andan Kāvus'ı [P-135b] yād itdiler ve didiler ki: Baħt-ı vajgūn bize n'eyledi şöyle ki şehriyār bu sözleri söyledi mestānelik münāsebetiyle unutmıya ' inādında tura bizüm hālimüz niçe olur. İmdi eger biz ve eger ' asker cümlemüz helāk olmağ muqarrerdür. Berr ü bümümüz bi'l-küllıye vīrān²⁷²⁴ olur. Ma' lūmuñuz degil midür ki Cemşid bu kadar tāt u engüşterin şāħibi iken dīv ü peri vuħuş u tıyūrı kendüye musaħħar itmiş iken yine Māzenderān'ı yiriyle añmaz idi ve

²⁷²³ Onun bahçeleri her zaman, gül ve dağlan da lale ve sümbülle doludur. Havası hoştur, toprakları yeşilliklerle süslüdür.

²⁷²⁴ Vīrān] helāk, U.

Ferīdūn bu kadar dāniş ü füsūn²⁷²⁵ ile ārāste vü pīrāste iken ve füsūnuñ fūnūnına mālik iken yine bu ārzūya reh-nūmūn olmadı. İmdi şöyle ki bunuñ daf ine bir çāre olmiya Īrāniyān ‘aẓīm belāya giriftār olurlar. İmdi bu derde nihāñi ‘ilāc itmek gerek didiler²⁷²⁶. Döndi Ṭūs mehterāna eyitdi ki: Ey serverān-ı kār-dīde ben bu derdüñ çāresine bir nesne buldum andan ġāyırısı kār-ger olmaz. İmdi Zāl-ı zer’e bir heyūn-süvār gönderelüm ki niçe def a ol heyūn bād-ı şabādan uñdul (?) almış ola ve sipāriş olınsun ki meşelā başuñda külüñ dağı var ise yumayup ‘acele ile bu cānibe gelesin zīrā bir daķıķa ki fevt olına maķşūd bi’l-küllīye nābūd olur ve maķşūd ise oldur ki şehriyār-ı Īrān-zemīn’uñ sevdā-yı Māzenderān’dan ‘aķlı ser-āsīme olmışdur²⁷²⁷. Ya‘nī elbette leşker-i mūr-şümār ile varup anı fetḥ itmeyince bir yirde ķarār itmeyem dir, diyüp bu ṭarīķle ol heyūn-süvār varsun didi. Ulular dağı bu rāyı ma‘ķül görüp bir maẓmūn üzre bir nāme yazup Zāl’a gönderdiler. Bir gün ol heyūn-süvār Nīmrüz’a irdi. Zāl’a buluşdı. İbtādā nām-dārlardan peyām irişdürdi. Andan Kāvus’uñ Māzenderān’a meylini beyān idüp eyitdi: Dīv-i ehrimen anı rāh-ı rāstdan döndürüp²⁷²⁸ ecdādı ṭarīķini bi’l-küllīye ferāmūş itdi. Şöyle ki ‘an-ķarīb gelüp yetişmeyesin ol cānibe gitmesi muķarrerdür. Ḥālimüz digergūn olur ve sizüñ Keyķubād haķķında çekdüğüñüz emeklerüñ [P-136a] cümlesi zāyi‘ olur. ‘Ale’l-ḥuşuş ferzend-i ercūmendüñ ile nerre şīr-āsā miyānuñuzı müstaḥkem idüp anı müstaķil pādīşāh idince ne çekilmişdür hep cümlesi berbād olur diyince. Destān bu sözlerden elem çeküp eyitdi ki: Ḥayfā dıraḥt-ı Keyānī berg-gāha döndi. Ol gice ḥāṭıra ile ḥāba vardı. ‘Ale’ş-şabāḥ ki ḥūrşīd tāc-ı zer birle görindi Zāl dağı esbāb-ı ḥaşmet ve kemer-i ‘izzet ile ārāyide olındı²⁷²⁹. Ulular ile şāha gitdi bu eşnāda Ṭūs u Gūderz ü Gīv ü Rehhāme vü Behrām’a haber oldı ki Zāl-ı zer geldi, Īrān-zemīn’e yaklaşdı ḥattā direfş-i hūmāyūnı bile görindi didiler²⁷³⁰. Lā-cerem bu ismi yād olınan bahādırlar ‘umūmen istiķbāline çıķdılar. Kaçan ki yaklaşdılar atlarından indiler ve cümle ser-keşler aña taḥsīn ü āferīn oķudılar ve anuñla şāhdan yaña revāne oldılar. [U-89b] Ṭūs eyitdi: Ey ser-firāz-ı ‘ālem bunca emek ve yol zaḥmeti ki çekdüñ, Īrān-zemīn serverleri içündür. Biz dağı senüñ perr-i külāhuñ sāyesinde müreffehü’l-bāluz. Dödi Zāl eyitdi: Bir kimse ki sāl-ḥurde ola, ol müdām pend-i pīrānı yād ider. Ba‘dehu çarḥ-ı devvār aña dādın virür. Ol maķūle şaḥşdan naşīḥati dirīġ itmemek

²⁷²⁵ Füsūn] -U.

²⁷²⁶ Didiler] -U.

²⁷²⁷ Ser-āsīme olmışdur] şaşmışdur, P.

²⁷²⁸ Döndürüp] çıķardı, P.

²⁷²⁹ Olındı] olup, P.

²⁷³⁰ Didiler] -U.

gerek, zīrā ol naşīhatdan bī-niyāz degildir. Şöyle ki pend-i ‘uçalādan yüz çevire lā-büd dirāht-ı āmālūñ berg ü bārı peşimānī olur. Cümle nām-dārlar şavt-ı bülend ile eyitdiler ki: Server biz senüñleyüz ve seni bilürüz ol kimse ki senüñ pendüñle muqayyed olmıya, biz anuñ sözün bile işitmezüz. İşte bunca nām-verler Zāl-ı zer ile şāhuñ hıdmetine çekildiler. Gelüp sarāya girdiler. İbtidā ki tahtı muqābelesinde şaf bağladılar. Zāl-ı zamān²⁷³¹ yalnız ilerüye vardı gördi ki Kāvus ki geçüp evreng üstinde karar itmiş bir elin bögrine urup başın aşağı salmış. [P-136b]

Naşīhat Kerden-i Zāl Kāvus-rā

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çünin güft ki ey ket-ğudā-yı cihān

Ser-efrāz ter mihter ender zamān

Çü tü taht nişined ü efser-nedid

Ne çün taht-ı tü çarğ-ı gerdān şenid

Heme sāl pīrüz bādī vü şād

Seret pür zi-dāniş dileş pür-zi-dād

Şeh-i tā me-ber-dār binvāhteş

Ber-i ħiş ber-taht binşāhteş²⁷³²

Neşr: Üstād eydür: Çünki Zāl Kāvus’ı selāmladı andan du‘ā idüp eyitdi: Ey ket-ğudā-yı cihān ve ey ser-fīrāz-ı büzürgān-ı zamān senüñ gibi şāhı taht işitmemişdür ve efser görmemişdür ve ol taht u efser ki saña ruzi olmışdur. Aña meşābe taht u efserü çarğ-ı gerdān görmemişdür. Her yıl pīrüzü vü şādī senden ayrılmıya. Ser-i sa‘ādetmendüñ dāniş ile pür ve qalbūñ āyine-i şafā-nümādur. Dād ile memlū ola didi. Şehriyār-ı vālā-tebār dağı Zāl’ı nüvāht idüp üzerinde kendü yanında²⁷³³ yir gösterdi. Andan dūr u dırāz yolda çekdüğü meşakqati şordı. Zāl dağı tekrār du‘ālardan sonra eyitdi ki: Senüñ baht-ı hümāyün u tāli‘-i meymūnuñda gāmdan beri olup mutaşşıl şādān u ħandānuz diyüp²⁷³⁴ bundan sonra Zāl-ı dānā-dil bir dāsitāna başladı. Muqaddimesi bu ki ‘ömrümüz birazı dağı geçdi sipihr ise müdām ħāk-i tīre üzre devr

²⁷³¹ Zamān] -U.

²⁷³² “Ey, yeryüzünün sahibi! Ey, büyüklerin büyüğü. Taç ve taht senin gibi bir padişah görmediği gibi, şu dönen felek de senin bahtın gibi bir baht işitmemiştir! Ömrünün bütün yıllarında bahtiyar ve muzaffer ol! Yüreğin bilgi ve başın adaletle dolsun!” Ünlü Padişah da ona güler yüz göstererek tahtının yanına oturttu.

²⁷³³ Yanında] mānendde, U.

²⁷³⁴ Diyüp] -U.

itmekdedür. Bi-ḥamdi'llāh tāc u tahta lāyık bir şehensāh-ı 'ālī-cenāhsın. Bir söz işitdüm ḳalbüme girān geldi şimdi efvāhda söylenür ki şāh Māzenderān'a āheng eylemişdür. Āyā ne iktizā itdi ki böyle ḥayāl-i ḥāma düşdesiz. Sizden evvel ne ḳadar şehriyārlar geldiler hiç²⁷³⁵ birisi bu yola 'azīmet ḳılmadı. Evvelā birisi ki Minūçihir idi bunca āşār ki andan ḳaldı bu sefir ile derūnında cilve-ger olmadı ve Nevder ile Jev ü Keyḳubād ki 'askerleri bī-ḥādd ve esbāb-ı ḥarbleri bī-'aded idi. Bu ḥāṭıra ḳalblerinde ḥuṭūr²⁷³⁶ itmedi. Zīrā bir vilāyetdür ki dīv ü efsūn-ger ile [P-137a] māl-ā-māldur ve bir ṭılsımdur ki ser-be-ser cādū ile beste olmuşdur. Ol²⁷³⁷ şemşir ile fetḥ olunmaz ve genc ü dāniş ile ele gelmez ve bi'l-cümle ordu-ı hümāyūnını bir şāh ḳādir olmamışdur ki anda çeke. Eger bu renc genc ile ve merdān-ı neberd-āzmā ile olsaydı Minūçihir'e naşib olur idi [U-90a] ki ferr ü şevketi cümleden efzūn idi. İmdi ey şāh ol cānibe sipāh çekmek nūnāsib degildür ve şāhān-ı selefden birisi bu rāyı ferruḥ görmemişdür ve ḥālā bu nām-dārlar ki saña kihter ü bende-i kemter 'add olınurlar. Anlar daḥı sencileyin birer bende-i Ḥudā-yı dād-gerdür ve her biri bir diyāruñ dāveridür. İmdi bunlaruñ ḳanından ol ḳadar dıraḥtlar ekme ki berg ü bārları nefrīn ola. Ol daḥı şāhān-ı pişin āyini olmiya. Döndi Kāvus Zāl'a böyle cevāb virdi ki: Senūñ endişeñden ve naşihatūñden bī-niyāz degilüm ammā Ferīdūn ve Cem'den benüm merdligüm ve genc ü dīnārum efzūndur ve Minūçihir ü Keyḳubād vesā'ir nām-dārlar ki yādumdadur cümlesinden sipāh u esbābum efzūndur. Bā-vücūd ki dūnyā şemşir-i tize baḡlıdur. Hemānā ol şemşir ḥavāle ḳılındı, ser-be-ser dūnyā güşāde olur. İmdi diyār-ı Māzenderān'a 'asker-i zafer-rehberüm ile varup bir bir anları ele getürem yā oldur ki rāh-ı Ḥaḳḳ'a getürem ve yāḥūd cümlesini hedef-i tīr ü 'alef şemşir eyleyem veyāḥūd bāc u ḥarāc ile ḳılam ve ḥükümetüme dāḥil idem zīrā ki ol diyāruñ eger dīvi ve eger ki cādūsı çeşm-i cihān bīnūme lā-şey' meşābesindedür. 'An-ḳarīb dūnyā anlardan ḥālī olduḡunuñ şadāsı sem'üñe mün'akis ola. Hemān sizden temennām budur ki ben gelince sen Rüstem ile Īrān-zemīn'i gözedüp ḳarār idesiz ki bir ṭarafdan zarar müretteb olmiya yoḡsa **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Cihān-āferinende yār menest

Ser-i nerre dīvān şikār menest²⁷³⁸

²⁷³⁵ Hiç] -U.

²⁷³⁶ Ḥuṭūr] zuhūr, P.

²⁷³⁷ Ol] -P.

²⁷³⁸ "Dünyayı yaratan Tanrı benim yarimdir, erkek devlerin başı benim avımdır."

Neşr²⁷³⁹: Ya'ni²⁷⁴⁰ cihānı 'ademden vücūda getüren benüm yārimdür²⁷⁴¹. Lā-cerem nerre dīvlerüñ seri benüm şikārum olur. İmdi senden bunu ricā iderüm ki bu cengde baña yār u kafa-dār olmaduğuñ taqrırce bārī anlar ile neberd itmemizüñ eglenmesini²⁷⁴² murād itmeyesin didi. Zāl gördi ki kelimātı perīşān, ašlā ne başı bellü ve ne ayağı görünür derhāl güftāra geldi ki: **[P-137b]** Sen her hūşūşda şāhimuzsın ve biz hōd dā'imā bendeyüz gerekse senden sitem şādır olsun, gerekse dād bize lāzım olan budur ki senden ötüri tek ü pū vü güft ü gū idevüz. Ben hōd göñlümi endişeden hālī kıldum ve ne ki bildüm ise ferāmūş itdüm didi. Andan şāha vedā' itdi ve anuñ gitmesinden kalbi külli maḥzūn oldu. Kāvus'dan ki ayrıldı dünyā gözine zūlmāt oldu ve kendüsiyle ululardan Tūs u Gūderz ü Behrām ile Giv biraz yol gitdiler. Döndi Giv Zāl'a eyitdi ki: İşte biz böyle ḥaṭar-nāk yola giderüz hemān Ḥaḫ'dan tevaḫḫu'umuz budur ki Kāvus Şāh'üñ kimseden dest-res olmaduğı zamānda Ḥaḫ bize reh-nümā ola yoḥsa bu tedbīr ü taşarrufdan hālīdür. Hemān vücūduñ cemī' belālardan maḥfūz ola ve dest-i düşmen senden ba'id ola. El-ḥaḫ her ne cānibe ki varduñ taḥsīn ü āferīnden ḡayrı ḥaḫḫuñda bir söz işitmedük ve Īrān-zemīn ḥalkınuñ ümīdi cihān-ı āferīnden soñra sañadur. Dā'imā nām-dārlarından ötüri renc ü meşakḫāt çekmeden hālī degilsiz. Āḥir cümle pehlevānlar Zāl-ı zer'i der-āḡūş idüp muḥabbet ile ayrıldılar. Ol Sīstān'a teveccūh idüp gitti²⁷⁴³. Bunlar yine dönüp şāh ḥidmetine gelüp emrine müntezir oldılar²⁷⁴⁴. **[U-90b]**

Reften-i Kāvus Be-Māzenderān ve Giriftār Şüden-i Ū

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü Zāl-i sipeh-büd zi-pehlū bi-reft

Dem-ā-dem sipeh rū-yı bi-nihād u taft

Be-Tūs u be-Gūderz fermūd Şāh

Keşīden sipeh ser-nihāden be-rāh

Çü şeb tīre şüd şāh u cengāverān

Nihādend ser-sū-yı Māzenderān

²⁷³⁹ Yoḥsa ... Neşr] -P.

²⁷⁴⁰ Ya'ni] zīrā, P.

²⁷⁴¹ Yārimdür] ma'nīmdür, U.

²⁷⁴² Eglenmesini] ferāḡımı, P.

²⁷⁴³ İdüp gitti] itdi, P.

²⁷⁴⁴ Bunlar yine ... oldılar] bunlar yine şāh ḥidmetine geldiler, P.

Be-Milād-ı büsperd ĩrān-zemīn

Kilīd-i der-i genc ü gāh u nigīn²⁷⁴⁵

Neşr: Firdevsī-i dānā qavlınce: Çünki Zāl’uñ naşihati Kāvus’a te’sİR itmedi. Zāl dönüp tevābī’iyle Sīstān’a gitdi ve Kāvus ise cümle nām-dārlarıyla Māzenderān’a yöneldi ve ‘askerin Tūs’a, Gūderz’e sipāriş kıldı ve ĩrān-zemīn’i Milād’a ışmarladı ve ne kıadar hāzīnesi var ise kilīdlerin dahı virdi. Muhaşşıl salţanata [P-138a] müte‘allık ne var ise Milād’a teslim itdi ve aña ışmarladı ki: Bir cānibden düşmen zuhūr iderse anlara tīg çeküp dilīrāne deprenesin ammā Zāl ile Rüstem’e mūrāca‘atdan hālī olma ki anlar devlet ü salţanatuñ püşt ü penāhlarıdır ve bundan şoñra Rüstem’e haber gönderdi ki dā’im tīgini derkār idüp a‘dā-yı salţanata vücūd virmiyē. Bu tedārikler ki görildi. Ol gice Māzenderān üzerine çekildiler. Yarındası gün yine kūsar döğildi. İki cānibden Gūderz ile Tūs ‘askeri sürdiler vara vara serā-perdeyi küh-ı İşperüz muķābelesinde kırdılar. El-ħaķ bir yire vardılar ki āfitāb anda nümāyān olmaz idi. Anda ārām u h‘āb itdiler. Meger ol yir dīvler mekānı idi. Murğ-ı perrende anda şayerān idemez idi. Ol kūhsār üzre bir zer-beft serā-perde kırdılar. Geldiler pehlevānlar ki Kāvus’uñ hīdmetinde qarār itdiler nişfü’l-leyle dek ‘ıyş u nüş itdiler. Ba‘dehu h‘āba vardılar. ‘Ale’s-şabāh ki bīdār oldılar gelüp şāh meclisinde cem‘ oldılar. Şāh, Gīv’e fermān itdi ki: İki biñ pehlevān ki her biri zūr-ı bāzūya mālīk ola intihāb idün ve iki cānibden Māzenderān üzerine hücüm olma tā kim gürz-i girānla kıpuları şikest olup²⁷⁴⁶, şehr güşāde ola ve pīr ü civān her kime ki rāst geline gürz-i girānla bī-revān olma ve ne ma‘müre ki göresiz āteş ile vīrān idesiz. Lā-cerem dīvler tuymadın, cādūlardan ortalığı pāk itmek gerek didi. Gīv fi’l-hāl fermān-ı şāh ile miyānına merdānelik kemerin bağlayup ve şāh kıpusından gerdān ile tān şehr-i Māzenderān’a çekildi. İbtidā kı kıpusına uğradılar ellerine gürz ü şemşīr alup şağīr ü kebīr, gerek zen ve gerek merd olsun tu‘me-i gürz ü şemşīr itdiller birisi hālāş olmadı. Bundan şoñra şehre kı yayıldılar gāh yağma ve gāh āteş ile ifnā itdiler. Şehrūñ leţāfetine baқdılar hemānā cennetden bir kıt‘a idi ve bu leţāfet ile yine dürr ü zehr birle memlū idi dürri kı [P-138b] perī-peyker duşterler idi ve zehri hōd cādū ile dīv idi. Her maķalleye kı uğradılar. Biñden ziyāde pūr-sitāreler kı tavķ u güşvāre ile tonanmışlar idi. Ĝāret olındı ve biñden ziyāde zerrīn külāh gulāmān esīr oldı ve her

²⁷⁴⁵ Bir yandan komutan Zāl sınırı geçerken, bir yandan da ordu ovaya açıldı. Padişah, Tūs ve Gūderz’e, orduyu alıp yola girmeleri için emir verdi. Gün açılınca, padişah ve pehlivanlar Māzenderān’a yöneldiler. Padişah, ĩran ülkesini, hazinelerin anahtarlarını, tacını ve yüzüğünü Milād’a teslim etti.

²⁷⁴⁶ Olup] idüp, P.

küşede niçe hazîneleri bulundu. Kimi gevher ile māl-ā-māl ve kimi hod sīm ü zer ile memlū idi. Fevrī vardılar aḥvālî ve şehruñ leṭāfetini Kāvus’a taḳrîr itdiler. Kāvus eyitdi: Beyhūde dimemişlerdür ki Māzenderān behiştūñ çiftidür zîrā ol ḳadar pūser ü duḫterān-ı tābende-aḫter ile ārāyide idi ki [U-91a] gözler görmiş degildür. İşte İrāniyān rāst bir hafta yağma itdiler. Aḫîr ferāgat itdiler ammā şāh-ı Māzenderān ki bu aḥvāle vāḳıf oldu ḫazîn ü derd-nāk oldu. Dīvlerden kendü ḫidmetinde Sence nām dīv var idi. Döndi şāh-ı Māzenderān Sence’ye ḫiṭāb itdi ki: Server gel Dīv-i Sepîd’e var ve aña aḥvālî i’lām eyle ki İrān-zemîn’den sipāh-ı bî-girān irdi ve pîşrevleri ḫod Kāvus’dur ḫayli ma’ mūr u müretteb ‘askerdür. Şöyle ki sen bize imdād itmeyesin min-ba’ d Māzenderān’da bir ferd bulamazsın didi ve fi’l-ḫāl Sence ol cānibe ‘azm itdi. Hemān ki Dīv-i Sepîd Sence’den bu peygāmı işitdi āteş-i ḫışm u kîn ile ser-ā-pā tūtuşdı ve aña cevāb virdi ki: Var şāha di ki rüzgārdan me’yūs olmasun ‘an-ḳarîb bir sipāh-ı bî-girān ile anlaruñ üzerine varurum Māzenderān’dan ayaklarını kesüp anları bî-nām u nişān ideyin. Hemān şāh ḫāṭırını ḫoş tutsun didi ve Sence bu cevābla şāha gitdi. Ol gice Dīv-i Sepîd ‘asker-i bî-girān ile berāber oldu veyāḫūd bir deryā-yı sipāh ki anda rüşen olan eşyā bi’l-küllîye nihān idi. Maḳşūd olan yirde bir ḫayme ḳurdı ki ol ḫayme üstini dūd-ı siyāh iḫāṭa itdi. Ol deñlü ki dünyā siyāh görünür²⁷⁴⁷, dideler ḫod tār oldılar ve Kāvus ‘askerinden çok kimseyi²⁷⁴⁸ zāyi’ itdi. [P-139a] Zîrā ki baḫtları bir mertebe bedlige tūtmış idi ki dinilmez ammā Dīv-i Sepîd’uñ geldüğinden Kāvus’uñ ḫaberi yoğıdı ki bu kāra bir tîmār eyleye. Hele ne ḫāl ise gice pāyāna irdi. Lā-cerem Kāvus’uñ gözi²⁷⁴⁹ dünyāyı görmedi ve anuñla bile ‘askerūñ iki bölügi tîre-çeşm oldu. Ḳaçan ki ‘asker bu aḥvāle vāḳıf oldılar bunuñ bu bed-evzā’ı ‘askere daḫı külli²⁷⁵⁰ bed görindi. Dükeli gencîneleri tārāc ve leşkeri esîr oldu. Lā-cerem ol tāze vü ter devlet-i civānāna fevrî pîr-i fertüt şekline girdi. Kāvus çünki bu rence irdi **Naẓm:**

[Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ülün / Fe’ül]

Sipeh-büd çünin güft çün did renc

Ki destür bidād bihter zi-genc²⁷⁵¹

Neşr: Ya’ni²⁷⁵² Kāvus-ı sipeh-büd ki renc gördi bu gūne cevābla²⁷⁵³ eyitdi: Vezîr ki ḫ’āb-ı ḡafletden bîdār ola, öyle bir vezîr²⁷⁵⁴ niçe ḫazîne vü defînden yekdür. İşte

²⁷⁴⁷ Görinür] görünüp, P.

²⁷⁴⁸ Kimseyi] kimesne, P.

²⁷⁴⁹ Gözi] gözleri, U.

²⁷⁵⁰ Külli] -P.

²⁷⁵¹ Komutan Kāvus, uğradığı bu felaketi görünce: “Bir padişah için, akıllı ve uyank bir vezire sahip olmak hazinelere sahip olmaktan hayırlıdır!”

Kāvus bir hafta bu zillet ile geçindi aślā Īrānīlerden bir şahşı görmek müyesser olmadı. Sekizinci gün Dīv-i Sepīd haykırdı ve şāhuñ üzerine yürüyüp eyitdi: Ey şāh bunca kūşış ki itdün dilersin ki Māzenderān'ı kendüñe çerā-gāh idinesin ve niçe hazīne vü mälların yağmaya virüp baḡş-ı 'āmm itdün. Ğālibā benden ve kārūmdan yiriyle ḡaberūñ yoğımış. Bunca mülk ü māl ve şāhensēhīlik ile maḡrūr imişsin. İmdi saña lāyık olan cezāya vāşıl olduñ göñlüñ ne ārzū itdi ise ol ārzūya az zamānuñ içinde elemsiz ve ta'absız irişdüñ didi. Andan nerre dīvlerden on iki biñ müsellaḡ u müretteb dīv ta'yīn itdi ki Īrāniyān 'askerini gözedeler ölmeyecek kadar ta'am ile bir miḡdār şūrāb vireler andan soñra genc ü mälların ve tāc u taḡtların ki yāḡūt ile pīrūzeden tertīb olınmışdur zaḡḡ itdiler ve cümlesini Erjeng-i nerre ki Māzenderān ser-'askeri idi aña teslīm itdiler ve pehlevānān-ı [U-91b] Īrān-sipāh ile şāhları bir vādīye vardılar ki giceyi gündüzden ve gündüzi giceden farḡ itmekden ḡaldılar ve bunları anuñ için öldürmediler ki firāz u nişībi teşḡiş idüp muttaşıl 'ömürleri saḡtlik ile geçe. İşte Erjeng dīv esīrler ile ve genc ü māl ile şādān u ḡandān Māzenderān şāhına [P-139b] gitdi ve Dīv-i Sepīd daḡı menzil-gāhına gitdi. Kāvus Şāh ise bend içinde ḡaldı ve dir idi ki: İtdüğümüzüñ mükāfātını bulduḡ. 'Āḡıbet ol cihān-cūy ḡasta-ciger bir kimseyi tedārik itdi ki ḡīn-i ma'ekede 'askerde bile degil idi. Anı Zābilistān'a Zāl ile Rüstem'e gönderdi ve ol ādeme niçe söz söyleyüp Zāl'a daḡı²⁷⁵⁵ bu yüzden peyām ışmarladı.

Peyḡām Firistāden-i Kāvus Be-Nezdīk-i Zāl-ı Destān

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Men u genc u ān leşker-i nām-dār

Bi-yārāste çün gül ender bahār

Heme çarḡ-ı gerdān be-dīvān süpürd

Tü ḡüfti ki bād ender āmed bi-bürd

Künün çeşm şūd tīre vü tīre-baḡt

Nigūn-sār geşt ān ser-i tāc u taḡt²⁷⁵⁶

²⁷⁵² Kāvus çünk bu rence ... ya'nī] -P.

²⁷⁵³ Bu ḡüne cevābla] -P.

²⁷⁵⁴ Vezīr ki ... bir vezīr] vezīr bīdār ol ve rüşen-revān, P.

²⁷⁵⁵ Daḡı] -P

²⁷⁵⁶ "Hazineyerimi, ünü yeryüzünü dolduran ve baharda açılmış bir gül gibi süslü olan ordumu, şu dönen felek, devlerin eline verdi. Sanki bir yel esip, bir anda hepsini alıp götürdü. Gözlerim karardı, talihim kara oldu, tacım ve tahtım altüst oldu."

Neşr: Ya‘nī Keykāvus Zāl’a böyle haber gönderdi ki: Eger ben ve eger genc-i bī-şümārum ve eger ‘asker-i nām-dārum cümlesini çārḡ-ı gerdān dīvlere teslīm itdi. Hālā ellerinde zār u giriftār ve tāk u taḡt ise cümlesi nigūn-sār oldı ve her kaçan ki pend ü naşihatūñi yād iderüm, āh-ı serdüm eflāke peyveste olur ve taḡḡik bildüm ki fermān-pezīrūñ olmaduğum bī-ḡiredlūğümden nāşī imis. Şöyle ki bu bedlige miyān bağlamıyasız ve bizüm feryādımuza irişmiyesiz ben daḡı bildüm ki cümle sūdumuz ziyān olur diyüp²⁷⁵⁷ hele²⁷⁵⁸ her ne lāzım ise ışmarlandı. Ol ḡarīf bād-ı şarşar gibi yola girüp Destān ile Rüstem ḡidmetine irdi, ne ki işitdi ise ve ne bildi ise taḡrīr itdi. Hemān ki Destān bu ḡaberleri işitdi bedenindeki postını yırttı ammā düşmenden ol zaḡmı nihān tūrar idi. Döndi Rüstem’e eyitdi ki: Şemsīr niyām içinde tūra tūra kūteh oldı. Bundan şoñra bize yimek içmek ḡaydı ḡarām oldı. Şāḡımız ejdehā deminde ola meger tākına perestiş ideyüz. İrāniyān’a ḡod bu belā ḡanda nāzil oldı. İmdi ḡayret budur ki raḡşuña zīn urup tīḡ-i ḡūn-āşām ile düşmenden kīn almaḡ gereksin ḡūyiyā ki perverdigār seni bu ḡün için beslemişdür. İmdi lāyık degildür ki ehrimen böyle bed-kārılık ile iş işliye²⁷⁵⁹ sen āsāyiş ile [P-140a] ‘ömr geçüresin. İmdi vücuduñı bebr-i beyānla ārāyide itdükden şoñra ḡāb u endişeyi ber-taraf eyle kim ḡanḡı şaḡşuñ ki gözleri senüñ sinānuña tūş ola artuḡ ol rāḡat ile bir yirde ḡarār itmez. Lā-cerem cengüñ ki deryāda ola, ol deryā ser-ā-ser ḡūn olur ve kaçan ki na‘re ḡayḡırsañ ol şadānuñ heybetinden kūh hāmūn olur. İmdi lāyık degildür ki Erjeng ile dīv-i sipend senüñ çengüñden rehā bulalar ve bunlardan şoñra şāḡ-ı Māzenderān’uñ ḡürz-i girān ile gerdenin şikest itmek gereksin didi. Rüstem cevābında eyitdi: Server buyurduḡuñ ma‘ḡıldür. Ammā yol uzaḡdur ben nice kīne-ḡāḡ olayım. Zāl eyitdi: Bundan aña iki yol vardur ki renc ü elem ile varılır biri ki çendān-ı renci yoḡdur ammā gec varılır. Ol yoldur ki Kāvus andan gitdi ve ol bir yol ki renci artucaḡdur ammā iki haftada²⁷⁶⁰ varılır dīv ü şīr ile māl-ā-māldur. [U-92a] Şöyle ki ol yoldan gidesin maḡşūda vāşıl olursın zīrā yaḡındür gerḡi ḡaḡar-nākdur. Ba‘z yiri ziyāde şovuḡdur ve ba‘z yiri ifrāḡla ılıcaḡdur ammā bir nesneden ḡavf itme kim Cihān-ı āferīn senüñle biledür, her belādan ḡalāş ider, ḡöñlüñe ḡavf tārī olmasun. Ben ḡod uzun ḡicelerde Yezdān-ı pāka niyāyiş iderüm ki ‘an-ḡarīb dīdār gele sürür u şādān olayuz.

²⁷⁵⁷ Diyüp] -U.

²⁷⁵⁸ Hele] -P.

²⁷⁵⁹ İle iş işliye] -U.

²⁷⁶⁰ Haftada] hafta ile, U.

Reften-i Rüstem Be-Mâzenderân Ez-Dünbâl-i Kāvus Şâh ve İrâniyân Be-Fermân-ı Zâl
Be-râh-ı Heft-ḥʿân²⁷⁶¹

[Feʿülün / Feʿülün / Feʿülün / Feʿül]

Çünin güft Rüstem be-ferruḥ peder
Ki men beste dârem be-merdî kemer
Ve lîkin be-dûzaḥ çemîden be-pây
Büzürgan-ı pişîn ne-dîdend rây
Hemân ez-ten-i ḥʿiş nâ bûde sîr
Ne-yâred şüden piş-i çengâl-i şîr²⁷⁶²

Nesr: Üstâd eydür: Zâl ki Rüstem'e ol muḥâtaralu yoldan Mâzenderân'a gitmege tekkîf eyledi Rüstem daḥı pederine böyle cevâb virdi ki: Ben merdânelik ile kemer-besteyüm bir maʿnâ ki ḥuşûli mümkün ola andan yüz çevürmem ammâ kişi öz ayağıyla dūzaḥa girüp şalınmağı ʿuqalâ-yı selef maʿkûl görmemişlerdür ve daḥı kişi kendü²⁷⁶³ vücūdından meʿyûs olup²⁷⁶⁴ [P-140b] şîr çengâline virmek gibidür²⁷⁶⁵. Bunca maḥzûrı var iken yine kemer-i merdîyi miyânuma bend idüp dâdâr-ı cihândan ḡayrı dest-gîrüm yokdur. Aña ṭayanup ol cânibe teveccüh idem ya oldur ki cādular ṭılsımını şikest idem veyâḥûd ten ü cânımı şâha fedâ idem ve İrâniyân'dan sağ olanlarını getürüp miyânlarına kemer bağlayam ve Ḥaḡ muʿîn olursa ne Erjeng'i ve ne Dîv-i Sepîd'i, ne Sence ile Ulâd-ı Ğundî vü Bîd'i koyam. İmdi nâm-ı Cihân-âferîn'e and içerüm ki Rüstem bu yolda raḥşından ayak döndürmiye. Mâdâm ki Erjeng'ün elleri beste ve gerdenine pâlehang taḡılmıya ve Ulâd dîvün ser ü maḡzı ayaḡ altında pâymâl olmiya didi²⁷⁶⁶. Bu maḥalde Rüdâbe daḥı giryân u nâlân geldi Rüstem'i âḡüşına aldı duʿâ eyledi. Lâ-cerem peder ü mâderinden ayrılıp Mâzenderân'a ʿazm itdi. El-ḥaḡḡ iki menzili bir ider idi ve ḡarañu gicede bile ḡaṭ-ı menâzil ider idi. İşte gice ve gündüz raḥş-ı cihân-peymâsı bâdiye-püyân olup, bād-ı şarşar gibi yolları ṭayy ider idi. Gide gide bir şaḡraya uğradı ki ol şaḡrâ ḡür ile mâl-â-mâl idi. Fevrî raḥşına uyluḡını tünd eyledi. Ğürün birisini şikâr şaddında olıcaḡ

²⁷⁶¹ Be-râh-ı Heft-ḥʿân] -P.

²⁷⁶² Rüstem kutlu babasına: “Peki, görüyorsun ki ben her zaman senin buyruḡuna hazırım! Fakat, geçmiş zamanlarda, babalar, bir insanın kendisini kendi eliyle cehenneme atmasını asla uygun bulmamışlardır. Doğrusu da budur. Daha gençliğine doymamış bir kimsenin, kendisini aslan pençesine atması gibidir.”

²⁷⁶³ Daḥı kişi kendü] -U.

²⁷⁶⁴ Meʿyûs olup] uşanmadın, P.

²⁷⁶⁵ Virmek gibidür] şmek revâ degildür , P.

²⁷⁶⁶ Didij] -U.

çoğluk rahşuñ öñinden kaçımadı. Rüstem kemend atdı ol gürı muhkem kemedede çekdi. Andan rahşından indi²⁷⁶⁷ fevrî peykân-ı tîrinden âteş efrûhte kıldı ve ol âteş ile hâr u hâşâk yakup anuñla gürı büryân eyledi ve anuñla²⁷⁶⁸ qarınını toyurdi. Andan bir miqdâr h̄âb-ı râhata vardı. Râhuñ eleminden âsüde oldu. Rahş ise bir küşede тұrmayup otlamada. Meger anda bir neyistân var idi. Rüstem ta' âmdan soñra gelüp ol neyistâna pister döşeyüp uyumuş idi. Rahş dağı anda otlayup ol murğ-zârda gezmekte idi. Üstâd-ı dānā²⁷⁶⁹ eydür ki: Meger ol neyistânda bir şîr-i jiyân künām idinmiş idi. Aşlā anda uğramağa pîl-i demān bile cür'et idemez idi. [U-92b]

H̄'ân-ı Nühustîn-i Rüstem Der-râh-ı Mâzenderân ve Küşte Şüden-i Şîr Ber Dest-i Rahş

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü yek pās bügzeşt derrende şîr

Be-sû-yı künām-ı hod âmed dilîr

Tenāver yekî pîl-ten-i hufte dîd

Berû ber-yek-i dîv âşüfte dîd [P-141a]

Nühust esb-râ güft bāyed şikest

Çü h̄'âhim süvârem hod âyed be-dest²⁷⁷⁰

Neşr: Çünkü Rüstem-i Destân râh-ı Heft h̄'ân'dan Mâzenderân'a 'azm itdi. Evvelki h̄ânda yine uğraduğı bu tarzla beyân olunmuş ki: Rüstem ki ol neyistânda h̄'âba vardı. Hemân-dem ol derrende şîr yine künāmına dilîrâne²⁷⁷¹ geldi gördi ki bir cesâmetlü merd uyhuya varmış ve bir dîv ki rahşından 'ibâretdür âşüfte meşâbesinde eţrâfını tolanur, gâh otlar ve gâh nigh-bâncasına deverân eyler. Hemân şîr rahş sevdâsına düşdi ki: İbtidâ bunu yok idem. Süvâruñ işi kolaydur didi. Fi'l-hâl rahşdan yaña sürdi rahş dağı âteş-i süzân gibi tutuşdı. Şîr-i jiyâna qarşu vardı ve hevâya çalkup iki eliyle şîrûñ kellesini bir zür ile²⁷⁷² çarpdı. Andan dişleri ile muhkem tutdu ve yire ol kadar²⁷⁷³ çaldı ki üstühân-ı kellesi birbirinden ayrıldı ancılayın yırtıcı bî-çâre kaldı. Rüstem dağı h̄'âbdan bîdâr oldu. Diledi ki rahşı göre, şîrûñ küştesini gördi bildi ki

²⁷⁶⁷ Fevrî rahşına uyluğımı ... indi] -P.

²⁷⁶⁸ Anuñla] -P.

²⁷⁶⁹ Dānā] -P.

²⁷⁷⁰ Çok geçmeden, o yırtıcı aslan dönüp yuvasına geldi. Kamışlann arasında fil gövdeli bir adamın yattığını ve yanındaki çayırılıkta da başı boş bir atın dalaştığını görünce, "önce atı yere yuvarlamalı, atın işi bitince, atlı nasıl olsa ele geçer!" dedi.

²⁷⁷¹ Dilîrâne] -P.

²⁷⁷² Bir zür ile] -P.

²⁷⁷³ Ve yire ol kadar] zemîne eyle, P.

rağş elinde helāk olmuş döndi rağşa hıṭāb-ı ‘itāb-āmīz ile serzeniş itdi ki: Ey rağş-ı nā-hūş-yār saña kim didi ki var arslanla ceng eyle eger sen anuñ elinde telef olayduñ beni ve esbāb-ı ḥarb ü neberdümi bundan Māzenderān’a kim götürür idi. Şöyle ki uyḥudan bīdār olaydum senüñ şīr ile cengüñ kūtāh olması muḳarrer idi didi.

Ḥ’ān-ı Düvüm-i Saḫtī Keşīden-i Rüstem Ez-ğayet-i Teşnegī vü Bī-ābī

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çü hūrşīd ber-zed ser ez-tīre kūh

Tehemten zi-ḥ’āb ḥoş āmed sūtūh

Ten-i rağş be-ser dü z’in ber nihād

Zi-Dādār nīkī deheş kerd yād

Yekī-rāh pīş āmedeş nā-güzīr

Hemī refṭ bāyest ber-ḥīre-ḥīr²⁷⁷⁴

Neşr: Kaçan ki Rüstem ḥ’ābdan bīdār oldu hūrşīd daḫı ufk-ı maşrıḳdan bedīd oldu. Rüstem atını kaşıdı ve arḳasına zīn urdı. Nām-ı Yezdānı yād idüp ba‘ dehu yola girdi. Gītdükçe ol yol şarb oldu ve gītdükçe bir cānibden teḳāzā-yı germā [P-141b] ve bir ṭarafdan teşnelik, eger kendüye ve eger rağşına külli elem virdi²⁷⁷⁵. Bir ‘āleme vardı ki piyāde olmağı teḳāzā itdi. Atından indi mest ü ser-āsīme yürür idi. Tamām maḳām-ı ‘acze vardı ne ḳadar ki eṭṭāf u cevānibi cüst ü cū itdi bir çāre bulımadı. ‘Āḳıbet āsmāndan yaña baḳdı ve derūn-ı dilden du‘ā itdi ki: Ey Dāver-i dādger eger şafā ve eger renc ü ‘anā ḳudretüñden zūhūr ider. Benüm ḥod bu tek ü pūdan murādum Keyḳāvus’ı dest-i düşmenden ve Īrānīyān’ı dīv ü devden ḥalāş itmekdür. Ammā perestişimüz ve bendeligimüz yine cenābuña maḫşūşdur didi ve fi’l-ḥāl teşnelikden süst ü āşüfte oldu ol pīlden tüvānā olan olan peyker ḥāk ile pest oldu. Ol germ olan ḥāk içinde ḡaltīde oldu tamām bī-hūşlik ‘āleminde iken anı gördi ki muḳābeleden bir ḳoyun geldi ki laḫm u şaḫm ile muttaşīf olduğundan mā‘adā güzelligi daḫı özge idi. Geldi ve Rüstem önünde rāh-peymā oldu. [U-93a] Rüstem bunuñ gitmesinden endişeye vardı. Elbette bunuñ bir āb u ḥorı vardur. İmdi bunuñ ardına düşeyin ḡālibā baḫşāyīş-i Īlāhī’dür geldi bize yol gösterdi didi ve eline şemşīrin alup ol ḳoyunuñ ardınca gītdi. Giderek bir çeşme nümāyān oldu. Ol miş ki

²⁷⁷⁴ Ta güneş karanlık dağların arkasından çıkıncaya kadar tatlı uykusundan hiç uyanmadı. Sonra, kalkıp atını tımar etti, eyerledi ve iyilik veren Tanrı’nın adını andı. Rüstem böylece gitmekteyken, karşısına bir yol çıktı. Bu, mutlaka ve üzerinden hızla geçilmesi gereken bir yoldu.

²⁷⁷⁵ Virdi] irdi, P.

anda irişdi ve²⁷⁷⁶ Rüstem dağı āřikāre gördi ve²⁷⁷⁷ āsmāna bağup eyitdi: Ey Dāver-i dād-ger dā'im miğnet-keşlere feryād-res olursın didi. Andan şoyuna dağı du'ā kıldı ki dā'imā çerā-gāhuñ sebze-zār ola yüz didükleri cānver ki parsdur senden řād olmıya ve kim ki saña tır ü kemān hātırāsın ider tır ü kemānı şikeste ola ve kendüsi dağı zađm-ı řazā vü şaderden müdām şasta ola kim pīl-ten Rüstem'üñ řayātına sebeb olduñ didi. Andan řoñra atından indi ve eyerini aldı ve şoyınup ol pāk çerşmeden ğusl itdi ve tamām rağşını ve kendüyi teşnelikten rehā kıldı. Andan nađcīr heves [P-142a] idüp eline tır ü kemān aldı fevrī bir ğūr řikār itdi postın teninden ki cüdā kıldı²⁷⁷⁸. Andan āteř efrūhte itdi bişürüp yidi ve ol çerşmeden sīrāb oldu. Ba' dehu āheng-i h'āb idüp rağşına eyitdi ki: Kimse ile kūřiř ü neberd eyleme eger dīvden ve eger řīrden üzerimüze bir muđālif nesne ğelirse şağın ceng ile muğayyed olma n'eyleseñ eyle beni h'ābdan bīdār eyle kim İzed beni ceng iđün yaratmışdur ve seni zīr-i teng iđün ğağk itmişdür diyüp h'āba vardı. Dađı²⁷⁷⁹ cevāb eylemedi ol rağş-ı cihān-peymā ise ol murğ-zār-ı lađīfde tā nişfu'l-leyle dek otlayup gezmekte idi.

Ħ'ān-ı Sivüm-i Ceng-i Rüstem-i Bā-ejderhā

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Zi-deşt ender āmed yekī ejdehā

K'ezü pīl ğüfti ne-yābed rehā

Çi ğüyem ez-ān ejdehā-yı dijem

Ki heřtād ğez būdeř ez-düm bedem

Bed ān cāy ki būdeř ārām-ğāh

Ne-kerdi zi-bīmeř bedü dīv rāh²⁷⁸⁰

Neřr: Üstād eydür: Çünki Rüstem rağşına tenbīh idüp h'āba vardı. Bu mağalde řađrā cānibinden bir ejderhā peydā oldu ki pīl-i demān bile āña řařm olmıya ve tūvānālığı ğaddeden efzün idi ve uzunluğı ol mertebe idi ki ağzından kıuyruğına varınca seksen arşın idi. Ol řađrā anuñ ārām-ğāhı idi. Anuñ şavfinden dīv ü dev ol eđrāfa uğramazlar idi. Kıaçan ki anda ğeldi ve Rüstem'i uyur buldı ve bir²⁷⁸¹ dīv meřābesinde bir rağş

²⁷⁷⁶ Ol miş ki anda irişdi ve] -P.

²⁷⁷⁷ Rüstem dağı āřikāre gördi ve] Rüstem çün anı gördi, P.

²⁷⁷⁸ Kııldı] idüp, P.

²⁷⁷⁹ Dağı] artuğ, P.

²⁷⁸⁰ Rüstem böyle uyurken, çölün içinden öyle bir ejderha kııkageldi, ki bir fil bile onun pençesinden kendisini kıurtaramazdı. Uzunluğu başdan ayağa seksen arşın idi. Bunun yatağı da orasıydı ve devler bile onun korkusundan oralardan ğeçemezlerdi.

²⁷⁸¹ Bir] -P.

turmayup anı 7olaşur ejdehā bu endişeye vardı ki: Bunlar ne 7arīk ile ve ne y7erek ile bunda geldiler bā-v7uc7ud ki bu cāy-ı 7atar-nāke gelmege dīv c7r'et idemez diy7p²⁷⁸² derhāl ejdehā²⁷⁸³ ra7şuñ 7zerine h7c7m itdi. Ra7ş da7ı R7stem'den yaña gitdi. R7stem ki bīdār oldı. Biyābāndan yaña ba7dı ejderhāyı g7remedi ve ra7şy ile m7cādeleye āgāz itdi ki: Yo7 yire g7z7ñe beyh7de 7ayālāt g7rin7r didi ve tekrār uy7huya vardı. Bu def' a ejderhā 7arañudan [P-142b] g7rindi ra7ş tekrār R7stem'7ñ yanına geldi ne eyledi ise eyledi anı yine uyandurdu. Bu def' a ziyāde gāzab-nāk oldı ammā di77at-i tām ile biyābāna ba7dı yine 7arañuda bir eřer g7remedi d7ndi ra7şa eyitdi: Gālībā řeb 7arīki sevmezsin beni ni7eye dek h7ābdan bīdār idersin. İmdi řoye ki bu def' a da7ı uyandurasın kelleñi beden7ñden c7dā ider7m. [U-93b] Nihāyet Māzenderān'a piyāde varam c7mle esbāb u ra7tumı yine kend7m g7t7rem didi. 77inci def' a uy7huya varmazdan evvel ālāt-ı 7arbini ve bebr-i beyānını geyindi. Andan yatup uyudu. Yine ol ejdehā nefesiyle hār u hāřakı yakup āteřler efr7hte kıldı. Ra7ş ise bu def' a 7ādir olımadı ki pehlevānuñ 7zerine vara. Bu 7ayretde 7aldı. Hem ejderden ve hem serverden vehm ider idi. Ā7ir yine pehlevānuñ mihrinden ge7medi. Bād-ı demān gibi R7stem'7ñ 7zerine irdi. C7ř u 7ur7řdan řoñra na' lı ile hāki g7ge şavurdu ve yiri 7āk 7āk itdi. R7stem da7ı h7ābdan ki bīdār oldı. Yine ra7şa gāzab-nāk olup istedi ki k7lli cefā ide. Bu ma7alde Cihān-āferīn b7yle r7řen itdi ki zemīn ol tīrelilik ile ejdehāyı pinhān idemedi. Bu def' a R7stem ma' āniyeten g7rdi. El tīg-i āteř-tāba atdı ve 7ay7ırup 7zerine s7rdi zemīni āteř-i kār-zār ile 7oldurdu ve eyitdi ki: Tīz řoye nāmuñ ned7r. Bu g7nden řoñra sen felegi kām7ñla g7rmezsin. Mebādā ki bī-nām u niřān ben7m el7mde telef olasın. Ol ejdehā eyitdi: Bu āna dek kimse ben7m ceng7mnden 7alāř olmamışdur ve bu deřt-i pehnā ki řad-ender-şaddur, baña ma7řūř yir7md7r²⁷⁸⁴ ve āsmān bu b7lendlik ile bir sāyebānumdur ki ben7m hevām i77nd7r. Yā sen kimsin ve nāmuñ ned7r seni 7o7uran elbette mātem id7p sen7ñ i77in girye itmesi mu7arrerd7r. R7stem cevāb virdi ki: Ben7m nāmum R7stem'd7r Destān ki Sām u Nerīm yādgarıdur ben da7ı anuñ ferzendiy7m. 7açan ki bu ra7şa s7vār olsam [P-143a] bir leşkere cevāb virmek degil, 7mīd7m budur ki cihānı ser-be-ser 7abza-i taşarrufuma alurum didi. ' Ā7ıbet ol ejdehā-yı dijem R7stem'e i7dāmla řoye şarıldı ki degmede andan selāmet ile 7alāř olunmaz. Lā-cerem ol ra7ş ejdehānuñ z7rına ba7dı ferāsetle m7řāhede itdi ki lā-b7d R7stem ile bařa 7ı7ar belki 7uvveti andan

²⁷⁸² Diy7p] -U.

²⁷⁸³ Ejdehā] -P.

²⁷⁸⁴ Yir7md7r] -P.

ziyāde ola. Hemān raḥş cūşa gelüp iki kulaḳlarını kışdı ve hey 'etini hışm-nāk idüp añsuzın geldi ve atladı dendānlarıyla ejdehānuñ²⁷⁸⁵ iki ketfını çopardı ve şır-i ner ne resme yırtar ise ejdehānuñ çermini böyle²⁷⁸⁶ yırttı. Rüstem raḥşuñ bu dest-i berdine müteḫayyir ḳaldı. Bundan şoñra el tīge urdı bir çalımda ejdehānuñ teninden serini cüdā ḳıldı. Bedeninden ḳan ırmağı revāne oldu. Hūn germinden Tehemten ser-āsīme oldu. Nām-ı Yezdānı yād itdi. Andan şu kenārına vardı pāk yundı. Andan Haḳḳ'a münācāt idüp kendüye itdügi iḥsānları yād ḳılıp şükr-i bī-pāyān u ḫamd-ı firāvān itdi. Ba' dehu raḥşına zīn urup vesā'ir esbābın daḫı üzerine ārāste idüp ve kendüsi²⁷⁸⁷ bebr-i beyānın geyüp süvār olup ol rāh-ı ḫaṭar-nāke 'azm itdi²⁷⁸⁸.

Küşten-i Rüstem Zen-i Cādū-rā

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü çeşm tez-revān-ı yekī çeşme dīd

Yekī cām çün hūn kefter nebīd

Yekī ğurm-ı büryān u nān ez-beres

Nemekdān u riçāl kerd enderes

Hor-ı cādūvān bed ki Rüstem resīd

Ez-āvāz u dīv şüd nā-bedīd²⁷⁸⁹

Neşr: Ḳaçan Rüstem ol yirden 'azm-i rāh itdi ḫikmeten bir çeşmeye uğradı ki şāfiligi çeşmān-ı tezerv meşābesinde idi ve bir dāne yaban ḳoçını büryān eylemişler ve eṭrāfına riçāl ile nemekdān vaz' eyleyüp üstini tāze ekmek ile örtmişler. Meger ki cādūlaruñ yiyecegi imiş²⁷⁹⁰. Hemān ki Rüstem'üñ şadāsı sem'lerine girdi. Eger cādū ve eger dīv cümlesi nā-bedīd oldılar. Rüstem ise raḥşından indi eyerin [P-143b] aldı ammā büryānla ekmege müteḫayyir oldu. Vardı çeşmenüñ kenārına oturdu gördi ki esbāb-ı meclis anda daḫı müheyyā nāy u ṭanbūr ve cām-ı yāḳūt ile mey-i la' le-fām māl-ā-māl ṭurur idi. Egerçi gösterişde ibtidā anı gören biyābān şanur idi. Ammā degil idi, sūr-ḫāne idi. Āḫir Rüstem ol [U-94a] ṭanbūrı eline alup çaldı ve andan bu şadā şadır oldu ki: Bu günlerde Rüstem-i Destān ḫānmānından āvāre düşmişdür ve ḫālā

²⁷⁸⁵ Ejdehānuñ] -P.

²⁷⁸⁶ Böyle] eyle, P.

²⁷⁸⁷ Kendüsi] -P.

²⁷⁸⁸ Rāh-ı ḫaṭar-nāke 'azm itdi] 'azm-i rāh itdi, U.

²⁷⁸⁹ Bu yerin ortasında, suyu keklik gözü kadar berrak bir çeşme ve onun yanında da içi hurma şarabıyla dolu bir altın kadeh, kızanmış bir koyun, ekmek, tuz ve çerez şeklinde daha birçok şeyler vardı. Hakikatte bu sofrta, Rüstem'in sesini duyunca her biri bir yana kaçan, cadıların sofrasıydı.

²⁷⁹⁰ İmiş] idi, P.

şād görünmesi kemlik mātēmīdūr. Rüstēm muḳābeledē bu şādāyı eyitdi ki²⁷⁹¹: Benüm olduĝum yir lā-būd meydān-ı ceng olur ve biyābānla kūh baña büstān olur ve cengüm şir ile dā'imā ner ejdehā iledūr. Ezel-i āzāldan cām-ı mey ile gül baña rūzī olmamışdur belki neheng ile ceng ve peleng ile niçe urmaḳ kārūmdur nā-gāh bu şādāyı ki Rüstēm terennüm itdi. Zen cādūnuñ ḳulaĝına irdi. Fevrī kendüyi ũonatdı ya'nī ne ḳadar zātında çirkin ise ol ḳadar tezyīn itdi. Geldi Rüstēm'üñ öñinde kendüyi reng ü bū ile 'arza ḳıldı. Rüstēm daḳı bunı görince şübhesi ḳalmadı ki bu şūret düzmedūr zīrā ki Māzenderān ḥānında böyle ḥüsn olmaz ve bildi ki taḥḳīḳ-i cādūdur. Hemān-dem Rüstēm bir cāmı bāde ile māl-ā-māl eyledi destine aldı ve nām-ı Yezdān ile içmege ol zene sevgend virdi. Ḳaçan ki cādū nām-ı Yezdānı işitdi çehresi bozuldı tekellūme mecālī ḳalmadı. Gītdükçe sīmāsı siyāh oldu. Rüstēm nezāket ile baḳdı. Tamām aḥvāline vāḳıf oldu. Kemend-i Keyānī'yi açmazdan üzerine pertāb itdi. Başı kemende geçdi Rüstēm şordı ki: Kimsin söyle ve evvelki ne şūretde ve ne ḳıyāfetde idüñ öyle görün yoḥsa āmān virmem seni helāk iderüm didükde, Rüstēm gördi ki bendüñ içinde bir pīrezen ki aĝzınuñ ḳoḥusı niçe ferseng yir gider. Ol libās-ı reng ü bū 'ārīti imiş derḥāl tiĝ ile miyānını iki pāre ḳıldı. Andan Rüstēm yola girdi gide gide bir maḳāma irdi ki rūşenāyīden nām u nişān yoĝıdı. Gicesi ḥod bir mertebe²⁷⁹² ḳarañu idi ki [P-144a] zengī yüzinden ziyāde siyāh idi. Şanki ḥürşīd-i dıraḥşān çāh-ı 'amīḳ içinde maḥbūs idi ve māh u sitāreden ḥod eşer belürmez idi. Esb-i şabā-reftāra 'inānın teslīm itdi ne inişi ve ne yoḳuşı bellü idi. Niçe zamāndan şoñra rūşenāyīliğe²⁷⁹³ irdi ve bir diyāra uğradı ki ser-ā-ser sebze-zār ve ekinlikleri ḥod henüz ḥıd idi. Lā-cerem bu köhne cihān ser-be-ser nev-civān oldu. Havānuñ kemāl-i i' tidālinden Rüstēm'üñ ṭabī'ati ḥāba meyl itdi. Bebr-i beyānını ḳıḳarup ve raḥşını çerā-gāha şaluvirüp kendüsi ol yirde ḥāba vardı.

Aḥvāl-i Rüstēm Bā-Deştebān

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü der sebze dīd esb-rā Deştebān

Güşāde zebān u dehān u dumān

²⁷⁹¹ Ve ḥālā şād ... eyitdi ki] -P.

²⁷⁹² Mertebe] meşābede, P.

²⁷⁹³ Rūşenāyīliğe] rūşenālīga, P.

Sū-yı Rüstem ü raḥş be-nihād rūy
Yekī çüb zed germ ber pāy-ı üy²⁷⁹⁴

Neşr: Meger bu ekinlerüñ nāzırı Deştebān dīv idi. Gezerek ibtidā raḥşı gördi. Andan yaña ki yürüdi Rüstem’i uyurken gördi üzerine vardı bir çüb ile Rüstem’üñ ayağını urdı. Rüstem ḥābdan bīdār oldu. Deştebān eyitdi: Ey ehrimen niçün raḥşuñı ilk ekinine şalarsın bā-vücūd ki daḥı ḥıd ola bir nesneden renc ü ta‘abuñ geçmiş olmiya andan meyve dilersin²⁷⁹⁵. Rüstem bunuñ bu güftār-ı nā-hemvārdından āteş oldu. Şıçradı ve iki dāne kulaqlarını birer birer tutup zūr itdi. İkisini bile tā dibinden kopardı ve yire bıraktı hergiz aña bir söz söylemedi. Deştebān kulaqlarını kapdı girye vü zār ile yola revāne oldu ve Rüstem’üñ zūrına inşāf idüp ḥayrān u ser-āsīme oldu. Meger ol diyāruñ ḥākimi Ulād-ı Ğundī nām bir dīv idi. Deştebān bu mezellet ü felāket ile Ulād’a vardı ve anda feryād idüp vāḫı‘ olan kışşayı ḥikāyet itdi. Hemān ki Ulād anı işitdi yirinden şıçradı [U-94b] ve ol cānibe ‘azm itdi ki ne maḫūle şaḥşdur göre . Lā-cerem cümle nām-dārlarıyla bile şikār [P-144b] ārzūsına, şikār olan semte teveccüh itdi. Hemān ki Deştebān’üñ sözlerini yād itdi ‘inānımı nām-dārlarıyla döndürdi²⁷⁹⁶ Rüstem’üñ olduğı yire gitdi²⁷⁹⁷. Kaçan ki yaklaşdı Rüstem daḥı raḥşına süvār olup tīg-i bürrānını destine aldı Ulād’üñ muḫābesinde tūrdı. Ulād Rüstem’e şordı ki: Nāmuñ nedür ve ne yirdensin ne maḫūle ādemsin ne cūr’etle böyle yire güzār idersin ki nerre şīrler künāmıdır. Rüstem eyitdi: Benüm nāmum ol ebrdür ki hüner-berüñ üzerine süvār olsam yine yüküm nīze ile tīg olur. Lā-büd ser-keşleri ol nīze vü tīgle zebün iderüm. Şöyle ki nāmum bir def‘ a sem‘ üñe irse bedenüñdeki kan efsürde olur yoḥsa ser-encümene ki ḫadem başduñ²⁷⁹⁸, kev-i pīl-tenüñ kemānla kemend-i Keyāni’si kūşeñe girmişdür anuñ içün miḫdārından bī-ḥabersin. İmdi ol māder ki seni toğurmışdır, lā-büd senüñ kefenüñi dikse gerekdür ve saña mātem idüp ağlasa gerekdür ve sen ki bu ‘asker ile benüm üzerüme geldüñ zāhirde mişālī budur ki bir ser-bülend ve müstaḥkem künbede birḫaç [...] pertāb idüp elbette bunlar ile ben bu ḫubbeyi yıḫup ḥāka yeksān iderüm dimek gibidür²⁷⁹⁹. Zehī taşavvur-ı bātıl

²⁷⁹⁴ Bağın sahibi Deştebān isimli devdi. Tarla içinde atı görünce sinirlendi. Hemen Rüstem’in yanına gelerek, ayağına hızlı bir sopa indirdi.

²⁷⁹⁵ Andan meyve dilersin] -P.

²⁷⁹⁶ Şikār ārzūsına, ... döndürdi] -P.

²⁷⁹⁷ Rüstem’üñ olduğı yire gitdi] şikār tārīḫi ile Rüstem cānibine müteveccih oldu, P.

²⁷⁹⁸ Yoḥsa ser-encümene ki ḫadem başduñ] pes ma‘ lüm oldu ki hergiz, P.

²⁷⁹⁹ Dimek gibidür] diyesin, P.

zehî hayâl-i muhâl²⁸⁰⁰ diyüp neheng-i hün-âşâmı niyâmından çekdi ve kemendini eyerine aşdı.

Neberd-i Rüstem Bâ-Ulâd-ı Ğundî ve Şerh-i Ān Bâ-tamāmî

[Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūl]

Çü şîr ender âmed miyân-ı reme

Bi-geşt ân ki bûdend pîşeş heme

Ser ân-râ zi zi-ğameş be-pây âverîd

Sû-yı bend-i şân ten berây âverîd²⁸⁰¹

Neşr: Andan şoñra Rüstem dağı anlaruñ âlâyına at sürüp uğurına râst gelenini öldürdi. Niçe kelleleri hâka ğalğân itdi ve niçe pehlevânları bende çekdi nîze-dâr u gürz-dâr ile şahrâ mâl-â-mâl iken cümlesini kühsârda perâkende itdürdi²⁸⁰². Lâ-cerem pîl-i dijem gibi her cânibe ki sürdi bir âlây tayanımadı. Bâzûsında altmış kat halka olmuş kemendle Ulâd'ũñ üzerine vardı raşş sürüp irdükde Ulâd'ũñ rûz-ı rûşeni şeb-i târik oldı. Hemân-dem Rüstem kemendi üzerine pertâb itdi Ulâd'ũñ gerdenine [P-145a] râst gelicek atından yıķıldı. Rüstem dağı atından indi ve iki elini muhkem bend itdi. Andan kendüsi raşşına binüp Ulâd'ı õñine bıraķdı ve eyitdi: Eger gerçek söyleyicek olursañ seni öldürmezim evvelâ Dîv-i Sepîd yirini ve Bîd'ũñ mekânını gösterüp ve Kâvus'ũñ kanda maħbûs idüğini toğru söyleseñ ölümde rehâ bulursın ve şâh-ı Mâzenderân'ũñ tâc u tahtını alup yirine seni pâdişâh idem. Ulâd eyitdi: Serfirâzâ şöyle ki hışm u kinüñe tâbi' olmayup beni öldürmiyesin her ne ki su'âl iderseñ haķîķat ile cevâb virürm. Evvelâ Dîv-i Sepîd ile hâne-i Bîd'i gösterem. Ba' dehu Keykâvus'ũñ beste olduğı yiri ve şehri ile yolını saña taķrîr idem. Evvelâ bundan Kâvus olduğı mekâna râst yüz ferseng yir vardur. Andan dağı Dîv-i Sepîd'e varınca yüz fersengdür. Nihâyet yolu ziyâde şarbdur ve bu iki yüz fersengũñ bāyininde yüz dāne kuyı kazmışlardur ki nümüneleri mümkün degildür ki taķrîr olına ve bu kuyılar iki dāne pür-hevl ü pür-ğatar kũhuñ içinde tũrurlar²⁸⁰³ ve cengî nerre dîvlerden on iki biñ dîv havāle olınmışdur ki gice pāsbānlık iderler ve sipeh-dārları ğod Ulâd-ı Ğundî ve nigeh-dārları Bîd ü Sence nām dîvlerdür ve andan ötesi ğod bir şahrâdur ki şāfi taşlıķdur. Meşelâ āhũ geçemez ve dağı ilerüye varsañ bir dāne ırmaķdur ki pehnālığı

²⁸⁰⁰ Zehî hayâl-i muhâl] -P.

²⁸⁰¹ Bir koyun sürüsüne girmiş aslan gibi. Ulâd'ın etrafındakilerin hepsini öldürüp yerlere serdi. Rüstem, uzun kemendini atıp o seçme pehlivanın başına ilmiği geçirdi.

²⁸⁰² İtdürdi] itdi, P.

²⁸⁰³ İçinde tũrurlar] içindedür, P.

iki fersengdür. [U-95a] Ol semtün hākimi Genāreng didükleri dīvdür ki cümle nerre dīvler anuñ fermānındadurlar be yine öte cānibi seksārlardur, tā nerm pāyelere varınca anlardan şāh-ı Māzenderān'a varınca üç yüz fersengdür ammā yolları ziyāde şarb u muhālifdür. 'Askeri şümārdan bīründür cümlesi esbāb-ı ceng ile āmādedür ve dirhem ü dīnārları bī-ḥaddür ve birisini görmezsin ki perīşān u dijem ola ve biñ iki yüz dāne müntheḥib cengi pīlleri vardur. [P-145b] İmdi serverā bu sözlerden gāraḥ budur ki nev^c-i insānda senden dilīr ü pūr-zūr olmamışdur lākin vücūduñ āhen olduğı taḥrīrce yine sen yalıñuz bunlar ile başa çıķamazsın bu keşret pūlādı nerm ider didi. Rüstem bunuñ sözlerine ḥānde kıldı ve eyitdi ki: Sen tek hemān baña yolu göster gör ki bu yigit-i pīl-tenūñ elinden ne zuhūr ider ve ol bī-şümār olan encümenūñ başına ne gelür. İmdi Yezdān-ı pākūñ vaḥdāniyyetine ve taḥt u şemsīrūñ ferr ü şevketine ḳasem eydürmege ḳaçan ki anlar benüm tāb u tevābi^c ümi ve yāl u bālūmi görürler pey ü postları benüm ḥavfūmden derīde olur. Hemān senden temennām budur ki bu yolda baña delīl ü rehnümā²⁸⁰⁴ olasıñ Kāvus Şāh'ūñ maḳāmını gösteresin ben anlar ile yā söyleşürüm veyāḥūd vücūdumı telef iderüm didi ve yola girüp şeb-i tārikde ve rūz-ı rüşende bir ān ḳarār itmeyüp tā kūh-ı İşperūz'ageldiler ki anda Kāvus 'askeri ile ḳonup dīvlerden ne gördi ise anda gördi idi. Çünkim²⁸⁰⁵ aḥşām irişdi bir behre ki giceden²⁸⁰⁶ geçdi bir ḥurūş u na^cre peydā oldı ve ḳal^c anuñ ser-cānibinden āteş yaḳdılar. Tehemten Ulād'a eyitdi: Bu āteş nedür. Ulād eyitdi: Māzenderān şehridür ḳānūn olmışdur ki gicenūñ iki bahşı geçince²⁸⁰⁷ yatmıyalar ve ḥālā sipeh-būdleri bir Ulād-ı Ğundī ve biri Bīd'dür ki Dīv-i Sepīd'ūñ nām-dār pehlevānlardur ve ol dıraḥt ki şehir içinden taşrada görünür başı göklere irmişdür. Erjeng dīv andadur ki her bār ḥurūş u gārīv ider didi. Andan tamām aḥşām oldı. Rüstem yine Ulād'ı bir dıraḥta muḥkem şarup bend itdi ve kendüsi daḥı ol arada ḥāba vardı.

Rezm-i Rüstem Bā-Erjeng Dīv ve Küşte Şüden-i Dīv

[Fe^cülün / Fe^cülün / Fe^cülün / Fe^cül]

Çü ḥūrşid ber zed ser ez-püşt-i kūh

Cihān rā bi-efzūd ferr u şükūh

Çü ber ḥāst ez-ḥāb-ı ḥīş pīl-ten

Ki ü ser-firāz u yel-i encümen [P-146a]

²⁸⁰⁴ Rehnümā] -U.

²⁸⁰⁵ Çünkim] hele, P.

²⁸⁰⁶ Giceden] -U.

²⁸⁰⁷ Bahşı geçince] behri, U.

Be-zīn ender efgend gürz-i niyā
Hemī reft yek-dil pür ez-kīmya²⁸⁰⁸

Nesr: Çünkü şabāh oldu Rüstem dağı h̄ābdan bīdār olup ol gürz-i kūh-peyker ki kendüye ecdādından degmiş idi eyer қаşına тақуп tamām esbāb-ı rezmlle ārāyide olup hemān-dem Erjeng'den yaña revāne oldu. Hemān ki iki ‘askerūñ miyānına geldi, bir na‘re öyle haykırdı ki deryā vü kūh ol na‘reden ikişer pāre olayazdılar. Hemān ki bu şadā-yı ‘acīb²⁸⁰⁹ Erjeng’ūñ sem‘üne irdi haymeden taşra oldu. Rüstem dağı anı görünce rahş sürdi hemān ki birbirlerine irdiler Rüstem el şunup Erjeng’ūñ kulaqlarından muhkem tutup bir eliyle dağı gerdeninden şöyle zūr itdi ki kelle-i bī-devletini h̄āh-nā-h̄āh bedeninden çeküp қopardı ve ‘askerinden yaña pertāb itdi. Tamām ki manşūr oldu toğrı Kūh-ı İspērüz’a geldi ve Ulād’ı bendden halāş idüp dirah̄t altında oturdılar. Muşāhābete āgāz itdiler. Āhir Tehemten Ulād’dan yine Kāvus Şāh’ı şordı. Ulād, Rüstem öninde yüzün hāke sürdi ve önüne düşdi külli neşāt ile yol gösterüp Tehemten ile şehre girdiler. Fi’l-hāl rahş-ı Rüstem ra‘d-āsā bir hurūş itdi ki [U-95b] şehre gūlgule şaldı. Heman-dem bu şadā Kāvus’ūñ sem‘üne irdi ve āşinā çıқdı döndi ĩrānīlere eyitdi ki: Size müjde olsun ki felāket ü mezelletimüz pāyāna irdi. Şimden şoñra idbārımız iқbāle tebdīl olındı dirken Rüstem-i Destān, Kāvus’ūñ hīdmetine irdi sā’ir ser-firāzlar ile encümen oldılar. Tehemten ise niçe zārīlikden şoñra şāha külli niyāz u temelluқ izhār itdi.

Resīden-i Rüstem Be-nezd-i Kāvus Şāh Be-Māzenderān

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Girifteş be-āgūş-ı Kāvus Şāh

Zi-Zāleş be-pürsīd u ez-renc-i rāh

Bedū güft pinhān ez-īn cādūvān

Hemī rahş-rā kerd bāyed nihān [P-146b]

Çü āyed be-Dīv-i Sepīd āgehī

K’ez Erjeng şūd rūy-ı gītī tehī

Heme renc-hā-yı tü bī ber şeved

Zi-dīvān cihān pür zi-leşker şeved

²⁸⁰⁸ Güneş, dağların üstünden başını gösterip de yeryüzünün parlaklığı ve şatafatını artırınca, fil vücutlu Rüstem uykusundan uyandı. Büyük babasından kalma gürzünü atının eyerine bağlayıp, cesaretle yola çıktı.

²⁸⁰⁹ ‘Acīb] ‘aceb, U.

Tü eknūn reh-i çāre-i dīv-gīr

Be-renc ender āver ten ü tīg ü tīr²⁸¹⁰

Neşr: Çünkü Rüstem ile Keykāvus buluştu. Şāh dağı Rüstem'i āgūşına aldı. Evvel Zāl'ūñ aḥvāini şordı ba' dehu Rüstem'e eyitdi ki: Server ḥālā münāsib oldur ki raḥşuñı dīvlerden pinhān idesin kimse senūñ geldüğüni bilmiye. Şöyle ki Dīv-i Sepīd, Erjeng'ūñ helākin işidecek olur ise dünyāyı dīv 'askeri ile māl-ā-māl ider. Şoñra Dīv-i Sepīd ile söyleşmesi güc olur. İmdi henüz²⁸¹¹ anuñ tedārikiyle muḳayyed ol bu lāyike ḥudā i' nāyetiyle ol nerre dīvi ki cümle²⁸¹² dīvlerūñ ser-çeşmesi ve sulṭānidur ḳatlı ideydūñ. İmdi kemān u tīrūñı ve tīg ü teberūñı üzerūñe ārāyide ḳılıp Heft-kūh'a ki dīvler anda gürūh-ā-gürūh gezerler. 'Azm idesin ve anda ibtidā bir gār-ı bedīd olsa gerek ziyāde hevı-nākdur bir mertebe ḥaṭar-nāk u ters-nāk imiş ki degme bahādır anda gezmege ḳādir degil imiş. İmdi ibtidā ki gāra giresin anuñ ḳapusındaki dilāverleri taḡıtmaḳ gerekessin ba' dehu gāruñ içine ki giresin, Dīv-i Sepīd'ūñ mekānı andadır ve cümle cādūlaruñ ve dīvlerūñ bīm ü ümmīdleri añadır. Mādām ki ol helāk olmiya dīv 'askeri taḡılmaz ve bunca Īrānilerūñ gözleri nā-bedīd olup benüm ḥod cümleden bed-türdür 'ilācı keḥḥāllerden su'āl olındı Dīv-i Sepīd'ūñ ḥūn-ı dilini ve maḡzını ḥaber virdiler²⁸¹³. Meşelā didiler ki anuñ ḥūn-ı dilini misk ile ezüp ba' dehu üç ḳaṭresini göze ṭamladasın lā-būd ol tīregī ḳan ile bile ṭaşra ḳıça evvelki gibi şāf ü mücellā ola didi. Rüstem fi'l-ḥāl esbāb-ı ceng ile ārāste oldı ve vāfir 'asker dağı üzerine yıḡıldı ve Īrānilere eyitdi ki: Siz bunda bīdār oluñ ben Dīv-i Sepīd'ūñ cengine gideyin. [P-147a] Şöyle ki baña ḡālib olup der-kemend iderse siz dağı bu bend-i belāda zār u dil-fikār ḳalursız ve eger Ḥudā yardım idüp aña zafer bulursam cümleñüz yine memleketūñüze varup dıraḥt-ı ḥüsrevānī ber vire diyüp hemān-dem²⁸¹⁴ kemerin teng baḡlayup²⁸¹⁵ başında sevdā-yı ceng ile raḥşına süvār olup²⁸¹⁶. Heft-kūh'a 'azm itdi. Gelüp üzerine ḳıḳdı vara vara gāra ki yaklaşdı gördi ki dört cānibini dīvler iḥāṭa itdi²⁸¹⁷ bu def' a Rüstem Ulād'a şordı ki: Şimdiye dek senden ne ki şordum ḥaḳıḳati üzre cevāb virdūñ imdi Dīv-i Sepīd'ūñ mekānına varmaḳ lāzım

²⁸¹⁰ *Padişah Kavus da onu kucaklayıp Zāl'ın hatırını ve yolculuğunda çektiği zahmetleri sordu. Sonra ona: "Senin bu atı saklaman gerek. Çünkü eğer Akdev yeryüzünün Erjeng'den boşaldığını ve senin geldiğini öğrenirse bütün devler birleşir, senin bunca emeğin ziyan olur."*

²⁸¹¹ Henüz] hemān, P.

²⁸¹² Cümle] -P.

²⁸¹³ Virdiler] vireler, U.

²⁸¹⁴ Hemān-dem] -P.

²⁸¹⁵ Baḡlayup] baḡladı, P.

²⁸¹⁶ Olup] oldı, U.

²⁸¹⁷ Vara vara gāra ki yaklaşdı gördi ki dört cānibini dīvler iḥāṭa itdi] -P.

geldi. Hālā anuñ yolını ve nām u nişānını baña rāstlık ile taqrīr eyle. Ulād eyitdi: Server toğrusı budur ki Dīv-i Sepīd'üñ bir hālī vardur, hemān ki günes övileye yaklaşsa ve kemāliyle germ ola. Lā-būd ol maħalde [U-96a] uyħuya varup kendülerinden bī-haber olurlar. İşte ol demde fırsatdur. Şöyle ki Yezdān rehber ola ne tārīkle ki isterseñ anları ele getüresin didi. Rüstem ki bu sözi işitdi 'acele itmedi tevaqquf eyledi. Tā kim övile irişince yine Ulād'ı ser-ā-pā bende çekdi ve kendüsi daħı kemed-i Keyānī'sini miyānına muħkem bend itdi. Andan şemşīr-i ħūn-āşāmını niyāmından çıkarup ra' d-āsā bir na' re urdı ve 'aķabince nāmını beyān itdi. Hemān ki dīvler 'askerine vāşıl oldu. Tenlerinden kellerin ħāka dökdi. **Nazm:**

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

V'ez ān cāy ki piş-i Dīv-i Sepīd
Bi-yāmed be-kirdār tābende-i şīd
Be-kirdār-ı dūzaħ yekī cā-yı dīd
Ten-i dīv ez-tīregī nā-bedīd²⁸¹⁸

Neşr: Andan Rüstem Dīv-i Sepīd'üñ mekānına irdi. Gördi bir yirdür ki dūzaħdan nişān virür ve bir mertebe ħarañu idi ki dīvüñ peykeri teşħiş olunmaz idi. Bir niçe zamān çalışdı ki tīgle bir zaħm irişdüre aşlā fırsat bulamadı ve gözi anda bir yiri nişānliyamadı. Āħīr müjgānların ovdı ve gözlerin yıķadı andan diķķāt-i tām ile baķdı, gördi ki ol cāy-ı tārīkde bir kūh tūrur ki sā'ir kūh andan nā-bedīd olmış. Gördi ki bu dīvüñ rüyı arslan rüyına beñzer [P-147b] ve kılları beşşe rengine beñzer²⁸¹⁹ ve ħadd ü ħāmeti ve sīnesinüñ pehnālığı ħādden bīrūn idi. Rüstem daħı kendüsi bir kūh meşābesinde iken bāzūsı āhendin ve külāhı pūlāddan iken dīvüñ üzerine gelince bi'z-zarüre ħalbine ħavf tārī oldu. Kendü kendüye eyitdi: Ġālibā rāh-ı nişībimüz teng oldu didi²⁸²⁰. Hele ħayret idüp şīr-i jiyān gibi āşüfte oldu. Dīv ħ'ābda iken miyānına bir tīg-i tīz ħavāle kıldı. Tīgdür indı uyluğında ħarār itdi. Rüstem ħuvvetinden inen tīgden dīvüñ²⁸²¹ bir uyluğıyla bir ayağı bedeninden cüdā düşdi. Hemānā Dīv-i Sepīd ħ'ābdan bīdār oldu. Yine ol nīm-tenlik ile²⁸²² Rüstem gibi ejdehā-yı demāna²⁸²³ şarıldı gūyiyā bir pīl-i demān²⁸²⁴ ile bir şīr-i dijem meşāf itdiler. **Nazm:**

²⁸¹⁸ *Parlak bir güneşe benzeyen Rüstem, bunun üzerine, Akdev'in bulunduğu yere doğru yürüdü. Burada, cehennem gibi bir kuyu vardı. O kadar karanlıktı ki içindeki dev hiç görünmüyordu.*

²⁸¹⁹ Ve kılları beşşe rengine beñzer] -P.

²⁸²⁰ Didij] -U.

²⁸²¹ Dīvüñ] -U.

²⁸²² Tenlik ile] ten ile, P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Hemî püst kend in ez-ân ân ez-in

Hemî gül şüd ez-hün ser-â-ser zemîn²⁸²⁵

Neşr: Kaçan ki Dīv-i Sepīd ile Rüstem birbirlerine şarıldılar hışmları bir mertebeye vardı ki gāh Rüstem anuñ postını yırtar idi ve gāh Dīv-i Sepīd Rüstem'ün postını yırtar idi ve dīvden ağan kan ise zemīni ser-be-ser balçık itmiş idi. Bu eşnāda Rüstem kendü kendüye dir idi ki: Eger bu def'ada bu cengden halāş olursam dünyāda 'ömr-i cāvidān bulurdum²⁸²⁶ ve Dīv-i Sepīd dağı derūnından dir idi ki: Cān-ı şirīnūmden nā-ümīd oldum ve farz idelüm ki ben bu ejderhā cenginden rehā buldum. Mādām ki uyluğum ayağum kesilmiş ve postum böyle yırtılmış ola ben min-ba' d Māzenderān nām-verlerine h'āh kihter ü h'āh mehter ola, görünmem haram olur. Bu ne kazā-yı nā-kehānīdür ki beni h'āb-ı rāhatdan bu vechle bīdār itdi. İşte dīv bu efkārda iken

Nazm: [U-96b]

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Bi-zed dest ber dāmeneş nerre şir

Be-gerden ber āverd ü efgend zīr

Zedeş ber zemīn hem çü şir-i jiyān

Çünān k'ez ten ü ber āmed revān²⁸²⁷

Neşr: Üstād eydür: Nā-gāh Rüstem nerre şir-āsā dīvüñ dāmenine dest urup uyluğundan kapdı ve zūr ile kaldırdı. Gerdenine berāber ilette. Yuğarudan [P-148a] aşağı şöyle çarpdı ki cānı bedeninden cūdā oldu. Gār ise küştesi ile māl-ā-māl oldu. Cihān ise deryā-yı hūnla ālūde olmuş idi. Rüstem fevrī hançerini çıkārup Dīv-i Sepīd'ün sīnesine şokdı ve derūnını yırtup cigerin çıkardı. Toğrı Ulād'a geldi kemenden halāş itdi²⁸²⁸. Fitrākla beste kıldı ve ol [P-148b] cigeri aña virdi. Andan Kāvus'dan yaña 'azm itdiler.

²⁸²³ Ejdehā-yı demāna] ejdehāya, U.

²⁸²⁴ Demān] jiyān, P.

²⁸²⁵ Karşılıklı olarak birbirlerinin etlerini koparmaktan akan kanlarla yer, baştan başa, çamur oldu.

²⁸²⁶ 'Ömr-i cāvidān bulurdum] cāvidān tururum, U.

²⁸²⁷ Nihayet, bu ünlü pehlivan, bir erkek aslan gibi attığı bir pençe ile, devî yakaladığı gibi, havaya kaldırıp tekrar yere vuruverdi. Azgın bir aslanı andıran Rüstem, devî yere öylesine vurmıştu ki canı gövdesinden hemen çıkıverdi.

²⁸²⁸ [tdi] idüp, P.

GN, GNN: 10, Minyatür: U-96b

[U-97a] Döndi Ulād Rüstem'e eyitdi: Bi-ḥamdi'llāh ki cihānı kendüñe musahḥar itdüñ. Ben ḥod bend-i kemendüñde yata yata bedenüm²⁸²⁹ ser-ā-pā dāğ olmışdur. Yine bend kırup bir cānibe giriz itmedüm. İmdi mürüvvet oldur ki va' deñi ferāmüş itmeyüp göñlümi ne ile ümmīd-vār itdüñ ise anı icrā idesin. 'Ahd ü peymānı şikest

²⁸²⁹ Bedenüm] vücūdum, P.

itmeyesin zīrā ki toḥm-ı Keyānī'densin ve hem ki manzarsın diyicek Rüstem eyitdi: Kālbūne ğam tārī olmasun saña Māzenderān'ı ser-be-ser sipāriş iderüm ve Māzenderān içinde cümle nām-verlerden seni mümtāz u ser-firāz iderüm. Nihāyet bir işimüz kaldı ki renc ü ta'abı dūr u dirāz dur. Anı ki bitürdüñ artuḫ bir ḫaydımız kalmaz. İmdi cümleden ehemm olan budur ki şāh-ı Māzenderān'ı taḫtından indürüp çah-ı mezellete düşürüp bunca cādūlaruñ sipeh-sālārı ḫāka düşmeyince kārımız hemvār olmaz. Yoḫsa senüñle olan 'ahd ü peymān ferāmūş olınmaz didi. Andan şāhuñ ḫuzūrına irdiler. Rüstem eyitdi: Ey şāh-ı dāniş-pezir himmetüñ ile Dīv-i Sepīd'i ḫatlı idüp ciger-gāhını yırtduḫ ve pehlūsından cigerini çeküp getürdüm. Şāh-ı firūz-gerüñ fermānı ne ise 'amele gelsün didi. Şāh daḫı Rüstem'e taḫsīn ü āferīn idüp eyitdi ki: Tāc-ı şāhī bir ān sensiz olmya ve taḫsīn ü āferīn ol mādere kim sencileyin gevher-i tābende-aḫter zūhūra getürdi didi²⁸³⁰. Andan şāh²⁸³¹ Rüstem'e ta'lim itdi ki Dīv-i Sepīd'üñ ḫanını gözlerime ḫamzır ümīdüm budur ki dīdelerüm rüşen olup yine rüyüñ görmek naşīb ola didi. Fevrī ol ḫandan Kāvus'uñ gözine ḫamlatdılar. Ol tūre vü tār olan gözler evvelkiden daḫı rüşen-ter oldı ve altına taḫt-ı zerrīnini vaż' itdiler. Geçdi Māzenderān taḫtında oturdı ve Rüstem-i nām-ver ile Tūs u Ferīberiz ile Gūderz ü Gīv ile Behrām u Gürgīn vesā'ir Īrān bahādırları taḫtuñ eḫrāfında mertebelerince ḫarār itdiler. Bir hafta sāz u söz ve [P-149a] bāde-i dil-firūzla 'ıyş u nūş itdiler. Sekizinci gün atlandılar²⁸³². Eger şāh-ı cihān-cūy ve eger gerden-keşān cümlesi gürz-i girānların ellerine alup māzenderān şehrinde perākende oldılar. Lā-cerem Keykāvus fermānıyla āteş neyistāna ne resme ḫoḫınur ise öyle ḫoḫındılar. Şemşīr-i ser-tīzden āteş efrūḫte oldı. Şehri ser-be-ser yaḫdılar. Keykāvus eyitdi: İşte cezāların buldılar. Şimden soñra ḫatlıden ferāġat itmek gerek ammā şimdi bize lāzım geldi ki bir merd-i bā-hūş u heng ki şitāb ile direngi birbirinden farḫ itmiş ola. Böyle bir merdi bulup nāme ile şāh-ı Māzenderān'a gönderelüm²⁸³³ varup aḫvālī söyleye ki dili bīdār ve maġzı girān ola didi. Bu kāra pūr-ı Zāl²⁸³⁴ vesā'ir bahādırān-ı Īrān²⁸³⁵ rāzı oldılar.

²⁸³⁰ Didij] -U.

²⁸³¹ Şāh] -P.

²⁸³² Sekizinci gün atlandılar] -P.

²⁸³³ Gönderelüm] irsāl idelüm, P.

²⁸³⁴ Pūr-ı Zāl] Rüstem-i Destān, P.

²⁸³⁵ Bahādırān-ı Īrān] nām-verler, P.

Nāme Nüvišten-i Kāvus Şāh-Be-Şāh-ı Māzenderān

[Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūlün / Fe' ūl]

Yekī nāme-i ber ḥarīr-i sepīd

Berū enderūn çend bīm ü ümīd

Debīr-i ḥired-mend bi-nüvişt ḥüb

Be-dīd āverīd ender ü zişt ü ḥüb²⁸³⁶

Neşr: Andan Kāvus şāhuñ emriye nāme ḥarīr-i sepīd üzre ṭahrīr²⁸³⁷ olındı. Lākin bīm ü ümīd ile ṭahrīr olındı²⁸³⁸. [U-97b] Bu ṭarz ile bir nāme-i zībā inşā olındı²⁸³⁹ ki anda ḥüb u zişt nümāyān idi. İbtidā Dāver-i Cihān-āferīn'e taḥsīn ü āferīn itdi. Anunçün ki cihānda peydā olan hūnerleri anuñ āşār-ı şan'atinden²⁸⁴⁰ gördi. Cümle elṭāfindan insāna ḥired 'aṭā kılmasıdır ki anuñ kuvvetiyle Yezdān-ı pākūñ ferdāniyyetini bilür ve işbu sipihri gerdān iden ve ḥalḳ arasında 'adālet ü ḳaḥrı ve muḥabbet ü mihri nümāyān iden oldur ve bize ol ḳadar isti'dād virmiş ki eyilük ile kemlige elümüz irişür. Şöyle ki dād-ger ü pāk-kirdār olasin. Ḥalḳdan taḥsīn ü āferīn işidürsin ve eger bed-nihād u bed-keş olursañ dā'im felekden serzeniş görürsin. Mādām ki cihān-dār-ı dād-ger ola kimse anuñ fermānına teḥallūf itmez. Gördüñ mi ki Yezdān-ı pāk zātuña göre ne sezā itdi. Bunca dīv ile cādū ki [P-149b] ḥidmetüñde fermān-pezīr iken az zamānuñ içinde bir ādem ile cümlesini berbād itdi. İmdi eger rüzgārı añladuñ ise revānuñ 'aḳluña āmūz-kār olur. Şöyle ki bu tehlikeden ḳurtulayım²⁸⁴¹ dirseñ tāc-ı Māzenderān'ı andan biraḡup kihter-āsā bu bār-gāha gelüp ḳarār idesin. Bilürsin ki Rüstem-i Destān ile başa ḳıḳamazsın. İmdi geregi budur ki bāc u ḥarāc ḳabūl idüp fermānuma inḳıyād idesin yoḡsa sen daḡı Erjeng ile Dīv-i Sepīd'üñ yolına gidersin diyüp nāme ki tamām yazıldı şāh bir kimse istedi ki Māzenderān şāhına nāme ile göndere. Meger yine şāh-ı Māzenderān'üñ şehrinden Ferhād nām bir dilāver var idi. Güzārende-i tiḡ-i fülād idi. Ol şehrüñ ulularınuñ güzīdesi idi ve anuñ şehrine Süst-pāylar şehri dirler idi. Kāvus anı da'vet idüp ve nāmeyi anuñla gönderdi. Ferhād ki şehre vāşıl oldı şāha ḥaber virdiler ki Kāvus'dan bir ilçi gelmişdür ki 'aḳl u hūş u rāy şāhibidür. Şāh-ı Māzenderān daḡı yanında olan bahādırları tertīb idüp fermānı böyle

²⁸³⁶ Beyaz bir ipek parçası üzerine, bazen korkudan, bazen de ümitten dem vurarak, akıllı bir katip, iyilikle kötülüğü bir araya getiren, güzel bir mektup yazdı.

²⁸³⁷ Tahriir] tarḥ, U.

²⁸³⁸ Tahriir olındı] yazıldı, P.

²⁸³⁹ Olındı] eyledi, P.

²⁸⁴⁰ Anuñ āşār-ı şan'atinden] andan, P.

²⁸⁴¹ Ḳurtulayım] ḥalāş olayum, P.

cārī oldu ki cümlesi dīvānına geleler ve her birisi hünerin ‘ayān idüp Rüstem’üñ nāmını kemlik ile yād ideler²⁸⁴², ger²⁸⁴³ fermān-pezīr oldılar ammā ebrūları pūr-çīn olup maqşūdları üzre olmadı. Kendüleri bilürler idi ki Rüstem’üñ harīfleri degillerdür hele Ferhād’üñ istikbāline vardılar. Bir dilāver ki kuvvetde²⁸⁴⁴ kendüye i‘tikādı var idi. Ferhād’üñ elini muhkem tutdı ve şıkdı. Murādı bu ki üsthānlarını ħurd eyleye. Ferhād yiriyle bulanmadı ve reng-i rüyını ta‘yir itmedi. Andan öñine düşdiler gelüp şāh-ı Māzenderān’a buluşdı. Şāh daħı ri‘āyetden şoñra Kāvus’üñ aħvālinden ve renc-i rāhından şordı. Ferhād daħı cevāb virdükden şoñra nāmeyi şundı. Şāh ki nāmeyi açdı, okıyup Rüstem’üñ dīvlere itdügi aħvāle vākıf olunca kıan ağladı ve derūnından āh-ı sūzān itdi ve kendü kendüye eyitdi ki: Ĥürşīd-i cihān-gerd, ġurūb idüp pinhān olur yirine zāġ-ı siyāh şayerān ider. Ĥalk ħ‘āb-ı rāħata [P-150a] varur ammā Rüstem’üñ mekrinden dünyā emīn ve nāmı daħı degmede nā-bedīd olmaz diyüp²⁸⁴⁵ eger Dīv-i Sepīd ve eger Erjeng’üñ ve eger sā’ir nerre dīvlerden Ulād-ı Ġundī gibi nām-dārlar Rüstem elinde helāk olduklarına ziyāde ġam-nāk olup²⁸⁴⁶ mātem çekdi. [U-98a]

Pāsuħ-nāme-i Şāh Kāvus Ez-Şāh-ı Māzenderān

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Çü ān nāme-rā şāh yek-ser bi-ħ‘ānd

Dü dīde be-ħūn-ı dil ender nişānd

Çünīn dād pāsuħ be-Kāvus key

Ki key āb-ı deryā büved hem-çü mey²⁸⁴⁷

Neşr: Üstād eydür: Çünki şāh-ı Māzenderān Kāvus’üñ nāmesini ser-ā-pā okıdı eleminden kıan ağladı ve ol demde böyle cevāb virdi ki: Āb-ı deryā kaçan bāde gibi rengīn ola ve ben senüñ cengūñden niçün kaçam ki bār-ġāhum senüñ bār-ġāhuñdan ziyāde mi degildür ve ‘askerüm ħod ħesāba gelmez. İmdi bu def‘a üzeriñe bir ‘asker çekem ki ġoziñüz bir ħoşca açıla, ħ‘ābdan bīdār olasız. Bu kerre Īrānīlerden bir toz kıoparam ki yüksek alçaķ belürsiz ola. Lā-cerem şāh-ı Māzenderān ol kıadar ġarrālandı ki ta‘bīr olunmaz. Ferhād geldi naķīr ü kııtmīr ne işitdi ise şāha taķrīr itdi.

²⁸⁴² İdeler] ide, U.

²⁸⁴³ Ger] -P.

²⁸⁴⁴ Kıuvvetde] -P.

²⁸⁴⁵ Diyüp] -U.

²⁸⁴⁶ Ziyāde ġam-nāk olup] -U.

²⁸⁴⁷ Padişahın mektubu başından sonuna kadar okununca, ġözleri yüreġinin kanına battı. Benden ona şunlan söyle: “Denizdeki su ile şarap bir mi?”

Kāvus dağı ol sözleri işidüp āteş oldu ve eyitdi ki: Farz idelüm ki āsmāndan ziyāde ber-ter geçinür lā-büd anı aşāđı indürmek gerekdür. Rüstem eyitdi: Şehriyārā sensiz bu tāc-ı şāhī ve taht-ı pādīşāhī ma‘düm olsun eger fermānuñuz olursa şāh-ı Māzenderān’a ilçilik ile ben varayın tiğ-i zebānum ile aña rengler vireyin ħ‘āh-nā-ħ‘āh anı ma‘kul ile ilzām ideyin. Hemān emr-i şerīfleriñüz ile bir nāme ki tiğ-i tizden dağı bürrinde ola, yazılsun. Ol nāme ile Māzenderān’a varayın didi. Kāvus eyitdi: Ser-firāzā nigīn ü külāh-ı salţanat senden efrūhte olur sen ki bu ħidmeti irtikāb itdūñ biz dağı cānla rāzıyuz didi. Ol ān debire işāret olındı nāmeye āgāz itdi ve ibtidāsı peykān-ı tīr oldu. Andan²⁸⁴⁸ eyitdi ki: Bu maķūle kelimāt nā-mülāyim merdümdeñ şādır olmaķ lāyık degildür. Eger bu ‘azamet ü ħaşmeti derūnuñdan iħrāc iderseñ gelüp bu cānibe fermānuma itā‘at getirüp [P-150b] bende meşābesinde ‘arz-ı ‘ubūdiyyet kılmayıcak olursañ üzerüne leşker-i bī-girān çeküp varayın. Rüstem elinde sen dağı Dīv-i Sepīd’ūñ uğraduğına uğrarsın. Hemānā ki nāme itmāma irdi. Kāvus şāh mührin urup Rüstem’e virdi.

Reften-i Rüstem Be-Şehr-i Māzenderān Ber-sūy

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çü nāme be-müħr ender āverd şāh
Cihān-cū-yı Rüstem bi-peymūd rāh
Be-zīr ender āverd gürz-i girān
Bi-şūd tā der-i şehr-i Māzenderān²⁸⁴⁹

Nesr: Çünkü şāh nāmeyi müħrliyüp Rüstem’e virdi. Rüstem ol nāme ile yola girdi. Gürz-i girānuñ yanına alup tā Māzenderān ħapısına dek gitdi. Şāh-ı Māzenderān’a ħaber virdiler ki Kāvus’dan nāme geliyor ve²⁸⁵⁰ nāme getüren ħod bir hüner-ber dijemdür ki fitrāk yirine bir kemend götürür ki altmış ħat ħalħalanmışdur ve bindügi raħş ise pīl-i demāndan nişān virür. Şāh-ı Māzenderān buyurdu ne ħadar dilāverleri var ise istiķbāle çıkdıkar. Hemān ki mülāķi olup Rüstem anları ve anlar Rüstem’i gördi. Ol eşnāda Rüstem’ūñ gözi bir dırahta tūş oldu ki²⁸⁵¹ ‘azīm şāħlar şalmış idi. Ġayret-i dilāverī teķāzā idüp ol dırahta ki şarıldı, tā dibinden ħopardı ve anı ħārbe gibi [U-98b] elinde tutdı. Māzenderāniler ħayretde ħaldılar. Anlarıñ önine irişdükke

²⁸⁴⁸ İbtidāsı peykān-ı tīr oldu. Andan] -P.

²⁸⁴⁹ Şah, mektubu yazıp müħürledikten sonra, savaşmak için bahane arayan Rüstem, onu alıp yola çıktı. Māzenderān’a yaklaşınca, ağır gürzünü atının eyerine astı.

²⁸⁵⁰ Nāme geliyor ve] -P.

²⁸⁵¹ Tūş oldu ki] ddi ki, P.

Rüstem anı bıraktı süvār u piyāde bunuñ bu zūrına²⁸⁵² taḥsīn itdiler. Bu eṣnāda Māzenderānilerūñ bir zeber-desti ki kendüye i' tıḳadı var idi. Rüstem'ūñ eline merḥabā yüzinden yapışdı. Rüstem daḫı müdde' āsını bildi elini teslim itdi. Ḥarīf zūrı olduḫça şıḳdı. Elbette elini ḫurd iderüm dirken Rüstem aṣlā bozulmadı ve ḫarīfe ḫande ider idi. Āḫir ne ḳadar ki kūşış itdi kār-ger olmadı. Rüstem daḫı aña yapışdı ve cüz'ī teveccūh ile ḫarīfūñ eli ḫurd olayazdı. Beñzinde ḳan ḳalmadı. İkinci yapışışda²⁸⁵³ bī-hūş oldu ve atından ser-nigūn olup yire düşdı. Fevrī birisi şāh-ı Māzenderān'a vardı [P-151a] ve ne ki zūhūr itdi ise bir bir taḳrīr itdi. Meger şāhuñ²⁸⁵⁴ bir pehlevānı var idi nāmına Külāhūr dirler idi. Māzenderān içinde bir dāne idi. Ol eṭrāfda bir hem-neberdi yoḫıdı. Şīr-zūr ve peleng-ḫū idi. Müdām ḫāṭırası ceng idi. Şāh anı yanına da' vet itdi ve aña ḫadden efzūn iltifāt eyledi. Āḫīr eyitdi: Senden iltimāsum budur ki bu gelem ilçinūñ istiḳbāline varasın ve anuñla ne ṭarīḳle olursa münāsebet²⁸⁵⁵ idüp imtiḫāna çekesin. Bu lāyike hūneri ne miḳdār ise vāḳıf olayduñ ve imtiḫānda bir kūşe ideyduñ ki maḫcūb olaydı. Artuḳ bahādırlıḳdan dem urmıyaydı diyicek Külāhūr nerre şīr-āsā ḳalkdı ve Rüstem'ūñ maḳāmına vardı. İbtidā şordı ammā peleng-i dijem gibi bed-ḫū ve ḡazūb görindi. Hemān ki bildi öñine gelüp diz çökdi: Sizuñle bir pençe ṭotalum didi ve pençesini uzatdı Rüstem daḫı pençesini virdi ḫarīf ol ḳadar iḳdām itdi ki Rüstem'ūñ eli zūrdan gögerdi ammā ḫareket ḫāṭırası göñline gelmedi nevbet ki Rüstem'e degdi, Külāhūr'ūñ çengini şöyle şıḳdı ki berg-i dirāhtān bād u zāndan ne resme dökilür ise Külāhūr'ūñ nāḫunları öyle²⁸⁵⁶ dökildi. Bi'z-zarūrī aña ' ilāc idüp gerdenine aṣaḳodılar ve ṭoḫrı şāha gelüp aḫvāli beyān itdi ve didi²⁸⁵⁷ ki: Kişi derdini nihān itmek münāsib degildür. Eger benüm sözüme az ve çok i' timāduñ var ise bunuñla āṣṭī itmek cengden evlā vü enesbdür. Hemān yoḫ yire dūnyāyı böyle vāsi' iken²⁸⁵⁸ kendüñe teng ü tār u zindān eyleme. İmdi sen bu maḳūle pehlevānla ḫuşūmete ḳudretūñ yoḫdur. Lākin şulḫ idecek olursañ iş ḳolaydur didi. Bu maḫalde Tehemten daḫı gūyiyā bir pīl-i demāndur, geldi şāh-ı Māzenderān öñine baş ḳodı. Şāh daḫı ol yāl u bālı ki görđi, lāyıḳına göre ri' āyet ü ' izzet eyledi ve yine kendüye lāyıḳ [P-151b] yir gösterüp²⁸⁵⁹ teklīf itdiler. Rüstem geçdi anda ḳarār itdi. Şāh-ı Māzenderān Kāvus'ı ve renc-i rāhını şordı. Andan Rüstem'i şordı ve Heft-ḫ'ān

²⁸⁵² Zūrına] üzerine, P.

²⁸⁵³ Yapışışda] mālīşde, U.

²⁸⁵⁴ Şāhuñ] .-U

²⁸⁵⁵ Ünāsebet] münāsib, U.

²⁸⁵⁶ Öyle] böyle, P.

²⁸⁵⁷ Didi] eyitdi, P.

²⁸⁵⁸ Böyle vāsi' iken] -P.

²⁸⁵⁹ Gösterüp] görüp, P.

destānların su'āl itdi ki Rüstem daḥı ol aḥvāli gūyiyā işitmişdür ḥaber virdi. Döndi şāh-ı Māzenderān Rüstem'e ḥiṭāb itdi ki: Ğālibā Rüstem didükleri server sensin zīrā bu berr²⁸⁶⁰ ü bāzū ki sendedür. Ben āḥerde görmedüm. Rüstem böyle cevāb virdi ki: Ben anuñ çākeriyüm ol olduḡı yirde bizüm vüçudumuz ve 'ademümüz müsāvīdür [U-99a] zīrā ki ol hem pehlevān ve hem şehsüvār-ı şaf-ārādur diyüp²⁸⁶¹ andan nāmeyi şāha şundi. Nāme-i Keykāvus'uñ peyāmı bu idi ki: Bilürsin ki şemşīr-i āteş-te'sīrūñ meyvesi ser-keşlerūñ kellesidür ve buña meşābe niçe ğāzab-āmīz sözler var idi. Lā-cerem nāmeyi ser-ā-pā gözden geçürdi ve gitdükçe çehresi āteş-i ḥışm u ğāzabdan efrūḥte oldı. Döndi Rüstem'e ḥiṭāb itdi ki: Bu güft ü güdan ne biter ve işbu cüst ü cūdan ne zūhūr ider var efendüñe söyle ki ol Īrān-zemīn sālāridur ben ḥod ḥālā Māzenderān şāhiyum ki sipāhum şümārdan²⁸⁶² bīründür ve evreng ü külāhum zerrīn ü la'l-gündur ne münāsebet ile bizi kendüye da'vet ider. Bu āyīni şāhān-ı pīşinden kim görmüş ve kim işitmişdür. İmdi şaḫın salāṭīn taḥtına ṭama' kılma zīrā bu maḫūle evzā' insānı lā-büd beyne'n-nās ḥ'ār u zār düşürür. Hemān Īrān-zemīn tarafına 'avdet itsünler andaki taḥt-gāh kendülere²⁸⁶³ kāfidür. Yoḥsa zamāneden ziyān u serzenişler görürler. Ğālibā vehm ü gümāna tābi' olmışsınız. İmdi rāy-ı şavābı bulup zānn u gümānı ber-ṭaraf eyleñ ve eger ben 'askerüm ile ḥareket eyleyicek olursam maḥall-i rezmde ser ü pāyı birbirinden teşḥiş itmeyüp bi'l-küllīye ser-āsīme olursız didi. Rüstem ki bu sözleri işitdi kendüsiyle giden nām-verlere baḡdı bu sözlerden bir pāre āteş oldı²⁸⁶⁴ ve fi'l-ḥāl ḫalkdı ki yolına revāne ola. Şāh işāret itdi ki ḥil'at getireler. El-ḥaḡ bir ḥil'at tedārik [P-152a] olındı ki şāhlara lāyık idi. Ol ḥil'atı bir süvār niçe sīm ü zer ile Rüstem'e götürdi. Rüstem daḥı eleminden ḫabūl itmedi. Şehr-i Māzenderān'dan çıkup gitdi. Ammā şāh-ı Māzenderān'uñ sözlerinden ziyāde ser-girān idi. Ḳaçan ki geldi Keykāvus'a buluşdı. Şāh-ı Māzenderān'dan ne gördi ve ne işitdi ise taḡrīr itdi.

Rezm-i Kāvus Şāh Be-Şāh-ı Māzenderān Der-īncā

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Çü Rüstem zi-Māzenderān geşt bāz

Şeh-i cādūvān rezm-rā kerz sāz

²⁸⁶⁰ Berr] -P.

²⁸⁶¹ Diyüp] -U.

²⁸⁶² Şümārdan] ḥadden, P.

²⁸⁶³ Kendülere] anlar, P.

²⁸⁶⁴ Bu sözlerden bir pāre āteş oldı] -P.

Serā-perde ez-şehir bîrûn keşîd

Sipeh-râ heme sū-yı hāmûn keşîd²⁸⁶⁵

Neşr: Üstād eydür: Kaçan ki Rüstem Mâzenderân'dan girü döndi anuñ ardınca şâh-ı Mâzenderân dañı rezm tedârikin görüp serā-perdesini şehirden taşra çıkardı ve cümle sipâhını şahrâya çekdi. Lâ-cerem ol ' asker-i mür-şümârdan bir toz kopardı ki hürşîd-i ' âlem-ârânuñ rengi nâ-bedîd oldu. Muttaşıl ol cānibe leşkerin çekdürmekde idi. Aşlâ zamân gözetmez idi²⁸⁶⁶ ve bir ' asker idi ki ne deryâ ve ne küh ve ne hāmûn görünür idi. Şanki²⁸⁶⁷ rüy-ı zemîn ser-â-ser dîv ' askeri ile tolmış idi ve pillerüñ ayağı altında yiryüzi post olmuş idi. Keşret-i sipâhdan dünyâ tîre-gün ve gerd-i leşkerden ' âlem kır reng olmuş idi²⁸⁶⁸. Âhîr Keykāvus'a haber vardı ki: Şâh-ı Mâzenderân [U-99b] bir ' asker geldi ki dünyâ dîv leşkeri ile teng oldu. Keykāvus ibtidâ buyurdi ki: Rüstem anlaruñ kînine kemer bağılya. Andan Tūs ile Gūderz'e ve Gîv ile Gūrgîn'e fermân itdi ki: ' Umūmen leşkerin ârâste ve kendülerin sinân ve siperler ile pîrâste ideler. Andan şehriyâruñ ve serverlerüñ serā-perdelerin şahrâ-yı Mâzenderân'a kurdılar. Andan ' asker tertîb olunup Tūs-ı Nevder'e meymene ve Gūderz'e mesîre ta'yîn olındı ve Kāvus Şâh kalb-gâhda tûrdı. Sâ'ir sipâhdan taraf taraf şaflar çekilüp tûrdı. İki deryâ gibi ceş-i bî-girân çünki birbirlerine muqâbil tûrdılar. Meydâna kim gire dirken Mâzenderân nâm-dârlarından Cūşâ nâm bir dilir ki gâyetde ' amūd-keş idi. Gürz-i girânın döşine alup [P-152b] şâh-ı Mâzenderân önine gelüp icâzetlenüp Kāvus âlâyına at depdi ve kendü ki, cevşen ise pâr pâr yanup şa' şa' asından gözler hîre olur idi. Pes²⁸⁶⁹ İrânîlerden bir kimsenüñ cür'eti olmadı ki Cūşâ'nuñ önün bağlayup anuñla ceng eyleye ki Kāvus eyitdi: Ey dilîrân-ı rûzgâr ve ey merdân-ı kâr-zâr size ne oldu ki bir dîvden kôrqup kaçarsız. Henüz dañı sizi nümâyân olmadı diyince fi'l-hâl pūr-ı Destân Rüstem-i zamân şâhdan yaña ' inânını döndürdi ve eyitdi ki: Şâhdan destûr olursa ben varup ol dîv-i nâ-sâzuñ haqqından geleyin. Kāvus eyitdi: Belî server bu kâr²⁸⁷⁰ saña müfevvağdur. İrân-zemiñ nâm-dârlarına bu erlik naşîb olmaz didi. Rüstem ki şâhdan bu sözi işitdi şîr-i jiyân gibi na' re urup raşş-ı ejdehâ-peykerini meydâna sürdi ve nîze-i cân-rubâsı ile gelüp Cūşâ'nuñ önün aldı ve düşnâm idüp eyitdi ki: Ey bed-nijâd-ı bî-nişân nâm-ı nâ-pâküñ gerden-keşlere hirâsân virdi. İmdi

²⁸⁶⁵ Rüstem, Mâzenderân'dan döndükten sonra, cadıların padişahı da savaş hazırlığına başladı. Büyük çadını şehirden dışarıya çıkartıp ordusunu ovaya çekti.

²⁸⁶⁶ Aşlâ zamân gözetmez idi] -P.

²⁸⁶⁷ Şanki] güyâ, P.

²⁸⁶⁸ Ve pillerüñ ayağı altında yiryüzi ... olmuş idi] -P.

²⁸⁶⁹ Pes] -U.

²⁸⁷⁰ Kâr] rây, U.

şöyle bil ki şimdi saña miqdār-ı zerre merḥamet²⁸⁷¹ olmaz. Yezdān-ı pākdan ümīdüm budur ki, bu gün māderūñ mātem çeküp meyyitūñ üzerine feryād u şīven eyleye. Cūşā daḥı eyitdi: Sende benden emīn olma ki bu cevşen ile miğferūñ sensiz ḳalup māderūñ anları gördükce cigerin yırtup kendüyi helāk itse gerekdür. Rüstem ki andan bu sözleri işitdi. Bir na‘re öyle ḥayḳırdı ki zemīn ü zamān āvāz ile ṭoldı ve raḥş depüp Cūşā’nuñ üzerine bir nīze ḥamlesin itdi. Evvel vehlede nīze zırhınuñ bendine ileşdi²⁸⁷². Zırh tārumār oldı. Andan geçüp pehlevāna irişdi. Güzār idüp cigergāhından bile geçdi. Rüstem zūr idüp nīzeyi ile anı eyer üzerinden alup ḥāke pertāb itdi. Yire indükçe mağzı burnından gelüp çehresi ḥāk u ḥūn ile āmīḥte [P-153a] oldı. Māzenderān dilāverleri bu zūr-ı bāzūya ve bu sipāhīlige inşāf itdiler. Hemān-dem Rüstem bir na‘re urdı ve eyitdi ki: Ey mehterān-ı nām-cūy, āgāh oluñ ki sipāh-ı düşmen şikeste dil ve zerd-rūy oldılar. [U-100a] Bu şadādan āverd-gāha güft ü gü düşdi. Bu ešnāda sālār-ı Māzenderān gördi ki ‘askerine tezelzül düşer fi’l-ḥāl fermānı bunuñ üzerine cāri oldı ki: Ne ḳadar ‘askeri var ise bir uğurdan hücüm ideler. Şāyed ki keşret sebebi ile Rüstem’e bir gezend irişe yoḥsa birer birer anuñla söyleşilmez diyüp²⁸⁷³ işte ol ittifaḳla iki leşkerūñ kerrenāy u sūrnā vü nefirlerinūñ āvāzı ‘ayyuḳa çıḳdı. Birbirlerine bi’l-küllīye iḳdām itdiler. Meşelā berḳ-i dıraḥşende ebr-i siyāhdan nice nümāyān olursa gürz ü tiğden daḥı āteş böyle efrūḥte olur idi. Gün-ā-gün direfş ile nīze keşretinden hevā sürḥ u siyāh u benefş görünür idi. Zemīn ise deryā-yı kır meşābesinde idi. Emvāci ḥançer ü gürz ü tīr idi. Bād-pā raḥşlar anda ḳiştī āb üzerinde ne resme segirdürse, öyle segirdürler idi. Güyiyā ḡarḳa şitāb iderler idi ve bād-ı ḥazān berg-i dıraḥtānı ne vechle ḥāke düşürür ise miğfer ü külāh üzerine gürz böyle yaḡup kimisini şikest ve kimini ḥāke düşürüp pest iderler idi. İşte bu minvāl üzre ol iki ‘asker bir hafta ibrām u iḳdām itdiler. Bir cānibden ḡalebe görünmedi sekizinci gice Keykāvus-ı tāc-dār başından Keyānī külāhını çıḳardı ve tenhāsına varup Yezdān-ı pāka teveccüh idüp ayaḡ üzre ṭurup ḳan ağladı. Ba‘dehu yüzün ḥāka sürüp didi ki²⁸⁷⁴: Ey Dāver-i dād-ger ve ey Yezdān-ı pāk bu nerre dīv-ān-ı bī-ters²⁸⁷⁵ ü bāk üzre beni mañşūr u muḫaffer eyle ve taḥt-ı şehensāhīyi baña münḥaşır eyle didi. Şabāḥa dek der-gāh-ı Ḥudā’ya tazarru‘ u niyāz eyledi. Her bār ki

²⁸⁷¹ Merḥamet] muḥabbet, P.

²⁸⁷² İlişdi] iletdi, U.

²⁸⁷³ Diyüp] -U.

²⁸⁷⁴ Didi ki] eyitdi ki, P.

²⁸⁷⁵ Ters] vehm, P.

böyle bir kār-ı düşvār āşikār olsa ve pādişāhlar [P-153b] şıdķ ile cenāb-ı²⁸⁷⁶ Hāķķ'a teveccüh idüp du' ā ve fırsat u nuşret temennā itsele lā-büd ol emr-i 'asir sühület ile müyesser olur. Çünkim şabāh irişdi Kāvus Şāh ' ibādetden fāriğ olup başına miğferin urındı ve leşkerine geldi. Leşkeri dağı süvār olmışlar idi. Anlara istimālet virüp eyitdi ki: Ey nerre şirlerüm ve merdān-ı dilirlerüm ğayret ü ğamiyyet kemerin miyāniñuza niçe yirden bend eyleñ. Fırsat u kuvvet sizüñ yāruñuz ve ğaşm-ı nā-bekār şikāruñuzdur diyince dilāverler cüş u ğurūşa gelüp ve kerrenāylaruñ nāleleri ğerdüni ğerü kıldı. Cümleden evvel Rüstem pīl ile²⁸⁷⁷ ğareket kıldı. Kāvus Şāh'a buyurdı ki Ğiv ile Tūs tabl-ğāne ve kūs çaldığı yirde tırup muğāfaza ide. Andan sā'ir dilāverlere destūr virdi herkes ālāyların depüp yüridiler. Bir taraftan Reğhām u Ğürgin ve bir taraftan Ğüderz-i pīr ile Zenge-i şāverān dilāverān ile yüridiler ve küşeden Ğirāze geldi. Ğafasında heft reng bir direfşi var idi ve Ferğād u Ğarrād u Berzīn dağı bir cānibden kıoyıldılar. Tehemten ise ibtidā ğalbe tıokındı. Zemīni dilirlerüñ ğanı ile yudı. Bu üslüb üzre seğer vağtinden āfitāb ğurüb idince dilāverlerüñ şemşirlerinden [U-100b] düşmenüñ ğanı muttaşıl ağmağda idi. Muğaşşāl dillerden mihr ü şefķat ve çehrelerden eşer-i merğamet def' ü ref' olup, peder püsere terağğum itmekden kıaldı. Ğüyyā ki felek-i bī-ķarārdan bārān yirine ālāt-ı ğarb yağar idi. Küştelerden ise her taraftan püşteler peydā oldı ve āverd-ğāhda olan çemenler ve ğār u ğaşāk ve ğiyāh u ğāk mağz-ı ser ile ālūde idi ve tabl u kūs ra' d gibi pür-ğurüş olup ğüneş dağı perde-i ābnūsda pinhāñ oldı. Çünkim [Rüstem-i] pīl-ten bu ğermiyyet ile şāh-ı Māzenderān'uñ üzerine yüridi. Kıble-ğāhda olan dīv ' askerine fenā virüp ' alem üzerine düşdi. Şāh-ı Māzenderān bir zamān şābit ķadem oldı. ĞĦir [P-154a] ğördi ki Rüstem neyistāna düşmiş āteş gibi nār-ı şemşir ile şafları yaķup ğelür hemān emr eyledi: Cümle etrāfında olan dīv u ' ifrit mübārizleri yüridiler. Rüstem neheng-i belāyı niyāmına şalup ejdehā-yı ķazāyı ya' nī nīze-i merdüm-rubāyı eline aldı, hücum eyledi. Dīv leşkeri Rüstem'uñ nīzesine ķarşu tırmağa tākāt ğetüremediler. Şāh-ı Māzenderān ğördi ki iş işden ğeçdi, belā seyl-ābı başdan aşdı. Hemān ğürz-i ğirānın eline alup rağş-ı şabā-sür' atin depüp Rüstem'uñ üzerine yüriyüp öñin aldı. Rüstem dağı nīzesin bırağup ğürz-i kūh-peykerin eline aldı ve na' re urdı şadāsından hevā pür cüş u ğurüş oldı. **Nazm:**

²⁸⁷⁶ Cenāb-ı] cānib-i, U.

²⁸⁷⁷ Pīl ile] -P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Ez-āvāz-ı ān kerd sālār-keş

Ne bād dīv-i hān u ne bā pīl-heş

Figende heme deşt hortūm-ı pīl

Hemī kūşte dīden ber çend mīl²⁸⁷⁸

Neşr: Üstād-ı dānā naql ider²⁸⁷⁹: Ol gerd-i sālār-keşüñ na' resinden ne dīvde cān ve ne cādūda huş qaldı ve pīller ol na' renüñ dehşetinden şahrāda hortumların düşürdiler ve dīvleri nice mīl yirlerde kūşte gördiler. Andan soñra Rüstem²⁸⁸⁰ şāh-ı Māzenderān ile cenge başladı²⁸⁸¹. Bir zamān gürz-i girān ile neberd itdiler ba' dehu²⁸⁸² gürzlerin ellerinden birağup²⁸⁸³ nīzelerin aldılar. Rüstem ol āb-dāde sinānın şāha havāle kıldı. Nīze şadāsı ile Rüstem na' resi Sīmurğ ile ejder gibi cūş u hurūş iderler idi. 'Asker ise bu şadādan müteğayyir ü mütehayyir oldılar. Rüstem'üñ gitdükce āteş-i gāzabı efrūhte oldı. 'Ākıbet şīr-i şerze gibi gājgırup Şāh-ı Māzenderān'üñ kemer bendine kuvveti yetdükçe bir nīze urdı. Cevşeninden güzār idüp haftānınuñ peyvendine irişdi ki andan öte merg ile mābeyninde bir pīrāhen qaldı²⁸⁸⁴. Meger üstād eydür: Şāh-ı Māzenderān sehhār idi. [P-154b] Bu hāli müşāhede idince fevrī bir efsūnla kendüyi bir pāre-i kūh-hāre şeklinde gösterdi. Rüstem anı görüp el çekdi. 'Asker bu cāzūlīga hayrān oldılar. Gürūh-ā-gürūh üzerine gelüp temāşāsın itdiler. Keykāvus dağı yürüdi gelüp ol kūh-pāreyi görüp ta' accüb itdi. Rüstem'e eyitdi: Ey server-i cihān ve ey güzīde-i şāhib-kırānān²⁸⁸⁵ bu ne tūrfe hāldür ki vāқи' oldı. Yā bunuñ çāresi nedür. Rüstem eyitdi: Pādīşāhā bunı getürüp 'asker içine ya' nī hayme-gāha²⁸⁸⁶ alup gitmek gerek. Şāyed ki bir 'ākīl ü dānā [U-101a] ta'limi ile bu kūh-hārādan şāh-ı Māzenderān'ı çıkarmaq mümkün olaydı didi ve fi'l-hāl ol seng-i hārāyı götürdi ve piyāde şāhuñ önüne düşdi. Tā hayme-gāha vardılar. 'Asker Rüstem'üñ bu kuvvetini²⁸⁸⁷ müşāhede itdiler āferīn kıldılar. Çünkü Kāvus bār-gāhına geldi Rüstem'üñ başına zer ü gevher nişār itdi. Çünkim Rüstem ol kūh-pāreyi yire qodı ve

²⁸⁷⁸ Rüstem'in bağırısından ne cadıda akıl, ne devde can kaldı. O bağırışın şiddetinden filler hortumlarını düşürdü, uzak yerlerde bile ölü bulundular.

²⁸⁷⁹ Naql ider] eydür, P.

²⁸⁸⁰ Soñra Rüstem] -U.

²⁸⁸¹ Başladı] düşdiler, U.

²⁸⁸² Bir zamān gürz-i girān ile neberd itdiler ba' dehu] -U.

²⁸⁸³ Birağup] şalup, U.

²⁸⁸⁴ Qaldı] qalur, U.

²⁸⁸⁵ Ey server-i cihān ve ey güzīde-i şāhib-kırānān] server, U.

²⁸⁸⁶ [Hayme-gāha] serā-perde, P.

²⁸⁸⁷ Kuvvetini] zūr u bāzūsını, P.

ne kadar pūlād ve Dımıŝkīden düzölmiş ālāt-ı ħarb var ise meydāna getürtdi ve ol kūha ħiṭāb idüp eyitdi: Ey ŝāh-ı mekkār²⁸⁸⁸ ŝöyle ki cāzūlīġı terk idüp ṭaşra çıkmayasın seni bu ālāt-ı ħarb ile ve muĥkem ḍarb ile ve eŝedd-i ‘azāb ile helāk iderin idi. Ŝāh-ı Māzenderān ki bu sözi iŝitdi bir pāre ebr meŝābesinde ṭaşra çıkdı. Tehemten anuñ elin ṭūtdı ve yüzine baķup ħande kıldı ve ṭa‘n u serzeniŝler eyledi. Ba‘dehu Kāvus ŝāh baŝ kıaldurup aña nażar ŝaldı. Gözine ħ‘ār u ħaķır görindi ve anı ŝāhlıġa lāyık görmedi ve kendüsünüñ Māzenderān’da çekdüġi renc ü elemeleri yād itdi. Fevrī cellāda iŝāret itdi ki vücūdın ŝemŝīr-i ser-tīz ile²⁸⁸⁹ pāre pāre ide. Tehemten ki²⁸⁹⁰ ŝāh-ı cihānuñ²⁸⁹¹ [P-155a] murādın bildi hemān ŝāh-ı Māzenderān’uñ ŝaķalından ṭūtdı ve meydāna çekdi. Evvel ħançer ile miyānından iki pāre eyledi. Andan tiġ ile vücūdını pāre pāre [P-155b] kıldı ve ‘aķabince leŝkerine ādem gönderdi. Mā-meleki ne var ise eger tāc u ħazīne ve eger sā’ir esbāb ve māl u menāl ve tefārīķ ve sīm ü zerdür ve’l-ħāŝıl ŝāhlıķ iĥtiŝāmına müte‘allıķ ne kadar mevcūd nesnesi var ise bi’l-küllīye zābṭ u ṭaşarruf itdiler ve andan Kāvus Ŝāh’uñ ħuzūrına getürüp ‘arz itdiler. Sīm ü zerden niçe pūŝteler nümāyān oldı. Kāvus daĥı ‘askerine ol mālдан baĥŝ-ı firāvān u in‘ām-ı bī-pāyān itdi. Andan ŝoñra dīv leŝkerinden esīr olanları daĥı derzencīr getürdiler. Ŝāh anları gözden geçürdi. Anlar ki kendü emrine rām oldılar āzād itdi. Anlar ki ser-keŝlik itdiler buyurdı helāk eylediler. El-kıŝŝā bu dād u diĥŝden ŝoñra Kāvus Ŝāh ‘ibādet-gāha geldi ve gerd-kār-ı Bī-çün’a ħamd u ŝükr idüp eyitdi: Ĥudāyā, kādīrā, perverdigārā bir zamān beni düŝmen-i dün elinde esīr itdürüp²⁸⁹² ba‘dehu yine ol tengnā-yı miĥnetden ħalāŝ idüp bu devlete ve iŝbu ‘izzete yine sen vāŝıl itdüñ ve baĥtum ser-niġün olmiŝ iken yine evvelkiden ziyāde ħümāyün eyledüñ hezārān hezār minnet ü sipās olsun saña diyüp bir hafta bu minvāl üzre ‘ibādet eyledi. Sekizinci gün yine ṭaşra çıķup baŝına tāc-ı ŝāhī urınuş serīr-i salṭanatda geçüp karār itdi ve yine ħazīne kıpusın aķup ol ġazā mālından ġayrı kendü ħazīnesinden ‘askere miķdārlarınca baĥŝiŝ virdi. Bir hafta daĥı [U-101b] āyīn-i ‘adl ü dād icrā kıldı. Ba‘dehu Rüstem-i nām-dār ayaġ üzerine kıalkup du‘ā idüp eyitdi: Pādiŝāhum elĥamdü’lillāh ki derd ü meŝaķķat ber-ṭaraf olup sürür u rāĥat el virdi. Ŝimden ġirü vaķtidür ki bu fetĥ ü nuŝretüñ ŝükrānesi iķün Ulād bendeñüzi ber-murād idesiz ki bize bu kadar rehber oldı. Ĥaķ Te‘ālā ne ki müyesser itdi ise anuñ mülābesiyle

²⁸⁸⁸ Mekkār] kām-kār, P.

²⁸⁸⁹ Ŝemŝīr-i ser-tīz] tiġ ile, U.

²⁸⁹⁰ Tehemten ki] çünki Rüstem-i Destān, P.

²⁸⁹¹ Ŝāh-ı cihānuñ] ŝāhuñ, U.

²⁸⁹² İtdürüp] idüp, P.

olmuşdur. Bā-vücūd ki ibtidādan ben kendüye Māzenderān tahtını va‘de itmiş idüm. Lāyık olan oldur ki ibtidā siz daḡı anı ḡil‘at kirāmı ile mükerrerem idesiz. Ba‘dehu eline berāt-ı şāhī virile²⁸⁹³ ki [P-156a] tā ölinceye dek Māzenderān tahtı taht-ı taşarrufında ola ve ne kadar ki Māzenderān’da ulu ve kiçi vardur bi’l-cümle emrine rām olalar didi. Keykāvus daḡı şāhib-kırānuñ sözine zerre kadar muḡālefet itmeyüp buyurdı ki taht-ı şāhī vü ḡil‘at-i pādişāhī ve külāh u kemer ḡāzır olındı. Andan Ulād’ı getürüp Māzenderān tahtına pādişāh itdiler. Andan Keykāvus buyurdı ki şimden girü bu iḡlīmden geçüp Īrān-zemīn’e ‘avdet olına. Andan ‘asker göç yaraḡın görüp yola girdiler. Menzil-be-menzil gidüp Īrān şehrine irişdiler.

Bāz Āmeden Keykāvus Be-Īrān

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çü Kāvus der şehir-i Īrān resīd

Zi-gerd-i sipeh şüd cihān nā-bedīd²⁸⁹⁴

Neşr: Üstād eydür: Çünki Kāvus Şāh Īrān-zemīn ser-ḡaddine ḡadem başdı gerd-i sipāhdan cihān nā-bedīd oldı. Ol dem şehir-i Pārs ki taht-gāh-ı Kāvus idi. ‘Askerüñ muḡaddemi müjdegānī ile ol şehre irişdiler. ‘Ālem ḡulgüle ile ḡoldı. ḡalk-ı cihān şād u ḡandān oldı. Anda olan a‘yān-ı vilāyet ve vükelā-yı devlet buyurdılar ser-be-ser şehir ḡonandı. Dībālar ve zer-beftler pāy-endāz için ḡāzır itdiler²⁸⁹⁵. Andan Kāvus daḡı kona göçe zevḡ u şādī birle, bir aḡşāma ḡarşu gelüp Pārs şehrine yaḡın ḡonadı ki yarın ‘ale’s-seḡer taht-gāhına dāḡil ola. Ol gice anda Rüstem ile ‘ıyş u ‘iştret kıldı. Īrtesi şabāḡ ḡarañusunda bār u ben-gāh ve aḡrık vesā’ir ḡayme-gāh bi’l-küllīye ḡalkup şehre girdi. Andan ḡürşīd-i cihān-tāb mu‘allaḡdan nümāyān olduḡda Kāvus daḡı zīb ü ziynet ile yirinden ḡalkup şehre girdi lāzıme-i ḡidmet ne ise bi’l-cümle edā itdiler. Andan gelüp sarāyına dāḡil oldı ve atından inüp²⁸⁹⁶ fi’l-ḡāl buyurdı ki meclis-i şāhī tertīb olınup ve rāmışgerler ya‘nī sāzendeler gele ba‘dehu tahtına geçüp ol gün ve ol gice ‘ıyş u nüş kıldı. Ol şafā vaḡtinde esbāb-ı ‘ıyşdan bir nesne yoḡıdı ki anda ḡāzır olmaıya bu ḡarafdan Rüstem daḡı menziline vardı. ḡapusunda cüş u ḡurüş [P-156b] ḡopdı. Īrtesi cümle nām-verler Rüstem’üñ der-gāhına ḡayr-ı maḡdem diyü vardılar. Üç gün bu ḡüne şafā olındı dördüncü gün Kāvus başına tācın geḡüp [U-

²⁸⁹³ Virile] virdiler, U.

²⁸⁹⁴ *Kāvus, Īrān’a geldiḡi zaman, ordusunun atlarından kalkan tozlardan gökler kayboldu.*

²⁸⁹⁵ İtdiler] olındı, P.

²⁸⁹⁶ Ve atından inüp] -P.

102a] dīvāna çıktı. Serverler ‘umūmen şāhuñ şem‘ine cem‘ oldılar. Ba‘dehu²⁸⁹⁷ Rüstem-i Destān geldi. Cümle serverler ta‘zīm ile dīvān-ḥāne kapusunda istiḳbāl idüp öñine düşüp içerü getürdiler. Şāh ayağa ḳalkdı Rüstem daḥı du‘ā idüp geçüp pāy-i taḥtda ḳarār eyledi. Andan simāt döşendi ni‘met yindi ba‘dehu şāh buyurdı kātibler defterlerin alup geldiler ve ḥazīne-dārılar kīse kīse sīm ü zeri getürüp yıgdılar. Andan şehir içinde āstānesine müte‘allik olan eger sipāh ve eger ḡayrı cümlesinüñ bī-ḳuşūr ve lā-kūsūr vazīfelerin virdi ve bir ḥazīne daḥı baḥşış virdi. Andan yine şāh gencevere işāret eyledi. Ḥil‘at ü kemer ü külāh ki cümlesi gevher-i nigār idiler. Getürüp Rüstem’ün öñinde ḳodılar ve bir ḳabā-yı zer-beft daḥı oturduḡı yerde geyürdiler. Andan mā‘adā bir ṭavḳ-ı zerrīn ve bir yāre-i muraşsa‘ ve yüz dāne mihr-çehre kemer-beste ḡulām ve yüz müşk-būy, ḳamer-peyker zīb ü ziver ile ārāste pürsitāreler ve yüz dāne raḥş-ı cihān-peymā-yı zerrīn-sitām ve yüz dāne ester ki yükleri Çīnī ve Rūmī ve Pehlevī kumāş u metā‘²⁸⁹⁸ idi ve yüz bed-reh dīnār bu zıkr olınan māl u esbābı Rüstem’e pīşkeş çekdiler ve bir ḥarīr üzre Nīmrūz ḥükümetini müceddeden yazup Rüstem’e teslim itdiler ve içinde yazılmış idi ki: Ol memleket-i mü‘ebbed Rüstem’ün ola Keykāvus’dan şoñra bir pādīşāh ta‘arruz itmeye ve bu in‘ām u iḥsāndan şoñra yine Keykāvus Rüstem’e sitāyiş idüp eyitdi ki: Ey şāhib-ḳırān ‘ālem sensiz mihr ü māh toḡmıya dem-be-dem tāk-dārılarūñ göñli senüñle germ ola. Rüstem daḥı yirinden ṭurup taḥtuñ kenārını būs itdi. Andan ol gün aḥşāma dek ‘ıyş u ‘işret **[P-157a]** ḳıldılar. Ṭaḡılmaḡ zamānı geldükde Rüstem Nīmrūz’a gitmege şāhdan icāzet istedi. Şāh daḥı destūr virdi. Ba‘dehu Rüstem dīvāndan çıkup menziline geldi gitmek tedārikiyle muḳayyed oldı. Ol gice geçdi şehir zamānı kūs u nefrīn çalup Nīmrūz cānibine ‘azīmet itdi. Kāvus Şāh daḥı taḥtında ḳarār idüp dād u dihiş ile muḳayyed oldı ve sipehdārılıḡı Ṭūs’a virüp ayaḡına keş-i zerrīn geydürdi. Andan Īrān şāhları içinde ‘ādet oldı ki her kim ser-leşker olursa ayaḡuna altun başmaḡ geyer idi. Bā-ḥuşūş Ṭūs pādīşāh-zādedür. Anuñla tamām ‘izz ü şeref buldı ve Kāvus aña eyitdi: İşte saña bundan ḡüzīde manşīb yoḡdur ki virem keş-i zerrīn ile ile direfş-i Kāvīyān’ı zabṭ eyle Īrān mülkünden artuḡ bir vilāyete ḥākim olmaḡ ḥāṭırasın ber-ṭaraf eyle didi. Andan Şıfāḥān mülkini Gūderz-i pīre virdi. Tamām rüy-i zemīn āb-ı ‘adālet ile tāze vü ter oldı ve devr-i ‘adlinde cihān Bāḡ-ı Īrem’e döndi. Olur olmaz nā-tüvān anuñ devr-i ‘adlinde tüvān-ger oldı ve bed-işlerden **[U-102b]** her ehrimenüñ desti kütāh oldı ve bu ḥaber āfāḡa yayıldı ki: Kāvus Şāh Māzenderān’ı

²⁸⁹⁷ Ba‘dehu] -P.

²⁸⁹⁸ Kumāş u metā‘] -U.

teshîr itmiş halk hayretde kaldı ve etrâf u eknâfda olan mîr ü mehterler pîşkeşler ile gelüp mübârek bād itdiler. Kāvus Şâh bu minvâl üzre bir zamân karar eyledi ve Mâzenderân fetihî kendüye ‘azîm sürür u zevk hâşıl itdürdi. Günden güne şevketi ziyâd oldı.

Gerdiden-i Kāvus Pâdişâhî-i H’işten

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Ser âmed sühan-hâ-yı Mâzenderân

Künün güft bāyed zi-Hâmāverân

V’ez ân pes çünân kerd Kāvus rāy

Ki der pâdişâhî be-cünbed zi-cāy

Ez-İrân şüd tâ be-Türân u Çîn

Küned gerd ez ân pes be-Mekrân-zemîn²⁸⁹⁹

Nesr: [P-157b] Firdevsî-i üstād eydür ki: Şimden girü Mâzenderân sözleri başa irüp nihâyet buldı. Hâlâ gerekdür ki Hâmāverân cânibinden söylene bu def‘a muṭlaqâ Keykāvus’uñ seyâhâti beyân olunur ya‘nî taht-ı taşarrufında olan memālîki tolaşur ve pâdişâhlarını ve beglerini teḥabbüs ü tefahḥuş ider. Anlar ki emrine inkiyād üzredürler ri‘āyet ü himāyetine maḥzar düşerler ve anlar ki ser-keşlik semtinden görünürler cezâların virür ve Hâmāverân anuñ için taḥşîş-i bi’z-zîkr olunmuşdur ki lafzen ve ma‘nen sâ’irlerinden ziyâdedür. Keykāvus ki Mâzenderân’dan geldi tedbîri bunuñ üzerine oldı ki biraz hareket eyleye. Lâ-cerem ibtidâ İrân-zemîn’den ki ḳalkdı Türân ve Çîn semtine teveccüh itdi. Andan sonra Kirmân-zemîn’e gitdi. Ol diyârüñ şâhları hergiz muḥālefet semtinden dem urmadılar. Her mihter bāj u sāvların virüp emrin ḳabûl itdiler. Andan daḥı ḳalkup Berber-zemîn üzerine şalındılar. Üstād eydür: Meger Kāvus az ‘asker ile idi. Ḳaçan ki Berber-zemîn pâdişâhı Kāvus’ı bu ‘asker ile gördi gözine yekdürdü ve cenge āğāz itdi. Şöyle ki zamâne bir ḡayrı şüret bağladı. El-ḥaḳ Berber’den bir sipāh geldi ki anlaruñ keşretinden cihân teng oldı. Nîze-dârları ol mertebe idi ki hevā bîşe-zâr görünür idi güneş ise atlar tozından pür-endîşe idi ve gerd-i sipāhdan cüşse-i pîl görünmez idi. İki leşker ki birbirlerine ṭoḳındılar. Ālāy ālāy zaḥm-nāk olmaḡa başladılar. Kāvus leşkerinde tāb u tüvân ḳalmadı. Gūderz bahādîr gördi ki bir laḡza ihmāl olunursa leşker-i İrân şikest olması muḳarrerdür. Lâ-

²⁸⁹⁹ *Buraya kadar, Mâzenderân’ı dinledin; şimdi de Hâmāverân’ı dinle! Kāvus, Mâzenderân’ı aldıktan sonra, kendi ülkesinde bir geziye çıkmak istedi. İrân’dan Târân’a ve Çîn’e gitti. Oradan da Mekrân’a geçti.*

cerem gürz-i girānın eline alup biñ dāne ‘amūd-keş güzide bahādırlar ile at depdi ve Kāvus dağı anlaruñ ardınca niçe biñ nize-dār ile yürüdi. Bu üslüb bir hamle itdiler ikdām ile tā Berber-zemīn leşkerşnüñ qalb-gāhına sürdiler. El-ḥaḳ bir mertebe kırdılar ki gūyiyā Berberilerden bir süvār qalmadı. Āḥir [P-158a] şehirde ne kadar rüzgār görmüş pīrlar var ise iraqdan cenge muḳayyed idiler. Gördiler ki kendülerinüñ şāhı bir küştedür intikāl itdiler ki ‘askerleri ziyāde zebūndur. Hemān-dem ‘umūmen qalkdılar ve Kāvus’uñ öñine zār u zebūn ḥasta vü maḥzūn gelüp ḥāllerin bu vechle taḳrīr itdiler ki: [U-103a] Biz şāhuñ bende-i direm-ḥarīdeleriyüz her ne fermānı var ise muḥālefetimüz yoḳdur. Şöyle ki ṭab‘-ı şerīfleri direm dilerse yerine zer ü gevher virildükden şoñra ziyāde bir ḥazīne dağı virelüm diyüp minnet itdiler. Kāvus dağı muḥālefet itmedi. Günāhların ‘afv idüp anları nüvāht itdi ve bir qānūn icād itdi ki: Her sene ol qānūn üzre bāc u ḥarāc vireler. Andan dağı göç idüp ilerüye sürdi uğurından dönmedi gide gide bir yire vardı ki anda günūñ te’şīri yoḳdı. Şāfi zūlmāt idi ve ol arada bir şehir-i mu‘azzām var idi Mekrān-zemīn dirler idi. Ser-ḥadd-i Bāḥter ile dāmen-i Kūh-ı Qāf mābeyninde vāḳi‘ olmuş idi. Çünkü Kāvus ol şehre yaklaşdı ṭabl u nefīr ve sūrnā şadāsı şehirde işidildi. Ol şehriñ şehriyārı dağı Kāvus Şāh’uñ geldüğinden āgāh olıcaḳ mīr ü mehterlerini yanına alup ve niçe yıllık güzeşte vü ātiye bāc u ḥarācı qarşu getürüp istiḳbāl itdiler. Külli ta‘zīm ile Kāvus’ı²⁹⁰⁰ ḳondurdılar taşavvurdan ziyāde ri‘āyetler kıldılar. Kāvus gördi ki bunlaruñ fermān-pezirlikde ḳuşūrları yoḳdur. Āzār u ta‘absiz ‘askeri ile ol yirden dağı qalkup çekildi. Çünkü yine ser-ḥadd-i Īrān’a qarīb oldı²⁹⁰¹. Emr eyledi ki ser-leşker tūḡ u ‘alemi Zābilistān’dan yaña çeke. Murādı bu ki: Varup Rüstem ile görişe ve anuñla bir niçe gün ‘ıyş u ‘işret²⁹⁰² eyleye. Pes varup Zābil’e irişdiler. Rüstem şāhuñ gelmesinden āgāh olıcaḳ iki üç menzil yirden istiḳbāl itdi. Zābil ulularıyla şāhı alup [P-158b] şehre getürdi. Bir sarāy-ı ḥāşda ḳondurdi. Bu eşnāda māh-ı āb ya‘nī Ağustos ayı irişdi. Bir ay tamām şāh Zābil’de eglendi. Gāh mey-i ḥoş-güvār zevḳin gāh şayd u şikār şafāsın ve gāh gülistān²⁹⁰³ u lāle-zār temāşāsın itdi. Andan güz ayı ki irişdi gülistān ḥāristān oldı. Bād-ı ḥazān eşcār-ı büstānı ‘üryān eyledi. Belī felegūñ kārı böyledür gāh ‘āleme güler yüz gösterüp ḥandān ider ve gāh ‘abūslik āşikār idüp

²⁹⁰⁰ Kāvus’ı] Kāvus Şāh’ı, P.

²⁹⁰¹ Qarīb oldı] kadem başdı, P.

²⁹⁰² ‘ıyş u ‘işret] ‘işret, P.

²⁹⁰³ Gülistān] Kābilistān, P.

giryān²⁹⁰⁴ eyler. Üstād-ı dānā kavlınce: Egerçi ‘ālemūñ şayfı şitāya mübeddel oldı ammā Kāvus’uñ dağı der-iqbāli muḳaffel oldı²⁹⁰⁵.

Dāsītān-ı Hāmāverān²⁹⁰⁶

[Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūlün / Fe‘ūl]

Çü şüd kār-ı gītī bed ez-rāstī

Bedīd āmed ez-Tāziyān kāstī

Yekī bā güher mürd bā genc-i nām

Derfeşī ber efrāht ez-Mışr u Şām

Zi-Kāvus key rüy-ı ber kāştend

Der-i kihterī ḥār bügzāştend

Çü āmed be-şāh-ı cihān āgehī

Ki ān-bāz dāred be-şāhenşehī²⁹⁰⁷

Bi-zed kūs u ber dāşt ez-Nīmrüz

Sıpeh şād-dil şāh-ı gītī firüz

Heme ber siper-hā nüviştend nām

Be-cüşīd şemsīr-hā der niyām

Sıpeh-rā zi-hāmūn be-deryā keşīd

Bed ān sū kücā düşmen āmed bedīd²⁹⁰⁸

Nesr: ‘Ankā-yı ḳulle-i Ḳāf-ı ma‘ānī vü hümā-yı evc-i sūḫan-dānī, revnaḳ-ı efzā-yı rivāyāt-ı dirīne [U-103b] vü ziyet-ārā-yı ḫikāyāt-ı pīşīne, şāḫib-i tarz u icād ya‘nī Firdevsī-i üstād bir revāniş hemişe raḫmet-i bād-ı bi’n-nebī ve’l-ilāhü’l-emcād bu ḳışsa-i ‘acibi bu güne taḳrīr ve bu dāsītān-ı ḡaribi bu resme taḫrīr itmiş: Ḳaçan ki Keykāvus-ı bā-nāmūs Nīmrüz-ı Fīrüz’da Rüstem bin Zāl bin Sām bin Nīrem ile ‘ıyş u ‘işrete meşḡul oldı. Ol dem mevsim-i bahār āḫire irüp faşl-ı ḫazān irişdi. **Şi‘r:**

²⁹⁰⁴ Giryān] giryān u nālān, P.

²⁹⁰⁵ Muḳāffell oldı] bağlandı, P.

²⁹⁰⁶ Dāsītān-ı Hāmāverān] -P.

²⁹⁰⁷ Yeryüzünün işleri tam yoluna girmeye başlamıştı ki, bu sefer de, Araplar baş kaldırdılar. Araplardan, Mısır ve Şam taraflarında bulunan biri isyan bayrağını açtı. Yeryüzü Padişahı tahtına bir rakip çıktığını öğrendi.

²⁹⁰⁸ Davul sesleri arasında, Nīmrüz’dan, sevinçle yola çıktı. Askerler kalkanlarının üzerine adlarını yazdılar; kılıçlar kabardı, kınlarına sığamamağa başladılar. Padişah, ordusunu oviden deniz tarafına çektiği için, gelişlerinden düşmanın haberi olmadı.

[Fe' ilātün / Mefā' ilün / Fe' ilün]

Zāhir oldı irince vaqt-i ħazān,

Nükte-i küll min-^ç aleyhā-fān

Neşr: Mazmūnına ^ç ālem māşduĸ düşdi²⁹⁰⁹. Ol eşnāda ^ç Arabistān tā'ifesinden ħıyānet zāhir oldı. Bu minvāl üzre ki bir şahş var idi māl u menāli ve gevher ü dīnārı bī-şümār idi. Bu māl kuvveti ile Mışr u Şām'dan ^ç asker cem^ç idüp [P-159a] bir direfş efrāhte kıldı ve ^ç işyān idüp Kāvus'dan yüz döndürdi. Kendüyi ednā iken a^ç lā gördi. Andan ^ç asker çeküp Kāvus'uñ ħükminde olan memālik-i maħrūseyi yıķup yaķup ħarāb itmege başladı ve beglerden bāj u sāv isteyüp kendüyi Kāvus'uñ salţanatına şerīk қоşdı. Bir gün bu ħaber-i cān-gāh gelüp Kāvus'a irişdi ki: Filānkes sizüñle şāhlıķda şirket üzre olmaķ ister. Çünki şāh bu ħaberi işitdi bir ān tevaķķuf kılmadı kūsların çaldurup Rüstem'e vedā^ç idüp Nīmrüz'dan göçdi. Ammā hergiz ol yaĸı tā'ifeye vüçüd virmedi ve leşker daĸı tamām şafā ile ^ç azm-i rāh itdi. Cümle nām-verler isimlerin siperlerinden yazdılar ve şemşirleri ħod niyāmlarında cūş u ħurūş ider idi ve bu bī-girān ^ç askeri hāmūndan çeküp deryā kenārına getürdi gemilere girdiler ve ol deryā ĸara ħesābıyla kıyāsā biñ ferseng idi ve bu deryādan üç şehr-i mu^ç zzama yol var idi ki ol üç şehrele pāye şeklinde vāķi^ç olmış²⁹¹⁰ idi. Bir cānibi Mışr idi ve bir taraflı Berber-zemīn idi ve önlerinde Hāmāverān şehri idi ve bu ^ç āşī tā'ifenüñ cem^ç iyyeti anda idi. Bunlar Kāvus'uñ gelmesinden ħaber-dār oldılar ve Berber-zemīn şāhı Kāvus elinden muķaddeman emān ile kırtulmuş idi. Bu tā'ife zuhūr idicek ol daĸı yine ^ç işyān idüp anlara hevā-dār oldı. Ve'l-ħāşıl Hāmāverān şāhı ve bu azĸun çeri, Berber şāhı ile ħaberleşdiler ve tedbīr bunuñ üzerine oldı ki: Cem^ç iyyet Berber'de ola. Bu ĸavl üzre el-ħaķ ol yirde bir ^ç asker yıĸıldı ki deryā vü kūh u şāħrā ĸubārlarından maĸv oldı. Yir yüzin böyle iĸāta itdiler ki şīr-i derrende cāy-gāh ve ĸūr-ı jiyān deşt içinde rāh bulımaz idi. Kāvus daĸı bir gün rüzĸār ile gelüp kenāra irişdi ve ^ç askerin baħrden berre çekdi. Her tara ādemler gönderdi ve düşmenüñ cāy-ı neberdin ve ħadd ü şümārın yoķlayup ħaber alup gelüp Kāvus'a bildürdiler. Andan [P-159b] Kāvus daĸı nefir ü kūs çalup düşmene yaķın irişdi. ^ç Āķıbet iki leşker muķābil olup [U-104a] tarafeynden kūsar ve nefirler çalındı. Her taraftan dilāverler düşmen ^ç askerine hūm u hücūm itdiler. Bir taraftan Ferhād dilīr ile Tūs ve bir cānibden Gūderz ile Rehhām ve bir yañadan Gīv dilāver ile Behrām bahādır yürüdiler. Her birinüñ nevk-i sinānları zehr-āb-dāde vü şemşīr-i tizleri āmāde idi.

²⁹⁰⁹ Şi^ç r: ... māşduĸ düşdi] -P.

²⁹¹⁰ Vāķi^ç olmış] -P.

Çek-â-çäk-1 gürz ü teber ise dünyâyı tıtdı. Şanki âhen ile seng dögerler idi. Şadâsı böyle çıkardı²⁹¹¹. Kāvus Şāh bî-ihtiyār olup kafā-dār u hevā-dārları ile tā qalb-gāha sürdi. Ammā gerd ü ğubārdan gözler dağı görmeden kaldı. Güyiyā hevādan muţtaşıl jāle yağar idi. Derhāl zemīn hūn deryāsına döndi. El-kışşa dilāverān-ı ceng-āverān bir ‘āleme irdiler ki seri pāydan ve pāyi serden fark itmez oldılar. Sürüp Hāmverān²⁹¹² leşkerini ve Berberistān ‘askerini girüye bırağdılar. Şāh-ı Hāmāverān gördi ki iş işden geçdi hemān elinden şemşirin bırağup başına dermān aramağ derdine düşdi. ‘Alemlerine varup uluları ile müşāvere kıldı. Āhīr emān dilemekden ğayrı çāre bulımadılar. Ol dem bir ādem tedārik idüp Kāvus Şāh’a gönderdi. Ol ādem gelüp emān diledi andan eyitdi: Şāhā hemīn şulhumuz sāde degildür beki boynumuza farz olsun ki her sene bāc u hārāc ne qadar ki fermānıñuz olursa bilā-ihmāl irsāl olına. Eger ki bir sene teğallūf olunur ise yine mükāfātı olına ve başka sipāh için niçe esb ü ester ve esbāb-ı neberd virilsün ve bāj u sāv ile anlara ol ālāt u esbāb bile gönderilsün didi. Keykāvus ki bu sözleri işitdi gelen ādeme cevāb virdi ki: Çünkü anlaruñ bize inkiyādları olur bu günden cümle benüm penāhumda olsunlar. Anlara kimse zarar irişdürmesün didi ve ol dem emr itdi sipāh cengden el çekdiler. Münādīler nidā itdi ki düşmen emān dilemiş ve bāj u sāv virecek olmuş. Zinhār kimseye zarar irgürmesünler. [P-160a] ‘Asker bu nidāyı işitdüp düşmeni kırmağdan fāriğ oldılar. Ba‘dehu Kāvus Şāh gelen ilçiye hīl‘at virdi. İlçi dağı kalkup gidecek zamānda dönüp eyitdi: Pādişāhum saña bir haber-i meserret-eşerüm vardır fermān olunursa inhā ideyin. Keykāvus eyitdi: Buyuruñ. İlçi eyitdi: Şāh-ı Hāmāverān’uñ perde-i ‘işmetinde bir duğter-i rüşen-ağter-i vardır ki qāmet-i ra‘nāsı servden ber-ter ve başında misk-i ezferden bir efser vardır ki müşk-i hağā aña nisbet-i kem-bahā ve bed-nümādur. Bir bālā-bülend ü keysū-kemeddür ki zebānı şehedden ve lebānı qanddan ahlādur ve bir behiş-i lezzet-siriştdür ki zīb ü nigār ile ārāstedür. Meşelā hūrşīd-i nevvār faşl-ı bahārda ne resme tāb-dār ise bu andan şad mertebe bāla vü rağcan-terdür. İmdi şāyeste vü sezā-vār degildür ki aña şāhdan ğayrı cüft ola. Zirā şāhuñ hem-seri māh gerekdür didi. Hemān ki Keykāvus [U-104b] bu ta‘rīfleri işitdi kalbi perākende vü perişān oldı. Ğāybāne bir ‘alāğa itdi ki ta‘bīr olunmaz. Āhīr ilçiye eyitdi: Söyledüğüñüz ma‘kūldür. Hele görelüm ne zühūr ider. Ol dem ilçi dağı kalkup gitdi. Bu cānibden Kāvus Şāh bir merd-i kār-āzmūde vü rüzgār-dīde vü dāniş-pezīre eyitdi: Var şāh-ı Hāmāverān’a mülāyemetle benden selām u peyām ilet anı bu

²⁹¹¹ Şadâsı böyle çıkardı] -P.

²⁹¹² Hāmāverān] Hāmān, U.

cānibe meyl itdürdükden sonra duhterini baña iste ki cüftüm ola didi. Ol merd dağı şāhuñ fermānına itā' at idüp gitdi. Varup şāh-ı Hāmāverān'a yetdi. Evvel şāhuñ selāmin irgürüp andan sipāriş itdügi sözleri bu güne taqrir itdi ki²⁹¹³: Kāvus Şāh böyle buyurmuşdur ki kim ki benüm sâyeme penāh itmeye lā-büd anuñ devlet ü pāy-gāhı az olur ve benüm ile peyvend itmek ulular kārıdur. Bā-vücüd ma'āniyeten görürsin ki hūrşid benüm tācumdan kesb-i rūşeni ve nūrāniyyet ider ve zemīn ise taht-ı 'ācumuñ pāyesidür. Şöyle ki bizüm ile h'ışavend olasin mābeynimüzde olan ceng şulha mübeddel olur. İmdi pes²⁹¹⁴ perde-i 'iffetüñden olan duhter-i hūrşid-ahterüñ ki nāmı Sūdāve'dür baña lāyık u sezā-vārdur. Zirā haseb ü nesebde pākdür eger encümende ve eger şehrlerde nām-ı nigū ile [P-160b] yād olınur didi ve bu sözleri bir mertebe mülāyemet ü meşāfātla söyledi ki andan özge olmaz belki bu nev'ale seng-i hārāya söylese idi te'siri muqarrer idi²⁹¹⁵. Ammā şāh-ı Hāmāverān ki Keykāvus'uñ müdde'āsını bildi gönli ziyāde derd-nāk oldı ve eyitdi: Tūtalum Keykāvus bir şehriyār-ı cihān-dārdur ve fermān-revā-yı kāmkārdur. Eḳālīm-i seb'ada andan muhteşem pādişāh yoḳdur. Ammā hālā benüm ol duhterden özge ferzendüm yoḳdur ve cān-ı şirinümden girāmīdür. Eger gönderdügi ādeme şāfi cevāb virmeyüp h'ār u zār gönderürsem sonra anuñla ceng u muhārebeye vüs'atüm yoḳdur. İmdi 'ilāci budur ki Sūdāve'yi da'vet idelüm ve āna bu aḫvāli diyelüm ma'ḳülü ne ise kendüsi ta'yin ide ve āna 'amel olına diyüp kızını da'vet itdi. İbtidā Kāvus'dan söz açdı ve ol ma'nāyı āna taqrir itdi. Kız eyitdi: Bir kimse ki mehter ü sezā-vār-ı taht²⁹¹⁶ ola ve ulu ve kiçiden ḫalk içinde ihtiyācı olmya. Duhterin āna peyvend olmadan niçün elem çekersin. Sālār-ı Hāmāverān bildi ki kız Kāvus'a hem-ser olmağa ḳā'ildür andan ilçiyi yanına da'vet idüp ri'āyet eyledi ve kızını Kāvus'a virmegi muqarrer eyledi. İlçi dağı varup şāha müje itdi. Bu cānibde şāh-ı Hāmāverān dağı uluları cem' idüp bu rāzı açdı. Anlar dağı ma'ḳül gördiler. Ba' dehu esbābı ile muqayyed oldı ve cehāzin çıkārup biñ dāne üstür ve biñ dāne estere dībā vü dīnār yükletdi ve hezār 'izzet ile duhterini Kāvus'a gönderdi Kāvus bānū-yı cihānuñ didāri ile müşerref oldı. İşte Kāvus bunuñla şöhetde [U-105a] bu cānibde şāh-ı Hāmāverān duhterini ki Kāvus'a virdükden sonra ḳatī²⁹¹⁷ ḡam-nāk oldı. Zirā kızına ziyāde 'alāḳası var idi. Bunı fikr eyledi kim Kāvus'ı da'vet kıla ve bir tedārik ile esir idüp yine kızını sarāyında ḳoya.

²⁹¹³ İtdi ki] idüp eyitdi, P.

²⁹¹⁴ Pes] -P.

²⁹¹⁵ Muqarrer idi] ider idi, P.

²⁹¹⁶ Sezā-vār-ı taht] ser-firāz, U.

²⁹¹⁷ Virdükden sonra ḳatī] virdi, U.

Üstād eydür: Ol dem bir ‘ubüdiyyet-nāme yazdı ve ululardan bir ādeme²⁹¹⁸ virüp Kāvus’a gönderdi. Kāvus daḥı da‘ vetin qabūl idüp gitmegi muqarrer eyledi. Ammā Sūdāve [P-161a] babasınıñ fikrini bildi ve Kāvus’a eyitdi: Pādişāhum sizüñ anda varmañuz ma‘kül degildür. Hāmāverān şehrinde size yir yoqdur. Ben añların ki bu da‘vet ḥayrlı degildür didi. Kāvus istimā‘ itmedi zīrā Hāmāverānīleri merd ‘add eylemeyüp ḥ’ār görmiş idi. Ol dem niçe bahādırān ve dilāverān-ı Īrān ile ‘azm-i Hāmāverān kıldı. Şāh-ı Hāmāverān istiḳbāl idüp şehre getürdi ve sarāyında qondurdı ve yollarına dürr ile za‘ferānı āmīhte idüp nişār eyledi. Andan bir bülend eyvānı dībā ve ser-ā-ser ile döşeyüp bir taḥt-ı zerrīn vaz‘ itdi. Kāvus Şāh geçüp ol taḥt üzerine şād u ḥürrem qarār itdi. Bir ay hemvāre elinden cām düşmedi. Ol diyāruñ āb u hevāsı aña ḥüb u laṭif geldi ve kendüsi ile gelen leşker ü serverler āsāyiş idüp miyānlarından kemerlerin çözüp āzāde qarār eylediler. Şāh-ı Hāmāverān ise vūzerā vū ümerāsı ile rüz u şeb Īrāniyāna qulluq itdiler. İşte bu minvāl üzre Īrāniyān tamām ḥavf ü ziyāndan āsūde vū emīn oldılar. Üstād eydür: Meger şāh-ı Hāmāverān Berberzemiñ’den ‘asker getürmek tedārikinde idi. Bir gün ḥaber geldi: ‘Asker gelüp yaklaşdı. Şāh şād oldı ve kemīn eyledi bir gice Kāvus dilāverleri ile yiyüp içüp ḡāyet mest oldı. Her biri ḥ’āb-ı ḡaflete vardılar. Nā-gāh kūs u nefir şādāsı çıqdı. Berber leşkeri şehre girdiler ve Kāvus’uñ sarāyına girüp ‘ale’l-ḡafet esir itdiler. Cümle serverleri bile giriftār eylediler. Ol dem şāh-ı Hāmāverān anları ol yirde giceletmedi. Meger Hāmāverān’da bir kūh-ı bülend var idi. başı şehāba irmiş idi. Ayaḡı qa‘r-ı deryāda idi ve ol ṭāḡuñ faraqında bir metīn ü müstaḥlem qal‘a var idi. **Nazm:**

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Bed ān dez firistād Kāvus-rā

Hemān Giv ü Güderz ü hem Ṭūs-rā

Heme mihterān-ı diḡer-rā²⁹¹⁹ be-bend

Ebā şāh-ı Kāvus derd zi-fiḡend²⁹²⁰

Nesr: Andan Kāvus’ı ve Giv ü Güderz’i ve Ṭūs’ı ve dükeli mehterān-ı Īrān’ı bend ile [P-161b] ol qal‘aya gönderdi ve yüz biñ dilāver ve ḥançer-güzār leşkeri ol qal‘aya niḡebān qodı ve Kāvus’uñ sā’ir leşkerini kırup mā-melekin yaḡma itdiler ne qadar pūşide-rüyān var ise esir itdiler ve Sūdāve’yi daḥı esir qılup girü evvelki menziline

²⁹¹⁸ Bir ādeme] birine, U.

²⁹¹⁹ -rā] -U.

²⁹²⁰ *Kāvus böyle düşkün haldeyken Hāmāverān Padişahı, Kāvus’u, Giv’i Güderz’i Ṭūs’u ve bunlardan başka, diḡer bütün büyükleri bağlatdı.*

getürdiler ve her ne kadar ki anı Kāvus muhabbetinden ayırmağ dilediler kâbil olmadı ve didi ki: Ben Kāvus'dan ayrılmak muhâldür meger başum kesile didi. Gelüp bu sözi pederine söylediler [U-105b] buyurdı anı dağı ol kal'aya gönderüp Kāvus yanında habs itdiler. Zār u giryān şehriyār ile bir yirde maḥbūs olup bu āña kolluğçı ol buña ğam-gūsār karar kıldılar. Ammā bu haberler cihāna münteşir oldı. Herkes istimā' eyledi ki: Kāvus-ı şāhib-i külāh esir oldı. Ol dem her cānibden düşmen hareket idüp taht-ı Īrān'a 'azimet itdiler. Herkes başına külāh-ı pādişāhı kodı. Tāc u taht sevdāsına düşdiler. Cānib-i Türkistān'dan ve deşt-i Nizevrān'dan sipāh-ı girān geldi. Efrāsiyāb ise ağır sipāh düzdi. 'Iyş u nūşdan ve ḥ'āb-ı rāhatdan ferāğat kıilup yürüdi. Cümle gelen sipāh ḥod anuñ emri ile idi. Īrān'dan ser-ā-ser feryād u fiğān kopdı. Efrāsiyāb leşker-i bī-şümār ile Īrān mülkine āteş-i sūzān oldı. Üç ay cengden bir laḥza ḥālī olmadılar. Niçeler külāh için baş virdiler. Bir ḥāle vardı kim sipāh-ı Īrān perākende oldı. Merd ü zen ve ḥurd u büzürg Türkān'a bende oldılar. Tamām kişver-i Īrān vīrān oldı. Çünkim ḥāl böyle oldı āḥir bākī kalan Īrān uluları bir yire gelüp Rüstem'e nāme yazup içinde aḥvāli i' lām itdiler ve nāmeyi bir heyūn-sūvār ile gönderdiler. Nāme ki Rüstem'e vāşıl oldı gözinden yaş yirine kan akıtdı. Ol dem Kābil ve Zābil leşkerin cem' idüp Īrān'a çekildi. Gelüp serverler ile mülākāt idince her biri zār u giryān Rüstem'ün ayağna düşdiler. Rüstem anlara tesellī virdi ba' dehu şāh-ı Hāmāverān'a bir nāme yazdı. [P-162a] Netice-i nāme bu ki: Eger Kāvus'ı ḥalāş kılmazsañ benüm şemşirümden rehā bulmazsın ve cengüme ḥāzır olasın. Çünki nāme Hāmāverān şāhına irdi oқыup bir zamān ḥayret 'ālemine vardı. Çeşmi tīre ve seri ḥire oldı. Āḥir kendü zu' m-ı fāsidence Kāvus'ı ḥalāş itmegi revā görmedi ve cengi muḥarrer itdi. İlçi gelüp Rüstem'e aḥvāli bildürdi. Andan rüstem dağı dilirān-ı Īrān'ı cem' idüp Hāmāverān'a irdi. Her tarafı ğāret eylediler. Ol dem şāha Rüstem geldüğinden haber virdiler. Ol sözi gūş idince ser-āsime oldı. Ol diyārdan dağı feryād kopdı. Ḥalā'ik cūşa geldi. Şāh-ı Hāmāverān dağı nā-çār leşkerin şehrden taşra çıkardı. Rüstem dağı gelüp muḥābelesine kondı. Ol gice geçdi irtesi iki leşker at arḥasına geldiler. Rüstem gürzini döşine alup na're urup meydāna girdi. Hāmāverāniler Rüstem'ün cūş u ḥurūşın görüp ve heybet ü şalābetine nazār idüp yürekleri uyandı. Bu leşker Rüstem'ün bir ḥamlesine tākāt getüremeyüp münhezim oldılar. Kaçup şehre kapandılar. Ol dem Hāmāverān²⁹²¹ şāhı gördi Rüstem ile muḥābele mümkün degildür zirā leşkeri az idi Berberistān'a ve diyār-ı Mışr'a ilçiler

²⁹²¹ Hāmāverān] -P.

ile nāmeler yazup gönderdi ve nāme içinde dimiş idi ki: Rüstem beni zedeledi. Eger şimdi siz benim ile bir olursanız andan zerre kadar elem çekmezin ammā siz kim baña yardım itmeyesiz pādişahlığa noqşān irişür ve benden gayrı size dağı sirāyet ider didi. Çünkü bu nāmeler ol şahlara vāşıl oldu anlar dağı aḥvāli bilüp işte egerçi üç kişverüñ sipāhı āmāde oldılar. [U-106a] Ammā derūnları pūr-vehm ü ḥayāl Hāmāverān semtine baş ḳodılar. Keşret-i sipāhdan rūy-ı zemīn başdan başa kūh-ı āhen oldu. Çünkü iki yüzden sipāh kūh-tā-kūh şaf çekdiler. Rüstem ki destine nīze alup²⁹²² ḥamle ḳıldı. Aḥşām olunca meydānı tıtdı. Mışır u Şām u [P-162b] Berberistān dilīrlерinden ve Hāmāverān serverlerinden kim meydāna girdi ise emān u zamān virmedi. Ol gece iki leşker dönüp ḳondılar. İrtesi yine şaf çekdiler İrāniyān’dan Girāze nām ser-firāza meymene işmarlandı meyserede Erdişīr-i nām-ver tırdı ve anuñla Zevāre-i dilīr bile idi. Ḳalb-gāhda Rüstem-i kīne-ḥāh ḳarār itdi. Yāl u bāl ve heybet ü şalābet ile zīn üzerinde kemend-i ḥam-ender-ḥamını ḳārbūs-ı zīnde ḳodı. Bu cānibde şāh-ı Hāmāverān ırāḳdan²⁹²³ Rüstem’i gördi bu güne ḥarekātı var ol dağı sipāh-ı girānın başdan başa ārāste itdi. Meymenede şāh-ı Berber tırdı elinde bir gürz-i cān-sitānı var idi ve meyserede sultān-ı Mışır ḳarār itdi arḳasında cevşen ve başında zırh-ı külāh²⁹²⁴ ile ve ḳalb-gāhda şāh-ı Hāmāverān tırdı. Andan iki leşker tedricle birbirlerine hūm u hūcūm itdiler. Ḳarılıp ḳatıldılar. Tiğ ü ḥiştek tāb u şu’lesinden sen dırsin ki dükeli zemīn lāle-zār oldu. Her cānibde niçe ser-i tāc-dār kesilüp ḥaftān u şalvār her ḫarafa perākende vü perīşān oldu. Rüstem-i dilāver rahş sürüp Şām şāhınıñ ardından irişdi. Kemendini pertāb eyledi. Ḥalḳa-i kemend ki anuñ gerdenine bend oldu. Çeküp gūyiyā cevḡānla bir top gibi²⁹²⁵ ḳapdı bu vechle anı atından yıḳdı. Behrām-ı dilīr irişüp iki ellerini ḳafasında bend eyledi. Bu ma’reke de altmış dāne nām-dārān Mışır u Şām giriftār oldu. Bir ḫarafda şāh-ı Berber Girāze’nüñ elinde esīr oldu. Anuñ dağı ḳırḳ dilāverlerini bile tıtdılar. Bu kār-zārda küştegānuñ keşretinden rūy-ı zemīn kūh-ı bülend oldu. Hāmāverān şāhı bu ḫalī görüp emān diledi. Bu ‘ahd ile Kāvus u Gīv ü Gūderz ü Ṭūs’ı ḫalāş ile Rüstem dağı emān virdi. Andan cengden el çekdiler. Rüstem bār-gāhına gelüp esīr olan şahları buyurdı. Meydān-ı siyāsete getürdiler. Bu ḫarafda şāh-ı Hāmāverān fi’l-ḫāl²⁹²⁶ varup ol ḳal‘adan [P-163a]

²⁹²² Alup] aldı, U.

²⁹²³ İrāḳdan] -P.

²⁹²⁴ Zırh-ı külāh] zer-külāh

²⁹²⁵ Gibi] -U.

²⁹²⁶ Fi’l-ḫāl] -P.

Kāvus'ı ve dilāverleri çıkardı ve Kāvus'uñ ayağına düşdi 'özü-ğāhlık idüp²⁹²⁷ ba' dehu Kāvus'ı şefi' idinüp Rüstem bār-gāhına geldiler. Rüstem Kāvus'a istikbāl itdi. Andan ol meydān-ı siyāsetde olan şāhlar dağı emān dilediler ve bāc u hārāc kabūl idüp ve ne kadar ki Kāvus'uñ mālını yağma itmişler idi tazmīn idecek oldılar vāqı' ā varup cümle Kāvus'uñ bār u ben-gāhını getürüp ve māl u hāzinesini bī-kuşūr teslīm itdiler. Andan Kāvus başına firūzeden bir tāc urinup ve bir muhāfe-i zerrīn ārāste olındı. Sūdāve'ye emr itdi ki ol taht üzre otura. Sūdāve dağı çıkup taht-ı revān üzre oturdu²⁹²⁸. Dağı āfitāba yüz urdu ya' nī hāmd itdi²⁹²⁹ ve Andan cümle serverler Kāvus'uñ nazārına gelüp öninde baş kodılar. Kāvus dağı her birini nüvāht eyledi²⁹³⁰. Keykāvus Īrān'dan cānibe teveccüh eyleyicek geldi yine üç memleket 'askeri cem' oldı Mısr'dan ve Hāmāverān'dan yüz biñ 'asker cem oldı. Dükeli ceng-cū-yı mübāriz pehlevānlar idi ve Berber-zemīn'den dağı geldi. Kāvus dağı şehirden geçüp leşker-gāha geldi. Gīti-sitān u kişver-güşālīk kāk' idesi üzre deprenüp evvel kayşere bir kāşid tedārik idüp yol bilür bir ādeme mektüb virüp gönderdi ve eyitdi: Rüm çerīsinden güzīdesini müselleḡ ü mükemmel bahādırlarını ve cihān-dīde vü dīzgin (?) yolından haber-dār olanları cem' eyleyüp bizüm cānibimūze irsāl idesiz diyüp dostıḡ yüzünden yārīlık taleb itdi²⁹³¹. Ba' dehu [U-106b] Īrān tarafından söz açdılar. Efrāsiyāb'uñ 'ālemi hārāba virdügin didiler ve ol maḡalde bir hecīn-süvār geldi bār-gāha girüp Kāvus öninde baş kodı ve bir nāme şundı. Kāvus alup okıdı kim Kayşer-i Rüm Efrāsiyāb'dan şikāyet idüp kişver-i Rüm hārāb oldı diyü tezallüm idüp imdād taleb itmiş²⁹³². Geldük imdi bu cānibe Yemen 'Arabı dağı āgāh oldılar kim Keykāvus Şāh ḡabsden kırtıldı Mısr şāhına ne ḡaldı ve Berber-zemīn şāhını esir itdi didiler. Muḡaşşal her birisi kişver-gir ü gīti-sitān iken Rüstem anlara n'eyledügin işitdiler. Bir süvār dilir tedārik idüp bir dāne nāme yazdılar. Süḡan-ḡā-yı şāyeste yazup bu nev'ale tazarru' idüp eyitdiler ki: Şāhuñ kemter ḡullarıyuz anuñ buyuruḡından ḡāric yire ayak başmazuz dem-ā-dem şāhuñ dostına dost düşmenine düşmenüz gördük Gürk-sārlardan 'asker gelmedi çün taht-gāh-ı Īrān ḡālī idi. Kaşid itdiler ki alup zābt eyleyeler bu işlere [P-163b] biz şabr idemeyüp Efrāsiyāb Kāvus'uñ taht u tācın taleb eyleye dağı otura Īrān u Tūrān pādīşāhı olmaḡ dileye başında beynisi bulanmışdur anuñ ki bunuñ gibi işte şürü' ider diyüp biz dağı Yemen

²⁹²⁷ [idüp] -U.

²⁹²⁸ Sevdāve'ye ... oturdu] Sevdāve'yi süvār kıldılar, U.

²⁹²⁹ Dağı āfitāba ... hāmd itdi] -U.

²⁹³⁰ Andan cümle ... nüvāht eyledi] -P.

²⁹³¹ Dağı āfitāba ... taleb itdi] -U.

²⁹³² Ba' dehu ... taleb itmiş] -P.

mübārizlerinden nīze-dār pehlevān süvārlar ve sīne-güzār u cān-güzār nām-dārlar ile varup Efrāsiyāb'a ārām ve hūzūr virmeyüp anlardan ve bizden kırıldı. İşte bu nev' ale bir rūzgārdur nīk geldi şimdiki hālde bi-ḥamdi'llāh šāhuñ hālinden ḥaber alduḡ ve devlet-i šāhī vü taḥt-ı pādīšāhī yine tazelendi dükeli Yemen 'askeri nām-dār u şemşir-zen ü esb-efgen bir encümen olup müheyyā olduḡ hemān Berber-zemānden ki pādīšāh-ı 'ālem-penāh 'inān-ı 'azīmetin Īrān'a döndüre biz daḡı der-' aḡeb irişürüz. Düşmen ḡanından yir üzre Ceyḡūn ırmaḡların aḡıdıruz diyüp nāmeyi ḡāşıda virdiler. Berber diyārına gönderdiler. Çün ḡāşid nāme ile Kāvus Şāh ḡatına vardı, nāmeyi ulaşdurdı. Kāvus Şāh nāmenüñ maẓmūnına vāḡıf oldu, bu nev' ale münāsib cevābları gördi ve begendi Yemen sultānından ḡoşnūdlıḡ getürdi ve andan şoñra²⁹³³ Efrāsiyāb'a nāme yazdı ve eyitdi: Mektüb saña varduḡda Īrān vilāyetin biraḡ var yūri iḡlīmūñe yüzüñ şuyı ile revān ol. Ḥadden taşra ayak başup teraḡḡi talebiyle yaramazlıḡa el uzatma. Saña şehir-i Tūrān yeter bu az diyārdan saña derd ḡāşıl olur. Seni renc-i dırāza şataşdurur. Saña evlā olan kihterlige bil baḡlamaḡdur. Postuna göre ayak uzat ki rāḡat olasın. 'Ale'l-ḡuşūş Īrān bilürsin evvelden benüm taḡt-gāhumdur ser-be-ser 'ālem pādīšāhları benüm zīr-i destümdedür diyüp niçe bunu gibi sözler ile ḡorḡu ḡaberlerin virdi²⁹³⁴. Andan ol nāme gelüp Efrāsiyāb'a vāşıl oldu. Göñli şitāb ve seri kīneden ḡoldı²⁹³⁵. Kāvus'a ḡaber gönderdi ki:²⁹³⁶ Bundan şādır olan ḡüft ü ḡūyı merdüm-i zīşt-ḡūydan ḡayrıya yaraşmaz²⁹³⁷. Eger mülk-i Īrān saña lāyıḡ olaydı sen Īrān'ı biraḡūp Māzenderān'a gitmez idüñ. İmdi şimdi ben Īrān'a ceng içün geldüm mülk-i Īrān her vechle benümdür²⁹³⁸ ki pūr-ı Ferīdūn ya'nī Tūr benüm ceddümdür²⁹³⁹ bunu cümle 'ālem bilür lā-cerem hem Īrān, hem Tūrān bu yüzden [P-164a] taḡt-gāhumdur ve bir daḡı istiḡḡākūm ol yüzdendür ki bu mülki ben 'Arablardan almışumdur zūr u bāzū vü şemşir ḡuvvetiyle ol diyāri 'Arab ḡavminden boşaltdum aldum. Īrān memleketi benümdür çünki Īrān diyāri saña ḡereklü idi Hāmāverān'a iḡtilāc çeküp n'eylerdüñ²⁹⁴⁰. Yā ben senüñle bu cengden ḡaçan ferāḡat

²⁹³³ Geldük imdi ... şoñra] -U.

²⁹³⁴ Efrāsiyāb'a nāme ... virdi] ol dem Kāvus daḡı bir nāme yazdı ki Efrāsiyāb'a göndere. Maẓmūnı bu ki: Ey Efrāsiyāb niçün ḡaddüñden ziyāde tecāvüz eyledüñ mülk-i Tūrān'a ḡanā'at kılmadıñ bilmedüñ mi ki kişver-i Īrān benüm ḡarār-gāhumdur. Cihān ser-be-ser benüm zīr-i destümdedür, U.

²⁹³⁵ Andan ol nāme ... ḡoldı] Nāme Efrāsiyāb'a varduḡda ḡāyet pūr kīn ü pūr ızḡrāb oldu, P. Şitāb ile cevāb yazdı ve eyitdi:

²⁹³⁶ Kāvus'a ... gönderdi ki] Şitāb ile cevāb yazdı ve eyitdi, P.

²⁹³⁷ Bundan şādır ... yaraşmaz] bunu gibi sözleri merd-i dil-keş olan söyler, P.

²⁹³⁸ Eger mülk-i Īrān ... benümdür] yoḡsa insāf ehli olan bilür ki iki yüzden baña salḡanat, P.

²⁹³⁹ Ki pūr-ı Ferīdūn ... benüm ceddümdür] Ferīdūn Şāh'ın oḡlı benüm dedemdür, P.

²⁹⁴⁰ Bunu cümle ... neylerdüñ] -U.

iderin²⁹⁴¹. İmdi şöyle bil ki ben şemşirüm ile tığdan tığ alurum ya^c nî tığuñ depesini keserin ve tîrem ile ebr-i siyâh içinden ‘uqâb-ı tîz-perri şikâra getürürüm²⁹⁴². Diyüp nâmeyi gönderdi²⁹⁴³. Çün Kāvus nâmeden Efrâsiyâb’uñ sözlerin²⁹⁴⁴ işitdi sipâh-ı cengîyi âmâde kıldı²⁹⁴⁵. Efrâsiyâb ile ceng itmek için Berber-zemîn’den Süryân tarafına yürüdi²⁹⁴⁶. Hâmâverân’dan ĩrân’a gelüp Pârs şehrinde karar itdi ve leşkerini taşra çıkarup bâr-gâhların kurdu²⁹⁴⁷. Bu cânibden Efrâsiyâb dağı ‘asker-i Türkân ile Rûm üzerinden kalkup ĩrân’a müteveccih oldu. Bir gün gelüp Kāvus’a muqâbil kondı²⁹⁴⁸. ĩrtesi iki taraftan leşker süvâr oldu²⁹⁴⁹. Atlar ayağından yir yüzi tozıdı gerd-i siyâh gerdün-ı gerdâna irdi²⁹⁵⁰. Cihân şürnâ vü tabl u naqqâre şadâsından tıldı²⁹⁵¹, zemîn âhenin oldu gök yüzi âbnûsa döndi nîze zağmından ve silâh u siperleruñ şadâsından kulaklar tıtıldı, âteş-i ceng ‘alevlendi. Rüstem-i Destân kalb-gâh-ı ‘askerden ilerü geldi ejdehâ-kirdâr nîze-i âhenin elinde Tûrânîlere şöyle girdi kim Efrâsiyâb pehlevânlaruñ bahtı anuñ ol cenginden uyudu²⁹⁵². Efrâsiyâb ol hâli gördi serâb-ı fâsid gibi kaynadı²⁹⁵³ ‘askerine istimâlet için âvâzıyla çağırıp eyitdi²⁹⁵⁴: Ey benüm dilirlerüm bahâdırlarumuñ güzîdeleri nerre şîrlerüm cehd idün peleng gibi ceng eyleyüp cihânı Kāvus’uñ gözine teng idegörüñ²⁹⁵⁵ ad u sâñ için tûruşuñuz ĩrân pehlevânlarına şemşîr ü nîzeler ile hamle eyleñüz dilîr ü nâm-dârlarını düşürüñüz²⁹⁵⁶ ve ve hem şol Rüstem-i Segzî-i şîr-dil ki anuñ şemşîrinden gerdün hacil olur anı dilîrlik semtinden götürüñ başını belâ bendine yetirüñ. Her kim anı bu cengde atından yıkup zîn-i pelengden ayıra aña şâhlıgum ve tahtum vireyin ve kızum virüp nâmına cihân-pehlevân menşürin yazayum²⁹⁵⁷. İmdi bu işi sizden her kim iderse

2941 Yâ ben ... iderin] -P.

2942 İmdi şöyle ... getürürüm] İmdi cevâb-ı peygâm şemşîr-i tîz olur kim ki tîr çeker doz ile bulutlar yüzünden ‘uqâb-ı dilâveri indürmege kâdir olur anuñ cevâbı haşmına kılıçdur, P.

2943 Diyüp nâmeyi gönderdi] -U.

2944 Çün ... sözlerin] çünkü Kāvus bu sözleri, U.

2945 Sipâh-ı ... âmâde kıldı] ‘asker yarağın gördi, P.

2946 Efrâsiyâb ... yürüdi] -U. Hâmâverân’dan ĩrân’a gelüp Pârs şehrinde karar itdi ve leşkerini taşra çıkarup bâr-gâhların kurdu, U.

2947 Hâmâverân’dan ... kurdu] -P.

2948 Bu cânibden ... kondı] ve ol cânibden bir leşker-i bî-girân ile Efrâsiyâb cenge âlâyler bağladı.

2949 ĩrtesi ... oldu] -P.

2950 Atlar ... gerdâna irdi] -U.

2951 Cihân ... tıldı] Kûs u nefîr şadâsı cihânı tıtdı, U.

2952 Zemîn âhenin ... uyudu] -U.

2953 Ol hâli gördi serâb-ı fâsid gibi kaynadı] -U.

2954 ‘Askere istimâlet için âvâzıyla çağırıp eyitdi] haykırıp eyitdi, P.

2955 Ey benüm dilirlerüm ... idegörüñ] ey benüm dilîr pehlevânlarum ve ey benüm ulularum arslan gibi cengî erenlerüm cehd idüñ ki Kāvus’a cihânı teng idesiz, P.

2956 Ad u sâñ için ... düşürüñüz] -U.

2957 Her kim anı bu ... yazayum] -U.

mülk-i Īrān'ı aña sipāriş idem ve anuñ başını ferağ-ı ferğ-dāndan bālā eyleyem²⁹⁵⁸. Şarğ u ġarbda anuñ nāmı söylene diyüp Tūrān pehlevānlarını Rüstem cengine [P-164b] taħrīk ü taħrīş itdi. Segzī edāsıyla yād itdüġi қақıduġından (?) idi **Nazm**:

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Hemān Segzī ān Rüstem-i şīr-dil

Ki ez- tıġ-i ü geşt gerdün ġacil²⁹⁵⁹

Nesr²⁹⁶⁰: Çünki sipāh-ı Türkān²⁹⁶¹ Efrāsiyāb'uñ²⁹⁶² bu sözünü güş itdiler²⁹⁶³ ser-ā-ser cümle Tūrān begleri cenge yüz tıtdılar²⁹⁶⁴ Īrāñ begleri daġı bir demden ellerine ġürz-i ġirānlar alup nīze-i cān-sitānlar ile hūm u hūcūm ġösterüp Tūrān 'askerine ġuyuldılar²⁹⁶⁵, Rüstem-i nām-ver bebr-i beyān ġibi cūş u ġurūş idüp yüridi, Türkān'a ġoyuldu ġ'āh-nā-ġ'āh Türkān maġlūb oldılar Bahādırān-ı Īrān anlara şol mertebe²⁹⁶⁶. ġılıc urdılar, öyle ġırdılar kim tūde tūde ġüşteler yıġıldı. Tāġlar şaġrālar bellü degil idi. Tūrānīleruñ tamām baġtı uyġuya vardı. Aġırū'l-emr Efrāsiyāb Rüstemden ġirizān oldu. Hīç muġābil olmaġa ve tırmaġā tākati olmadı. Türkān leşkerinden şülüşān leşker ġılıca ġeldi. Çün Efrāsiyāb ġördi ki bākī ġalan 'asker daġı cengden yüz döndürdiler. Zaġmlu ve mecrūġ, mecāleri yoġ ġālleri digergūn, hemān sipāh sūr-ı yān ile ilġadı. Rūşen-i zamāne bu nev'ale ġördi baġıyetü's-süyūf olanları ġeküp Tūrān'a ġitdi. Cıġeri ġūn, baġtı ser-nigūn iki behre 'askeri ġılıca ġelmiş tiryāġ arardı zehre tūş oldu²⁹⁶⁷. Kāvus a' dāya ġālib olup cengden döndü. Andan manşūr u muzaffer şehr-i Pārs'a ġirüp ġarār idicek taġtını ārāste ġıldı. 'Āleme 'adl ü dād bisātıını döşedi şādīlik ile ni' met ġapusını ġüşāde ġıldı. Her semte²⁹⁶⁸ bir pehlevān [U-107a] ġönderdi. Her diyāra bir 'aġlı kāmīl, ġöñli rūşen, ġözi aġıġ serveri baş idüp leşker virdi²⁹⁶⁹. Merv iline ve Nişābūr'a ve Belġ'e ve Herī'ye her birine bir leşker ve bir

²⁹⁵⁸ İmdi bu işi ... eyleyem] ser-efrāzlıġa başını gerdūn-ı gerdāna irġürem, P.

²⁹⁵⁹ *Bilhassa, kılıcının korkusundan ġöklerin bile tıtređiġi, Segzi'li, aslan yürekli Rüstem'i.*

²⁹⁶⁰ Şarğ u ġarbda ... Nesr] -U.

²⁹⁶¹ Sipāh-ı Türkān] -P.

²⁹⁶² Efrāsiyāb'uñ] anuñ, U.

²⁹⁶³ ġüş itdiler] işitdiler, P.

²⁹⁶⁴ Cümle Tūrān begleri cenge yüz tıtdılar] rezme ġüşiş itmegi muġarrer itdiler, U.

²⁹⁶⁵ Īrāñ begleri daġı ... ġuyuldılar] -U.

²⁹⁶⁶ Rüstem-i nām-ver ... şol mertebe] -P.

²⁹⁶⁷ ġılıc urdılar, eyle ... tūş oldu] ġılıc ġodılar ki deşt ü şaġrā ġüşteġānla mālāmāl oldu. Türkān mūnhezim olup dönüp firār itdiler, U.

²⁹⁶⁸ Semte]tarafa, P.

²⁹⁶⁹ Her diyāra bir ... idüp leşker virdi] -U.

emîr gönderdi, cihānı yek-sere ‘adl ü dād ile pür kıldı²⁹⁷⁰ Dükeli kurd kızından yüz döndürdi²⁹⁷¹. Anuñ devrinde ‘ālem dükeli kulluğa bil bağlayup heft iklīmüñ hazā’in-i bî-şümārı hazīnesine aqdı. Devlet-i pādişāhī bir mertebe kuvvet tutdı kim perī ve dīv emrine fermān-ber idi²⁹⁷². Cihānuñ mehterleri anuñ der-gāh-ı qadrinde derbān meşābesinde oldılar²⁹⁷³. Tāc-dārlar kamu aña leşker oldılar ve cihān-pehlevānlığın Rüstem’e virdi. Bir zamān bu nev‘ale [P-165a] rūzgār geçdi. Tāc u taht ile kāmran, düşmenden emīn ü fārīg rūzgār geçürdi²⁹⁷⁴. Çünkim Kāvus bu deñlü saltanatda metānet ü istiqlāl buldı ve bu kadar şāhib-i kudret ü iclāl oldı pes murād idindi ki Kūh-ı Elburz içinde bir mekān idine ya‘nī gāhī anda varup seyr ü şikār itdüğe qarār ide bir sarāy binā ide ol dem qalkup Kūh-ı Elburz’a irdi. Elburz dīvlerini qabza-i teşhīrine alup ve anlara buyurdı ki kūhdan seng-i hārā kazdılar ol taşlar ile iki ulu sarāy bünyād itdiler ve andan raşşlar için āhūr bünyād itdiler. Pülāddan mişler ve hārādan sūtūnlar diküp iki cānibine raşşlar bağladılar ve bunlardan ğayrı buyurdı şırçadan iki dāne ev düzdiler ve anuñ üzerinde h‘āb-ı rāhat idecek yirler kıldılar ve andan ol sarāylaruñ haremide maţbuğlar düzdiler ol cāy-gāhı bir müferrih maqām itdürdi tā ki anda varduqda vücūdı nāz u na‘imle perveriş bula ve bunlardan ğayrı iki hāne dağı bünyād kıldı tā ki anda esbāb-ı ceng qonıla ve ol hāneleri hām gümüşden itdiler ve bunlardan hāşşaten kendüye qarār-gāh için şāfī altun tahtalardan bir hāne düzdürdi yirden yüksekliği yüz yigirmi kulac idi ve ol eyvānuñ üstini yāqūtla muraşşā‘ itdiler dağı üzerini hod pīrūze ile bezediler ve ol qaşr-ı bālānuñ gölgesi düşdüğü yire dek bir uzun cāy-gāh idüp etrafını havlī itdiler ve hergiz ol yirüñ rüşenliği eksilmez idi ve ol maqām-ı hürrem ki Kāvus kendü için ābād itdi yaz ve kışı mu‘tedil idi. Lā-būd anda bir kerre varan kimsenüñ derūnında renc ü elem qalmaz idi. Keykāvus bu ağır bināyı ki Elburz dīvlerine işletdi şol mertebeye vardı ki dīvler hidmetde ‘āciz ü fūrū-mande oldılar. Āhīr binā der-tamām oldı andan Kāvus Şāh bir niçe yıl anda qarār eyledi. Ammā gidükçe ‘adl ü dāda naşş u zevāl irgürdi. Mağzā kendü hevā-yı nefsine tābī‘ olup hātırına gelen ma‘nāyı zuhūra getürmege başladı ve muhālātı mümkünātdan ‘add ider oldı ve ‘askerine ve yanında olan ululara ri‘āyet ü himāyet itmez oldı. Herkes bunuñ hidmetinden ‘āciz olup bed-şaşletleri

²⁹⁷⁰ Merv iline ve ... pür kıldı] Merv şehrine ve Belğ şehrine ve Herī mülkine birer leşker gönderdi ki ol vilāyetleri hıfz u hırāset eyleyer muşşāl cihān me‘men ‘adl ü dād oldı.

²⁹⁷¹ Dükeli kurd ... döndürdi] kurd koyundan tama‘in qaldurdi, P.

²⁹⁷² Anuñ devrinde ... fermān-ber idi] Genç ü dinār rāygān u bî-şümār olup ve baht u sa‘ādetüñ izdiyādından dīv ü perī ve derrendegān aña hidmetkār oldılar, U.

²⁹⁷³ Cihānuñ mehterleri ... oldılar] ulular Kāvus öninde kihterlik yirinde tırdılar, P.

²⁹⁷⁴ Tāc-dārlar kamu ... geçürdi] -U.

zuhūra geldükçe vüzerā vü ümerāsı renc ü miḥnet ḥāşıl itdiler ve gitdükce ḳalbine vesvese-i şeyṭānī yol bulmağa başladı. Belī lā-cerem bir kimesne ki hevā-yı nefse tābi^c olup ārzūsın virmek ike muḳayyed olur şeyṭān-ı ‘aleyhü’l-la‘ net daḫı her vechle anuñ ḥışn-ı ḥaşın-i ḳalbine yol bulur. Elbette gitdükce verā’-yı ḳalālete düşürüp ṭarīḳ-i Ḥaḳ’dan çıkarur²⁹⁷⁵. [U-107b]

Bu Dāsītān İblīs’uñ Kāvus Şāhı Gümrāh İtdügidür ve Kāvus’uñ Āsmāna Çıḳduğıdur

[Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ülün / Fe‘ül]

Çünān bed ki İblīs rüzī be-gāh

Yekī encümen kerd nihān zi-şāh

Be-dīvān çünān güft kām-rūzgār

Ne renc ü ne saḫtīst bā-şehriyār

Yekī dīv bāyed künün nağz dest

Ki dāned zi-her gūne rāy-i nişest

Reved cān-ı Kāvus bī-reh küned

Be dīvān bedān renc kūte küned²⁹⁷⁶

Neşr²⁹⁷⁷: Naḳḳāş-ı şāḫife-i ‘ibret ve ressam-ı cerīde-i ḫikmet ya‘nī Firdevsī-i üstād-ı şāḫib-i ṭabī^c at bu resmle varaḳ-ı nigār-ı süḫan ve bu ṭarzla nümūdār-ı eşḳāl şanem-ḫāne-i dāsītān-ı kühen olmuş ki: Ḳaçan ki Keykāvus Kūh-ı Elburz’a ‘avdet eyledi. Gelüp Pehlev diyārında ārām u rāḫat ḳıldı çünkim anuñ ferr-i devleti teraḳḳī buldı ve hevā-yı nefse tābi^c oldı²⁹⁷⁸. Şeyṭān ‘Aleyhü’l-la‘ net fırsatı ḡanīmet bilüp tevābi^c i ile bir cem‘iyyet ḳıldı ve dīvlere ve cīnlere eyitdi²⁹⁷⁹: Bu gün kār böyledür ki hergiz Kāvus-ı şehriyārda zāhiren ve bāṭinen bir renc ü miḥnet ve bir ḡam u meşāḳḳat ḳalmadı. Tamām derūnı ve bīrūnı ḡıll u ḡuşşadan sādeditür. Zirā umūr-ı dünyeviyye ḳaydını tamām gördi şimdi kendü vücūdını perveriş itmekle muḳayyeddür²⁹⁸⁰. Bugün kārūñuz bu şehriyārūñ elinden çekmekdür. Miḥnet ü meşāḳḳatden sizi ḫālī ḳomaz²⁹⁸¹.

²⁹⁷⁵ Çünkim Kāvus bu deñlü salṭanatda metānet ü istiklāl buldı ... çıkarur] -P.

²⁹⁷⁶ *Nasıl olduysa bir gün, şeytan sabahın erken bir saatinde ve padişahdan gizli bir toplantı yaptı. Devleri etrafına toplayarak, onlara: “Padişahın eziyetinden, neredeyse canımız çıkacak hale geldik. Şimdi, padişahla oturup konuşmasını becerebilecek bir deve ihtiyacımız var. O dev gidip Kāvus’u doğru yoldan çıkararak bizi bu eziyetten kurtarmalı!”*

²⁹⁷⁷ Bu Dāsītān İblīs’uñ ... Neşr] -P.

²⁹⁷⁸ Naḳḳāş-ı şāḫife-i ‘ibret ... oldı] -P.

²⁹⁷⁹ Şeyṭān ‘Aleyhü’l-la‘ net ... eyitdi] İblīs Kāvus’dan nihānī dīvān idüp ḳavm-i şeyāṭini cem‘ eyledi ve eyitdi ki, P.

²⁹⁸⁰ Bu gün kār böyledür ki ... muḳayyeddür] -P.

²⁹⁸¹ Bugün kārūñuz bu ... sizi ḫālī ḳomaz] -U.

Arañuzdan bir dīv gerekdür ki her dürlü rāydan haber-dār ola vara Kāvus'ı azdurmağa qādir ola ve anı yoldan çıkarup helāk ide. Tā kim bu miñneti dīvler üzerinden gidere. Anı tarīk-i Haq'dan çıkarmağıla ferr-i şahī tedbīl olup bir belāya uğraya kim bisāt-ı zer-beftini hāk-ı siyāha devşüre, dleri anuñ belāsından kırtara²⁹⁸² Pes dīvler bu sözi İblīs'den işitdiler ve anuñ maqşūdın añladılar ammā Kāvus kırkusından cevāb viremeyüp bir söz söylemege qādir olımadılar²⁹⁸³. Ol dem bir dīv-i İblīs-şüret ayağa tırup racīm-i la'ine şad-hezār la'netden şoñra eyitdi²⁹⁸⁴: Bu çerb-destlik benüm kārumdur, bu iş baña maqşūşdur²⁹⁸⁵ eger buyurursañ bu hıdmeti ben edā ideyin didi. İblīs dağı aña la'net idüp ber-hūr-dār ol yürü göreysin seni Kāvus'ı tarīk-i Haq'dan nice döndürürsin ve anı rāh-ı dālālete ne yoldan gönderürsin didi. Andan ol dīv dağı kılqup²⁹⁸⁶ kendüyi bir gulām-ı hūb-şüret şekline kıoyup²⁹⁸⁷ ol kıadar ārāste vü pīrāste oldı ki her kıanqı cem'ıyyete varsa lāyık idi. Çünkü bu vechle āmāde oldı. Sürüp Kāvus Şāh olduğı yire geldi²⁹⁸⁸. Meger ol gün Keykāvus şayd u şikār için Pehlev'den taşra kıkmış idi. Ol mel'ün gulām-şekl şāh ile bile kııkdı ve fırsat bulup ilerü²⁹⁸⁹ gelüp şāh öninde yir öpdı ve du'ā kıılup²⁹⁹⁰ bir deste gül şındı ve hoş zebānlık ile eyitdi²⁹⁹¹: Bu devlet-i şahī birle taht-ı pādīşāhıde ber-karār olasın. Zīrā bütün 'ālem senüñ murāduñca oldı ve ser-efrāz u gerden-keşlerüñ sürisine çoban olduñ cümle cihān saña fermān-ber oldılar. Cihānda bir iş dağı kıaldı ki nişānuñ 'ālemde kıala. Kımse bilmedüğü sırrı sen bilesin²⁹⁹². Pādīşāhum bu ferr zebān ki sende vardur. Senüñ cāy-gāhuñ çarh-ı berīn olsa sezādur. Hıuşūşā cihānda ne işlenecek işler var ise itdüñ ve yiryüzünde ne kıadar görecekler var ise gördüñ dünyāda ancaq itmedüğüñ bir iş kıalmışdur eger anı dağı 'amele getüre idüñ hergiz cihānda nām u nişānuñ nihān olmaz idi. Ol sebeble 'ālemde dāsītān olurduñ ve şāhā ol ma'nā budur kı²⁹⁹³ 'ālem-i 'ulvıde āfıtāb-ı enver senden ne rāz kıtar ve nişīb ü fırazuñı nice eyler ya'nī tālı'ıñ ve 'ākıbet kārūñ yine mūncerr olur. Āfıtābdan kıulağıñla işidüp

²⁹⁸² Arañuzdan bir dīv ... kıurtara] İmdi hālā sizden bir kımse gerekdür kemāl-i şeytanatda lā-nazır ve şüret-i zāhirde evzā'ı dil-pezir ola kı varup Kāvus'ı güm-rāh eyleye, U.

²⁹⁸³ Pes dīvler bu ... olımadılar] Diyince bir kımse bu kāra cür'et idemedi. Zīrā Kāvus'dan kıavf itmişler idi, U.

²⁹⁸⁴ Ol dem bir ... eyitdi] pes ara yirden biri tırdı yüzşüz bī-la'in idi, eyitdi, P.

²⁹⁸⁵ Bu iş baña maqşūşdur] -U.

²⁹⁸⁶ Eger buyurursañ bu ... dağı kıılqup] -P.

²⁹⁸⁷ Kıoyup] kıodı, P.

²⁹⁸⁸ Ol kıadar ārāste ... yire geldi] bir niçe dem fırsat gözetdi, P.

²⁹⁸⁹ Gulām-şekl şāh ile bile kııkdı ve fırsat bulup ilerü] -U .

²⁹⁹⁰ Du'ā kıılup] -P.

²⁹⁹¹ Hoş zebānlık ile eyitdi] bu nev'a söze başlayup eyitdi kı, P.

²⁹⁹² Bu devlet-i şahī birle ... sen bilesin] -U.

²⁹⁹³ Pādīşāhum bu ... budur kı] -P.

bileydün ve mäh-ı felek ne gūnedür göreydün ve [P-165b] gice ve gündüzün ne idüğini fehm ide idün ve bu çarğ üzerinde [U-108a] sālār kimdür ya' nī sipihrūn hākimini göreydün²⁹⁹⁴ diyüp ol dīv ü 'acebü'l-la' net bir vechle taqrīr-i kelāma āgāz itdi ki ser-encām-ı kārda Kāvus'uñ derūnını kendüye meyl itdürdi ve sözler tab' -ı şāha te'sīr itdi²⁹⁹⁵. Fi'l-hāl ol şāh-ı 'ālī-cenāh gūm-rāh olup derūnı endīşe-i Hāk'dan kūtāh oldı²⁹⁹⁶. Ol bī-'aqluñ gūmānı böyle oldı ki sipihr-i gerdān kār-ı cihāndan aña yüz göstere ve öyle kıyās itdi ki āsmāna çıkmāğ ile dükeli rāz-ı deverāndan haber-dār ve vākıf-ı esrār ola bilmedi ki bu çarğūn pāyesi ve kendünün ol mertebeye bu yoldan sermāyesi yoğdur²⁹⁹⁷. Egerçi felekde sitāre firāvāndur ammā Hudā-yı te'ālā celle şānehü ferd ü vāhiddür. Eger mihr ü mäh ve eger sitāre vü eflāk ve eger bād ve āb u āteş ve hāk dükeli anuñ zīr-i fermānında bī-çāreler ve kūşış ü bahtda bī-kārlardur ya' nī fermān-ı Hudā olmayınca kimseye baht u sa'ādet virmege kādır degillerdür ammā Cihān-āferīn bunlardan bī-niyāzdur ve sipihr-i zemīn senün için döner Hudā anları saña hīdmetkār itmişdür²⁹⁹⁸. Üstād eydür²⁹⁹⁹: Pādīşāh bu sözleri ki ol dīvdan işitdi cānı pūr-endīşe oldı ya' nī bu fikre vardı ki hevā yüzine nice çıka 'ākıbet sarāyına gelüp dīvān itdi ve ululardan bu aḥvālūñ olmasını istedi her biri ta' accüb itdiler. Āḥir mūneccimlerden şordı ki yir yüzinden āsmāna ne kādır yoldur ne zamāna dek irilür. Anlar daḥı beyān idince şāh daḥı bir nā-ma'kūl ve güc tedbīr buyurdı bir gice hengām-ı ḥ'ābda 'uqāblar āşiyānesi olan mekāna vardılar ve ol yirden bī-nihāye 'uqāb yavrıları getürdiler. Her hāneye iletüp niçe ay ve yıl ol yavrıları tavuğ kebābı ile ve kuzı ve koyun etleri ile beslediler. Gitdükçe ol kuşlaruñ her birisi bir şīr-i ner kādır kuvvet şāḥibi oldı³⁰⁰⁰. Şöyle yalıñuz birisi bir yaban tekesini altına almağa kādır olur idi. Çünkim bu kuşları bu minvāl üzre tamām ḥāşıl itdiler. Andan şoñra Keykāvus göge çıkmāğı muqarrer eyledi. **Nazm:**

²⁹⁹⁴ 'Ālem-i 'ulvīde ... hākimini göreydün] āfītāb-ı 'ālem-tāb felekde firaz u nişibe niçe devr eyler ma' lūm idinesin. Mäh-ı tābende ne vech ile artar ve eksilür, gice gündüz nedür, bu çarğ-ı gerdan üzre sālār kimdür, ser-efrāz bunları bilmek gerekdür, P.

²⁹⁹⁵ Diyüp ol dīv ... te'sīr itdi] diyüp bunuñ gibi sözler ile şāhuñ 'aqlın uğurlayup anı ol dv-i la'ın yoldan çıkardı, P.

²⁹⁹⁶ Fi'l-hāl ol ... kūtāh oldı] pes Kāvus endīşe-nāk oldı, P.

²⁹⁹⁷ Ol bī-'aqluñ gūmānı ... yoğdur] meger şöyle gūmān ider idi kim 'ālem anuñ her derūnı emrine rām ola. Şanurdı kim bu çarğ-ı gerdenün gerdişi āsān bilinür ve aña nihāyet bulunur, P.

²⁹⁹⁸ Egerçi felekde ... hīdmetkār itmişdür] bildi kim bu çarğ-ı bī-қarārda sitāre firāvāndur ve Hālīk birdür ve dükeli gökler ve yılduzlar ve mäh-ı tābende ve zemīn-i tīre fermān-ı Hāk'dan hāric degıldür, her biri hareketdedür ve Hāk celle ve 'ālā bunlardan mūnezzehür, P.

²⁹⁹⁹ Üstād eydür] -P.

³⁰⁰⁰ Gitdükçe ol ... şāḥibi oldı] her biri şīr-i jiyāna döndi, P.

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Zi 'ūd Kumārī yekī taht kerd

Ser-i taht-rā hem be-zer saht kerd³⁰⁰¹

Nesr³⁰⁰²: Ya' nī 'ūd-ı kumārīden bir taht peydā itdi ve başlarını altunla müstahkem eyledi³⁰⁰³. Dağı ol tahtuñ pehlūsına uzun nīzeler bağladılar. Ol nīzelere koyun ve kızu gövdeleri aşdılar ve andan sonra dört dāne 'uqābı ki her biri bir şīr kadar var idi getirüp şan'atle ol tahtuñ eṭrāfına bend itdiler. Şöyle ki [...] ³⁰⁰⁴ ol etler ki aşılışdur anları almağa kaşd idüp perr ü bāl açduklarında taht dağı hevāya çıka ve Kāvus göge 'azm ide. Halā 'iḳ bunuñ bu kārına hayrān olup herkes māḳām-ı hayretde ḳaldılar³⁰⁰⁵. [U-108b] Kāvus-ı bī-nāmūs gelüp ol taht üzerinde oturdu³⁰⁰⁶. Ol kuşlar dağı ol nīzelerde aşılış etleri göricek aña kaşd idüp ḳanādların açduklarında taht yiryüzinden bir demde³⁰⁰⁷ ḳalḳup [P-166a] ol yirden seḫāb içine 'azm itdiler³⁰⁰⁸. Mādām ki ol kuşlaruñ ḳuvveti var idi ol etlere yetişelüm ḳanād açduklarınca dağı bālāya pervāz urup gitdiler. Firdevsī-i dānā eydür: İştüdüm ki Kāvus felek üzerine gitdi murādı [...] ³⁰⁰⁹ irişe ammā ba'zılar didi ki Kāvus'uñ āsmāna gitmekden ğarezi varup tīr ü kemānla ceng itmek idi [...] ³⁰¹⁰ bu rāzı Ḥudā'dan ğayrı kimse bilmez ve ba'zılar ise Nemrūd didükleri Kāvus'dur didiler. [U-109a]

³⁰⁰¹ Kumar ülkesinde yetişen öd ağaçlarından sağlam bir taht yaptırıp, baş taraflarını altınla kaplattı.

³⁰⁰² Çünkü bu kuşları bu ... Nesr] -P.

³⁰⁰³ Ya' nī 'ūd-ı kumārīden ... eyledi] 'ūd-ı kumārī tahtasından bir taht bünyād itdi, P.

³⁰⁰⁴ Metnin bu kısmı silik çıkmıştır

³⁰⁰⁵ Halā 'iḳ bunuñ ... ḳaldılar] -P.

³⁰⁰⁶ Kāvus-ı bī-nāmūs gelüp ol taht üzerinde oturdu] -P.

³⁰⁰⁷ Bir demde] -U.

³⁰⁰⁸ Ol yirden seḫāb içine 'azm itdiler] ebre irgürdiler, P.

³⁰⁰⁹ Metnin bu kısmı silik çıkmıştır.

³⁰¹⁰ Metnin bu kısmı silik çıkmıştır.

(Bu meclis Keykāvus'ın āsmāna tahtla çıķduđıdır ki altında rubi' meskūn resm olunmuşdur.)

GN, GNN: 11, Minyatür: U-108b

[U-109b] [boş] [U-110a] Ammā zamānları biribirlerinden ırakdur. Nemrūd'ũn dāsītānı İbrāhīm 'Aleyhi's-selām iledür. Keykāvūs ise Süleymān 'Aleyhi's-selām zamānında gelmişdür. Üstād eydür: Çünkim Kāvus ol murğlaruñ pervāzı ile evc-i hevāya 'urūc itdi³⁰¹¹. Ol miqdār gitdi ki murğānuñ perr ü bāllerinde tāb u tüvān kalmadı 'ākıbet kendülerin şalıvirdiler³⁰¹². Taht-ı Kāvus³⁰¹³ ebr-i siyāhdan aşağı³⁰¹⁴ nigün-sār olup Çin diyārında [P-166b] vāki' şahrā-yı Āmil'de bir mişe-zāra düşdi³⁰¹⁵. 'Acā'ib kışşā degil midür ki bunuñ gibi yirde Kāvus helāk olmadı³⁰¹⁶. Zirā perde-i ğaybdan daħı zuhūra gelicek nesne var idi³⁰¹⁷. Cenāb-ı Haqq anı bu varıtan daħı halāş eyledi zirā³⁰¹⁸ anuñ bilinden Siyāvūs gelse gerek idi. Lā-cerem 'ömrinden baqiyye var idi³⁰¹⁹. Kāvus ki ol mişe-zāra düşdi zārılık kılup Hudā'ya niyāza başladı³⁰²⁰. İtdüklerine peşimān oldu. Bu tarafda Kāvus'ũn hālinden Rüstem haber-dār oldu. Hemān Giv ile Tūs'ı yanına alup ve bir miqdār 'asker ve tabl u kūs ile kılup Kāvus'ı taleb itmek kaşdın eyledi. Bu esnāda Güderz-i pīr Rüstem-i dilire eyitdi: Ey şir-i cihāngir ben kuluñ şir-i māderden seyr-i evvelden berü cihān içinde çok tāt u taht şāhibi şāhlar gördüm ve her birini bīdār-baht ve nīk-ḡāh gördüm ammā Kāvus gibi ḡod rāy kimse³⁰²¹ görmedüm ve işitmedüm. Bunda ne 'aql ve ne fikr vardur³⁰²². Her ne kim ḡatırına ḡutūr iderse anı zuhūra getürür. Şol bir 'aqlı yoḡ dīvāneler gibi her ne yirden yil eserse anuñla deprenür. Bundan ilerü gelen pehlevānlardan ve pādīşāhlardan hīç kimse göklere çıkmāḡ için kaşd itmediler. Kāvus bilmezüm ki neden bunuñ gibi heves itdi³⁰²³ didi³⁰²⁴. Āḡir ol yirden kılup gitdiler bir gün gelüp bişe-zār-ı Çin'e yetdiler. Anda Kāvus'ı zār u zebūn buldılar³⁰²⁵. Pes Kāvus anlardan utandı³⁰²⁶. Güderz-i pīr aña ḡa' n idüp eyitdi³⁰²⁷: Saña maḡall ü sezā-maḡām bīmāristān

³⁰¹¹ Mādām ki ol kuşların kuvveti var idi ... 'urūc itdi] -P.

³⁰¹² Ol miqdār gitdi ki ... şalıvirdiler] şol kadar gitdiler kim kanad şalmaḡa mecālleri kalmadı, P.

³⁰¹³ Taht-ı Kāvus] -P.

³⁰¹⁴ Aşaḡı] -U.

³⁰¹⁵ Çin diyārında ... düşdi] yine zemīne çekildiler, tahtı yiryüzine indürüp şehri-i Çin'den cānibe geldiler ve indükleri mişistān idi, P.

³⁰¹⁶ 'Acā'ib kışşā degil ...olmadı] 'Acā'ib ḡikmetdendür ki Kāvus helāk olmadı, U.

³⁰¹⁷ Zirā perde-i ğaybdan daħı zuhūra gelicek nesne var idi] -U.

³⁰¹⁸ Cenāb-ı Haqq anı bu varıtan daħı halāş eyledi zirā] -P.

³⁰¹⁹ Lā-cerem 'ömrinden baqiyye var idi] -U.

³⁰²⁰ Kāvus ki ol mişe-zāra düşdi zārılık kılup Hudā'ya niyāza başladı] -P.

³⁰²¹ ḡod rāy kimse] -U.

³⁰²² Bunda ne 'aql ve ne fikr vardur.] diyessin ki başında beynisi yoḡdur, P.

³⁰²³ Şol bir 'aqlı yoḡ ... heves itdi] -U.

³⁰²⁴ Didi] diyüp, P.

³⁰²⁵ Āḡir ol yirden ... buldılar] vardılar Keykāvus'a vāşıl oldılar, bir bir şāh öñinde yir öpdiler, P.

³⁰²⁶ Pes Kāvus anlardan utandı] -U.

³⁰²⁷ Güderz-i pīr aña ḡa' n idüp eyitdi] Güderz ilerü gelüp Kāvus'a eyitdi, P.

içinde olmak münāsib degildür³⁰²⁸. Sen nice şāhsın ki her zamān taht u külāhuñı düşmen-i bed-ḥāha virürsin ve derūnuñda ki efkār-ı fāsıdeyi kimseye dimeyüp ḥod rāylık idersin. Üç nevbet oldı ki böyle қatılıқ çekersin, bu tecrübelerden üstād olduñ bir def a³⁰²⁹ Māzenderān'a leşker çekdüñ anda saña ne saḥtlik irişdi gördüñ andan soñra yine Hāmāverān'da ḥāne-i düşmende mihmān olduñ anda daḥı niçe muşibet gördüñ ve ḥālā āsmāna 'urūc itdüñ bu resme zemīne düşdüñ ve'l-ḥāşıl cihānda senüñ menşūr neberdüñ oқımadıқ kimse қalmadı. İllā Yezdān-ı pāk [P-167a] қalmış idi, yiryüzini tamām itdüñ, göklere ḥükm eylemedüñ, hemān ol қalmış idi. Aña daḥı çıқduñ gör imdi bu def a ne gūne belāya uğraduñ³⁰³⁰. Saña bu işler ne lāyık idi³⁰³¹. Senden soñra bu sözler söylene gerekdür ki: Bir pādişāh yiryüzinden göklere su'ud қаşd itdi, tā şemsüñ ve қamerüñ aşlı nedür göre, birer birer kevākibi şümār eyleye, işidenler 'acebleyeler. İmdi sen daḥı şöyle eyle kim bīdār u 'āқil pādişāhlar itdügi işlere beñzeye. Dāniş ehli olan 'ālimler ve nīk-ḥāhlar itmiş olalar³⁰³². İmdi şimden soñra münāsib olan oldur ki³⁰³³ Yezdān-ı pāküñ nazarında bendelikden ḡayrı dem urma³⁰³⁴. 'Aczūñe muқarrer ol eyüden, yavuzdan aña tevekkülsüz bir işe el urma diyüp daḥı niçe söz söyledi³⁰³⁵. Güderz-i pīr ki bu sözleri söyledi Kāvus cānla қabül eyledi ve anı taşdıқ itdi. Güderz'e ve Rüstem'e du'ālar қıldı³⁰³⁶. Keykāvus aña eyle cevāb virdi ki: Gerçek dirsın, sözlerüñ toḡrusını söyledüñ ḥiç kāruñda қuşūr itmedüñ ne didüñse dād yüzinden didüñ, bī-dād nesne dimedüñ. Benüm cānum gerdeninde senüñ ḥaққuñ oқdur ben anı bilürüm diyüp ṭurdi³⁰³⁷ taht-ı revāna girdi ve yola revāne oldı, қamu itdügi işlere peşimān, derūnı derd ile pūr olmış idi³⁰³⁸. Rüstem ü Ṭūs u Güderz ü Milād, Keykāvus'ı yine Īrān'a getürdiler³⁰³⁹. Tā kim gelüp yine taht-ı şāhīde қarār қıldı. Ulular öninde baş қoyup yirlerinde ṭurdılar³⁰⁴⁰. Kāvus Şāh kırқ gün kefāret-i günāh için қuru yirde 'ibādete қıyām gösterüp yatağı terk idüp gözlerinden қanlı yaş döküp ḥicāb ü şerminden taşra çıқmadı. Tazarru' u niyāz birle gözünden

³⁰²⁸ Saña maḥall ü sezā maқām bīmāristān içinde olmak münāsib degildür] -U.

³⁰²⁹ Üç nevbet oldı ki böyle қatılıқ çekersin, bu tecrübelerden üstād olduñ bir def a] -U.

³⁰³⁰ İllā Yezdān-ı ... uğraduñ] -U.

³⁰³¹ Saña bu işler ne lāyık idi] -P.

³⁰³² Senden soñra bu sözler ... itmiş olalar] -U.

³⁰³³ İmdi şimden soñra münāsib olan oldur ki] -P.

³⁰³⁴ Nazarında bendelikden ḡayrı dem urma] kulluḡından özge nesne taleb eyleme, P.

³⁰³⁵ 'Aczūñe muқarrer ol ... daḥı niçe söz söyledi] -U.

³⁰³⁶ Kāvus cānla қabül eyledi ve anı taşdıқ itdi. Güderz'e ve Rüstem'e du'ālar қıldı] -P.

³⁰³⁷ Keykāvus aña eyle cevāb ... diyüp ṭurdi] -U.

³⁰³⁸ Taht-ı revāna girdi ve ... olmış idi] -U.

³⁰³⁹ Rüstem ü Ṭūs u Güderz ü Milād, Keykāvus'ı yine Īrān'a getürdiler] Andan ol yiriden Kāvus'ı alup 'azm-i Īrān itdiler, U.

³⁰⁴⁰ Tā kim gelüp yine ... ṭurdılar] -P.

kan döküp yarlığanmak talebine kendü āyini üzre ‘ibādete meşğul olup gāyet ile beglerden ve dilāverlerden utandığından kendüyi niçe zamān göstermedi. Taşrada dīvān eylemedi. Gāyet peşimānlığından derd-nāk oldu. Çok hazīne üleşdürdü bu nev‘ale her dem yüzün toprağa sürdü, ağladı bir niçe gün böyle giryān u nālān eyyām geçürdü. ‘Āķıbet Hāllāķ-ı ‘ālem esirgedi devlet ü ‘izzet yine Kāvus’a yüz tıtdı. ‘Asker der-gāh-ı Kāvus’a cem‘ oldılar ve Kāvus daķı çıkup tāc-ı zerrin ile taķt-ı şāhīde ķarār itdi. Hāzīne açdı mīr ü sipāha sīm ü zer baķş itdi. Cihānda yeñi başdan [P-167b] bir iş bünyād itdi kim kihān u mihān üzre māh-ı tābende gibi şu‘le virdi. Cihān anuñ ‘adl ü dādından yeñilendi ve yine her iķlīmüñ tāc-dārları Kāvus Şāh’uñ ķapusına geldiler, ser-keşliklerin terk idüp tarīķ-i iķā‘ate geldiler. Kāvus emrine fermān-ber oldılar. Zāmāne evvelden ne tavr u tarz üzerine ise yine eyle oldu. Cümle ulular aña bende oldılar. Keykāvus taķt-ı gevher-nigār üzre ķarār idüp tāc-ı gevher-nigāri başına geydi. Andan hükūmete āgāz itdi³⁰⁴¹. İşte Keykāvus bu üslūbla ķarārda, şimden girü bir dāsītāna daķı şürü‘ olunur³⁰⁴².

³⁰⁴¹ Kāvus Şāh kır gün kefaret-i günāh ... āgāz itdi] Ba‘dehu Kāvus hālvete girüp kırık gün taşra çıkmadı. Cānib-i Hāķķ’a niyāz u tazarru‘ eyledi. Gözlerinden kanlu yaş dökdi. Andan soñra hezār şermle taşra çıkdı ve ‘adl ü dād resmini tāzeledi. Her cānibden perākende olan mīr ü sipāh gelüp der-gāhına cem‘ oldu. Yine āyine-i devleti mücellā olup baķt u sa‘ādet yüz gösterdi. Hāzīne kapuların açup in‘ām u ihsān eyledi. Bir tāze āyīn icād itdi ki anuñ mülāsebesiyle cümle cihānuñ uluları kendüye bende-i efgende oldılar

³⁰⁴² İşte Keykāvus bu üslūbla ķarārda şimden girü bir dāsītāna daķı şürü‘ olunur] -P.

SONUÇ

Uzun yıllar boyunca varlığını sürdüren klasik Türk edebiyatı bünyesinde birçok sanatkar yetişmiştir. Klasik Türk edebiyatı başlangıçta Fars edebiyatının tesiriyle ortaya çıkmış, 15. yüzyılda rüştünü ispatlama yolunda çeşitli adımlar atmış ve 16. yüzyıldan sonra yetişen büyük şairler sayesinde rüştünü ispat edebilmiştir.

Klasik Türk edebiyatında şiir her zaman ön planda olmuş, fakat bu uzun soluklu edebiyat mensur anlamda da birçok eser üretebilmeyi başarmıştır. Klasik Türk edebiyatının mensur metinleri çoğunlukla tercüme eserlerdir. Birçok alanda genellikle Arapça ve Farsça yazılmış çeşitli eserler, bu dönemde Türkçeye tercüme edilmiştir. Klasik Türk edebiyatından günümüze bu bağlamda ciddi bir miras kalmıştır.

Fars edebiyatının en meşhur eserlerinden olan Şeh-nâme'nin Türk edebiyatına etkileri azımsanamayacak ölçüdedir. Şeh-nâme yazıldıktan sonra başlı başına bir "şeh-nâmecilik" ekolü oluşturmuş ve bu alanda birçok eserin yazılmasına sebebiyet vermiştir. Şeh-nâme'nin manzum mensur tercüme edebiyatımızda önemli bir yer edinmiştir. Şeh-nâme'de derli toplu olarak ortaya konulan karakterler ve bu karakterlere ait hikayeler Cevâmi'ül-hikâyât'dan Uzun Firdevsî'nin Süleymân-nâme'sine ve şair divanlarına dek birçok manzum mensur eserde karşımıza çıkmaktadır.

Tahminen Kanuni Sultan Süleyman devrinde dünyaya gelen Medhî, yalnızca klasik Türk edebiyatına mal edilemeyecek birçok vasfa sahip bir sanatkardır. 17. yüzyılın başında çalkantılı bir dönemde, Osmanlı'nın en genç padişahlarından olan II. Osman'ın emriyle yazılan Terceme-i Şeh-nâme, Medhî'nin iki cilt halinde kaleme aldığı en önemli mensur eseridir. Bu çalışmada, temel olarak Terceme-i Şeh-nâme'nin birinci cildinin, 1b-110a varaklar arası kısmının tenkitli metni ortaya konmaya çalışılmış ve çalışma sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmaya dahil edilen kısmın iki nüshasından hareketle tenkitli metin ortaya konulmaya çalışılmış ve nüsha farklılıkları dipnotta belirtilmiştir.

Metin içerisinde hikayelere paralel olarak Şeh-nâme'den şiirlere yer verilmiş ve bu şiirlerin bazen mütercim tarafından şerh edildiği görülmüştür. Mütercim yalnızca

şerh ile de kalmamış gerekli gördüğü durumlarda birtakım açıklamalara yer vererek Farsçaya olan hakimiyetini ortaya koymuştur.

Eserin Uppsala nüshasının hattatlığını 17. yüzyıl hattatlarından ve divan şairlerinden olan İbrahim Cevrî üstlenmiş bu nedenle eserde pek fazla yazım hatasına rastlanılmamıştır.

Mensur olarak kaleme alınan eserin halk hikâyesi ile benzer özellikleri tespit edilmiştir. Eserdeki tüm bu özelliklerin, Türk halk edebiyatı tarafından da benimsenmiş olan Medhî'nin meddâhlığı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Eserde arkaik kelimelere önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu durum eserin Türk diline katkısı bakımından önemli bir unsurdur.

Eserde bulunan hikayeler kurgu açısından sağlam bir yapıdadır. Manzum bir eser olan Şeh-nâme'yi mensur bir şekilde tercüme eden mütercim kurgu konusunda olan başarısını ortaya koymaktadır. Kurgudaki bu sağlamlığın nedeni Medhî'nin aynı zamanda bir kıssa-hân olmasıyla açıklanabilmektedir.

Eserde kurguya paralel olarak aralara mütercim tarafından dahil edilen bölümlerde padişaha övgü, öğüt mahiyetinde konulara değinilmiştir.

Çalışma üç bölümde ele alınmış, birinci bölümde mütercim Derviş Hasan Medhî'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde çalışmaya dahil edilen kısmın kurgu, dil ve üslûp incelemesi, üçüncü ve son bölümde ise nüsha tasvifi, nüshaların değerlendirilmesi, metnin kuruluşunda dikkat edilen hususlar ve tenkitli metin yer almaktadır.

Bu çalışmanın, Türk edebiyatı çerçevesinde ortaya konulan Şeh-nâme tercümelerine bir nebze de olsa katkı yapacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AMBROS, Edith Gülçin: So Many Medhîs, Türkische Miszellen Robert Anhegger Festschrift Armağani, Mélanges, Varia Turcica IX, İstanbul, 1987, s. 25-33.

ATEŞ, Ahmet, Türk Halk Hikâyelerinde İbn-i Sina, Türkiyât Mecmuası, c. XI, İstanbul, 1954; Ahmet Ateş, Türk Halk Hikâyelerinde İbn-i Sina, Türkiyât Mecmuası, c. XII, Osman Yalçın Matbaası, 1955 İstanbul.

BANARLI, Nihad Sâmi: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1, MEB, İstanbul 1987.

BÜLBÜL, Tuncay (2011), Câmi'ü'l-Hikâyât İnceleme-Metin, Ankara: Grafiker Yayınları

BÜLBÜL, Tuncay (2011), Mensur Bir Hikâye: Tarih-i Mısır-ı Cedîd İnceleme-Metin, Ankara: Gafiker Yayınları

ÇAKIR, Müjgan – Hanife Koncu: XVI. Yüzyıldan Bir Aşk Hikâyesi: Medhî'nin Şîri Dilîr bâ-Mihr-i Münîr'i, Kesit Yayınları, İstanbul 2010.

DİKİCİ, Duygu, Derviş Hasan Medhî'nin Esrâr-ı Hikmet'i (Metin-İnceleme), Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2015.

F. I. Abdullaeva, "A Turkish Prose Version of Firdawsi's Shâh-nâma in the Manuscript Collection of the St. Petersburg State University Library," Manuscripta Orientalia: International Journal for Oriental Manuscript Research 3, 2 (June 1997): 49-57.

FİRDEVSÎ, Şeh-nâme, Çev: Necati Lugal, Düzenleyen: Kenan Akyüz, C I-C II.

İNCE, Adnan, Tezkiretü's-Şu'ara Salim Efendi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları Merkezi, Ankara 2005, s. 621-622.

İNCE, Adnan, Medhî'nin Rıdvan Şah Hikâyesi, Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S. 9-10, İstanbul 1998, s. 273-308.

İSEN, Mustafa, Latîfi Tezkiresi, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 296.

KAYA, Hasan (2013), Derviş Hasan Medhî Menâkıb-ı Dervîş Hâkî (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım-Dizin), İzmir: Tibyan Yayıncılık.

RİEU, Charles, Catalogue of The Turkish Manuscript in The British Museum, 1978.

RİEU, Charles, Catalogue of The Manuscript In The British Museum, Longmans&Co., London, 1888, s.42-43.

SEYHAN, Nezihe: Medhî Divanı, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

SÜREYYA, Mehmed, Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşahiri Osmaniyye, c.4, s. 353.

TUMAN, Nail, Tuhfe-i Nailî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, 2.c.

SÖZLÜKLER

ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007), Ötüken Türkçe Sözlük, İstanbul: Ötüken Neşriyat

DİLÇİN, Cem (2009), Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları

KANAR, Mehmet (2012), Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları

KANAR, Mehmet (2012), Farsça-Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları

MERMER, Ahmet; Koç, Neslihan (2011), Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları

Mütercim Asım Efendi (2000), Burhân-ı Katı, (haz: Mürsel Öztürk, Derya Örs), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

PAKALIN, Osman Zeki (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Ankara: Milli Eğitim Basımevi

PARLATIR, İsmail (2009), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınları

REDHOUSE, Sir James (2001), Turkish and English Lexicon, İstanbul: Çağrı Yayınları

SAMİ, Şemseddin (2010), Kamûs-ı Türkî, İstanbul: Çağrı Yayınları.

STEINGASS, F, (2006), A Comprehensive Persian-English Dictionary, İstanbul: Çağrı Yayınları

ZAVOTÇU, Gencay (2013). Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar), İstanbul: Kesit Yayınları

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

<http://www.lexiqamus.com/>

www.osmanlicaturkce.com

<http://www.osmanlicaturkce.net/>

www.sozluk.net/osmanlica

<http://www.osmanice.com/>

<http://osmanlicasozluk.speakdictionary.com/>

<http://www.osmanlicasozlukler.com/>

ÖZEL İSİMLER DİZİNİ

A

Ābīn, 123, 125, 141
Ağrīrez, 300, 305, 320, 321, 327, 348
Aḥmed bin Ferruḥ, 56
Āmil, 321, 411
Āreş, 349
ʿAscedī, 55, 58, 60, 61
Ayās, 65

B

Bağdād, 68, 69, 70, 72, 75, 138
Bāḥter, 275, 392
Bārmān, 299, 305, 310, 312, 346
Behrām, 106, 193, 353, 356, 378, 395, 400
Belḥ, 404
Berber-zemīn, 348, 392, 395, 401
Berzīn, 106, 321, 339, 386

C

Cemşīd, 20, 50, 95, 96, 98, 99, 100, 106, 107, 112,
113, 114, 115, 123, 141, 166, 174, 187, 353
Cendel, 157
Ceyḥūn, 34, 303, 314, 327, 345, 347, 401
Cūşā, 384

Ç

Çīn, 114, 152, 165, 175, 180, 187, 191, 195, 199,
206, 223, 257, 297, 302, 306, 325, 391, 392, 411

D

Daḥḥāk, 101, 103, 108, 110, 115, 117, 118, 119,
135
Ḍaḥḥāk, 14, 20, 21, 34, 100, 101, 102, 103, 104,
106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114,
115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 125,
127, 128, 130, 136, 139, 140, 149, 154, 166,
201, 219, 235, 283, 314, 352
Daḳīkī, 52, 53, 54
Dāmġān, 345
Dehistān, 24, 302, 303, 309, 320

Destān, 26, 32, 33, 61, 214, 228, 235, 282, 286,
304, 321, 324, 331, 339, 341, 342, 346, 354,
360, 363, 366, 367, 372, 379, 385, 390, 403
Deştebān, 368, 369
Dicle, 138
Dīv-i Aşfer, 86, 94, 95
Dīv-i Sepīd, 358, 359, 370, 373, 374, 375, 381
Dīv-i Siyāh, 31, 86, 87, 89, 91

E

Ebī Eyyüb Enşārī, 15, 45
Ebreş, 330, 331, 332
Efrāsiyāb, 24, 25, 61, 74, 90, 298, 299, 300, 301,
302, 303, 304, 309, 311, 312, 314, 317, 319,
320, 321, 323, 325, 326, 332, 333, 334, 339,
340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 348, 398,
402, 403, 404
Efrenc, 223
Emīr İstefīʿ, 77
Erjeng, 27, 360, 361, 362, 371, 372, 373, 379
Ermān, 314
Ermāyil, 115, 116
Ernüvāz, 115, 118, 119, 144, 157

F

Ferhād, 380, 381, 386, 395
Ferīdūn, 21, 35, 50, 117, 122, 123, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136,
137, 138, 139, 140, 143, 145, 146, 148, 149,
150, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 161, 162,
163, 166, 169, 170, 172, 173, 174, 178, 180,
181, 183, 184, 186, 191, 198, 199, 206, 207,
208, 243, 250, 253, 258, 288, 294, 302, 303,
307, 308, 309, 324, 333, 336, 347, 353, 356, 402
Ferruḥī, 55, 58, 60, 61
Firdevsī, 15, 16, 18, 30, 31, 32, 33, 49, 52, 55, 56,
57, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
74, 75, 76, 78, 80, 82, 83, 85, 91, 93, 100, 101,
110, 117, 138, 143, 149, 154, 180, 210, 251,
265, 293, 312, 319, 326, 357, 391, 394, 406, 409

G

Gāve, 129, 192, 305
Ġazneyn, 18, 53, 57, 66
Gersīvez, 299, 306

Gīv, 33, 60, 61, 90, 106, 354, 356, 358, 378, 384,
395, 398, 411
Güderz, 90, 106, 353, 356, 357, 378, 384, 391, 392,
395, 398, 411, 412, 413
Gürşāsb, 16, 43, 77, 106, 185, 187, 301
Gürşāsf, 24, 326

H

Ḥārezī, 323, 326, 332
Ḥārezm, 301
Hāmāverān, 28, 391, 393, 395, 399, 403, 412
Ḥasan Meymendī, 65, 67, 70
Ḥazevrān, 304, 314, 346
Heft-kūh, 374
Herī, 404
Hindūstān, 212, 223
Hirmend, 314
Ḥorāsān, 76
Ḥoten, 325
Ḥudā, 18, 20, 29, 30, 31, 41, 42, 44, 46, 50, 52, 57,
78, 80, 81, 82, 83, 85, 88, 89, 90, 94, 95, 99, 100,
104, 106, 107, 112, 114, 117, 123, 132, 136,
139, 141, 151, 155, 168, 175, 182, 184, 194,
198, 206, 211, 231, 275, 280, 291, 297, 322,
329, 349, 355, 374, 386, 408, 411
Hūşeng, 33, 87, 88, 91, 92, 93

İ

İblīs, 14, 28, 31, 32, 33, 34, 86, 101, 102, 103, 104,
107, 108, 109, 110, 111, 115, 406, 407

I

İrān-zemīn, 24, 112, 113, 124, 125, 141, 165, 207,
223, 265, 302, 308, 324, 327, 332, 335, 337,
351, 353, 356, 357, 383, 389, 392
İrec, 21, 106, 153, 165, 166, 175, 180, 183, 187,
199, 294, 307, 345, 347

J

Jev, 24, 324, 326, 333, 355

K

Kābil, 219, 241, 247, 259, 260, 262, 271, 273, 279,
330, 399
Kābilistān, 216, 255, 279, 303, 313, 321, 330, 339,
393
Ḳalūn, 334, 338

Ḳāren, 106, 184, 188, 192, 193, 194, 197, 199, 201,
204, 206, 215, 301, 302, 303, 309, 310, 312,
321, 324, 339, 340, 341, 346, 349
Kāvus, 25, 26, 27, 28, 33, 106, 349, 350, 351, 352,
354, 355, 356, 357, 359, 360, 361, 370, 372,
376, 379, 380, 381, 384, 388, 389, 391, 392,
393, 394, 398, 402, 406, 409
Kelbād, 316, 346
Kendrev, 143, 144
Kermāyil, 115, 116
Keykāvus, 27, 28, 351, 360, 364, 370, 373, 378,
383, 384, 387, 389, 390, 391, 394, 396, 401,
405, 406, 410, 411, 412, 413
Keyḳubād, 24, 25, 49, 89, 333, 334, 336, 339, 344,
347, 348, 350, 352, 355
Keynişin, 349
Keyzemīn, 349
Kiyānūş, 132
Kiyūmers, 33, 35, 85, 86, 87, 88, 166
Ḳubād, 193, 305, 335, 337, 339, 344, 345, 348
Kūh-ı Elburz, 116, 124, 146, 215, 240, 308, 333,
334, 349, 405, 406
Kūh-ı Sipend, 23, 288, 289, 328
Külāhūr, 382
Künder, 143
Küstehem, 307, 308, 310, 320, 321, 323, 339

M

Māhek, 62, 63, 64
Māh-ı āzāde, 165
Māzenderān, 25, 26, 27, 68, 217, 243, 275, 351,
352, 355, 357, 359, 361, 362, 363, 366, 368,
370, 372, 375, 378, 379, 380, 381, 384, 387,
391, 402, 412
Medḥi, 18, 31, 42, 55, 77, 91, 105, 153
Merdās, 20, 31, 100, 103, 104
Merv, 326, 404
Mışr, 89, 393, 394, 399
Mıhrāb, 219, 234, 264, 271, 279, 314, 339, 348
Mīlād, 357, 413
Minūçihir, 14, 22, 23, 184, 187, 197, 198, 205, 210,
221, 231, 263, 265, 269, 270, 283, 293, 297,
298, 299, 308, 317, 319, 347, 355
Muğān, 345
Muştafā, 17, 30, 44, 46, 81, 90
Muştafā Āğā, 45, 46

N

Nemrūd, 409, 411
Nevder, 22, 23, 24, 215, 252, 293, 295, 302, 308,
311, 312, 317, 319, 320, 321, 323, 348, 355, 384

Nimrüz, 202, 275, 293, 313, 348, 353, 390, 393,
394
Nişabür, 404

P

Pärs, 310, 313, 323, 325, 349, 389, 403, 404
Peşenk, 21, 23, 24, 25, 183, 295, 298, 299, 304,
327, 344, 345, 347
Pürmäye, 132

R

Rehhām, 386, 395
Rey, 320
Rudābe, 247
Rūdābe, 222, 229, 264, 272, 276, 278, 292, 362
Rūm, 15, 44, 46, 77, 165, 180, 187, 401
Rüstem, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 42, 46, 61, 62,
63, 75, 106, 276, 279, 283, 284, 285, 288, 289,
293, 328, 329, 330, 331, 333, 334, 336, 337,
338, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 348, 356,
357, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368,
369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 379,
381, 384, 387, 390, 393, 394, 399, 411

S

Sām, 22, 35, 106, 185, 188, 190, 192, 193, 195,
209, 210, 211, 214, 215, 216, 218, 219, 220,
223, 228, 231, 234, 236, 237, 239, 240, 242,
244, 245, 247, 250, 252, 253, 255, 258, 261,
262, 263, 264, 269, 270, 273, 275, 276, 277,
279, 281, 282, 289, 292, 293, 295, 296, 297,
301, 303, 304, 321, 324, 327, 341, 342, 345,
366, 394
Segzī, 403
Seksārlar, 253
Selm, 21, 23, 33, 106, 153, 164, 165, 176, 185, 186,
199, 205, 253, 294, 299, 317, 347
Serḡas, 75
Serv-i şāh-ı Yemen, 160, 192, 250
Şıfāhān, 391
Şimurğ, 32, 211, 214, 238, 242, 277, 282, 387
Sincān, 327
Since, 358, 362, 371
Sinduḡt, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 259, 260,
261, 262, 263, 271, 272, 273, 276
Sistān, 187, 217, 275, 282, 314, 357
Sūdāve, 396, 398
Sultān Aḡmed, 16, 19, 43, 44, 50, 51, 89, 105, 151

Sultān Maḡmūd, 18, 35, 53, 54, 55, 57, 58, 61, 62,
63, 64, 65, 67, 70, 71, 72, 74, 75
Sultān Meḡmed, 16, 43
Sultān Murād, 16, 42
Sultān ʿOsmān, 17, 45, 46, 105
Sührāb, 62, 63, 106
Süleymān, 16, 18, 43, 49, 50, 411

Ş

Şābūr, 309
Şām, 393, 394, 399
Şeh-nāme, V, 15, 16, 17, 18, 31, 43, 46, 49, 50, 52,
53, 54, 55, 57, 58, 62, 63, 64, 68, 71, 74, 77
Şehrināz, 115, 119, 144, 157
Şemāsās, 304, 314, 340, 341, 346
Şit, 84, 85

T

Tatar Ḥān, 15, 45
Tehemten, 284, 285, 288, 291, 329, 333, 335, 337,
338, 364, 367, 371, 372, 383, 386, 388
Tūr, 21, 33, 106, 153, 164, 165, 176, 180, 185, 187,
198, 205, 294, 299, 317, 325, 347, 402
Türkān, 24, 33, 61, 168, 294, 298, 302, 309, 315,
317, 325, 326, 334, 340, 344, 345, 347, 399, 404
Türkistān, 15, 60, 77, 165, 206, 298, 398
Ṭahmürş, 20, 93, 94, 95, 125, 137
Ṭūs, 24, 57, 66, 68, 75, 77, 307, 308, 320, 321, 323,
353, 356, 357, 378, 384, 391, 395, 398, 411, 413

U

Ulād, 362, 369, 370, 372, 374, 376, 377, 380, 389
Ulād-ı Ğundī, 362, 369, 370, 371, 380
ʿUnşurī, 32, 54, 55, 60, 61, 62, 64, 65

V

Veyse, 24, 299, 312, 317, 346

Y

Yemen, 100, 157, 159, 161, 162, 166, 192, 194, 401
Yezdān, 29, 31, 52, 67, 81, 84, 85, 98, 99, 103, 104,
118, 127, 130, 132, 136, 137, 138, 151, 152,
155, 171, 178, 214, 228, 231, 239, 243, 251,
278, 280, 306, 324, 325, 361, 368, 371, 374,
379, 385, 412

Z

Zābil, 53, 219, 226, 281, 293, 322, 393, 399

Zābilistān, 35, 53, 215, 217, 279, 303, 304, 313,
320, 321, 325, 327, 330, 348, 360, 393

Zādšem, 299, 300, 301

Zāl, 14, 22, 23, 25, 26, 33, 35, 106, 215, 218, 220,
223, 225, 226, 227, 229, 231, 233, 234, 235,

236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245,
247, 248, 250, 258, 262, 263, 264, 265, 266,
267, 268, 269, 270, 272, 273, 275, 276, 280,
283, 284, 286, 288, 289, 292, 295, 304, 314,
315, 320, 321, 323, 324, 327, 330, 332, 333,
336, 337, 339, 341, 342, 348, 353, 354, 355,
356, 357, 360, 361, 362, 373, 378, 394

Zāve Kūh, 308

Zāvelistān, 187, 215, 217, 332

